

HEINECCIO, Johann Gottlieb

Jo. Gottlieb Heineccii... Elementa juris civilis secundum ordinem
Pandectarum.. : tomus secundus. -- Editio caeteris italicis, longe
auctior, & castigatior. -- Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1785

XXXVI, 432 p., a8, b10, A-Z8, 2A-2D8 ; 8°

Port. con esc. xil.

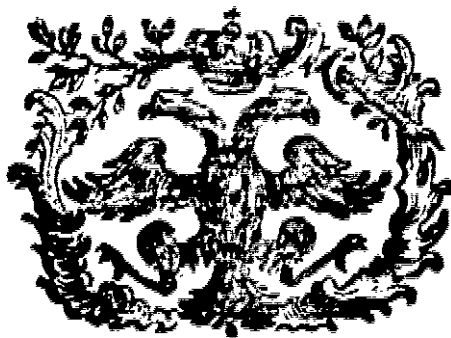
1. Digesta-Comentarios 2. Digesta-Iruzkinak 3. Derecho romano 4.
Zuzenbide erromatarra I. Título

R-4952 Enc. perg.

J. O. GOTTLIEB
FREDERICUS,
JC. ET ANTECESSORIS
ELEMENTA
JURIS CIVILIS
SECUNDUM ORDINEM
PANDECTARUM,
COMMODA AUDITORIBUS METHODO ADORNATA.
TOMUS SECUNDUS.

EDITIO CÆTERIS ITALICIS

Longe auctior, & castigatior.

VENETIIS;
EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA
MDCCLXXXV.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

I N D E X

LIBRORUM, AC TITULORUM.

P A R S IV.

De accessoris contractuum ;
de nuptiis ; & tutelis.

L I B. XX.

TIT. I. De pignoribus ; &
hypothecis ; &c. pag. 1

II. In quibus causis pignus ;
vel hypotheca tacite con-
trahitur . 6

III. Quæ res pignori ; vel
hypothecæ datæ ; obligari
non possunt . 8

IV. Qui potiores in pignore ;
vel hypotheca habeantur ;
& de his ; qui in priorum
creditorum locum succe-
dunt . 10

V. De distractione pignorum ;
& hypothecarum . 12

VI. Quibus modis pignus ; vel
hypotheca solvitur . 14

L I B. XXI.

TIT. I. De ædilitio edicto ;
& redhibitione ; & quanti
minoris . 16

II. De evictionibus ; & du-
plæ stipulatione . 21

III. De exceptione rei ven-
ditæ ; & traditæ . 25

L I B. XXII.

TIT. I. De usuris ; & fructi-
bus ; & causis ; & omni-

bus accessionibus ; & mo-
ra . 26

II. De nautico scœnore . 32

III. De probationibus ; & præ-
sumtionibus . 34

IV. De fide instrumentorum ;
& amissione eorum . 37

V. De testibus . 40

VI. De juris ; & facti igno-
rantia . 44

L I B. XXIII.

TIT. I. De sponsalibus . 45

II. De ritu nuptiarum . 48

III. De juré dotium . 58

IV. De pactis dotalibus . 64

V. De fundo dotali . 66

L I B. XXIV.

TIT. I. De donationibus in-
ter virum ; & uxorem . 67

II. De divortis ; & repu-
diis . 70

III. Soluta matrimonio ; dos
quemadmodum petatur . 75

L I B. XXV.

TIT. I. De impensis in res do-
tales factis . 78

II. De actione rerum amota-
rum . 80

III. De agnoscendis ; & alen-
dis liberis ; vel parentibus ;
vel patronis ; vel libertis .
82.

IV. De inspiciendo ventre ;
custodiendoque partu . 85

v. Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur. 87

vi. Si mulier ventris nomine in possessione calumnie causa esse dicatur. 88

vii. De concubinis. *ibid.*

L I B. XXVI.

TIT. I. De tutelis. 91

ii. De testamentaria tutela. 93.

iii. De confirmando tutore. 94.

iv. De legitimis tutoribus. 95.

v. De tutoribus, & curatoribus datis ab his, qui jus dandi habent, & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt. 97

vi. Qui petat tutores; & curatores, & ubi petantur. 99.

vii. De administratione, & periculo tutorum, & curatorum, qui gesserint, vel non, &c. 101

viii. De autoritate, & consensu tutorum, & curatorum. 104

ix. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conveniri possunt. 107.

x. De suspectis tutoribus, & curatoribus. 108

L I B. XXVII.

TIT. I. De excusationibus, 110.

ii. Ubi pupillus educari, vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis. 114

iii. De tutela, & rationibus distrahendis, & utili curationis causa actione. 115

iv. De contraria tutela, & utili actione. *ibid.*

v. De eo, qui pro tutore, prove curatore negotia gessit. *ibid.*

vi. Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur, 119.

vii. De fidejussoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum, & curatorum. 120.

viii. De magistratibus conveniendis. 121

ix. De rebus eorum, qui sub tutela sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis. 122

x. De curatoribus furioso, & aliis, extra minores datis, 125.

P A R S V.

De ultimis potissimum voluntatibus.

L I B. XXVIII.

TIT. I. Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant. 127

ii. De libertis, & postumis heredibus institutis, vel exheredandis. 132

iii. De

- xxx. De injusto, rupto, & irritato facto testamento. 136
 iv. De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur. 138
 v. De heredibus instituendis. 140.
 vi. De vulgari, & pupillari substitutione. 144
 vii. De conditionibus institutionum. 148
 viii. De jure deliberandi. 151.

L I B. XXIX.

- Tit. I. De testamento militis. 153
 II. De acquirenda, vel omit-tenda hereditate. 156
 III. Testamenta quemadmo-dum aperiantur, inspician-tur, & describantur. 160
 IV. Si quis omiſſa caussa teſtamenti ab intestato, & alio modo possideat hereditatem. 162
 v. De Sc. Silaniano, & Clau-diano, quorum testamen-ta ne aperiantur. 163
 vi. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit. 165.
 vii. De jure codicillorum. *ibid.*

L I B. XXX. XXXI. XXXII.

- Tit. I. De legatis, & fidei-commissis. 167

L I B. XXXIII.

- Tit. I. De annuis legatis, & fideicommissis. 173
 II. De usu, & usufructu, & reditu, & habitatione, &

- õpensis, per legatum, vel fideicommissum datis. 174
 III. De servitute legata. 175
 IV. De dote prælegata. *ibid.*
 v. De optione, vel electio-nie legata. 176
 vi. De tritico, vino, vel oleo legato. 178
 vii. De instructo, vel instru-mento legato. 179
 viii. De peculio legato. 180
 ix. De penu legata. 181
 x. De supellectile legata. 182.

L I B. XXXIV.

- Tit. I. De alimentariis, vel cibariis legatis. 183
 II. De auro, argento, mun-do, ornamentis, vel vesti-mentis, & statuis legatis. 184.
 III. De liberatione legata. 185.
 IV. De adimendis, vel trans-ferendis legatis, vel fidei-commissis. 187
 v. De rebus dubiis. 189
 vi. De his, quæ poenæ cau-sa relinquuntur. 190
 vii. De regula Catoniana. *ibid.*
 viii. De his, quæ pro non scriptis habentur. 191
 ix. De his, quæ ut indignis auferuntur. 192

L I B. XXXV.

- Tit. I. De conditionibus, & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quæ in testamento scribun-tur. 193

vj

- xi. Ad legem Falcidiam . 195
xii. Si cui plus , quam per legem Falcidiam licuerit , legatum esse dicatur . 197

L I B. XXXVI.

- Tit. I. Ad Senatusconsultum Trebellianum . 198
ii. Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat . 202
iii. Ut legatorum , seu fideicommissorum servandorum causa caveatur . 204
iv. Ut in possessionem legatorum , vel fideicommissorum servandorum causa esse liceat . 205

P A A S VI.

L I B. XXXVII.

- Tit. I. De bonorum possessionibus . 207
ii. Si tabulæ testamenti existant . 209
iii. De bonorum possessione furioso , infanti , muto , furdo , cæco competente . 210.
iv. De bonorum possessione contra tabulas . *ibid.*
v. De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita . 211
vi. De collatione . *ibid.*
vii. De dotis collatione . 213.
viii. De jungendis cum emancipato liberis ejus . 214.
ix. De ventre in possessionem

mittendo , & curatore ejus . *ibid.*

x. De Carboniano edicto . 215.

xi. De bonorum possessione secundum tabulas . 216

xii. Si a parente quis manumissus sit . 217

xiii. De bonorum possessione ex testamento militis . 218.

xiv. De jure patronatus . *ibid.*

xv. De obsequiis parentibus , & patronis præstandis . 219

L I B. XXXVIII.

Tit. I. De operis libertorum . 220

ii. De bonis libertorum . 221

iii. De libertis universitatis , 222.

iv. De assignandis libertis . *ibid.*

v. Si quid in fraudem patroni factum sit . 223

vi. Si tabulæ testamenti nullæ existant , unde liberi . 224.

vii. Unde legitimi . 225

viii. Unde cognati . *ibid.*

ix. De successorio edicto . *ibid.*

x. De gradibus & adfinibus , & nominibus eorum . 226

xi. Unde vir & uxor . *ibid.*

xii. De veteranorum & militum successione . 227

xiii. Quibus non competit bonorum possessio . *ibid.*

xiv. Ut ex legibus , senatusve consultis bonorum possessio detur . *ibid.*

xv. Quis

- xv. Quis ordo in possessionibus fervetur. 228
 xvi. De suis & legitimis hereditibus. *ibid.*
 xvii. Ad senatus consultum Tertullianum, & Orphitianum. 229

APPENDIX.

De successione ab intestato secundum Justiniani Novellam cxviii. 230

- x. De successione descendenti-um. 231
 ii. De successione ascendenti-um. 232
 iii. De successione collaterali-um. 233
 iv. De successione conjugum. 234
 v. De successione fisci. *ibid.*

L I B. XXXIX.

- Tit. i. De operibus novi nunciatione. 235
 ii. De damno infecto, & fundo, & protectionibus. 237
 iii. De aqua, & aqua pluvia arcessenda. 240
 iv. De publicanis, & vectigalibus, & commissis. 242
 v. De donationibus. 245
 vi. De mortis causa donationibus, & capionibus. 247

L I B. XL.

- Tit. i. De manumissionibus. 249
 ii. De manumissis vindicta. *ibid.*

- iii. De manumissionibus, quæ servis, ad universitatem pertinentibus, imponuntur. 250
 iv. De manumissis testamento. *ibid.*
 v. De fideicommissariis libertatibus. 251
 vi. de ademptione libertatis. *ibid.*

vii. De statu liberis. 252
 viii. Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt. *ibid.*

ix. Qui, & a quibus manumissi liberi non fiunt, & ad legem Æliam Sentiam. 253

x. De jure aureorum annulorum. *ibid.*

xi. De natalibus restituendis. 254

xii. De liberali causa. *ibid.*

xiii. Quibus ad libertatem proclamare non liceat. 255.

xiv. Si ingenuus esse dicitur. 256

xv. Ne de statu defunctorum post quinquennium quaeratur. *ibid.*

xvi. De collusione detegenda. *ibid.*

L I B. XLI.

Tit. i. De acquirendo rerum dominio. 257

ii. De acquirenda, vel amittenda possessione. 267

iii. De usurpationibus, & usucapionibus. 271

iv. Pro emptore. 277

vlij

- *. Pro herede, vel possessore. *ibid.*
- vi. Pro donato. 278
- vii. Pro derelicto. *ibid.*
- viii. Pro legato. *ibid.*
- ix. Pro dote. 279
- x. Pro suo. *ibid.*

L I B. XLII.

- TIT. I. De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interloquutionibus. 280
- II. De confessis. 284
- III. De cessione bonorum. 285.
- IV. Quibus ex causis in possessionem eatur. 287
- V. De rebus auctoritate Iudicis possidendis, seu vendundis, & de privilegiis creditorum. 288
- VI. De separationibus. 291
- VII. De curatore bonis dando. 292
- VIII. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur. 294

L I B. XLIII.

- TIT. I. De interdictis, sive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt. 295.
- II. Quorum bonorum. 297
- III. Quod legatorum. *ibid.*
- IV. Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit. 298.
- V. De tabulis exhibendis. 299
- VI. Ne quid in loco sacro fiat. *ibid.*
- VII. De locis, & itineribus publicis. 300

- VIII. Ne quid in loco publico, vel itinere fiat. *ibid.*
- IX. De loco publico fruendo. 301.
- X. De via publica, & si quid in ea factum esse dicetur. *ibid.*
- XI. De via publica, & itinere publico renuendo. 302
- XII. De fluminibus, ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo perius navigetur. *ibid.*
- XIII. Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti priore æstate fluxit. 303
- XIV. Ut in flumine publico navigare liceat. *ibid.*
- XV. De ripa munienda. 304
- XVI. De vi, & de vi armata. *ibid.*
- XVII. Uti possidetis. 306
- XVIII. De superficiebus. 307
- XIX. De itinere, actuque privato. 308
- XX. De aqua quotidiana, & attiva. 309
- XXI. De rivis. 310
- XXII. De fonte. *ibid.*
- XXIII. De cloacis. 311
- XIV. Quod vi, aut clam. *ibid.*
- XXV. De remissionibus. 312
- XXVI. De precario. *ibid.*
- XXVII. De arboribus cædendis. 314
- XXVIII. De glande legenda. *ibid.*
- XXIX. De homine libero exhibendo. 315

xxx. De

xxx. De liberis exhibendis , item ducendis .	316
xxxxi. Utrubi .	<i>ibid.</i>
xxxii. De migrando .	317
xxxiii. De Salviano interd- cto .	<i>ibid.</i>

L I B. XLIV.

TIT. I. De exceptionibus , præscriptionibus , & præ- judiciis .	318
II. De exceptione rei judica- tæ .	321
III. De diversis temporalibus præscriptionibus , & de ac- cessionibus possessionum .	322
IV. De doli mali , & metus exceptione .	325
V. Quarum rerum actio non datur .	326
VI. De litigiosis .	<i>ibid.</i>
VII. De obligationibus , & actionibus .	327

P A R S VII.

L I B. XLV.

TIT. I. De verborum obli- gationibus .	331
II. De duobus reis consti- tuendis .	336
III. De stipulatione fervorum .	338

L I B. XLVI.

TIT. I. De fidejussoribus , & mandatoribus .	340
II. De novationibus , & de- legationibus .	344
III. De solutionibus , & li- berationibus .	346
IV. De acceptilatione .	349

V. De stipulationibus præto- riis .	349
VI. Rem pupilli , vel ado- lescentis , salvam fore .	351
VII. Judicatum solvi .	352
VIII. Ratam rem haberi . <i>ibi- dem .</i>	

L I B. XLVII.

TIT. I. De privatis delictis .	353.
II. De furtis .	354
III. De tigno juncto .	358
IV. Si is , qui testamento li- ber esse jussus erit , post mortem domini , ante adi- tam hereditatem surripuisse aut corripuisse quid dica- tur .	359
V. Furti adversus nautas , cau- pones , stabularios . <i>ibid.</i>	
VI. Si familia furtum fecisse dicatur .	360
VII. Arborum furtim cæsa- rum .	<i>ibid.</i>
VIII. Vi bonorum raptorum , & de turba .	361
IX. De incendio , ruina , nau- fragio , rate , nave expu- gnata .	363
X. De injuriis , & famosis li- bellis .	<i>ibid.</i>
XI. De extraordinariis crimi- nibus .	367
XII. De sepulcro violato .	368.
XIII. De concussionem .	369
XIV. De abigeis .	370
XV. De prævaricatione .	371
XVI. De receptatoribus . <i>ibid.</i>	
XVII. De furibus balneariis .	372.

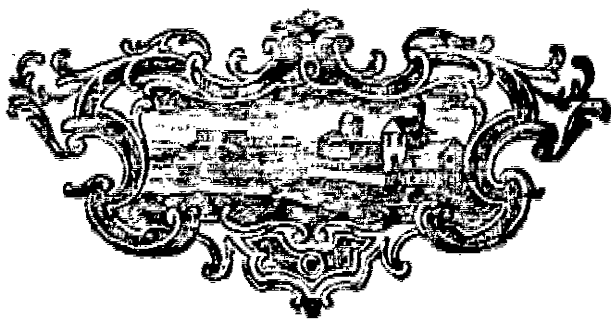
xviii. De effraCTORibus , & expilatoribus .	<i>ibid.</i>
xix. Expilatæ hereditatis .	373
xx. Stellionatus .	<i>ibid.</i>
xxi. De termino moto .	374
xxii. De collegiis , & corporibus .	375
xxiii. De popularibus actionibus .	<i>ibid.</i>
L I B. XLVIII.	
TIT. I. De publicis judiciis .	376.
ii. De accusationibus , & inscriptionibus .	377
iii. De custodia , & exhibitione reorum .	380
iv. Ad legem Juliam majestatis .	382
v. Ad legem Juliam de adulteriis coercendis .	384
vi. Ad legem Juliam de vi publica .	388
vii. Ad legem Juliam de vi privata .	390
viii. Ad legem Corneliam de sicariis , & veneficis .	<i>ibidem.</i>
ix. De lege Pompeja de parricidiis .	394
x. De lege Cornelia de falsis , & de SC. Liboniano .	395.
xi. De lege Julia repetundarum .	397
xii. De lege Julia de annona .	398
xiii. Ad legem Juliam peculatus , & de sacrilegis , & de residuis .	<i>ibid.</i>
xiv. De lege Julia ambitus .	399.

xv. De lege Fabia de plagariis .	400
xvi. Ad SC. Turpillianum , & de abolitione criminum .	<i>ibid.</i>
xvii. De requirendis , vel absentibus damnandis .	402
xviii. De quæstionibus .	403
xix. De pœnis .	406
xx. De bonis damnatione .	408
xxi. De bonis eorum , qui ante sententiam mortem sibi consciverunt , vel accusatorem corruerunt .	409
xxii. De interdictis , & relegatis , & deportatis .	<i>ibid.</i>
xxiii. De sententiam passis , & restitutis .	410
xxiv. De cadaveribus punitorum .	<i>ibid.</i>

L I B. XLIX.

TIT. I. De adpellationibus , & relationibus .	411
ii. A quibus adpellari non licet .	413
iii. Quis a quo adpellatur .	<i>ibid.</i>
iv. Quando adpellandum sit , & intra quæ tempora .	414
v. De adpellationibus recipiendis , vel non .	<i>ibid.</i>
vi. De libellis dimissoriis , qui apostoli dicuntur .	415
vii. Nihil innovari adpellatione interposita .	<i>ibid.</i>
viii. Quæ sententiæ sine adpellatione rescindantur .	416
ix. An per alium causæ adpellationum reddi possunt .	<i>ibid.</i>

	xj
x. Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus adpellaverit.	417
xI. Eum, qui adpellaverit, in provincia defendi.	<i>ibid.</i>
xII. Apud eum, a quo adpellatur, aliam causam agere, compellendum.	<i>ibid.</i>
xIII. Si pendente adpellatione mors intervenerit.	418
xIV. De jure fisci.	<i>ibid.</i>
xV. De captivis, & de postliminio, & redemptis ab hostibus.	419
xVI. De re militari.	420
xVII. De castrensi peculio.	421
xVIII. De veteranis.	<i>ibid.</i>
L I B. I.	
TIT. I. Ad municipalem, & de incolis.	422
II. De decurionibus, & filiis eorum.	423
III. De albo scribendo.	424
IV. De muneribus, & honoribus.	425
V. De vacatione, & excusatione munerum.	<i>ibid.</i>
VI. De jure immunitatis.	426
VII. De legationibus.	427
VIII. De administratione rerum ad civitates pertinentium.	<i>ibid.</i>
IX. De decretis ab ordine faciendis.	428
X. De operibus publicis.	429
XI. De nudinis.	<i>ibid.</i>
XII. De pollicitationibus.	430
XIII. De extraordinariis cognitionibus, & si judex litteram suam fecisse diceretur.	<i>ibid.</i>
XIV. De proxeneticis.	431
XV. De censibus.	<i>ibid.</i>
XVI. De verborum significatione.	432
XVII. De diversis regulis juris antiqui.	<i>ibid.</i>

I N D E X

Rerum, & Verborum locupletissimus hujus
Tomi Secundi.

Numerus Romanus Partem; Arabicus Paragraphum
designat.

A

- A** *Dicens* quis dicatur? vii. 135. quomodo puniendus? vii. 136.
- Abolitio criminum* quid? vii. 231. a quo fieri possit hodie? *ibid.*
- Absentes reipublicæ causa* excusantur a tutela. iv. 365. ab aliis muneribus publicis. vii. 327.
- Absentes* an, & quando damnari possint? vii. 232. 233.
- Abstinenti* beneficium. v. 95.
- Abstineri* qui dicantur ab hereditate? v. 92. *
- Acceptilatio* quid? vii. 64. quomodo differat a pacto de non petendo? vii. 63. ejus fundamentum. *ibid.* 62. a quo fieri possit? vii. 65. quas obligationes solvat? vii. 66. ejus usus. vii. 68.
- Acceptilatio Aquilliana*. vii. 67.
- Accessio* quid sit in titulo de usuris? iv. 86. quid in titulo de acquirendo rerum dominio? vi. 176. *Naturalis*, ejusque variae species. 177. *Industrialis*, ejusque variae species. vi. 182. *seq.* *Mixta*, ejusque variae species. vi. 189. *seq.*
- Accusatio* quid? vii. 157. privata hodie rarior. vii. 164. olim erat conjuncta cum inscriptione. vii. 157.
- Accusator* quis esse possit, vel non possit? vii. 159. ad quid teneatur? vii. 164.
- Actio* quid? variae ejus divisiones. vi. 284. *seq.*
- Actio adilitia* adversus eum, qui canem, verrem, aprum eo loco habet, ubi vulgo iter sit. iv. 6.
- aqua pluviae arcendæ*. vi. 110. *seqq.*
- arborum furtim casarum*. vii. 102.
- Calvisiana*. vi. 55.
- de concussione*. vii. 134.
- confessoria contra confessum*. vi. 247.
- damni infæcti*. vi. 103.
- de destrahendis rationibus*. iv. 375. *seqq.*
- Actio de effusis expilatæ hereditatis*. vii. 146.
- expletoria* de incendio, ruina, naufragio. vii. 3. de turba. vii. 109. contra eum, qui missum in possessionem non admisit. vi. 106. contra eum, cujus dolo possessio ventris nomine data in alium translata est. iv. 275. contra mulierem,

- licem, quæ calumniæ caus-
 fa in possessione est. iv. 278.
 si quid falso tutore auctores
 gestum. iv. 383.
Actio Favianæ. vi. 55.
furi quotuplex? vii. 88. *seq.*
 manifesti ob rapinam. vii.
 108. noxalis si familia furtum
 fecerit. vii. 201. adversus
 nautas, caupones, stabular-
 rios. vii. 100.
hypothecaria, vid. *quasi Ser-
 viana*.
injuriarum æstimatoria. vii.
 119. criminalis. vii. *ibid.* ex
 lege Cornelia. vi. 120. ad
 palinodiam. vii. 122. quando
 cesset. vii. 124.
judicati. vi. 243.
Pauulliana. vi. 283.
personalis ex testamento. v. 135.
pro tutela. iv. 381.
quanti minoris. iv. 64. *seq.*
quasi Serviana. iv. 13.
redhibitoria. iv. 92. *seq.*
rei uxoria actio qualis olim?
 iv. 245.
rerum amotarum. iv. 254. 259.
sepulcri violati. vii. 131. *seq.*
Serviana. iv. 12.
de stellionatu. vii. 148.
ex stipulatu. vii. 17. de dote.
 iv. 245.
subsidiaria adversus magistra-
 tum. iv. 388. damni infecti.
 vi. 103.
Actio de suspectis tutoribus.
 iv. 350. *seq.*
de termino moto. vii. 149.
signi juncti. vii. 66. an sem-
 per sit pœnalis? vii. 97.
seq.
tutelæ directæ. iv. 371. 374.
contrariæ. iv. 378. utilis.
vi bonorum raptorum. vii. 108.
Actiones quid? vi. 384. in rem,
 & personam. vi. 385. rei
 persequutoria, pœnales, mix-
 ta. vi. 387. in simplum, du-
 plum, triplum, quadruplum.
 vi. 387. bonæ fidei, & stri-
 cti juris. vi. 388. quibus
 solidum, vel minus solidum
 consequimur. vi. 389. po-
 pulares quænam? vii. 135.
*Additio obæratæ veteri jure Ro-
 mano*. vi. 248. jure Lube-
 centi. vi. 254.
Ademptio libertatis. vi. 145.
 legatorum, & fideicommissio-
 rum. v. 183. *seq.*
Adferruminatio, modus acqui-
 rendi. vi. 183.
Adfirmatores quinam? iv. 385.
Adire hereditatem qui dicantur?
 v. 92.
Aditio hereditatis quid? v. 92.
 a quo fiat? v. 93. quomo-
 do? 94. *seq.* ejus effecta.
 v. 98.
Administratio tutorum, & cu-
 ratorum qualis? iv. 328.
 rerum ad civitatem perti-
 nentium vii. 328.
Adnotatio principis bonorum
 fugitivi. vii. 234.
Adoptivi quomodo succedant?
 vi. 81.
Adpellatio quid? vii. 260. quo-
 tplex? vii. 261. ab uno in-
 terposita quando reliquis pro-
 fit? vii. 263. in quibus caus-
 sis. vii. 264. quomodo? vii.
 265. a quibus interponi non
 possit? vii. 267. *seq.* quo or-
 dine interponenda? vii. 269.
 quando? vii. 270. *seq.* quan-
 do introducenda? vii. 272.
 & prosequenda? vii. 273.
 quando non recipiantur? vii.
 274. *seq.* quando ea non opus
 sit? vii. 279. *seq.*

Adpromissor pro fidejussore :
vii. 30.

Acquirendæ, omittendæque hereditatis modi. v. 67. *seqq.*

Ascendentes jure Austriaco non succedunt. vi. 92. quomodo succedant jure civili? vi. 83. *seq.*

Adsecuratio qualis contractus? iv. 108. quæ inde obligatio oriatur? iv. 109. quæ actiones inde nascantur? iv. 110. *seq.*

Adversio quid? vi. 155.

Adsignatio quomodo differat a delegatione? vii. 51. *

Adsignatio liberi quid? vi. 33. ejus effecta, vi. 59.

Adulterium quid jure Romano? vii. 180. quid jure Canonico, & moribus hodiernis? vii. 185. quomodo vindicetur jure Romano? vii. 183. quomodo jure hodierno? vii. 186. ob illud quatenus sit permessa vindicta privata? vii. 184. ob illud solum an concedendum divortium? iv. 235.

Ediles. iv. 40.

Aggeres Nili rupti. vii. 128. de agnoscendo partu S^CTa. iv. 264. quid ex iis requiratur, si partus agnoscendus? iv. 265. *seq.*

Agnoscere liberos quid? iv. 260.

Album Decurionum. vii. 317.

Alendi sunt parentes a liberis. iv. 267. patroni a libertis. iv. 268. an & liberti a patronis? *ib.*

Alere liberos qui teneatur primario? iv. 262. quis in subsidium? iv. 263.

Alienatio rerum pupillarum quando prohibita? iv. 391.

seq. quando concessa? iv. 394. *seq.*

Alimenta non debentur liberis ex adulterio, & incestu natis. vi. 82. quid contineant, si a parentibus præstentur? iv. 260. quid si ab extraneo legata? iv. 260. * v. 166.

Alluvio cui adquiratur? vi. 179.

Alveus derelictus cui adquiratur? vi. 180.

Ambitus crimen quid? & quomodo puniatur? vii. 224.

Anatocismus quid, & an licitus? iv. 92. *seq.*

Annonæ crimen quid, & quomodo puniatur? vii. 220.

Antapoca quid? iv. 128.

Apocha quid? iv. 128.

Appellatio. Vid. *Adpellatio*.

Apostoli quid? vii. 276. quomodo petendi, exhibendique? vii. 277.

Aqua pluvia quæ? vi. 100. de ea quid sanxerit lex XII. tabb.? vi. 199. * quid de eadem prætor edixerit? vi. 108.

de aqua ducenda edictum prætoris. vi. 108.

Arbor cujus sit, ex radice judicatur. vi. 189.

Arborum furtim cesarum actio. vii. 102.

Argentum legatum quid comprehendat? v. 169. *seq.*

As hereditarius quomodo dividendus? v. 46. quomodo usurarius? iv. 93. *

Athletæ excusantur a tutela. 375.

Assentatum quid? vii. 278.

Auctor quis dicatur? iv. 69.

Auctor fieri tutor non potest in rem suam. iv. 338.

Auctoritas tutoris quid? iv. 333. unde dicta? *ibid.* * est actus legitimus. iv. 335. in quibus negotiis necessaria sit? iv. 336. cur requiratur in aditione hereditatis? iv. 337. hodie etiam ab absente tutore, & ex post facto interponitur. iv. 340.

Auctoritate tutoris opus est ad supplendam, ac veluti augendam personam pupilli. iv. 332.

Augmentum dantis quid? iv. 200. *seq.*

Aurum legatum quid comprehendat? v. 169. *seq.*

Autocheiria ex principiis Stoicorum licita. vii. 253. * reorum quando bonorum confiscatione vindicata? vii. 253.

B

B*eneficium* abstinendi. v. 91. cedendarum actionum. vii. 41. *seq.* vi. 244. quibus competat? vi. 244. * divisionis. vii. 38. *epistola* divi *Hadriani*. *ibid.* excussionis. vii. 40. ex *L. ult. C. de edict. divi Hadr. toll.* vi. 290. inventarii. v. 72. ordinis. vii. 40. *seq.* separationis. vi. 271.

Bodmeria quid? iv. 112. ejus effectus. iv. 113.

Bona fidei actiones quæ? vi. 388. possessor quos fructus adquirat? vi. 190.

Bonorum possessio quid? vi. 2. vi. 1. consistit in jure, & sine re esse potest. vi. 2. * *edictalis*, & *decretalis*. vi. 3. *ordinaria*, & *extraordinaria*. vi. 4. *testatorum*, & in-

testatorum. vi. 5. quis eam agnoscere possit? vi. 6. quando petenda? vi. 7. eam quis pro furioso, vel infante petat? vi. 9. *testatorum* dari non potest, nisi tabulæ existant. vi. 8.

Bonorum possessio contra tabulas quid? vi. 10. quibus detur? vi. 11. ea impetrata quædam legata præstanda. vi. 12. data parenti præterito a filio manumisso. vi. 36. *seqq.*

Bonorum possessio secundum tabulas quibus casibus detur? vi. 31. *seqq.* an hodie usum habeat? vi. 35.

Bonorum possessio ventri data. vi. 25. *seqq.* ejus usus. vi. 27. datur secundum tabulas militis, non contra eas. vi. 38. etiam si miles vel veteranenus capitis damnatus sit. vi. 65.

Bonorum possessio competens *patrono* in bonis liberti. vi. 50. *seqq.* quibus plane non detur? vi. 66. ex legibus, *SC.* & constitutionibus principum qualis? vi. 66.

Bonorum possessio ab intestato quot sint gradus? vi. 57. unde liberi? vi. 58. unde legitimi? vi. 59. unde cognati? vi. 60. unde vir, & uxor? vi. 63. *seqq.* quis in ea ordo observetur? vi. 68.

C

C*adavera* damnatorum, si petantur, ad sepulturam conceduntur. vii. 257.

Caro. Quis regulæ *Catonianæ* auctor? v. 193.

Causa legato adjec̄te quid? v. 203.
Causa quid significet in titulo de usuris? iv. 85.
Causio damni infecti nomine vi. 103. seq.
 de demoliendo ob novi operis nunciacionem. vi. 100.
 ex edicto Carboniano. vi. 28. seq.
 judicium solvi. vii. 74.
 legatorum, & fideicommissorum nomine. v. 232, 236. seq.
 Muciana. v. 66.
 rem rem haberi. vii. 74.
 rem pupilli salvam fore. vii. 72. seq.
 si cui plus, quam per legem falcidiam licet, legatum esse dicatur. v. 214. seq.
 usufructuaris. vii. 132, 136.
Census quid sub imperatoribus? vii. 340.
Cernere hereditatem quid? v. 36.
Cessio actionum bonorum quid? vi. 249. ejus origo. vi. 448. quid circa eam justum sit? vi. 250, 252.
Chirographum quid? iv. 128.
Chomata rupta. vii. 128.
Cibaria quid? v. 166.
Circulatorum serpentes circumferentium crimen. vii. 129.
Classis in *πρωτοπρεξία* creditorum. vi. 261. prima. vi. 262. secunda. 263. tertia. 264. quarta. 265. quinta. 266.
Clausula codicillaris. v. 118. ejus effecta. v. 119.
Codicilli epistolæ. v. 115. quid in jure sint? v. 116. quotuplices? *ibid.* eorum discrimen a testamento. v. 117.
Causus illiciti. vii. 128.
Cognitiones extraordinariæ quid?

vii. 337. ob quas causas receptæ fuerint? vii. 338.
Collatio quid? vi. 15. ejus ratio. vi. 13. veteris, & hodiernæ differentia. vi. 14. quando cesset? vi. 29.
Collatio dotis ut fiat? vi. 21. seq.
Collegia, & *corpora illicita* incidunt in crimen extraordinarium. vii. 151. quid tunc juris? *ibid.* quædam excusant a tutela? iv. 357. quæ heredes institui possint? 340.
Collusio quid? vi. 159. ejus detectæ premium. vi. 159.
Commissum quid? vi. 119. quando res in commissum cadat? vi. 120. quantum in commissum incidant? vi. 121. qua actione a litisco petatur? vi. 122.
Commixtio modus adquirendi. vi. 188.
Commortensium quis prior exspirasse censetur? v. 191.
Communio bonorum an inter conjuges sit jure Romano? iv. 174.
Comparatio litterarum quando instituat? iv. 131.
Concubina, & *pellex* quomodo differant? iv. 279. quæ esse possit? iv. 284.
Concubinitus quid? iv. 280. licita apud Romanos consuetudo. iv. 282. in eo veracundix naturalis ratio habeatur. iv. 283. ejus effecta. iv. 285. an hodie licitus? iv. 286.
Concussionis crimen, ejusque pœna. vii. 134.
Conditio quid? v. 63. quotuplex? v. 64. ab herede quantum implendæ? v. 65. seq. imposit-

impossibiles, pro non adjectis habentur in ultimis voluntatibus. v. 67. non etiam in contractibus, *ibid.* vii. 8. perplexæ, & præposteræ, v. 67. *

Conferre qui teneantur coheredibus? vi. 16. quid? vi. 17. *seq.* quomodo? v. 19.

Confessi qui dicantur? vi. 245. *seq.*

Confirmare tutorem quid significet? iv. 298.

Confirmatio tutoris quando necessaria? iv. 298. quotuplici modo fiat? iv. 299.

Confusio qualis modus acquirendi? vi. 188. ea tolluntur obligationes. vii. 60.

Conjuncti re, verbis mixtim quomodo differant? v. 233.

Connubium, & matrimonium ut differant? iv. 158.

Consensus parentum in nuptiis liberorum necessarius. iv. 165. curatorum quomodo a tutorum auctoritate differat? iv. 340.

Consiliarii principi excusati a tutela. iv. 357.

Constitutum possessorium quid sit? vi. 204. an sit domini reservatio? *ibid.*

Contradictor quis? vi. 278.

Contubernium quid? iv. 158.

Creditores quo ordine soleant locari in concursu? vi. 261. *seq.* eorum in fraudem facta quomodo rescindantur?

Crimen extraordinarium. vid. *Delictum.*

Curatela quid? iv. 288. ejus, & tutelæ non magna hodie differentia. iv. 404.

Curator datur rei. iv. 398. an minoribus invitis decur? *ibid.*

Hein. Pand. Tom. II.

* furiosorum, prodigorum, surdorum, mutorum. iv. 400. potest & iis dari, quæ tutorem habent. iv. 401. quis esse possit, & quod ejus officium? iv. 402. quomodo constituatur? iv. 403.

Curator bonorum quis? vi. 275. quis eum constituat? vi. 276. ejus munus, & obligatio. vi. 277.

Custodia rerum quotuplex? & qualis esse debeat? vii. 165. *seqq.*

D

D*amnatorum* bona olim fisco vindicabantur. vii. 251. quod quomodo legibus novis mutatum? emendatumque sit? vii. 252.

Damnnum injuria datum infectum quid? vi. 101. quid de eo prætor edixerit? vi. 12. quæ cautio eo nomine præstanda? vi. 103. *seq.* ejus usus hodiernus. vi. 107.

Dardanariatus crimen. vii. 128.

Decreta principis ordinis decurionum qualia, & ejus effectus? vii. 331.

Decretum in alienatione rerum pupillarium necessarium. iv. 394. *seqq.* quando eo opus non sit? iv. 393.

Decuriones qui? vii. 312. eorum jura, & privilegia. vii. 315.

Delegatio quid? vii. 50. Pauli Appostoli. vii.

50. * ejus effectus. vii. 51. ejusdem differentia a fidejussio.

juſſione, ceſſione, adſignatione. *ibid.*

Delictum quid? & ad quid obliget? ii. 77. verum, & quaſi delictum ut differant? vii. 78. publicum, & privatum. vii. 79. ordinarium, & extraordinarium. vii. 86. extraordinarium quotuplex? vii. 127.

Demonſtratio quid? v. 201. falſa non nocet. v. 202. *ſeq.*

Denunciatio litis. vid. *Litis denunciatio*.

Deportati quomodo ab interdictis, & relegatis diſtinguendi ſunt? vii. 154. *ſeq.*

Deſertarius a fure ut differat? vii. 85, 129.

Diaria legata. v. 169. *ſeq.*

Dies denicales qui dicti? v. 98. * v. 230. *ſeqq.* in eum relinqui an poſſit hereditas? v. 68.

Diſſenſu mutuo quæ obligationes tollantur? vii. 69.

Diviſio aſſis hereditariis quomodo fieri debeat? v. 46.

Diviſio paterna inter liberos quomodo a diſpoſitione, vel teſtamento differat? v. 83. *

Divortium, & repudium quomodo differant? iv. 230. *ſeq.* licitum Romæ. iv. 230. * quid ſit? iv. 231. *ſeq.* ejus cauſæ ex jure Romano. iv. 233. ex jure divino. iv. 235.

Dominium, vi. 161. ejus cauſæ, ſeu tituli, & modi adquirendi. vi. 162. quando ſine traditione acquiratur? vi. 162. *

Domum deducilio an neceſſaria in nuptiis? iv. 175. *

Dona, & munera patrono de-

bita, & quomodo differant? vi. 45.

Donatio quid? vi. 121. quotuplex? vi. 134. *ſeq.* inter vivos quomodo fiat? vi. 126. 128. quando inſinuanda ſit? vi. 129. ejus effecta. iv. 130. an ſit modus acquirendi? vi. 130. * ejus revocatio quando licita? vi. 131.

Donatio mortis cauſa quid? vi. 132. quomodo conveniat cum pactis? vi. 133. quomodo cum ultimis voluntatibus. vi. 134.

Donatio inter virum, & uxorem cur illicita? iv. 214. *ſeq.* quænam permiſſa? iv. 221. 224. quando licita jure Saxonico? iv. 225.

Donatio propter nuptias qualis? iv. 193. *ſeq.*

Dos quid? iv. 182. quotuplex? iv. 182. *ſeqq.* vel datur, vel dicebatur, vel promittebatur. iv. 184. ejus origo, & neceſſitas apud Romanos. iv. 181. * in quo conſiſtat? iv. 189. a quo conſtituatur? iv. 187. *ſeq.* quid in ea ejus marito? iv. 191. ejus nomine quæ actiones, & exceptiones competant? iv. 190. apud Germanos non ab uxoribus data, ſed a maritis. vi. 192. repetitur ſoluto matrimonio. iv. 237. 240. an tota ſemper? iv. 244. qua actione repetatur? iv. 145. *ſeq.* quando repeti nequeat? iv. 247.

Dotaliſſimum quid ſit? iv. 196. *ſeq.*

Dorem quæ impenſæ minuunt? iv. 248. *ſeq.*

Dotis augmentum quid? iv. 200. *ſeq.*

206. *seq.* legatum quale? v. 144. prælegatum. v. 144. *seq.*

E

E *Dilla ædilitia* qualia? iv. 50. eorum capita, quæ supersunt, primum, iv. 52. secundum. iv. 58. tertium. iv. 67.

Edilium Carbonianum quale? ejusque sanctio. v. 28. *seq.* successorium quale? iv. 61.

Efractores ædium qui, & quomodo puniantur? vii. 243.

Ejurare bonam copiam quid? vi. 251.

Emancipatus præteritus a patre cum suis a prætore conjungitur. vi. 23. an & hodie? vi. 24.

Equis vitia capitalia. iv. 68.

Eviſionem præstare quid? iv. 69. quis eam præstare teneatur? iv. 71. *seq.* in quibus negotiis præstanda? iv. 73. *seq.* quarum rerum? iv. 75. *seq.* quomodo? iv. 78. qua actione petatur? iv. 80. quando cesset? iv. 81.

Evincere quid significet? iv. 69.

Exceptio quid? vi. 355. quomodo differat a præscriptione, & præjudicio? vi. 356. quotuplex? vi. 357. *seqq.*

Exceptio doli mali. vi. 374. *seq.* *metus*. vi. 374. *seq.*

præscriptionis. vi. 364. *seqq.* 374. *seq.*

rei judicatæ. vi. 362. *seq.*

rei venditæ, & traditæ, iv. 82. *seq.*

Excusare quid? iv. 355.

Excusatio tutorum, & curatorum quotuplex? iv. 355. voluntaria ob privilegium. iv. 356. *seq.* ob impotentiam. iv. 358. ob existimationis periculum. iv. 359. necessaria quæ? iv. 360. quomodo alienandæ? iv. 362. *seq.* an omnes hodie receptæ? iv. 364.

Excusatio curatoris ob tutelam antea gestam. iv. 361.

Excusationes a muneribus publicis personalibus. vii. 321. a muneribus patrimonialibus. *ibid.*

Exheredandi liberos quæ justæ causæ? v. 24. parentes quæ causæ? v. 26. fratres & sorores? *ibid.*

Exheredari olim liberi poterant promiscue. v. 18. quod postea restrictum, v. 19. discrimen hac in re inter liberos suos, emancipatos, legitimos, illegitimos, naturales, adoptivos, filios, filias, liberos primæ, & ulteriorum graduum. v. 20. 21.

Exheredatio quomodo fiat? v. 23.

Exheredatio injuste quæ actio detur? v. 25.

Exhibitio reorum quid? & quomodo fieri debeat? vii. 165.

Expilatæ hereditatis crimen. vii. 146.

Expilatores, eorumque pœna. vii. 243.

Expræmissio quid? vii. 50. Pauli apostoli. vii. 50. *

Exsequutio sententiæ quomodo fiat? vi. 244.

Extræordinaria crimina quæ? vii. 127.

F

Factum promittens an liberetur præstando id, quod interest? vii. 18.

Falsum quid? vii. 314. quotuplex? vii. 315. quomodo puniatur? vii. 316.

Familia si furtum fecit, quæ actio competat? vii. 101.

Fera bestiarum quæ? vi. 168. quomodo adquirantur? vi. 170. quamdiu nostræ maneat? vi. 171.

Fideicommissaria libertas quæ? vi. 144.

Fideicommissum quid? v. 120. quotuplex? v. 122. quid *universale*? v. 227. illud ante Augustum non necessario præstabitur. v. 217. * *familia*? v. 218. * quis relinquere possit? v. 219. ejus effecta. v. 220. cur & post Augustum sæpe corruerit? & quæ ideo SCta facta? v. 121. *seq.*

Fideicommissum singulare æquiparatum legatis. v. 123. per *fideicommissum tacitum* relicta a fisco occupantur. v. 196. *

Fideiubere qui possit? vii. 33. *seqq.* pro qua obligatione? vii. 35. an & in majus fideiubere quis possit? vii. 36.

Fideiussio quid? vii. 32. habetur pro virili, & civili officio. vii. 32. quomodo a constituta pecunia, mandato, expromissione differat? vii. 31. * hodie & sine stipulatione fieri potest. vii. 43. ejus effecta. vii. 37.

Fideiussor potest omisso debitore principali conveniri, si

omittat beneficium ordinis. vii. 32.

Fideiussor indemnitatis quis? vii. 37. * *succedaneus*, vel fideiussor fideiussoris quis? vii. 73. *

Fideiussor qualia beneficia habeat? vii. 38. *seqq.* pro dote non admittitur. iv. 208.

Fideiussores tutoris quo ordine conveniantur? iv. 369. tenentur & sine stipulatione. 385

Fimo alterum perfundentis crimen extraordinarium, vii. 129.

Fiscalis rei administratio excusat a tutela. iv. 256.

Fiscus quid? vii. 288. ejus privilegia. *ibid.*

Fiscus occupat bona vacantia. vi. 91. legata indignis erepta. v. 197. *seq.* tacito fideicommissio relicta. v. 196. *

Fœnus nauticum quid? iv. 195. *seq.* quantum esse possit iv. 107.

Fœtura animalium qualis modus adquirendi? vi. 187.

Fraus legis, qui in fraudem patroni, & quid tunc iustum? vi. 55. *seq.* qui in fraudem creditorum, & quid tunc iustum? vi. 279. *seq.*

Fruktus quid sint? iv. 87. quotuplices? iv. 88. quos adquirat bonæ fidei possessor? vi. 190. *seq.*

Fundus dotalis inalienabilis. iv. 212. *seq.* ex qua lege hoc sit? iv. 211. cur ne volente quidem uxore possit oppignorari? iv. 26. * instructus legatus quid contineat? v. 156. *seq.*

Fur balnearius, ejusque pœna. vii. 142.

Furtivæ res an restituendæ sint ab herede furis suspendio necati? vii. 95. an vindicari possunt a magistratu? vii. 96. non usu capiuntur. iv. 218. quomodo præscribantur? vi. 223.

Furium quid? vii. 81. in quibus rebus committatur? vii. 86. non fit sine animo lucrum faciendi. vii. 87. quæ inde actiones nascantur? vii. 88. ejus persecutio criminalis. vii. 90. hodie est crimen publicum. vii. 92. a servo testam. manumisso factum. vii. 99. a familia. vii. 101. a nautis. vii. 100.

Furium conceptum. vii. 83. ejus concipiendi ritus. *ibid.* * *diurnum* qui fecit, an occidi possit? vii. 91.

manifestum. vii. 83.

nec manifestum. *ibid.*

nocturnum qui fecit, occidi quomodo possit vii. 91.

non exhibitum. vii. 83.

oblatum. *ibid.*

possessio. vii. 83.

prohibitum. vii. 83.

rei. vii. 82.

usus. *ibid.*

Furum pœna apud gentes Germanicæ originis suspendium. vii. 92. quando hæc pœna locum habeat, vel non? vii. 93. *seq.*

G

G*enus* quid? v. 147. ejus legatum. v. 148. *seq.*

Gerada filiabus in Saxonia debita. vi. 92.

Glans quid? vi. 346. * de ea

legenda interdictum. vi. 346. *seq.*

Grædus cur quidam prohibiti in nuptiis Romanorum? iv. 266. *seq.* quinam prohibiti ratione cognationis? iv. 166. *seq.* qui ratione adfinitatis? iv. 167.

H

H*abitatio* nec capitis diminutione, nec non usu tollitur. v. 141.

Habitationis legatum. v. 142.

Heer. *Gerresse* debetur filiis ex hereditate. vi. 92.

pro herede gerere qui dicantur. v. 62. * 96.

Heredes qui possunt institui? v. 36. *seqq.* eorum habitas ex quibus temporibus æstimentur? v. 42. quot possunt institui? v. 53. quibus verbis? v. 43. * inter eos quomodo dividenda hereditas? v. 46. necessarii qui? v. 88. 90. qui sui, & necessarii? v. 88. qui voluntarii, vel extranei? *ibid.* ipso jure quinam sint? v. 90.

Hereditas. v. 2. vel ex testamento, vel ab intestato defertur. v. 2.

Hereditatem cernere quid? v. 36. * quid eandem adire? v. 92.

Hereditatis nondum adita transmissio quot casibus fiat? v. 97.

Heres an quis institui possit in diem? v. 45.

Homicidium quotuplex vii. 202. quomodo jure Romano vindicetur? vii. 199. quando hodie capitale sit? vii. 106.

Honorari qui dicantur? v. 19.
Honores quomodo a muneribus differant? vii. 320. qui ad eos in municipiis admittantur? vii. 314.
Hypothecæ privilegiatæ. iv. 34.
Hypothecariis quo ordine collocentur in concursu creditorum? iv. 31. *seq.*

I

J*Alus lapilli* in novi operis nuntiatione quid? vi. 96. *
 missilium qualis modus acquirendi? vi. 195. *
Ignorantia, & *error* ut differant? iv. 145. juris quibus noceat, vel non noceat? iv. 146. *seq.* facti quando excuset? iv. 146.
Immiscuisse se quando dicantur heredes sui? v. 90.
Immunitas quid? vii. 323. quibusnam ex jure Romano competat? vii. 124.
Impensæ quæ marito, ejusque heredi, ex rebus dotalibus? iv. 248. 252.
Implantatio qualis modus acquirendi? vi. 189.
Inadificatio qualis modus acquirendi, v. 183.
 in *incendio*, ruina, naufragio si quid raptum, vii. 111. *seq.*
Incestus quid, & quotuplex? vii. 180. quomodo puniatur? vii. 191.
Inclusio qualis modus acquirendi. vi. 183.
Incolæ quomodo a civibus, & municipibus differant, eorumque jura? vii. 311.
Indicia ad torturam sufficientia. vii. 244.
Indignis legata auferuntur a si-

co. v. 197. *seqq.* quædam iis relicta in hereditate subsidunt. v. 200.
 de *Ingenuitate* quæ actio competat? vi. 157.
Injuria quid, & quotuplex? vii. 112. *seq.* quis eam inferre nequeat? vii. 115. quomodo inferatur? vii. 115. 117. alteri illata quatenus ad nos pertineat? vii. 118.
Inscriptio accusatoris quid, & cur facta? vii. 157.
Insistitio heredis. vid. *Heredes*, captoria quæ? v. 44.
Instructus fundus legatus quid comprehendat? v. 156. *seq.*
Instrumentum quid? iv. 126. quotuplex? *ibid.* publicum quam fidem habeat? iv. 127. 130. privatum quotuplex? iv. 128. quem effectum habeat? iv. 131. ejus vitia. iv. 132. ejus amissio an noceat? iv. 133.
Instrumentorum alienorum proditio delictum. vii. 129.
Instrumentum fundi. v. 156. ejus legatum. v. 158.
Insula nova cui acquiratur? vi. 178.
Interdella omnia an a prætoribus? vi. 286. *
Interdicti qui, & quomodo a relegatis differant? vii. 254. & a deportatis? vii. 255.
Interdictum quid jure vetere, & novo? vi. 286. quomodo ab aliis actionibus differat? vi. 285. quotuplex? vi. 287. an & de proprietate detur? vi. 287. * an quædam realia? *ibid.* **.
 interdictum de *aqua quotidiana*, & *astiva*. vi. 327. *seqq.*
 de *arboribus cadendis*? iv. 143.
 de

de cloacis . vi. 332. seq.
 de fluminibus , & ne quid in
 flumine publico fiat ; vi. 305.
 de fonte . vi. 331. seqq.
 fraudatorium . vi. 284.
 de glande legenda . vi. 346.
 seq.
 de itinere , adluque privato . vi.
 325. seq.
 de liberis exhibendis , & ducen-
 dis . vi. 349.
 de libero homine exhibendo . vi.
 348.
 de locis , & itineribus publi-
 cis . vi. 299. seq.
 de loco publico fruendo . vi.
 302.
 de migrando . vi. 351.
 ne quia in flumine publico fiat .
 vi. 306.
 ne quid in loco publico , vel
 itinere fiat . vi. 301.
 ne quid in loco sacro fiat . vi.
 298.
 ne vis fiat ei , qui in possessio-
 nem . vi. 293. seqq.
 de precario . vi. 338. seqq.
 quasi Salvianum . vi. 354.
 quod legatorum . vi. 292. seqq.
 quod vi , aut clam . 334. seqq.
 quorum bonorum . vi. 288. seqq.
 de remissionibus . vi. 337.
 de ripa munienda . vi. 308.
 de rivis . vi. 330.
 Salvianum . vi. 352. seqq.
 de superficibus . vi. 322. seqq.
 de tabulis exhibendis . vi. 296.
 seqq.
 de vi , & vi armata . vi. 309.
 seqq.
 de via publica , & si quid in
 ea factum esse dicatur . vi.
 303.
 de via publica , & itinere pu-
 blico reficiendo . vi. 304.
 unde vi . vid. de vi , & vi arm.

ut in flumine publico navigare
 liceat . vi. 307.
 uti possideris . vi. 319. seqq.
 utrum . vi. 350.
 Interitum rei quæ obligationes
 tollantur ? vii. 60.
 Interloquutio quomodo a sen-
 tentia differat ? vi. 2. 6.
 Interpretatio legatorum dubio-
 rum . v. 189. seqq.
 Intestato venientes , omiſſa cauſa ,
 testamenti legata præſta-
 re tenentur . v. 106. seqq.
 Inſtituta qualis modus acqui-
 rendi ? vi. 183. seqq.
 Inventarium quid ? v. 72. quo-
 modo ab herede fieri debeat ?
 v. 73. ejus effecta . v. 74. a
 tutore conficiendum . iv.
 325. quid ſi id pater fieri
 prohibuerit ? *ibid.* *
 Inventio rerum nullius . vi. 173.
 theſauri . vi. 174. seqq.
 Judicium publicum quid ? vii.
 145. quomodo a privato dif-
 ferat ? vii. 156.
 Juliano Jcto debetur edictum
 de conjungendis cum eman-
 cipato liberis . vi. 23. an &
 interdictum Salvianum ? vi.
 352.
 Jus adreſcendi in quibus nego-
 tiis obtineat ? v. 131. ejus
 fundamentum . v. 132.
 aureorum annulorum quale ? vi.
 151.
 deliberandi cur inventum ? v.
 69. quantum temporis ei præ-
 ſigatur ? v. 70. eo durante
 quid facere poſſit heres ?
 v. 71.
 offerendi hypothecariis compe-
 tens quale ſit , & quando
 locum habeat ? iv. 35.
 patronatus in quo conſiſtat ?
 vi. 42. 51. ejus fundamen-
 tum

tum . vi. 40. quando cesset ? vi. 41.
representacionis in successione descendentium . vi. 79. in fratrum , & sororum liberis cum parentibus concurrentibus . vi. 87.

L

Latina lingua in quibus negotiis fuerit adhibenda ? v. 43. * 120. *
 Legare quid proprie significet ? v. 5. * quinam possint ? v. 120. *
 Legari a quibus possit ? v. 125. quibusnam ? v. 126. possunt legari res futuræ . v. 126. alienæ . v. 127. alienatæ , & oppignoratæ . v. 129. commercio exemptæ . v. 128. an & legatarii propriæ ? v. 130. an & incorporales ? facta ? res litigiosæ ? *ibid.*
 Legata solvenda etiam omissa causa testamenti . v. 106. *seq.* quomodo adimantur ? v. 183. *seq.* quomodo transferantur ? v. 185. *seq.* quomodo exstinguantur ? v. 187. quæ pro non scriptis habeantur ? v. 195. *seq.* an vitientur falsa demonstratione ? v. 202. *seq.* an falsa causa adscripta ? *ibid.* sub modo relicta quando debeantur ? v. 204. pœnæ nomine relicta quando valeant ? v. 192.
 Legata integra soluturus petere potest cautionem , si plus , quam per legem Falcidiam liceat , legatum fuerit . v. 214.

Legati municipiorum qui ? vii. 326. eorum jura , & privilegia . vii. 327.

Legatum quid ? v. 120. qualibus verbis relinquendum ? v. 120. * quotuplex jure antiquo ? v. 121. quotuplex jure novo ? v. 123. fideicommissio singulari æquarum . v. 123. quomodo dividendum inter collegatarios ? v. 131. relinquitur in testamento , & in codicillis . v. 135. quibus actionibus petatur ? *ibid.*

Legatum alimentorum . v. 266. quid complectatur ? v. 167. ejus favor . v. 168.

annuum . v. 136. non unum est , sed plura . *ibid.* primo anno purum , reliquis conditionatum . v. 136. non una præscriptione tollitur . v. 137. ejus dies quando cedat ? v. 138. quando exspirat ? *ibid.*

argenti . v. 169. *seq.*
 auri , quid comprehendat ? *ibid.*
 cibariorum . v. 196.

debiti quid ? v. 166. ejus effectus . v. 180.

diariorum . v. 166.

diurnum . v. 136.

dotis quid , & quomodo a prælegato dotis diserat ? v. 144.

fructuum nasciturorum in fundo an debeatur , si nihil nascatur ? v. 126. * fundi instruiti quid complectatur ? v. 157.

fundi cum instrumento . v. 158. fundi cum omnibus , quæ ibi sunt . v. 159.

generis , an & quando valeat ? v. 148. quis tunc eligat ? *ibid.* *seq.*

- habitationis* . v. 139. *seq.* 142.
liberationis quid? v. 176. quomodo relinquitur? v. 178. ejus effecta . 179.
menstruum . v. 136.
mundi quid complectatur? v. 173.
nominis quid? v. 176. ejus effecta . v. 181.
olci quale? v. 155.
operarum quale? v. 139. *seq.* 142.
opronis quale? v. 150. an ad heredes transmittatur? v. 150. *seq.*
ornamentorum . v. 173.
pecoris . v. 163. *seq.*
peculii . v. 160. *seq.*
reditus . v. 141.
servitutis quale? 143. quando ejus dies cedat? *ibid.*
Legatum statuarum . v. 175.
supellestilis . v. 165.
trici quid comprehendat? v. 15.
vestium . v. 175.
vini . v. 154.
unguentorum . v. 174.
usus . v. 139. *seq.*
usufructus . v. 139. *seq.* 142.
Legislator an teneatur legis rationem reddere? v. 202. *
Legitimi quomodo succedant parentibus? vi. 80.
Lenocinium quid? vii. 180. quomodo puniatur? vii. 192.
Leuteratio remedium suspensivum . vii. 266.
Lex Ælia Sentia quas libertates impediatur? vi. 149.
Atilia de tutoribus dandis . iv. 311.
Cornelia de falsis . vii. 214.
Cornelia de injuriis . vii. 220.
Cornelia de sicariis, & veneficis . vii. 198.
Fabia de plagiaris . vii. 215.
Falcidia quando lata, & quid sanxerit? v. 207. porrecta ad fideicommissa singularia, & donationes mortis causa . v. 208. quibus prospiciat? v. 209. secundum eam quomodo fiat æstimatio bonorum? v. 201. *seq.*
Faria de fugitivis inquirendis . v. 206.
Furia testamentaria . v. 206.
Fusis Caninia qualis, & a quo abrogata? vi. 150.
Julia de adulteriis . vii. 179. de ambitu . vii. 224. de cessione bonorum . vi. 248. de fundo dotali qualis? iv. 26. * majestatis . vii. 171. pculatus . vii. 221. repetundarum . vii. 219. de residuis . vii. 224. de sacrilegiis . vii. 221. & Titia de tutoribus dandis . iv. 311. de vi privata . vii. 197. de vi publica . vii. 193.
Lex Patetia de cessione bonorum . vi. 249.
Pompeja de parricidiis . vii. 211.
Voconia de legatis . v. 206.
Liberalis causa quid? vi. 154.
Libratio legata quid? v. 176. ab obligatione quid? vii. 59.
Liberi naturales quomodo succedant? vi. 82. quomodo adoptivi? vi. 81. quomodo legitimi? vi. 80. quomodo legitimi naturales? vi. 78. *seq.*
Libertas quot modis detur? vi. 138. *seq.* testamento data quomodo adimatur? vi. 145. ad libertatem proclamare quid? & qui ad eam proclamare non possint? vi. 156.
Liberi quid debeant patronis?

Vid. *Patronus* : universitatis cui hereditatem relinquunt ? vi. 52. eorum assignatio, ejusque effectus. vi. 53. *seq.* de *libertinitate* quæ actio competat ? vi. 157.

Libri mercatorum semiplene probant. iv. 134.

Litis denunciatio quid ? & quomodo fieri debeat ? iv. 77.

Litterarum obligatio : imperitia quamvis a tutela excuset ? iv. 358.

M

M *Agistratus* qui excusentur a tutela ? iv. 357. non idonee caveri curantes a pupillis conveniri possunt iv. 288. *seq.* immo & heredes eorum. *ibid.*

Majestas quid ? vii. 172. ejus crimen quotuplex ? vii. 173. multa in eo singularia. vii. 177. quomodo jure Romano puniantur ? vii. 176. quomodo hodie ? vii. 178.

Mansuetæ bestie quæ ? vi. 168. quamdiu nostræ sint ? vi. 171.

Mansuetæ bestie quæ ? vi. 168. cur occupari possint ? vi. 171.

in manu conventis quid ? ejusque effectus ? v. 159. *

Manumissi qui non hant liberti ? vi. 148.

Manumissio quid. vi. 137. quotuplex. vi. 138. per vindictam quomodo, & ubi facta, vi. 139. *seq.* servorum publicorum quomodo facta. vi. 141. per testamentum qualis. vi. 142. quotuplex ? vi. 143. *seq.* sine ea qui ad li-

bertatem perveniant ? vi. 144.

Mater, non petens tutorem liberis, hereditate privatur. iv. 323. succedebat liberis ex SC. Tertulliano. vi. 73. & liberi succedebant ex SC. Orphitiano. vi. 74.

Matrimonii, & nuptiarum differentia. iv. 158.

Mendicantes validi extra ordinem coercendi. vii. 128.

Mensores frumentarii excusantur a tutela. iv. 357.

Miles quis esse possit ? vii. 294. varia ejus privilegia. vii. 300. veteranus, ejusque jura. vii. 304. 306. ad tutelam non admittitur. iv. 306.

Missio militum honesta, causaria, ignominiosa. vii. 303.

Missio in bona legatorum servandorum causa. v. 236. *seq.* ventris nomine. vi. 25. ex edicto Carboniano. vi. 28. 29. ob cautionem damni infecti nomine non præstitam. vi. 105. ex primo, & secundo decreto. vi. 255. *seq.*

Modi adquirendi quomodo differant a titulis ? vi. 162. quotuplices ? vi. 163. naturales originarii. vi. 164. 191. derivativus. vi. 192. *seq.* civiles. v. 196.

Modus legato adjectus quid ? v. 201. ejus effectus. v. 204.

Monachi non admittuntur ad tutelam. iv. 360.

Mora quid ? iv. 100. ejus effectus iv. 102. quomodo purgetur ? iv. 103.

Moratorium quid ? ejusque effectus. vi. 233.

Morbus quis a tutela excuset? iv. 358.

Morgengaba quid? iv. 196. seq.

Moris caussa capio quid? vi. 135. donatio. V. *Donatio*.

Mundi legatum quid contineat. v. 173.

Munera publica quid? vii. 318. quotuplicia? vii. 319. ab iis quid excuset. vii. 322.

Municeps quis, & quomodo ab incola differat? vii. 309. 311. quomodo quis fiat? vii. 310.

Municipium quid? vii. 309.

Mutuum quid? vii. 2.

N

N*auta*, quomodo ex furto? vii. 100.

Nomen legatum quid? v. 176. 181.

Nominatores tutoris qui? iv. 385.

Notarii quid observare debeant in conficiendis instrumentis? iv. 127. *

Nuptia quid? vii. 45. voluntaria, & necessaria ut differant? *ibid.* sine delegatione, & cum delegatione, vii. 49. 29.

Nisi operis nunciatio quid? vi. 3. quando illa fiat? vi. 95. quomodo? vi. 96. quoruplex? *ibid.* ejus effectus, vi. 90. cui fiat? vi. 99. a quo? vi. 98. seq.

Nudine quid? vii. 313. quis instituat eas *ib.* earum privilegia. *ibid.*

Nuptia, & *matrimonium* quomodo differant? iv. 158. quid sint? iv. 159. earum finis, iv. 160. a quibus pos-

sint contrahi? iv. 162. seq. quæ incestæ? iv. 166. quæ indecoræ? iv. 171. quæ tamquam noxiæ prohibita? iv. 172.

Nuptiarum iustarum effecta. iv. 174. ritus non pertinent ad earum substantiam. iv. 175. iniustarum pœnæ. iv. 176. iv. 177. secundarum odium. iv. 1. 78. seq. dissolutio per mortem. iv. 227. per capitis deminutionem maximam, & mediam. iv. 228. seq. per divortium. iv. 230. seq.

O

O*berleuteratio* remedium suspensivum in Saxonia. vii. 766.

Oblatione, & consignatione pecuniæ quomodo tollatur obligatio? vii. 61.

Obligatio quid? vi. 380. naturalis, civilis, mixta. vi. 381. nascitur vel ex æquitate, vel ex lege, vel ex factò. vii. 383. non egreditur personam. vii. 381.

Obligatio quot modis solvatur? vii. 44.

Obsequium quale parentibus, & patronis debeatur? vi. 42. seq. an illud umquam cessat? vi. 44.

Obsignatio rerum hereditariarum. v. 75.

Occupatio quid? vi. 166. ejus species. vi. 167. bellica an sit rerum nullius? vi. 167. * quid in ea iustum? vi. 172.

Oleum legatum. vi. 152. 155. *Opera publica* a quo curentur, & quo-

& quomodo curanda? vii. 332.

Operarum legatum. v. 142.

Operas quas debeat patrono libertus? vi. 45. *seq.* quotuplices? vi. 46. eas quando debere cesset? vi. 48.

Ornamenta iumentorum quæ præstanda? iv. 60. eorum legatum quid contineat? v. 173.

P

P*acta* adjecta pignori licita. iv. 14. *seq.* illicita. iv. 18.

Palla, sponsa, sperata ut differant? iv. 148. *

Pacta dotalia quid? iv. 203. quæ licita, vel non? iv. 205. *seq.* quæ ex iis actione nascantur? iv. 209. apud Germanos sunt etiam per modum ultimarum voluntatum. iv. 210.

Palinodia quid? & quomodo a deprecatione, & declaratione honoris differat? vii. 122.

Parentum dispositio inter liberos privilegiata. v. 83.

Parricidium quid? vii. 211. in quibus personis admittatur? vii. 211. *seq.* quomodo puniatur? vii. 213.

Pars iumentorum vendita quomodo redhibenda? iv. 60.

Patrimonii principis administratores excusantur a tutela. iv. 357.

Patronus. vi. 40. quis? vi. 40. ei debetur obsequium. vi. 42. *seq.* debentur & operæ. vi. 45. 58. debetur pars hereditatis. vi. 49. *seq.* revocatur,

quæ in sui fraudem alienata. vi. 55. *seq.*

Paupertas quæ excuset a tutela? iv. 318. an testem suspectum faciat? 136. 139.

Peculatus quid? & quomodo puniatur? vii. 221. *seq.*

Peculium cui legari possit? v. 160. quando id legatum præstandum? v. 161. cuius lucro, vel damno cedat eius incrementum, vel decrementum? v. 162.

Pecunia an legato auro, & argento debeat? v. 171.

Penus quid? v. 163.

Perduellio quid? vii. 173. eius poena acerbissima. vii. 374. *seq.*

Pestis tempore conditum testamentum privilegiatum. v. 84.

Pictura in aliena tabula cuius sit? vi. 183. *seq.*

Pignore obligari quæ res nequeant? iv. 25. *seq.* in qui potiores? iv. 31. *seq.*

Pignoris jus quid? iv. 2. an hypotheca differat? *ibid.* c. 1. distractio cui competat? v. 37. 39. 43. quomodo frui debeat? iv. 40. quo effecti? iv. 42.

Pignus, pacta ei adjecta licita. iv. 14. illicita. iv. 18. quomodo solvatur? iv. 45. 2.

Pignus generale, & specie. iv. 3. *seq.* necessarium & voluntarium. iv. 7. prætorium, & iudiciale. iv. 8. publicum, & privatum. iv. 9. *seq.* tacitum quid? iv. 9. quibus competat. iv. 20. *seq.*

Plagium quid, & quomodo puniatur? vii. 225.

Planta in alieno solo posita
cujus sit? vi. 189.

Pana quid? vii. 245. capita-
lis, quæ non? vii. 246. li-
cita, & illicita. vi. 246. *
ordinariæ, & extraordina-
riæ. vii. 247. quid ad eas
exacerbandas, mitigandas-
que faciat? vii. 247. * a
quibus infligi, & remitti
possit? vii. 248. quomodo,
& ubi exsecutioni mandan-
da? vii. 249. seq.

Polizza in contractu adsecura-
tionis quid? iv. 109.

Pollicitatio quid? vii. 334. quam
obligationem producat? vii.
335.

Polygamia jure civili prohibi-
ta. iv. 173.

Propter propter quam sit di-
vertium, an solum adulte-
rium? iv. 245.

Possessio unde dicta? vi. 195.
quid? vi. 197. quotuplex.
vi. 198. * an sit jus in re.
vi. 199. quomodo adquirat-
ur? vi. 200. seq. quomodo
retineatur? vi. 205. quomo-
do amittatur? vi. 206. ejus
effectus. v. 207. hereditatis
non acquiritur sola aditio-
ne. v. 98. quid jure Ger-
manico? v. 190. in eam itur
rei servandæ causa. vi. 255.
seq. ob contumaciam. vi.
256. ventris nomine. iv. 275.
v77. Add. *Missio*.

Possessorium ordinarium, &
summarissimum. vi. 321.

Postliminii jus quid? vii. 294.
quando, & in quibus per-
sonis & rebus obtineat?
vii. 296. ejus effectus. vii.
297.

Postumi olim institui non po-
terant, hodie vel instituen-
di, vel exheredandi. v. 22.
Aquilliani, Corneliani, Sal-
viani, Vellejani qui? v.
22. *

Prælegatum dotis quid? v. 144.
an utile? v. 145. an valeat,
si uxor nihil intulerit? v.
146.

Præscriptio longi temporis. vid.
Usucapio.

Præscriptio longissimi temporis
quotuplex? vi. 222. triginta
annorum quando requiratur?
v. 223. quando quadraginta
annorum? vi. 224. quando
centum annorum? iv. 224.
quando immemorialis? vi.
225.

Præscriptiones quæ exceptiones
dicantur? vi. 356. tempo-
rales actionum. vi. 364. 372.

Præsumtio quid? iv. 117. quo-
tuplex? iv. 223. seq.

Præteritio liberis ignominiosa.
v. 19. *

Prevaricatores qui? vii. 138.
quomodo puniantur? vii.
139.

Præcarium quid? vi. 338. quo-
modo differat a commodato
& donatione? vi. 339. an
aliquid juris tribuat? vi.
340. quod de eo interdictum
proponat prætor? vi. 341.
seq.

Probatio quid? iv. 115. artifi-
cialis, & inartificialis. iv.
116. quæ plena, semiplena,
semiplena major, vel minor?
iv. 118. ejus effectus. iv.
122. in perpetua rei memo-
riam iv. 125. quarum re-
rum fieri debeat? iv. 119.
a quo

a quo? iv. 120. ubi, & quando? iv. 121.

Probatorius terminus. iv. 125.

Professores qui excusati a tutela? iv. 357. iis ob honorarium extra ordinem jus dicitur. vii. 338.

Participatio creditorum. vid. *Creditorum*.

Protutor quis? iv. 380.

Proxenetæ quid? vii. 399. honorarium petenti extra ordinem jus dicitur. *ib.* & *seq.*

Publicianus quid? vi. 113. qualis adversus cum actio competat, si quid injuste exegerit? vi. 114.

Publiciana in rem actio. vid. *Actio*.

Pupillus apud quem educari debeat? iv. 366. quomodo ei decernenda alimenta? iv. 367.

Q

Q*uestiones* quid? vii. 336. iis qui subijci non possunt? vii. 239. *seq.* iis quo ordine, & quoties subijciantur rei? vii. 242. quomodo habeantur? vii. 242. quando iis locus sit? 243. quales hodie? vii. 244.

Quantitas in jure quid? v. 147.

Quarta Falcidia a quibus, & quomodo detrahatur? v. 213. *Trebellianica* quibus, & quomodo detrahatur? v. 224. *seq.* aliquando & hæc *Falcidia* vocatur. v. 222. * in eam quid computetur? 226. an & præter legitimam detrahi possit? v. 225. *

quasi delictum quid? & quomodo a vero delicto differat? vii. 78.

querela inofficiosi. vid. *inofficiosi*.

R

R*apina* quid? vii. 103. *seqq.* quæ inde actiones dentur vii. 107. hodie est crimen publicum. vii. 110.

Raptus mulieris quomodo vindicetur? vii. 194. *seq.*

Receptatores furum, & latronum quomodo coercentur? vii. 140.

Recognitio instrumentorum. iv. 132.

Redempti ab hoste quomodo, & quando libertati potantur? vii. 294.

Redemptor operis? quis? iv. 320. *

Reditus quid? v. 139. ejus legatum. v. 141. memoriarum causa relictæ, si voluntati defuncti obsequi non liceat, in quem usum convertendi? v. 141.

Regula Cætoniana a quo inventa, & qualis sit? v. 193. quando ei locus sit? v. 194.

Rei, vel *correi* qui? vii. 20. unde dicti? vii. 20. * promittendi quomodo fiant? vii. 21. qualis eorum obligatio? vii. 22. stipulandi quomodo fiant? vii. 21. eorum obligatio. vii. 23. an inter se habeantur actionem? vii. 24.

Relatio quid? vii. 260. ea abrogata.

Ruck Burge qualis fidejussor
dicatur? vii. 37. *

rogata jure novissimo. *ibidem*.

Relegare unde dictum? v. 5. *

Relegatus quis? vii. 254. ejus
conditio. vii. 255.

Repundarum crimen quale?
vi. 219. quomodo vindice-
tur? *ibid.*

Repudiatio hereditatis quomodo
fiat? v. 99. quid sit? v.
92.

Repudium quid? iv. 231. quo-
modo a divortio differat?
iv. 230. ejus causæ. iv.
234.

Res, & *pecunia* amota, deque
iis actio. iv. 255. *seq.* ju-
dicata quando consecatur? vi.
242. furtivæ, & vi posses-
sæ usucapi nequeunt. vi.
218.

Residualium crimen quale? vii.
221. quomodo vindicetur?
vii. 22.

Restitutio in integrum. iv. 383.

Restitutio natalium quid? vi.
152. *seq.*

Restitutio alicubi est remedium
suspensivum. vii. 266. sen-
tentiam passorum a quo fiat?
vii. 256. quotuplex sit? *ibi-
dem*.

Resorno quid sit in contractu
adsecurationis? iv. 110.

Retractus legitimus quid con-
ventionalis, vel jus protimi-
seos? iv. 299. *seq.*

Reversales litteræ, vel *antapacha*
quid? iv. 128.

Revisio alicubi remedium sus-
pensivum. vii. 266.

Reus absens quomodo requi-
rendus? vii. 234. an & ab-
sens damnari possit? vii.
232. & *seq.*

S

S*Acculariorum* crimen. vii.
129.

Sacerdotes ad tutelam an ad-
mittantur? vi. 369.

Sacrilegium quid? ejusque pœ-
na. vii. 221. *seq.*

Satio in alieno agro qua-
lis modus acquirendi? vi.
189.

Schaldos-Burge qualis fidejussor?
vii. 37. *

Scopolismus quale crimen? vii.
129.

Scriptura in aliena charta qua-
lis modus acquirendi? vi.
183.

SC. de assignatione liberorum.
vi. 52.

de agnoscendo partu. iv. 391.
seq.

Claudianum de occiso domino.
v. 110.

de donationibus inter virum,
& *uxorem*. iv. 216.

Libonianum de falsis. vii.
214.

de majoribus viginti annis,
qui se pretii participandi
caussa venundari passi sunt.
vi. 156.

Orphitianum de successione li-
berorum in bonis maternis.
vi. 74.

Pegasianum quando conditum?
v. 222. ex eo quando adita
hereditas? v. 223. transfu-
sum a Justiniano in Trebel-
lianum. v. 224. *seqq.*

Placianum de agnoscendo partu. iv. 264.

Silanianum quando conditum? 109. ejus sanctio. *ibid.*

Tertullianum de successione matris in bonis liberorum. vi. 73.

Trebellianum quale fuerit? v. 222. ex eo quando edita hereditas? v. 223. erat quasi supplementum legis Falcidiz. v. 222. * in id transfusum SC. Pegasianum. v. 224. *seq.*

Turpillianum. vii. 229. quando conditum? vii. 230.

Sententia quid? vi. 236. a quo concipiatur? vi. 238. ejus requisita. vi. 230. *seqq.* publicatio. v. 241. & effectus. 242.

Separatio a thoro, & mensa. iv. 232. bonorum quid? vi. 271. quis habeat hoc beneficium? vi. 272. ejus effectus. vi. 273.

Sepulcri violati crimen? vii. 320. *seq.*

Servus privatus stipulando adquirebat domino. vii. 25. *seqq.* an & si factum stipulatus? vii. 28. publicus unicuique ex ea universitate stipulando acquirit. vii. 26. hodie stipulando sibi acquirit. vii. 17. si instigetur, ut ad staturam confugiat, id cum injuria domini conjunctum est. vii. 129.

Sicarii qui dicti? vii. 199. eorum supplicium. vid. *Homicidium*.

Sodomia quid? vii. 180. nefandi istius criminis poena. vii. 188.

Sollicitatio alienarum nuptiarum. vii. 129.

Solutio quid? vii. 53. a quo fiat? vii. 55. cui? vii. 56. quomodo? vii. 57. ejus effecta. vii. 58.

Species quid? vi. 147.

Specificato quid? vi. 187. per eam quis adquirat? *ibidem*.

Specificatio jurata in Germania supplet defectum inventarii. v. 75.

Sperata, pacta, sponsa ut differant? iv. 148. *

Sponsa, pacta, & sperata ut differant? *ibid.*

Sponsalia quid? iv. 148. ea qui inire possint iv. 151. *seq.* quomodo incantur? iv. 153. an opus sit curatorum consensu? iv. 151. * an jure Romano alia de praesente, alia de futuro incantur? iv. 150. an jure civili producant actionem? iv. 155. quomodo dissolvantur? iv. 156.

Sponsi in numero maritorum. iv. 154.

Status liberi qui? eorumque conditio. vi. 146.

de statu defunctorum quando agi possit, vel non possit, post quinquennium? vi. 158.

Statuarum legatum. v. 185.

Stellionatus quid? vii. 147. *seq.*

Stipulari alteri nemo potest. vii. 12. quas res nobis possumus? vii. 14.

Stipulatio quid? vii. 3. olim Latine debebat fieri? vii. 3. * quotuplex? vii. 5. *seq.* ejus dies quando cedat? vii. 6. *seq.* cur in diem interposita per-

- perpetuetur ? vii. 6. * *quæ* inutilis ob personæ qualitatē ? vii. 11. *seq.* ob rerum in stipulationem deductarum conditionem ? vii. 14. ob formam ? vii. 15. an hodie a pacto differat ? vii. 19.
- Stipulatio* supponit causam debendi. vii. 1. servi quem effectum habeat ? vii. 25. *seq.* judicialis, prætoriam, communis. vii. 79. prætoriam naturam. vii. 71.
- Stuprum* quid ? vii. 180. quomodo jure Romano puniatur ? vii. 190. quomodo hodie ? *ibid.* puero, vel puellæ persuasum quomodo puniatur ? vii. 129.
- in *subhastatione bonorum* obæratum quis reliquis præferatur ? vi. 260.
- Substitutio* quid ? v. 47. quotuplex ? v. 48. *seq.* *fideicommissaria*. v. 48. *vulgaris* quid, & in quem casum fiat ? v. 50. ejus indoles, & effectus. v. 51. 53. *pupillaris* quid ? v. 55. est duplex testamentum. v. 56. vere est ex 12. tabb. v. 56. * ejus natura, & effectus. v. 57. 52. *quasi pupillaris* quid ? v. 69. *seq.* quid *militaris* ? v. 62.
- Substitutus*, substituto substitutus etiam censetur substitutus instituto. v. 54.
- Successio ab intestato* jure veteri. vi. 69. 74. qualis ex Nov. 118. & quidem descendendum. vi. 78. *seq.* ascendendum. vi. 83. *seq.* collateralium ? vi. 87. *seqq.*
- conjugum* ? vi. 90. *fisci* ? vi. 92.
- Successores* quomodo continent usufruptionem antecessorum ? vi. 220.
- Supellex* quid ? v. 165. ejus legatum quid comprehendat ? v. 165.
- Superficies* quid ? vi. 323. an interitu superficiei jus exspirat ? vi. 324. quod inde interdicitur ? vi. 322.
- Supplicatio* remedium suspensivum. vii. 266. *seq.*
- Suspecti tutores* qui ? iv. 349. *seq.* eorum semotio, & infamia. iv. 351. a quo accusari possint ? iv. 352. apud quem judicem ? iv. 353. crimen quando cesset ? iv. 354. de *suspensio* actio. vid. *actio*.
- Sycaminonis arboris excisæ* crimen. vii. 128.
- Syngrapha*. iv. 128.

T

- T***ergiversatio* quid ? vii. 227. quomodo coerceantur tergiversantes ? vii. 228.
- Terminus* Romanis deus. vii. 149. ejus moti crimen. *ibidem*.
- Testamentum* quid ? v. 4. ejus varix divisiones. v. 6. non potest in alienam voluntatem conferri. v. 7. a quibus condi possit, vel non ? v. 8. *seq.* ejus solemnitates externæ. v. 12. 15. *nuncupativum* quas solemnitates requirat ? v. 17.
- Testamentum* instar legis. v.

- z. * in comitiis calatis conditum . v. 2. in procinctu, seu cinctu Gabino. *ibid.* per as, & libram *ibid.* & 76. * prætorium *ibid.* an & hodie effectum habeat? vi. 35. a quo tempore hæc testamenta in unum conflata? v. 4.
- Testamentum nullum.** v. 28. injustum. *ib.* ruptum. v. 29. 30. 33. *seq.* irritum, destitutum rescissum. v. 31. infirmatum quem effectum habeat? v. 32. *seqq.*
- Testamentum militis** omnibus solutum . v. 76. 82.
- Testamentum tempore pestis** conditum . v. 14. ruri factum . v. 85. principi, vel judici oblatum v. 16. an inter privilegiata etiam, quod in itinere conditum? v. 86.
- Testamentum** quemadmodum aperiat? v. 101. viventis aperire turpe . v. 104. * quo modo inspiciatur, & describatur? v. 104. *
- Testari** prohibens quomodo puniatur? v. 113. si est coactus, res ad causam intestari reddit . 114.
- Testatus** pro parte, pro parte intestatus cur nemo decedere possit? v. 2.
- Testis** quis? iv. 135. quis *ἀξιόμωτος*? iv. 136. quis inhabilis? iv. 137. 140. an cogi possit ad dicendum testimonium? iv. 141. quomodo examinandus? iv. 142.
- Tesaurus** quid? vi. 174. inventus cui adquiratur? v. 175.
- Tignum junctum**, vii. 96. ejus nomine quæ actio datur? vii. 27. *seq.*
- Tormentorum** varia genera. vii. 243.
- Tortura.** vid. *Quæstiones.*
- Traditio** quid? vi. 192. quomodo fiat? vi. 193. per quem? vi. 194. ejus effecta . vi. 195. symbolica, longa manu, brevi manu. vi. 193.
- Triticum** quid? v. 152.
- Turba** quid? vii. 103. de ea edictum. *ib.*
- Tutela** quid? iv. 288. est instar hereditatis, & cur? iv. 280. quoruplex? iv. 28.
- Tutela testamentariæ** natura . iv. 294. 297. legitimæ fundamentum. iv. 302. variæ species . iv. 303. 307. an ad heredes transeat? iv. 345. matris, & aviæ . iv. 304.
- Tutela dativæ** naturæ . iv. 311. *seq.* datio est actu legitimus . iv. 315.
- Tutela** quomodo finiatur? iv. 345. 348. quomodo suscipienda? iv. 325. 331. a quo inter plures administranda? iv. 326.
- Tutela** tria onera a quarta quando excuset? iv. 358.
- Tutor falsus.** iv. 382. testamentarius quando, & quomodo confirmandus? iv. 298. 300.
- Tutor**, ejusve filius pupillam ducere nequeunt . iv. 172. quis dari a magistratu possit? iv. 313. an & rei datur? iv. 291. quis esse possit? iv. 192.
- Tutorem** quis accipiat? iv. 290. quis

quis testamento dare possit? iv. 295. quis petere teneatur? v. 317. non petentium poena. v. 318. *seq.*
Tutoris heredes quando conveniantur? v. 386. officium in regendo pupillo. iv. 327. in administrandis bonis. iv. 328. *seq.* ex facto quando agere, & conveniri possit pupillus? iv. 342. 344.

V

Vacatio legis munerum. vii. 331.

Velligalia quid? vi. 115. quis ea indicat? vi. 116. quis conducere possit? vi. 117. quomodo locentur, & conducantur? vi. 118. qui ab iis immunes? vi. 118.*

Venatio quid? vi. 168. ejus jura. vi. 169. *seq.*

Venditor emptori omnia praestat quae dixit, vel promisit. iv. 55.

Veneficium quotuplici sensu accipiat? vii. 208. ejus poena. vii. 209.

ex ventre nostro quod nascitur, nostrum est. vi. 178.

Ventrem inspicere quid? iv. 270. quibus casibus id fiat? iv. 269. quomodo? iv. 271. *seq.* an & hodie illa recepta? iv. 274.

Ventrem custodire quid? iv. 270.

Ventris nomine in possessionem mittitur semina iv. 275. quid si in alium possessionem transtulerit dolose? iv. 275. *seq.* vid. & *Missio*.

Venundans se ipse major viginti annis non potest ad libertatem proclamare. vi. 151.

Vestimentorum legatum. v. 174.

Veteranus quis? vii. 304. ejus varia privilegia. vii. 307.

Vi fluminis abrepta terra cui adquiratur? vi. 139.

Vis privata quid, & quomodo coerceatur? vii. 197.

Vis publica quid, ejusque poena? vii. 193. & *seq.*

Vinum quid? v. 152. ejus legatum. v. 154. quod vetus? *ibid.*

Vitia, & morbi mancipiorum indicanda. iv. 53. *seq.* jumentorum. iv. 59.

Unguentorum legatum. v. 174.

Votum quid? ejusque effectus. vii. 335.

Usucapionis fundamentum. vi. 208. definitio. vi. 209. ejus vetere jure differentia a longi temporis possessione. vi. 209. *seq.* requisita. 216. tempus, quod lege definitum jure Romano. vi. 219. quondam jure Germanico? vi. 226. ejus interruptio. vi. 221.

Usura? quid iv. 89. ea licita iv. 90. quando debeat? iv. 92. ejus modus legitimus. iv. 93. ejusdem denominatio secundum partes assis iv. * usurarum peti, ac sumi nequit. iv. 94. quando deberi desinat? iv. 97.

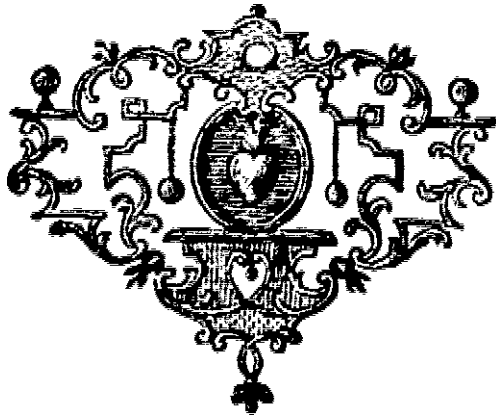
Usurpasio quid? vi. 221.

Ususfructus. v. 1. 9. 241. v. 240. ususfructus legatum an unum sit? v. 140.

Uxor, quæ in manum conve-
nerat, erat in potestate
mariti. iv. 174. an a ma-
rito castigari possit? *ibid.*
sequitur mariti dignitatem,
domicilium, forum. *ibi-*

dem. alenda a marito. *ibid.*
iv. 174. ejus curator an
maritus esse possit? iv. 363-
364.

Uxori an maritus donasse præ-
sumatur? iv. 22.

J O G O T H.

H E I N R I C C H , J . C .

ELEMENTA JURIS CIVILIS

SECUNDUM ORDINEM

PANDECTARUM ADORNATA.

P A R S Q U A R T A ,

Q U Æ

DE ACCESSORIIS CONTRACTUUM, DE NUPTIIS,
ET TUTELIS AGIT.

L I B E R X X .

T I T U L U S I .

DE PIGNORIBUS , ET HYPOTHECIS , ET QUALITER EA
CONTRAHANTUR , ET DE PACTIS EORUM .

§. 1. Connexio. §. 2. Quid hic pignus? §. 3. Dividitur primo in generale, & speciale. §. 4. Que pignus generale adficiat? §. 5. Que non adficiat? §. 6. Effectus pignoris specialis. §. 7. Pignus necessarium, voluntarium, tacitum, expressum. §. 8. Prætorium, judiciale. §. 9. Publicum, & privatum. §. 10. Testamentarium, & conventionale. §. 11. Jus pignoris quale? §. 12. Actiones inde nata, Serviana. §. 13. Quasi Serviana. §. 14. Pacta pignorum. §. 15. Pactum artificiosum. §. 16. Ejus effectus. §. 17. Pacta alia licita. §. 18. Pacta illicita.

§. 1. **H**OC, & in sequentibus libris de quibusdam contractuum accessoriiis agitur; & primo quidem de PIGNORIBUS, & HYPOTHECIS. Pignus, quatenus est contractus, jam supra (P. III. §. 123. seq.) explicatum est. Jam itaque de jure in re, quod ex pignore, & hypotheca nascitur (Par. I. §. 196.) agendum.

§. 2. Quamvis autem inter PIGNUS, & HYPOTHECAM alioquin maximum sit discrimen, quum pignus præcipue contractu; hypotheca pacto prætorio (P. I. §. 355. *) constituitur: illud tradendum sit; hæc sine traditione subsistat §. 7. *Inst. de act. l. 9. §. 2. D. de pign. act. l. 278. D. de verb. sign.* tamen quod ad jus ex utroque natum attinet, nullum in eo discrimen est L. 5. §. 1. *D. h. r.* Ex utroque enim nascitur jus in re, creditori in securitatem crediti constitutum L. 30. *D. de action. nox.*

§. 3. Itaque prout hoc constituitur vel in omnibus bonis, vel in re quadam speciali, eatenus vel GENERALE, vel SPECIALE dicitur L. 1. L. 6. L. 29. *D. h. r. L. ult. C. qua res pign.* Ex quibus definitionibus patet: I. Pignus generale omnia bona præsentia, & futura afficere, quæ creditori securitatem præstare possint. II. Pignus speciale tantum res oppignoratas, earumque accessiones L. 15. §. 1. l. 16. *pr. §. 4. D. h. r.*

§. 4. Quum itaque pignus GENERALE omnia bona, & præsentia, & futura adficiat (§. 3. 1.) consequens est (ut & omnium bonorum facienda sit mentio L. 9. *C. qua res pign. obl.* adeoque (2. Non sufficiat mentio mobilium, & immobilium L. 4. *L. ult. C. eod.* quibus nomina, & jura non comprehenduntur (Par. I. §. 195.)) (3. Ut tamen, si mentio facta sit omnium bonorum, iisque subjuncta mobilia, & immobilia, his speciebus generalis, quæ præcessit, loquutio non restringatur: arg. L. 12. §. 46. *D. de instr. vel. instr. leg.* quamvis vulgo dissentiant doctores. Vid. STRYK. *Cautel. contract. II. 4. 15.*

§. 5. Ex eodem axioma patet (1. Pignore generali haud affici res heredis, quæ a defuncto ad illum non pervenerunt L. 29. *D. h. r.* nec (2. Res, quæ oppignorari non possunt L. 9. §. 1. *D. h. r.* nec (3. Quæ verosimile non est, a quoquam oppignorari, ut puta supellectilem, & vestes quotidianas L. 6. *seq. D. h. r.*

§. 6. QUUM SPECIALE pignus tantum res oppignoratas, & earum accessiones adficiat (§. 3. 2.) consequens est (1. Ut debitor eas alienare nequeat, & (2. Si id fecerit, vel furti, vel stellionatus reus sit *L. 66. pr. D. de furt. l. 3. §. 1. D. de stellion.*) (3. Ut, conjuncta hypotheca generali, & speciali, creditor abscisse infiltrere debeat pignori speciali, nec prius quam illo excusso, alia bona persequi possit *L. 2. D. h. t.*

§. 7. Deinde pignus vel NECESSARIUM est, vel VOLUNTARIUM. *Illud* & citra debitoris consensum constituitur; *hoc* eo consentiente. NECESSARIUM vel TACITUM est, quod a lege constituitur (de quo *tit. 2.*) vel EXPRESSUM, quod vel a *pratore*, vel *judice* constituitur; adeoque in PRÆTORIUM, & JUDICIALE dispescitur. VOLUNTARIUM denique, vel PUBLICUM, vel PRIVATUM est. Ita enim in ordinem redigendæ tot partitiones pignoris.

§. 8. PRÆTORIUM itaque est, quod ex primo decreto prætoris constituitur, per immissionem in bona ob contumaciam *L. 26. D. de pign. act. tit. D. ex quib. causis. in possess. eatur.* JUDICIALE, quod causa cognita, & per sententiam constituitur, vel in rebus pignori captis *l. 15. §. 2. 3. D. de re jud. vel in bonis, in quæ creditor exsequutionis causa immittitur l. 2. seq. C. qui pot. in pign. l. 1. C. si in causis. jud. pign. cap.*

§. 9. Hæc de necessariis pignoribus. VOLUNTARIA dividimus in PUBLICA, quæ in publico instrumento, vel adhibitis tribus testibus, constituuntur *l. 11. C. qui pot. in pign. vel hodie multis locis ad acta, quod saltim in immobilibus diserte requirunt mores Saxonum, aliarumque Germanicarum gentium Const. elect. Sax. XXIII. (Elem. jur. Germ. l. 2. tit. 16. §. 443. seq.)* & PRIVATA, quæ privato arbitrio constituuntur, & remotis arbitris.

PRIVATUM pignus aut TESTAMENTO constituitur *l. 26. D. de pign. act.* aut conventionem; idque vel per CONTRACTUM PIGNORIS, & traditionem rei oppignoratæ *l. 1. pr. D. de pign. act.* vel per PACTUM HYPOTHECÆ, & sine traditione, inquitur *l. 17. §. 2. D. de pact. l. 23. §. 1. l. 34. §. 1. D. h. t.*

§. 11. QUUM itaque pignus omne sit jus in re, & quidem in securitatem crediti constitutum (§. 3.) consequens est (1. Ut, bonis alienatis, hoc onus ad novos etiam pos-

4
 fessores transeat l. 4. C. de evict. L. un. rem al. ger. (2. Ut oppignoratio sit species alienationis l. 7. C. de reb. al. non alien. adeoque (3. Ab iis demum fieri possit, qui & domini sunt, & alienandi habent facultatem L. un. C. de reb. al. non alien. (4. Etiam a sociis in parte sibi competente L. un. alien. C. si comm. res pign. non (5. A vasallis, pupillis, maritis in fundo dotali, ut infra patebit.

§. 12. Ex eodem patet, ex hoc jure in re nasci debere actionem in rem. Et hic quidem duplex datur, *specialis* altera, quæ dicitur *SERVIANA*; altera *generalis* *QUASI SERVIANA*, vel *HYPOTHECARIA* §. 7. *Inst. de action. l. 3. §. 3. D. ad exhib. quarum illa datur locatori prædii rustici adversus colonum, & quemcumque possessorem (§. 11. 1.) ad res, pignori pro mercede fundi obligatas, persequendas (a) §. 7. *Inst. de act. l. 16. §. 3. D. h. t.**

§. 13. *QUASI SERVIANA*, ad superioris exemplum inventa, datur creditoribus reliquis omnibus contra debitorem, vel singulos heredes possidentes in solidum l. 2. C. si un. ex plur. hered. & quemcumque rei oppignoratæ possessorem l. 16. §. 3. D. de pign. & hypoth. (qui tamen hodie beneficio ordinis gaudet, in hypotheca tum generali Nov. 4. c. 1. tum speciali Nov. 112. c. 1. *Auth. Sed hodie, C. de obl. & acti. Auth. Hoc si C. de pign. quamvis hic vulgo dissentiant doctores. Vid. STRYK. de investig. act. 11. §. 8.) ad rem pignori obligatam (b) cum fructibus, & accessionibus persequendam l. 16. pr. §. 3. 4. l. 1. §. 2. D. h. t. l. 66. D. de evict.*

§. 14. Hoc ipso titulo Tribonianus etiam agendum putavit

(a) Non modo eas, quæ expresse sunt oppignoratæ, sed & quæ tacite. Nam quemadmodum in conductione prædiorum urbanorum investa, & illata L. 4. pr. D. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. ita & rusticorum fructus, ibi nati, tacite censentur obligati l. 7. pr. D. eod.

(b) Si ergo contra debitorem agitur, probanda erit oppignoratio L. 23. D. de prob. Sin contra tertium possessorem, præter oppignorationem probandum (1. Rem tempore oppignorationis in debitoris bonis fuisse L. 3. pr. l. 15. §. 1. D. h. t. (2. Reum eam possidere, vel dolo malo possidere desisse L. 19. §. 3. D. eod.

vit de PACTIS PIGNORUM, quamvis id commodius fecisset Lib. XIII. ubi de contractu pignoris egit. Nimirum, quia pignus est contractus bonæ fidei (P. III. §. 124.) sequitur, ut omnia pacta, ei in continenti adjecta, valeant, modo naturæ contractus non repugnent (P. I. §. 356.).

§. 15. Ex quo facile patet: I. Licitum esse pactum ANTIKPHΞEΩΣ, quo ita convenit, ut creditor re oppignorata uti possit in vicem usurarum l. 11. §. 1. l. 8. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tac. l. 14. l. 17. C. de usur. quod & tacite adjectum censetur, si creditori, usuras sibi stipulato, res frugifera obligata sit l. 8. D. in quib. caus. pign. vel hyp. tac.

§. 16. Ex cujus pacti fine satis patet (1. Si fructus sint CERTI, eos redigendos esse ad legitimum modum usurarum, nisi excessus sit modicus l. 1. l. 2. l. 12. C. de pign. act. (2. Si fructus sint INCERTI, unius anni ubertatem cum alterius sterilitate compensandam esse, nisi excessus sit nimius l. 17. 26. C. de usur. (3. In pacto antichretico tacito omnino ea, quæ ultra legitimum usurarum modum percepit creditor, debitori restituenda, vel forti imputanda esse l. 8. D. quib. mod. pign.

§. 17. Ex eodem patet, licita esse pacta. II. ADDICTIONIS IN DIEM; id est, ut pignus, debito certo die non soluto, creditori justo pretio venditum sit l. 1. C. de pact. pign. l. 16. §. ult. D. h. t. l. 7. §. ult. D. de distrib. pign. III. Pactum, ut, AMISSO PIGNORE, debitum EXPIRET l. 6. C. de pign. act. IV. Pactum, ut PIGNUS, non soluto debito, VENDERE liceat §. 1. Inst. quib. al. lic.

§. 18. Contra ipsi naturæ contractus, & bonis moribus adversantur: I. Pactum de PIGNORE, propria auctoritate occupando l. 3. C. h. t. l. pen. C. de pign. act. & II. Pactum COMMISSORIUM, quo convenit, ut, non soluto intra certum diem debito, pignus creditori cedat L. ult. C. de pact. pign. III. Pactum NE PIGNUS VENDATUR §. ult. Inst. quib. mod. re contr. obl.

TITULUS II.

IN QUIBUS CAUSSIS PIGNUS, VEL HYPOTHECA, TACITE
CONTRAHITUR.

§. 19. *Quibus ex causis lex tacitum pignus constituat?* §. 20. *Ob insigne beneficium.* §. 21. *Ob reipublicæ favorem.* §. 22. *Ob favorem personarum.* §. 23. *Ob præsumptam debitoris voluntatem.* §. 24. *Usus hodiernus.*

§. 19. **Q**UUM pignus necessarium vel EXPRESSUM sit, vel TACITUM; de hoc agitur hoc titulo. Est autem PIGNUS TACITUM, quod ab ipsa lege constituitur (§. 7.). Lex autem constituit pignus, vel I. ob insigne beneficium, quod alter alteri præstitit; vel II. quia reipublicæ interest, debitorem securum esse; vel III. quia ipsius personæ qualitas hujusmodi quid videtur exigere; vel denique IV. ob præsumptam voluntatem.

§. 20. Quum itaque ob insigne beneficium, quod creditor debitori præstitit, lex pignus constituere solet (§. 19. 1.) facile reddi poterit ratio, cur tacitum pignus competat. Ei, qui PECUNIAM, non quidem ad extruendum ædificium novum *L. 17. C. de pign. l. 7. C. qui pot. in pign. Nov. 136. cap. 3.* sed ad illud, quod adhuc existat, REFIICIENDUM, vel ipsi domino, vel eo mandante, redemptori CREDIDIT *L. 1. D. h. r. l. 24. §. 1. D. de reb. auct. jud. poss. II.* Ei, qui CAPTIVUM ab hostibus REDEMIT, in ipsa persona redempta, quamdiu *λύτρον* nondum redditum *l. 2. C. l. 15. C. de capt. & postlim. l. 20. §. 1. D. qui rest. sac. poss. l. 43. §. ult. D. de legat. 1.*

§. 21. Deinde quia reipublicæ interest (§. 19. 2.) res publicas, principis, & universitatum, salvas esse; hinc merito pignus, tacitum constitutum III. FISCO, tum pro tributis in bonis eorum, qui censentur *l. 1. C. h. r.* tum in bonis eorum, qui ei non quidem ex delicto *l. 17. l. 37. D. de jur. fise.* sed ex contractu obligati sunt *l. 2. C. h. r.* tum in bonis administratorum *l. 1. C. de privil. fise.* tum denique in bonis debitoris primipilaris, ejusque uxoris *L. 4. C. h. r.* IV. REIPUBLICÆ, & reliquis universitatibus, non quidem in bonis debitorum *l. 2. C. de jur. reip. l. 8. C.*

qui

qui pot. in pign. sed in bonis administratorum l. 20. C. de adm. tut. junct. l. 3. C. de jur. rei publ. l. 19. l. 23. C. de SS. eccl.

§. 22. Porro ipsarum personarum qualitas, & favor (§. 19. 3.) facile subegit legislatores, ut tacitum pignus constituerent V. LIBERIS (1. In bonis paternis, ob administrationem adventitorum bonorum *l. 6. §. ult. C. de bon. que liber. l. 8. §. ult. de sec. nupt.* (2. In bonis parentum, ad secunda vota properantium, ratione eorum, quæ ex priorè matrimonio ad eos pervenerunt *l. 6. C. de sec. nupt.* (3. In bonis vitrici, ob tutelam, qua se mater ante secundas nuptias non abdicaverat *l. 6. C. h. t. VI. PUPILLO MINORI, eorumque heredibus, tum* (1. In bonis tutorum, & curatorum (a) *l. 20. C. de adm. tut. l. 19. §. 1. D. de reb. auct. jud. poss.* tum (2. In rebus, pecunia eorum emtis (P. II. §. 83. 4.) *l. 17. C. de pign. l. 7. C. qui pot. in pign. VII. CONJUGIBUS, tum marito pro dote promissa in bonis promittentis l. un. C. de rei ux. act. tum uxori in bonis mariti, vel ejus, qui dotem accepit. (1. Ob ejus repetitionem, a tempore initi matrimonii l. un. §. 1. C. eod. cum augmento dotis Nov. 97. cap. 2. (2. Ob bona, quæ intulit, paraphernalia, a tempore illationis *L. ult. C. de pact. conv.* (3. Ob donationem propter nuptias, a die nuptiarum *l. 29. C. de jur. dor.**

§. 23. Denique ex præsumta voluntate descendunt (§. 19. 4.) pignora tacita. VIII. LOCATORIS PRÆDII URBANI, in illatis, & invecitis eo fine, ut ibi perpetuo sint *l. 2. seq. l. 7. §. 1. D. l. ult. C. h. t.* IX. LOCATORIS PRÆDII RUSTICI, in fructibus, in fundo illo natis (§. 12.) *l. 7. pr. D. h. t.* X. LEGATARIÏ, & FIDEICOMMISSARIÏ, in bonis testatoris pro consequendis iis, quæ ipsis testamento, vel codicillis relicta sunt *l. 1. C. comm. de legat. & fideic.*

§. 24. Hæc usus hodiernum servat. Solent tamen & aliis
casi-

(a) Et quidem a tempore, quo tutelam suscipere debuerunt *l. l. 20. Curatores furiosorum, quia non coguntur curationem suscipere a tempore susceptæ curationis L. 19. seqq. D. de reb. auct. jud. poss. curatores absentium plane non teneantur L. 22. §. 1. D. eod.*

casibus leges tacite pignora constituere. Sic ex gr. ei, cui CENSUS ANNUUS debetur, competit tacita hypotheca in bonis censiti (P. III. §. 338.). In Frisia LOCATORI PRÆDII RUSTICI hypotheca tacita est in bonis omnibus coloni, ob mercedem biennem. ULR. HUB. *Præcl. h. t.* §. 10. COLONO, in agris, quibus ædes, horrea, stabula imposuit, donec eorum estimationem receperit. HUBER. *ibid.* §. 13. & ZACH. HUFER. *Obs. rer. judic. obs. II. p. 10. seq.* Alia exempla in variarum gentium statutis passim prostant.

TITULUS III.

QUÆ RES PIGNORI, VEL HYPOTHECÆ DATÆ, OBLIGARI
NON POSSUNT.

§. 25. De iis, quæ oppignorari non possunt, axiomata. §. 26. Quæ res alienari non possunt, nec possunt oppignorari? §. 27. An res alienæ? §. 28. Quatenus res pupillares obligari possunt. §. 29. Cur pignora, contra SC. Vellejanum, & Macedonianum data non valeant? §. 30. Cur instrumenta rustica pignori non capienda?

§. 25. **Q**uia oppignoratio est species alienationis (§. 11. 2.) l. 7. C. de reb. al. non alien. Icti Romani receperunt axiomata: I. Quæ alienari non possunt, ea nec possunt oppignorari l. 9. §. 1. D. de pign. & hypoth. l. 1. §. 2. D. h. t. II. Quæcumque in alienatione requiruntur leges, ea & in oppignoratione requiruntur.

§. 26. Quum itaque, quæ alienari non possunt, nec possunt oppignorari (§. 11. 1.) consequens est, ut obligari non possint I. res commercio exemptæ, veluti sacræ, religiosæ l. 3. C. h. t. liber homo l. 6. C. eod. II. Res litigiosæ l. 1. §. 2. D. h. t. III. Res alienari speciatim prohibitæ, veluti arma militum l. 14. §. 1. D. de re milit. spes præmiorum pro coronis præstandorum athleticis l. 5. C. h. t. & fundus dotalis (a) l. 4. D. de fund. dot.

§. 27.

(a) Ex lege Julia de adulteriis alienari non poterat fundus dotalis Italicus, nisi consentiente muliere; at oppignorari ne qui-

§. 27. Ex eodem IV. patet (1. Nullam esse oppignorationem rei alienæ l. 2. C. si alien. res pign. dat. l. 2. C. de reb. al. non alien. l. 16. §. 1. 7. D. de pign. & hypoth. adeoque (2. Oppignorantem res alienas, & stellationatus reum esse, & actione pignoratitia teneri L. 6. C. res al. pign. l. 16. §. 1. D. de pign. act. 3. Idem tamen jus non obtinere, si vel a dominus consenserit in oppignorationem, vel eam ratam habuerit l. 20. pr. D. de pign. act. l. 16. §. 1. D. ead. vel quum sciret, in fraudem creditoris tacuerit l. 2. C. si alias res pign. vel (β si dominus oppignoranti heres exstiterit, ejusque res, non eo invito, sed ignorante, obligata sit, l. 41. D. de pign. act. l. 22. D. de pign. & hypothec. vel (γ si debitor rem alienam oppignoratam postea adquisiverit, l. 41. D. de pign. & hyp. l. 25. D. h. t. l. 5. C. si res alien. pign. vel denique (δ si quis rem alienam oppignoraverit sub conditione, si sua facta fuerit. l. 16. §. 7. D. de pign. & hypothec.

§. 28. Quumque eadem leges requirant in alienatione, & oppignoratione (§. 25. 2.) consequens est, ut V. Res pupillorum, & minorum oppignorari non possint sine auctoritate, vel consensu tutorum, vel curatorum; vel si res immobiles, & majoris momenti oppignorentur, sine decreto pratoris l. 1. pr. D. h. t. l. 1. §. 2. 3. l. 2. D. de reb. cor. qui sub tut. l. 22. C. de adm. tut. VI. Ut res, quæ in peculio sunt, non possint a filio, vel servo, oppignorari, nisi consentiente patre, vel domino (P. III. §. 183.) l. 1. §. 1. C. h. t.

§. 29. Quum denique pignora sint obligationis accessoria (§. 1.) l. 5. pr. D. de pign. & hypothec. facile reddi poterit ratio, cur VII. Pignora, pro muliere, contra SC. Vellejanum intercedente, vel pro filiofamilias contra SC. Macedonianum constituta, non valeant l. 2. D. h. t.

§. 30.

quidem ea volente. PAULL. Sent. recept. II. 21. pr. Inst. quib. alien. licet. Itaque tunc magis odiosa videbatur oppignoratio, ad quam blanditiis facilius adducebatur mulier, quam venditio. Sed Justinianus postea & discrimen inter fundos Italicos, & provinciales, & inter alienationem, & oppignorationem sustulit, & neutram, etiam consentiente uxore, fieri passus est L. un. §. 15. C. de rei ux. act. pr. Inst. quib. alien. lic.

§. 30. Singularis rei rusticæ , & agriculturæ favor per-
suasit Justiniano, ut VIII. Exsequutores litem pignori ca-
pere non possent servos aratores, boves aratores, instru-
menta rustica, sub pœna quadrupli, infamiæ, & extraor-
dinaria l. 7. 8. & Auth. Agricultores C. h. t.

TITULUS IV.

QUI POTIORES IN PIGNORE, VEL HYPOTHECA, HABEANTUR,
ET DE HIS, QUI IN PRIORUM CREDITORUM
LOCUM SUCCEDUNT.

§. 31. De prioritare pignorum axiomata. §. 32. Publi-
ca hypotheca præfertur privata. §. 33. Prior posteriori. §. 34.
Hypotheca privilegiata. §. 35. Qui in priorum creditorum
locum succedant? §. 36. Jus eorum, quibus eadem res in
solidum, vel pro rata, obligata.

§. 31. **Q**uum frequenter contingat, ut eadem bona,
vel eadem res, pluribus oppignorentur; quæ-
stio incidit, quinam in pignore sint potiores? Hic vero jus
nostrum quatuor hæc axiomata recipit: I. Hypotheca, vel
pignus publicum, privatis præfertur l. 11. C. h. t. II. In-
ter plures ejusdem generis, qui prior tempore, potior est
jure, nisi vel privilegium obstet, vel posterior in prioris
locum succedat l. 2. 4. C. eod. III. Ubi, quis prior, po-
steriorve sit, dubitatur, vel ubi duobus in solidum eadem
res oppignorata, ibi melior est possidentis conditio l. 16.
§. 8. D. de pign. l. 10. D. eod. IV. Quibus pro partibus
res oppignorata est, ii pro rata in possessione concurrunt
l. 16. §. 8. D. de pign. & hyp.

§. 32. Ex primo axiomate sequitur (1. Ut privatis hy-
pothecis indistincte præferantur, quæ vel ad acta, vel 2.
In instrumento publico, vel (3. Tribus adhibitis testibus
constitutæ sunt (§. 9.) l. 11. C. h. t. (4. Ut soli, qui
singulare privilegium habent, & quibus hypotheca privile-
giata est, iis præferantur. Qua de re infra ad titulum de
rebus, auctoritate judicis possidendis (P. II. §. 262. seq. &
§. 264.).

§. 33. Quumque inter plures ejusdem generis is, qui
prior

prior est tempore, potior jure censeatur (§. 31. 2.) consequens est (1. Ut hic nullum sit discrimen, tacitum sit pignus, an expressum *l. 2. C. de priv. fisc. necessarium*, an voluntarium, testamentarium, an conventionale *L. 10. L. 11. D. l. 2. l. 4. l. 8. C. h. t. generale*, an speciale *l. 2. l. 11. l. 12. l. 18. D. h. t.* (2. Ut & generalis hypotheca prior posteriore speciali potior sit, quamvis, deducta speciali, bona sufficiant *l. 2. D. h. t.* (3. Ut contra, speciali hypotheca constituta, & reliquis bonis in subsidium obligatis, reliqua aliis speciatim oppignorata, iis merito relinquenda sint, si ex illa creditori satisfieri possit *l. 2. C. de pign. & hypoth.* (4. Ut hic non respiciatur ad momentum contractus, vel rei traditæ, sed constituti pignoris *l. 11. pr. l. 12. §. 2. l. ult. D. h. t.*

§. 34. Quumque aliquando huic regulæ obstat privilegium (§. 31. 2.) hujusmodi privilegiatas hypothecas datas deprehendimus I. Fisco, ratione debiti primipilaris, & tributorum *l. 1. l. 2. C. si propt. publ. pensitat. leg. 1. leg. 4. C. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr.* II. Creditibus ad militiam emendam, si specialem hypothecam acceperint *Nov. XCVII. cap. 4.* III. Uxori, ratione dotis *l. 12. §. 1. C. h. t.* IV. Creditibus sub hypotheca ad ædium, navis, similibusve rerum conservationem *l. 5. l. 6. pr. §. 1. D. h. t.* V. Pupillis, quorum pecunia res emta *l. 7. D. h. t. nec non VI. Aliis, ad emendum creditibus, si sibi rem specialiter obligari curaverint l. 7. C. h. t.*

§. 35. Quandoquidem etiam hæc regula patitur deliquium, si quando posterior hypothecarius in prioris locum succedit (§. 31. 2.) facile patet (1. Ei successioni, vel juri offerendi locum esse tantum inter hypothecarios, non (2. Si chirographarius posterior in locum prioris hypothecarii ascendere velit, nisi diserte convenerit, ut eadem res sibi obligata sit, & ipse in hypothecarii locum succedat *l. 3. D. que res pign. dat. l. 12. §. 8. D. h. t. l. 1. C. de his, qui in prior. cred. loc. succ.* (3. Hypothecarium posteriorem priori, cujus in locum succedere cupit, sive volenti, sive invito, solvere, vel offerre pecuniam, vel eam non acceptam obsignare, & legitime deponere debere (4. Eoque factò jus omne prioris, immo ipsum jus prelacionis, in eum transferri, si hoc casu expressum ea de re pactum fuerit

fuerit interpositum l. 12. §. 6. D. h. t. l. 1. l. ult. C. de d. his, qui in prior. cred. loc. l. ult. C. de privil. fise.

§. 36. Denique ex duobus reliquis axiomatibus (§. 31. 3. 4.) consequitur (1. Ut ii, quibus eadem res in solidum obligata, cum extraneis quidem singuli in solidum quasi Serviana agere possint; inter ipsos tamen melior sit conditio possidentis; l. 10. l. 16. §. 8. D. de pign. & hypoth. (2. Ut pro rata concurrentes hypothecarii & inter se, & cum extraneis utilem hanc actionem instituire possint l. 16. §. 8. D. eod.

TITULUS V.

DE DISTRACTIONE PIGNORUM, ET HYPOTHECARUM.

§. 37. *Creditori competit jus distrahendi pignora.* §. 38. *Quid distractio pignorum? & de ea axiomata.* §. 39. *Pignus non distrahendum, nisi ob moram debitoris.* §. 40. *An, & quando denunciatione opus sit?* §. 41. *Creditor distrahit pignus, tamquam procurator.* §. 42. *Efficienda distractionis.* §. 43. *Quomodo distrahantur pignora necessaria, & judicialia?* §. 44. *Ufus hodiernus.*

§. 37. **I**S, cui pignus constitutum, non modo habet actionem Servianam, vel quasi Servianam, ad perfequendum pignus (§. 12. §. 13.) verum etiam, si debitor non solvendo, vel in mora est, **JUS DISTRAHENDI PIGNORA.** L. 7. §. 1. D. de reb. cor. qui sub tut.

§. 38. Est ergo **DISTRACTIO PIGNORUM** rerum oppignoratarum solemnis, & vel a creditore procuratorio nomine, vel a magistratu publica auctoritate facta venditio, ob moram debitoris. Unde axiomata: I. Pignora distrahuntur ob moram debitoris l. 7. l. 14. C. h. t. II. Voluntaria privatim, attamen rite, distrahuntur, & quidem III. A creditore, tamquam procuratore debitoris. IV. Necessaria publica auctoritate distrahenda.

§. 39. Quum itaque ob moram debitoris distrahantur pignora: (§. 38. 1.) consequens est (1. Ut, si dies solutionis est præterlapsus, debitor statim sit in mora l. 12. C.

de contrah. & comm. stip. (2. Ut, nullo die solutionis definito, interpellatio fieri debeat *l. 23. D. de oblig. & act.* (3. Ut creditor tunc omnes res oppignoras vendere *L. 8. l. 11. l. ult. D. l. 6. L. 7. l. 9. C. h. t. nec* (4. Debitor, nisi forte, & usuris oblati, eam distractionem impedire possit *L. 2. C. debit. vend. pign. imp.* (5. Ut debitor, qui non est in mora, pignus illicite distractum, & nondum usucaptum, a quocumque possessore possit vindicare *L. 2. C. si vend. pig. ag. l. 65. D. de rei vind.*

§. 40. Quumque pignora voluntaria primum, sed rite tamen distrahitur (§. 38. 2.) recte distinguitur omnino, pactumne accesserit, ut vendat creditor pignus (§. 17. 4.) an ne vendat (§. 18. 3.) an nihil convenit. Nam (1. Si intercessit pactum, ut vendatur, distrahi potest pignus, nulla licet denunciatio intercesserit §. 1. *Inst. quib. alien. lic.* (2. Si nihil convenit, semel id testato denunciandum est debitori, & postea expectandum biennium *l. 4. C. h. t. l. ult. §. 1. C. de jure dom. imp.* (3. Si conventum, ne vendatur pignus, vendi quidem potest (§. 18. 3.) at debitori tamen ter per congrua intervalla id denunciandum est *L. 3. D. de pign. act.*

§. 41. Quumque creditor pignora, tamquam procurator, distrahat (§. 38. 3.) consequens est (1. Ut facere debeat bona fide, sine collusionem *l. 4. l. 7. l. 9. l. 10. C. h. t. & justo pretio L. 14. l. 22. §. ult. D. de pign. act. l. 3. C. si vend. pign. agar.* (2. Ut, si plus sit in pignore, quam in debito, id quod excedit debitum, debitori restituendum sit *L. 8. D. h. t. l. 24. §. 1. D. de pign. act. l. 31. fin. D. de re judic. l. ult. §. 4. C. de jur. dom. imp.* (3. Ut creditor emtori non teneatur ad eviotionem *L. 50. D. de evict. rit. C. cred. evict. pign. non deb. nisi vel eam promiserit, vel sciens rem alienam vendiderit L. 1. l. 2. C. cred. evict. pign.* (4. Ut potius debitor, tamquam ipse vendidisset, eo nomine conveniri possit, vel actione emti utili *l. 12. §. 1. D. h. t. l. 4. C. de evict. vel pignoratitia contraria, a creditore cessa L. 13. D. h. t. l. 38. D. de evict.*

§. 42. Ex eodem axiomate, & quod creditor veluti ab ipsa lege mandatum habet, intulerunt (5. Dominium in emtorem æque transferri, ac si ipse debitor vendidisset *L. 46. D. de adqu. rer. dom. §. 1. Inst. quib. al. lic.* (6. Emto-
re non

te non réperito, & prævia denunciacione, vel mandato judicis de luendo pignore, ipsum creditorem in pignore posse dominium a principe impetrare, salva debitori libertate, intra biennium oblata sorte cum usuris, pignus luendi *L. ult. §. 2. 3. C. de jur. dom. impetr.* (7. Distractiōe rite peracta, debitorem pignus oblato pretio redimere non posse, nisi secundus, vel posterior creditor emerit *L. 5. §. 1. l. 6. D. l. 16. C. h. t. l. 1. l. 2. l. 3. C. si antiq. cred.* (8. Creditorem, mala fide ea in re versatum, actione pignoratitia; emtorem, fraudis conscium, actione emti utili posse conveniri *L. 1. l. 4. l. 7. C. h. t.*

§. 43. Denique quum pignora necessaria auctoritate publica distrahenda sint (§. 38. 4.) recte leges sanxerunt (1. Ut debitori quatuor menses ad solutionem indulgeantur *L. 2. l. ult. §. 1. C. de usur. rei jud.* (2. Ut tunc, elapsis his quatuor mensibus, pignora capiantur. (3. Ut elapsis aliis binis mensibus, non præstita solutione, pignora sub hasta vendantur *L. 31. fin. D. de re jud.* (4. Ut emtore non réperito creditor emere possit *L. 2. C. si in causf. jud.* (5. Ut is, si emere nolit, in possessionem mittatur *L. 3. C. de exsequ. rei jud. & (6. Demum ei addicatur dominium *L. ult. C. si in causf. jud.**

§. 44. Et id hodie fere communis fori usus firmat, nisi quod res immobiles oppignoratae non temere, nisi auctoritate magistratus, & sub hasta, distrahi soleant, præmisso fere mandato de solvendo, cum citatione ad videntum distrahi pignus.

T I T U L U S VI.

QUIBUS MODIS PIGNUS, VEL HYPOTECA, SOLVITUR.

§. 45. *Solvitur pignus rei interitum.* §. 46. *Exstincta obligatione principali.* §. 47. *Remissione.* §. 48. *Solutio jure constituentis, & lapsu temporis.* §. 49. *Præscriptione.*

§. 45. **Q**uomodo SOLVATUR jus pignoris, ex ejus natura, atque indole haud difficulter judicatur. Nam quum pignus sit jus in re (§. 2.) sequitur, ut I. Rei oppignoratae INTERITUM extingatur *l. 8. pr. D. h. r.* sed

sed non nisi si tota res perierit; non si pars, veluti area, superfit, quam jus pignoris afficit *l. 16. §. 2. l. 26. §. 2. de pign. & hypoth. l. 21. D. de pign. act. nec si res mutata, nisi nova species facta sit l. 16. §. 2. D. de pign. & hypoth.*

§. 46. Quumque constituatur in securitatem crediti (§. 2.) consequens est II. Ut EXTINCTO CREDITO (1. Sive per solutionem, sive per acceptilationem, sive per quodcumque aliud liberationis genus (2. Sive creditore per exceptionem liberato, pignus solvatur *l. 46. D. de solut. l. 5. pr. D. h. t. l. 17. §. 2. D. de pact. modo* (3. In totum satisfactum sit, nec ulla alia obligatio superfit, pro qua pignus retineatur *L. 19. D. de pign. l. 2. C. de luit. pign. tit. C. etiam ob chirogr. pec.*

§. 47. Ex eodem fluit, licere creditori juri suo renunciare; adeoque & III. REMISSIONE solvi pignus, sive EXPRESSA *l. 5. pr. l. 7. §. 2. l. 7. §. 1. D. h. t. sive TACITA, quæ præsumitur* (1. Ex redditione pignoris (P. I. §. 358.) *l. 3. D. de pact. vel* (2. Instrumenti *l. 7. C. de remiss. pig. vel* 3. (3. Ex fidejussoribus, loco pignoris acceptis *l. 5. §. 2. D. h. t. vel* (4. Ex creditoris consensu in pignoris alienationem, vel obligationem ulteriorem *l. 4. §. 1. l. 7. pr. l. 8. §. 6. D. h. t. l. 2. & l. 4. C. de remiss. pign. l. 12. pr. D. h. t. junct. l. 12. §. 4. D. qui pot. in pign. non autem* (5. Ex nuda creditoris scientia, qua pignus sibi ubique durare sciebat *l. 8. §. 15. D. h. t. nisi vel publico programmate monitus l. 6. l. 8. C. de remiss. pign. vel servum manumitti sciens tacuerit L. 1. C. eod.*

§. 48. Quum porro pignus a debitore constituatur fere contractu, vel pacto (§. 10.) facile patet, illud quoque solvi IV. SOLUTO JURE CONSTITUENTIS, si successor singulare factum antecessoris præstare non teneatur *L. 31. D. de pign. & hypoth. l. 4. §. 3. D. de in diem addict. V. LAPSU TEMPORIS, in quo constitutum L. 6. pr. D. h. t.*

§. 49. Denique ut omnia jura, ita & jus pignoris VI. PRÆSCRIPTIONE solvi, atque exstingui, facile intelligitur, & infra suo loco pluribus ostendetur, *ubi de diversis temporalibus præscriptionibus, & accessionibus possessionum, erit agendum* (P. VI. §. 366.)

L I B E R XXI.

TITULUS PRIMUS.

DE EDILITIO EDICTO, ET REDHIBITIONE,
ET QUANTI MINORIS.

§. 50. *Ædilitium edictum quid?* §. 51. *Tria ejus capita.*
 §. 52. *Primum.* §. 53. *Quæ mancipiorum vitia judicanda?*
 §. 54. *Cur, & an fugitivus, vel erro sit?* §. 55. *Venditor omnia præstat, quæ dixit, vel promisit.* §. 56. *Emtor contra damnum, & accessione præstat, si redhibet.* §. 57. *Quatenus venditor pronunciare debeat, an servus crimen admiserit?*
 §. 58. *Caput secundum de venditione jumentorum.* §. 59. *Quæ vitia quorum jumentorum præstanda?* §. 60. *Quæ ornamenta?* §. 61. *Quid si paria jumentorum venerint?* §. 62. *Actiones ædilitiæ.* §. 63. *Redhibitoria.* §. 64. *Quanti minoris.* §. 65. *Utriusque differentia.* §. 66. *An & ad alios contractus præter emtionem venditionem pertineant?* §. 67. *Caput tertium.* §. 68. *Usus hodiernus hujus tituli.*

§. 50. **Q**uemadmodum pignora accedunt contractibus omnibus; ita emtioni venditioni speciatim accedunt, quæ **EDILES CURULES** venditorem emtori edicto suo præstare jubent. **Ædilibus curulibus** demandata fuerat ludorum, ædium publicarum, annonæ, fori, viarum publicarum, aliorumque, quæ ad decus urbis pertinent, cura (P. I. §. 72.) De quibus omnibus eos edicta proposuisse novimus (P. I. §. 41) & quidem jam tempore **PLAUTI**, qui ad illa adludens *Cap. IV. 2. v. 44.*

*Eugepe! inquit, edictiones ædilitias habet quidem
 Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agoranomum.*

§. 51. Quamvis vero haud adeo angustum olim fuerit ædilitium; hodie tamen non nisi tria ejus capita supersunt, quorum **PRIMUM** de venditione mancipiorum

l. 1. §. 1. D. h. t. ALTERUM de venditione jumentorum *l. 8. pr. D. eod.* TERTIUM de animalibus noxiis ibi, ubi vulgo iter fit, non habendis agit *l. 40. seqq. D. h. t.*

§. 52. PRIMO caverant ædiles: I. Ut venditor emtorem faceret certiozem, quid morbi, vitiiue cuius mancipio sit; an servus fugitivus, erro, noxave solutus non sit? II. Ut ea omnia, quum mancipia venierint, palam recte pronuncientur. III. Quod si mancipium adversus ea venierit, sive adversus ea, quæ dicta, promissave fuerint, factum quid fuerit, tunc emtori, omnibusque, quorum interfit, actio redhibitoria detur. IV. Ut, si redhibens emtor deterius fecerit mancipium, sive quid accesserit venditioni, id venditori reddat, præstetve, & si quid non reddiderit, ejus pecuniæ non redditæ duplum detur. V. Ut & pronuncietur, si mancipium capitalem fraudem admiserit, vel mortis consciscendæ sibi causa, quid fecerit, inve arenam depugnandi causa ad bestias intromissus fuerit. Item VI. Ne natio dissimuletur, neve veterator pro novitio veneat *l. 31. §. 21. l. 1. §. 1. D. h. t.*

§. 53. Quum itaque morbum, vitiumve judicare debeat venditor (§. 52. 1.) *morbusque* alias quidem sit temporalis corporis imbecillitas; *vitium* perpetuum corporis impedimentum *l. 101. §. 7. D. de verb. signif.* in edicto autem hæc promiscue accipiuntur *l. 1. §. 7. D. h. t.* consequens (1. Ut huc non pertineant vitia animi *l. 1. §. 9. 10. l. 4. §. 3. 4. D. h. t.* veluti, si servus fanaticus caput jactet, si sit levis, superstitiosus, iracundus, avarus, melancholicus; &c. *l. 1. §. 9. 11. l. 2. seqq. D. h. t.* (2. Ut tamen & vitium animi in censum veniat, si vel nullum esse venditor promiserit *l. 4. §. 3. 4. D. h. t.* vel (3. Corporis usum impediatur *l. 1. §. 9. 10. l. 4. §. 1. 3. D. h. t.* (4. Ut non curent ædiles vitia levia, veluti lippitudinem, dentium, auriculæve dolorem, ulcus, febriculam *l. 1. §. 8. l. 3. 4. seqq. D. h. t.* (5. Ut idem edicant non de viciis manifestis, & in oculos incurrentibus; sed de latentibus *l. 1. §. 6. l. 14. §. ult. l. 48. §. 3. l. 55. D. h. t.*

§. 54. Quumque & illa animi vitia indicanda sint, quæ corporis usum impediunt (§. 53. 3.) facile patet (6. Cur ædiles jusserint etiam indicare, an servus fugitivus, errove (P. II. §. 254.) sit; itemque (7. An noxa solutus non sit, siquidem noxali judicio subiectus, aut noxæ

dandus, aut damnium pro eo sarcendum esset L. 17. §. 17. seq. D. h. t.

§. 55. Quumque, si quid adversus ea, quæ pronuntiata, dicta, promissive sint, factum fuerit, emptori, & iis, quorum interest, actionem redhibitoriam promittant ædiles (§. 52. 2. 3.) sequitur (1. Ut venditor omnia, quæ adesse, vel abesse dixerit, promiseritve, præstare debeat L. 17. §. ult. l. 4. §. 3. 4. D. h. t. (2. Ut perinde sit, sive obiter, & nudo sermone aliquid adesse, vel abesse dixerit, sive id se præstiturum pacto, vel spondendo, receperit L. 19. §. 2. D. h. t. (3. Ut tamen non omnia ad vivum rescanda, vel quæ laudandi, commendandique causa dixerit venditor, statim amare exigenda sint L. 18. pr. §. 1. 2. l. 19. pr. §. 3. 4. D. h. t. (4. Ut, si quid vitii dissimulatum, vel aliquid dictum, promissumve non præstitum sit, emptori, ejusve successoribus, liceat rem venditori redhibere; id est, reddere, qualis erat, pretiumque reposcere L. 21. pr. D. h. t.

§. 56. Quumque & emptor redhibens teneatur rem reddere qualis erat (§. 55. 4.) consequens est (1. Ut, si vel ipse, vel ejus familia, vel procurator ejus rem fecerint deteriorem, & id emptor refarcire venditori debeat L. 23. pr. l. 25. pr. 6. D. h. t. (2. Ut & accessiones, & fructus, post venditionem perceptos, restituere debeat l. 23. §. 1. 7. 9. l. 24. C. h. t. & (3. Nisi reddiderit, merito dupli damnetur L. 29. §. 9. sequ. l. 29. §. 1. l. 45. C. h. t.

§. 57. Quumque & an capitalem fraudem servus admiserit, an mortem sibi consciscere voluerit, an in arenam ad bestias depugnandi causa intromissus sit, pronuntiandum sit (§. 52. 5.) facile patet (1. Id edictum pertinere ad servos, qui crimen, morte expiandum, admiserint l. 23. §. 2. D. h. t. adeoque (2. Si servus impubes, vel casu, vel errore, vel in furore tale quid fecerit, eum non videri fraudem capitalem admisisse L. 23. §. 1. D. h. t.

§. 58. ALTERO CAPITÆ sanxerant ædiles: I. Ut jumentorum quoque, & ceterorum pecorum vitia palam indicentur. II. Uti ea optime ornata vendendi causa fuerint, ut ita tradantur. III. Si quid contra factum sit, vel intra sex menses de redhibendo, vel intra annum quanti minoris, agi possit. IV. Ut, si jumenta paria vendita fuerint, uno

redhibendo iudicium ad utrumque redhibendum detur L. 38. pr. §. 5. seq. D. h. t.

§. 59. Quum itaque jumentorum etiam, & certorum pecorum vitia palam indicanda sint (§. 58. 1.) consequens est, ut hoc edictum ad omnia animalia pertineat, quæ veniunt l. 38. §. 5. seq. D. h. t. quamvis alias angustior sit vocabuli *jumentum* significatio L. 38. §. 4. D. h. t. l. 65. §. 5. D. de legat. 3. GELL. Noct. Att. 20. 7. 2.) ut de vitiis jumentorum eadem hic repetenda sint, quæ supra (§. 53.) diximus L. 38. §. 3. D. h. t.

§. 60. Ex secundo axioma (§. 58. 2.) patet (1. Præstanda tantum esse ornamenta, quæ vendendi causa itidita, non quibus antea condecorari consueverunt jumenta L. 38. §. 11. D. h. t. (2. Propter unius ornamentum utraque jumenta redhiberi non posse, nisi paria venierint L. 38. D. h. t.

§. 61. Ex quarto axioma discimus (1. Si paria tantum jumenta simul venierint, unum sine altero redhiberi non debere l. 38. §. ult. D. h. t. adeoque (2. Locum ei regulæ non esse, si pluribus jugis venditis, unum jugum vitiosum sit, reliqua vitio careant L. 38. §. 12. D. h. t. (3. Si jugum mularum venditum, quarum altera vitiosa est, non ex pretio tantum vitiosæ; sed & utriusque esse componendum, quanti minoris sit, quia uno pretio utraq; venierunt L. 38. §. 13. D. h. t.

§. 62. Denique ex tertio axioma patet, æditio edicto duas proditas esse actiones: REDHIBITORIAM, & QUANTI MINORIS l. 18. pr. l. 44. §. 2. l. 47. seq. D. h. t. quæ ob vitia non tantum mancipiorum, & jumentorum, verum etiam aliarum dantur L. 63. l. 49. l. 61. D. h. t. l. 4. C. de adil. edict.

§. 63. Et REDHIBITORIA quidem actio competit emtori, eive, cujus interest (§. 52. 3.) adversus venditorem, eumve cujus maxima pars in venditione fuit l. 44. §. 1. D. h. t. vel ejus heredem l. 23. §. 5. D. h. t. ad rem vitiosam, cum omni causa, & accessionibus (§. 56. 2.) oblatam, recipiendam, pretiumque acceptum restituendum (§. 55. 4.).

§. 64. Actio QUANTI MINORIS, quæ & ÆSTIMATORIA l. 43. §. 6. l. 44. §. 2. l. 48. §. 2. D. h. t. itidem competit emtori, adversus venditorem, ejusve heredem, ut tantum de pretio restituat, quanti minoris res fuit, cum venderetur L. 18. pr. l. 61. D. h. t.

§. 65. Differunt itaque hæc actiones (1. Quod instituta *redhibitoria* omnia in integrum restituantur, quasi non facta sit emptio venditio *l. 23. §. 1. l. 60. D. h. r.* actione *quantum minoris* ipsa emptio subsistat, licet pretium minuatur (2. Quod *illa* detur per sex menses; *hæc* per annum (§. 58. 3.) & quidem utilem *l. 19. §. ult. l. 38. pr. D. l. 2. C. h. r.* nisi ob ornamenta, vel cautionem non præstitam agatur, quibus casibus *redhibitoria* 60. dierum, *quantum minoris* tantum sex mensium est *L. 28. l. 38. pr. D. h. r.* Ceterum *utram* instituere velit actionem, emptoris optio est, quamvis *alterutra* semel expertus, ad *alteram* recurrere nequeat *L. 25. §. 1. D. de except. rei jud.*

§. 66. Adimus, quod, quum hæc edicta ad fori curam, ædilibus demandata, pertineant (§. 50.) (1. Hæ actiones quidem locum habent in emtionibus, & venditionibus, vel civitatum, vel privatorum *l. 1. §. 3. 4. D. h. r.* itemque (2. In permutationibus *l. 19. §. 5. D. eod.* non tamen (3. Ad venditiones fiscales *l. 1. §. 34. §. D. h. r.* nec (4. Ad donationes *l. 62. D. h. r.* nec (5. Ad locationes conductiones *l. 63. D. h. r.* aliosque contractus, ad quos jurisdictio ædilium non porrigebatur (§. 50.) pertineant.

§. 67. Quia etiam viarum publicarum cura ædilibus demandata erat (§. 50.) TERTIO CAPITE cautum fuerat: I. Ne quis canem, verrem, minorem aprum, lupum, ursum, pantheram, leonem, aliudve, quod noceret, animal habeat in eo loco, ubi vulgo iter fit *l. 40. f. q. D. h. r.* II. Ut, qui contra fecerit, damni dati in rebus æstimabilibus ad duplum; si liber homo perierit, ad 200. solidos; si illi nocitum fuerit, ad id, quod interest, teneatur *L. 42. D. h. r.* Unde hoc edictum ad canes in ædibus vincos, quantumvis feroces, non pertinet *L. 2. D. si quadrup. pauper. l. un. D. de via publ.*

§. 68. Pleraque servat forum, nisi quod in Saxonia, & multis Germaniæ locis, venditio equi ob tria tantum vitia rescinditur; ut puta si sit *retrogradus* equus, vel *cæcus*, vel *scabiosus*, quibus addi solet a doctoribus quartum, si sit *pituitosus*. *CAMPZ. Pars. II. const. 34. def. 17. (Elem. jur. Germ. Libr. 2. tit. 14. §. 498.)* Porro, quum non modo vitium jure Romano probandum sit; sed & jam tempore contractus illo laborasse jumentum *l. 54. D. h. r.* ista probatione superfedere potest in Germania emptor, si intra tri-
duum

duum emerferit vitium. BRUNNEM. ad l. 1. D. h. t. n. 116
Denique & id addimus loco tertii capitis dari solere per-
sequutionem criminalem ad poenam arbitrariam, pro modo
culpæ, ac damn. C. C. C. art. 136.

TITULUS II.

DE EVICTIONIBUS, ET DUPLÆ STIPULATIONE.

§. 69. Quid evincere? Quid evictionem prestare? Quid au-
ctor? §. 70. De evictionis præstatione axiomata. §. 71. Qui-
nam evictionem præstent? §. 72. Qui non præstent? §. 73. In
quibus negotiis præstetur? §. 74. In quibus non præstetur? §. 75.
Quarum rerum? §. 76. Evictio non præstanda, nisi res evicta
per sententiam. §. 77. Et nisi litis denunciatio præcesserit.
§. 78. Quid evictionis nomine præstandum? §. 79. Aliquando
duplum præstatur. §. 80. Actiones, quæ de evictione dantur.
§. 81. Quando cesset evictionis præstatio?

§. 69. **E**Mtioni venditioni in primis (immo & aliis con-
tractibus) accedit EVICTIONIS PRÆSTATIO, de
qua hoc titulo agitur. Est autem EVICTIO rei emtæ ablatio,
per judicem jure facta, sive res ab emtore possessa per sen-
tentiam judicis, ejusque exsequutionem ei auferatur, sive
emtore ad rem consequendam agente, reus a judice abso-
lutus rem retineat L. 16. §. 1. l. 22. §. ult. l. 24. l. 57.
D. h. t. PRÆSTARE EVICTIONEM est, emtorem, eumve, qui
a nobis causam habet, re ablata, & facta sibi antea litis de-
nunciatione, indemnem præstare L. 39. §. 2. D. h. t. Is de-
nique, a quo quis causam habet, dicitur AVCTOR, si rem
suo nomine in alterum transtulit.

§. 70. Nimirum, quum venditoris sit efficere, ut emtori
rem habere liceat (P. III. §. 314. 3. *) æquum omnino vi-
debatur, ut is, si res evicta sit, indemnem præstaret emto-
rem. Idque non minus in aliis contractibus onerosis con-
sultissimam habere rationem videbatur (P. I. §. 22. 5.). Un-
de axiomata: I. Omnes auctores, qui in alium suo nomine
rem quocumque titulo oneroso transferunt, tenentur ad præ-
standam evictionem L. 11. §. 2. D. de act. emt. l. 28. § 1.
pr. D. h. t. II. Evictio præstanda, si res per judicem ex
caussa, contractum præcedente, jure ablata (§. 69.) l. 16.

§. 1. l. 34. §. 1. 2. l. 35. D. l. 3. C. h. r. l. 15. C. eod. III. Qui evictionem sibi præstari cupit, is auctori litem denunciare tenetur L. 29. §. 2. l. 53. §. 1. l. 63. §. 1. D. h. r. l. 8. l. 9. l. 23. C. h. r. IV. Quæ ubi concurrunt, is, qui re evicta damnum passus est, jure agit, ut sibi præstetur, quantum sua interest, rem non esse evictam.

§. 71. Quum itaque auctores, qui rem in alium suo nomine quocumque oneroso titulo transfulerunt ad præstandam evictionem teneantur (§. 71. 1.) consequens est (1. Ut eam merito præstent omnes, qui promiserunt alteri, fore ut rem habere liceat; & (2. Horum heredes l. 51. §. 3. D. l. 8. l. 9. l. 18. C. h. r. nec non (3. Eorundem fidejussores, horumque heredes L. 4. pr. D. l. 7. l. 8. l. 18. C. h. r.

§. 72. Contra inde facile patet, ad id non obligari (1. Judices, qui rem alteri addicunt L. 50. D. h. r. (2. Tutores, vel curatores L. 5. D. l. 1. l. 3. C. quand. ex fact. tut. (3. Procuratores: arg. distar. leg. (4. Creditores pignora distrahentes (§. 41. 3.) L. 1. l. 2. C. cred. evict. pign. non deb.

§. 73. Ex eodem axioma inferimus (1. Præstandam esse evictionem in omni negotio, quo res titulo oneroso transfertur; veluti (2. In venditione L. 60. D. h. r. (3. In permutatione L. 29. C. h. r. l. 2. C. de rer. perm. (4. In transactione l. 2. l. 33. C. de transact. (5. In locatione conductione l. 9. pr. D. loc. cond. (6. In emphytheusi, arg. d. l. 9. junct. §. 3. 1. st. de loc. cond. (7. In divisione hereditatis l. 7. C. comm. utr. jud. præterquam si testator ipse animo prælegandi diviserit l. 77. §. 8. D. de legat. 2. (8. In divisione rei communis L. 10. §. ult. D. comm. divid.

§. 74. Contra ea id ipsum axioma argumento est, evictionem non deberi (1. In donatione simplici l. 2. C. h. r. l. 18. §. ult. D. de donat. nisi vel donans dolose rem alienam donarit, & donatarius in eam sumtus fecerit l. 8. §. 3. D. de don. vel expresse promissa fuerit evictionis præstatio d. l. 2. C. h. r. (2. In legato speciei, quam testator suam esse crediderat L. 40. D. h. r. l. 45. D. de legat. 1.

§. 75. Quumque præstanda sit evictio re evicta (§. 70. 2.) facile patet (1. Nihil interesse, sive tota evicta sit, sive pars ejusdem homogenea, e. g. pars agri L. 1. pr. l. 39.

§. 2. l. 45. l. 53. D. l. 16. h. r. (2. Evicta parte heterogenea, e. g. columna, tabula, usufructu, servitute, non ad evictionem, sed ex empto agi, modo ultimis casibus fundus optimus maximus promissus sit L. 23. §. 1. D. de usuc. l. 8. l. 36. l. 41. §. 1. seq. l. 56. §. 2. D. h. r. l. 66. D. de contr. emt. l. 48. l. pen. D. h. r. (3. Ex pluribus rebus una evicta, hujus nomine evictionem præstandam esse, quamvis quæ superest, utriusque pretium præquet l. 47. l. 72. D. h. r. nisi res plures uno, & confuso pretio emtæ sint L. 42. D. de act. emt.

§. 76. Quumque rem evictam esse oporteat jure, per sententiam judicis ex causa, contractum præcedente (§. 70. 2.) consequens est (1. Ut non lite mota, nec lata sententia, sed subsequuta demum exsequutione evictio præstanda sit L. 74. §. 1. l. 57. pr. §. 1. D. h. r. (2. Ut, si ex compromisso emtoris arbiter adversus eum sententiam dederit, actio de evictione non competat L. 21. pr. D. l. 26. C. h. r. nec (3. Si per imprudenciam, aut injustitiam judicis l. 51. pr. D. l. 8. l. 15. C. h. r. vel (4. Culpa ipsius emtoris, e. g. quod exceptiones non opposuerit, contumax fuerit, adpellationem omiserit, res evicta sit l. 51. pr. l. 27. l. 29. §. 1. l. 56. §. 3. l. ult. D. h. r. l. 19. C. eod. nec (5. Si res casu perierit l. 11. l. 21. pr. D. l. 26. C. h. r. nec (6. Si emtor per vim expulsus l. ult. C. de act. emt. nec (7. Si ex causa contractum subsequente evicta L. 34. §. 1. 2. D. l. 15. C. h. r.

§. 77. Quia porro auctori lis denuncianda (§. 70. 3.) recte infertur (1. Non sufficere auctoris scientiam, vel præsentiam in judicio, sed requiri solemnem LITIS DENUNCIATIONEM L. 55. §. 1. D. l. 7. l. 20. l. 23. C. h. r. (2. Eam in tempore, & ante sententiam fieri debere, ut adhuc defendere reum possit auctor L. 29. §. ult. D. h. r. (3. Si plures sint auctores, litem omnibus denunciandam; unum tamen, litem suscipientem, omnibus, & vincere, & vinci L. 62. §. 1. D. h. r. (4. Auctorem tunc reum defendere, adeoque ejus forum sequi teneri L. 79. D. de jud. l. 31. §. 1. l. 74. §. penult. D. l. 8. l. 20. seq. l. 29. C. h. r. (5. Omissa litis denunciazione, auctorem ad evictionem non teneri l. 8. l. 9. D. h. r. nisi vel expresse emtori remissa sit hæc denunciandi necessitas l. 63. D. h. r. vel ipse in causa sit, ut ei denunciatio fieri nequeat L. 55. §. 1. D. h. r.

§. 78. Denique quum his concurrentibus actor conveniatur ad id, quod interest emtoris, rem non esse evictam (§. 70. 4.) consequens est (1. Ut restituere teneatur rei æstimationem, secundum tempus evictionis, non contractus *L. 66 §. 3. l. 70. D. h. r.* (2. Ut idem teneatur ad id, quod interest *l. 70. D. l. 17. C. h. r.* ves luti ad sumptus litis, si succubuerit emtor, non si vice-rit, quia calumniam, tamquam casum fortuitum, auctor non præstat. *STRUV. Exerc. 27. 18.*

§. 79. Enimvero quia incertæ admodum æstimationis esse solet id, quod interest (§. 78. 2.) hinc aliquando *DUPLUM* præstari jubent *leges*, aliquando *DUPLUM*, *TRIPLUM*, *QUADRUPlum*, sibi stipulabatur empor *L. 31. §. 20. D. h. r.* (1. *Leges duplum* præstari jubent, si evictæ sint res pretii majoris, veluti gemmæ, margarinx, & similes *L. 37. §. 1. D. h. r.* (2. *Duplum*, *tripulum*, *quadruplum*, vel quantum velint, emtores sibi stipulantur pro lubitu, & quidem non interposita satisfactione, sed nuda repromissione *l. 4. pr. l. 37. l. 56. pr. D. h. r.* nisi aliter convenisset, vel consuetudo alia obtineret *L. 4. pr. l. 6. l. 37. pr. l. 56. pr. D. h. r.* Et hæc sunt duplæ stipulationes, quarum formulam dat *NOODTIUS h. r. p. 465. seq.*

§. 80. Ad evictionis præstationem consequendam datur actio, vel ex *STIPULATO*, stricti juris, si stipulatio interposita (§. 79.) vel *EXEMPTO*, bonæ fidei, si stipulatio non interfit. *Illam* petimus, quod nobis stipulati sumus (§. 79.) *l. 37. §. 2. l. 56. l. 66. D. l. 8. l. 25. C. h. r. hac*, quod ex bono, & æquo debetur (§. 78.) *l. 8. l. 60. l. 70. D. l. 25. C. h. r.* Si non ex emtione, sed alio negotio (§. 73.) ad evictionem præstandam agendum, locum habebit actio emti utilis *L. 4. C. h. r. l. 24. D. de pigu. act.*

§. 81. Et hinc non difficulter reddideris rationem, cur hæc evictionis præstatio cesset (1. Si evictio culpa emtoris contigerit (§. 76. 4. seq.) (2. Si transfegerit, vel liti renunciaverit *L. 17. C. h. r.* (3. Si litem auctori non denunciaverit (§. 76. 5.) (4. Si res casu perierit (§. 76. 5.) (5. Si emtor non jure, sed vi, vel injusta sententia, vel solæ principis potestate expulsus sit (§. 76. 3.) (6. Universalitate, per aversionem vendita, res quædam singulares evincantur *L. 1. C. h. r.* (7. Si emtori indicavit venditor,
rem

rem esse alienam; quo casu ne pretium quidem repeti potest L. 27. C. h. r. (8. Si venditor pactus sit, se ad præstandam eviçtionem teneri nolle; quo casu quidem pretium restituere tenetur, non tamen, quod emtoris interest, nisi sciens, rem esse alienam, ita vendiderit L. 11. §. ult. D. de act. emt.

TITULUS III.

DE EXCEPTIONE REI VENDITÆ, ET TRADITÆ.

§. 82. *Exceptio rei vendita, & tradita.* §. 83. *Ejus descriptio.* §. 84. *Quando cesset.*

§. 82. **S**uperior titulus emptori dat ACTIONEM, re evicta, ad indemnitatem ab auctore suo consequendam. Præfens eidem dat EXCEPTIONEM adversus auctorem, si ipse rem evincere conetur. Quamvis enim emtor, si velit, possit rem restituere, & deinde ad eviçtionem agere (§. 80.) tamen, quia iniquum est, emtorem suo facto contravenire, in mundo ipsi etiam est EXCEPTIO REI VENDITÆ, & TRADITÆ l. 17. l. 37. D. de eviçt. l. 1. pr. D. h. r. quæ nihil aliud esse videtur, quam species exceptionis DOLI MALI L. 17. D. de eviçt.

§. 83. Datur itaque hæc exceptio emptori, possessionem vel traditione, vel alio modo sine vitio nacto l. 1. §. ult. D. h. r. ejusve tum heredibus, tum successoribus singularibus, veluti secundo emptori l. ult. pr. D. h. r. contra venditorem, ejusve successores universales, & singulares l. 1. §. 1. l. 3. §. 1. D. h. r. immo & adversus ejus fidejussores l. 11. l. 14. l. 23. C. de eviçt. ad elidendam eorum petitionem.

§. 84. Itaque facile patet, non valere hanc exceptionem (1. Si traditio sub conditione pretii solvendi facta, idque non sit solummodo L. 1. §. 2. D. h. r. (2. Si mandatarius rem minoris, quam dominus mandasset, vendiderit L. 1. §. 3. D. h. r. (3. Si hanc exceptionem alia justa replicatione auctor elidat L. 1. §. ult. D. h. r. l. ult. §. 2. D. ad SC. Vellejan.

LIBER XXII.

TITULUS PRIMUS.

DE USURIS, & FRUCTIBUS, ET CAUSSI, & OMNIBUS
ACCESSIONIBUS, & MORA.

§. 85. *Quid caussa?* 86. *Accessiones.* §. 87. *Fructus quid, & quompli. es?* §. 88. *Fructus pendentes, percepti, percipiendi exstantes, consumpti.* §. 89. *Quid usura?* §. 90. *An, & cur licita?* 91. *De usuris, fructibus, accessionibus, & caussis, axiomata.* §. 92. *Debentur vel ex conventione, vel ex mora.* §. 93. *Usurarum modus l. legitimus.* §. 94. *An licitus anatocismus?* §. 95. *Quando usura usurarum peri possint.* §. 96. *Pœna usurariæ pravitatis.* §. 97. *Usura deberi desinunt extincta obligatione principali.* §. 98. *Remissione creditoris.* §. 99. *Usuris sortem exaquantibus.* §. 100. *Quid mora?* §. 101. *Ea proprie ex persona est; aliquando & in re esse dicitur.* §. 102. *Mora effectus?* §. 103. *Ejusdem purgatio.* §. 104. *Usus hodiernus.*

§. 85. **C**ONTRACTIBUS etiam frequentissime accedunt USURÆ, FRUCTUS, ACCESSIONES, CAUSSA, de quibus hoc, & proxime insequente titulo agitur. Latissime ex his patet CAUSSA, quæ est omnis utilitas, quæ occasione rei percipi potest l. 20. D. de rei vind. adeoque & qualitates rei, veluti immunitatem, bonitatem, conditionem usucapiendi §. 3. Inst. de offi. judic. & omnes fructus; naturales, & civiles l. 38. §. 7. C. h. r. & ca, quæ in fructu non sunt, complectitur L. 9. D. h. r.

§. 86. Minus late parent ACCESSIONES, quæ sunt omnia, quæ rei nostræ vel natura, vel industria, vel legis beneficio, accedunt L. 34. D. de rei vind. Unde eo vocabulo & fructus, & quæ in fructu non sunt, & incrementa naturalia, veluti alluvio, continentur, non autem rei qualitas.

§. 87. Hac quoque angustior est FRUCTUUM notio, quibus intelligimus, quidquid res ad usum nostrum profert, vel quod

quod occasione ejus percipitur L. 59. §. 1. D. de usufr. Ita-
que ad fructus pertinent omnia, quæ vel natura ex re no-
stra producit, qui sunt NATURALES; vel industria nostra ex
re nostra proveniunt, quales INDUSTRIALES; vel quæ oc-
cassione rei legis beneficio percipimus, quales sunt CIVILES
L. 59. §. 1. D. de usufr. l. 45. D. de usur. §. 37. Inst.
de rer. dom. l. 62. D. de rei vind. Non autem ad fructus
retuleris ea, quæ in fructu non sunt (P. II. §. 108. 2.);
nec incrementa, veluti alluvionem.

§. 88. Iidem fructus sunt vel PENDENTES, qui a corpore
nondum separati l. 44. D. de rei vind. vel PERCEPTI, qui
jam sunt separati l. 22. C. de rei vend. vel PERCIPENDI,
qui separari potuissent, sed in corpore perierunt. PER-
CEPTI iterum dividuntur in EXSTANTES, qui, separati a cor-
pore, adhuc in bonis possessoris reperiuntur L. 22. C. de
rei vind. & CONSUMPTOS, qui vel naturaliter absumpti, vel
alienati, in bonis possessoris esse desierunt L. 25. §. 11.
D. de hered. petit.

§. 89. Fructibus denique, tamquam generi species, sub-
sunt USURÆ, vel *funus*. Sunt enim fructus sortis civiles;
id est, incrementum, quod sorti pro ejus usu accedit, in
eodem genere præstandum L. 14. l. 16. C. h. r. l. 1. §. 3.
l. 11. D. de pign. & hypoth.

§. 90. Nam quia debitor aliena pecunia utitur, & in-
de commodum capit, creditor autem & re sua caret, &
periculum haud leve sustinet; nec rectæ rationi, nec juri
divino repugnant conventiones de præstandis usuris modi-
cis, quamvis ex jure divino male intellecto usuras, & scœ-
nus omne rejiciant juris Canonicis interpretes Cap. 4.
X. de usur.

§. 91. Ceterum ex his sua sponte fluunt axiomata: I.
Usura natura non provenit, sed jure percipitur (a) L. 62.
pr. D. de rei vind. II. Modus usurarum pro ratione usus,
raritatis pecuniæ, & periculi, vel intenditur, vel remit-
titur. III. Usuræ pro usu sortis præstantur. IV. Interest
rei publicæ, ne scœnebre malum privatorum opes exhau-
riat.

(a) Ita, & SENECA de benef. VII. 10. Unde ea in re Cri-
minati videntur Stoicos, ceu jam vidit EM. MERILL. Obs. I. 13.

riat. TACIT. *Annal.* VI. 16. V. Fructus, ante litem contestatam percepti, debentur in actionibus bonæ fidei, & arbitrariis, a tempore moræ *l. 3. pr. §. 1. D. h. t. l. 62. §. 1. D. de rei vind.* VI. In actionibus stricti juris a tempore litis contestationis *l. 3. §. 1. l. 38. §. 7. D. h. t.* VII. Si quod nostrum fuit, condicimus, fructus & ante moram percepti restituendi sunt *L. 15. pr. l. 65. §. 5. D. de cond. indeb. l. 35. §. 7. D. h. t.* VIII. In actionibus reabilibus fructus restituuntur non pro temporis, sed possessionis differentia (P. II. §. 68. seq. §. 89.) IX. Causa in bonæ fidei judiciis post moram; in stricti juris judiciis a litis contestatione præstanda est *L. 8. §. 2. D. h. t. 31. D. de reb. credit.* X. Cui res, ei & accessiones debentur.

§. 92. Quum itaque usura non natura proveniat, sed usu percipiatur (§. 91. 1.) consequens est (Ut vel ex CONVENTIONE debeat, vel ex MORA *L. 121. D. de verb. signif. l. 17. §. 3. 4. l. 32. §. 2. D. h. t.* Et ex mora quidem debetur in b. f. judiciis (*Inst. §. 781. **) *l. 32. §. 2. D. h. t. l. 13. §. 20. D. de act. emt.* Conventio vel PACTO, vel STIPULATIONE inicitur. Pactum actionem producit, si contractui b. f. in continenti accessit (P. I. §. 356.) *l. 7. §. 5. D. de pact. l. 24. fin. l. 26. §. 1. D. de pos.* In contractibus stricti juris absesse requiritur stipulatio (a) (P. I. §. 356.) *l. 1. 3. C. h. t. l. 6. f. C. si cert. pet. l. 24. D. de præscr. verb.*

§. 93. Quumque modus usurarum pro ratione usus, raritatis pecuniæ, & periculi vel intendatur, vel remittatur (§. 91.

(a) Sunt tamen quædam exceptiones. (1. Fiscus enim ex contractibus suis non dat usuras, & ei tamen usuræ indistincte ex mora debentur *L. 17. §. 5. D. h. t.* (2. Civitati creditrici usuræ etiam ex nudo pacto debentur *L. 30. D. h. t.* nec non (3. Argentariis creditoribus *Nov. CXXXV. cap. 4.* Simile quid observatur (4. In pecunia trajecticia *l. 5. §. 1. l. 7. D. de naut. fan.* (5. In mutuo liquidorum, & aliarum, præter pecuniam, rerum fungibilium *l. 12. C. h. t.* (6. In dote promissa, post biennium a nuptiis *l. ult. §. 2. C. de jur. dot.* cui tamquam anterior non obstat *L. 2. C. de dot. promiss.* ac denique (7. In actione rei judicatæ, ex qua & ob moram centesimæ debentur *L. 2. C. de usur. rei jud.*

(§. 91. 2.) facile patet, cur jure novissimo (1. Viris illustribus *ufuras trientes* (a) (2. Mercatoribus *bestes* (3. Reliquis *semiffes* stipulari liceat, per l. 26. §. 1. C. h. t. (4. Cur ob pecuniam, & species *trajectitias* etiam centesimas stipulari fas sit L. 26. §. 1. C. h. t. (5. Cur is, qui agricolæ frumentum credidit, octavam singulorum modiorum partem, adeoque plus, quam centesimas exigere possit, quamvis, qui pecuniam ei credidit, non nisi *trientes* jure petat Nov. XXXII. cap. 1.

§. 94. Quum porro *usuræ* pro usu sortis præstentur (§. 91. 3.) consequens est (1. Ut juris analogiæ adversetur *anatocismus*, seu *usura usurarum* l. 29. D. h. t. l. 26. §. 1. D. de *con. iust. indeb.* l. 27. D. de *re juu.* adeoque (2. Nec *usuras* in sortem redigere, & inde novas stipulari liceat l. 28. C. h. t. vel (3. Pœnam conventionalem L. 9. D. h. t. (4. Ut nefas etiam sit, *usuras fructuum* petere, si tanquam fructus petuntur L. 15. D. h. t.

§. 95. Ex quo axiomate etiam facile patet (5. In *anatocismum* non incidere, qui mutata persona debitoris, pecuniam, ex *usuris* redactam, alii tanquam sortem locat *foeneratori*,

(a) Romani singulis mensibus solvebant *usuras*. Hinc, si ex centum creditis denariis unum solverent singulis in diebus, ea erat *usura centesima*, quæ omnium gravissima inter legitimas censebatur l. 26. §. 1. C. de *usu.* PAULL. Sent. *recept.* II. 14. 3. id est Xl. pro centum. COLUM. de *re rust.* II. 3. Hanc *usuram centesimam* considerabant, tanquam *assem usurarium*, eumque suo more in XII. *unciis* dividebant. Itaque *unciarum scenus* erat pars duodecima centesimæ, id est I. pro centum *sextantes* *usuræ*, II. pro centum *quadrantes*, III. pro centum *trientes*, IV. pro centum *quincunces*, V. pro centum *semiffes*, VI. pro centum *seprunces*, VII. pro centum *bestes*, VIII. pro centum *dozdrantes*, IX. pro centum *dextantes*, vel *dicunces*, X. pro centum *denunces*, XI. pro centum. Aliquando multiplicabatur *as usurarius* ab improbis *sceneratoribus*, & hinc *usuræ bis centesima* sunt XXIV. pro centum *terna*, XXXIV. pro centum *quaterna*, XLVIII. pro centum *quina* (quarum meminit HORAT. *Serm.* l. 2. v. 14.) LX. pro centum. Aliquando & *semiuncia*rum *scenus* auditum, id est $\frac{1}{2}$ pro centum. LIV. VII. 27. TACIT. *Annal.* VI. 16. Uberius ea de re differuimus in *Antiq. Rom.* III. 15. §. 7. usque ad §. 30.

norii, nec (6. Qui a tutore, mandatore, negotiorum gestore, usuras exigit usurarum, quas, ab aliis exactas, ipse in suos usus converterat *L. 7. §. 12. l. 58. §. 1. D. de admitt. tut. l. 10. §. 3. D. mand.* Nec (7. Qui pro alio solvens usuras, ne pignora distrahantur, ejus pecuniæ nomine usuras exigit *l. 37. D. h. r. l. 12. §. 9. 10. D. mand.*

§. 96. Denique quum reip. intersit, ne scænebre malum privatorum opes exhauriat (§. 91. 4.) (1. Merito lege exactorem usurarum negant iis, qui ultra legitimum modum petunt *l. 26. §. 2. C. h. r. merito* (2. Quod ultra legitimum modum erat exactum, sorti imputari jubent *l. 26. C. h. r. merito* denique (3. Soluta sorte, usuras immodicas conditione indebiti repetendas censet *L. 19. C. h. r. Immo merito* (4. In pœnam & amitti creditum jubent, si quis ultra modum usuras ab agricolis (§. 93. 5.) sibi stipulatus sit *Nov. XXII. fin. &* (5. Milites, improbos scæneratores, exauctorari *Nov. XXXIII. fin.* (6. Alios infames (a) esse volunt *L. 20. C. ex quib. caus. infam. irrog.*

§. 97. Ceterum ex his omnibus facile patet, quibus modis, & ob quas causas usuræ deberi desinant. Quum enim usuræ debeantur pro usu sortis (§. 91. 3.) facile patet, I. extincta obligatione solvendi sortem, nec usuras amplius exigi posse *L. 26. pr. C. h. r.* II. Usuras, quæ ex mora debentur, post rem judicatam ne quidem in præteritum, nedum in futurum, peti posse, nisi per sententiam judicis sint adjudicatæ *l. 55. D. de re jud. l. 13. l. 14. C. h. r.* quod secus se habet, si ex stipulatione debeantur *L. 1. C. de re jud. l. 26. C. h. r.*

§. 98. Quumque usuræ ideo concedantur, quod creditorem re sua non sine periculo carere oportet (§. 90.) adeoque illæ creditoris bono inventæ sint; consequens est, ut

III. Re-

(a) Olim scænerator, qui modum legitimum exceßerat, tamquam fur manifestus quadrupli pœnam debebat. CATO *de re rust. præf. l. 2. C. Th. de usur.* Fiebat itaque infamis scænerator, sed tamquam fur manifestus. Postea, detracta quadrupli pœna, sola infamia mansit.

III. Remissione etiam creditoris, vel expressa, vel tacita; usuræ præteritæ, & futuræ expirant *l. penult. C. de pass. l. 13. D. h. r. nisi præteritas tantum, non futuras, remissas esse, ex verbis, vel facto eluceat l. 17. §. 1. D. h. r.*

§. 99. Denique quum inter sit rei publicæ, ne scœnebre illud malum opes civium exhauriat (§. 91. 4.) consequens est, IV. Ut, si usuræ fortis quantitatem adæquent, earum obligatio cesset *l. 10. C. h. r. l. 27. §. 1. C. h. r. adeo ut nec scœnus nauticum ea lege eximatur l. 4. §. 4. D. de naut. scœn. & particulares etiam usurarum solutiones sint computandæ. Nov. CXXI. Nov. CXXXI.*

§. 100. Hæc de usuris. Quumque, quod ad fructus, & causas attinet, potissimum ad moram respiciatur (§. 91. seqq. 5.) hic etiam de MORA agitur, quæ est solutionis, vel acceptionis, justo tempore faciendæ, frustranea cessatio *l. 22. D. h. r. l. 37. D. mand.* Ergo proprie omnis mora ex PERSONA est, quamvis & in RE aliquando moram esse, decerni soleat *l. 23. §. 1. D. h. r.*

§. 101. EX PERSONA mora est, quoties vel debitor rite interpellatus non solvit *l. 23. D. de verb. oblig. l. 32. pr. D. h. r.* vel creditor oblatam sibi rem mobilem, quæ debetur, non accipit; vel de re immobili, ei tradenda, interpellatus, ejus possessionem adprehendere detrectat *l. 13. §. 8. D. de act. emt. Nov. XCI. 2.* In RE contra mora esse dicitur, quoties dies solutioni præfinitus, eoque die non solutum *l. 12. C. de contrah. stip. l. 2. C. de jur. emphyt.* vel quoties tardius solutum (1. Pupillis, & minoribus *l. 3. C. in quib. caus. in int. rest. necess. non est.* (2. Fisco *l. 17. §. 5. l. 43. D. h. r.* (3. Venditori, re jam tradita *l. 13. §. 20. D. l. 5. C. de act. emt.* Item quoties nemo est, qui conveniatur *l. 23. §. 1. D. h. r.* Add. GER. NOODT. *de scœn. & usur. lib. 10. p. 151. seq.*

§. 102. Quum itaque mora sit frustranea cessatio (§. 100.) consequens est (1. Ut sua cuique mora merito noceat *l. 173. §. 2. D. de reg. jur. nec non debitoris modo fidejussoris l. 88. l. 91. §. 4. D. de verb. obl.* non tamen ratione usurarum *l. 8. D. de eo, quod cert. loc. nisi cassus, de quibus l. 54. D. locat.* adeoque (2. Perpetuet obligationem *l. 91. §. 3. D. de verb. oblig.* (3. Ut periculum in morosum transferat *l. 5. D. de reb. cred. l. 23. seq. l. 82.*

§. 1. *D. de verb. oblig.* & (4. In judiciis bonæ fidei inducat obligationem ad usuras, & fructus (§. 91. 5. seq.) l. 32. §. 2. l. 3. pr. l. 37. pr. §. 15. *D. h. r.* (5. Ut, si uterque in mora sit, posterior noceat l. 17. *D. de peric. & comm. rei vend.*

§. 103. Ex eodem vero patet, moram purgari posse (1. Remissione creditoris, vel expressa l. 32. §. 1. *D. h. r.* l. 7. §. 1. *D. de lib. leg.* vel tacita, quæ ex novatione præsumitur l. 8. pr. *D. de novat.* l. 29. §. 1. *D. de verb. oblig.* (2. Oblato, vel ad acta deposito debito ante litis contestationem l. 84. *D. de verb. oblig.* l. 73. §. ult. l. 91. §. 3. *D. eod.* l. 72. §. 2. *D. de solut.*

§. 104. Multa hic hodie aliter se habent. Quum enim discrimen contractuum bonæ fidei, & stricti juris, pactorum, & contractuum non ubique observetur; hinc usuræ ex omnibus contractibus, etiam ob pacta, immo & ob solam moram debentur. Quod in Germania lege publica firmatum per *Recess. Imp. ann. 1600.* §. 152. & *ann. 1654.* §. 174. ubi & quincunces tantum usuras admitti, animadvertimus, quamvis moribus plerisque locis & semisses ferantur (quod egregie demonstravit vir ill. Jo: GODFRED. de MEJERN in libello doctissimo *vom sechsten Zinss-Thaler.*) multis etiam locis non recepta, quæ (§. 99. 4.) de usuris sortem æquantibus diximus, nisi ubi creditor usuras tam longo tempore non exegit, ut demum sortem æquent. STRYK. *Cant. contract.* II. 1. 28. Sed & ad elevandum analocismi crimen multa passim comminiscuntur doctores. Vid. MEY. *Decis.* 4. 213. STRYK. *ibid.* §. 30. (*Elem. jur. Germ. lib. II. tit. 13. §. 378.*)

TITULUS II.

DE NAUTICO FÆNORE.

§. 105. *Fænoris nautici ratio.* §. 106. *Quid fænus nauticum? Quid pecunia trajectitia?* §. 107. *Fænoris nautici quantitas, & affectiones.* §. 108. *Quid adsecuratio?* §. 109. *Ex ea obligatio.* §. 110. *Actiones competentes adsecurato.* §. 111. *Et adsecuratoribus.* §. 112. *Quid Bodmeria?* §. 113. *Ejus effecta.*

§. 105. **Q**uandoquidem usurarum quantitas pro modo periculi, aliarumque circumstantiarum vel intenditur, vel minuitur (§. 91. 2.) non iniquum visum est, FŒNUS NAUTICUM, vel pecuniarum trajectitiarum, paullo amplius admitti (§. 93. 4.) siquidem earum periculum sustinet creditor, usque dum ad portum destinatum navis adpulerit *l. 1. l. ult. C. h. r.* nisi aliud certum tempus, quousque penes creditorem futurum sit periculum, expressum sit *l. 4. pr. l. 6. D. h. r. Nov. 106.*

§. 106. Est autem PŒNUS NAUTICUM usura pecuniæ trajectitiæ. TRAJECTITIA autem dicitur pecunia, quæ ea lege trans mare vehitur, ut creditor, usque dum navis in portu adpulerit, ejus periculum sustineat (§. 105. *l. 1. pr. D. h. r.*)

§. 107. Quum itaque ob hanc periculi magnitudinem creditori liceat plus sibi usurarum nomine stipulari (§. 105.) non sane difficulter jam reddideris rationem (1. Cur hic creditor usuras etiam centesimas sibi stipulari possit *l. 4. §. 1. D. h. r. l. 26. C. de usur.* (2. Cur fœnus nauticum etiam ex nudo pacto debeatur *l. 5. §. 1. l. 7. D. h. r.*) Cur idem jus ad pecuniam, creditoris periculo per loca inhospitalia terrestria transvehendam, aliaque negotia, quibus alea subest, recte applicetur *l. 5. pr. D. h. r. l. 32. pr. D. ad leg. Aquill.*

§. 108. Quamvis autem nec hodie extra usum sit hujusmodi conventio usuraria; invaluerunt tamen & alii contractus adfines, veluti ADSECURATIO, & BODMERIA. Et illa quidem est contractus consensualis de periculi rerum, & personarum, sive mari, sive terra transvehendarum averfione, pro certo, ac definito præmio.

§. 109. Itaque ad hujus contractus substantiam pertinent CONSENSUS, PERICULI AVERFIO, & PRÆMIUM. Periculum adsecurantes in se suscipiunt: I. Futurum, saltim quod ad mentem contrahentium. II. Incertum. III. Extrinsecus a tempestatibus, vel hostibus ortum, non quod ex ipso mercium vitio, vel nautarum culpa, oritur. SANTERN. *de adsecurat. & sponfion. Part. III. num. 66. seq.* STYFMANN. *de jure marit. Part. III. cap. 7. num. 162. seqq.* MARQUARD. *de jure mercat. II. 13. 67. Præmium pro navigationis, vel itineris longinquitate, & periculo conventionione definitur, &*

statim prænumeratur. *Ibid.* Quæ omnia in instrumentum, quod *Polizza* mercatorum stilo adpellatur, rediguntur. WERLHOFF. *Diss. de polizza, sect. 2. (Elem. jur. Germ. II. tit. 15. §. 453. seqq.*

§. 110. Itaque ex hoc contractu datur *adsecurato*. I. Actio adversus adversantes, eorumque heredes, ad damnum, vel totum, vel ejus partem, si quid contigerit, refarciendum. II. Actio ad præstandam cautionem, si forte de non solvendo suspecti sint. LOCCEN. *de jure marit. II. 5. 8.* III. Actio ad restitutionem præmii soluti (vulgo *restorno* vocant) (si forte navis impedita sit, quo minus portu solveret, quo casu adsecuratus $\frac{1}{2}$ pro centum amittit. *Jus marit. PHILIPPI II. reg. Hisp. Part. III. tit. 1. art. 16. Ordin. Amstel. art. 22.*

§. 111. Contra adsecuratos adversus adsecuratum agunt, ejusve heredes ad præmium nondum solutum consequendum, & si moras neccat, ad id, quod interest. WERLHOFF. *de polizza sect. 1. §. 17.* Ut adeo utramque hanc actionem directam esse facile adpareat.

§. 112. Non absimilis quoque scœnori nautico est *BODMERIA*, quæ nihil aliud est, quam mutuuum magistro, vel exercitori navis ea lege datum, ut, si carina navis salva redierit, cum scœnore convento reddatur. Unde & hunc contractum pro magnitudine periculi usuras legitimis majores admittere (§. 91. 2.) facile patet.

§. 113. Itaque periculum quidem carinæ sustinet creditor; adeoque, nave pereunte, nihil recipit. STRYK. *de action. investig. I. 7. 28.* quamvis dissentiat SCHILT. *Exerc. 35. 14.* nec tamen in carina reversa ei est pignus, nisi expresse fuerit constitutum. STRYK. *ibid. & Not. ad Lauterb. p. 407. 631. (Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 15. §. 426. seqq.*

TITULUS III.

DE PROBATIONIBUS, ET PRÆSUMPTIONIBUS.

§. 114. *Ratio connexionis.* §. 115. *Probationis definitio, & natura.* §. 116. *Est vel artificialis, vel inartificialis.* §. 117. *Artificialis vel certa, vel verosimilis. Quid præsumptio?* §. 118. *Probatio plena, & minus plena.* §. 119. *Quid probandum?* §. 120. *A quo?* §. 121. *Quo loco, & tempore?* §. 122.

§. 122. *Probationis effecta*. 123. *Præsumptio vel a lege, vel a judice inducitur*. §. 124. *Est vel juris, & de jure; vel juris, vel hominis*. §. 125. *Usus hodiernus*.

§. 114. **I**N contractibus etiam sæpe in disquisitionem venit, quid inter contrahentes actum sit? Unde altero negante, opus est PROBATIONE, & quidem per TESTES, vel per INSTRUMENTA. Ex quo jam facile hujus, & sequentium titulorum nexus cum superioribus intelligitur.

§. 115. Est autem PROBATIO actus judicialis, quo de facto dubio fides fit judici *l. 12. D. h. r. l. 3. §. 2. D. de testib.* Neque enim judici quidquam debet esse notum, nisi de quo ipsi ex actis satis constet *l. 6. §. 1. D. de off. pres. l. 3. §. 2. de testib.* Unde axiomata: I. Probatione fides fit judici. II. Probandum est factum dubium. III. Idque merito in judicio fieri oportet.

§. 116. Quum itaque probatione fides judicis fiat (§. 115. 1.) facile patet, id fieri oportere vel argumentis, e facti visceribus ingeniose erutis; vel argumentis extrinsecus petitis, veluti testibus, instrumentis, jurejurando. Unde illa probatio ARTIFICIALIS; hæc INARTIFICIALIS dici solet. QUINCTILIAN. *Inst. orat. V. 1. §. 7. seq.* ARISTOT. *Rethor. I. 2. & 15.*

§. 117. Quumque argumenta interna, ad fidem faciendam idonea, vel sint ἀποδείκνυα, vel verosimilia; huc pertissimum pertinent PRÆSUMPTIONES, quæ sunt conjecturæ, ductæ ab eo, quod fieri, vel contingere solet ut plurimum. CUYAC. *Paratit. h. r.*

§. 118. Quum porro aut plena fides fiat judici, veluti instrumento, aut testibus duobus, omni exceptione majoribus, aut minus plena; hinc est, quod juris interpretes probationem in PLENAM, & MINUS PLENAM; & hanc iterum in SEMIPLENAM MAJOREM, SEMIPLENAM, & SEMIPLENAM MINOREM dispeſcunt. Quamvis verius sit ex juris Romani principiis, unius testimonium plane non admittendum esse, licet præclaræ curiæ honore præſulgeat *l. 9. §. 1. C. de test.* adeoque non meliorem esse debere conditionem ejus, qui semiplene, quam qui nihil probavit (P. III. §. 28.)

§. 119. Deinde quum probandum sit factum dubium (§. 115. 2.) facile patet (1. Non indigere probatione jus commune, quod judici jam notum esse censetur *l. 2. D.*

de jur. & fact. ignor. sed (2. Facta de quibus iudici non constat *l. 16. C. h. t.* adeoque (& 3. Consuetudines, quarum vigor in rep. in facto consistit (P. I. §. 103. 1.) *l. 34. D. de legib. l. 1. C. quæ sit long. consu.* Nec non (4. Jura partium *l. 9. pr. h. t.*

§. 120. Ex eodem consequitur (5. Ut quicumque intentionem facto superstruit, factum id teneatur probare; adeoque (6. Actor actionis, vel replicationis; reus exceptionis, vel duplicationis suæ fundamentum demonstrat *L. 9. l. 19. D. l. 1. C. h. t.* (7. Ut non neganti, sed adfirmanti, incumbat probatio *L. 2. D. l. 23. C. h. t.* nisi negativa sit circumstantia quadam agente circumscripta §. 11. *Instit. de inutil. stipul. l. 14. C. de coner. stipul.* (8. Ut a probatione merito immunis sit, qui vel præsumtionem pro se habet (§. 124.) vel possessionem *l. 11. C. de pet. her. l. 28. C. de rei vind.*

§. 121. Quia præterea probationem in iudicio fieri oportet (§. 115. 3.) consequens est (1. Ut ei locus sit, lite demum contestata (P. II. §. 12. 3.) & ante sententiam *Nov. 115. c. 2.* nisi quod in criminalibus probatio innocentia, & post sententiam admittenda *L. 1. §. ult. D. de quest.* (2. Ut probatio fieri debeat in iudicio *L. 18. D. de comm. div.* (3. Ut observandum sit tempus probationis præfinitum (P. I. §. 362. 3.) *Auth. jubemus, C. de judic. Auth. ac qui, C. h. t. l. 1. C. de dilat.*

§. 122. Denique ex fine probationis (115.) satis intelligitur (1. Effectus probationis esse, ut, actore probante, reus condemnetur (2. Actore non probante, reus absolvatur *l. 6. D. h. t. l. 4. C. de edend.* quamvis (3. Ex interpretatione pragmaticorum ob probationem semiplenam, vel semiplena majorem, jusjurandum suppletorium, ob semiplena minorem, purgatorium deferri soleat (P. III. §. 28. seq.) *L. 31. D. jurejur. l. 3. C. de reb. cred.* (Conf. *Sylog. I. opusc. Exerc. 16. de lubricitate jurisjurandi suppletorii*).

§. 123. Ab onere hoc probandi liberant POSSESSIO *L. 2. l. 8. l. 9. l. 23. C. h. t. l. 4. C. de edend.* & PRÆSUMPTIO supra definita (§. 117.) *l. 3. l. 9. l. 12. D. h. t.* quæ quum sit conjectura, ducta ab eo, quod ut plurimum fit, ea conjectura vel a LEGE inducitur, vel a JUDICE.

§. 124. Quæ ab ipsa LEGE inducitur, vel ita comparata, ut probationem contrarii haud admittat, vel ut eadem possit elidi. *Priorum* doctores præsumtionem JURIS, ET DE JURE;

posteriorem præsumtionem JURIS adpellant. Prioris exempla habes in *L. ult. C. de arb. iur. l. 4. C. de non num. pec. l. 34. C. ad. leg. Jul. de adult. l. 23. C. de SC. Vell. l. 33. D. de reg. jur. posterioris in l. 51. D. pro soc. §. 11. 16. Inst. de iur. stip. l. 14. C. de contr. stip.* Quæ a JUDICE inducitur, conjectura, præsumtio HOMINIS vocari solet & semper admittit probationem contrarii, quamvis, si alicujus momenti sit, probandi onere relevet *L. 3. l. 9. l. 12. D. h. 10. C. h. r.*

§. 125. Quæ omnia etiamnum obtinent. Attamen id observandum (1. Aliquando hodie probationem suscipi ante litem contestatam, si reus prævideat, se conventum iri, & periculum sit, ne testes, quibus exceptionem suam judici probare queat, moriantur, vel alio migrent, vel si actor metuat, ne sibi testimonium propter testium morbum, vel absentiam pereat. Id quod doctores vocant probationem in PERPETUAM REI MEMORIAM. *GAIL. Obs. l. 92. seqq. MEV. Decis. VIII. 261. & 471.* Sed hæc ex jure canonico *c. 41. 43. X. de test. c. 5. X. ut lite non contest.* Præterea (2. Ubi que certus præfixus est terminus probatorius, intra quem non oblatis articulis, & impetrata citatione, probatio ipso jure pro deserta haberi solet (Vid. *Elem. jur. Germ. Lib. III. tit. 6.*)

TITULUS IV.

DE FIDE INSTRUMENTORUM, ET AMISSIONE EORUM.

§. 126. *Instrumentum quid?* §. 127. *Publica instrumenta.*
 §. 128. *Privata.* §. 129. *De ucrisque axiomata.* §. 130. *Publicorum effecta.* §. 131. *Nec non privatorum.* §. 132. *Instrumentorum vitia.* §. 133. *Eorum amissio.* §. 134. *Ufus hodiernus.*

§. 126. **F**aciliori probationis causa etiam conficiuntur INSTRUMENTA (§. 114.) *l. 3. D. h. r.* quo vocabulo quamvis omnia, quibus causa instruitur, adeoque & teste denotentur *l. 2. D. h. r.* hic tamen INSTRUMENTUM est scriptura, ad rerum gestarum memoriam, fidemque confecta *L. 5. l. 14. l. 17. D. h. r.*

§. 127. Quia autem vel publica fide nititur illa scriptura,

ra, vel privata; hinc & instrumentum est vel PUBLICUM, vel PRIVATUM L. 23. §. 2. C. ad SC. Vellej. L. 11. C. qui pot. in pign. Itaque PUBLICA habentur instrumenta confecta) 1. A magistratibus, veluti acta publica l. 10. D. de prob. tabulæ censuales d. l. 10. apochæ publicæ sit. C. de apoch. publ. in monumenta publica translata L. fin. C. de ro jud. diplomata, & notitiæ, ex archivo publico depromptæ Auth. ad hac, C. h. t. (2. Coram tribus, pluribusve testibus masculis facta L. 11. C. qui pot. in pign. (3. A tabellionibus rite constitutis confecta (a) L. 17. C. h. t.

§. 128. Nec minus ex his definitionibus intelligitur, instrumentis PRIVATIS accensenda esse (1. Chirographa, quæ super negotio μονογραφεῖς conficiuntur L. 14. C. de non num. pec. (2. Syngraphas, super negotio διπλογραφεῖς scriptas (3. Apochas, quibus sibi solum fatentur creditores l. 19. C. h. t. (4. Anapochas (Reversales) quibus debitor se solvisse, & ad hanc præstationem obstrictum esse fatetur L. 19. C. h. t. (5. Epistolas (6. Libros rationum, & (7. Quascumque alias scripturas privatorum.

§. 129. Quia itaque publica fide, atque auctoritate nituntur instrumenta publica; privata autem privatorum fide subsistunt (§. 127.) facile intelliguntur axiomata: I. Instrumenta publica, modo authentica sint, plenam fidem faciunt l. 2. D. h. t. L. 10. l. ult. D. de prob. II. Privata probant contra scribentem, si de auctore constet L. 25. §. ult. D. de prob.

§. 130. Quum itaque instrumenta publica plenam fidem faciant (§. 129. 1.) consequens est (1. Ut contra ea, si testium auctoritate munita sint, testes in contrarium non admit-

(a) Rite autem confectum censetur a tabellione instrumentum, si (1. Exprimatur annus imperii Cæsaris Nov. 47. cap. 1. pr. §. 1. (2. Consul, & dies Nov. 47. cap. 1. pr. §. 1. Nov. 74. cap. 4. §. 1. (3. Numerus indictionis ad. Nov. (4. Rei gestæ series Nov. 47. cap. 1. §. 1. (5. Testium præsentium nomina, & cognomina Nov. 73. cap. 1. 2. 5. (6. Nomen ipsius tabellionis L. 3. C. de tabular. Quibus omnibus invocationem nominis divini præmitti jussit MAXIMILIANUS I. imp. in Ord. Notar. anni 1512. quæ etiamnum in Germania observatur. (Elem. jur. Germ. Lib. 3. tit. 6. §. 203. seqq.)

admittantur *L. 1. C. de test. PAULL. Sent. recept. V. 15. 4.* nisi vel ipsi testes, qui adfuisse dicuntur, iis fidem derogent *Nov. 73. cap. 3.* vel (2. Quinque testes jurent, summam solutam *L. 18. C. de test. Nov. 90. cap. 2.* vel (3. De revocatione testamenti ex trium testium testimonio, lapsuque decennii constet *l. 27. C. de testam.* (4. Ut nulla eorum agnitione opus sit; quamvis in Saxonia agnoscenda sint, nec tamen jurato reprobari possint.

§. 131. Ex altero axiomate fluit (1. Pro scribente non probare instrumenta privata *L. 5. l. 6. l. 7. C. de probat. nisi* vel ab adversario producantur *l. 17. C. de test.* vel aliis adminiculis adjuventur *l. 6. C. de probat.* (2. Eorum authentica producenda (quod *recognitionem* vocant pragmatici) vel (3. Per testes, aut comparationem litterarum probandum, ea ab aliquo scripta esse *l. 20. C. h. t. Nov. 73. cap. 7.* (4. Ea esse speciem probationis, tam in causis pecuniariis, quam in criminalibus *l. 22. C. ad l. Corn. de fals. l. ult. C. de prob.* adeoque post litis contestationem, & ante conclusionem causæ produci debere (§. 121. 1.) *Aut jubemus C. de jud.* (5. Post sententiam producta, nullum producere effectum *l. 4. C. de re jud. l. 35. D. eod.*

§. 132. Denique ex ipsa definitione instrumentorum (126.) consequitur (1. Ut nihil probent instrumenta falsa *L. 42. D. de transact.* (2. Cancellata, & rasa *l. 24. D. de probat.* (3. Dicis causa scripta *tit. C. plus val. quod ag. quam quod simulat. concip.* (4. Testium idoneorum (§. 130. 1.) testimonio, vel aliis instrumentis sinceris eversa *l. 14. C. h. t.* & in quibus (5. Causa debendi haud expressa *l. 36. §. 1. D. de posf.*

§. 133. Quumque ex ea definitione adpareat, instrumenta rerum gestarum fidei, ac memoriæ causa confici (§. 126.) facile patet (6. Iis amissis, jus non expirare, nec ullam obligationem perimi, dum alia supersit probandi ratio *l. 1. l. 4. seqq. l. 10. seq. C. h. t. l. 20. seq. C. de prob.*

§. 134. Hæc etiamnum obtinent. MORIBUS, & interpretatione doctorum invaluit passim, ut libri mercatorum etiam proscribente, vel mercatore, semiplene probent, si rite conscripti, & in judicio producti sint. Unde eo facto mercator admitti solet ad jusjurandum suppletorium. BRUNNEM. *ad l. 6. C. de probat. CARPZ. Part. 1. consf. 17. def. 35. num. 9. NIC. de PASSERIE. de script. priv. Lib. 4.*

quæst. 3. (Elem. jur. Germ. Lib. I. tit. 5. §. 116. & Syllog. 1. opusc. 14. de mercatorum, qui foro cesserunt; rationibus & codicibus).

TITULUS V.

DE TESTIBUS.

§. 135. Testis quis? & axiomata de testibus generalia. §. 136. Axiomata specialia de testibus ἀξιωματικοῖς. §. 137. Inhabiles in omnibus causis ob ætatem. §. 138. Ob insaniam, & conditionem. §. 139. Ob vita turpitudinem, & pauperatam. §. 140. Inhabiles in quibusdam causis. §. 141. Testes cogi possunt ad dicendum testimonium. §. 142. Eorum examen. §. 143. Testimonii effecta. §. 144. An eorum testimoniiis probatum?

§. 135. **Q**uum omnium frequentissima sit probatio per TESTES; his de quoque hoc titulo agitur paulo accuratius. Est autem TESTIS persona fide digna, cujus testimonio ad probandum factum, fidemque judici faciendam utimur *L. 1. pr. l. 3. D. h. t.* Ex qua definitione fluunt axiomata: I. Testes esse oportet fide dignos. II. Si coguntur testimonium dicere. III. Et quidem in iudicio. IV. An fidem fecerint judici, ex eorum numero, conditione, attestationibus, aliisque circumstantiis, est iudicandum.

§. 136. Quum itaque fide dignos esse oporteat testes (§. 135. 1.) fide digni autem sint, qui & volunt, & possunt verum dicere, consequens est (1. Ut in omnibus causis fidem testium elevet ætas puerilis, infania, conditio, vitæ turpitudinis, & paupertas, magnum opprobrium, quæ jubet

*Quidvis & facere, & pati,
Virtutisque viam deserere ardua.*

HORAT. *Carm.* 3. 24. 42. (2. Ut nemo iis in causis testis sit idoneus, ubi ejus interesse videtur, alterutrum vincere *l. 10. D. l. 10. C. h. t.*

§. 137. Ex quo primo axioma (§. 136. 1.) intulerunt veteres (1. Ob ætatem non admittendos infantes, & infantie proximos §. 9. *Inst. de inut. stip.* (2. Pubertati proximos

ximos

ximos quidem non prohiberi dicere testimonium, si de rebus testentur, quas intelligunt *L. III. D. de reg. jur. l. 19. §. 1. D. h. t. l. 1. §. 1. C. de fals. mon. non tamen cogendos esse invitos L. 19. §. 1. D. h. t. nec semper omnī exceptione majores haberi l. 3. §. 1. D. h. t. (3. Minores admitti in caussis pecuniariis; in criminalibus non aliter, quam si sint majores viginti annis L. 20. D. h. t.*

§. 138. Ex eodem consequi videbatur (4. Non magis, quam infantes, testes esse posse furiosos, & mente captos *l. 40. l. 124. §. 1. D. de reg. jur. (5. Nec servorum testimonio credendum esse, TERENT. Phorm. Act. 3. scen. 1. v. 62. nisi ubi alia desit ratio eruendi veritatem l. 7. D. h. t. l. 11. & Aurb. si test. C. h. t. & testimonium in eculeo, vel sub tormentis, dicant l. 1. §. 1. seq. l. 8. l. 9. pr. D. de question. l. 21. §. 2. D. h. t. modo non adversus dominum, vel pro eo interrogati l. 8. C. L. 7. h. t.*

§. 139. Denique ex eodem sibi recte colligere videbantur, vacillare fidem (6. Judicio publico damnatorum *l. 3. §. 5. l. 14. l. 15. l. 18. D. h. t. (7. Criminis accusatorum, vel in vincula publica conjectorum l. 20. l. 3. §. 5. D. h. t. (8. Calumniæ in publicis judiciis damnatorum l. 13. D. h. t. (9. Senatu motorum l. 2. D. de senat. (10. Paganorum, apostatarum, hæreticorum L. 4. §. 5. l. pen. C. de hæret. & Manich. (11. Damnatorum ob crimen famosum l. 21. pr. D. h. t. vel (12. Ob corruptionem, acceptamve pecuniam, ut testimonium vel dicerent, vel non dicerent l. 3. §. 5. D. h. t. (13. Mulierum, quæ quæstum corpore fecerunt l. 3. §. 5. D. h. t. (14. Eorum, qui vitam ad cultum depugnandasve bestias locarunt *d. l. 3. §. 5. D. h. t. (5. Omnium denique viliorum, & pauperum, quamdiu aliorum est copia l. 3. pr. D. l. 18. C. h. t. Nov. 90. cap. 1.**

§. 140. Quumque nemo censeatur testis idoneus in causa, ubi interest ejus, alterutrum vincere (§. 136. 2.) consequens est (1. Ut nemo admittendus sit in causa vel propria, vel socii *L. 10. D. l. 11. C. h. t. (2. Ut merito repellantur pater in causa filii, filius in causa patris (a) aliique*

(a) Pro se tamen invicem testimonium dicere poterant patren.

aliquæ potestati, vel imperio alterius subjecti, vel domestici *L. 6. l. 9. l. 24. D. l. 3. l. 6. C. h. t.* (3. Ut & patroni, tutores, curatores in causa clientis, pupilli, minorive sui testimonium dicere non possint *l. ult. D. h. t.* (4. Ut suspecti etiam sint amici, & inimici *l. 3. pr. D. L. 5. 17. C. h. t.* nec non (5. Qui jam antea in eum reum (fortassis legendum *in eandem rem*) dixerunt testimonium *l. 23. D. h. t.* Vid. *Gudlingiana Part. 8. obs. 2. p. 366.*

§. 141. Quia deinde testes coguntur testimonium dicere (§. 135. 2.) facile patet (1. Neminem, ac ne magistratum quidem, excusari *l. 21. §. 1. D. h. t.* (2. Nolentes testimonium dicere, aut tergiversantes, remediis prætoriiis cogendos (*P. I. §. 248. 5.*) arg. *l. 1. §. 3. D. de ventr. insp.* (3. Parcendum tamen sanguini, & affinitati, nec cogendum aliquem testimonium dicere adversus socerum, generum, vitricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eosve, qui prioregradu sunt, nec (4. Libertos cogendos adversus patronos, vel hos adversus liberos, testimonium dicere. Omnes enim hoc testimonii dicendi necessitate solvit lex non Julia, & Papia, ceu visum *JAC. GOTHOFREDO ad leg. Jul. & Pap. cap. 7.* sed Julia publicorum judiciorum *l. 2. D. de accus. L. 4. D. de test. Coll. leg. Mos. & Rom. 9. 2.* Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 17. p. 309.*

§. 142. Quum porro in judicio dicendum sit testimonium (§. 135. 3.) consequens est (1. Ut sint a iudice, parte petente, vocandi *L. 1. §. ult. D. l. 11. C. h. t.* (2. Ut se sistere debeant necessario, & quidem sumtibus producentis *L. 3. §. 4. l. 11. C. h. t. 6. §. 2. D. de appell. adeoque* (3. Nec scriptis eorum testimoniis credatur *l. 3. §. 3. seq. D. de test.* (4. Ut in judicio & jurare, & audiri debeant, nisi sint personæ egregiæ *l. 15. D. de jur. jur. senes l. 8. D. h. t. lectulo adfixæ l. 15. D. h. t. milites*

rentes, & liberi, *DONELL. Comm. lib. 25. p. 188.* & merito etiam parentum testimonium valet in probanda liberorum ætate *L. 16. l. 29. §. 1. D. de probat.* At adversus se invicem ne volentes quidem audiuntur *L. 5. C. h. t.*

lites l. 8. l. 19. D. h. t. qui omnes domi examinantur d. l. 15. D. de jurejur. l. 3. §. ult. D. h. t. (5. Ut jusjurandum testibus remitti nequeat, nisi volentibus partibus l. 9. pr. l. 16. 18. C. h. t. l. 13. D. de jurejur. (6. At audiendi quidem sint in secreto l. 14. C. h. t. nec tamen (7. Remotis partibus (a) L. pen. C. h. t. l. 18. C. de fid. instr. Nov. 80. cap. ult.

§. 143. Quum denique, an fidem judici fecerint testes, ex eorum numero, conditione, aliisque circumstantiis judicandum sit (§. 135. 4.) consequens est (1. Ut testis unus admittendus non sit, etiamsi sit decurio (§. 118.) l. 9. §. 1. C. h. t. (quamvis vulgo in praxi unum testem semiplenam facere probationem, & hinc producentem ad jusjurandum suppletorium admittendum, existiment (P. III. §. 28. seq.) (2. Ut in judicio duo testes, omni exceptione majores, efficiant plenam probationem (b) l. 12. D. h. t.

§. 144. Ex eodem consequitur (3. Ut judicis sit, expendere testium personas, & testimonia l. 3. pr. §. 1. seq. l. 21. §. ult. D. h. t. Nov. 90. cap. 1. (4. Ut testes rationem scientiæ reddere teneantur l. 4. C. h. t. adeoque (5. Non admittantur, ex fama dicentes testimonium, nisi de factis antiquis interrogati fuerint l. 28. D. de prob. (6. Ut,

(a) Hodie tamen partes quidem presentes sunt jurantibus; sed ubi examen instituitur, succedere jubentur. Qui error pragmaticorum partim ex male intellecto textu l. 14. C. h. t. partim ex prava versione Nov. 90. cap. ult. ubi verba: *ἡ ἀπόστα τὰτ μαρτυροῦν* vertunt: *ut videant jurare testes*; partim ex canonico jure natus videtur. NIC. HIER. GUNDLINGIO, in *Gun- dlingian. Parr. 9. Obs. 4 p. 373. seq.*

(b) Nec unquam plures in judicio requiruntur. Hinc quod alii monent, aliquando *tres*, aliquando *quinque*, aliquando *septem*, immo & *octo* exigere jura; id verum quidem est, sed ad hunc titulum non pertinet, ubi non de testibus in contractibus, testamentis, aliisque ultimis voluntatibus adhibendis; sed de testibus in judicio producendis agitur. Solus casus l. 18. C. h. t. ubi *quinque* testes, ad probandam solutionem debiti, instrumento comprehensi, requiruntur; quodammodo huc videtur referri posse.

Ut, si testes sibi contradicant, nihil probatum sit, sive in re ipsa, sive in circumstantia loci, & temporis, pugnent, nisi factum iterari potuerit. STRUV. Exerc. 28. 48. (7. Ut in dubio secundum reum potius, quam secundum actorem litem dari oporteat L. 125. l. 12. D. de reg. jur.

TITULUS VI.

DE JURIS, ET FACTI IGNORANTIA.

§. 145. Ignorantia quid? §. 146. De ea axiomata §. 147. Quibus personis jus ignorare liceat?

§. 145. **S**ubjungit Justinianus hanc materiam, quamvis cum superioribus ægre cohæreat. Est autem IGNORANTIA simplex scientiæ privatio; adeoque ab ERRORE differt, qui in ideis falsis, vel earum nexu inepto consistit; quamvis JCTI ignorantiam, & errorem eodem loco habere soleant L. 7. l. 8. D. h. t.

§. 146. Quum vero aut jus quis ignoret, aut factum ignorantia alia JURIS est, alia FACTI L. 8. l. 9. D. l. 10. C. h. t. Jus autem ignorare neminem decet L. 12. C. h. t. l. 10. D. de bon. poss. licet contra factum & prudentes fugere possit. Hinc axiomata: I. Error juris nocet omnibus, qui rem ob eum jam amiserunt (a) L. 7. l. 8. D. h. t. nisi sint personæ, quibus jus ignorare licet. II. Ignorantia facti alieni, nisi admodum supina sit, non nocet ignorantibus l. 3. pr. l. 5. l. 9. pr. D. h. t. nocet autem igno-

rantia

(a) Vulgo dicunt, juris ignorantiam nocere in lucro querendo, non in damno vitando. Sed sensus L. 10. C. l. 7. 8. D. h. t. hic est. Distinguendum, utrum ex ignorantia juris rem tradiderim, eamque velim actione repetere; an eam promissam ex hujusmodi ignorantia adhuc possideam, & de ea retinenda sim sollicitus. Priore casu, inquit leges, ignorantia nocet l. 10. C. h. t. posteriore non nocet; sed promittens exceptione tutus est L. 7. 8. D. h. t. Amissi itaque recuperationem, luctum, conservationem ejus, quod nondum amissum, damni evitacionem vocant doctores, & hoc sensu accepta regula vera est.

rantia facti proprii. 7. D. ad SC. Vellej. nisi negotium antiquum, vel intricatum sit L. 44. D. de adq. poss. l. 47. §. 1. de pact. l. 7. D. de confess.

§. 147. Quum vero a rigore axiomatis prioris (§. 246. 1.) exemptæ sint personæ, quibus jus ignorare licet, intulerunt Jcti excusandos esse (1. Minores in lucris, damnis, & delictis, contra jus civile admissis l. 9. pr. D. l. 11. C. h. r. (2. Feminas in damnis, & delictis ejusdem generis d. l. 9. pr. D. l. 11. l. ult. C. h. r. (3. Rusticos l. 1. §. ult. D. eod. edend. l. 25. §. 1. D. de probat. & (4. Milites, quibus iisdem fere casibus juris ignorantia condonatur L. 9. 1. D. l. 1. C. h. r.

L I B E R XXIII.

TITULUS PRIMUS.

D E S P O N S A L I E U S .

§. 148. Connexio. Quid sponsalia? §. 149. De iis axiomata §. 150. Distinctio juris canonici inter sponsalia de presentii, & de futuro. §. 151. Qui possint inire sponsalia? §. 152. Qui non possint? §. 153. Quomodo ineanantur? §. 154. Sponsi in numero maritorum. I. 155. An ex sponsalibus actio nascatur? §. 156. Quomodo dissolvantur? §. 157. Monumentum de usu hodierno.

§. 148. **A**ltera, quæ quarta Pandectarum parte tractatur, materia est de SPONSALIBUS, & NUPTIIS, iisque, quæ vel antecedunt nuptias, vel easdem comitantur, vel consequuntur. Hoc titulo agitur de SPONSALIBUS, quæ sunt *mentio*, & *repromissio futurarum nuptiarum* (a) L. 1. D. h. r.

§. 149.

(a) *Mentio*, & *repromissio* est non modo stipulatio, qua uti solebant in contrahendis adfinitatibus; sed & quælibet conventio. Attamen frequentissime apud Comicos stipulationes, & spon-

§. 149. Inde itaque patet : I. Sponsalia esse consensus in futuras nuptias. II. Perinde esse, sive stipulatione, sive nudo pacto ineantur L. 4. l. 11. pr. D. h. t. III. Ex iis nasci obligationem ad nuptias ineundas, sed jure Romano imperfectam.

§. 150. Quum igitur sponsalia sint consensus in futuras nuptias (§. 149. 1.) consequens est (1. Ut ignorata Romanis, & ex male intellecta regula l. 30. D. de reg. jur. nata sit distinctio juris canonici inter sponsalia de PRÆSENTI, & de FUTURO c. penult. X. de spons. t. ult. X. de spons. duor. (2. Ut proinde sponsalia jure Romano omnia sint de futuro L. 1. l. 6. D. h. t.

§. 151. Ex eodem consequitur (3. Ut sponsalia celebrare possint, quicumque possunt consentire in futuras nuptias l. 7. §. 1. l. 21. D. h. t. adeoque (4. Etiam impuberes, modo sint infantia majores l. 14. D. h. t. (5. Etiam filii, filiaque familias l. 11. l. 12. D. eod. modo & pater, cujus in potestate sunt, consentiat, vel saltem non dissentiat l. 7. §. 1. D. h. t. pr. Inst. de nupt. (6. Etiam pupilli, pupillave, modo auctores fiant tutores (a) L. 6. D. h. t.

§. 152. Contra ex eodem patet (7. Non posse sponsalia inire, qui consentire non possunt; veluti furiosos, mente captos,

Sponsiones: *sponden' ergo tuam gnatam uxorem mihi? Sponden.* PLAUT. *Trinum.* V. 2. v. 33. seq. *Pænul.* V. 3. v. 34. *Curcul.* V. 2. v. 74. *Anlular.* 2. 2. v. 77. seq. Hoc solemniter ritu promissæ, SPONSÆ l. 3. D. h. t. pacto nudo, PACTÆ; alicui destinatæ, sed nondum promissæ, SPERATÆ dicebantur. *Nonde propr. ferm.* V. 69. *Inier SPERATAM dictam, & PACTAM, & SPONSAM hoc interest, quod virgo prius, quam petatur, sperata dicatur. Dehinc promissæ, vel pacta, vel sponsa dici possunt.* ARNOB. *adv. gent.* 4. p. 140. *Uxores enim dii habent; atque in conjugalis fœdera conditionibus veniunt ante questis? Usu, farre, coemitione genialis leſtuli sacramenta condicunt? Habent SPERATAS? Habent PACTAS? Habent interpositis stipulationibus SPONSAS?*

(a) An vero & curatorum consensus requiritur, si minores contrahant sponsalia? Negatur merito, quia curator non personæ, sed rei datur L. 20. D. de tit. nupt. l. 8. C. eod.

captos, infantes L. 8. l. 14. §. 9. D. h. r. (Nec magis rata esse sponsalia eorum, qui nuptias contrahere nequeunt; veluti inter proximos cognatos, vel adfines, inter tutorem, ejusve filium, & pupillam L. 14. l. 15. l. 16. h. r. l. 36. l. 59. l. 60. §. 5. D. de rit. nupt.)

§. 153. Quumque perinde sit, sive nudo pacto, sive stipulatione ineantur sponsalia (§. 149.) consequens est (2. Ut non opus sit scriptura, aliave solemnitate, sed solus sufficiat consensus sponsalitiis L. 7. pr. D. h. r. (2. Ut & absentes recte per nuncium, vel epistolam contrahant sponsalia L. 4. §. 1. l. 5. l. ult. D. h. r.)

§. 154. Denique quum ex sponsalibus nascatur obligatio (§. 149. 3.) facile patet (1. Cur sponsi, sponsaque aliquando pro maritis, & nuptis habeantur L. 13. §. 3. D. ad leg. Jul. de adult. l. 5. C. de bon. qua lib. & hinc (2. In maritorum numero esse dicantur sponsi apud GELL. Noët. Att. 2. 15.)

§. 155. At quamvis obligatio nasceretur ex sponsalibus, ut ex omni deliberata conventionem nascitur secundum jus naturæ; tamen quemadmodum jus civile non omni obligationi adhsitit (P. I. §. 350.) ita idem de sponsalibus dicendum, ex quibus ob infinitam repudiorum licentiam nulla dabatur actio (a) quamvis stipulatione firmata, vel poena in stipulatum deducta fuisset L. 1. C. h. r. l. 2. §. 1. 2. D. de divort. l. 2. C. de inut. stipul.

§. 156. Ex quibus principiis facile reddes rationem, cur sponsalia dissolvantur (1. MORTE, adeo ut, alterutra persona extincta, & arrhæ restituendæ sint, nisi in mora fuerit persona mortua L. 3. h. r. (2. MORA SPONSI, intra biennium, si in eadem provincia sit; vel intra triennium, si extra provinciam vivat, sponsam sine justa causa domum non ducentis L. 2. C. l. ult. D. h. r. (3. RENUNCIATIONE alterutrius L. 1. C. h. r. l. 2. §. 1. 2. D. de divort. l. 2. C. de repud.)

§. 157.

(a) Novi juri id adscribunt, moti loco *Sulpicii* apud GELL. Noët. Att. 4. 4. Sed locus hic Gellii ad jura Latii, non ad Romana pertinet. Potius, vel ex ipsa *Sulpicii* narratione colligas, Romæ nihil tale obtinuisse.

§. 157. Hodie quum in materia de sponsalibus, & nuptiis partim jus divinum, partim canonicum, partim ipsas leges patrias magis, quam jus Romanum sequamur, eorumque jurium principia toto cælo differant a principiis juris Romani; facile patet, pleraque ex his hodie aliter se habere. Immo quum & Theologi hæc ad cathedram suam pertinere, a tot sæculis judicant, non mirum est, intelligendo factum, ut intelligamus nihil. Nos hic malumus usum singularum doctrinarum privatis acroasibus ostendere, quam calamo quidquam indulgere (Conf. Elem. jur. Germ. lib. 1. tit. 9.)

TITULUS II.

DE RITU NUPTIARUM.

§. 158. Nuptiarum, vel connubii, matrimonii, & contubernii differentia. §. 159. Quid connubium, & nuptia? §. 160. Nuptiarum finis. §. 161. De earum natura axiomata. §. 162. Nuptias contrahunt puberes. §. 163. Cives Rom. §. 164. Consentientes. §. 165. Modo & patres consentiant. §. 166. Nuptia incesta prohibita inter ascendentes, & descendentes. §. 167. Inter fratres, & sorores. §. 168. Inter personas, quæ sibi invicem sunt parentum, & liberorum loco. §. 169. Inter adfines, & quasi adfines. §. 170. Ubi nulla vel affinitas, vel cognatio, ibi nec prohibitionis locus est. §. 171. Nuptia tamquam indecora prohibita. §. 172. Itemque tamquam noxia. §. 173. Nuptiis repugnant vaga Venus, polygamia, & pellicanus. §. 174. Effecta justarum nuptiarum. §. 175. Ritus nuptiarum. §. 176. Pœna injustarum nuptiarum. §. 177. Pœna nuptiarum, a femina intra annum luctus inicitarum. §. 178. Secundas nuptias contrahentes quid amittunt? §. 179. Quantum dare novo conjugii possint? §. 180. Usus hodiernus.

§. 158. **S**ponsalia sequuntur NUPTIÆ, seu CONNUBIUM, de quo hoc titulo. Connubium dico, seu nuptia. Sunt enim ea vocabula juris civilis; MATRIMONIUM juris gentium; CONTUBERNIUM juris naturalis. Hinc nuptias celebrabant, jusque connubii habebant soli cives Romani; in

marrimonio etiam peregrini ; in *contubernio* & servi vivebant (a) (Inst. §. 150. *).

§. 159. Erant autem NUPTIÆ jure civili, si uxor in manum convenerat (b) *conjunctio maris, & femina, consortium omnis vite, divini, & humani juris communicatio*. L. 1. D. de rit. nupt. si in manum non convenisset, *viri, & mulieris conjunctio individuum vite consuetudinem continens* §. 1. Inst. de patr. pot.

§. 160.

(a) *Vetus Glossarium: nuptiæ justum matrimonium*. SERV. ad illa VIRG. *Æn.* 1. 7. 77.

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Connubium, inquit, est jus legitimi matrimonii: & paullo post: dicendo enim *connubio*, ostendit legitimum: dicendo *stabili*, longam promissis concordiam, id est, quæ divortio careat. MATRIMONIUM contra pro conjunctione jure civili injusta accipitur in l. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adul. Et apud *Pariatorem legum Mos. & Rom. rit.* 4. §. 5. mentio fit *matrimonii sine connubio*. Itaque *connubia* gaudebant effectibus civilibus; *matrimonia peregrinorum* effectibus juris gentium; *servorum contubernia* ne his quidem. Hinc ab his procreati erant *ἀπάρατοι*, nulla erat servorum cognatio (nisi quod ea honestatis causa in nuptiis spectaretur) nulla inter eos adulterii persecutio l. 23. C. ad leg. Jul. de adul. l. 6. D. eod. immo ne patricidium quidem proprie dictum l. 12. §. ult. D. de accus. & inscrip. Quam in rem egregia multa habet GUNDLINGIUS in *Gundlingianis Paris. 2. Obs.* 10. §. 13. seq. p. 429. seq.

(b) In manum conveniebat uxor FARRE, COEMTIONE, vel USU. ARNOB. adv. gent. 4. p. 104. Quæ in manum convenerat, erat in mariti potestate, ac municipio. GELL. Noct. Att. XVIII. 6. adeoque & in sacra mariti transibat, *κοινὸς πάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *particeps omnium bonorum, & sacrorum*. DIONYS. HAL. Lib. II. cap. 25. p. 65. tamquam filia familias, & heres sua; & maritus omnem ejus substantiam dotis nomine acquirerebat. CIC. Topic. cap. 4. GELL. ibid. Quem ad nodum itaque filii, filiarque familias dicebantur in sacris paternis constituti l. 2. C. de bon. quæ lib. l. ult. C. de inoff. test. l. ult. C. ad Sc. Trebell. l. ult. C. de curat. furios. VALER. MAX. VII. 7. ita & uxores, quæ in manum convenerant. Et inde interpretanda definitio HERENNII MODESTINI in l. 1. D. h. 1.

§. 150. Quamvis autem hæ definitiones naturam, atque indolem nuptiarum satis exprimant; ipsa tamen natura, rectaque ratio facile persuasit Romanis, ut & ad finem earum respicerent, qui est liberorum legitimorum procreatio. Unde & nuptias dicebant modum acquirendi patriam potestatem (P. I. §. 151.) *pr. §. ult. Inst. de patr. potest. l. 4. D. de his, qui sui, vel al. jur.*

§. 161. Inde axiomata: I. Nuptiæ ineuntur sobolis procreandæ causa. II. Ex sunt vocabulum juris civilis. III. Non concubitus, sed consensus facit nuptias L. 30. D. de reg. jur. l. 15. D. de cond. & dem. IV. Quæ honeste filiarum loco esse non possunt, cum iis nec nuptiæ sunt. V. Maritus, & uxor individuum vitæ ineunt consuetudinem (a). VI. Secundæ nuptiæ non quidem prohibitæ, nisi quatenus sanguinis turbandi periculum subest; sed tamen parum laudabiles vitæ Romanis. Vid. *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. ll. 16. p. 297. seq.*

§. 162. Quum itaque nuptiæ ineantur sobolis procreandæ causa (§. 161. 1.) consequens est (1. Ut masculi impuberes, & feminæ, quæ virilis patientiæ accipere non possunt, matrimonium inire nequeant *pr. Inst. h. t. (2. Ut minor annis duodecim nupta tunc demum legitima uxor fiat, quum apud virum expleverit duodecimum annum L. 4. D. h. t. l. 9. D. de sponsal. l. 68. l. 74. D. de jur. dot. l. 10. pr. D. de cond. & dem. l. 13. §. 3. 8. D. ad leg. Jul. de adult. Add. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. ll. 5. p. 182. (3. Ut nec castrati iusti mariti esse possint L. 30. D. de jur. dot. Idem Comment. nostr. ll. 3. p. 160. seq.*

§. 163. Quumque nuptiæ sint vocabulum juris civilis (161. 2.) consequens est (4. Ut ex consistant inter solos cives Romanos *pr. Inst. h. tit. (5. Non cum peregrinis (§. 147.) nisi iis concessum sit jus connubii. Ulp. Fragm. l. 4. nec (6. Inter servos, ac ancillas, qui vivebant in*
con-

(a) Non tamen INDIVIDUA hic dicitur consuetudo, quasi divelli non possent conjuges, id enim omni Romanæ historiæ repugnaret; sed quod consortium omnis vitæ continerent, uti ait MODESTINUS d. l. 1. D. h. t. Quo sensu & *individuum commitem* dixit TACIT. *Annal. Pl. 10.*

contubernio L. 14. §. 3. D. hoc tit. l. 3. C. de incestis nupt.

§. 164. Quum porro non concubitus, sed consensus faciat nuptias (§. 161. 3.) consequens est (1. Ut furiosi, & mente capti matrimonium inire nequeant L. 16. §. D. h. r. (2. Ut consensu conjugum opus sit, etiamsi aliorum potestati subsint (§. 161 4.) L. 11. 12. D. de spons. l. 2. l. 21. D. h. r. (3. Ut & error vitiet nuptias, si in substantialibus commissus sit l. 15. D. de jurisdic. nec non (4. Vis, ac metus (P. I. §. 469.) l. 21. D. l. 14. C. h. r. l. 134. D. de verb. obl.

§. 165. Ex eodem recte intulerunt veteres (5. Consentire posse, qui suæ potestatis sint; adeoque (6. Liberos inire non posse matrimonium sine jussu patrum, quorum in potestate vivant pr. Inst. h. r. l. 5. C. h. r. immo (7. Jussum hunc præcedere debere d. pr. & l. 5. (8. Eos, quorum parentes vel nolint, vel non possint consentire, nuptias contrahere non potuisse: quamvis (9. Hoc jure novo mutatum sit (a) (10. Matris, curatorum, aliarumque personarum consensum non esse necessarium L. 20. C. l. 20. D. h. r.

§. 166. Quia etiam, quæ filiarum loco esse nequeunt, cum iis nec nuptiæ sunt (§. 161. 4.) recte inde colleguntur Jcti (1. Nuptias INCESTAS esse cum ascendentibus, & descendentibus in infinitum (b) l. 53. D. §. 1. Inst. h. r. nec

(a) Nam (1. Hodie coguntur parentes, quibus non sunt causæ dissentendi idoneæ, elocare, ac dotare filias ex lege Julia, & Papia, & rescripto Severi, & Antonini l. 19. D. h. r. quam illustravimus in Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. l. 5. p. 64. II. 20. p. 334. seq. (2. Furiosi etiam liberi nuptias hodie recte contrahunt, dum accedat consensus curatorum, præcipuorum e familia, nec non magistratum, vel episcopi loci L. 25. C. h. r. l. 38. C. de episc. aud. pr. inst. h. r. (3. Captivorum, vel absentium liberi nuptias recte ineunt, vel elapso triennio l. 9. §. 1. l. 10. D. h. r. vel eo nondum circumfacto si certum sit; patrem conditionem non repudiaturum L. 11. D. h. r.

(b) Non ergo pater ducere poterat filiam, avus neptem, &c. quia non poterat filiæ loco esse, quæ vere erat filia. Nec

nec (2. Interesse , ex justis nuptiis nata sit hæc cognatio , an ex matrimonio juris gentium , an ex stupro , vel servili contubernio (§. 158. *) l. 54. l. 8. l. 14. §. 2. D. §. 10. *Inst. h. t.* an ex adoptione , quantumvis per emancipationem dissoluta L. 55. *pr. D. §. 1. Inst. h. t.*

§. 167. Ex eodem principio intulerunt (3. In linea collateralis æquali nuptias prohibendas esse in gradu secundo inter fratres . & sorores (a) sive germanos , sive uterinos , sive consanguineos l. 17. C. §. 2. *Inst. h. t.* immo & vulgo quæritos l. 54. D. b. t. nec non adoptivos , quoad consistat adoptio L. 17. *pr. §. 1. D. §. 2. Inst. h. t.* (4. Confobrinorum contra nuptias haud repugnare decoro L. 3. D. l. 19. C. §. 4. *Inst. h. t.*

§. 168. Porro ex eo consequi putabant (5. Ut in linea collateralis inæquali nuptiæ merito prohibeantur inter personas , quæ sibi invicem sint parentum , ac liberorum loco (*Inst. §. 157.) l. 39. pr. D. §. 3. §. Inst. h. t. & (6. Nec concubinatus quidem inter has personas consistere possit (b) l. 56. C. h. t.*

§. 169.

mater sine scelere nubebat filio , avia nepoti , &c. quia absurdum erat filix loco esse , quæ mater sit , vel avia . Itaque turbatio horum respectuum offendere quodammodo potest , quomodo & Romani , ignari divinx sanctionis *Levit. XVIII. & XX.* turpitudinem harum nuptiarum agnoscere potuerint .

(a) Quis enim honestæ filix loco haberet , quæ simul soror est ? Unde quamvis adoptare quis posset liberos proprios emancipatos l. 12. l. 14. D. *de adopt.* non facile tamen proferas exemplum adoptati fratris , sororisve . Procul dubio , quod adoptio imitaretur naturam (P. I. §. 163. 1.) & absurdum videretur , fratrem , sororemve loco filii , filixve cuiquam esse .

(b) Hinc ducere nemo potest amitam , vel materteram , amitam magnam , vel materteram magnam , quamvis quod ad alias attinet , per adoptionem conjunctæ sint L. 17. §. *ult. D. h. t.* Quis enim honeste filix loco haberet eam , quæ sibi loco parentis est ? Et ea ratio etiam vel maxime movisse videtur divinum legislatorem , quod *Lev. XVIII. 12. 13.* cas tantum nuptias ob respectum parentelæ prohibuit , ubi femina superiore loco pro matre est . Ob paritatem tamen gradus etiam prohibita olim nuptiæ cum fratris , sororisve filia . Et quamvis postea hujusmodi matrimonium permetteretur a Claudio ;
pro-

§. 169. Et quia adfinitas (a) ita conglutinabat familias, ut fratris conjux æque propinqua fratri videretur, ac ipse frater; hinc est (7. Quod has prohibitiones etiam ad adfinitatem produxerunt veteres l. 14. §. 4. D. l. 17. C. §. 6. *Inst. h. t. l. penult. & ult. C. de incest. nupt.* adeoque (8. Eodem fere gradu nuptias prohibuerunt ob adfinitatem, ac ob consanguinitatem, quin (9. & Ob adfinitatem, ex servili contubernio ortam l. 14. §. 3. D. h. t. immo etiam (10. Ob quasi adfinitatem, ex sponsalibus ortam, vel post divortium superstitem §. 9. *Inst. h. t. l. 12. §. 1. 2. 3. l. 42. pr. D. h. t.*

§. 170. Quum itaque ob solam cognationem, & adfinitatem prohibitiones hujusmodi proditæ sint (§. 166. seq.) facile patet (1. Recentioris ævi, & cadentis jam Christianismi indicium esse prohibitionem nuptiarum ob cognationem spiritualem, quam inter susceptorem, & baptizatam fingunt L. 26. C. h. t. (2. Ubi nulla est vel cognatio, vel adfinitas, ibi quoque nulli prohibitioni locum esse, veluti (3. Inter comprivignos, tametsi communem fratrem, sororemve habeant L. 34. §. 2. D. §. 8. *Inst. h. t. Add. l. ult. §. 14. D. de grad. & adfin.*

§. 171. Hactenus de nuptiis *incestis*. Ex eodem principio (§. 161. 4.) consequi videbatur (1. Ut tamquam indecoræ prohibendæ sint nuptiæ inter certas personas impari conditionis; & hinc (2. Non concedendum esset se-

nato-

prohibitæ tamen iterum nuptiæ cum sororis filia. Ulp. *Fragm. P. 6.* & quidem a Nerva, cum ex Dione colligit GER. NOODT. *Obs. II. 5.* Unde & sororis proneptem uxorem non duci posse observat PAULLUS l. 39. *pr. D. h. t.*

(a) At durabat adfinitas, quoad consisterent nuptiæ, hisque solutis, & ipsa exspirabat. Hinc novum haud erat, fratrem ducere fratris mortui viduam. PLUTARCH. in *vit. Crass.* Exceperat tamen lex Julia, & Papiæ nuptias inter novercam, & privignum, vitricum, & privignam, socerum, & nurum, generum, & socrum. Ulpian. *Fragm. XI. 6.* PAULL. *Sens. recept. II. 19. 5. l. 14. D. de rit. nupt. §. 6. 7. instit. h. t.* Postea & nuptias cum fratris vidua severior Christianorum disciplina exclusit L. 5. C. de incest. nupt. *Add. Comment. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 17. p. 311. seq.*

natoribus, eorumque filiis, nepotibus, ex filiis pronepotibus, ex filio nato, connubium cum libertinis, iisve, quæ ipsæ, quarumve parentes artem ludicram fecerint. (3. Nec filiis senatorum, vel nepotibus ex filiis, cum libertinis, iisque, qui ipsi, quorumve parentes artem ludicram fecerint *L. 44. pr. D. de rit. nupt.* (4. Nec ingenuis cum iis, quæ palam quæstum corpore fecerint, vel cum lenis, a lenone manumissis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehensis, quæve artem ludicram faciant, aut fecerint *L. 23. l. 43. §. 10. C. de ritu nupt.* *Dio Cass. Libr. LIV. p. 531.* Omnia hæc ex lege Julia, & Papia, cujus tamen capita priora, primum a Marco Imperatore *l. 16. pr. D. h. t.* postea a Constantino *M. l. 1. C. de nau. lib.* confirmata, & aucta; denique in gratiam Justiniani, Theodoram ducturi, abrogavit Justinus imp. *l. 23. C. de nupt.* multoque magis ipse Justinianus *l. 33. pr. C. de episc. aud. l. 29. C. de nupt. Nov. 89. cap. 15. Nov. 117. c. 6. Nov. 78. cap. 3. Nov. 51. Vid. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Papp. Lib. II. cap. 1. & 2.* (5. Nec adultero cum adultera, raptori cum rapta *L. 26. D. h. t. l. un. §. 1. C. de rapt. virg. Nov. 134. c. 12.*

§. 172. Denique ob eandem rationem tamquam NOXIAS prohiberi animadvertimus nuptias (1. Eorum, qui officium in provincia administrant, cum feminis provincialibus *L. 38. l. 57. l. 63. D. h. t. l. un. C. si rect. prov. vel ad eum pert. sponsalii ded.* (2. Tutoris, curatorisve, vel filii ejus, aut nepotis, cum pupilla, aut adulta, rationibus nondum redditis *l. 36. l. 59. seqq. D. h. t. C. de interd. matr. int. pupill. & tut. nisi pater ipse pupillam uni horum testamento destinavit L. 36. l. 66. pr. D. h. t.* (3. Christianorum, & Judæorum *l. 6. C. de jud. &* (4. Cadente jam Christianismo (a) clericorum, & voto se obstringentium castitatis *L. 44. C. de episc. & cler. Nov. 6. cap. 1. §. 7. Novell. 89. cap. 9. Novell. 123. cap. 12. 14. 29.*

§. 173.

(a) Aliud enim obtinuisse primis ecclesiæ, adhuc purioris, sæculis, erudito opere *de clericorum calibatu*, & conjugio docuit GE. CALIXTUS. Immo & de quarto sæculo id evinci *l. 2. §. 4. C. de episc. & cleric.*

§. 173. Quum porro maritus, & uxor individuam ineant vitæ consuetudinem (§. 161. 5.) consequens est (1. Ut detestanda sit omnis vaga Venus *l. 31. C. ad leg. Jul. de adult. nec minus* (2. Legibus adverteretur polygamia simultanea §. 6. 7. *Inst. h. r. l. 1. D. de his, qui nos. inf. l. 2. C. de inc. nupt. nec non* (3. Pellicatus *L. un. C. de concubin. cum concubinitate* tamen haud confundendus. Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 4.*

§. 174. Ex eodem principio colligebant, aetam, & indivulsam esse oportere mariti, & uxoris (1. *συνοικίαν* (a) *l. 1. §. 15. D. ad SC. Silan. l. ult. l. 5. D. h. r. l. 8. D. de usu, & hab. &* (2. Utriusque fortunæ participationem *l. 22. §. 7. D. sol. matr. immo &* (3. Communem bonorum usum *l. 1. D. rer. amot. l. 5. C. de crim. expil. hered. non tamen* (4. Veram bonorum communionem *l. 15. D. de don. int. vir. & ux. nisi κοινοπραξίαν*, vel societatem universalem, diserte inierint *l. 16. §. ult. D. de aliment. leg. l. 17. §. 1. D. sol. matr. (5. Consuetudinem hanc quodammodo esse inæqualem; & quidem* (6. Marito in uxorem, quæ in manum convenisset, eadem licere, quæ patri in filiam (143.) *DIONYS. HAL. Lib. II. cap. 26. p. 96. VAL. MAX. VI. 3. PLIN. Hist. nat. XIV. 13. CIC. Topic. cap. 4. GELL. II. 21. SÆTON. Tib. cap. 35. TACIT. Annal. II. 1. XIII. 43. Ac* (7. Si in manum non convenisset, marito competere jus regendi uxorem, & familiam *l. 14. §. 1. D. sol. matr. l. un. §. 7. C. de rei ux. act. l. 48. D. de operis lib. immo & modice castigandi uxorem Nov. 117. cap. 14. Hanc autem* (8. Sequi mariti dignitatem, donec ad secunda vota transferit *l. 8. D. l. 10. C. h. r. l. 13. C. de dign. immo &* (9. Forum & municipium *l. penult. D. de jurisd. l. ult. §. 3. D. ad municipal. l. ult. C. de inc. nec non* (10. Domicilium *L. ult. l. 5. D. h. r. Eandem denique* (11. A marito alendam, defendendam, curandam *L. 22. §. 3. D. sol. matr. l. 2. D. de injur. &* (12. Si indotata sit, ejus sum-

(a) Nisi inter eos, qui matrimonii honorem, & fidem observaturi videbantur, ut inter principes viros, & consulares personas *L. 32. §. 15. D. de donat. int. vir. & ux. Add. RAD. FORNER. Rer. quotid. 3. 6.*

sumtibus sepeliendum esse (P II. §. 278. *) L. 16. D. de religios.

§. 175. Ex eodem inferebant, tam arctam vitæ consuetudinem in eundi voluntatem ne rito quidem signis, & ritibus quibusdam declarandam esse, quales (1. In conventionem in manum erant confarreatio, coemptio, & usus (§. 159. *) (2. In reliquis nuptiis domum deductio l. 5. D. h. r. instrumenta dotalia §. ult. Inst. h. r. ac demum ἀξιωματικα ecclesiastica Nov. Leon. 89. nec tamen (3. Hæc omnia ad substantiam matrimonii pertinere (a) (§. 161. 3.) adeoque (4. Maritalis affectio, an concubinatus, intercesserit, personis comparatis, vitæque conjunctione considerata, perpendendum esse; neque tabulas, aliosque ritus facere matrimonium l. 31. D. h. r. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. cap. 4.

§. 176. Comparatis inter se axiomatibus secundo, & tertio (§. 161. 2. 3.) sua sponte sequitur (1. Ut consentire in individuum vitæ consuetudinem nemo possit contra leges. (2. Ut nuptiæ, adversus præscripta legum initæ, nec nuptiæ sint l. 5. C. de legib. §. 12. Inst. h. r. adeoque (3. Nec vir, nec uxor, nec dos, nec liberi legitimi intelligantur d. §. 12. Inst. h. r. l. 23. D. de statu hom. immo (4. & Poenis arbitrariis adfici possint, qui adversus leges coevertunt L. ult. D. h. r. Nov. XII. cap. 1. Add. Comment. nostr. ad leg. Jul. Pap. & Popp. lib. 2. cap. 6.

§. 177. Denique quum NUPTIÆ SECUNDÆ non prohibitiæ sint, nisi quatenus turbandi sanguinis periculum subest (§. 161. 6.) consequi videbatur (1. Ut maritus quidem, non autem uxor, soluto priore matrimonio, statim ad secunda vota transire posset; adeoque (2. Hæc maritum per annum

(a) Atqui aliquando necessaria visa est domum deductio, veluti in nuptiis absentium L. 5. D. de nupt. PAUL. Sent. recept. 2. 198. & quoties non de voluntate ipsorum contrahentium; sed de explenda voluntate testatoris, ipsiusve legislatoris, quærebatur, ut docent exempla l. 15. D. de cond. & dem. l. 24. C. de nupt. PAULL. Sent. recept. 2. 19. §. pen. l. 6. C. Th. de iron. ubi conf. JAC. GOTHOF. Com. ad C. Theod. 29m. 2. p. 377.

num elugere teneretur (*l. 2. C. de sec. nupt.*) (3. Ut femina, si citius ad novas nuptias festinasset, poenis merito coereretur; & hinc (4. infamis esset, si sui juris fuisset (*P. I. §. 402. 4.*) *l. 1. pr. D. de his, qui not. inf. l. 1. 2. C. de sec. nupt.* (5. Nec ea, quæ a priore marito accipit, retinere *l. 1. 2. C. de sec. nupt.* nec (6. E supremo alicujus judicio quidquam capere *d. l. 1. Nov. 22. cap. 22.* nec (7. Hereditates ab intestato ultra tertium gradum vindicare, vel bonorum possessionem agnoscere *l. 1. C. de sec. nupt. d. Nov. 22. cap. 22.* nec (8. Novo marito ultra tertiam bonorum partem in dotem dare, vel testamento relinquere posset *d. l. 1. C. de sec. nupt.*

§. 178. Et quia secundæ nuptiæ, quantumvis licitæ, parum tamen laudabiles visæ sunt Romanis (*a*) (§. 161. 6.) facile reddi poterit ratio, cur conjux, ad secunda vota transiturus, amittat (1. Proprietatem rerum omnium, a priore conjuge acceptarum, vel ex successione liberorum adquisitarum *l. 3. §. 1. C. de sec. nupt. Nov. 22. cap. 32.* (2. Bona sub conditione viduitatis relicta *Nov. 22. cap. 43. Comm. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. 2. cap. 16. pag. 301. seq.* (3. Tutelam, educationemque liberorum *Nov. 22. cap. 38. 40. Auth. Sacram. C. quand. mul. off. tut.* (4. Jus revocandi donationes, liberis prioris matrimonii factas ob ingratitudinem, nisi ea sit maxima *Nov. 22. c. 35.* (5. Dignitatem prioris matrimonii *l. 10. C. h. 1.*

§. 179. Nec minus inde clarum est (6. Cur conjugi secundo is, qui ad nova vota transit, non plus relinquere possit, quam quod uni ex liberis, cui minimum obvenit *l. 6. C. de sec. nupt. Nov. II. cap. 3.* (7. Cur, quod ultra datum, relictumve est, inter liberos prioris matrimonii dividatur *Nov. 22. cap. 25.* (8. Cur hæc omnia cessent, si vel liberi prioris matrimonii non existent *l. 3. C. de sec. nupt. Nov. 22. cap. 22. 26.* vel ii omnes beneficiis suis renunciaverint *l. penult. C. de pass.*

§. 180. Multa hic aliter se hodie habent ob eandem causas, quas supra descripsimus (157.) Ea, quum maximam par-

(*a*) Maxime ob liberos prioris matrimonii, quibus raro admodum utiles sunt secundæ nuptiæ.

partem notata sint ad *Institutiones*, hic jam non repetimus, maxime quum æque nunc diversa sit praxis, ac ipsa gentium, hominumque religio (Conf. *Elem. jur. Germ. lib. 1. tit. 10.*)

TITULUS III.

DE JURE DOTIUM.

§. 181. *Nuptiæ cur non temere sine dote?* §. 182. *Dos quid? ejusque divisio prima.* §. 183. *Secunda.* §. 184. *Tertia.* §. 185. *Quarta.* §. 186. *Axiomata de natura dotis.* §. 187. *Quis dotare tenetur?* §. 188. *Qui non teneantur?* §. 189. *In quo dos consistat?* §. 190. *Actiones, & exceptiones marito ratione dotis competentes.* §. 191. *Jus mariti in re dotali.* §. 192. *Ufus hodierni origo.* §. 193. *Donatio propter nuptias quid?* §. 194. *Ejus natura, & indoles.* §. 195. *Pariteram cum aliis juribus confunditur.* §. 196. *Quid dotalitium?* §. 197. *Ejus natura, & indoles?* §. 198. *Quid morgengaba?* §. 199. *Ejus natura, & indoles.* §. 200. *Augmentum dotis quid jure Romano?* §. 201. *Quid jure Germanico?* §. 202. *An hæc & inter plebejos obrineant?*

§. 181. **Q**UUM nuptiis apud Romanos accederet dos, de ejus jure proximis titulis agitur (§. 148.). Quemadmodum enim nulla sine nuptiis dos est *l. 3. l. 31. C. h. t.* ita non temere nuptiæ erant sine dote, quæ veluti justum pretium erat, quo sibi uxor virum coemebat (a).
Hinc

(a) Origine hæc dotium fuisse videtur. Postea, imaginaria succedente coemptione, de qua VARRO apud NONIUM 12. 15. manserunt tamen dotes, tanquam justum pretium hujus coemptionis, quum illi tres asses, quos nova nupta, teste NONIO, secum domum mariti ferebat, instar arthæ essent. Immo & exolescente jam coemptionis ritu, dos tamen dabatur, partim ad ferenda matrimonii onera *l. 56. §. 1. D. h. t.* partim ut a concubina discerneret justa uxor. Unde PLAUT. *Trin.* 3. 2. 7. 64.

Sed ut inops, infatissus sim, ne mihi hanc famam differant,

Hinc & PAULLUS: *rei publica nostra*, inquit, *interest, mulieres dotes salvas habere, propter quas nubere possunt* L. 2. C. de jur. dot.

§. 182. Est vero dos pecunia (P. I. §. 183.) quæ pro muliere, vel ab illa, datur viro ad ferenda matrimonii onera l. 7. pr. l. 56. §. 1. L. 76. D. l. 20. C. h. r. Quæ quidem, a patre data, PROPECTITIA L. 5. pr. C. h. r. a muliere ipsa, vel alio quocumque constituta, VOLUNTARIA adpellatur d. l. 5. §. 9. 11. C. h. r.

§. 183. Quumque patris ad officium pertineat elocare filiam (§. 165. 1. *) l. 19. D. de rit. nupt. hæc autem sine dote illocabilis videretur Romanis (§. 181. *) consequens est, ut & dotare eam teneretur pro viribus patrimonii, & mariti dignitate d. L. 19. l. ult. C. de dot. prom. L. 69. §. 4. l. 60. D. h. r. Quæ obligatio quum matrem alias haud teneat, facile patet, dotem in NECESSARIAM, & VOLUNTARIAM a doctoribus haud incommode dispesci.

§. 184. Porro dos olim aut DABATUR, aut DICEBATUR, aut PROMITTEBATUR (a). Ulp. *Fragm. XI. 20.* Hodie PROMITTITUR, vel TRADITUR l. 1. l. 6. C. de dot. promiss. L. 13. §. 2. D. de fund. dot. Hæc dicitur dos NUMERATA; illa PROMISSA; &, si maritus spe numerationis apocham dederit, CAUTA adpellatur *Titul. Cod. de dot. caut. non num.*

§. 185.

*Me germanam meam sororem in concubinatum tibi,
Sic sine dote dedisse magis, quam in matrimonium.*

Et inde, quod virgines, dote cassæ, illocabiles viderentur. PLAUT. l. 1. 2. *Aulul. v. 14.*

(a) DABATUR dos, dum pecunia dotalis, apud auspices consignata pridie nuptias deponeretur, in crastino nuptiarum viro tradenda. SUET. *Claud. c. 26.* DICEBATUR verbis solemnibus, sine stipulatione. CAJ. *Inst. 2. 9. 3.* Talia videntur illa apud TERENT. *Andr. V. 4. v. 47.*

*CH. Dos, Pamphile est
Talanta quindecim, PA. Accipio.*

PROMITTI denique dos solebat per stipulationem, ejus exempla sunt apud PLAUT. *Tim. V. v. 39.* & alibi passim.

§. 185. Tradi dos solebat aut *ÆSTIMATA*, aut *INÆSTIMATA*. Utroque casu in maritum, eumve, qui fert onera matrimonii, dominium rei dotalis transit *l. 7. §. 3. D. l. 23. C. h. r. l. 13. §. 2. D. de fund. dot. l. 9. C. de rei vind. pr. Inst. quib. al. lic. vel non*. At post legem Juliam de adulteriis non æque jus alienandi, si sit immobilis, marito est, si *inæstimata* data. Aliud si *æstimata* data, modo *venditionis* causa facta sit æstimatio (a) *L. 10. §. 4. seq. l. 17. §. 1. D. L. 10. D. h. r.*

§. 186. Ex his ergo fluunt axiomata: I. Patris est, dotare filiam pro viribus patrimonii (§. 183.). II. Dos datur ad ferenda matrimonii onera (§. 182.) III. Ejus dominium, constante matrimonio, est penes maritum (§. 185.) eumve, qui fert onera matrimonii, veluti patrem, si maritus sit in ejus potestate *l. 22. §. 12. D. sol. matr. l. 56. §. 2. D. h. r.*

§. 187. Quum itaque patris sit, filiam pro viribus patrimonii dotare (§. 186. 1.) consequens est (1. Ut quæcumque hæc dotem ab eo acceperit, ea sit profectitia, sive ipse dederit, sive ejus mandato, vel contemplatione, alius *l. 5. §. 1. D. h. r. sive filia sua sit, sive emancipata l. 5. §. 11. D. cod.* (2. Ut nolens pater dotare, cogi possit a præside provinciæ *l. 19. D. de ritu nupt. nec* (3. Eum liberent filix divitiæ *l. ult. C. de dot. promiss.* Ut tamen (4. Dotem nemo debeat filix illegitimæ *l. 41. §. 11. D. de leg. 3. neque* (5. Filix immorigerata, & indignæ. Arg. *L. 3. §. 5. D. de bon. poss. contr. Nov. 115. cap. 3. §. 11.*

§. 188. Ex eodem consequitur (6. Ut ea vel obligatione non teneantur fratres, vel sorores, immo nec (7. Mater, nisi (a vel ipsa sit locuples, & pater inops *L. 14. C. h. r. vel* (β Ipsa sit hæretica, & filia orthodoxa *l. 19. §. 1. C. de hæret. & Manich.* (8. Ut extraneus, dotem dans,

(a) Nam, si *taxationis* causa sit æstimata, res in specie reddenda est. Sed tamen, si quid deterius factum, non alio pretio, quam quo æstimata est, reposci potest *l. 69. §. 7. D. l. 21. C. h. r. l. 50. D. sol. matr.* At, si æstimatio facta *venditionis* causa, maritus sit dominus, & ipsum casum sustinet *l. 10. pr. D. de jur. dot.*

dans, donasse videatur, nisi, eam sibi reddi, expresse pactus, stipulatusve sit *l. 29. §. 2. D. sol. matr. L. un. §. 13. C. rei ux. act.*

§. 189. Quumque dos detur ad ferenda matrimonii onera (186. 2.) consequens est (1. Ut in dotem dari possit, quidquid in commercio est, & usui esse potest marito *l. 7. §. 2. l. 66. l. 42. l. 77. D. h. r. l. 7. §. 12. D. sol. matr. L. 2. C. de obl. & act.* (2. Ut in arbitrio sit dotem promittentis, quantum dare velit; adeo ut (3. Femina & bona universa in dotem dare possit *L. 4. C. l. 72. D. h. r.* salvo ipsi ob læsionem beneficio restitutionis in integrum *l. 6. §. ult. l. 61. D. h. r. l. 9. §. 1. D. de min. l. 1. C. si adv. dot.* (4. Ut, si socer vel nihil, vel generatim (a) dotem, promiserit, quantitas definienda sit non modo ex ejus facultatibus, & dignitate, sed ex conditione mariti *L. 69. §. 4. l. 60. D. h. r.* (5. Ut, si conveniatur socer, merito habeat beneficium competentiz *l. penult. D. l. 4. l. 17. D. sol. matrim. l. 28. D. de reg. jur.*

§. 190. Quum denique dominium dotis penes maritum, vel focerum sit, constante matrimonio (§. 286. 3.) sequitur (1. Ut sit tradenda *l. 5. D. sol. matr. l. 13. §. 2. D. de junct. dot.* (2. Ut, si non tradatur, tunc marito, cui dos promissa, competat actio EX STIPULATU: si non promissa, CONDICTIO EX *L. un. §. 1. C. de rei ux. act. l. 6. C. de dot. prom.* (3. Ut, si dos CAUTA, non numerata, soluto intra biennium matrimonio, exceptio non numerate dotis per annum; matrimonio post biennium intra decennium soluto, per tres menses, post decennium plane non opponi possit, nisi maritus sit minorennis,isque adversus lapsum temporis restituatur in integrum *l. ult. C. de dot. caut. non num. Nov. 100. cap. 2.* (4. Ut evictio præstanda sit semper, si dos æstimata data venditionis causa, alias non, nisi promissa sit evictio, vel dolus dantis intercesserit *L. 1. C. h. r.*

§. 191.

(a) Quod secus se habet, si extraneus generatim dotem promiserit. Id enim promissum non valet, nisi promiserit, quodcumque arbitratus fuisset; siquidem tunc arbitrio boni viri dos definienda *l. 1. l. 3. C. de dot. prom. & nud. pollicit.*

§. 191. Ex eodem principio patet (5. Maritum lucrari omnes fructus, constante matrimonio perceptos *l. 7. pr. §. 1. l. 10. §. 3. D. l. 20. C. h. t.* non autem (6. Fructus extraordinarios; vel ea, quæ in fructu non sunt, quamvis & hæc habeat constante matrimonio, sed eo soluto cum ipsa re restituenda *l. 10. §. 2. D. h. t. l. 7. §. 12. D. sol. matr.* (7. Ut, soluto matrimonio, rem in specie restituere teneatur, nisi eam venditionis causa æstimatam acceperit *l. 10. pr. §. 1. 5. l. 17. §. 1. D. l. 5. l. 10. C. h. t.* (8. Ut, soluto matrimonio, & dolum, & culpam præstare *l. 17. pr. D. h. t.* & (9. Eo constanter tributa, atque onera ferre debeat *L. 13. D. de imp. in res dor. fact.*

§. 192. Hæc ita & hodie observantur, sed salvis moribus patriis. Quum autem apud veteres Germanos non uxor marito, sed maritus uxori dotem dare soleret, *Tac. de mor. Germ. cap. 18.* & præterea eidem alia quædam elargiri soleret, mores isti etiamnum passim vigent. Et hinc audimus hodie præter DONATIONES PROPTER NUPTIAS, DOTALITIA MORGENGABAM, multaque alia, quæ Romanis vel alio sensu accepta, vel plane ignota fuerunt.

§. 193. Et DONATIO quidem PROPTER NUPTIAS (olim ἀντιθέτην, quia non nisi ante nuptias fieri poterat, quum hodie, & constante matrimonio fieri, atque augeri possit) jure Romano est donatio a sponso, vel marito sponsæ, uxorisve facta in securitatem dotis (a) §. 3. *Inst. de den. l. ult. C. de don. ante nupt.*

§. 194. Quum ergo in securitatem dotis detur (§. 193.) facile patet (1. Eam tum quod ad quantitatem, tum quod ad leges, vel condiciones, doti per omnia æqualem esse debere *d. l. ult. & Nov. XCVII.* (2. Constante matrimonio nec possessionem, nec dominium, nec usumfructum rei donatæ ad uxorem transire, sed tantum jus pignoris *L. 29. C. de jur. dor. & Nov. LXI. cap. 2.*

§. 195. Sed eo sensu donationes propter nuptias fere igno-

(a) in primis facta ob frequentiam divortiorum, & quia fidejussores pro dote non admittentur (*Inst. §. 877. **) *l. 1. 2. C. de fidejuss. dor.*

ignorant gentes originis Germaniæ, quamvis doctores, qui, ut coquus Plautinus, diversa jura miscent, hoc vocabulo insignire soleant, modo DOTALITIUM, modo MORGENGABAM, modo AUGMENTUM dotis, de quibus distincte agendum.

§. 196. DOTALITIUM (de quo c. 10. *canon.* 35. q. 2. *cap.* 15. X. *de for. compet.*) est ipsa dos juris Germanici (192.) a marito eum in finem oblata, ut & dos compensetur, & soluto matrimonio honeste se exhibere possit. Hinc quantitatem maritus pacto definit, & tunc perinde est, sive dominium, sive usufructum certorum bonorum, uxori assignet. Marito autem non definiente, lex definit, pro modo dotis illatæ.

§. 197. Ex quo principio intelligimus (1. Cur maritus quidem & indotatæ constituere dotalitium possit; lex tamen eam non constituat, nisi probetur, dotem esse illatam. (2. Cur saluum sit viduæ arbitrium, dotem repetere, an dotalitium habere malit. (3. Cur dotalitium non extinguatur, femina ad secundas nuptias transeunte. (4. Cur non requiratur, ut promittatur doti æquale. (5. Cur illud dotem absorbeat. (6. Cur dotalitium legitimum in certa quantitate usurarum, veluti apud Saxones in quadruplicatis, constat. Vid. STRYK. *de success. ab intest.* *Dissert.* IV. 2. 15. *seq.* BRÜNNEM. *Process. conc. cred.* *cap.* 3. §. 13. JO. PETR. a LUDEWIG. *Diss. de dote mariti*, *Diss.* I. p. 22. *seq.* GÜNDLING. *Diss. de emptione ux. dot. & morgeng.* *cap.* 2. (*Elem. jur. Germ. Lib. I. tit. 11. §. 245. seqq.*)

§. 198. A dotalitio differt MORGENGABA, quæ est munus largius, a viro uxori primo mane oblatum in signum consummati matrimonii. *Jus prov. Sax.* I. 20. Unde SCIP. GENTIL. *de donat. int. vir. & uxor.* II. 23. p. 237. eam observavit quodammodo esse similem Græcorum ἀνακαλυπτηρίαις, ἑπαυλιαῖς, θεωρήτριας, ἐπιτοίχαις, de quibus copiose GÜNDL. *Diss. de emptione ux. dot. & morgengab.* *cap.* 3. §. 5. *seq.* (*Elem. jur. Germ. Lib. I. tit. 10. §. 240. seqq. & tit. 11. §. 235. seqq.*)

§. 199. Hinc ergo facile patet (1. Eam quoque vel PACTITIAM esse, vel LEGITIMAM, cujus modus variat; siquidem e. g. apud Pomeranos pro singulis millibus quinquaginta solvuntur, apud Saxones multa alia, quæ describit CARPZ. *Part. III. const.* 33. *def.* 20. (*Elem. jur. Germ. Lib. I. tit. 11. §. 259.*) (2. Eam & viduis deberi, & virgini-

ginibus nuptis. (3. Non tamen prius, quam conscenso thalamo. (4. Donationis hujus dominium statim transire ad uxorem.

§. 200. AUGMENTUM dotis jure Romano est, si quando qui dotem dat, vel aliquid addit ultra quantitatem promissam, vel, qui accipit, plus se accepisse fatetur, quam acceperit Nov. 22. cap. 31. l. 2. C. de dot. caut. non num. L. 4. D. de jur. dot. Et id additamentum, soluto matrimonio, cum ipsa dote restituendum est L. 26. §. 2. D. de pact. dot. FRANC. HOTOM. de dote p. 829.

§. 201. At moribus gentium Germanicæ originis maritus dotem, ab uxore acceptam, aliquando reddere solet cum quodam augmento, veluti dimidiæ, tertiæ, vel quartæ partis. Talis mos in Pomerania, terris Brandenburgicis, & Meclenburgicis obtinet. MEY. Decis. II. 224. 228. V. 62. COTHMANN. Consil. 1. 59. 9. STRYK. de success. ab incest. Diff. IV. 2. 20. (Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 11. §. 246. 249. 260.)

§. 202. Sed ea inter personas fere illustres tantum obtinent in ipsa Germania. Inter privatos enim, & plebejos horum omnium vice plerumque fungitur portio statutaria, quam ipsa lex conjugii in præmortui conjugis bonis decernere solet.

TITULUS IV.

DE PACTIS DOTALIBUS.

§. 203. Quid pacta dotalia? §. 204. De iis axiomata. §. 205. Ea non debent juri, & bonis moribus repugnare. §. 206. Nec natura dotis. §. 207. Nec enim reddere detererem. §. 208. Cur non admittantur pro dote fid. jussores? §. 209. Actiones ex pactis dotalibus. §. 210. Usus hodiernus.

§. 203. **D**Oti leges, vel conditiones qualescumque honestæ dicuntur PACTIS DOTALIBUS, quæ sunt pacta legitima (P. I. §. 355. *) de dote, donatione propter nuptias, aliisque, quæ sibi invicem conjuges stipulantur, inita L. 1. C. de pact. conj. l. 10. C. de pact. l. 48. D. eod. Eaque ab extraneo statim ipsi dotis constitutioni adj-

adficienda sunt ; ab uxore quocumque tempore initi possunt sunt *L. 20. §. 1. l. 7. D. h. tit.*

§. 204. Ex qua definitione facile patet : I. Pacta hæc nec legibus, bonisque moribus repugnare ; nec II. Dotis naturæ, ac indoli adversari ; nec III. Causam dotis deteriore reddere ; nec IV. Amorem conjugum turbare debere.

§. 205. Quum itaque nec legibus, nec bonis moribus repugnare debeant hæc pacta (§. 204. 1.) consequens est (1. Ut jure Romano rata non sint pacta de futura conjugum successione, vel ἀλλοκληρονομία P. I. §. 272. 2. γ) *l. 5. C. de pact. conju. l. ult. D. de suis, & legit. hered.* (2. Ut non magis prætor servet pacta, quæ ad peccandum invitant, veluti, ne ob res amotas, neve de moribus agatur *l. 5. §. 1. D. h. t. ne dolus in re dotali prætetur L. 27. §. 3. D. de pact. l. 23. D. de reg. jur.* (3. Ut & pacta juri civili contraria sint irrita, veluti, ut constante matrimonio donare liceat inter conjuges *L. 5. §. 1. D. h. t.*

§. 206. Quumque nec naturæ dotis adversari hæc pacta debeant (§. 204. 2.) consequens est (4. Ut irrita sint pacta, quibuscumque dos inanis, & inutilis marito redditur ; veluti, ne hic fructus dotis percipiat, vel ut percepti restituantur, vel ne impensæ dotem minuant *L. 4. l. 5. §. 2. D. h. t.*

§. 207. Quandoquidem etiam causa dotis deterior reddi non debet (§. 204. 3.) consequens sane est (5. Ut pacta, quæ mulierem indotatam, vel penitus, vel ex parte reddunt, non sint servanda ; veluti, ut dos ad heredes mariti devolvatur *l. 2. D. h. t. ut, soluto matrimonio, minus, quam datum, restitatur l. 9. pr. C. h. t. ut maritus culpam non præstet l. 6. D. h. t. ut dotem reddat die ultiori L. 14. seqq. D. h. tit.*

§. 208. Denique ex quarto axiomate (§. 204. 4.) facile reddes rationem (6. Cur non admittatur pactum, ut fidejussores in dotis securitatem dentur *L. 1. 2. C. ne fidejuss. dot. dent.*

§. 209. Ceterum quum pacta legitima (1. Actionem producant (P. I. §. 355.) & (2. Contrario consensu dissolvantur *L. 58. D. de pact. l. 35. D. de reg. jur.* idem etiam de pactis dotalibus verum est, ex quibus uxori, ejusve ascendentibus per virilem sexum, datur actio EX STIPULATU DE DOTE, ex dispositione Justiniani *l. un. §. 13. C.*

de rei uxoris, aut extraneis, qui stipulatione hac pacta firmant, ACTIO EX STIPULATU VULGARIS; non intercedente stipulatione, actio PRÆSCRIPTIS VERBIS L. 6. C. de jure dot.

§. 210. Hodie apud Germanos & pacta dotalia de ἀλλοκληρονομία, & futura conjugum successione, admittuntur, eaque inita esse ex verbis succedere, heredem esse, similibusque, colligitur. Quum autem ea codicillis adsimilare soleant, hinc est (1. Quod ad ea conficienda (2. Requiritur quinque testium præsentiam, & (3. Ab alterutro conjugum libere ea revocari posse statuunt. STRYK. Caut. contract. III. 8. 21. Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 16, §. 171.

TITULUS V.

DE FUNDO DOTALI.

§. 211. Lex Julia de adulteriis, & Justiniani constitutio de fundo dotali. §. 212. Quid alienari non possit, & quid possit? §. 213. Alienatio quando nulla sit?

§. 211. **Q**uum maritus, vel qui onera matrimonii fert, fiat dotis dominus (§. 186. 3.) dubitari non poterat, quin res, in dotem data, possent etiam alienari. Sed isti juri derogavit LEX JULIA, non illa de maritandis ordinibus, uti visum PAULLO MANUT. de legg. Rom. cap. 16. & JAC. GOTHOFR. ad leg. Jul. & Pap. cap. 20. sed de adulteriis, qua cautum, ne fundum dotalem Italicum maritus, invita muliere, alienaret, neve, consentiente ea, obligaret. PAULL. Sent. recept. II. 21. 2. l. un. §. 15. C. de rei ux. aut. Sed JUSTINIANUS postea & discrimen inter fundum Italicum, & provincialem sustulit, & fundum quemcumque, etiam consentiente uxore, vel alienari, vel oppignorari plane vetuit d. l. un. §. 15. pr. Inst. quib. al. lic.

§. 212. Ex quo facile patet (1. Prohibitionem hanc hodie ad omnes res immobiles, in dotem datas, pertinere d. l. un. §. 15. C. pr. Inst. quib. al. lic. l. 13. pr. D. h. t. non tamen (2. Ad fundos, venditionis causa æstimato datos marito (§. 115.) l. 10. §. 4. D. h. t. l. 5. 10. C. de jure dot. modo ei alia bona sint, unde uxor indemnis præste-

cur l. 30. C. eod. nec (3. Ad alienationem necessariam l. 1. pr. D. l. 2. C. h. tit. nec (4. Ad alienationem, in quam ita consensus uxor, ut eam elapso biennio ratam habuerit, modo & hic mariti bona uxori sufficient Novell. 61. c. 1. nec denique (5. Ad alienationem, in uxoris utilitatem factam L. ult. D. h. t.

§. 213. Ex eodem inferendum (1. Nullam esse hujusmodi alienationem l. 42. D. de usur. l. 5. C. de legib. nec (2. Interesse, sponfus, an maritus alienarit l. 4. D. h. t. nec (3. Resne in totum alienata, an pro parte l. 3. §. 1. l. 13. D. h. t. e. g. si fundus, remissa, vel imposita servitute, factus sit deterior L. 5. 6. D. h. t. (4. Uxori, soluto matrimonio, jus esse, fundum alienatum vindicandi l. 30. C. de jur. dor. non autem (5. Ipsi marito, si dominium fundi alienati postea consequutus sit (§. 92.) l. penult. D. h. t. l. 42. D. de usuc.

L I B E R XXIV.

TITULUS I.

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM, ET UXOREM.

§. 214. *Donationes inter conjuges cur jure veteri prohibita?* §. 215. *Cur mores jus vetus servarint?* §. 216. *SC. ea de re factum.* §. 217. *Axiomata de hac conjugum donatione.* §. 218. *Inter quos prohibita donatio?* §. 219. *Qua?* §. 220. *Prohibitionis effecta.* §. 221. *Donationum non prohibitarum primum genus.* §. 222. *Secundum.* §. 223. *Tertium.* §. 224. *An donatio presumatur?* §. 225. *Usus hodiernus.*

§. 214. **D**OS (§. 203.) & donatio propter nuptias (§. 193.) cum ante matrimonium, tum eo constante, constitui possunt; non autem alix DONATIONES. Quum enim uxores olim in manum convenirent, & tunc essent loco filiarum familias (159.*) inter eum autem, qui in potestate aliquem habebat, eumque, qui erat in potestate, nulla esset obligatio (P. I. §. 148.) consequens erat,

ut inter conjuges non magis rata esset donatio, quam inter patrem & filium *L. 1. §. 1. pro donat.*

§. 215. Postea, quamvis rarius in manum convenirent uxores, mansit tamen prohibitio hæc ob varias rationes, partim ne conjuges, mutuato amore invicem spoliarentur; partim ne concordia pretio conciliari videretur; partim, ne discuterentur matrimonia, ac veluti venalitia fierent, si non donaret is, qui posset *L. 1. l. 2. l. 3. D. h. t.* Hinc est, quod ante orationem Severi, & Antonini Caracallæ hoc jus *MORIBUS* receptum dicitur *L. 1. D. h. t.*

§. 216. At postremo *n. n. 955. Fulvio Æmiliano, & Nummio Albino* coll. Severus, & Antoninus imperatores (a) habita in senatu oratione, auctores fuere patribus, ut donationes omnes inter virum, & uxorem prohiberentur, *ne concordia pretio conciliari videretur, neve melior in paupertate incidere, deterior ditior fieret*; ita tamen ut *fas sit, eum quidem, qui donavit, pœnitere, heredem vero eripere forsitan adversus voluntatem supremam ejus, qui donaverit, durum, & avarum habeatur* *L. 3. pr. l. 32. D. h. t.*

§. 217. Inde ergo axiomata: I. Vir, & uxor inter se donare prohibentur. II. Non tamen prohibita donatio, quæ vel donatorem pauperiorem, vel donatarium locupletiore non reddit *L. 5. §. 8. 16. D. h. t.* III. Nec si ex commiseratione, vel honoris causa donatum. IV. Nec si donatio morte donatoris confirmata sit.

§. 218. Quum itaque inter virum, & uxorem prohibita sit donatio (§. 117. 1.) consequens est (1. Ut lex nec ad sponsum, sponsamque pertineat *l. 5. pr. l. 27. D. h. t.* nec (2. Ad donationes, soluto jam matrimonio factas *L. 64. D. h. t.*

(a) Eo anno commune imperium administrarunt Severus, & Antoninus Caracalla. Et hinc hæc oratio modo Severo tribuitur *l. 13. D. l. 10. C. h. t.* modo Antonino *l. 3. D. h. t.* modo utrique *L. 3. C. h. t.* Adeoque non adversa exstiterunt SCta Severi, & Antonini; nec ipse Antoninus primum de prohibitione donationum inter conjuges, ac postea de donationibus, morte donatoris confirmatis, egit; sed unum fuit SCtum, quod utrumque cautum. Denique nec ab hoc SCto differt constitutio Severi, de qua *l. 3. C. h. t.* Vid. *NOODTII Comm. ad Pand. h. t. p. 509. tom. II. Opp.*

D. h. t. (3. Ut contra non solum ad conjuges pertineat ; verum etiam ad eos, qui in eorum potestate sunt *L. 3. §. 2. seq. D. h. t.* (4. Ut nihil intersit, ipsi per se donarint ; an per alios *L. 3. §. 9. 12. 13. (a) l. 4. 5. D. l. 5. §. 2. seq. C. h. t.*

§. 219. Ex eodem axioma patet (5. Solam donationem prohibitam, non alios contractus, nisi (6. In fraudem *SCti* initi sint v. g. nummo venditum, quod donari non potuit *L. 5. §. 5. l. 31. §. 3. l. 52. D. hoc tit.*

§. 220. Denique inde sua sponte fluit (7. donationem inter conjuges esse ipso jure nullam *l. 3. §. 10. D. h. t.* adeoque (8. Rem donatam, si exstet, a donatore, quem poenitet, vendicari. (9. Si consumpta sit, conditionem sine causa locum habere, modo donatarius tempore litis contestatæ ex donatione illa sit lucupletior *L. 3. §. 18. l. 6. l. 7. pr. D. h. t.*

§. 221. Quumque prohibitio hæc non pertineat ad donationem, quæ vel donatorem pauperiorem, vel donatarium ditiozem haud reddit (§. 217. 2.) consequens est, ut valeat donatio. (1. Mortis causa *L. 9. §. 2. l. 10. l. 11. pr. §. 1. seq. D. h. t.* (2. Ab Imperatore Augustæ, vel ab hac illi facta *L. 26. C. h. t.* (3. Per hereditatis, vel legati repudiationem, vel restitutionem integri fideicommissi indirecte facta *L. 5. §. 13. 14. 15. D. h. t.* (4. Rei alienæ *L. 25. D. h. t.* (5. Sepulturæ, oblationis Deo faciendæ, vel sportularum cognatis elargiendarum, vel unguentorum coemendorum causa, facta *L. 5. §. 8. seqq. l. 7. §. 1. l. 31. §. 9. D. h. t.* (6. Remuneratoria *L. 7. §. 2. D. h. t.* (7. Minoris momenti *L. 28. §. 1. 2. D. h. t.*

§. 222. Quumque nec quod commiserationis, vel honoris, vel necessitatis causa donatum est, ad *SC.* pertineat (§. 217. 3.) sequitur, ut in illud non incidat donatio (8. Viri ad reficiendas ædes *l. 14. D. h. t.* (9. Manumissionis *l. 7. §. ult. D. h. t. PAULL. Sent. recept. 2. 23. 2.* vel (10. Exsi-

(a) Legi tamen 3. §. 13. cui consentanea est *l. 4. D. h. t.* obitante quodammodo videtur *l. 31. §. 7. D. h. t.* ut appareat, ipsos veteres ea in re non fuisse ejusdem omnes sententiæ.

Exfilii causa facta L. 43. D. h. r. (11. Uxoris ad adipiscendam dignitatem, veluti latum clavum, vel equum publicum. Ulp. *Fragm.* 7. 1. l. 40. *seqq.* D. h. r. (a) (12. Natalitia, vel modicum xeniolum, Kal. Martii datum l. 31. §. 8. D. l. 21. C. h. r. (13. Divortii causa facta L. 60. §. 1. D. h. r.

§. 223. Denique quum & morte donatoris confirmata donatio rata sit (§. 216. 4.) consequens, ut (1. Liceat quidem illi poenitere; adeoque ejus voluntas ambulatoria sit usque ad mortem l. 32. §. 3. D. h. r. immo & (2. Heredi fas sit, donationem, a defuncto factam, revocare, si constet, hunc poenituisse donationis l. 32. §. 4. D. *cod.* neque (3. Obstet, si ante revocationem donatarius decesserit l. 32. §. 14. D. h. r. attamen (4. Non revocata donatione subsistat l. 32. §. 2. 16. *seq.* D. h. r. modo (5. Quatenus D. solidorum summam excedit, actis insinuata; vel ultima voluntate speciatim confirmata sit L. 24. C. h. r.

§. 224. Corollarii loco addimus, donationem in dubio non præsumendam; adeoque, si vir uxori dederit aurum, argentum, gemmas, jocalia, aliaque, præter vestes quotidianas, non credendum, uxori hæc donata, sed utenda tantum illi data videri, ut eo cultior, atque ornator incederet L. 31. §. 8. l. 51. D. h. r.

§. 225. Ceterum hodie passim valent donationes inter virum, & uxorem. In Saxonia ratæ sunt, modo uxor donet consensu curatoris, & ad acta. CARPZOV. *Part.* 2. *const.* 13. *def.* 16. Conf. SCHILT. *Exerc.* 36. §. 102. *seq.*

TITULUS II.

DE DIVORTIIS, ET REPUDIIS.

§. 226. *Connexio.* §. 227. *Matrimonium solvitur morte.*
 §. 228. *Capitis deminutione maxima.* §. 229. *Et media.*
 §. 230.

(a) Constitutione principali id concessum dicitur mulieri, Ulp. *Fragm.* 7. 1. & quidem Antonini l. 42. D. h. r. ubi Antoninum Pium intelligendum esse monere GUIL. GROT. *de vir.* JCr. 1. 7. & SCHULTING. p. 587.

§. 230. *Nec non divortio*: §. 231: *Quid divortium? & repudium?* §. 232. *Divortii differentia ab aliis vicinis actibus*: §. 233. *Divortii causa*: §. 234: *Repudii causa*: §. 235: *Ufus hodiernus*.

§. 226. **N**uptias sæpe sequuntur DIVORTIA, *repetitio dotis, actio rerum amotarum, lites de cognoscendis, & alendis liberis, & de ventre in possessionem mittendo; de quibus reliquis hujus, & prioribus insequentis libri titulis agitur*: Hoc titulo quaeritur, quibus modis solvatur matrimonium? & quid in primis DIVORTIUM sit, quibusque ex causis illud decerni soleat? Id quod ex ipsa natura matrimonii facile judicatur.

§. 227. Quam enim nuptiæ sint viri, & mulieris conjunctio (§. 159.) consequens est, ut I. MORTE alterutrius (I. Matrimonium solvatur; adeoque (2. Conjugi superstiti omnino liceat ad secunda vota transire, & quidem viro statim (a) arg. l. 9. D. de his, qui not. infam. viduæ non nisi anno luctus circumactō (P. I. §. 402. 4.) l. 11. §. 3. D. de his, qui not. infam. l. 1. l. 2. C. de secund. nupt.

§. 228. Quamque nuptias jure Romano tantum contrahant cives Romani (§. 163. 4.) consequens est, ut II. CAPTIVITATE quoque, & III. alia quacumque CAPITIS DEMINUTIONE MAXIMA (I. Solvantur l. 1. D. h. r. adeo ut (2. Ne jure quidem postliminii reintegrentur, nisi novus intercesserit consensus matrimonialis L. 8. l. 14. §. 1. C. de capt. & postl. Quamvis (3. Si constet, captivum vivere, conjugi in civitate viventi, nuptiis secundis interdicitur; sin incertum sit, vivat, nec ne, quiquentium saltem expectare teneatur (b) L. 6. D. h. r.

§. 292.

(a) Hodie tamen indecorum censetur, viduum in rego uxoris defunctæ tædas nuptiales accendere. Et hinc, statutis, moribusque plerarumque gentium invaluit, ut saltem per semestrem spatium elugere uxorem teneatur.

(b) Sed ea quoque hodie non obtinent, non modo ob Nov. 117. cap. 11. & Auth. Hodie C. de repud. sed & quia servè quoque moribus Christianorum optimo jure ineunt matrimo-

§. 229. Ex eodem porro consequabatur, ut & IV. MEDIA CAPITIS DEMINUTIONE (1. Solverentur nuptiæ; veluti deportatione *l. 47. D. sol. marr.* nisi (2. Mulier uxoris adfectionem retineret *l. 1. C. de repud.* siquidem tunc manebat matrimonium juris gentium (§. 147.) Quæ tamen itidem mutata *Nov. 22. cap. 13.*

§. 230. Denique quum nuptias consensus faceret (§. 161. 3.) consequi videbatur, ut V. mutuo DISSENSU, vel bona gratia *l. 6. D. h. t. l. 32. §. 10. l. 62. D. de donat. int. vir. & uxor.* immo & VI. alterutrius tantum VOLUNTATE dissolvi possent, ob causas etiam leviores (a) *L. 60. §. 1. l. 61. D. de don. inter vir. & ux.* Id quod vocabatur DIVORTIUM, vel REPUDIUM. Sunt enim hæc vocabula *συνωζυμια*, quamvis JCI illa distinguere soleant *L. 101. §. 1. l. 191. de verb. signif.* & ibi JO. GOEDDEUS.

§. 231. Est itaque DIVORTIUM dissolutio matrimonii solemnæ (b) eo animo facta, ne divortentes unquam ad prius

nium *c. 1. X. de conjug. serv.* modo domini consensum imperarint (*Instit. §. 85.*).

(a) Nihil tam naturale videbatur Romanis, quam eo genere quidvis dissolvi, quo colligatum esset *L. 36. D. de reg. jur.* Itaque non dubitatum unquam fuit, quin bona gratia discedere a se possent conjuges. At non poterat tamen uxor marito dare repudium, quæ in manum convenerat, PLUTARCH. *Vit. Romul. p. 35.* PLAUT. *Merc. 4. 6. v. 1. seq.* nec maritus uxori, sine causa fontica. PLUTARCH. *ib.* Præterea & confarreatione contractæ nuptiæ, non nisi disfarreatione; coemtionem initæ, remancipatione solvi poterant. *Antiq. nostr. Rom. Adpend. lib. 1. §. 41. p. 275.* Quod cum difficilium esset, divortii exemplum non exstabat ante annum ab u. c. circiter quingentesimum. DIONYS. HALIC. *lib. 2. c. 25. p. 96.* PLUTARCH. *ibid.* & in *Numa p. 77.* VALER. MAX. 2. 1. GELL. *Noct. Att. 4. 3.* Ex quo autem rarius in manum convenire cœperant conjuges, nihil divortiiis cœpit esse frequentius. Et existimant, etiam alterum conjugem alteri invito posse repudium dare, exemplo societatis bonorum, maxime quum periculosiores sint lites inter conjuges, qui vitæ societatem inierant, quam inter socios, inter quos est rerum, vel operarum communio (*P. III. §. 251. 2.*).

(b) Et quidem lege Julia de adulteriis fuerat cautum, ut adhi-

prius vitæ consortium revertantur *L. 2. pr. l. 3. D. h. r.*
 REPUDIUM autem est dissolutio sponsaliorum, eo consilio
 facta, ne unquam faciant nuptias *L. 101. §. 1. l. 191. D.*
de verb. signif.

§. 232. Ex quibus definitionibus patet (1. Non esse di-
 vortium, si conjuges in calore iracundiæ se aliquamdiu
 sejungant, non consilio perpetuæ dissociationis *L. 7. D. h. r.*
l. 48. de reg. jur. (2. Nec, si nuptiæ sint ipso jure nullæ
 (176. §. 2.) §. 12. *Inst. h. r.* Nec (3. Si conjuges spe
 reconciliationis, vel metu imminentis sævitæ, ad tempus
 a magistratu sejungantur, quod *separationem quoad thorum,*
& mensam (a) vocant. Nec (4. Si sponsalia dissolvantur
 (§. 231.)

§. 233. Ex iisdem definitionibus recte inferitur (1. Di-
 vortium jure Romano fieri potuisse ob quascumque causas
l. 63. §. 1. l. 61. D. de donat. int. vir. & uxor. quamvis
 postea (2. Certas tantum causas definiverint Theodosius,
 & Valentinianus Augg. *l. 8. §. 2. 3. C. de repub.* Ana-
 stasius *l. 9. C. eod.* ac postremo Justinianus; sed admodum
 varie, ut docent hæc ejus leges, secundum chronotaxin
 dispositæ *L. 10. l. 11. §. 2. C. eod. Nov. 22. cap. 6. seqq.*
Nov. 117. cap. 8. 9. 10. (b) Nov. 140. cap. 1.

§. 234.

adhibitis præter libertum (qui verba illa solemnia: *TUAS RES*
TIBI HÆRETO, pronunciabat, *JUVEN. (Sat. 6. v. 145.)* adhibe-
 rentur septem testes cives Romani *L. 2. §. 1. §. ult. l. 9.*
D. h. r. inter absentes locus erat libello repudii *L. 2. §. ult.*
l. 7. D. h. r. Quemadmodum enim nuptiæ testato fiebant; ita
 & divortia. Sicuti verbis solemnibus contrahantur; ita &
 dissolvebantur verbis conceptis. Uti claves tradebantur novæ
 nuptæ; ita repudiatæ eadem adimebantur. Denique nuptæ
 ducebantur domum, repudiatæ domo facessere jubebantur.
 Ritus hujusmodi ἀποστροφή in nuptiis, & repudiis jam obser-
 vavit *RAD. FORNER. Rer. quot. 1. 9.*

(a) Male ergo Canonistæ confundunt *divortium*, & hanc
separationem. Et dum divortium, & hanc vocant, eamque
 solam ob ipsam adulterium admittunt *c. 4. 10. 22. caus. 32.*
quest. 7. facile patet, eos plane non concedere divortium ve-
 rum, nisi si Christianus infidelem duxerit *c. quanto 10. de*
divort. Vid. *CUJAC. ad c. 1. 10. de divort.* *ZIEGLER. & THOMAS.*
ad LANGELLOT. Inst. jur. can. 2. 15.

(b) Penultima *Novella* divortium viro concedit Justinianus
 (1. Ob

§. 234. Denique inde inferendum (3. Sponsalibus iure Romano unumquemque libere renunciare posse (§. 156. 3.) l. 1. c. de sponsal. Quum enim iure Romano ipsorum divortium esset summa licentia, quanto magis repudiorum?

§. 235. At hodie nec in sponsalibus dissolvendis, nec in dirimendis matrimoniis, tam faciles se præbent magistratus: tantum abest, ut vel bona gratia, vel altero invito, divortia, repudiave fieri patiantur. Dissolvuntur itaque hodie sponsalia fere ob insignem animorum exacerbationem, vel ob aliam justam causam. CARPZ. *Jurisprud. const.* l. 176. seq. Aliquando & invitos conjungi videas: quod parum consulte fieri, jam Pontifex vidit c. 17. 10. de spons. Divortium Protestantes non nisi ob adulterium, & malitiosam desertionem concedunt, ob textus *Matth. 19. 9. 1. Cor. 7. 15.* quamvis, an priore loco *παρρησία* solum significet adulterium, nondum liqueat JCtis, ac philologis præstantissimis. Vid. SELDEN. *ux. Heb.* 3. 20. 28. & 31. LIGHTFOOT. *Her. Hebr. & Talmud. ad Matth. 19. 9.* (Conf. quoque *Elem. jur. Germ. l. 1. tit. 14. §. 324. seqq.*

T I-

(1. Ob crimen majestatis, ejusve suspicionem (2. Ob adulterium (3. Ob insidias vitæ structas (4. Ob convivium, vel balneum cum alieno viro, nolente viro, initum (5. Ob absentiam a domo mariti invitæ (6. Ob ludos, ejus ingratis spectatos. Uxori contra concedit divortium (1. Ob causam primam (2. Ob tertiam (3. Ob lenocinium mariti; uxorem alterius amplexibus destinantis (4. Ob accusationem calumniosam adulterii (5. Ob pellicatum. Additæ fuerant pœnæ, ut si sine justa causa factum esset divortium, dos, vel donatio propter nuptias communibus liberis cederet, vel iis non existentibus; conjugii innocenti *Nov. 117. cap. 13. Nov. 127. cap. 4. Nov. 134. cap. 11.* At postremo *Nov. 140. cap. 1.* divortia, ut olim, bona gratia fieri permittit imperator; si ullæ in re, in hac saepe, trocho versatilior.

TITULUS III.

SOLUTO MATRIMONIO DOS QUEMADMODUM PETATUR.

§. 236. Connexio. §. 237. de dotis repetitione axiomata;
 §. 238. Dos non repetitur constante matrimonio. §. 239.
 Sed eo soluto. §. 240. Quid repeti possit? §. 241. Quod dam-
 num praestet maritus? §. 242. Quis dotem repetat? §. 243.
 A quo repetatur? §. 244. An tota semper repetenda sit? §.
 245. Petitur dos vel rei vindicatione, vel actione ex stipu-
 latione. §. 246. Actionis ex stipulatione de dote descriptio. §. 247.
 Quando cesset hac actio?

§. 236. **H**Actenus de matrimonii dissolutione. Eo solu-
 to uxori competit actio de dote repetenda; viro de impensis, in rem dotalem factis, restituendis; utrique de rebus amotis, agnoscendis, alendisque liberis, & similes. Jam de actione ad REPETENDAM DOTE M comparata.

§. 237. Quum enim dos sine matrimonio non sit (181.) eaque tantum detur ad ferenda matrimonii onera (§. 236. 2.) consequens est: I. Ut, soluto matrimonio, repeti possit (§. 191. 7.) L. 10. §. 2. D. de jur. dot. l. 7. §. 12. D. h. t. Quumque vel pater det dotem, vel mulier, vel pro ea extraneus (§. 182.) hic autem in dubio donasse censetur (§. 188. 7.) facile intelligitur axioma alterum: II. repetendi dotem jus est penes patrem, & mulierem. Et quia porro dos vel marito solvitur, vel focero (§. 186. 3.) qua sponte inde fluit axioma III. Cum viro, focerove, vel eorum successoribus, de dote agendum. Denique quum inter personas propius junctas obtinere solear beneficium competentiae (Inst. §. 1200. 4.) in promptu est axioma IV. Maritus condemnatur in tantum, quantum facere potest.

§. 238. Quum itaque, soluto matrimonio, dos repeti possit (§. 237. 1.) facile patet (1. Repetitioni, constante matrimonio, locum non esse L. un. C. si dos const. matr. sol. fuer. Nov. 21. cap. 39. (2. Nisi vel uxor ad alendam se, suosque dote indigeat necessario L. 73. §. 1. D. de jur. dot. L. 20. 21. D. h. t. vel (3. Maritum ad inopiam

vergere, indiciis evidentissimis adpareat (L. 24. pr. §. 1. seq. D. h. t. L. 29. C. de jur. dot.

§. 239. Ex eodem inferimus (4. Dotem repeti posse, matrimonio quocumque modo soluto, sive (5. Per mortem, sive (6. Per divortium L. 240. D. de verb. signif. L. 56. D. h. t. sive per capitis deminutionem maximam, vel mediam (§. 228. seq.) quamvis posteriore casu uxor affectionem non mutet L. 1. C. de repud.

§. 240. Ex quo porro patet (7. Dotem, soluto matrimonio, repeti posse statim, quamvis (8. Illum rigorem ita temperent leges, ut dos immobilis in continenti; mobilis, vel in re incorporali consistens, intra annum restituenda sit (a) L. un. §. 7. C. de rei ux. act. (9. Dotem peti posse cum omnibus accessionibus L. 10. §. 1. D. de jur. dot. non autem (10. Cum fructibus, constante matrimonio perceptis (§. 190. 5.) L. 7. pr. §. 1. l. 10. §. 3. D. L. 20. C. de jur. dot. adeoque (11. Solos restituendos esse fructus ante, & post matrimonium perceptos L. 7. L. 11. L. 31. §. ult. D. h. t. & (12. Ultimi quidem anni pro rata temporis, quo mulier in matrimonio fuit L. 7. §. 1. seq. L. 11. L. 31. §. ult. D. h. t. (13. Eumque annum, si dos ante nuptias data, a die nuptiarum; sin postea, a die traditionis computandum esse L. 5. L. 6. D. h. tit.

§. 241. Denique ex hoc axiomate, & ex eo, quod res dotalis in specie restituenda est (§. 290. 7.) inferendum (14. Maritum præstare, vel dolum tantum, si mulier in mora accipiendi fuerit L. 9. pr. D. h. t. vel culpam levem etiam L. 18. §. 1. L. 25. §. 1. L. 66. pr. L. 67. D. h. t. non autem (15. Casum L. 23. D. de reg. jur. nisi vel ipse in mora fuerit restituendi l. 25. §. 2. L. 26. D. h. t. vel

(a) Olim si in numero, mensura, & pondere constaret; annua bima, trima die. Ulp. Fragm. 6. 8. id est, tribus pensionibus annuis, Cic. Epist. ad divers. 6. 18. Nam iisdem pensionibus numerari etiam dos solebat. Cic. ad Attic. 11. 44. §. ult. POLYB. in Excerpt. Peiresc. p. 154. Conf. NOODTIUS de fanorib. & usur. 3. 6. SCHULTING. in Jurispr. antejust. p. 583.

vel dos venditionis causa aestimato data sit (§. 195. *) vel eadem consistat in re, quæ numero, mensura, & pondere constat *L. 42. D. de jur. dot.*

§. 242. Quumque repetendi dotem jus habeat vel pater, vel ipsa mulier (§. 237. 2.) non obscurum sane est (1. Patrem repetere posse dotem profectitiam; sed volente tempore litis contestationis filia *l. 2. §. 1. 2. l. 3. 72. §. 5. D. h. t. L. un. §. 13. 14. C. de rei ux. act.* 2. Ipsam mulierem repetere dotem, si sui juris sit *l. 2. pr. L. 30. D. h. t.* (3. Extraneo id jus non esse, nisi, dotem sibi restitui, expresse pactus sit *L. 29. §. 1. D. h. t. L. un. §. 13. C. de rei ux. act.* (4. Mortua quoque muliere, dotem vel a patre repeti posse, licet liberi supersint *l. 6. D. de jur. dot. L. 12. L. 26. pr. §. 2. D. de pact. dot. vel ab heredibus L. un. §. 6. C. de rei ux. act.*

§. 243. Ex tertio axiomate patet (1. Agi posse vel cum marito, sive ipse, sive alius, ejus voluntate, dotem acceperit *l. 22. §. 12. D. h. t.* vel (2. Cum ejus heredibus *L. 46. D. L. 9. C. h. t.* (vel 3. Cum fisco, si bona mariti, focerive occuparit *l. 31. pr. D. L. 2. C. h. t.* vel (4. Cum socio, seu patre mariti, si dos filii, in potestate ejus constituti, nomine ad eum pervenerit *L. 22. §. 12. D. h. t.*

§. 244. Quum denique maritus gaudeat beneficio competentiae (§. 273. 4.) merito inde colligitur (1. Eundem non condemnandum esse in solidum; sed tantum ipsi relinquendum, quantum ei opus esse videatur tempore rei judicatae, ne egeat *L. 12. l. 28. D. h. t. L. 15. D. h. t.* (2. Huic privilegio non obstare pactum contrarium; quippe bonis moribus adversum (P. I. §. 371. 1. §.) *L. 14. §. 1. D. h. t.* (3. Idem beneficium merito indulgendum esse liberis ejusdem matrimonii *l. 18. pr. D. h. t. socio l. 15. §. ult. L. 16. D. h. t.* non autem (4. Extraneis heredibus *l. 12. h. t. l. 24. §. 1. L. 25. D. re jud.*

§. 245. Ad ea jura consequenda prodita erat duplex actio. Nam quia dominium dotis, soluto matrimonio, expirat, ad mulierem, ejusve patrem revertitur, dos procul dubio ab his poterit REI VINDICATIONE peti *l. 30. C. de jur. dot.* Deinde prodita erat ACTIO REI UXORIS, quam Justinianus in actionem EX STIPULATU commutavit, ita ut huic omnes qualitates actionis rei uxoris tribueret. Hinc ACTIO ex sti-
pula-

pularum de dote datur (1. Etiam si nulla stipulatio fuerit interposita *L. un. pr. C. de rei ux. act. eadem* (2. Est actio bonæ fidei *d. l. un. §. 2. §. 29. Inst. de act.* (3. Adjunctam habet tacitam hypothecam in bonis mariti *d. L. un. §. 1. & d. 29.* (4. Denique privilegium prælationis mulieri tribuit præ omnibus creditoribus, tamen si anteriorem expressam hypothecam habentibus *L. ult. §. 1. C. qui pot. in pign.*

§. 246. Est itaque actio EX STIPULATU DE DOTE personalis bonæ fidei (§. 245. 2.) privilegiata (§. 245. 3. 4.) competens mulieri, vel ejus patri, eorumve heredibus (§. 242.) contra maritum, socerumve, vel eorum heredes, & successores (243.) ad dotem cum omni accessione, fructibusque, ante, & post matrimonium perceptis (§. 240. 9.) soluto matrimonio (238. seq.) restituendam, præstandumque dolum, culpamque latam, & levem (§. 240. 14.).

§. 247. Quam actionem cessare, si (1. Vel dos sine dolo, culpave mariti perierit *L. 10. pr. §. 1. l. 17. D. de jur. dot. l. 49. §. 1. D. h. r.* vel (2. Pactum intercesserit, ut mortua muliere dos apud virum maneat *l. 12. pr. D. de pact. dot. l. 6. C. de pact. conv. L. 48. D. h. r.* vel (3. Si matrimonium culpa uxoris solutum sit *L. 8. §. 5. C. de repud. Nov. 117. cap. 8. §. 2.* ex ipsa natura dotis facile colligas.

L I B E R XXV.

TITULUS PRIMUS.

DE IMPENSIS IN RES DOTALES FACTIS.

§. 248. *Impensas, in res dotales factas, repetit maritus.*
 §. 249. *Quotuplices?* §. 250. *De iis axiomata.* §. 251. *Quid justum circa impensas necessarias?* §. 252. *Quid circa utiles?* §. 253. *Quid circa voluptuarias?*

§. 248. **Q**uemadmodum soluto matrimonio uxori dos merito restituenda (237. 1.) ira & maritus jure

jure procul dubio repetit IMPENSAS, non quidem fructum percipiendorum causa, vel in onera realia (hæc enim cum fructibus compensantur L. 3. L. 13. L. ult. D. h. t. L. 7. §. ult. D. sol. marr.) sed in ipsas RES DOTALES factas l. 1. §. 2. l. 3. l. pen. D. h. t.

§. 249. Impensæ sunt [NECESSARIÆ, quæ rem, alias interituram, extra ordinem conservant, prohibentur, ne fiat deterior l. 1. §. 1. l. 14. pr. D. h. t. L. 79. pr. D. de verb. signif. Unde eo non pertinent, quæ ordinarie rem conservant; veluti alimenta, servis, & ancillis præbenda l. 7. §. 2. D. usufr. l. 15. D. h. t. vel UTILES, quæ rem dotalem, alias non interituram, meliorem reddunt L. 5. §. ult. l. 6. l. 14. §. 1. D. h. t. l. 79. §. 1. D. de verb. signif. vel VOLUPTUARIÆ, quæ speciem dumtaxat exornant, rei ipsius pretium non augent l. 7. pr. D. h. t. L. 79. §. ult. D. de verb. signif. nam si simul pretiosiores reddunt, DELICATÆ vocari solent ab interpretibus.

§. 250. De dote itaque repetenda ubi agebatur, recepta erant axiomata: I. Impensæ necessariae vel dotem ipso jure minuunt, vel ante restitutionem rei sunt restituendæ l. 5. pr. D. h. t. II. Impensæ utiles actione mandati, vel negotiorum gestorum repetuntur (a) l. un. §. 5. C. de rei ux. act. III. Voluptuaria, etiam voluntate mulieris factæ, non pariunt exactionem, sed tantum tolli possunt l. 2. D. h. t. d. L. un. §. 5. C. de rei ux. act. IV. Delicata utilibus æquiparantur l. 10. D. h. t.

§. 251. Quum itaque necessariae impensæ vel dotem ipso jure minuunt, vel ante rei restitutionem sint restituendæ (§. 250. 1.) consequens est (1. Ut, si in pecunia consistat dos, impensæ hæc deduci possint; sin (2. In aliis rebus, juri retentionis sit locus L. 5. D. t. L. 1. §. 5. D. de dot. pral. L. 56. §. ult. D. de jur. dot. L. un. §. 5. C. de rei ux. act. (3. Ut, integra reddita dote, impensarum harum nomine marito competat condictio indebiti, vel actio mandati, aut negotiorum gestorum L. 5. §. 2. L. 12. D. h. t.

(a) Olim, & deducebantur, vel juri retentionis ob eas locus erat, si factæ essent volente muliere l. 7. §. 1. l. 8. D. h. t. Quod Justinianus mutavit d. l. un. §. 5.

h. t. L. 7. §. ult. D. sol. matrim. (4. Ut idem obtineat ; licet res dotalis casu perierit *L. 5. D. h. t. vel* (5. Existet pactum in contrarium (§. 206.) *L. 5. §. 2. D. de pact. dot.*

§. 252. Ex secundo, & quarto axioma inferendum (1. Jure retentionis ob utiles non gaudere maritum *l. un. §. 5. C. de rei ux. act.* (2. Actionibus mandati, vel negotiorum gestorum, reperi quidem impensas utiles, & delicatas alicujus momenti, non autem modicas *l. 13. D. h. t.* (3. Nec repetitioni locum esse, si mulier eas restituere nequeat (*II. §. 89. **) *L. 8. D. h. t.*

§. 253. Denique ex tertio axioma per se patet (1. Voluntarias tolli quidem posse ; sed (2. Non nisi eo casu si separationem recipiant, idque fieri possit sine rei detrimento *l. 9. D. h. t. l. un. §. 5. C. de rei ux. act.* (3. Mulierem, si maritum tollere haud patiatur, actionem pati debere *L. 9. D. h. t.*

TITULUS II.

DE ACTIONE RERUM AMOTARUM.

§. 254. *Cur inventa actio rerum amotarum?* §. 255. *Rerum amotarum definitio, & de iis axiomata.* §. 256. *Qui inter se agant?* §. 257. *Ob quas res contractatas?* §. 258. *Ad quid?* §. 259. *Actionis rerum amotarum descriptio.*

§. 254. **S**oluto per divortium matrimonio, facile his nascebatur de rebus, ab alterutro conjuge ante divortium subtractis. Quærebatur, an locus eo nomine sit actioni furti? Id quod ideo negandum videbatur, quod conjuges inter se communem quodammodo haberent bonorum usum (§. 174. 3.) adeoque facta non esset contractatio rei alienæ *t. 1. D. h. t.* Negandam itaque hoc casu putabant in honorem matrimonii turpem furti actionem, & dandam paullo mitiorem RERUM AMOTARUM (a) *L. 1. L. 2. h. t. L. 52. §. 1. 2. D. L. ult. C. de furt.*

§. 255.

(a) Olim & ob res amotas dabatur retentio dotis. ULP. *Fragm.*

§. 255. AMOTÆ itaque dicuntur RES, quas alteruter conjugum, constante adhuc matrimonio, sed inito jam divortii consilio, vel per se, vel per alios, amovit, celavit, vendidit, donavit, consumpsit L. 17. §. 2. L. 3. §. 3. L. 19. L. 20. D. h. t. Unde axiomata: I. Rerum amotarum inter se agunt conjuges, divortio sequuto L. 1. L. 6. §. 12. pr. L. 17. pr. L. 25. L. ult. §. ult. D. h. t. II. Locum habet hæc actio, rebus constante matrimonio subtractis. III. Datur ea ad res amotas cum omni causa restituendas L. 1. L. 3. §. 3. L. 17. D. h. t.

§. 256. Quum itaque rerum amotarum inter se agant conjuges, sequuto divortio (§. 255. 1.) consequens est (1. Ut & maritus, & uxor eo nomine agere possint L. 6. §. 2. L. 7. L. 11. L. 14. C. h. t. non autem (2. Ei actioni locus sit, si concubina amoverit, quacum furti agendum L. 17. pr. D. h. t. (3. Ut res, sine consilio divortendi subtractæ, vindicari, vel condici, non hac actione repeti, possint l. 24. seq. D. h. t. adeoque (4. Nec huic actioni, sed hereditatis petitioni, vel actioni ad exhibendum, locus sit, si conjux mortis causa amoverit, & mors sequuta sit l. 22. §. 1. D. h. t.

§. 257. Quumque res constante matrimonio subtractas esse oporteat (§. 255. 2.) consequens est (1. Ut, si quid, soluto jam matrimonio, subtractum sit, furti agi l. 3. pr. D. h. t. (2. Aut, si jam decesserit conjux, illud in rei vindicationem, vel hereditatis petitionem, venire possit l. 6. §. ult. D. h. t.

§. 258. Quia denique actio hæc datur ad res amotas cum omni causa restituendas (§. 255. 3.) facile patet (1. Nihil interesse, resne conjugis propria, an aliena, veluti pignori, vel commodato data, subtracta sit l. 17. §. ult. D. h. t. (2. Rerum non exstantium præstandam esse æstimationem, quanti fuerunt tempore, quo amotæ sunt, vel in quantum in litem juratum L. 17. §. 1. §. 2. L. pen. L. 8. §. 1. L. 9. D. h. t. (3. Locum hic non esse beneficio
com-

fragm. VI. 9. Quod hodie abrogatum l. un. §. 5. C. de rei ux. act.

competentiæ, quia ex delicto agitur *l. 21. §. ult. D. de act. rer. amot.* (4. Conjugem neganti deferre posse jusjurandum, modo prius de calumnia juravit, idque referri non posse *l. 11. §. 1. 2. 3. L. 12. L. 14. D. h. r.* (5. Esse hanc actionem rei persecutoriam, & hinc (6. Perpetuam *L. 21. §. 5. D. h. r.* & (7. Dari etiam adversus heredem, vel in solidum, si quis solus heres sit, vel pro parte, si coheredes habeat *l. 6. §. 4. l. 21. §. 5. h. r. L. 9. L. 25. §. 5. D. de cond. furt.* (8. Si filius, filiavefamilias amoverit, actionem competere adversus patrem, quatenus in peculio, vel in rem ejus versum est *l. 3. §. ult. L. 4. L. 5. L. 6. §. 2. D. h. r.* (9. Si conjuges sibi mutuo furtum fecerint, locum esse compensationi *L. 7. D. h. r.*

§. 259. Quare ACTIO RERUM AMOTARUM est personalis ex delicto (§. 258. 3.) rei persecutoria (§. *cod. 5.*) ac perpetua (§. *cod. 6.*) soluto per divortium matrimonio (§. 255. 1.) competens conjugi innocenti (§. 258. 9.) ejusve heredi *L. 6. §. 3. L. 21. §. 5. D. h. r.* contra conjugem, qui consilio divortendi amovit (§. 256. 3.) ejusve patrem peculio tenus, vel quatenus in rem versum (§. 258. 8.) vel eorum heredes (§. *cod. 7.*) ad res amotas cum omni causa restituendas, vel earum æstimationem (§. *cod. 2.*) præstandam.

TITULUS III.

DE AGNOSCENDIS, ET ALENDIS LIBERIS, VEL PARENTIBUS,
VEL PATRONIS, VEL LIBERTIS.

§. 260. Quid agnoscere, & alere liberos? §. 261. De agnoscendo, alendoque partu axiomata. §. 262. Alere liberos qui zeneantur primario? §. 263. Qui in subsidium? §. 264. SCIA de agnoscendo partu. §. 265. Quid ex his SCiis incumbat mulieri pruguancti? §. 266. Quid viro? §. 267. Alendi etiam parentes? §. 268. Immo & patroni. An & liberti?

§. 260. **S**oluto matrimonio, & ob liberos, vel jam jam susceptos, vel suscipiendos, agi potest. Ad suscipiendos pertinet actio de AGNOSCENDIS, ALENDISQUE LIBERIS, de qua hoc titulo agitur. Et AGNOSCERE quidem li-
beros

beros est partum ex se natum fateri. ALERE eosdem (a) est iisdem cibaria, vestitum, habitationem, eaque, quæ ad disciplinam pertinent, subministrare *L. 4. D. ubi pupill. educ. l. 6. §. 5. D. de Carbon. edict.* Agnitos itaque liberos alendos esse, facile pater.

§. 261. Et I. alere quidem liberos tenetur pater, princeps, & caput familiæ, & præcipua liberorum causa *L. 5. pr. §. 1. 10. D. h. t. L. 3. 4. C. eod.* II. Mater non nisi in subsidium *L. 5. §. 2. D. h. t.* III. Agnoscere autem liberos pater tenetur, si constet, illos ex eo natos esse.

§. 262. Quum itaque pater alere teneatur liberos (261. 2.) consequens est (1. Ut exponere infantes haud liceat (b) *L. 4. D. h. t. L. pen. C. de inf. exp. l. un. C. de his, qui par. vel lib. occid.* (2. Ut alimenta liberis pater debeat statim a nativitate *L. 5. pr. §. 1. 10. C. h. t. L. 3. 4. C. de alend. lib. l. 5. D. de ventr. in possess. mit.* quibus non obstat *L. 9. C. de patr. potest.* (3. Ut idem beneficium debeat non modo suis, sed & emancipatis (4. Non modo legitimis, sed & illegitimis *l. 5. §. 1. 4. D. h. t.* nec tamen ex incestu natis. *Auth. ex complexu C. de incest. nupt.* (5. Ut patre vel mortuo, vel ad alendum inhabili, idem onus incumbat avo, & reliquis adscendentibus in linea paterna *l. 5. §. 2. L. pen. D. h. t.* (6. Ut hoc officium cesseret ob insignem liberorum ingratitude *L. 5. §. 11. D. h. t. Nov. 115. cap. 3. §. 1. seq.* vel (7. Si ipsi liberi sint locupletes *L. 5. §. 7. D. h. t.*

§. 263. Quumque & mater teneatur in subsidium (§. 261. 2.) consequens est (1. Ut, si vivo patre liberos non donandi animo aluerit, ea habeat actionem negotiorum gestorum ad impensas recuperandas *l. 5. §. 14. D. h. t. l. 11.*

C. de

(a) Ea definitio pertinet ad alimenta, jure sanguinis præstanda. Alioquin enim iis non insunt, quæ ad disciplinam pertinent, sed tantum cibaria, vestimenta, & habitatio *l. 6. D. de alim. vel cib. leg.*

(b) Olim aliter se res habebat. De historia hujus juris videntia, quæ inter se disputarunt Jcti ætate nostra doctissimi, GER. NOODT. & BYNKERSHOEKIUS, ille in *Julio Paulo*, & *amicæ responsione*; hic in opusculo *de jure occidendi liberos*, & in *Cursu secundis*.

C. de neg. gest. (2. Ut, si pater, vel ullus adscendentium paternorum non sit, qui alimenta præstare possit, idem officium incumbat matri, vel (3. Ea quoque non superstite, vel minus sufficiente, adscendentibus maternis *l. 5. §. 2. l. penult. D. h. t. Nov. 117. cap. 7.*

§. 264. Quia denique parentes alere debent liberos agnitos (§. 260.) agnoscere autem eos, de quibus constat, eos ex illis natos esse (§. 261. 3.) sub Vespasianis, ut videtur, *M. Plancio Varo* col. ad senatum referente (vid. *Comm. nost. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 6. p. 192. seq.*) (ut & *Hist. jur. Lib. 1. §. 234.*) conditum est SC. **PLANCIANUM**, cautumque. I. Ut mulier repudiata prægnans, vel ejus pater, id marito priori, ejusve patri, eorumve domum denunciaret intra triginta dies continuos, post divortium connumerandos *l. 1. §. 1. 2. 3. D. h. t.* II. Ut, facta denunciatione, fas esset marito, mittere custodes ad inspiciendum ventrem, custodiendumque partum *l. 1. §. 12. D. h. t.* III. Ut coerceretur mulier, quæ partum subjece- rit *l. 1. pr. D. h. t.* Denique & aliud SC. sub Hadriano accessit, quo cautum, IV. Ut de partu constante matrimonio edito, agnoscendo agi posset *l. 3. §. 1. D. h. t.*

§. 265. Ex primo, & secundo capite inferebant JCTi (1. Mulierem, post triginta dies denuntiantem, non nisi causa cognita esse audiendam *l. 1. §. 7. D. h. t.* (2. Eamdem omis- sa penitus denunciatione, adhuc quidem de partu agno- scendo agere posse; sed tum ei probandi onus incumbere *l. 1. §. 8. 13. 14. D. h. t.* (3. Non tamen eam audiendam, si & non denuntiaverit, & custodes, a marito vel post denunciationem missos, vel ultra oblatos, non admiserit *l. 1. §. 6. D. h. t.*

§. 266. Contra ex iisdem colligebant (4. Maritum, facta denunciatione nec custodes mittentem, nec contraden- nunciantem, aut partum agnoscere teneri, aut extra or- dinem coerceri posse *l. 1. §. 4. 12. D. h. t.* (5. Veritati ta- men locum superiore, si custodes miserit quidem, at cum protestatione *l. 1. §. 11. D. h. t.* immo & (6. Si neque miserit custodes, neque contradenunciaverit, modo con- trarium probet, & interea partum alat *l. 1. §. 12. 14. 15. D. h. t.*

§. 267. Quid de partu falso subjecto sanxerit SC. **Plan- cianum**, infra videbimus *lib. 48. tit. 10.* Nec difficile in- telle-

testectu est, SC. sub Hadriano factum. Jam notamus, officium alendi inter liberos, & parentes ἀντιπαλαργίας ἐνεκα reciprocum esse; adeoque & liberos alimenta debere parentibus; & descendantibus egenis, nec interesse, legitimi, an illegitimi sint, nisi summo scelere hoc se beneficio indignos reddiderint *l. 5. §. 1. 2. 3. 5. 7. 11. 13. 15. D. h. t. l. 5. C. de patr. pot. l. 2. C. de alend. liber. Nov. 12. 2.*

§. 268. Quumque & patroni libertis parentum loco essent (*Inst. §. 111.*) consequi videbatur (1. Ut & hi patronis, liberisque eorum, vel parentibus egenis alimenta deberent *l. 5. §. 18. seq. D. h. t.* (2. Ut quidem non eadem necessitas incumbat patrono; attamen & hic jura patronatus amittat; si alimenta liberto egeno denegarit *l. 6. D. h. t. l. 5. §. 1. D. de jure patr. l. 33. D. de bon. qua libert.*

TITULUS IV.

DE INSPICIENDO VENTRE, CUSTODIENDOQUE PARTU.

§. 269. *Quibus casibus fiat inspectio ventris? §. 270. Quid ventrem inspicere, & custodire? §. 271. Quid prætor de inspiciendo, custodiendoque ventre edixerit? §. 272. Quid de parviens? & educando infante? §. 273. Quomodo inspectio fiat ex rescripto Marci, & Lucii fratrum? §. 274. Usus hodiernus.*

§. 269. **V**idimus, I. Muliere repudiata marito denunciante, quod gravida sit, fas huic esse, mittere personas, quæ INSPICIANT VENTREM, partumque CUSTODIANT (*§. 264. 2.*) *l. 1. §. 1. D. de agnos. & alend. libr.* Sed præter hunc casum fit inspectio ventris II. Si mortuo viro, mulier se ex eo prægnantem dicat; & ventris nomine in possessionem mitti velit *l. 1. §. 18. D. h. t.* nec non III. Si maritus mulierem repudiatam ex se prægnantem dicat, & hæc id negat *l. 1. pr. §. 1. D. h. t.* Prima inspectio est ex SC. Planciano (*d. §. 264.*) altera ex edicto prætoris; tertia ex rescripto Divorum Fratrum ad Valerium Priscianum, prætorem urbanum, *dist. legg.*

§. 270. INSPICERE VENTREM est explorare mulierem, an prægnans sit; CUSTODIRE partum est custodire mulierem, quam gravidam renunciarunt inspicientes, ne forte vel ipsa

sibi, vel alia ei partum alienum subiciat. Quod quo ritu primo casu fieri debuerit, non adeo expeditum; de secundo, & tertio casu exploratissimum est.

§. 271. Nimirum si mulier, mortuo marito, ex eo se pragnante diceret, a pratore cautum fuerat (1. Ut mulier bis in mense id denunciet heredibus, eorumve procuratoribus. 2. Ut tunc mittantur mulieres quinque liberæ, quæ simul ventrem inspiciant, neque tamen invitam tangant. (3. Ut domus honestissima arbitrio prætoris constituatur, in qua pariat. (4. Ut ante diestriginta, quam se parituram putet, iterum denuntiet mulier heredibus, si forte mittere velint, qui partum custodiant. (5. Ut tunc mulier sit in conclavi, ubi non plures uno sint aditus, vel si plures sint, illi obstruantur. (6. Ut ante hunc aditum liberi tres, totidemque liberæ custodiant, omnesque adeuntes excutiant *d. l. 1. §. 10. seq. D. h. t.*

§. 272. Deinde quod ad partum attinet, ab eodem prætore cautum est (7. Ut mulier parturiens denuo denunciet iis, quorum interest (8. Ut tunc mittere hi possint mulieres liberas, dumtaxat quinque, quibus præsentibus pariat (9. Ut in id conclave non admittantur, præter duas obstetrices, nisi liberæ decem, ancillæ sex, & omnes quæ intrant, prius excutiantur (10. Ut vitentur tenebræ, ad subjiciendum partum aptissimæ, & saltem non minus, quam tria lumina, ibi sint (11. Ut, his omissis, vel impeditis, possessio causa cognita non detur (12. Ut quod mulier peperit, educetur vel a patre, vel ab eo, quem vel pater, vel prætor constituerit (13. Ut infans, quoad trimestris sit, bis in mense; quoad semestris, semel in mense; quoad anniculus sit, alternis mensibus; quoad fari possit, semel in sex mensibus iis, quorum interest, si velint, ostendatur. *d. l. 1. §. 19. seq. D. h. t.*

§. 273. Tertio casu (§. 269. 3.) sanxerant Augusti fratres (1. Ut matrona, quam prægnantem maritus ait, eligat feminae honestissimæ domum (2. Ut ibi tres obstetrices probatæ & artis, & fidei eam inspiciant (3. Ut, si vel omnes, vel duæ eam gravidam renuncient, ei persuadeatur, ut custodem admittat (4. Ut, si gravida tunc non sit, maritus injuriarum teneatur, nisi juste mulierem prægnantem crediderit, vel nimio voto liberorum suscipiendorum ductus sit *l. 1. pr. §. seq. D. h. t.*

§. 274. Tituli usus etiamnum esse potest, maxime si viduæ nobiles, ut possessionem in feudo retineant, prægnantes se ex marito defuncto dicant. Sed tamen non tam superstitiose tunc omnia observantur, quæ prætor edicto suo sanxit. Vid. HAHN. *ad WESENBEC. h. r. SCHILYER Exerc.* 39. 125. *seqq.*

TITULUS V.

SI, VENTRIS NOMINE MULIERE IN POSSESSIONEM MISSA,
EADEM POSSESSIO DOLO MALO AD ALIUM
TRANSLATA ESSE DICATUR.

§. 275. *Mulier, ventris nomine in possessionem missa, non potest possessionem in alium transferre. §. 276. Actio eo nomine prodita.*

§. 275. **S**I gravidam mulierem esse renunciatur (§. 272.) venter, id est ventris nomine mulier, mittitur in possessionem (Vid. infra *Libr. XXXVII. tit. 9.*). Nec tamen fas est mulieri, dolo malo alium in possessionem introducere, ne, dum in partus favorem possessio promittitur, prædæ præbeatur occasio *L. 1. pr. §. D. h. r.* Si quid contra factum, prætor eum, qui in possessionem dolo malo venit, decedere cogit per INTERDICTUM *l. 1. §. 2. D. h. r. adversus admittentem autem promittit ACTIONEM IN FACTUM.*

§. 276. Quæ est actio rei persequutoria, & hinc perpetua *l. 1. §. 4. D. h. r.* competens iis, ad quos ea res pertinet, adversus mulierem, quæ in alium dolo malo possessionem transfudit *l. 2. D. h. r.* vel eum, cujus illa in potestate est, si ipse dolo malo transfudit *l. 1. §. 1. D. h. r.* ad id, quanti interfuerit ejus, qui experitur *L. 1. §. 1. 3. l. 2. §. 1. C. h. r.*

TITULUS VI.

SI MULIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONE CALUMNIÆ
CAUSSA ESSE DICETUR.

§. 277. *Mulier calumnia caussa possidens.* §. 278. *Qua actione teneatur?*

§. 277. **Q**Uæ sciens, prudensque se prægnantem non esse in possessionem venit (a) CALUMNIÆ CAUSSA in possessione esse dicitur *L. un. §. 2. C. h. t.* Quam calumniam quum impunitam non relinqui intersit rei publicæ *L. un. §. 1. D. h. t.* promiserat prætor, se eo nomine ACTIONEM IN FACTUM daturum *L. un. §. 4. 7. 8. C. h. tit.*

§. 278. Competit itaque hæc ACTIO iis, intra annum utilem (b) *l. un. §. 3. D. h. t.* ad quos ea res pertinet *l. 1. §. 6. 7. D. h. t.* adversus mulierem, quæ calumniæ caussa in possessione fuit, eumve, cujus in potestate est, & per quem factum, ut in possessionem per calumniam veniret *l. un. §. 5. 12. D. h. t.* in id, quanti interfuit *l. un. §. 4. 7. 8. D. h. t.* & infamiam, quæ ea actione damnatos sequitur (P. I. §. 405. 10.) *l. 15. l. 17. l. 19. D. de his, qui not. inf.*

TITULUS VII.

DE CONCUBINIS.

§. 279. *Concubina, & pellex uti differant?* §. 280. *Quid concubinatus?* §. 281. *De eo axiomata.* §. 282. *Est licita consue-*

(a) Hinc, si bona fide se credidit prægnantem, pro bonæ fidei possessore habetur, & eo nomine nihil præstat *l. 1. §. 7. D. h. t.*

(b) Nam si agatur ad id, quod interest, pœnalis est. Et hinc, si ad damni reparationem agitur, actio videtur perpetua *l. 1. §. 3. 4. D. h. tit.*

consuetudo. §. 283. *In eo & verecundia naturalis ratio habetur*. §. 284. *Quæ concubina esse possint, vel non?* §. 285. *Concubinatus effectus*. §. 286. *Usus hodiernus*.

§. 279. **A**NTE Augusti tempora promiscue accipiebantur *PELLEX & CONCUBINA* l. 144. *D. de verb. signif. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 4. p. 166.* Postea concubinatus *per leges* (Juliam, & Papiam) nomen adsumsit L. 3. §. 1. *D. h. t.* Et ex tempore *PELLEX* est, quæ cum eo, cui uxor est, miscet corpus; *CONCUBINA*, quæ uxoris loco sine nuptiis in domo est l. 144. *D. de verb. signif. alias dicta amica d. l. 144. l. 35. D. de aur. arg. mund. convictrix. GRUT. Inscr. pag. 795. n. 8. σὺμβίος,* id pag. 9. *uxor gratuita*, id pag. 800. 21. Vid. *MERRILL. Obs. II. 15.*

§. 280. Est autem *CONCUBINATUS* Romanorum nihil aliud, quam conjunctio maris, & feminæ imparis conditionis, effectis nuptiarum civilibus destituta; de qua sanxisse videtur Augustus in lege Julia, & Papia: *quas personas per hanc legem uxores habere non licet, eas concubinas habere jus esto. Ingenuam in concubinatu habere jus ne esto.* Vid. *Comm. nostror. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 4. p. 165. sequ.*

§. 281. Ex quibus fluunt axiomata: I. *Concubinatus* est licita, nec tamen legitima, consuetudo L. 144. *D. verb. signif. l. 5. C. ad SC. Orfis. MERRILL. Variant. ex Cujac. I. 34.* II. Ille legibus civilibus, nec tamen naturalibus, solutus est. *MERRILL. Obs. III. 17.* III. ingenua ordinarie concubina esse non potest. IV. *Concubinatus* civilibus nuptiarum effectis destituitur.

§. 282. Quum itaque concubinatus sit licita, non tamen legitima conjunctio (§. 281. 1.) consequens est (1. Ut concubina uxoris loco sit l. 144. *D. de verb. signif. &* (2. Ab uxore solo delectu, & animi destinatione, dignitateque differat. *PAULL. Sent. recept. II. 20. I. l. 49. §. 4. D. de leg. 3.* (3. Ut constante matrimonio nemini liceat, concubinam penes se habere L. *un. C. h. t. nec* (4. Plures simul. *PAULL. II. 16. 20. I. l. ult. 8. 2. D. de divorc. Nov. 18. cap. 5.*

§. 183. Quumque concubinatus legibus quidem civilibus, non autem naturalibus, solutus sit (§. 281. 2.) consequens erat (5. Ut, qui ob cognationem, vel adfinitatem

ram in matrimonio esse non possent, nec in concubinato esse permetterentur *L. 1. §. 3. D. h. t. l. 56. D. de rit. nupt.* Dissentit CUIAC. *Obs. V. 6. refutatur ab EM. MERILL. Obs. III. 17. Add. Comment. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 1. p. 109. II. 4. p. 168.*

§. 284. Quumque ingenuæ honestæ ordinariæ concubinæ esse non possint (281. 3.) inferunt JCTI (6. in concubinato esse posse libertinas (7. Etque, in quas stuprum non committitur *l. 1. §. 1. D. h. t.* quales sunt (8. Publico judicio damnatæ *l. 1. §. 2. D. h. t.* (9. Quæstum corpore facientes *l. 26. D. de his, qua ut indign. l. 3. pr. D. h. t.* (10. Ancillæ *l. 38. pr. D. de reb. auct. jud. poss.* (11. Obscuro loco natæ *l. 3. pr. D. h. t.* non autem (12. Ingenuas honestiores, sine testatione hoc manifestum faciente *L. 3. pr. D. h. t.* Cui non obstant *l. 24. D. de rit. nupt. l. 31. pr. D. de donat.* Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 4. p. 172. sequ.*

§. 285. Quia denique effectis nuptiarum civilibus destituitur concubinatus (§. 281. 4.) consequens est (13. Ut nec concubinæ uxorum jure perfruantur, nec (14. Liberi inde natj legitimi sint, sed naturales, de quorum conditione diximus in *Comm. eod. II. 4. p. 169. sequ.*

§. 186. Quamvis itaque tam turpis non esset Romanorum concubinatus, ac plerisque videtur, sed veluti inæquale conjugium *l. 3. C. de nat. lib.* eum tamen severior Christianorum disciplina excludere cœpit jam a temporibus Constantini M. Verum hujus conatus fere irritus fuerat in Oriente, & LEO *Novell. 91.* demum eum penitus subvertisse videtur. In Occidente diutius mansit, in Germania demum *Reform. polit. n. 1530. tit. 33.* publice profligatus. Ex quo tempore concubinarij carcere aliquot hebdomadam, & nisi emendantur, relegatione puniuntur. CARPZ. *Prax. crim. quest. 70. n. 41. sequ.* Non absimile tamen Romanorum concubinatus est *matrimonium ad morgauaticam 2. F. 29.* quod passim adhuc initur a personis illustribus (*Conf. Elem. jur. Germ. Libr. 1. tit. 13.*

L I B E R X X V I

TITULUS PRIMUS.

D E T U T E L I S.

§. 287. Connexio. §. 288. Tutela, & curatio quid? De-
que iis axiomata. §. 289. Leges 12. tabb. de tutela. §. 290.
Quinam tutores accipiant? 291. An tutor & ei detur? §. 292.
Qui tutores esse possint? §. 293. Tutela quotuplex.

§. 287. **T**ertia, quæ hac quarta Pandectarum parte tra-
ctatur, materia est illa de TUTELIS, & CU-
RATIONE. Homines enim aut *sui juris* sunt, aut *alieno juri*
subjecti (P. I. §. 143.). Sui juris homines vel in *tute-*
la, vel sub *cura* sunt, vel *neutro jure* tenentur *pr. Inst.*
h. tit.

§. 288. TUTELA est vis, & potestas in capite libero,
ad tuendum eum, qui propter ætatem suam se sponte de-
fendere nequit, jure civili data, vel permixta (*) §. 1.
Inst. l. 1. pr. D. h. t. CURATIO contra, potestas admini-
strandæ bona, & rem familiarem eorum, qui rebus suis
ipsi superesse nequeunt *L. 20. D. l. 8. C. de nupt.* Ex qui-
bus definitionibus patet: I. Tutorem primario personæ,
secundario tamen rei; curatorem primario rei, secundario
personæ dari §. 4. *Inst. qui test. tut.* §. 2. *Inst. de curat.*
H. Tutelam esse munus publicum *pr. Inst. de excus. tut.*

§. 289. De tutela hac ita cautum fuerat a decemviris:
PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SUPER FAMILIA, PECVNIA,
TUTELAVE SVÆ REI, ITA IVS ESTO, *VLP. Fragm. tit. XI.*
§. 14. Et paucis interiectis: *si paterfamilias intestato mori-*
tur, cui impubes suus heres escit, AGNATVS PROXIMVS TU-
TELAM

(*) Quæ ad illustrationem hujus definitionis pertinent, dixi-
mus ad *Inst.* (§. 202. *).

TUTELAM NANCISCITOR L. 9. D. de legit. tut. Unde novum axioma III. Tutela Jctis est instar hereditatis.

§. 290. Quum itaque tutor primario personæ, secundo rebus detur (§. 288. 1.) personæ autem, quæ tutorem accipiunt, sint capitâ libera, quæ se propter ætatem sponte defendere nequeunt (§. 288) consequens est (1. Ut tutorem non, ut olim, feminæ puberes accipiant (vid. *Antiq. Rom. h. t. & Comment. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. ll. 11. p. 236. seq.*) sed (2. Impuberes, masculi, & feminæ l. 239. pr. D. de verb. signif. & quidem (3. Sui juris d. l. 239. D. eod. adeoque (4. Nec patrem habentibus pr. *Inst. h. t. l. 6. §. ult. D. b. t. nec* (5. Servis l. 17. D. de tut. dar. nec (6. Peregrinis tutor detur. Ctc. *pro Cascin. cap. 33.*

§. 291. Ex eodem axioma patet (7. Tutorem personæ dati, quamvis præcipua forte causa dandi tutorem sit actus quidam suscipiendus, veluti aditio hereditatis l. 10. pr. D. de test. tut. l. 17. §. 1. D. de adpell. vel (8. Certæ rei, veluti Syriacæ, Africanæ, administratio L. 15. D. de test. tut. l. 27. pr. D. de tut. dar.

§. 292. Quumque tutela sit munus publicum (§. 288. 2.) consequens est (1. Ut eam suscipere possint & filii familias (P. I. §. 150. 1.) pr. *Inst. qui test. tut. dar. pess.* non autem (2. Servi l. 22. D. de test. tut. l. 32. D. de reg. jur. nisi cum libertate a domino dati l. 10. §. ult. D. de test. tut. §. 1. *Inst. qui test. tut. dar. nec* (3. Impuberes, & minores §. 13. *Inst. h. tit. nec* (4. Mulieres l. ult. D. h. tit. nec (5. Milites l. 1. C. locat. l. C. qui dar. tut. nec (6. Episcopi, & monachi, immo nec alii clerici, nisi tutores fiant legitimi l. 52. pr. §. 1. C. de episc. & cler. Nov. 123. cap. 5. (7. Nec prodigi l. 1. D. de cur. fur. immo nec (8. Furiosi, mente capti, surdi, muti l. 1. §. 2. 3. D. h. t. l. 8. D. de ant. tut. quamvis (9. Hi, & minores, testamento dati, ipso jure tutores sint, & interim curatoris credatur administratio L. 10. §. 3. D. de test. tut. l. 10. §. 7. D. excus.

§. 293. Quum denique tutela Jctis sit instar hereditatis (§. 289. 3.) consequens est (1. Ut quemadmodum heres scriptus præfertur legitimo, extra ordinem autem prætor aliquando bonorum possessionem dat iis, qui jure civili heredes non sunt; ita & tutor, testamento datus, semper exclu-

excludat legitimos, &, si neuter adsit, tutorem dent magistratus, quibus ea potestas speciali lege delata est; ut adeo (2. Tutela sit vel TESTAMENTARIA, vel LEGITIMA, vel DATIVA L. 52. G. de episc. & cler.

TITULUS II.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

§. 294. De tutela testamentaria axiomata. §. 295. Quibus tutores dari possunt? §. 296. Qui dantur? §. 297. Quomodo?

§. 294. **P**rima tutelæ species est TESTAMENTARIA (§. 293. 1.). ex lege enim prioræ 12. tabb. (§. 289.) fluebant axiomati: I. Quisque potest liberis, in potestate sua constitutis, & in alterius potestatem, se mortuo, non recasuris, testamento, vel codicillis, testamento confirmatis, tutores quoscumque dare L. 1. l. 3. D. h. t. §. 3. Inst. de tut. II. Ea tutela testamentaria est instar hereditatis, vel certe fideicommissi universalis.

§. 295. Ex primo axiomate sequitur (1. Ut pater tutores recte det liberis suis primi gradus l. 1. pr. D. h. t. §. 3. Inst. h. t. etiam (2. Exhereditatis L. 4. D. h. t. §. 4. Inst. de pupill. subst. etiam (3. Postumis, modo in ea causa sint, ut, si vivis parentibus nascerentur, in eorum potestatem nascerentur (P. I. §. 125. 1. 2.) l. 1. §. 1. D. h. t. etiam (4. Nepotibus, modo non recasuris in patris potestatem (§. 271. 4.) l. 1. §. 2. D. h. t. §. 3. Inst. de tut. Ut nec (5. Matri jus tutores dandi competat, nec (6. Pater tutorem emancipato dare possit L. 1. pr. D. h. t. (7. Ut filiorum, filiarumque vocabulo etiam postumi, & postumæ l. 5. D. h. t. §. ult. Inst. h. t. (8. Liberos, & postumorum nomine, etiam nepotes, & neptes comprehendantur, non autem vocabulo filiorum, vel filiarum L. 6. D. h. t.

§. 296. Sed & ex eodem axiomate recte inferas (9. Tutores dari posse testamento omnes, quibuscum est testamenti factio l. 22. D. h. t. quive (10. Capaces sunt munerum publicorum, sive unum, sive plures; adeoque & (11. Servos cum libertate datos (quam datam esse tutoris datio-

datione intelligitur, ex (§. 292. 2.) l. 32. §. 2. D. §. 1. *Inst. h. t. l. penult. C. de necess. serv. her. Inst.* etiam (12. Filios familias (§. 292. 1.) etiam (13. Alterius civitatis cives l. 32. *pr. D. h. t. l. 10. D. de tutel. &* (14. Magistratus l. 20. §. 1. D. *h. t. immo &* (15. Furiosos (16. Mente captos (17. Minores (quamvis interea, dum illi respiscant, hi majorentes fiant, curator detur a magistratu l. 10. §. 3. D. §. 2. *Inst. h. t. l. 10. §. 7. D. de excus. tut.*). Non autem (18. Personam incertam l. 20. D. *h. t.* nec (19. Qui se ipsum tutorem scripsit L. 29. D. *h. t.*

§. 297. Ex altero axiomate veteres intulerunt (1. Tutorem & testamento dari posse, & codicillis, testamento confirmatis L. 3. *pr. D. h. t. l. 1. §. 1. D. de conf. tut.* (2. Eum & pure, & sub conditione, & ex die, vel in diem dari posse L. 8. §. 2. D. §. 3. *Inst. h. t.* (3. Pendente conditione, vel die nondum veniente, alium dandum a magistratu L. 11. *pr. D. h. t.* (4. Etiam, quod ad tutelam attinet, neminem posse pro parte testatum, pro parte intestatum decedere L. 7. D. *de reg. jur.* THOMAS. *Schol. ad HUBER. Praelect. Inst. h. t.* (5. Si semel ad testamentarium devoluta sit tutela, vel ea adhuc speretur, locum non esse tutelae legitimae L. 11. *pr. §. 1. D. h. t.*

TITULUS III.

DE CONFIRMANDO TUTORE.

§. 298. *Quid confirmatio? Quando ea opus sit?* §. 299. *Fit vel cum, vel sine inquisitione.* §. 300. *Tutores confirmati manent testamentarii.* §. 301. *Ufus hodiernus.*

§. 298. **C**ONFIRMARE tutorem in jure nostro est, tutorem non recte testamento dato, defectum istum supplere. Quum enim pater liberis suis, testamento, vel codicillis testamento confirmatis, tutorem dare possit (§. 294. 1.) consequens est, ut defectu laboret tutoris datio. I. Si pater tutorem dederit emancipato. II. Si tutorem suis dederit, sed codicillis testamento haud confirmatis. III. Si mater liberis institutis, aliusve extraneus pupillo instituto, tutorem dederit; adeoque his casibus omnibus opus esse con-

confirmatione L. 1. §. 1. l. 3. D. h. t. §. ult. *Inst. de tutel.* l. 32. D. de excusf.

§. 299. Quum autem major præsumtio sit, patrem bene consulere liberis, quam matrem, & magis amare ille censeatur liberos institutos, quam non institutos, consequens est (1. Ut SINE INQUISITIONE confirmandus sit tutor, a patre liberis emancipatis, vel naturalibus institutis, vel codicillis testamento non confirmatis, datus L. 1. §. 2. D. de conf. tut. §. ult. *Inst. de tutel.* (2. CUM INQUISITIONE autem (vel, si confirmatio a magistratu minore fiat, etiam cum jurisdictione) tutor a matre, vel a patre naturalibus non institutis datus L. 4. D. de test. tut. l. 1. §. 2. l. 2. l. 7. D. h. t. l. 4. C. de test. tut. Add. BYNKERSH. *Obs.* II. 17.

§. 300. Et quia confirmatio supplet defectum tutoris dationis (§. 298.) facile patet, tutores hos, a magistratu datos, manere testamentarios, nec ideo dativos fieri L. 3. D. l. 3. C. h. t.

§. 301. Hodie confirmatio non tam defectum aliquem supplet, quam auctoritatem, facultatemque gerendi tutori tribuit. Et hinc moribus Germanorum omnes tutores, sive testamentarii, sive legitimi, a magistratu confirmandi sunt. *Recess. Imp. a. 1548. tit. 31. & a. 1577. tit. 32.* Idem moribus Frisiz obinet, nisi quod ibi legitima parentum tutela excipitur. HUBER. *Prælect. ad Pand. Libr. XXVI. tit. 4. §. 4.* (*Conf. Elem. jur. Germ. Libr. I. tit. 15. §. 345-361. 363.*)

TITULUS IV.

DE LEGITIMIS TUTORIBUS.

§. 302. *Legitima tutela fundamentum.* §. 303. *Legitima tutela agnatorum.* §. 304. *Matris, & avia.* §. 305. *Patronorum.* §. 306. *Parentum.* §. 307. *Fiduciaria.* §. 308. *Ufus hodiernus.*

§. 302. **Q**uandoquidem tutela JCris est instar hereditatis (§. 289. 3.) herede autem instituto deficiente, succedit LEGITIMUS; hinc & tutela, si pater omnino, vel certe quodam tutelam, intestatus decessit §. 2. *Inst. h. t.*

h. r. defertur proximis heredibus legitimis. Unde axiomata: I. Ubi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet §. *un. Inst. de legit. patr. tut. l. 73. pr. D. de reg. jur.* II. Non tamen admittuntur heredes, nisi qui idonei sunt obeundo muneri publico (§. 292. & 296. 9.)

§. 303. Quum itaque, ubi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debeat (§. 302. 1.) sequitur (1. Ut, quum lex 12. tabb. tantum proximos agnatos, & gentiles ad hereditatem vocaret, Ulp. *Fragm. tit. 26. §. 1.* hi etiam soli jure veteri essent tutores legitimi *l. 1. pr. l. 5. pr. l. 6. D. h. r.* non cognati (a) (2. Ut proximi excludant remotiores, & (3. Plures ejusdem gradus simul admittantur *L. 9. D. h. r. §. ult. Inst. de cap. dem.* (4. Ut tamen, mutato illo succedendi jure *Nov. 118. cap. 4.* etiam cognati ad tutelam legitimam vocandi sint *d. Nov. 118. cap. 5.*

§. 304. Ex altero axioma sequitur (1. Ut cognati nec hodie admittantur, nisi masculi, & majores, *l. 1. §. 1. D. h. r. §. un. Inst. de legit. patr. tut. l. ult. C. h. r. exceptis* tamen (2. MATRE, & AVIA, quæ ex *Nov. 118. cap. 5.* omnibus, etiam avo paterno, in tutela legitima liberorum, & nepotum præferuntur, modo renuncient secundis nuptiis & SCro Vellejano.

§. 305. Denique ex priore axioma sequitur (1. Ut, quia PATRONUS liberto instar patris, & proximi agnati erat (P. I. §. 140.) is quoque, vel, eo jam mortuo, ejus liberi heredes sint libertis, sine liberis mortuis, Ulp. *Fragm. tit. 29. §. 1. l. 23. §. 1. D. de bon. libert. pr. Inst. de success. libert.* adeoque (2. Idem etiam, si obeundo muneri publico idonei sint (§. 292.) ad tutelam liberorum vocentur *L. 3. pr. D. h. r. §. un. Inst. de legit. patr. tut.*

§. 306. Quumque patronus ad tutelam admittendus sit (§. 305. 2.) PATER autem, emancipans filium, & interposita fiducia tertium manumittens, jura patronatus in eo retineret (P. I. §. 179. 3.) consequens erat (1. Ut & pater tutor esset filii impuberis, quem emancipaverat §. *un. Inst. de leg. par. tut. l. 3. §. ult. h. r.*

§. 307.

(a) Discrimen inter AGNATOS, & COGNATOS, illosque vel stricte dictos, vel GENTILES alibi ostendimus (*Inst. §. 22. **).

§. 307. Denique sicuti, patrono mortuo, ejus filii tutelam suscipiebant (§. 305. 2.) ita & patre emancipante mortuo, filii emancipati impuberis tutela legitima deferrebatur fratri justæ ætatis §. un. *Inst. de fid. tut. l. 4. D. de legit. tut.* Quam tutelam Justinianus FIDUCIARIAM vocat, quum *ULPIANO Fragm. tit. 11. §. 5.* tutela fiduciaria sit tutela parentum.

§. 308. Sed legitima patronorum, parentum, & fiduciaria tutela hodie extra usum est. Cognatorum etiamnum obzinet. In feudis hodie quoque agnati excludunt cognatos; & si feuda individua sint, natu major præfertur, quod in Saxonia indistincte observatur. *CARPZ. Part. II. const. 11. def. 11. n. 1. Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 15. §. 350. seqq. 369.*)

TITULUS V.

DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS, DATIS AB HIS, QUI JUS DANDI HABENT, ET QUI, ET IN QUIBUS CAUSSIS, SPECIALITER DARI POSSUNT.

§. 309. De tutela dativa axiomata. §. 310. Facultas tutores dandi unde sit? §. 311. Quibus olim singularibus legibus data sit? §. 312. Qui magistratus, & quomodo tutores det? §. 313. Quos dare possit? §. 314. Quando tutela dativa locus sit? §. 315. Tutoris datio actus legitimus. §. 316. Usus hodiernus.

§. 309. **D**eficiente, vel impedita tutela testamentaria (§. 297. 5.) itemque legitimo non extante utore DAT magistratus, cui id jus speciali lege concessum est (§. 293. 1.). De ea tutela notanda axiomata: I. Tutor hic ex lege a magistratu datur. II. Datur in subsidium, deficiente testamentario, & legitimo. III. Tutoris datio est actus legitimus *L. 77. D. de reg. jur.*

§. 310. Quum itaque ex lege detur (§. 309. 1.) consequens est (1. Ut nullus magistratum tutorem dare possit, nisi cui speciali lege id sit concessum *L. 6. §. 2. D. de tutel.* (2. Ut ea facultas tutorem dandi non possit mandari, uti aliæ partes jurisdictionis (*P. I. §. 253. 3.*) *l. 8. pr. D. h. t. l. 1. pr. D. de off. ejus, cui mand. jurisd.* Qui-

bus legibus non obstat *l. 15. D. de off. procos.* (Vid. *Inst. §. 243. **).

§. 311. Quia vero speciali lege opus est magistratui, daturum tutorem (§. 309. 1.) hinc I. a. u. c. 443. lata lex *ARTILIA* a *L. Artilio Regulo*, tribuno plebis (*Liv. IX. 30.*) cautumque, ut prætor urbanus tutores daret cum majore parte tribunorum plebis (*Inst. §. 242. **) *pr. Inst. de Atil. tut.* Deinde, quum eandem potestatem moribus sibi vindicassent prætores Siciliæ *Excerpt. Peiresf. p. 397.* postea II. lata est lex *JULIA*, & *TITIA*, *Augusto III. & M. Titio Ruso* *coff. a. u. c. 728.* (de qua vid. *Histor. jur. Lib. 1. §. 164.*) eaque cautum, ut & in reliquis provinciis tutores a præsidibus darentur *pr. Inst. h. t.* Hinc porro III. *CLAUDIO* imp. *coff. jussi* sunt extra ordinem tutores cum inquisitione dare *§. 3. Inst. eod. Suet. Claud. cap. 23. Plin. Epist. IX. 13.* Postea IV. sub *M. Antonino* invaluit, ut singularis prætor tutelarum hanc curam ex constitutione imp. susciperet *d. §. 3. Inst. eod. Jul. Capit. Marc. t. 10.* Ex eo V. Romæ præfectus urbi, & prætor secundum suam quisque jurisdictionem; in provinciis præsides, & procos. nec non harum legati ex oratione *Marci Imp. (P. I. §. 225.)* vel magistratus municipales, si non adeo magnæ essent pupilli facultates, tutores dederunt *§. 4. Inst. l. 1. pr. §. 1. l. 3. l. 19. pr. §. 1. D. h. t.* Denique VI. *Justinianus* & *juridico Alex.* & magistratibus municipalibus id indulxit, ut si facultas pupilli *D. solidos* non excederent, adhibito loci Episcopo, etiam non expectata præsidis jussione, tutores darent *§. 5. Inst. de Atil. tut. l. 30. C. de Episc. aud.*

§. 312. Ex eodem axioma, & quod tutor non rei, sed personæ primario datur (§. 288. 1.) inferendum (1. Tutorem dare magistratum domicilii, non eum, sub quo bona sita sunt, nisi maxima horum pars alibi sita sint *L. un. C. ubi pet. tut. vel. cur. l. 27. D. h. t.* (2. Tunc nihil interesse, præsentem sint pupilli, an absentes, sive sciant, & consentiant, sive ignorent, & nolint *L. 5. l. 6. D. h. t.* (3. Tutorem dandum esse a majoribus magistratibus, præmissa inquisitione in mores, & facultates tutoris *l. 21. §. 5. 6. D. h. t.* a minoribus cum satisfactione *pr. §. ult. Inst. de satisfd.*

§. 313. Porro inde liquet (4. Magistratum dare posse omnes jurisdictioni suæ subjectos *l. 1. §. ult. l. 3. l. 24. l. 27.*

l. 27. D. h. t. etiam (5. Absentes l. 5. D. h. t. imino & (6. Collegas, modo se non excusent l. 19. §. 1. D. h. t. l. 3. D. qui per tut. l. 13. §. 4. D. ad SC. Treb. non autem (7. Se ipsum L. 4. D. h. t. nec (8. Eum; qui a parentibus prohibitus est L. 21. §. 2. D. h. t. (9. Si qua civitate desint personæ idoneæ, magistratum posse inquirere in honestissimum quemque; & nomina præsid. mittere; non tamen arbitrium dandi sibi vindicare L. 24. D. h. t.

§. 314. Quum porro detur hic tutor in subsidium (309: 2.) consequens est (1. Ut huic tutelæ locus sit; si nec testamentarius; nec legitimus existet *pr. Inst. h. t.* itemque (2. Si tutela testamentaria vel impeditur; & adhuc speratur (§. 298. §.) vel (3. Finitur morte; excusatione; vel remotione tutoris (§. 345. 1. §. 348. 5. 6.) l. 11. *pr. §. 1. 2. D. de test. tut.* nec non (4. Si hereditas nomine pupilli adeunda l. 9. D. h. t. vel (5. Si tutores ab hoste sint capti; vel absint; vel adpellaverint L. 2. D. §. 2. *Inst. h. t.*

§. 315. Denique quum tutoris datio sit actus legitimus (§. 1209. 3.) & simul voluntariæ jurisdictionis (P. I. §. 249: *seq.*) facile reddi poterit ratio (1. Cur magistratus quidem omni tempore; & loco tutorem dare possit l. 8. §. 2. D. h. t. l. 3. §. 3. D. de tut. non tamen (2. Sub conditione; nec in diem; vel ex die (P. I. §. 35. 1. 2.) l. 6. §. 1. D. de tut. l. 77. D. de reg. jur. quum (3. Hæc omnia aliter se habeant in tutela testamentaria (§. 309: 2.).

§. 316. Hodie tutoris dationem ad ordinariam jurisdictionem pertinere; omnibusque competere magistratibus; quibus civilis est jurisdictio; jam alio loco monuimus (*Inst. §. 246.*) ostendimusque; magistratibus nostris jus etiam esse prætereundi; vel non confirmandi tutores testamentarios; & legitimos; si id e re pupilli fore existiment. Vid. SCHILT. *Exerc. XXXVII. 46.* ZYPÆUM *Nor. jur. Belg. tit. de tut. Statut. Fris. l. 7. 1.* (*Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 15. §. 345. 358. 369. 370.*)

TITULUS VI.

QUI PETANT TUTORES; ET CURATORES; ET UBI PETANTUR.

§. 317: Qui petant tutores? §. 318. Poena eorum; qui non

petunt. §. 319. Quomodo tutor petendus? §. 320. Quando p^ona digna censeatur matris, & cognatorum negligentia? §. 321. Quomodo annus computandus? §. 322. P^ona ipsa. §. 323. Usus hodiernus.

§. 317. **Q**uum ex lege Atilia, & Julia Titia tutores darent p^otores, & p^osidēs provinciarum (§. 311. 1.) omnino opus erat, ut tutores PETERENTUR; id est, nominatim commendarentur idonei. *NOODT. Comment. Pand. h. t.* Id vero faciebant quidam *ex officio* magis, quidam *ex necessitate* vel legis, vel causæ. *Ex officio* tutores petebant cognati, adfines, familiares, amici; *ex necessitate* legis mater, cognati, qui proximi heredes, & liberti *L. 2. pr. §. 1. D. h. t.* *Ex necessitate* causæ creditores adversus pupillum acturi *L. 2. §. 3. D. h. t. l. 1. l. 4. C. eod.*

§. 318. Et libertus quidem, negligentix ideo accusatus, apud p^osidem tamquam inofficiosus emendatur *d. l. 2. §. 1. D. h. t.* Mater, & cognati, qui hereditatem sperant, spe hereditatis legitimæ privantur *L. 2. §. 1. D. h. t. l. 10. C. de legit. hered.*

§. 319. Petere autem tutores tenebatur mater intra annum *§. ult. Inst. de SC. Tertull.* (quod ex lege esse dicitur in *d. l. 10. C. de legit. her.* vel potius ex legibus in *Novell. Theod. de tut.* puta ex legibus Atilia, & Julia Titia, uti recte suspicatur. *EM. MERIL. Obs. 1. 37.*) mortuo enim marito, liberi intra annum luctus a matrum complexu non divellebantur, eoque pertinent illa *HORATII Epist. 1. 1.*

- - - - - ut piger annus

Pupillis, quos dura premit custodia matris.

§. 320. Quum itaque mater, & cognati necessario petere teneantur (§. 317.) consequens est (1. Ut ob eandem pietatis rationem & avia teneatur *L. 2. §. 28. 30. 31. D. ad SC. Tertull.* (2. Ut debeant idoneum petere; adeoque (3. Non talem, qui excusari potest *d. l. 2. §. 32. seq. D. eod. l. 1. §. 1. D. h. t.* nec (4. Parum locupletem *L. 2. §. 37. D. ad SC. Tertull.* (5. Ut tutoribus prioribus excusatis, vel rejectis, confessis, & ubi primum potuit, aliorum nomina dare debeant *d. l. 2. §. 48. seq. D. eod. l. 2. §. 1. D. h. t.* (6. Ut & confirmationem tutorum non recte datorum (§. 298. 3.) petere teneantur *L. 4. pr. D. h. t.*

§. 321. Quumque intra annum petendus sit tutor (§. 319.) consequens est (1. Ut viduæ annus currat a die mortis (2. Cognatis proximis a fine anni, intra quem vidua petere debuisset. BRUNNEM. ad L. 10. C. de legit. herod.

§. 322. Quia porro pupillorum legitima hereditate privantur, qui iusto tempore non petunt (§. 318.) sequitur (1. Ut eis non denegetur fideicommissum, quod ex patris iudicio descendit l. 4. §. 3. D. h. r. (2. Ut, matre exclusa, admittantur proximi, qui venissent, si mater non fuisset l. 2. §. ult. D. ab SC. Tert. (3. Ut cesset hæc pœna quoties cessat dolus, veluti (α si egenis liberis tutores non petierit l. 2. §. 26. 45. D. ad SC. Tert. (β si mater, emissâ satisfactione, heres a viro instituta, rogataque sit, ut hereditatem filio puberi restitueret d. l. 2. §. 46. D. eod. (γ si mater ipsa sit minorennis l. 2. C. si adv. delict. (δ si filius, pubes factus, matrem testamento non exclusit l. 3. C. ad SC. Tertull.

§. 323. Sed quum hodie negligentia matris in petendo tutore inter exheredationis causas non sit, quas Justinianus Imp. Nov. 115. cap. 4. expressit, non absurda est eorum sententia, qui hodie hoc casu pœnam cessare contendunt, ubi pupillus ad pubertatem pervenerit, nisi legibus ac statutis diserte firmata sit.

TITULUS VII.

DE ADMINISTRATIONE, ET PERICULO TUTORUM, ET CURATORUM, QUI GESSERINT VEL NON, ET DE AGENTIBUS, VEL CONVENIENDIS UNO, VEL PLURIBUS.

§. 324. Tutoris officium. §. 325. Quis tutor in tutela suscipienda teneatur prestare? §. 326. Cui inter plures tutores administratio deferatur? §. 327. Ejus cura pro pupillo. §. 328. Et pro ejus bonis. §. 329. Quid tutor in bonis possit, vel non possit facere? §. 330. Quid debeat facere? §. 331. Ufus hodiernus.

§. 324. **T**utela, vel curatio demandata, & suscipienda recte, & administranda est. I. SUSCIPITUR recte tutela, si pupillo satis cautum, prospectumque sit. II. ADMINISTRATUR rite, si tutor primario personæ, & securum

dum hanc etiam bonorum curam gerat (§. 288. 1.) nam III. Et bonorum ratione domini loco est, quum tutelam administrat, non quum pupillum spoliat l. 7. §. 3. D. pro omz.

§. 325. Quum itaque recte suscipiatur tutela, quando cautum est pupillo (§. 324. 1.) facile reddideris rationem (1. Cur jura nostra a tutoribus exigant I. jusjurandum, arg. *Aurb. Quod nunc C. de cur. furios.* (2. Cur eadem II. satisfacere jubeant, in quoscumque aliqua cadit suspicio (*Inst. §. 280.*) *pr. Inst. de satisfd. tut. l. 1. D. rem pup. salu. for. L. 1. C. de tut. & cur. qui satis non deder.* (3. Cur eo non præstito, quidquid ab iis actum, nullius momenti sit l. 3. l. 5. C. eod. immo (4. Ipsi tutores tamquam suspecti removeri possint l. 2. C. eod. (5. Cur III. inventarium bonorum pupilli, præsentibus personis publicis, conficere teneantur l. 7. *pr. D. L. 24. D. h. r. l. ult. §. 1. C. arbitr. tut.* (6. Cur, eo non confecto, idem obtineat, quod non præstita cautione obtinere diximus (§. hoc num. 3.) l. 7. *pr. D. h. r. L. ult. §. 1. C. arb. tut. & præterea* (7. Contra tutorem in litem jurari possit l. 3. *pr. D. h. r. nisi ex justa causa*, ipsiusque pupilli bono confectum non sit (a).

§. 326. Suscepta hoc modo tutela, & administranda est. Quumque plures aliquando tutores, vel a testatore (§. 296. 9.) vel a lege (§. 303. 3.) vocentur, & raro e re pupilli sit, tutelam per plures spargi l. 3. §. 6. D. h. r. non abs re cautum (1. Ut, si quidem omnes administrare, & tutelam dividere malint, audiendi sint l. 3. §. penult. & ult. l. 4. D. h. r. (2. Sin divisio non placeat, is præferendus, qui reliquis satis offerat, vel (3. Nemine satis offerente, is, cui a testatore administratio commissa (4. Vel, si nec id adscriptum, is quem major pars elegerit. (5.

Dissen-

(a) Talis est justa causa, si ipse pater, veritus, ne secreta patrimonii pandantur repertorium fieri prohibuerit. Arg. l. 2. C. de alim. pupill. præst. l. ult. §. 1. de arbitr. tutel. Quo casu tamen quædam bonorum descriptio facienda, nec liberatur tutor a reddendis rationibus, si vel maxime pater eum jussit esse ἀναλόγως. Nec a dolo præstando immunis est L. 5. §. 7. D. h. r.

Dissentientibus denique tutoribus, prætor partes interponere debeat §. 1. *Inst. de satisfd. tut. l. 3. §. 7. D. h. t. l. 19. §. 1. D. de test. tut.*

§. 327. Quum vero tutor primario personæ curam gere-
re debeat (§. 324. 2.) facile pater, tutoris esse (1. Pu-
pillum non indefensum relinquere *l. 1. §. 2. 3. l. 9. §. 6. l. 30. D. h. t. l. 6. L. 11. l. 8. C. h. t.* (2. Eundem bene
educandum, & (3. Pro dignitate familiæ modoque faculta-
tum, bonis artibus moribusque imbuendum curare *l. 13. §. 3. D. h. t. l. 3. §. 5. l. 4. D. ubi pupill. educ. deb. ac*
denique (4. In negotiis, quæ a pupillo geruntur, interpo-
nere auctoritatem *l. 17. D. de auct. tut.*

§. 328. Quumque secundo tutor & bonorum curam ge-
rere debeat (§. 324. 2.) consequens est (1. Ut eum offi-
cio boni viri patrisque familias fungi oporteat *l. 10. l. 33. pr. D. h. t. Nov. 122. cap. ult. adeoque & (2. Culpam le-
vem, non tamen culpam levissimam, vel casum, præstare*
*l. 23. pr. D. de reg. jur. l. 7. C. de arb. tut. l. 4. C. de
peric. tut.*

§. 329. Denique quum in administratione tutelæ, non au-
tem si spoliare velit pupillum, pro domino habeatur tutor
(324. 3. consequens est (1. Ut possit quidem res factas te-
ctas conservare *l. 22. C. h. t.* (2. Fructus, aliaque tempo-
re deperitura, vendere *l. 7. §. 2. D. h. t.* (3. Debita
pupillaria solvere *L. 9. §. 1. 5. L. 13. §. 2. D. h. t.* (4.
Necessarias impensas facere *l. 12. §. 2, l. 32. §. 6. 7. D.
h. t.* veluti mercedes præceptoribus solvere, alimenta ser-
vis, libertisque præstare, solemnia munera parentibus, &
cognatis mittere *l. 12. §. 3. D. h. t.* non autem (5. Pecun-
niam pupillarem sine usuris gravissimis (§. 93. *) id est,
centesimis, in usus suos convertere *L. 7. §. 4. seqq. l. 54.
D. h. t. l. 1. C. de usur. pupill. nec (6. Donare l. 22. D.
h. t. l. 13. §. 2. D. eod. vel (7. Dotem sorori pupilli ute-
rinæ dare l. 12. §. 3. D. h. t. vel (8. Temere alienare l. 1.
pr. D. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt.*

§. 330. Ex eodem patet (9. Tutorem teneri redditus pu-
pillares recipere *L. 32. §. 1. 2. D. h. t.* (10. Debita exi-
gere *l. 15. l. 46. §. ult. D. h. t.* (11. Pecunias in emtio-
nem prædiorum, vel sub usuris, collocare *l. 3. §. 2. l. 5.
l. 13. §. 1. l. 15. D. l. 24. C. h. t.* adeo ut (12. Si id
non faciat, ipse usuras præstare teneatur, aut extra ordi-

nem coerceatur l. 7. §. 3. l. 15. l. 58. §. 3. D. h. t. L. 3. C. de usur. pupill. nisi copia emendi, vel scœnori locandi non fuisse, quod præsumitur, nisi suam pecuniam eo tempore bene collocasse arguatur l. 13. §. 1. D. h. t. Quod tamen mitigatum per Nov. 72. cap. 6. seq.

§. 331. Omnia hæc etiamnum exiguntur a tutoribus; nec est, quod hic addamus, nisi quod mores, & leges publicæ in suscipienda tutela, præter jusjurandum, satisfactionem, & repertorium, etiam exigant confirmationem magistratus (§. 301.) *Recess. Imp. A. 1548. tit. 31. & 4. 1577. tit. 32.* Quamvis duo priora requisita hodie passim omittantur, & satis cautum esse petetur pupillo tacito pignore, quod in bonis tutoris ei leges indulgent (§. 22. 6.) (*Conf. Elem. jur. Germ. lib. 1. tit. 15. §. 363.*).

TITULUS VIII.

DE AUCTORITATE, ET CONSENSU TUTORUM, ET CURATORUM.

§. 332. Cur tutoris requiratur auctoritas? §. 333. Quid sit? §. 334. De ea axiomata. §. 335. Quomodo interponenda? §. 336. In quibus negotiis ea opus sit? §. 337. Cur pupillus adire hereditatem non possit? §. 338. Tutor an auctor possit fieri in rem suam? & quis auctor fiat? §. 339. Quid curatorum consensus? §. 340. Usus hodiernus.

§. 132. **Q**UUM tutoris sit etiam AUCTORITATEM interponere in negotiis pupillaribus (§. 327. 4.) de ea hoc titulo agitur. Nimirum quia impuberes sunt, vel infantes ad annum usque septimum, vel infantia majores (P. I. §. 129.) utraque quidem ætas imperfecta censebatur; at imperfectior tamen infantis, quam infantia majoris. In illum tutori erat vis; in hunc POTESTAS (*Inst. §. 203.*).

§. 333. Hinc colligebant, infantem nihil agere posse, sed omnia pro illo explicare tutorem l. 1. §. 2. D. de adm. tut. l. 9. D. de adq. her. majorem autem infantia ipsum agere posse, modo auctor fiat tutor l. 9. D. de adquir. hered. l. 32. §. 2. D. l. 3. C. de adquir. poss. id est, modo, quod pupilli personæ ob lubricum ætatis dcesse videtur, adstipulatione-

latione sua, vel consensu suppleat (a) d. L. 32. §. 2. D. adq. poss. Unde AUCTORITAS tutoris est actus legitimus, quo tutor id, quod pupillus, infantia majori, gerit (§. 332.) & ex quo deterior ejus conditio fieri posset, solemniter adprobat.

§. 334. Ponimus itaque I. auctoritatem esse actum legitimum (P. I. §. 35.) II. Pupillum quidem posse, & sine tutoris auctoritate meliorem reddere conditionem, non autem deteriolem *pr. Inst. L. 6. pr. D. h. t.* nisi sollemnis actus sit explicandus *l. 19. D. de auct. tut.* III. Tutoris auctoritate suppleri infirmum pupilli iudicium.

§. 335. Quum itaque auctoritas sit actus legitimus (§. 334. 1.) consequens est (1. Ut tutor debeat auctor fieri præsens. 2. Volens, & sciens quid agatur *L. 1. §. 1. l. 14. D. h. t.* (3. In ipso negotio *l. 25. §. 4. D. de adq. her.* (quam interpretati sumus *Inst. §. 250. **) (4. Pure *l. 8. D. h. t.* (5. Ut nec sub conditione, nec (6. Post tempus, nec (7. Per epistolam, vel per internuncium, interponi possit auctoritas *d. l. 8. l. 9. §. 5. D. h. t. §. 2. Inst. h. t.* (8. Ut tutor ad interponendam auctoritatem cogi nequeat *l. 17. D. h. t.*

§. 336. Ex altero axiomaie (§. 334. 2.) fuit (1. Pupillum & infcio tutore, sibi posse stipulari *l. 9. pr. D. h. t.* donationem, vel acceptilationem recipere *L. 2. D. de acceptil.* & ex quocumque titulo lucrativo acquirere *l. 11. D. de adq. rer. dem.* & possessionem adprehendere *L. 32. §. 2. C. de adq. vel amitt. poss.* non autem (2. Promittere, donare, alienare, remittere, vel alio modo se obligare civiliter *L. 5. §. 1. L. 9. pr. D. h. t. L. 8. D. de adq. vel amitt. her.* (3. Contractus, cum pupillis infcio tutore initos, obligare quidem eos, qui cum pupillis contraxerunt, non

(a) Et hinc intelligimus, quomodo AUCTOR ab augendo nomen acceperit, quod *augetur*, uti ait CHARISIUS *lib. 1.* Dubitat Voss. in *Etymol. p. 63.* qui modo ab *auco*, modo ab antiquo *auquo* hoc vocabulum arcessit; nec derivationi Charisii notionem vocabuli convenire putat. At JCROS tamen hanc augendi notionem voci *auctoritas* subiecisse, satis manifestum est ex verbis PAULLI: *nam iudicium infantis SUPPLETUR AUCTORITATE tutoris L. 32. §. 2. D. de adq. vel amitt. possess.*

non autem ipſos pupillos *L. 15. §. 29. D. de act. emt. pr. Inst. §. 1.* (4. Tamen & pupillum obligari, ſi re inita obligator, & locupletior ipſe factus ſit *l. 1. pr. l. 5. §. 1. D. h. t. l. 46. D. de oblig. & act.*

§ 337. Nec difficile erit ex eodem axiomate reddere rationem, cur (5. Pupillus hereditatem, etiam lucroſam, ſine tutoris auctoritate, adire nequeat *l. 9. §. 3. D. h. t. §. 1. Inst. & THEOPHIL. ad d. §. 1. Inst. h. t.* Nam adeundo hereditatem & quaſi contrahit cum legatariis, & fidei-commiſſariis *l. 8. pr. D. de oblig. & act.* & aditio hereditatis ob creationis ambages erat actus ſolemnis (P. I. §. 35. 5.). Vid. *antiq. noſt. Rom. lib. 2. tit. 17. §. 15.*

§. 338. Denique quum auctoritate tutoris iudicium pupilli ſuppleatur (§. 334. 3.) conſequens eſt (1. Ut tutor auctor in rem ſuam, vel patris fieri (§. 3. *Inst. l. 1. pr. l. 7. pr. §. 2. D. h. t.*) adeoque & (2. Emere a pupillo non poſſit *l. 34. §. 7. D. de contrah. emt.* niſi (3. Palam, & bona fide, veluti in auctione publica *l. 5. C. cod. vel auctore contutore gerente L. 5. pr. D. h. tit.* (4. Ut, tutore cum pupillo acturo, dandus ſit curator *Nov. 72. cap. 2. (olim tutor pratorius. Ulp. Frag. tit. 11. §. 23. §. 3. Inst. h. t.)* quamvis id ob ejuſdem *Nov. 72. cap. 1. 2. 4. & Nov. 94.* functionem rarius contingere poſſit. (5. Ut auctoritatem interponat, qui gerit *l. 4. l. 6. D. h. t.* & (6. Si plures gerant, nihil interſit, ſive omnes, ſive unus, interponant auctoritatem *l. 4. l. 5. pr. l. 7. §. 1. D. l. ult. C. h. t.* niſi in arrogationem ſe dare velit pupillus *l. ult. C. h. t.* (7. Ut in acquirendo ſufficiat tutoris honorarii auctoritas *l. 49. D. de adqu. her.* non in alienando *L. 4. D. h. t.*

§. 339. Nec minus ex hoc axiomate recte inferes (8. Curatorem auctorem non fieri. Quia enim perfecta eſt ætas adulti, non opus eſt, ut perſonæ defectus ſuppleatur. Quia tamen curator rebus datur, conſenſum interponit in negotiis, quæ ad bona minoris *rubr. D. h. t. & l. 26. ſin. C. de admin. tut.* non in negotiis, quæ ad ejus perſonam primario pertinent (§. 151. 5. *).

§. 340. Ceterum hodie nec actus legitimus habetur auctoritas tutoris, nec inter hanc, & curatoris conſenſum quidquam ſupereſt discriminis. Immo plerumque & tutores, & curatores, res majoris momenti ipſi explicant, neque

que saepe interesse negotiis videas pupillos, & minores, nisi forte major ennitati propiores (*Inst. §. 256.*) (*Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 16. §. 385.*)

TITULUS IX.

QUANDO EX FACTO TUTORIS, VEL CURATORIS MINORES
AGERE, VEL CONVENIRI POSSUNT.

§. 341. *Fundamentum hujus tituli.* §. 342. *Pupillus ex facto tutoris agens.* §. 343. *Ex ejusdem facto conventus.*
§. 344. *Limitationes hujus juris.*

§. 341. **Q**UUM tutor & nomine pupilli gerat, & quoties auctoritatem interponit, id tantum, quod in persona pupilli deesse videtur, suppleat; facile patet, pupillum, & tutorem eatenus veluti unam personam esse; adeoque pupillum ex facto tutoris licito, & ad administrationem tutelæ pertinente, & agere & conveniri posse *L. 7. D. h. t. L. ult. C. h. t.*

§. 342. Quum itaque pupillus agere possit ex facto tutoris licito (§. 341. consequens est (1. Ut actio huic competat ex omni contractu, a tutore inito, & omni pacto obligatorio *l. 2. D. l. 4. C. h. t. l. 5. §. 9. D. de pec. const.* (2. Ut hæc actio sit utilis, non directa *d. l. 2. l. 4.* (3. Ut, si tutor egerit, & vicerit, pupillus habeat actionem judicati *L. 6. D. h. t.* (4. Ut tutoris dolus pupillo nullo modo profit *L. 3. D. h. tit.*

§. 343. Quumque ex simili facto conveniri etiam possit pupillus (§. 341.) sequitur (1. Ut non modo ex omni contractu, & pacto obligatorio tutoris adversus pupillum agi possit *l. 2. C. l. 5. §. 1. L. ult. D. h. t. verum etiam* (2. Ex judicato non adversus tutorem, *l. 1. C. h. t. l. 26. fin. C. de adm. tut.* sed adversus ipsum pupillum agendum sit *l. 5. l. 7. D. l. 1. C. h. t. l. 4. §. 1. D. de re jud.* (3. Ut dolo tutoris pupillo non noceat *l. 4. D. h. t.* nisi ex dolo tutoris, in administratione admisso, pupillus factus sit locupletior, vel rem a tutore servare possit *l. 1. l. 3. D. h. t.*

§. 344. Ceterum hæc omnia intelligenda (1. De casu, ubi, jam finita tutela, agendum est. Constante enim tutela,

tela, & tutor convenitur, & agit, quamvis de suo non solvere cogatur L. 5. pr. D. h. r. (2. Salvo pupillo beneficio restitutionis in integrum, si læsus sit (P. I. §. 393.) (3. De rebus ad administrationem tutelæ pertinentibus. Unde, quod suo nomine fecit tutor, veluti si pro pupillo fidejussit, non pupillum, sed ipsum tutorem obligat.

TITULUS X.

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, ET CURATORIBUS.

§. 345. Tutela finitur morte naturali, & civili. 3. 346. Pubertate. §. 347. Testamentaria, & existente conditione, vel die. §. 348. Finitur tutela & remotione, & excusatione. §. 349. Quis tutor suspectus? & de eo axiomata. §. 350. Qui accusari possint? §. 351. Quomodo puniantur? §. 352. Cui licent accusare? §. 353. Apud quem? §. 354. Usus hodiernus.

§. 345. **E**X hæcenus dictis facile intelligitur, quibus modis tutela finiatur. Ex ipsa enim tutelæ definitione, & sine consequitur, ut (1. Finiatur I. MORTE vel tutoris, vel pupilli (§. 3. *Inst. quib. mod. tut. fin.* adeoque (2. Nulla tutela, ac ne legitima quidem, proprie ad heredes, tamquam ad heredes transeat (*Inst. §. 258.*) l. 16. §. 1. D. de tut. l. 46. D. fam. etc. (3. Ut finiatur II. CAPITIS DEMINATIONE, & quidem pupilli quacunque, tutoris autem maxima, & media (*Inst. §. 249.*) §. 3. 4. *Inst. eod. l. 14.* §. 2. D. de tutel.

§. 346. Ex eadem definitione per se patet (4. Exspirare tutelam III. PUBERTATE (P. I. §. 129.) & quidem (5. Ipso jure, quamvis (6. Ex constitutione divi Marci non recipiant adolescentes rerum suarum administrationem, nisi constitutis curatoribus (*Inst. §. 271. seq.*) L. 33. §. 1. D. de administ. & peric. tut. l. 5. §. 5. D. eod.

§. 347. Quumque tutela testamentaria, id singulare habeat, ut testator & sub conditione, & in diem tutorem dare possit (§. 297. 2.) facile quoque reddi potest ratio, cur IV. hæc tutela EXISTENTE CONDITIONE, vel TEMPORE expiret L. 14. §. 3. 5. D. de tut. §. 2. 5. *Inst. quib. mod. tut. fin.*

§. 348. Denique quod V. REMOTIONE SUSPECTI tutoris tutela, curatoris curatio, finitur, ex eo est, quod uterque ad omnem finem, & diligentiam obstrictus est (§. 328. 1. seq.) Quod autem & VI. EXCUSATIONE expirat, id inde est, quod tutela est munus publicum (§. 288. 2.) Hinc de SUSPECTIS tutoribus, & curatoribus hoc; de EXCUSATIONE eorundem sequenti titulo agitur.

§. 349. SUSPECTI vocantur tutores, & curatores, qui vel non ex fide gerunt, sive dolo malo, sive culpa, & negligentia non satisfaciant officio, vel moribus suspicionem movent, licet alioquin solvendo sint §. 5. §. ult. Inst. h. r. l. 8. D. eod. Ex quo axiomata fluunt: I. Suspectus est, quicumque vel dolum, vel negligentiam suam prodit. II. Suspectus merito removeretur; vel si quid tristius admisserit, severius plectitur. Quum rei publicæ intersit, rem pupillis salvam esse, non abs re visum est Romanis III. Tutoris suspecti accusationem, non quidem ratione objecti, & finis, sed ratione formæ esse quasi publicam. §. 3. Inst. l. 1. §. 6. D. h. r.

§. 350. Quum ita suspectus sit, qui dolum, vel negligentiam suam prodit (§. 349. 1.) consequens est (1. Ut sola paupertas neminem suspectum faciat l. 8. D. h. r. §. ult. Inst. h. r. quamvis, si pupilli res periclitetur, vel curator ei adjungi, vel is plane removeri possit, si non fatiscet; sed tamen non tamquam suspectus l. 3. l. 6. C. h. r. (2. Ut omnes tutores, sive testamentarii, & dativi, sive legitimi, suspecti fieri possint l. 1. §. 5. D. §. 2. Inst. h. r. quamvis, ut famæ legitimorum in gratiam pupilli parcat, eis potius curator adjungi soleat l. 9. D. h. r. (3. Ut a suspitione non liberet satisfactio l. 5. l. 6. D. §. penult. Inst. h. r.

§. 351. Quia vero suspectus merito removeretur, vel plectitur (349. 2.) colligebant inde veteres (1. Tutori accusato statim interdicens administratione, quod finitur cognitio l. 7. C. §. 7. Inst. h. r. (2. Finita cognitione, tutorem convictum removendum esse l. 3. §. 5. 12. D. h. r. & quidem (3. Si dolus, vel lata culpa (§. 327. 2.) intercesserit cum infamia l. 7. §. 1. D. §. 7. Inst. h. r. Unde, ut constet, an integra sit existimatio, causa decreto exprimenda l. 4. §. 1. 2. D. h. r. (4. Tutela finita, vel aliter remoto tutore, hanc accusationem expirare l. 3.

§. 6. *L. penult. D. L. 1. C. §. 8. Inst. h. t.* (Si, tutore vacitante, alimenta decerni non possint, pupillum in possessionem bonorum ejus mitti posse, & ita quidem, ut quæ mora deteriora futura essent, distrahantur §. 9. *Inst. l. 3. §. 14. l. 7. §. 2. D. h. t.* (6. Denique si insignis fraus tutoris pelluceat, vel factum atrocius, remittendum esse ad præfectum urbi, ut pro modo delicti emendetur §. 10. *Inst. h. t.*

§. 352. Denique quum quasi publicum sit hoc judicium (§. 349. 3.) sequitur (1. Ut omnes accusare possint suspectum, veluti contutores (qui præcipue tenentur) *l. 3. pr. §. 2. D. h. t. liberti l. 3. §. 1. D. eod. immo & mulieres l. 1. §. 7. D. §. 3. Inst. h. t.* (2. Ut tamen id concedendum non sit pupillis §. 4. *Inst. l. 7. pr. D. l. 5. C. h. t. quamvis* (3. Minores curatores suos recte arguant ex consilio necessariorum *d. §. 4. Inst. l. 7. pr. D. h. t.* (4. Ut, nemine accusante, & apertissimis rerum argumentis urgentibus ipse prætor suspectum possit repellere *l. 3. §. 4. C. h. t.*

§. 353. Ex eodem axioma patet (5. Cur suspectos remove-re possint ii, qui tutores dare possunt, quamvis nullum iis sit publici judicii exercitium §. 1. *Inst. l. 1. §. 3. D. h. t.* (6. Cur & mortuo ante sententiam reo; hæc accusatio expiret §. 8. *Inst. L. penult. D. l. 1. C. h. t.*

§. 354. Enimvero, quum hodie fere ubique tutores quotidianis rationes reddere cogantur (*Inst. §. 264.*) sane non æque quotidianæ sunt suspectorum accusationes; ac tempore Ulpiani *l. 1. pr. D. h. t.* (Conf. *Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 16. §. 381. seqq.*

L I B E R X X V I I

TITULUS PRIMUS.

DE EXCUSATIONIBUS.

§. 355. *Excusatio quid, & quotuplex?* §. 356. *Voluntaria ob numerum liberorum, administrationem rei fiscalis, & absen-*

sentiam rei publica causa. §. 357. *Ob magistratum, artem, victoriam, officium.* §. 358. *Ob impotentiam.* §. 359. *Ob existimationis periculum.* §. 360. *Necessaria.* §. 361. *An qui tutor fuit, curator fieri teneatur?* §. 362. *Excusationes alleganda.* §. 363. *Quomodo?* §. 364. *Usus hodiernus.*

§. 355. **T**utela, & curatio etiam EXCUSATIONE finitur (§. 348. 6.). Quia enim tutela est munus publicum (§. 288. 2.) eadem fere causæ, quæ a munere publico personali excusant (vid. infra *Lib. I. L. tit. 5.*) etiam excusant a tutela, & curatione. Quum vero EXCUSATIO in sensu juridico sit exceptio, vel causa, ob quam quis munus publicum suscipere vel non cogitur, vel prohibetur (*Inst. §. 288.*) *D. de postul. l. 11. D. de decur. (a)* facile patet, eam in VOLUNTARIAM & NECESSARIAM recte dispe- sci, quarum illa, si opponatur, prodest ad tutelam amol- liendam; hæc, etiam non opposita, finit tutelam jam sus- ceptam.

§. 356. VOLUNTARIE quædam nituntur PRIVILEGIO *L. 12. C. h. r.* quædam ob IMPOTENTIAM, quædam EXISTIMATIONIS favore admittuntur (*Inst. §. 286.*). PRIVILEGIO I. Ex lege Julia, & Papia gaudent, qui Romæ tres, in Italia qua- tuor, in provinciis quinque liberos natos, naturales, & legitimos vel superstites habent, vel bello amiserunt *pr. Inst. h. r. L. ult. de vacat. & excus. mun. Com. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 8. p. 206. seq. II. Administratores rei fiscalis §. 1. Inst. h. r. vel patrimonialis principum l. 22. §. 1. l. 41. D. h. r. l. 10. C. h. r. l. ult. C. qui dar. tut. non civitatum l. 15. §. 7. 10. D. h. r. III. Absentes reip. causa (P. I. §. 517. 2.) & quidem a tutela suscepta (b) quam-*

(a) In hac *l. 11. D. de decur. ináw*, CUIAC. *Obserr. 26. 38.* pro excusare, rescribit excusare: acute, ut omnia, sed citra necessitatem Excusare enim etiam prohibere esse JCTIS, satis patet cum ex hoc titulo, tum ex *L. 1. D. de post.* ubi sane illi emendationi non est locus. Hinc Græcos, quum nullum vocabulum suum huic notioni respondere animadverterent, ex Latino novum finxisse *ἐξουσιάζουσι*, observavimus ad *Instit. §. 288.* * Add. ill. BYNKERSH. *Obs. 4. 11.*

(b) Qui tamen trans mare absunt reipublicæ causa, vel qui do-

quamdiu absunt ; a suscipienda etiam intra annum , ex quo reverterentur §. 2. *Inst. h. t. l. 10. pr. & §. 2. D. eod.*

§. 357. Simili privilegio gaudent IV. Quod ad tutelam suscipiendam , magistratus , qui cum potestate sunt §. 3. *Inst. h. o. GELL. Noct. Attic. XIII. 15.* (unde non excusat ædilitas *l. 17. D. h. t.*) & senatores , ac duumviri civitatum , *οἱ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες τῶν πόλεων. l. 6. §. 16. l. 15. §. 3. D. h. t. V.* Grammatici , sophistæ , rhetores , medici , etiam *περιουτοὶ* vel circulatores , (*MENAG. Amœn. jur. c. 35.*) jureconsulti , ac demum omnes artium professores in patria , & sedulo docentes , modo intra numerum sint *l. 6. §. 1. 5. 6. seq. D. h. t. l. 6. 8. C. de prof. & med. l. 11. §. 3. D. de muner. & honor. VI.* Athletæ , victores in sacris certaminibus (*P. l. §. 401. 1.*) *L. 6. §. 13. D. h. t. L. un. C. de Athlet. Add. Comm. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 1. p. 122.* VII. Mensores frumentarii *l. 26. D. h. t. VIII.* Consiliarii principum *l. 30. pr. D. h. t. & IX.* Quod ad exterorum tutelam , qui in collegio fabrorum , & pistorum sunt *l. 17. §. 2. 3. l. 41. §. ult. L. ult. pr. §. 1. D. L. pon. C. h. t.*

§. 358. Quumque , & IMPOTENTIA excuset (§. 356. facile patet , cur excusent X. Tria onera tutelæ in una domo , non adfectata , nec tenuia , ubi tamen non pupilli , sed patrimonialia separata , numeranda , nec tam ad numerum tutelarum , quam ad onus , cum iis conjunctum , & difficultatem conficiendarum rationum respiciendum *l. 3. l. 31. §. ult. D. h. t. XI.* Paupertas tanta , ut quis ob quærendum victum tutelæ , sine famis periculo vacare nequeat *l. 7. l. 40. §. 1. D. §. 6. Inst. h. t. XII.* Imperitia litterarum , modo tutela non sit tam tenuis , ut *ἀναλφαβητος* paullo solertior ei gerendæ sufficiat §. 8. *Inst. L. 6. §. ult. D. h. t. XIII.* Senectus septuagenaria , cui ne dies quidem desit §. 13. *Inst. l. 2. pr. §. 1. D. h. t. L. un. C. qui atat. XIV.* Moribus , qui aliquem ne suis quidem rebus superesse patiantur *l. 11. l. 45. §. ult. D. h. t.*

§. 359. Denique quum & EXISTIMATIONIS habenda sit ratio

domicilium mutarunt jussu principis , iis & suscepta tutela se abdicare licet *L. 11. §. 2. D. de minor. l. 12. §. 1. D. h. t.*

tio (§. 356.) inferebant veteres XV. Excusandum esse tutorem, qui inimicitias capitales cum pupilli parente exercuerit §. 9. II. *Inst. h. t.* ut hoc modo suspicionem sinistra vitaret, & anteveniret remotionem. VINN. *Comm. ad d. §. Inst. h. tit.*

§. 360. NECESSARIÆ excusationes nituntur hac regula: *quicumque vel non possunt fungi tutela, vel saltem se dolo, & fraude suspecti sunt, ii plane non admittuntur.* Hinc facile patet, cur haud admittantur XVI. furiosi, dementes. XVII. surdi, cæci *l. 1. §. 2. 3. D. de tut. l. 3. C. qui dar. tut. l. un. C. qui morb. exc.* XVIII. Minoremnes §. 13. *Inst. l. 10. §. 7. D. h. t.* XIX. Milites §. 14. *Inst. h. tit. l. 4. C. qui dar. tut.* XX. Sacerdotes, & monachi, nisi quod presbyter tutelam legitimam suscipere possit. *Nov. 123. c. 5.* XXI. Qui litem cum pupillo habent §. 4. *Inst. h. t.* vel habituri videntur. *Nov. 72. cap. 1. 2. 4. Nov. 94. pref. & cap. 5.* XXII. Mariti, si curam uxorum suscipere velint §. 19. *Inst. h. t.*

§. 361. Speciatim a CURA excusat XXIII. Tutela antea gesta §. 15. *Inst. h. t.* quamvis ea excusatio liberto, quem patronus liberorum tutorem, vel curatorem elegit, haud proffit *l. 5. C. hoc tit. l. 14. §. 3. l. 25. D. eod.*

§. 362. Quum itaque prioris generis excusationes, non nisi oppositæ profint (§. 355.) consequens est (1. Ut antequam opponatur, is, qui datus est, ipso jure tutor sit *l. 31. pr. D. h. t.* adeoque (2. Ad eum omne ab eo tempore periculum pertineat, si allegationes tamquam falsæ rejiciantur *l. 1. C. si tut. vel cur. fals. all. l. 39. §. 6. de adm. tut.* & hinc (3. Rectissime sibi consulat, si administrationem interea, interposita protestatione, in se suscipiat.

§. 363. Quum denique excusatio sit species exceptionis (§. 355.) haud absurde inferunt (1. Tutorem datum posse pluribus uti excusationibus §. 16. *Inst. l. 21. §. 1. D. h. t.* (2. Eas tamen simul statim opponere debere *l. 13. §. 8. D. h. t.* & quidem (3. Per libellum coram tribunali *l. 25. D. eod.* (4. Intra quinquaginta dies continuos, si tutor intra centesimum lapidem habiter; alias enim XX. milliaria dant singulos dies, iisque adjiciuntur triginta, dum ne pauciores quam quinquaginta, emergant. §. 16. *Inst. l. 13. §. 1. D. h. t.* (5. Adpellationi ex constitutione Marci imp. locum non esse, nisi sequutum sit decretum rejectionis *l. 1.*

§. 1. *D. quando adpel.* quamvis aliud obtineat in reliquis muneribus publicis *d. l. 1. §. 2. D. eod.*

§. 364. Excusationes *necessarias* hodiernum omnes valere, ipsa *recta* ratio docet. *Voluntaria* non omnes ubique obtinent. Unde provinciarum leges, & consuetudines consulendæ (*Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 16. §. 388.*). Quæ (362. 1.) de tempore excusationis dicta sunt, æque extra usum sunt, ac privilegia athletarum, pistorum, fabrorum, mercatorum (§. 357. 6. 7. 9.). Nec ubique tutela gesta excusat a curatione (§. 361. 23.) Maritus autem tantum non ubique, ubi mulieres sub curatione perpetua vivunt, est ordinarius, & legitimus uxoris suæ curator. Vid. EVERT. OTTON. *diff. de tut. fem. c. 3. Elem. jur. Germ. Lib. 1. tit. 12. §. 282. seqq. tit. 15. §. 357. seqq. Syllog. I. opusc. Exerc. XXIV. de marito tutore, & curatore uxoris legitimo.*

TITULUS II.

UBI PUPILLUS EDUCARI, VEL MORARI DEBEAT, ET DE ALIMENTIS EI PRÆSTANDIS.

§. 365. *Quæstiones hoc titulo occurrentes.* §. 366. *Apud quem pupillus educandus sit?* §. 367. *Quomodo ei decernenda alimenta?*

§. 365. **M**ortuo patre, pupilli intra annum luctus non divellebantur a matre (§. 269.). At elapso illo anno, constituto interea tutore, duplex incidere solebat quæstio: I. Ubi pupillus educari, vel morari debeat? II. Quæ ei alimenta decernenda sint?

§. 366. Quod ad priorem quæstionem attinet, ea axiomata sequebatur prætor: I. Pupillus educandus est, ubi eum pater educari voluit, nisi iusta causa aliud statui suadeat *L. 1. §. 1. D. h. r.* II. Si pater nihil ea de re statuerit, matri committitur educatio, dumne liberis vitricum induxerit *L. 1. C. h. r. Nov. 22. cap. 38.* III. Deficiente matre, pupillus committitur adscendentibus, vel collateralibus *L. 2. C. l. 1. §. 2. D. h. r.* vel alijs modo in educatores non cadat maligna suspicio *l. 1. §. 1. l. 5. D. h. r.* IV. Recusantes educationem prætor aliquando cogit, si ipsi id necessarium videatur *l. 1. §. 2. D. l. 1. C. h. r.* & maxime heredi-

redibus, & legatariis, educationem testamento sibi injuste
clam deprecantibus, actiones negat l. 1. §. 3. D. h. t.

§. 367. Alimenta decernuntur secundum pupilli facultates. Ex quo consequitur (1. Ut si pater modum posuerit, is servandus quidem sit, sed tamen (2. Si ultra vires patrimonii id fecerit, id imputetur tutori, quod non, adito prætor, alimenta minui petierit l. 2. §. 2. D. h. t. (3. Ut in dubio prætor alimenta decernere l. 3. pr. §. 1. 2. 3. D. h. t. ad eumque finem (4. Tutor facultates pupilli indicare debeat l. 3. §. 4. D. h. t. (5. Ob tutoris honestatem, & ne pupilli patrimonium evulgetur, consultius videatur, rem ejus arbitrio relinquere l. 2. pr. §. 1. D. l. 2. D. h. t. (6. Ut pupillum egenum de suo alere tutor non teneatur l. 3. §. ult. D. h. t.

TITULUS III.

DE TUTELE, ET RATIONIBUS DISTRAHENDIS, ET UTILI CURATIONIS CAUSSA ACTIONE.

§. 368. Ex tutela que actiones nascantur? §. 369. Earum origo. §. 370. Et de iis axiomata. §. 371. Quando, & contra quem datur actio tutela directa? §. 372. Ea datur ad reddendas rationes, & reliqua restituenda. §. 373. Ad dolum, & culpam præstandam. §. 374. Actionis tutela directa descriptio. §. 375. Actionis de distrahendis rationibus natura. §. 376. Eiusdem descriptio. §. 377. Actio tutela utilis.

§. 368. **T**utela in relatione ad pupillum est quasi contractus (P. I. §. 362. *) ex quo tutor ad reddendas rationes pupillus ad indemnitatem tenetur §. 2. *Inst. de obl. que quasi ex contr.* Itaque nasci inde oportet actionem pupilli adversus tutorem, & tutoris adversus pupillum, quarum illa DIRECTA, hæc CONTRARIA adpellatur d. §. 2. *Inst. eod.* Et quia præterea tutor etiam delinquere potest, ex rebus pupilli aliquid dolose surripiendo; hinc & eo nomine pupillo competit actio DE DISTRAHENDIS RATIONIBUS L. 1. §. 22. 23. l. 2. pr. §. 1. D. h. t.

§. 369. Utriusque generis actiones ex legibus 12. tabb. quibus cautum fuerat: si tutor dolo malo gerat, vituperato; quandoque finita tutela escit, furtum duplione luto L. 55.

§. 1. *D. de admin. & peric. tut.* JAC. GOTHOFRED. ad 12.
Tabb. tab. 7.

§. 370. De prioribus tenenda axiomata: I. Tutor, finita tutela, tenetur ad rationes reddendas. II. Idem tenetur ad dolum, culpamve latam, & levem, pupillo præstandam. III. Pupillus tutori tenetur ad indemnitatem. De postrema regula valet: IV. Tutor, dolose aliquid suffuratus, in duplum condemnandus est.

§. 371. Quum itaque tutor, finita tutela, ad rationes reddendas teneatur (§. 370. 1.) consequens est (1. Ut, perseverante adhuc administratione, conveniri nequeat *l. 9.*

§. 4. *D. h. t.* (2. Ut, si plures fuerint tutores, & omnes administrarint, singuli teneantur in solidum, ita tamen, ut gaudeant beneficio divisionis, modo omnes solvendo sint *l. 55. D. de adm. & per tut. l. 2. C. de divid. tut. l. 1.*

§. 11. 12. *D. h. t.* (3. Ut idem obtineat, si ipsi tutores inter se administrationem dividerint, quamvis tunc merito is, qui administravit prius, conveniatur *L. 2. l. 3. C. de divid. tutel.* (4. Ut, tutela a magistratu, vel testatore divisa, unusquisque pro sua administratione in solidum teneatur, nec alter conveniri possit, nisi dolo, culpave sua fecerit, quo minus suspectus removeretur *l. 2. C. eod.* (5. Ut tutores honorarii non conveniantur, nisi excussis primum administratoribus; siquidem & ipsi administratores suspectos facere debuissent (§. 332. 1.) *l. 3. §. 2. D. de administr. & peric. tut.*

§. 372. Ex eodem patet (1. Tutorem, conventum tutelæ actione, debere edere inventarium (§. 325. 5.) *l. 1.*

§. 3. *D. h. t.* (2. Rationes ejus accurate excutiendas, nec quidquam ab eo in folle offerendum esse *l. 82. l. 111. de condit. & demonstr.* (3. Tutorem & in usuras condemnandum, & quidem in legitimas ordinarias, si in mora fuerit reliqua solvendi *l. 32. §. 2. D. de usur. in centesimas autem, si ipse usus sit pupillari pecunia (§. 329.)* (4. Merito totam actionem instituendam in foro gestæ administrationis (*P. I. §. 31. **) *l. 1. 2. C. ubi de ratiocin.*

§. 173. Quumque tutor & dolum, culpamve latam, & levem præstare teneatur (§. 370. 2.) inferebant veteres (1. Eum non præstare culpam levissimam *l. 1. pr. D. h. t. l. 7. C. arbitr. tut.* nisi, oblata contutoribus satisfactioe, administrationem sibi sponte vindicaret, §. 1. *Inst.*

de satisf. tut. (2. Ut heredes non culpam levem, sed tantum dolum, latamque culpam defuncti præstent *l. 1. C. de hered. tut.* (3. Ut ob dolum damnatus tutor fiat infamis (*P. I. §. 407. 4. **) *l. 1. D. de his, qui not. infam. §. 2. Inst. de pœn. rem. lizig.*

§. 374. Quare actio TUTELE DIRECTA est actio personalis (§. 368.) bonæ fidei §. 28. *Inst. de act. com.* tens pupillo finita tutela (§. 371. 1.) ejusve heredibus, adversus tutores (§. 371. 2.) *seq.*; ad rationes reddendas, restituendaque reliqua (§. 372.) damnumque, culpa vel lata, vel levi, vel aliquando levissima datum (§. 373.) refarciendum.

§. 375. De CONTRARIA tutelæ actione mox videbimus. Quum vero, & suffragatus aliquid tutor dupli condemnandus sit (§. 370. 4.) consequens est (1. Ut de rationibus distrahendis itidem agatur finita tutela *l. 1. §. ult. D. h. t.* (2. Ut agendum sit contra tutorem, qui subtrahit, non contra ejus heredes *l. 1. §. 23. D. h. t.* (3. Ut duplum hoc & rei (non ejus, quod interest) æstimationem, & poenam, contineat *l. 1. §. 20. L. 2. §. 2. §. ult. D. h. t.* adeoque (4. Actio hæc sit mixta *E. 2. §. ult. D. h. t.* (5. Ut optio sit pupilli, hac, an tutelæ actione experiri velit, altera autem alteram perimat *l. 1. §. 21. D. h. t.*

§. 376. Itaque actio de DISTRAHENDIS RATIONIBUS est actio personalis, & civilis (§. 368. *seq.*) competens finita tutela (§. 376. 1.) pupillo, ejusve heredi *l. 1. §. 23. D. h. t.* adversus tutorem, dolo malo aliquid subtrahentem, non adversus ejus heredem (§. *eod.* 2.) in duplum (*eod.* 3. *seq.*)

§. 377. Quum denique ubi eadem ratio est, ibi eandem esse juris dispositionem oporteat (*P. I. §. 22. 5.*) facile patet, actionem tutelæ directam, æque ac contrariam *utiliter* etiam contra curatores dari, *rubr. D. h. t.* nec tamen (2. Etiam constante adhuc tutela.

TITULUS IV.

DE CONTRARIA TUTELA, ET UTILI ACTIONE.

§. 378. *Ad quid teneatur tutor pupillus? §. 379. Actio-
nis tutelæ contrariæ, & utilis descriptio.*

§. 378. **Q**UUM & pupillus tutori ad indemnitatem prz-
standam teneatur (§. 370. 3.) consequens est
(1. Ut tutor eo nomine habeat ACTIONEM TUTELÆ CON-
TRARIAM (P. I. §. 384. *) §. 2. *inst. de sol. que quis.
et del.* (2. Ut hac actione consequi possit, quod in rem
pupilli utiliter impendit L. 1. §. 4. l. 3. *pro. §. 2. D. h. r.*
etiam utilis postea intercepta sit l. 3. §. 7. D. h. r. nec
non (3. Imperatorum illarum usus l. 3. §. 4. D. h. r. &
(4. Liberationem, & aut se ipsum, aut res suas pro pupil-
lo obligavit l. 6. D. h. r. in no, & (5. Omne, quod ei
ratione tutelæ obest, vel abstrahum est L. 3. §. 1. L. ult.
D. h. r. ac (6. Non deat ad consequendum salarium, nisi
ab eo, qui tutorem dedit, promissum l. 33. §. 9. D.
h. r.

§. 379. Itaque hæc ACTIO TUTELÆ CONTRARIÆ est perso-
nalis, bonæ fidei, sicut tutelæ competens tutori, ejusve
heredi, adversus pupillum ad consequendam indemnitatem
(§. 378.). Unde facile patet, hanc quoque contrariam UTI-
LEM curatori adversus adolescentem competere (P. I. §. 12.
3.) l. 1. §. 2. D. h. r.

TITULUS V.

DE EO, QUI PRO TUTORE, PROVE CURATORE
NEGOTIA GERIT.

§. 380. *Quis pro tutor sit? §. 381. Actio pro tutela.*

§. 380. **T**UTOR aut a testamento, aut a lege, aut a magi-
stratu ad tutelam vocatur (§. 292. 2.) Qui
ex hac causa nullam tutelam administrat, is, qui bo-
næ fide id facit, PROTUTOR; si mala fide, vel dolo malo,
FALSUS TUTOR, dicitur. Adeoque PROTUTOR est, qui bonæ
fide

fide vel omnia, vel quædam pupilli negotia (omnia enim gerere, qui aliqua gerenda suscepit, non tenetur, nisi ad sit omnia gesturus *l. 1. §. ult. D. h. t.*) bona fide gerit, si ve putet, se tutorem esse, si ve se sciat non esse *l. 1. §. 1. D. eod.*

§. 381. Itaque æquum visum, eo nomine dari actionem PROTUTELÆ, tam directam, quam contrariam, per omnia si- miliam actioni tutelæ directæ (§. 374.) & contrariæ (§. 379.) nisi quod illa, & novam finita tutela, & perseverante administratione instaurari potest *l. 1. §. 3. D. h. t.* seu- cus ac ælio tutelæ (§. 371. 1.).

TITULUS VI

QUOD FALSO TUTORE AUCTORE GESTUM ESSE DICITUR.

§. 382. *Quis falsus tutor?* §. 383. *Quæ remedia advo- cas eius dantur?* §. 384. *Eorum descriptio.*

§. 382. **P**ROCUTOR bona fide pupilli negotia gerit (§. 380.) Qui autem dolo malo, & consilio defraudan- di contrahentes, auctoritatem interponit, quum se tutorem non esse sciat, is FALSUS TUTOR adpellatur *l. 1. pr. D. h. t.* Ex quo facile patet, eum quoque hoc nomen mereri, qui, licet verus tutor sit, auctoritatem tamen accommodare non potest *l. 1. §. 1. seq. D. h. t.*

§. 383. Quum itaque contingere possit, ut ejus dolo vel contrahens cum pupillo, vel ipse pupillus decipiatur (§. 380. 1.) illi, si id ignoraverit, prætor RESTITUTIONEM IN INTEGRUM (*) hæc, ut & illi, si gestum rescin- di no-

(*) Itaque hic habes restitutionem in integrum ob justam causam, cujus meminit PAUL. SENT. recept. 1. 7. 2. Eam enim, suo loco omissem, hæc rejecit Tribonianus (P. I. §. 462. *). Sine prætor de hac restitutione non in hac edicti parte egit; sed post restitutionem ob capitis diminutionem, & ante restitutionem majorum viginti quinque annis, cum ex fragmentis hujus tituli, ex ULPIANA, & PAULLI LIBERTI. ad edictum, & CASSI Lib. 4. ad edictum provinciale patet.

di nolit, actionem IN FACTUM pollicetur quanti ea res futura sit *l. 7. pr. D. h. t.*

§. 384. Itaque RESTITUTIO datur ei, qui ignorans falsum tutorem esse, eo auctore cum pupillo contraxit (§. 383.) non ei, qui sciens contraxit, nisi sit minor viginti quinque annis *l. 1. §. ult. l. 2. l. 4. D. h. t.* eoque contractu læsus sit (P. I. §. 480.) ACTIO autem IN FACTUM intra annum læso & ipsi adolescenti, si damnum senserit, adversus falsum tutorem (non ejus heredem) ad id, quod interest *l. 7. §. 2. l. 9. §. 1. l. 11. pr. l. ult. D. h. t.*

TITULUS VII.

DE FIDEJUSSORIBUS, ET NOMINATORIBUS, ET HEREDIBUS TUTORUM, ET CUTATORUM.

§. 385. *Fidejussor, nominator, & adfirmator quis? De iis axiomata.* §. 386. *Quomodo conveniantur tutorum heredes?* §. 387. *Quomodo fidejussores, nominatores, adfirmatores?*

§. 385. **C**ontingit aliquando, ut tutores, eorumve heredes, non sint solvendo, & tunc, si satisfecerint, fidejussores, vel aliquando nominatores, conveniuntur. Vocantur autem hic FIDEJUSSORES, qui rem pupillo salvam fore sponderunt, sive expresse, & interposita stipulatione; sive tacite, dum nominati a tutoribus non contradixerunt, nominave sua in acta publica referri passi sunt *l. 4. §. ult. l. 5. D. h. t.* NOMINATORES, qui ipsi tutores dati alium potiozem, & magis idoneum nominant. PAULL. *Sent. recept. 2. 38. §. 1. 2. l. 1. C. de por. ad mun.* ADFIRMATORES, qui idoneos esse tutores adfirmarunt *leg. 4. §. ult. D. h. t.* De his omnibus notandum axioma: nominatores, & adfirmatores fidejussorum vicem sustinent, & æque ac heredes tutorum tenentur, maxime si ex facto suo conveniantur.

§. 386. Ex quo consequitur (1. Ut post tutores teneantur heredes eorum, sed non nisi ex dolo, & lata culpa defuncti (§. 375. 2. (*l. ult. pr. §. 1. D. h. t.* (2. Ut etiam ex suo dolo, culpave lata teneantur *l. 4. pr. C. h. t.* si vel a defuncto tutore inchoata expleverint, quum essent ætatis legitimæ *l. 1. pr. l. 4. pr. D. h. t. l. 60. D. de adm.*

adm. tut. vel res pupillares possideant l. 1. §. 1. D. h. t. vel pecuniam, in arca tutoris inventam, consumserint, vel pecuniam, quam tutor stipulatus erat, exegerint l. 4. pr. D. h. t.

§. 387. Nec minus inde inferebant (3. Post heredes actione ex stipulatu conveniendos esse fidejussores, & nominatores, vel affirmatores, eorumve heredes, & quidem (4. Si ab uno plures dati sint, singulos in solidum; sin a pluribus plures dati, salvo beneficio divisionis l. ult. D. rem. pupill. salv. for. l. 6. 7. D. h. t.

TITULUS VIII.

DE MAGISTRATIBUS CONVENIENDIS.

§. 388. *Actionis subsidiaria origo.* §. 389. *Adversus quem detur?* §. 390. *Ejus descriptio.*

§. 388. **U**Bi ne a fidejussoribus quidem rem suam consequi potest pupillus, nec a tutore honorario L. 3. §. 2. D. de adm. tut. MAGISTRATUS, qui vel nullo modo, vel non idonee caveri curarunt (a) in subsidium conveniri possunt l. 5. C. h. t. §. 2. Inst. de satisf. tut. L. 1. §. 6. C. h. t. Quæ actio per interpretationem, exemplo actionis tutelæ, investa est SCTO l. 2. D. h. t. temporibus Trajani facta L. 5. C. h. t. quod ab Antonino Pio confirmatum, & ad ipsos magistratum heredes prolatum est l. 6. D. h. t. l. C. eod. Unde hæc actio UTILIS l. 1. pr. D. l. 1. l. 5. C. h. t. & SUBSIDIARIA vocatur l. 5. C. h. t.

§. 389. Quum itaque hæc actio detur ob satisfactionem, vel omissam, vel minus idonee exactam (§. 388.) consequens est (1. Ut detur tantum adversus magistratus minores,

(a) Sufficit tamen, si probet magistratus, tutorem, vel fidejussorem tum solvendo fuisse L. 1. §. 13. D. h. t. Quod enim postea facultatibus lapsus est, magistratui imputari nequit L. 1. §. 11. D. h. t. Quod enim postea facultatibus lapsus est, magistratui imputari nequit L. 1. §. 11. D. h. t.

res, qui cum satisfactione tutores dare solent (301. 3.) non adversus majores, qui cum inquisitione tutores constituunt *l. 1. §. 1. D. h. r. l. ult. C. h. r.* (2. Ut heredes magistratum non teneantur, nisi de dolo, & culpa lata defunctorum *l. 4. D. l. 2. C. h. r.* (3. Ut pater ex negligentia filii duumviri peculio tenus teneatur *l. 1. §. ult. D. h. r. l. 3. §. ult. D. de pecul. non autem* (4. Qui pro duumviro illo fidejusserunt *l. 1. pr. D. eod.*

§. 390. Itaque hæc actio TUTELÆ utilis, & subsidiaria datur finita tutela, & excussis prius tutoribus, eorumve heredibus, & fidejussoribus *l. 1. §. 6. D. h. r. pupillis adversus magistratus, qui vel nullo modo, vel non idonee satisfdari curarunt, eorumve heredes, ad id, quod dolo, culpave eorum lata, vel levi a tutoribus, vel fidejussoribus servare non potuerunt (vel si contra heredes agatur, quod dolo, vel lata defunctorum culpa consequi non possunt) præstandum (§. 367. seq.) L. 1. §. II. l. 7. D. l. 2. C. h. r.*

TITULUS IX.

DE REBUS EORUM, QUI SUB TUTELA, VEL CURA SUNT SINE
DECRETO NON ALIENANDIS, VEL
SUPPONENDIS.

§. 391. Tutor, vel curator non debet alienare immobilia.
§. 392. Scium eam in rem factum. §. 393. Qua alienari non possent? §. 394. Qua alienanda ex decreto prætoris?
§. 395. Qua actiones competant rebus sine decreto alienatis?
§. 396. Quando decreto non opus sit? §. 397. Quando alienatio libera fiat, vel convalescat?

§. 391. **T**utorem officio boni viri, patrisque familias fungi oportet (§. 328. 1.). Bonus paterfamilias ea quidem, quæ deperitura sunt, quibusque uti non potest, alienat; non autem bona immobilia, vel mobilia majoris momenti. Ita & tutorem se gerere decet (§. 329. 2. 8.). Quum vero id libere olim facerent tutores *l. 22. C. de adm. tut. postea a. u. c. 918. Id. Junii, Tertullo, & Clemente coll. oratione Severi imp. senatusque consulto ea tutorum libertas temperata est L. 1. pr. §. 1. D. h. r.*

§. 392. Eo enim cautum: I. Ne tutores, vel curatores prædia rustica, vel suburbana distrahant, nisi, ut id fieret, parentes testamento, vel codicillis caverint. II. Ut, si ob æs alienum alienatio necessaria videatur, prætor pro sua religione æstimet, quæ possint alienari, obligarive debeant. III. Ut pupillo salva maneat actio, si probare possit, prætori obreptum esse. IV. Ut socio, ad divisionem provocante, aut creditore pignus persequente, jus commune ferretur L. 1. §. 2. D. h. t.

§. 393. Ex primo axiomate adparet (1. Hoc jus pertinere ad prædia rustica, etiam (2. Emphyteuticaria l. 3. §. 4. D. h. t. (nec non (ad lapicidinas, metallifodinas, salinas l. 3. §. 5. D. h. t. non autem (3. Ad prædia urbana L. 11. §. 1. D. de min. l. 22. C. de adm. tut. Id quod tamen mutatum per Constantini constitutionem d. l. 22. Cod. de adm. tut. (4. Omnem alienationem esse prohibitam, veluti venditionem l. 22. C. de adm. tut. in solum dationem l. 15. C. h. t. oppignorationem l. 1. §. 2. l. 2. l. 5. §. 9. seq. D. h. t. (5. Excusari tutorem, si parentes discrete alienationem permiserint; non autem (8. Si illi, quem viverent, res venales habuerint L. 1. §. 3. D. h. t.

§. 394. Ex secundo discimus (1. alienationem urgente ære alieno fieri debere, causa a prætore cognita L. 12. C. h. t. (2. Prætoris esse æstimare, primo an aliunde possit pecunia expediri L. 5. §. 9. D. h. t. deinde (3. Oppignorumne sit prædium, an alienandum L. 5. §. 10. D. h. t. (4. Curare eundem debere, ut pecunia ei rei impendatur, ob quam facta est alienatio L. 5. §. 13. D. h. t. (Non solum æs alienum, sed & alias justas causas, veluti dorem, vel donationem propter nuptias l. 22. C. de administ. tutor. non autem (5. Solam utilitatem pupilli l. 5. §. 14. D. h. t. nec (6. Fundi sterilitatem, vel pestilentem aerem, persuadere debere tutori, vel curatori, ut alienet; vel prætori, ut eo nomine decretum interponat L. pen. pr. D. h. t.

§. 395. Ex tertio axiomate palam est. (1. & Actionem personalem competere pupillo adversus tutorem, sine decreto alienantem; & (2. Realem adversus quemcumque possessorem L. 5. §. 15. D. h. t. modo (3. Prætori obreptum esse probari possit; quamvis si possessor prædium legitimo

gitimo modo alienatum adseveret, ipsi onus probandi incumbat *L. 13. §. 1. D. de Publ. in rem act. l. 16. C. h. t.* (4. Pupillum, rem vindicantem, pretium restituere teneri *L. 4. C. h. t. si in ejus rem versum sit L. 10. l. 16. C. h. t.* (5. Actiones has, si alienatio titulo lucrativo facta sit, intra legitimum annorum decem inter praesentes, vel viginti inter absentes, tempus; sin titulo oneroso, intra quinquennium a majorenitate esse instituendam *Leg. ult. C. si maj. fact. alien. fact. sine decret. rat. hab.*

§. 396. Denique ultimum axioma docet (1. Socium ad divisionem tantum provocare posse, si praedium cum altero indivisim possideat *L. 5. §. ult. D. h. t.* (2. Creditorem etiam fundum pupillarem, sibi oppignoratam, persequi, & ex decreto praetoris possidere posse; immo (3. Et unumquemque in possessionem fundi pupillaris mitti posse damni infecti, vel legatorum servandorum causa *L. 3. §. 1. D. h. t.* (4. Creditorem pignus, sibi semel ex decreto praetoris constitutum, distrahere posse, quamvis & tunc tutius sit praetorem adire *L. 7. §. 1. D. h. t.* (5. Tutorem semel decreto praetoris oppignoratam, recte ulterius oppignorare, si pecuniam priori solverit *L. 7. §. 5. 6. D. h. t.*

§. 397. Ex eodem facile intelligitur (6. Ob parem rationem, & in aliis quibusdam causis jus commune servari; veluti I. Si princeps alienationem per rescriptum permiserit *L. 2. quand. decret. non est op.* II. Si parentes rem alienari testamento, vel codicillis jusserint (§. 393. 7.) III. Si alienatio sit necessaria, veluti si focius ad divisionem provocet, vel creditor pignus persequatur (§. 392. 4.) vel aliquis jus retractus exercent *L. ult. C. h. t.* IV. Si minor alienationem jurejurando firmarit *Auth. Sacramenta puberum C. si aud. vendit.* V. Si pater stipulanti fundum sponderit *L. 5. §. 6. D. h. t. l. 3. C. quando decret. non op.* VI. Si minor, major factus alienationem vel expresse, vel tacite ratam habuerit *L. 2. C. si maj. fact. al. fact. sin. decret. rat. hab.*

TITULUS X.

DE CURATORIBUS FURIOSO, ET ALIIS, EXTRA
MINORES DATIS.

§. 398. *Quid curatio?* §. 399. *Curator datur minori.* §. 400. *Furioso, mente capto, prodigo, surdis, mutis, aliisque morbo perpetuo laborantibus.* §. 401. *Tutorem habenti, & bonis.* §. 402. *Curatores qui esse possint? eorumque officium.* §. 403. *Quomodo constituantur?* §. 404. *Usus hodiernus.*

§. 398. **H**Astenus de TUTORIBUS, & CURATORIBUS promiscue actum, quod in multis conveniunt. Jam de his speciatim; & ex instituto agitur. Quid CURATIO sit, supra (§. 288.) diximus. Ex ea definitione fluunt axiomata: I. Curator primario rebus, secundario personæ datur §. 2. *Inst. de curat.* II. Datur iis, qui propter quamcumque causam rebus suis superesse nequeunt.

§. 399. Ex posteriore itaque axiomate facile patet, cur (1. Curatores dentur MINORIBUS viginti quinque annis *pr. Inst. h. t.* hique (2. Nec ante administrationem rerum suarum recipiant, quam curatores acceperint (a) L. 1. §. ult. *D. de min.* nec (3. Ante curæ subesse desinant, quam majorenes facti, vel (4. Veniam ætatis consequuti sint, quæ masculis, quos morum honestas, ac mentis solertia commendat, anno ætatis vigesimo, feminis anno decimo octavo indulgeri solet L. 2. l. 3. *C. de his, qui ven. ut.*

§. 400. Ex eodem axiomate reddo rationem, cur II. FURIOSI, & mente capti ipso jure sub curatione sint; & quidem (1. Agnatorum ex lege 12. tabularum §. 3. *Inst. h. t.* hodie autem (2. Iidem curatores accipiant causa cognita, quos dare visum est magistratui, quamvis idoneos ex familia non temere præterire soleat L. 6. l. 13. *D. h. t. l. 5. C. eod.* (3. Cur & III. PRODIGI accipiant curato-

(a) Quomodo, invitis curatorem dari, negare potuerit Justinianus; quum tamen ex constitutione Marci imp. omnes adolescententes, etiam invitæ, curatores accipiant, explicavimus *Inst. §. 266.* ubi in scholio & locum JULII CAPITOLINI *Vit. Marci, cap. 10.* interpretati sumus.

ratores, quibus interdictum *l. 1. §. 1. l. 10. l. 15. D. h. t. l. 6. D. de verb. obl.* (4. Nec non IV. SURDI, MUTI, alioque perpetuo morbo laborantes §. 4. *Inst. h. tit.*

§. 401. Quumque præcipue curator rebus detur (§. 398. 1.) consequens est (1. Ut & V. TUTOREM HABENTI possit curator dari, si testamentarius, vel legitimus non sit idoneus, vel ad tempus excusetur §. 5. *Inst. h. t. &* (2. Ut & VI. BONIS curator dari possit. Exempla sunt in *L. 3. l. 5. l. 7. l. 8. D. h. t.*

§. 402. Ex eodem axiomate non difficulter reddideris rationem (3. Cur non modo omnes, qui tutores dari, etiam curatores esse queant; sed & (4. Filius patri furioso, vel prodigo curator recte detur, modo frugi sit *L. 1. §. 1. l. 4. D. h. t. l. 12. §. 1. D. de tut. dat.* (5. Cur curator furiosi & bona administret, & personæ curam gerat *L. 7. pr. D. h. t.* (6. Cur curator non interponat auctoritatem, sed tantum consensum accommodet (§. 339. 7.) (7. Cur curator etiam ACTIONE TUTELE *utili DIRECTA* conveniri, vel *CONTRARIA* minorem convenire possit; aliis vero actionibus, etiam durante curatione, recte pulsetur *L. 2. C. de adm. tut. l. 14. C. eod. l. 26. D. de admin. tut. l. 4. §. 3. l. 16. §. 1. D. de tut. & rat. dist. l. 1. §. 3. D. rem pupill. salu. fore.*

§. 403. Corollariorum loco observamus (1. Curatorem *LEGITIMUM* esse, veluti furiosi, & prodigi, vel *DATIVUM*, veluti minoris. (2. Testamentarium non dari obstrictissimam legis 12. tabularum (§. 289.) interpretationem §. 1. *Inst. h. t. l. 7. C. de test. tut.* (3. Datum tamen testamento curatorem decreto prætoris, vel præsidis confirmari *d. §. 1. Inst. h. t. l. 1. §. fin. l. 6. D. de confirm. tut. l. 2. C. eod.* (4. Eisdem magistratus, qui tutores dant, & curatores dare posse §. 1. *Inst. h. t. l. 3. D. de tut. dat.*

§. 404. Hodie & minores passim sunt sub curatione legitima agnatorum, quippe qui extraneis præferendi ex *Ref. polit. 1577. tit. 32. §. 1. Nec multum interest moribus patris inter tutelam, & curationem (Inst. §. 278.)*. Monuimus etiam jam alibi, & citius ex moribus, & statutis quarundam gentium majores censei juvenes, & feminas sub perpetua esse curatione, eoque officio ordinariæ & maritum fungi: quod jus Romanum non patiebatur (§. 260. 22.) *l. 14. l. 22. C. qui dar. tut.*

PANDECTARUM

PARS QUINTA:

QUÆ

DE ULTIMIS POTISSIMUM VOLUNTATIBUS AGIT.

LIBER XXVIII.

TITULUS PRIMUS.

QUI TESTAMENTA FACERE POSSINT, ET QUEMADMODUM TESTAMENTA FIANTE.

§. 1. *Connexio*. §. 2. *Hæreditas quid, & quotuplex?* §. 3. *Quid testamentum? & ejus quot species fuerint?* §. 4. *Nova testandi ratio unde?* §. 5. *Varia axiomata de testamentis.* §. 6. *Testamentum quotuplex?* §. 7. *Ab eo abesse debet alterius arbitrium, & vis, & imperfectio.* §. 8. *Qui ob corporis, animique vitium testari nequeant?* §. 9. *Quinam incestabiles ob servitutem?* §. 10. *Quinam ob peregrinitatem, & patriam potestatem, cui subjecti?* §. 11. *Quinam ob delictum?* §. 12. *Testamentum fieri debet (1. Uno contextu. §. 13. (2. Premissa rogatione. §. 14. (3. Adhibitis septem testibus, & quidem (4. Idoneis. §. 15. (5. Additis signis, & (6. Subscriptione testium, & (7. Subnnotatione testatoris. §. 16. Plures solemnitates externa non desiderantur. §. 17. Testamentum nuncupativum quomodo fiat?*

§. 1. **Q**uinta Pandectarum pars de ultimis voluntatibus, id est, de testamentis, codicillis, legatis, & fideicommissis agit *Const. Tanta*. §. 6. *de confirm. Digest.* Nimirum iudices nullæ fere quæstiones magis exercent, fatigantque, quam de hereditatibus. Et hinc de illis paulo copiosius agere visum est.

§. 2. HEREDITAS est jus succedendi in universum jus, quod defunctus (tempore mortis) habuit l. 24. D. de verb. signif. l. 62. D. de reg. jur. eaque vel EX TESTAMENTO defertur; vel, si testamentum non esset, AB INTESTATO §. ult. Inst. per quas pers. nob. adquir. l. 39. D. de adq. her. l. 89. D. de reg. jur. non utroque modo. Unde est (1. Quod nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere possit. (2. Quod pactis successoris, quæ contra bonos mores, & plena turpissimi eventus censebantur, hereditas futura nec adquiri, nec repudiari posset jure Romano (a) l. 19. C. de pact. l. ult. C. eod.

§. 3. Est vero TESTAMENTUM voluntatis nostræ juxta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit L. 1. D. h. tit. Ea condebantur vel pace, & otio, qualia erant testamenta, in comitiis calatis facta (§. 2. *) vel in acie, qualia erant testamenta IN PROCINCTU; de qua utraque testandi ratione copiosius actum in *Exercitatione paulo ante citata* §. 13. seqq. Utrumque genus ab usu recessit, & aliud quidem per 12. tabulas, quibus insigne privilegium, vel latissima facultas testandi data civibus l. 120. D. de verb. signif. novaque testandi ratio introducta est per æs, & libram (Inst. §. 488.) GELL. Noct. Att. XV. 26. ULPIANI *Fragm. tit. 20.* §. 9. Accessit postea testamentum prætorium,

(a) Hereditas enim lege 12. tabularum, immo & antiquioribus, deferebatur proximis agnatis. Quemadmodum vero nihil est tam naturale, quam eodem genere quodque dissolvi, quo colligatum est l. 35. D. de reg. jur. l. 100. l. 153. D. eod. ita & leges, rogatione populi perlatæ, non poterant nisi nova lege abrogari. Hinc & testamenta olim per modum legis condebantur in comitiis calatis. Et quamvis postea cavissent decemviri: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SUPER FAMILIAE, PECUNIAE TUTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO; non tamen præ se ferre poterat testator, se de futura hereditate disponere, sed bona sua alienare inter vivos per æs, & libram. Vid. BYNKERSCH. *Obs. II. 2.* Quum itaque leges de hereditate futura non nisi nova lege tolli possent, consequens erat, ut jus publicum privatorum pactis mutari non posset l. 38. D. de pact. adeoque nec pacta successoria valerent. Plura eam in rem dicta reperies in *Silloge I. opusc. Exerc. XXVII. de origine testamenti fabricationis, & ritu testandi antiquo* §. 16.

rium, si quidem prætor dabat bonorum possessionem, dummodo tabulæ, non minus quam septem signis firmatæ, proferrentur §. 2. *Inst. h. t. Cic. Verr. I. 45.*

§. 4. Ex testamento per æs, & libram factò, prætorio, & constitutionibus principum nova a Theodosii temporibus (vid. JAC. GOTHOFRED. *ad l. 1. C. Th. de test. C. codicillo Tom. I. p. 334. seq.*) conflata est testandi forma, quæ tamen fere veteribus nititur principiis, & ritibus, antiquam testamenti factionem adumbrantibus §. 3. *Inst. h. t.*

§. 5. Ceterum ex his, quæ præmisimus, facile derivantur axiomata. I. Testamenta sunt voluntatis nostræ justæ sententia. II. Iis paterfamilias legem dicit (a) rebus suis; adeoque de universa hereditate sua disponit. III. Ritus plerique antiquæ testamentifactionis, tum in comitiis calatis, tum per æs, & libram factæ, tum prætoricæ, in hodierna adumbrantur.

§. 6. Quum itaque testamentum sit justæ voluntatis nostræ sententia (§. 5. 1.) consequens est (1. Ut vel fide publica subsistat, vel privata. Illud PUBLICUM dicitur, & coram principe, vel apud acta conditur, nulla alia solemnitate adhibita *l. 19. C. de test.* hoc PRIVATUM adpellatum, privatorum auribus committitur *L. 19. C. eod.* (2. Ut in testamentis observanda sit forma, a legibus præscripta *l. 4. D. h. t.* nisi hæc quædam solemnitates remiserint; unde divisio altera testamentorum, in SOLEMNIA, & MINUS SOLEMNIA, seu PRIVILEGIATA. (3. Ut perinde sit, sive in scriptis quis testetur, sive verbis ore prolatis. Unde tertia divisio, qua aliud SCRIPTUM, aliud NUNCUPATIVUM esse dicitur.

§. 7. Ex eodem fluit (4. Testamentum nec in alienam voluntatem conferri *l. 23. D. de her. inst.* nec (5. Vi, atque metu a testatore extorqueri posse *l. 32. D. de hered. Inst.*

(a) Ita enim intelligendum vocabulum LEGASSIT in legibus 12. tabb. (§. 2. *). Legare enim est legis modo aliquid præcipere. ULPIAN. *Fragm. Tit. 24. §. 1. v. mod. dicitur. Nov. 22. cap. 2.* Unde & RELEGARE est lege lata aliquem civitate exesse jubere. Vid. *Exercit. cit. §. 11.*

Inst. l. 20. §. ult. D. h. tit. l. 1. D. si quis aliq. testari prob. quamvis vulgo blanditias non importunas testamentis obesse negent ob l. ult. D. & C. si quis aliq. prohib. l. 70. D. de her. inst. Sed vid. RETNOLD. Var. cap. 8. §. p. 53. seq. (6. Testamentum imperfectum non valere L. 25. D. h. tit.

§. 8. Nec minus inde recte inferas (7. Testatorem debere esse habilem , & habere testamentifactionem L. 4. D. h. t. (8. Neminem posse condere testamentum , qui ob corporis , animive infirmitatem voluntatem declarare nequit ; adeoque nec (9. Furiosum , vel mente captum , nisi dilucidum fuerit furoris , vel dementiae intervallum §. 1. *Instit. quib. non est permiff. fac. test. l. 17. D. h. t. nec* (10. Qui his æquiparatur , prodigum , nisi ante interdictionem bonorum testatus sit l. 12. §. 2. *D. de tut. dat. l. 6. D. de verb. obl. §. 2. Inst. quid. non est perm.* (nec 11. Impubere m l. 5. *D. h. t. nec* (12. Surdum , & mutum , nisi olim testandi facultatem a principe impetrasset l. 6. §. 1. l. 7. *D. h. tit.* qui quam necessitatem iis remitti videmus , qui in scriptis possunt L. 10. *C. h. t. §. 3. Inst. eod.* (13. Contra cœcos testari posse , nuncupato herede , adhibitoque præter septem testes tabellione , vel teste octavo , omnibusque subscribentibus , & signantibus L. 8. *C. h. tit. §. 4. Inst. eod.*

§. 9. Quumque testamento paterfamilias legem rebus suis dicat (I. §. 2.) consequens est (1. Ut testari tantum liceat hominibus liberis ; non (2. Captivis apud hostes l. 8. *pr. D. h. t.* nisi hi ante captivitatem testamentum fecerint , & vel postliminio reversi , vel ibi mortui sint l. 12. *D. h. t. l. 6. l. 18. D. de capt. & postl.* quo posteriore casu & codicilli , apud hostes facti , convalescunt l. 12. §. 5. *D. de captiv. & postl.* nec (3. Servis , in justam servitutem depressis , pro quibus non habentur a latronibus capti L. 13. *pr. D. h. t.*

§. 10. Denique ex eo patet (4. Cives tantum testari posse non (5. Exsules l. 8. §. 2. *D. h. t. nec* (6. Obsides , nisi id iis speciatim indulgeatur l. 11. *D. h. t. nec* (7. De statu suo civili dubitantes l. 14. l. 15. *D. h. t. nec* (8. Filiosfamilias , si vel maxime pater id iis permittat l. 6. *pr. D. pr. Inst. h. tit.* vel sui juris decedant L. 19. *D. h. t.*

D. h. t. præterquam in peculio castrensi; & quasi castrensi (P. III. §. 182. 2.) *pr. Inst. quib. non est permiffi fac. testa.*

§. 11. Et quia infigne hoc est civium Romanorum privilegium (§. 3.) non mirum (1. Quosdam ob delictum indignos illa indulgentia viſos; veluti (2. Lææ majestatis reos l. 5. C. ad leg. Jul. majest. (3. Apostatas l. 2. C. de apostat. (4. Hæreticos l. 4. C. de hæret. (5. Incestis nuptiis pollutos, si extraneos institueret velint l. 6. C. de incest. nupt. (6. Ob carmen famosum damnatos L. 18. §. 1. l. 26. *D. hoc rit.*

§. 12. Quumque ritus plerique veterem testamentificationem adumbrent (§. 5. 3.) in comitiis autem calatis interruptis nihil actum censeretur; veteres inde colligebant (1. Testamenta fieri debere I. UNO CONTEXTU l. 21. §. ult. *D. h. t.* & UNO TEMPORE l. 21. C. de test. §. 3. *Inst. eod.* adeoque (2. Non actum alienum, vel inter vivos immiscendum; veluti contractum l. 5. C. de obl. & act. l. 4. *D. de adim. leg.* quamvis (3. Actus, quem naturæ exigent necessitas, haud noceat L. 28. *pr. C. de testam.*

§. 13. Deinde quia in comitiis omnino desiderabatur rogatio (4. Ob idem axioma tertium necessaria videbatur II. ROGATIO TESTIUM L. 21. §. pen. *D. h. t.* adeoque (5. Omnino nihil agi credebatur, testibus, quid agatur, ignaris, vel contra animi sententiam præsentibus l. 8. C. de test. l. 20. §. ult. *D. h. t.* vel testatorem non videntibus L. 9. *C. h. t.*

§. 14. Quumque porro testamenta per æs, & libram fierent adhibitis quinque testibus, libripende, & antestato (6. Hunc numerum adumbrabant III. SEPTEM TESTES §. 3. *Inst. de test. ord.* & quidem IV. quibuscum esset TESTAMENTIFICATIONIS §. 6. *Inst. eod.* id est, quibus comitiis interesse licebat (*Inst.* §. 495. **) Unde (7. Nec mulieres d. §. 6. *Inst. eod.* l. 20. §. 6. *D. h. t.* nec (8. Furiosi (9. Muti (10. Surdi l. 20. §. penult. *D. h. t.* (11. Cæci l. 19. C. de testam. (12. Prodigii, & intestabiles d. §. 6. *Inst. h. t.* testes esse possunt; nec (13. Pater, filiusvefamilias testatoris, vel heredis, nec hujus frater, in eadem potestate constitutus §. 9. 10. *Inst. eod.* (quamvis testium inter se conjunctio non noceat §. 8. *Inst. eod.*) nec (14. Ipse heres, quamvis legatarius, & fideicommissarius admittantur L. 20. *pr. D. h. t.*

§. 15. Ut porro prætorium quoque testamentum (§. 4.) adumbretur (15. Non omittenda judicabunt V. TESTIUM SIGNA, sive suo, sive alieno annulo impressa l. 22. §. 2. 5. 7. D. h. t. l. 12. C. de test. Quibus solemnitatibus constitutiones addiderunt, VI. eorundem SUBSCRIPTIONEM l. 30. D. h. t. §. 3. Inst. de test. ord. & VII. SUBNOTATIONEM ipsius TESTATORIS; vel, si scribendi imperitus sit, testis octavi, eum in finem adhibendi. Aliud, si testamentum sit ἐλεύθερον L. 28. §. 1. C. hoc tit.

§. 16. Quumque hæc sola requirantur, per se patet (1. Nihil interesse, in chartis, an membranis, ceris, tabulis scribatur §. 12. Inst. de test. ord. (2. Latina, an alia lingua adhibeatur (a) l. 21. §. ult. l. 15. C. de test. (3. In uno codice, an in pluribus codicibus, vel exemplis, testamentum adpareat l. 24. D. h. t. modo omnia secundum hanc observationem scripta sint §. 13. Inst. de test. ordin.

§. 17. Quum denique perinde sit, in scriptis testetur, an per nuncupationem heredis (§. 6. 3.) consequens est (1. Ut hic heres palam, & exaudientibus testibus nuncupandus sit L. 21. pr. D. h. t. (2. Ut hic omnes adhibendæ sint solemnitates, præter tres postremas §. 14. Inst. de test. ord. l. 21. pr. §. penult. seq. D. h. t. l. 21. §. 2. de testam.

TITULUS II.

DE LIBERIS, ET POSTUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS, VEL EXHEREDANDIS.

§. 18. Exheredatio olim liberrima. §. 19. Postea restricta. §. 20. Servato liberorum discrimine. §. 21. Jus antiquum de suis filiis, filiabus, nepotibus, emancipatis. §. 22. De postumis. §. 23. Axioma juris novi. §. 24. Causa exheredationis liberorum. §. 25. Effectus exheredationis, & præscriptionis injuste factæ. §. 26. Causa exheredationis parentum, & fratrum.

§. 18.

(a) Secus olim, uti docebimus infra §. 43.*

§. 18. **H**Æc de externa solemnitate testamentorum. Interna consistit in heredis institutione, quæ est caput, & fundamentum testamenti §. 39. *Inst. de legat.* Heredes, secus ac olim, necessario instituendi sunt liberi. Quum enim lege 12. tabularum cautum esset, ut posset paterfamilias legare de familia, pecunia, tutelave suæ rei (§. 2. *) non abs re inde colligebant prudentes, latissimam eidem datam esse facultatem & heredes instituendi, & exheredandi *L. 120. D. de verb. signif.* Itaque pater olim pro lubitu filium vel instituere, vel exheredare, aut præterire poterat *L. 11. fin. D. h. t.*

§. 19. Postea quum sæpe maligne de sanguine suo judicarent parentes, & novercalibus deliniti blanditiis, liberos etiam infantes, & nihil tale meritos, exheredarent, ceu exemplo C. Tertii constat: VAL. MAX. VII. 7. non modo querela inofficiosi testamenti data est injuste exheredatis (P. II. §. 46.) verum etiam lege cautum, ut, qui filium in potestate habet, curare debeat, ut eum aut heredem instituat, aut exheredem nominatim faciat (a) *pro Inst. h. t. l. 4. §. Scimus C. de lib. præ. & exher.*

§. 20. Ex qua juris regula sequebatur (1. Ut filiis neque institutis, neque exheredatis, testamentum ipso jure nullum esset *L. 30. D. pr. Inst. h. t.* (2. Ut id jus tantum pertineret ad suos, non emancipatos: legitimos, non illegitimos; primi, non ulteriorum graduum; filios, non filias; naturales, non adoptivos; natos, non nascituro; adeoque (3. Illorum, quam horum majorem rationem haberent leges.

§. 21. Itaque (1. Filii naturales, legitimi & sui, & ado-

(a) Qui aliquid accipiebant, dicebantur HONORARIJ *L. 3. §. 2. D. de legat. præst. l. 17. D. ad leg. Cornel. de fals. l. 32. §. 2. D. de judic. l. 1. C. comm. de leg. CIC. pro Quint. cap. 4. pro Cæc. cap. 4. quia eorum probitas ultimo amicorum judicio probata videbatur. Unde & honori sibi ducebant, qui primo loco, vel cum elogio, heredes scripti. QUINCTILIAN. Declam. 333. & 383. Ergo ignominiosissima contra erat præteritio, maxime quum & proprium alicujus nomen supprimere contumelia non careret. DONAT. ad TERENT. Eunuch. II. 2. v. 6.*

adoptivi, in potestate constituti, aut instituendi, aut nominatim exheredandi erant *pr. §. 4. Inst. h. t. (2. Filia, & nepotes, neptese ex filiis, vel instituendi, vel inter ceteros exheredandi; nec tamen prateriti testamentum rumpere, sed accrescebant suis heredibus ad portionem virilem, extraneis ad dimidiam pr. Inst. h. t. Ulp. Fragm. 20. 14. PAULL. Sent. recept. 3. 4. (3. Emancipatos parentes nec instituere, nec exheredare tenebantur §. 3. Inst. h. t. quamvis prater emancipatis naturalibus (non adoptivis) minus exheredatis, promittat bonorum possessionem contra tabulas L. 6. §. 1. D. de honor. possess. contr. tab. l. 4. D. si tab. test. null. exist. l. 1. §. 6. l. 3. §. 2. D. de bon. poss. contr. tab.*

§. 22. Denique (4. Postumi olim institui non poterant; quippe personæ incertæ L. 10. C. §. 1. Inst. h. t. l. 3. *pr. D. de injust. rupt. irr. testam.* Attamen quia postumus pro superstite est (P. I. §. 124.) collegerunt, postumum postea natum prateritum non quidem nullum facere, sed tamen rumpere testamentum §. 1. Inst. h. t. & hinc eum quoque vel instituendum, vel exheredandum esse, & masculum quidem nominatim, feminam, & nepotem inter ceteros, modo illi aliquid legatum sit, ne per oblivionem videatur praterita §. 1. Inst. h. t. Nec intererat, veri essent, an quasi postumi; id est, fictione variarum legum excogitati (a) L. 29. D. h. t.

§. 23.

(a) Ii erant vel I. AQUILLIANI; id est, nepotes pramortuo filio post mortem avi nati, instituendi, vel exheredandi ex formula C. Aquillii Galli L. 29. *pr. §. seq. D. h. t.* vel II. VELLEJANI, ex lege Junia Velleja (P. III. §. 169. *) id est, sui nascituri patre mortuo; & post testamentum, sed vivo testatore avo, & nepotes, qui, ante testamentum avi nati, succedentes in locum patris sui demortui, quasi sui heredes agnoscuntur, instituendi, vel exheredandi ex lege Junia Velleja L. 29. §. 12. 13. 14. D. h. t. III. JULIANI; id est, nepotes, qui post testamentum avi, vivo patre suo, nati, mox, patre decedente, in ejus locum succedunt L. 29. §. 15. D. h. t. IV. CORNELIANI, id est, ante captivitatem patris concepti; & capto ab hostibus patre, in civitate nati, instituendi, exheredandive ex lege Cornelia L. 15. D. de injust. rupt. irr. test.

§. 23. Tantæ erant juris antiqui ambages. At Justinianus omne discrimen non quidem suorum, & emancipatorum, sed tamen natorumque, & postumorum, sexusque, & graduum sustulit; adeoque jam juris est (1. Ut liberi omnes a patre (nam mater, avusque maternus eos tacite præterire possunt §. 7. *Inst. h. t. l. 4.* §. 2. *D. de bon. poss. cont. tab. l. 13. D. de suis, & legit. her. non obstante Nov. 115. cap. 3.*) vel heredes instituantur, vel exheredentur nominatim *l. 3. de liber. prat. §. 5. Inst. de exher. liber.* & quidem (2. Purè, nisi in casum quoque deficientis conditionis facta sit exhereditatio *l. 3. §. 1. D. h. t. l. 4. C. de inst. & subst.* (3. A cuncta hereditate, & (4. Ab omni gradu *l. 19. l. 3. §. 2. seq. D. h. t.* (5. Ex justâ causa exheredationis, testamento nominatim inferenda *Nov. 115. cap. 3. pr.*

§. 24. Quum itaque ex justâ causa fieri debeat exhereditatio (§. 23. 5.), Justinianus earum quatuordecim definiavit; adeoque tales hodie sunt: I. Injuria verbalis gravior. II. Injuria realis. III. Insidiæ vitæ structæ. IV. Delatio, ex eaque damnum sequutum. V. Consuetudo cum maleficis (*μετὰ φαρμακῶν*). VI. Impedimentum, patri, testamentum condituro, objectum. VII. Cura patris furiosi non habita. VIII. *λύτρον* pro captivo patre non solutum. IX. Hæresis. X. Accusatio patris. XI. Incestus cum noverca, vel patris concubina admixtus. XII. Mimorum invito patre sectatio. XIII. Fidejussio pro patre, carceri mancipato non præstita (a). XIV. Filiæ minorennis, quam pater oblata dote elocare voluit, vita meretricia *Nov. 115. cap. 4.*

§. 25. Quumque Justinianus discrimen inter natos, & postumos, non suos, & emancipatos, sustulerit (§. 23.) consequens est (1. Ut hodie sui, ac suæ præteriti testamento nullum dicant, illudque tum ratione institutionis, tum ratione legatorum infirmant *Nov. 115. cap. 3.* (2. Ut postumi, & postumæ illud agnatione rumpant *l. 12. D. hoc tit. l. 2. l. 3. C. de post. her. inst.* (3. Ut emancipatis in mundo sit bonorum possessio contra tabulas §. 5. *Inst. h. t.*

(a) Hæc causa 13. æque ac 10. ad solos filios; ultima ad solas filias pertinet.

b. r. l. 4. C. de lib. prat. (4. Ut liberi, injuste exheredati a patre, vel a matre, avove materno præteriti, habeant querelam inofficiosi (P. II. §. 52. 3.).

§. 26. Jure novo & parentes, & fratres, ac sorores exheredes scribere licet. Et illos quidem ob causas octo; ut puta I. Ob accusationem liberorum. II. Ob insidias eorum vitæ structas. III. Ob stuprum, nurui vel concubinæ filii illatum. IV. Ob impedimentum filio, testamentum condituro, objectum. V. Ob filium ex captivitate non redemptum. VI. Ob curam furiosi non susceptam. VII. Ob venenum alteri parenti præbitum. VIII. Ob hæresim tunc in synodis damnatam Nov. 115. cap. 4. Hos autem ob tres (quibus tamen non nisi instituta turpi persona opus est (P. II. §. 51. 3.) videlicet I. Ob insidias vitæ structas. II. Accusationem criminis; & III. Periculum bonis intentatum Nov. 22. cap. 47.

TITULUS III.

DE INJUSTO, RUPTO, IRRITO FACTO TESTAMENTO.

§. 27. Testamenta variis modis infirmantur. §. 28. Qua dicantur nulla, & injusta? §. 29. Qua rupta ob agnationem postumi? §. 30. Qua ob mutatam testatoris voluntatem? §. 31. Qua testamenta irrita, destituta, rescissa? §. 32. Cujus effectus sine infirmata testamenta?

§. 27. **H**Actenus de iis, quæ testamenti essentiam abfolvunt. Proximum est, ut quomodo illud infirmetur, dispiciamus. Quum enim testamentum sit justa voluntatis nostræ sententia (§. 3.) consequens est, ut illud corruat, quoties legibus adversatur. Adversatur autem legibus testamentum NULLUM, INJUSTUM, RUPTUM, IRRITUM, DESTITUTUM, & RESCISSUM tamquam inofficiosum (*Inst.* §. 568.).

§. 28. NULLUM testamentum vocatur, in quo quid peccatum adversus leges de persona testatoris (§. 8. seq.) vel de libertate voluntatis ejus (§. 7. 5.) vel de solemnitate interna proditas (§. 19.). Hinc testamentum filiifamilias, vel in quo liberi sui præteriti, ipso jure nullum est

L. 1. D. h. t. INJUSTUM, in quo omiffæ solemnitates exte-
næ (§. 6. 2.) d. l. 1. D. h. t. l. 88. §. 17. D. de
legat. §. 2.

§. 29. RUMPI dicuntur testamenta jure facta, quæ, in
eodem statu manente testatore, vitiantur ob superveniens
impedimentum §. 1. *Inst. h. t.* Ex quo patet, id fieri I.
Per *agnationem postumi*, sive *naturalem*, quando post
factum testamentum suus nascitur, in tabulis istis præteri-
tus l. 3. §. 1. D. h. t. §. 1. *Inst. de exh. lib.* sive *civilem*,
quæ contingit per adoptionem §. 1. *Inst. h. t. l. penult.*
C. de adopt. per legitimacionem §. 2. *Inst. de her. qui ab*
intest. & per successione[m] nepotis in locum heredis sui
§. *Inst. de exh. lib.*

§. 30. Nec minus inde colligimus, (2. Rumpi quoque
testamentum II. per *posterius testamentum* rite factum, &
perfectum (§. 7. 6.) l. 1. l. 2. D. §. 2. §. 7. *Inst. h. t.*
l. 27. C. de test. adeoque (3. Voluntatem hominis esse am-
bulatoriam usque ad mortem l. 4. D. de adim. leg. (4. Isti-
que voluntatis mutationi nec derogatoriam, nec cassatoriam,
quam vocant, clausulam ullam obstare l. 6. §. 2. D. de
jure codicill. Immo (5. Nec si casu accidat, ut ex tabu-
lis posterioribus non exstet, ideo convalescere testamentum
prius semel ruptum (a) §. 3. *Inst. l. 16. D. h. t.* (6. Nu-
dam revocationem, etiam coram septem testibus factam,
non rumpere testamentum, nisi a revocatione elapsum sit
decennium L. 27. C. de testam. (7. Duobus exstantibus
testamentis, si non constet, utrum prius, posteriusve sit,
ex utroque tamquam ex uno bonorum possessionem compe-
tere L. 1. §. 6. D. de bon. poss. sec. tab. (8. Rumpi etiam
testamentum, in quo vel omnia, vel quædam deleta, in-
ducta, vel corrupta sunt, modo id a sciente testatore fa-
ctum sit l. ult. D. h. t.

§. 31.

(a) Non enim ideo imperfectum est testamentum poste-
rius, quia ex eo heres non existit, modo institutus sit, qui
heres esse potuerit L. 1. D. h. t. Hinc aliter se res habet, si
posteriores tabulæ heredem non præferant l. 11. D. h. t. vel si
heres inde exsistere non possit L. 1. D. h. t. vel posterius ipso
jure nullum sit L. 16. §. 1. D. de vulg. & pup. subst.

§. 31. Si quid ipsi testatori contingat, id est, si is condito testamento capite minuat, tunc IRRITUM fieri dicitur testamentum §. 6. *Inst. quib. mod. test. infirm.* quia nec servus (§. 9.) nec peregrinus (§. 10.) nec filius familias (§. eod.) testamentifactionem habet. Contra, si ex testamento, sive ob detrectationem, mortemve instituti, sive ob deficientem conditionem heres non existit, testamentum fit DESTITUTUM, & res redit ad causam intestati §. 7. *Inst. de her. qui ab intestat.* Denique instituta querela inofficiosa, & causa ab actore probata, RESCINDI dicitur testamentum; qua de re supra (P. II. §. 44. *seqq.*) actum.

§. 32. Prioribus ergo casibus plane corruiit testamentum (*Inst.* §. 571. 574. 575.) nisi quod (1. Nulla ex æquo, & bono sustinentur, si filius præteritus hereditate paterna se abstineat *L. 17. D. h. t.* (2. Injusta nonnumquam, uti infra videbimus, sustinentur clausula codicilli. (3. Ex ruptis prætor dat bonorum possessionem, si vel postumus, qui rupit, vivo testatore, decesserit *l. 12. pr. D. h. t.* vel testator tabulas posteriores inciderit, ut priores supremas relinqueret *l. 11. §. 2. D. de bon. poss. sec. tab.* (4. Ex irrito quoque bonorum possessionem dare solet prætor, si testator tempore mortis civis Romanus, & suæ potestatis fuerit §. 6. *Inst. l. 12. D. h. t.*

TITULUS IV.

DE HIS, QUÆ IN TESTAMENTO DELENTUR, INDUCUNTUR,
VEL INSCRIBUNTUR.

§. 33. De deletis, & inductis in testamento axioma. §. 34. Quando ea deletio, inductio, inscriptio effectum non habeat?

§. 35. Quæ ejus effecta?

§. 33. **R**UMPI etiam testamentum diximus tabulis vel in totum, vel ex parte inductis, deletis, corruptis (§. 30. 8.). De hoc casu speciali hoc titulo agitur. Testamento enim a testatore sciente, & prudente *deleto*; id est, lituris corrupto; *inducto*, id est, perducto; *inscripto*, id est, superscripto (*l. 1. pr. §. 1. D. h. t.*) res ad causam intestati redit *L. ult. D. h. t. l. 1. §. penult. D. de tab. test. null. exst.*

§. 34. Ex quo axiomate consequitur (1. Ut hæc omnia non noceant testamento jure factò, si testator, dum corruptus, vel sanæ mentis non fuerit *l. ult. D. de injust. rupt. irrit. test.* vel (2. Id omne inconsulto factum; modo (3. Quæ deleta, vel inducta sunt, adhuc legi possint, si quidem alias ex testamento, ante consummationem inducto, nihil debetur, si vel maxime aliunde id relictam esse probari queat *l. 1. pr. §. 2. D. h. r.* quod fecus se habet, si, consummato jam testamento, aliquid deletum, quod aliunde probari potest *L. 1. §. 3. D. h. r. l. 5. C. de fid. instr.*

§. 35. Ex ipso illo axiomate patet (4. Illud tantum ad testamenta, non ad codicillos, pertinere, ex quibus deletis relictâ non debentur, etiamsi aliunde probari possint (a) *Leg. 1. §. ult. D. hoc tit.* (5. Unius nomine heredis deleto, nondum inductum videri totum testamentum, immo nec (6. Omnium nominibus deletis, si testator adscripserit, se id ab uno offensum fecisse, nisi probetur, testatorem ob unius offensionem reliquos omnes privare voluisse *l. 2. D. h. r.* (7. Pluribus tabulis, eodem exemplo scriptis, uno exemplo inciso, vel deleto, testamentum ipsum non intelligi corruptum, nisi hoc testatoris consilium liquido probetur *L. ult. D. h. r.*

TI-

(a) Ratio hujus differentiæ ex principiis, quæ in ipsis *juris elementis* explicata sunt, in aprico est. Nimirum codicillis legata, & fideicommissa dantur (*Inst. §. 682. 2.*) quæ uti sine solemnitate relinquuntur (*ibid. §. 606. 4.*) ita & sine solemnitate recte adimuntur (*ibid. §. 640.*) adeoque sufficit, si testator legatum induxerit (*§. 642.*). At testamentum, cujus caput, & fundamentum est heredis institutio, ruptum non intelligitur sola, & nuda revocatione, nec mutata voluntate, sed novo testamento perfecto (*§. 30.*). Ergo hic adhuc probationi locus est, an intestatus mori voluerit testator.

TITULUS V.

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS.

§. 36. *Axioma de iis, qui heredes institui possint.* §. 37. *Institui possunt & servi.* §. 38. *Non tamen peregrini.* §. 39. *An persona incerta, & collegia?* §. 40. *Qui institui non possint simpliciter?* §. 41. *Qui secundum quid?* §. 42. *Et quibus temporibus estimanda heredis capacitas?* §. 43. *Quot, & quibus verbis institui possint?* §. 44. *An valeant institutiones captatoria?* §. 45. *Quomodo heredes instituendi?* §. 46. *Quomodo dividenda inter institutos hereditas?*

§. 36. **L**iberos ante omnes heredes instituendos esse, vel nominatim exheredandos, jam supra (§. 18. 19.) observavimus. Post hos, aliosque, quibus lex legitimam portionem relinqui iussit (P. II. §. 49.) institui possunt heredes *extranei*. Et quidem, quum hic paterfamilias leget de familia, pecunia, tutelave suæ rei (§. 2. *) consequens erat, ut omnes possent institui heredes, qui in jus defuncti civis Romani succedere (§. 2.) & hereditatem cernere (a) poterant.

§. 37.

(a) *Cernere hereditatem* dicebantur heredes extranei, cunctatione instituti. Cunctio erat iudicium heredis, velitne adire, necne. Quam notionem & ipsum vocabulum involvit. Vid. JAC. PERIZON. *Not. ad SANCT. Minerv. 4. 15.* & in *Resp. ad LUDOLPH. KUSTERI Diatrib. de vocabulo cerno*. Si ergo heres, qui institutus erat cum cunctatione, vel *vulgari*, INTRA CENTUM DIES, QUIBUS SCIERIS, POTERISQUE, HEREDITATEM CERNITO; vel *continua* (P. I. §. 331.) in qua postrema verba omittebantur; tunc intra statum diem debebat verba cunctationis pronunciare, quæ habet ULPIAN. *Fragm. tit. 22. §. 28.* & tunc dicebatur adire hereditatem. Unde *cunctio*, & *aditio* non erant unus, idemque actus, ceu visum DONELLO *Comm. jur. civ. 2. 87. p. 457.* sed diversi, qui differebant tanquam antecedens, & consequens. JOS. AVERAN. *Interpr. jur. 1. 12. 6.* Ceterum cunctio erat actus legitimus, solis civibus Romanis proprius, certa formula, & fortasse aliis ritibus solemnioribus adhibitis, expli-

can-

§. 37. Ex quo axiomate conficitur (1. Heredes institui posse & liberos, & servos, & hos tam proprios, quam alienos; illos cum libertate, quæ & ab uno ex dominis dari potest §. *ult. Inst. de donat. L. 1. C. de com. serv. man. & data esse, ex ipsa institutione præsumitur (a) hos & sine libertate, quia hereditatem non sibi, sed dominis, etiam pluribus, adire jubentibus, pro parte domini (Inst. §. 470. P. I. §. 134. 2.) pr. Inst. h. t. l. penult. C. de serv. nec her. inst. immo & hereditati jacenti adquirunt l. 31. §. 1. L. 52. D. §. 2. Inst. h. t.*

§. 38. Quumque soli cives in jus civis succedere possint, consequens erat (2. Ut institui possent cives, non (3. Peregrini l. 6. §. 2. D. h. t. Cic. *pro Cacin. cap. 30.* adeoque nec (4. Maximam, vel mediam passî capitis deminutionem L. 1. C. h. t.

§. 39. Quia porro heredes institui possunt, qui possunt cernere (§. 36.) facile reddetur ratio, cur jure antiquo heredes institui non potuerint, & hodie possint. (5. Personæ incertæ §. 27. *Inst. de legat. veluti (6. Pauperes l. 24. C. de episc. & cler. (7. Ecclesiæ l. 1. C. de SS. eccl. (8. Civitates, & municipia l. 16. D. ad SC. Trebell. l. 22. D. de legat. 1. (9. Collegia, & corpora licita L. 12. C. h. t. l. 1. §. 15. D. ad SC. Trebell. Quæ omnia a quibus temporibus secus se habere cœperint, docuimus alibi (Inst. §. 538.)*

§. 40. Ab his regulis quasdam personas exemerunt leges, quas vel simpliciter, vel secundum quid institui voverunt. Et simpliciter quidem (1. Filios perduellium (filibus enim legitima relinqui potest) l. 5. §. 1. C. ad leg. Jul. maj. (2. Apostatas l. 3. C. de apost. (3. Hæreticos l. 4. L. 5. C. de hæret. (4. Judæorum collegium, licet licitum

candus, & quidem ab ipso herede, non a procuratore l. 90. pr. D. de adquir. her. præterquam procuratore Cæsaris, hoc singulari privilegio munito (P. I. §. 222.) L. 1. §. ult. D. de offic. proc. Caf.

(a) Modo ea manumissio non facta sit in fraudem legum. Unde nec hereditas, nec libertas data censetur servo adultero a domina adulterii accusata pr. *Inst. h. t.*

citum l. 1. C. de Jud. (5. Et reliqua collegia illicita l. 12. C. h. t.

§. 41. *Secundum quid* institui prohibentur (1. Princeps litis causa §. ult. Inst. quib. mod. test. infirm. (2. Conjug posterior, cui a conjugē, ad secunda vota transeunte, non plus relinqui potest, quam uni ex liberis prioris matrimonii l. 6. C. de sec. nupt. (3. Parentes, & liberi incestuosi, inter se nihil capientes l. 6. C. de inc. nupt. (4. Liberi naturales, quos, liberis tantum legitimis deficientibus, in solidum heredes scribere fas est l. 1. 2. C. de nat. lib. Nov. 89. cap. 12.

§. 42. An autem aliquis in jus civis Romani universum succedere possit, e tribus temporibus est æstimandum; puta: I. Facti testamenti. II. Mortis testatoris, & III. Aditæ hereditatis. Immo in institutione conditionali etiam quartum tempus existentis conditionis inspiciendum l. 49. §. 1. D. h. t. §. 4. Inst. de her. quas. & diff. Media enim tempora non nocent d. l. 94. §. 1. D. h. t.

§. 43. Quum porro testamento paterfamilias legem dicat rebus suis (§. 5. 2.) consequens est (1. Ut heredem vel unum, vel plures recte quis instituat §. 4. Inst. h. t. (2. Ut, quis heres institutus sit, certo adparere debeat, sive expressum ejus nomine, sive demonstratione, seu *periphrasi* perspicua addita l. 9. §. 8. l. 62. §. 1. D. h. t. (3. Ut nec falsa demonstratio, nec error in nomine institutionem vitiet, modo in ipsa persona non sit erratum l. 4. C. h. t. l. 9. pr. 26. §. 1. D. h. t. (4. Ut heredis institutio conferri nequeat in alterius arbitrium l. 32. §. 1. D. h. t. (5. Ut fieri olim posset verbis tantum civilibus, & legislatiis, hodie quibuscumque, etiam minus solemnibus (a). l. 15. C. de testam.

§. 44.

(a) Quidni ita olim? Quia enim testamenta erant leges (§. 5. 2.) verba tunc requirebantur directa, & imperativa; adeo ut plerisque improbaretur institutio: HEREDEM INSTITUO, HEREDEM FACIO. ULPIAN. *Fragm.* 21. 1. Add. ANT. FAB. *de error. prag. decad.* 49. 10. seq. Immo & Latina lingua utendum erat; adeo ut ne legata quidem Græce relicta rata essent. ULPIAN. *ibid.* 25. 9. Rationem habes in l. 8. fin. D. de acceptis Quas

§. 44. Ex eodem quodammodo rationem reddideris (6. Cur non placuerint institutiones *captatoria*, quarum conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis l. 70. D. hoc tit. modo in futurum conferatur institutio; veluti *QUA EX PARTE TITIUS ME HEREDEM FACIET, ET EADEM MIHI HERES ERIT*. Nam (7. In præteritum collata: *QUA EX PARTE TITIUS HEREDEM ME INSTITUIT, EX EA PARTE HERES MIHI ESTO, potius est remuneratoria L. 71. pr. D. eod. Add. SYNKERSH. Diatr. de captatoriis Institutionibus.*

§. 45. Quandoquidem etiam nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest (§. 2. 1.) consequens est (1. Ut heres quidem institui possit vel pure, vel sub conditione, non autem ex die, vel in diem; adeoque adjectum tempus pro supervacuo habeatur §. 9. *Inst. l. 34. D. h. t.* (2. Ut ita dividenda sit hereditas, ne quid ex toto asse (*Inst. p. 541.*) supersit.

§. 46. Si itaque ex asse hereditario nihil superesse debet (§. 45. 2.) sequitur (1. Ut unus, sine coherede in parte, vel re certa institutus, totum assem capiat L. 1. §. 4. *D. h. t.* (2. Ut, pluribus institutis, nullisque adscriptis partibus, hereditas æqua lance dividenda sit §. 6. *Inst. l. 9. §. 12. D. h. t.* ita tamen ut plures conjuncti pro una persona habeantur L. 11. l. 13. *pr. D. h. t.* (3. Ut, quod in asse superest, accrescat; quod eum excedit, decrescat pro rata singulis coheredibus §. 7. *Inst. h. t.* (4. Ut, partibus in quorundam personis expressis, in aliorum non expressis, hi, qui sine parte scripti, vacantem portionem capiant; vel, si nihil superest, ex asse fiat dupondius (*Inst. §. 541. **) nisi testator scripserit: *ex reliqua parte Titius heres esto*; siquidem hoc casu, exhausto asse, Titius nihil capit L. 17. §. 3. l. 12. D. §. 6. 8. *Inst. h. t.*

T I-

Quas subtilitates omnes imperatorum constitutiones exclus-
runt L. 15. l. 21. §. ult. *D. de test.*

TITULUS VI.

DE VULGARI, ET PUPILLARI SUBSTITUTIONE.

§. 47. Quid substitutio? §. 48. Prima ejusdem divisio. §. 49. Secunda, & tertia. §. 50. Quid vulgaris? & in quem casum fiat? §. 51. De ea axiomata. §. 52. Qui vulgariter substitui possint? §. 53. Quo effectu? §. 54. Substitutus substituto. §. 55. Quid substitutio pupillaris? §. 56. De ea axiomata. §. 57. Qui, & quibus substituant pupillariter? §. 58. In quod tempus? §. 59. Quomodo fiat, & quo effectu? §. 60. Substitutio exemplaris quid? De ea axiomata. §. 61. Ejus indoles. §. 62. Substitutio militaris.

§. 47. **I**nstituitur aliquis heres vel in gradu primo, vel ex metu, ne heres deficiat, intestatueve moriatur, in gradu secundo, tertio, &c. Ea vocatur SUBSTITUTIO, quæ nihil aliud est, quam institutio heredis secundi, tertii, ceterorum, in locum deficientis primi *L. 1. pr. l. 36. pr. l. 43. §. 2. D. h. t.*

§. 48. Substituit autem aliquis vel verbis directis, & civilibus (§. 43. 5.) vel obliquis, & precativis. Unde & substitutio, vel DIRECTA esse dicitur *l. 7. l. 15. D. l. 5. C. h. t.* vel FIDEICOMMISSARIA *L. 64. l. 77. D. ad SC. Trebell.* Illa fit in eum casum, si heres deficiat vel intra pubertatem; adeoque intestatus moriatur (§. 47.). Hæc ponit, institutum heredem fieri, eique restitutionem injungit, salva quarta Trebellianica. Unde sæpe utraque per verborum compedium conjungitur.

§. 49. Quumque in duplicem casum fiat substitutio *directa* (§. 48.) ea, quæ ponit, heredem deficere, VULGARIS; quæ ad eum casum pertinet, si heres intestatus moriatur, vel PUPILLARIS appellatur, si heres ob impubertatem intestatus decesserit; vel QUASI PUPILLARIS, si institutum ob furorem, vel dementiam, vel aliud vitium testamentum non conditurum, suspicio fit. Vulgaris & pupillaris, & hæc vulgari inesse censetur *l. 4. pr. D. l. 4. C. h. t.* Unde est, quod utramque in EXPRESSAM, & TACITAM dividere solent prudentes.

§. 50. Quia itaque VULGARIS ponit, institutum heredem defi-

deficere (§. 49.) satis manifesta est ejus definitio. Est enim institutio heredis secundi, tertii, vel ulteriorum (§. 47.) in eum casum, si institutus heres non fuerit *pr. Inst. h. t.* Quod quum duobus casibus contingere soleat, si institutus vel nolit, vel non possit heres esse (§. 31.) placuit (1. Verba: SI HERES NON ERIT, ad utrumque casum pertinere (2. alterumque casum non expressum altero expresso contineri *L. 3. C. de her. inst. L. 4. pr. D. L. 4. C. h. t.*

§. 51. Ex iis fluunt axiomata: I. Substitutio est institutio heredis. II. Per eam fit, ut heres secundus succedat in locum deficientis primi. III. Inventa est substitutio vulgaris, ne testamenta, tamquam destituta, corruerent.

§. 52. Quandoquidem ergo substitutio est institutio heredis (§. 51.) sequitur (1. Ut iidem substitui possint, qui & institui (§. 36. *seq.*), (2. Ut & plures in locum unius, & unus in locum plurium, & singuli in locum singulorum recte substituuntur §. *Inst. l. 36. §. 1. D. h. t.* (3. Ut & coheredes sibi invicem substitui possint, quam substitutionem vocamus RECIPROCAM, VEL MUTUAM *L. 4. §. 1. D. h. t. l. 64. D. del. legat. 2.*

§. 53. Quumque per hanc substitutionem heres secundus succedat in locum primi (§. 51. 2.) consequens est (1. Ut substitutus in dubio ad eandem partem vocatus intelligatur, quam cepisset institutus §. 2. *Inst. l. 24. D. h. t.* (2. Ut, semel adita hereditate, substitutio hæc expiret *l. 5. C. h. t.* nec (3. Substitutus in partem admittatur (a) si vel maxime qui adiit, minor adversus aditionem restituatur *l. 5. C. h. t. l. 3. §. 4. l. 7. §. 10. D. de min.* (4. Ut, substituto etiam ante institutum moriente, substitutio evanescat *l. un. §. 5. C. de caduc. toll.*

§. 54. Denique quia ideo inventa est vulgaris substitutio, ut ne

(a) Præterquam iis casibus, qui occurrunt in §. *ult. Inst. h. t. l. 40. l. 41. D. de her. Inst.* Loquimur de casibus, non de uno, ut alii. Nam in *l. 40.* nihil mutandum esse, & duas diversissimas species tractari, jam alibi ostendimus (*Inst. §. 357.**) & ante nos MARC. LUKLAMA *Memb. L. 5. eclog. 15. p. 187.* & OSW. HILLIGER in *Donello enucl. L. 6. c. 24. litt. l. p. 422. seq.*

ut ne testamēta, tamquam destituta, corruerent (§. 51. 3.) recte inde inferebant Jcti (§. Substitutum substituto, etiam instituto succenturiatum videri §. 3. *Inst. h. r.*

§. 55. Hæc de vulgari substitutione. PUPILLARIS est institutio heredis secundi, tertii, vel ulteriorum (§. 47.) in locum liberorum impuberum, qui in patria potestate testatoris sunt constituti, nec in alterius potestatem, eo mortuo recasuri (P. I. §. 148. 3.) in eum casum, si liberi instituti intra pubertatem decesserint (§. 49.) *pr. Inst. de pupill. subst. l. 8. C. h. r.*

§. 56. Unde axiomata: I. Fundamentum substitutionis pupillaris est patria potestas (a). II. Ejus causa est immatūra ætas, intra quam testamentum condi nequit (§. 8. 11.) III. Est illa, non quidem ratione externarum solemnitatum, sed tamen ratione heredum institutionis, duplex testamentum; siquidem primo sibi pater heredem scribit, ac deinde filio impuberi §. 2. *Inst. de pupill. subst. l. 2. §. 4. l. 16. §. 1. l. 20. §. 1. D. h. r.*

§. 57. Quum itaque patria potestas sit hujus substitutionis fundamentum (§. 56. 1.) consequens est (1. Ut pater tantum pupillariter substituatur, non mater *pr. Inst. l. 33. D. h. r.* (2. Ut illa substitutione heres succenturiari possit suis, & postumis, non emancipatis, nec (3. Nepotibus, in patriam potestatem recasuris, nisi ex formula legis Junie Vellejæ L. 2. *pr. D. h. r.* (4. Ut & exheredatis recte substituatur (P. I. §. 176. 2.) l. 1. §. 2. l. 10. §. 5. *D. h. r.* (5. Ut evanescat substitutio, si filius a testatore ante mor-

(a) Quum enim liberi ratione patris non essent personæ, sed res mancipi (P. I. §. 145. 1.) de his autem lege 12. tabularum cautum esset, uti paterfamilias legasset de familia, pecunia, tutelave suæ rei, ita jus fore (§. 2. *) consequens erat, ut & filiis, filiabusque familias posset pupillariter substituere in id usque tempus, quo ipsi possent condere testamentum. Unde substitutio pupillaris, quæ L. 4. *pr. D. h. r. moribus* invec̄ta dicitur, quamque viri docti negant ex 12. tabulis esse, vere ex illa lege est; *paterfamilias uti legasset, ita jus esto*: nam & in 12. tabulis fuisse *πατρικοί έθετοι ή άρραφοί έθετοι*, patrii mores, & non scripti DION. HAL. L. 2. c. 26. p. 96. Lib. X. c. 52. p. 676.

in mortem arrogatus sit (P. l. 171.) l. 17. §. 1. D. de adopt.

§. 58. Deinde quum substitutionis hujus causa sit ætas immatura; vel pupillaris (§. 56. 2.) consequens est (1. Ut in brevius quid tempus; non autem ultra pubertatem substitui possit l. 14. l. 21. D. h. r. (2. Ut in brevius tempus facta substitutio; lapsò tempore d. L. 21. alioquin; pubere factò herede evanescat d. L. 14. D. h. r.

§. 59. Denique, quum vere duplex hic sit testamentum (§. 56. 3.) facile patet (1. Patrem non posse substituere filio, nisi prius sibi fecerit testamentum; filiumque instituerit L. 2. §. 4. §. ult. D. h. r. §. 2. Inst. de pupill. substit. (2. Casu existente; substitutum omnia impuberis bona; etiam a testatore non profecta; accipere. (3. Ipsamque matrem excludere; adeo ut hæc ne legitimam quidem habeat L. 8. §. 5. D. de inoff. test. (vide tamen Inst. §. 563.) (4. Substitutionem hanc esse sequelam testamenti paterni; & hinc eo infirmato (non tamen rescisso (a) corruiere §. 5. Inst. de pupill. substit. L. 2. pr. D. h. r.

§. 60. Quum vero contingat; ut heres institutus ob furorẽ; demeritiam; aliudve vitium intestatus decedat (§. 49.) ad exemplum pupillaris substitutionis inventa est QUASI PUPILLARIS, quæ & exemplaris; vel Justinianea adpellatur; quia parentes, qui optimum consilium pro liberis capere censentur; liberis furiosis; dementibus; surdis; mutis; heredem substituere possunt in eum casum, si in eo statu decesserint §. 1. Inst. h. r. Ex quo fluit axiomã: Fundamentum hujus substitutionis non est patria potestas; sed *σὸφία*; vel pietas erga liberos.

§. 61. Ex quo axiomate inferimus (1. Recte ita substituere parentes utriusque sexus (2. Liberis saltem in legitima institutis; non exhereditatis. (3. Parentes in hac substitutione pietatem ostendere; adeoque primo substituere debere instituti liberos; deinde his non exstantibus; fratres, ac foro-

(a) Quia enim testamento per querelam inofficiosi rescisso omnia ejus capita præter heredis institutionem subsistunt (P. II. §. 53. 7.) consequens est; ut & substitutio subsistat Nov. CXX. c. 3. §. ult.

forores; ac postremo quemcumque velint. (4. Cessante vitio, ob quod testari nequeunt instituti, substitutionem etiam hanc expirare *l. 9. C. b. t.*)

§. 62. Addunt doctores substitutionem MILITAREM, seu *privilegiatam*, quæ in eo consistit, quod miles omnes fere leges substitutionis negligere, & hinc (1. & Liberis ultra pubertatem; & (2. Extraneis in casu, quo heredes futuri sint; & (3. Quodcumque decesserint, substituere possit in iis bonis, quæ suo iudicio ad heredem profecta sunt *l. 15. D. l. 8. C. b. t. l. 6. C. de test. mil.* Cujus rei fundamentum paullo post *Lib. 29. tit. 1.* patebit.

TITULUS VII.

DE CONDITIONEUS INSTITUTIONUM.

§. 63. *Quid conditio?* §. 64. *Quotuplex?* §. 65. *Quid iustum de conditionibus possibilibus?* §. 66. *De difficilibus, & negativis.* §. 67. *De impossibilibus.* §. 68. *De certa, vel incerto.*

§. 63. **H**eredem & pure, & sub conditione, non autem ex die, vel in diem institui posse, jam supra demonstravimus (§. 45.). **CONDITIO** est *περίστας*, a qua actus suspenditur tamquam ab incerto eventu (a). Unde conditio non est, quæ in præteritum, vel præsens confertur *l. 10. §. 1. D. hoc tit. l. 120. D. §. 4. Inst. de verb. obl.*

§. 64. Quod si eventus, a quo actus suspenditur (§. 63. *) existere potest, conditio vocatur **POSSIBILIS**. Sin vel per naturam, vel per leges, vel per bonos mores, vel ob perplexitatem verborum existere nequit (*Inst. §. 547.*)

IMPOS-

(a) Ita definienda videtur conditio ob §. 4. *Inst. de verb. oblig. l. 9. §. 1. D. de reb. cred.* Quia tamen & impossibilem naturam conditionem norunt Juri, quam tamen non existuram semper certum est; fatendum est, paullo latius hic accipi vocabulum pro quocumque eventu futuro, a quo actus suspenditur,

IMPOSSIBILIS. *Possibilis*, quia vel in heredis potestate esse ; vel a fato, ejusque lege immobili pendere, vel partim in heredis, partim in fati potestate esse creditur (a) L. 13. D. de acqu. her. L. un. §. 7. C. de cad. toll. itidem in POTESTATIVAM, CASUALEM, & MIXTAM dividi solet.

§. 65: Quam vero quosdam heredes ipsa lex institui jubet, alios testator pro arbitrio instituat (§. 16. §. 36.) æquissimum sane est, illos minus onerari posse, quam hos. Unde sequitur (1. Ut heredi suo ultra legitimam (P. II. §. 49.) non possit adscribi conditio, nisi potestativa L. 4. pr. D. de hered. Inst. L. ult. D. h. t.; (2. Ut conditiones qualescumque possibiles adscriptæ extraneis implendæ sint, & quidem omnes, si copulative; alterutra, si disjunctive adscriptæ sint L. 5. D. h. t.; (3. Ut conditio casualis impleri possit quandocumque; potestativa, & mixta non nisi post mortem testatoris, & a sciente, hanc conditionem in testamento adscriptam esse L. 2. D. de cond. & demonstr. præterquam si non sit iterabilis L. 10. pr. D. eod.; (4. Collatam simul in alterius arbitrium conditionem, pro adimpleta habendam, si facto tertii impediatur D. 31. D. de cond. & dem. L. 3. l. 23. D. eod. l. 5. §. 5. D. quand. dies leg. ced. l. 161. D. de reg. jur. non si casu impediatur d. l. 31. D. (cui tamen obstare videtur L. 54. §. 1. 2. D. de legat. 1.) (5. Heredem, ante existentem conditionem defunctum, nihil ad hæredes transmittere l. 4. pr. D. quand. dies leg. ced. l. un. §. 7. C. de caduc. toll.

§. 66. Ex ipsa conditionum possibilium definitione (§. 64.) adparet (1. Tales etiam esse conditiones *difficiles*, quas quidem, sed non ab herede, facile præstari posse constat. Unde ex pro impossibilibus non habendæ, nisi eo casu, quo testator scivit, heredem eam implere non posse l. 4.

§. 1.

(a) Sed parum *φύσικόν*, nedum Christiane. Quid enim est ita in potestate, atque arbitrio hominis positum, ut nullæ in eo partes sint providentiæ? Quam multa cadunt inter calicem, supremæque labra? omnis itaque *conditio* aut *casualis*, aut *mixta*; & nulla *potestativa* esse videtur. Nec casus in jure occurrere videtur, in quo quidquam inter conditiones potestativas, & mixtas sit differentiæ.

§. 1. *D. de stat. lib.* & ibi DIONYS. GOTHOFRED. 2. Conditiones negativas proprie quidem suspendere hereditatem usque ad mortem heredis, nisi præstetur CAUTIO MUCIANA, & Q. Mucio P. F. Scævola inventa l. 7. *pr. D. de cond. & dem.*

§. 67. Quum denique conditio impossibilis existere non possit (§. 64.) in eam sane nec heres consensisse, nec testator eam præstari voluisse videtur; quia voluit, ut testamentum suum exitum haberet. Ex quo sequitur (1. Ut conditio impossibilis qualiscumque (§. 64.) pro non adjecta habeatur l. 1. l. 20. *pr. D. h. t. l. 45. D. de her. inst. (2. Ut ejusdem commatis sint conditiones derisorix l. 14. D. h. t. l. 27. D. eod. (3. Perplexæ l. 16. D. h. t. l. 188. D. reg. jur. non præpostera (a) l. 25. C. de testam. (4. Ut hæc omnia secus se habere debeant in contractibus, qui non intelliguntur sine contrahentium consensu. Quum vero qui in conditionem impossibilem consenserunt, vel insanivisse, vel jocari videantur, merito conditio impossibilis contractum vitiat §. 10. *Inst. de inut. stip. l. 31. D. de obl. & act.**

§. 68. In diem certum cur heres institui non possit, jam supra vidimus (§. 45.) ex eo itaque inferimus (1. Diem certum adpositum in heredis institutione pro non adjecto haberi (2. Diem incertum, ita ut, an existiturus sit, nesciamus; pro conditione esse §. 9. *Inst. de her. inst. l. 75. D. de cond. & dem. (3. Si certum eum existiturum, incertum, quando; tunc heredi adscriptum diem pro conditione esse, non item adscriptum extraneo l. 9. C. de her. inst. l. 1. §. 1. l. 79. *pr. §. 1. D. de cond. & dem.**

T I.

(a) *Perplexæ* vocantur ita conceptæ, ut exitum habere nequeant; v. g. *si Sejus heres erit, Titius heres esto; sin Titius, Sejus heres esto.* At *præpostera*, ubi hereditas relinquatur in præsens, ei tamen dies, vel conditio futura adjicitur; v. gr. *si navis ex Asia redierit, statim a morte mea do, lego.* Hoc ergo casu exactio post diem, vel conditionem competit l. 25. *C. de test.*

TITULUS VIII.

DE JURE DELIBERANDI.

§. 69. Ratio juris deliberandi. §. 70. Quantum spatium concedi solcat heredi? §. 71. Quid interea facere possit heres? §. 72. Beneficium inventarii cur inventum? Inventarium quid sit? §. 73. Quomodo fieri debeat repertorium? §. 74. Ejus effecta. §. 75. Usus hodiernus.

§. 69. **H**eres, adita hereditate, succedit in omnia jura defuncti (§. 2.) adeoque & æs alienum exsolvere, ceterasque testatoris obligationes præstare tenetur. Quod quum dubiam sæpe traheret heredum mentem, fluctuantium, adire, an repudiare deberent suspectam hereditatem, prætor edicto promiserat, *se heredi tempus ad deliberandum potenti daturum l. 23. §. 1. D. de hered. Inst. L. 1. §. 1. D. h. t.* Certum autem spatium concedendum, ne in infinitum, tergiversante herede, creditoribus illudatur.

§. 70. Quum itaque certum spatium edicto non expresse- rit prætor (1. Tempus hoc jure veteri erat arbitrarium *l. 1. §. 2. D. h. t.* modo non pauciores dies darentur, quam centum *l. 2. D. h. t.* quippe qui erant ordinarii dies cretionis (§. 36. *). At (2. Jure novo a principe annus; a judici- bus novem menses, ad deliberandum conceduntur *L. ult. §. 13. C. h. t.* (3. Idque etiam heredi heredis prodest, si hic inter illud tempus decesserit *L. 19. C. de jure delib.* (4. Nemine creditorum urgente, triginta demum annis elapsis jus adeundi hereditatem expirat (§. 69. *fin.*) *L. 8. C. h. t.*

§. 71. Et quia spatium hoc, quantumcumque sit, ad de- liberandum conceditur, sequitur (1. Ut interim heredi li- ceat instrumenta hereditaria, & rationes inspicere *L. 5. pr. D. h. t. l. 28. D. de adq. hered.* (2. Res mora deteriores futuras, vel sumptuosas, justis pretiis vendere *L. 5. §. 1. l. 6. D. h. t.* & (3. Æs alienum, quod durioribus condi- tionibus debetur, solvere *d. L. 5. §. 6. D. h. t.* (4. Ut, si pupilli nomine petatur tempus ad deliberandum, bona interim diminui, nisi causa cognita, non patiat prætor; adeoque nec alienationem fieri, nec actiones exerceri pa- tiatur *L. 7. pr. §. ult. D. h. t.*

§. 72. Enimvero quum ne sic quidem satis prospectum heredibus videretur, qui, adita semel hereditate, omne res alienum exsolvere tenebantur *l. 4. C. de rep. her. l. 8. D. de adq. her.* Justinianus invenit BENEFICIUM INVENTARII *l. ult. C. h. t.* Est autem inventarium, vel repertorium, legitima, & rite facta descriptio omnium rerum hereditariarum *l. 7. pr. D. de adm. tut.* ejusque effectus est, ut bona non confundantur, adeoque nec heres teneatur ultra vires hereditatis *d. l. ult. §. 4. C. h. t.*

| §. 73. Quum itaque rite fieri oporteat illam descriptionem (§. 122) intelligis, cur (1. Conficiendum sit intra triginta dies, ex quo heres sibi delatam scivit hereditatem (2. Præsentibus tabulariis (3. Citatisque omnibus, quorum interest, legatariis, & creditoribus; aut (4. Loco istorum absentium adhibitis tribus testibus optimæ famæ (5. Cur illum absolvendum sit rebus propinquis intra sexaginta dies, vel si longius distitæ sint, intra annum, a die scientiæ computandum (6. Cur, repertorio confecto, subscribendum sit ab herede; vel si hic scribendi imperitus sit, a tabulario *l. ult. §. 2. 3. C. h. t. Nov. 1. cap. 2. §. 1.*

§. 74. Quumque inventarium & confusionem bonorum impediatur, nec heredem ultra vires hereditatis conveniri patiatur, consequens est (1. Ut heres hodie sine periculo adire possit *l. ult. §. 4. h. t. §. 5. Inst. de her. qual. & diff.* nec (2. Adeo necessarium hodie sit jus deliberandi, quamvis, invento beneficio inventarii, non abrogatum *l. ult. §. 13. C. h. t. §. 5. Inst. de her. qual. & diff.* (3. Ut, pecunia non parata, res hereditarias in solutum dare *d. l. ult. §. 6. C. h. t.* (4. Creditoribus primum venientibus *d. l. §. 4. C. eod.* (5. Quin & sibi ipsi, temporum tamen prærogativa inter creditores servata, solvere *d. l. ult. §. 9.* (6. Impensas in funus, & conficiendum inventarium, aliasque necessario factas, deducere *l. ult. §. 9. immo* (7. Et Falcidiam ex legatis, & Trebellianicam ex fideicommissis detrahere possit. *Arg. Nov. 1. cap. 2.* (8. Ut res hereditariæ creditoribus pereant *l. ult. §. 4. C. eod.*

§. 75. Frisæ nostræ praxin late hic exsequitur ULR. HUBER. *Prælect. h. t.* In Germania nec certum tempus præfigitur conficiendo inventario, nec citatio decernitur eorum, quorum interest. *MEV. Decis. 1. 356.* modo statim facta sit publica rerum hereditariarum obsignatio. *CARPZOV. Part. 3. const.*

const. 33. def. 10. Quin ibi omiffum inventarium fupplet *specificatio*, quam vocant, *jurata*; quemadmodum jusjurandum, & alia fanare cenfetur inventarii vitia, ad quod & heredis heres admittitur, fe de credulitate, uti loquuntur, dejerare velit. BRUNNEM. *ad l. ult. C. h. tit. §. 10. feq.* (Conf. *Elem. jur. Germ. l. 2. part. 1. §. 305. 311.*)

L I B E R XXIX.

TITULUS PRIMUS.

DE TESTAMENTO MILITIS.

§. 76. *Milites olim libere testabantur in procinctu.* §. 77. *Novum militum privilegium.* §. 78. *De militari testamento axiomata.* §. 79. *Qui ita testentur?* §. 80. *Qua circa fo-lemnitatem internam remiffa?* §. 81. *Qua circa externas?* §. 82. *Ufus hodiernus.* §. 83. *Testamentum parentum inter liberos?* §. 84. *Testamentum tempore pestis conditum.* §. 85. *Testamentum rusticorum.* §. 86. *Alia testamenta privilegiata.*

§. 76. **D**ivifimus fupra testamenta in SOLEMNIA, & MINUS SOLEMNIA, feu privilegiata (§. 6. 2.). Privilegiis quamplurimis gaudent milites; & hinc jam de *testamento militis* agitur. Quamvis enim & olim milites testarentur IN PROCINCTU (§. 3.) illa tamen testandi ratio, ex ejus five pontificio, five augurali profecta (a) ab
usu

(a) In *procinctu* effe dicebantur milites, quando erant in cinctu Gabino. SERV. *ad VIRGIL. Æn. 7. v. 612.* Gabinus cinctus est toga fic in tergum rejelta, ut ima ejus lacinia, a tergo revocata, hominem cingat. Hoc autem veltimenti genere veteres Latini, quum necdum arma haberent, *præcinctis togis* bellabant; unde etiam milites in *procinctu* effe dicebantur. Cinctum iftum fumebant, qui diis manibus pro exercitu devovebantur. LIV. X. 7. & 28. Et inde eff, quod rata effet militum, in *procinctu* heredem nuncupantium, voluntas. Quid
quid

usu recesserat, simul ac auspiciato bella geri desierant. Cic. *de nat. Deor.* II. 3.

§. 77. Postea militibus, etiam in procinctu haud constitutis, non tam ob eorum imperitiam, quam ob imminens periculum, liberam testandi facultatem dedit Julius Cæsar, sed ad tempus; deinde Titus, post Domitianus, ac denique Nerva plenissimam indulgentiam in milites contulerunt, quam & Trajanus sequutus est *L. 1. pr. D. h. t. Ulp. Fragm.* 23. 2. Idque privilegium in eo consistit, quod milites legibus omnibus, ad testamentifactionem pertinentibus, solverentur, & quoquo modo testatorum voluntas rata esset *L. 1. pr. D. h. t.*

§. 78. Inde ergo prono alveo fluunt axiomata: I. Milites imminente periculo his privilegiis gaudent. II. Iidem omnibus solemnitatibus, tum externis, tum internis, soluti sunt.

§. 79. Quum ergo milites imminente periculo his privilegiis gaudeant (§. 78. 1.) consequens est (1. Ut ea communia sint omnibus, qui in numero sunt, & in hostico deprehenduntur *l. 4. D. h. t.* etiam (2. Surdis, & mutis, nondum missionem consequutis *l. 4. D. h. t. VINN. ad §. 2. Inst. h. tit.* etiam (3. De statu suo dubitantibus *L. 11. §. 1. D. h. t.* (4. Ut nihil intersit, sive in castris, sive in expeditione degant §. 3. *Inst. l. 1. l. 15. l. penult. C. h. t.* (5. Ut contra jure communi uti teneantur in hibernis, nec non depulso periculo; nisi quod veteranorum, honestam, vel caussariam missionem consequutorum, testamenta adhuc intra annum valeant *L. 26. pr. §. 1. D. §. 3. Inst. h. t. adeoque & conditio, elapso anno existens retrahatur §. 3. Inst. h. t. l. 26. D. de condit. Inst.* (6. Ut testamentum, etiam ante militiam non jure factum, a milite vel verbis, vel factis confirmari possit *L. 9. §. 1. l. 20. §. 1. l. 25. D. h. t.* (7. Ut filiusfamilias de castrensi quidem

quid enim agebant devoti, id ratum habebat populus; adeo ut Decius *cos.* devotus etiam lictores daret Livio, pontifici maximo, eumque proprætorem esse juberet. Liv. X. 29. quod alias ne in extremo quidem periculo, & in re trepida ferebat populus. Liv. 26. 11.

dem peculio possit testamentum condere (§. 10. 8.) sed jure tantum communi, nisi militet §. 6. *Inst. h. t. l. ult. C. de inoff. test.*

§. 80. Quumque solemnitate interna soluti sint milites (§. 78. 2.) consequens est (1. Ut & eos heredes nuncupare, vel scribere possint, quibuscum non est testamentifactio *L. 13. §. 2. D. l. 5. C. h. t.* (2. Ut iisdem liceat liberos exheredare, vel tacite præterire §. 6. *Inst. de exhib. lib. l. 9. l. 10. C. h. t.* (3. Pro parte testatis, pro parte intestatis *l. 6. l. 15. §. 4. l. 37. D. h. tit.* nec non (4. Cum pluribus testamentis decedere *l. 19. pr. D. h. t.* (5. Heredes etiam codicillis instituere *l. 36. pr. D. h. t.* (6. Quocumque modo substituere omnibus *l. 5. l. 15. §. 5. l. 28. D. h. t.* (7. Hereditatem legatis exhaurire *l. 17. §. ult. D. l. 12. C. h. t.* (8. Ut militum testamenta nec agnatione rumpantur *l. 7. 8. D. h. t.* nec rescindantur querela inofficiosi *L. 29. §. ult. D. h. t.*

§. 81. Quia autem & externas solemnitates in testamentis negligunt (§. 78. 2.) facile jam reddes rationem, cur, si miles scripserit tabulas, nec testes, nec quidquam aliud requiratur, modo eum scripsisse constet *L. 40. pr. D. h. t.* (2. Cur in nuncupativo ejus testamento & duo testes sufficiant, etiam non rogati *l. ult. §. ult. D. C. de codicill. modo satis constet, militem deliberato animo, non fortuito sermone, heredem nuncupasse §. 1. Inst. l. 24. D. h. t.*

§. 82. Et ita usus servat; præterquam quod jure Germanico tantum in ipsa expeditione, vel acie hæc privilegia militibus indulgentur, non in castris, ubi duo testes requiruntur *Const. MAXIMIL. I. ann. 1512. tit. de test. §. und. solemn.* Quem errorem pragmaticorum glossæ deberi, jam observavit VIGL. ZUICHEM. ad §. 1. *Inst. h. t. p. 83.*

§. 83. Remissæ sunt quædam solemnitates etiam PARENTIS testantibus inter liberos (a). In scriptis enim testan-

(a) A qua dispositione inter liberos discernitur *divisio paterna*, quæ quocumque modo, & ab intestato valet, si pater liberis bona sua quantumvis inæqualiter distribuat, modo non fraus fiat portioni legitimæ, & vel pater, vel liberi subscripserint *L. ult. C. fam. ercisc. Nov. 18. 7.*

stantur etiam non adhibitis testibus, modo (1. Vel ipsi scribant tabulas; vel (2. Subscribant iisdem (3. Anno, mense, die, unciisque, in quibus liberos instituant, perspicue expressis *L. 21. §. 1. C. de test. Nov. 107. cap. 1.* In nuncupativo merito duorum testium adhibetur presentia. *Arg. l. 12. D. de test.*

§. 84. Privilegiatum porro est testamentum *TEMPORIS PESTIS* conditum, eatenus ut testatoribus simultanea testium presentia, adeoque unitas contextus, remissa sit *L. 8. C. de testam.* Addunt doctores, ex moribus etiam duos testes, quamvis sequioris sexus, sufficere. *STRYK. Caut. test. c. 11. §. 3.* & id semel conditum perpetuam auctoritatem retinere. *CARPZ. Part. 3. const. 4. def. 5.* quamvis alii in alia omnia eant. *STRUV. Exerc. 32. 21.*

§. 85. *RURI TESTANTIBUS* id indulgent leges, ut rata sint eorum tabulae, quinque testium subscriptione (quae & ab aliis fieri potest) vel signaculis firmatae, si vel plures, vel litterarum periti, ut sit in agris, haberi nequeant *L. ult. C. de test.*

§. 86. Addi possunt testamenta *PRINCIPI* vel ad *ACTA* oblata (§. 6. 1.) *l. 19. C. de test.* testamenta ad *PIAS CAUSAS*, quae omnibus solemnitatibus solvit Pontifex *c. 11. X. de testam.* & denique testamentum *POSTERIUS* imperfectum, in quo heredes ab intestato, priore praeteriti, ad successionem vocantur, cui quinque testes adfuisse sufficit *L. 21. §. pen. C. de testam.* Agmen apud plerosque claudit testamentum *IN ITINERE* moribundorum, ad quod duos testes requirunt *BALD. & SALICET. ad l. ult. D. de testam.* Sed doctorum non est privilegia concedere, vel ea interpretando porrigere ad species legibus non expressas. *Vid. STRYK. Caut. test. cap. 14.*

TITULUS II.

DE ADQUIRENDA, VEL OMITTENDA HEREDITATE

§. 87. *Hereditas pro diversitate heredum diversimode acquiritur.* §. 88. *Quotuplices sint heredes?* §. 89. *De iis axiomata.* §. 90. *Necessarii, & sui ipso jure heredes sunt.* §. 91. *Sui tamen gaudent beneficio abstinendi.* §. 92. *Extranei adeunt, pro herede gerunt, repudiant.* §. 93. *Qui adire possint?*
§. 94.

§. 94. *Quomodo?* §. 95. *Servi, & filiis quomodo adeant?*
 §. 96. *Quis pro herede gessisse videatur?* §. 97. *Hereditas non adita non transmittitur.* §. 98. *Aditionis effecta.* §. 99. *Repudiatio hereditatis.* §. 100. *Ufus hodiernus.*

§. 87. **H**ereditas, testamento defertur, sed non semper ipso jure acquiritur. Opus aliquando est actu aliquo, ex quo constet, velitne quis heres esse, an nolit. Et hinc hoc titulo agitur de ADQUIRENDA, vel OMITTENDA HEREDITATE. Diximus, aliquando hujusmodi actum requiri. Discrimen enim hic est inter heredes NECESSARIOS, SUOS, ET NECESSARIOS, & VOLUNTARIOS *pr. Inst. de her. qual. & diff. l. 15. 16. D. hoc tit.*

§. 88. NECESSARIJ sunt servi proprii, a domino heredes instituti, qui sive velint, sive nolint (a) liberi, & heredes fiunt §. 1. *Inst. eod. l. 57.* §. 2. *D. h. t. SUI,* & NECESSARIJ vocantur liberi in potestate testatoris tempore mortis ita constituti, ut in alterius potestatem recasuri non sint, qui itidem & nolentes heredes fiunt ex legibus 12. tabularum §. 2. *Inst. eod.* VOLUNTARIJ denique, qui in potestate testatoris non sunt constituti, quibusque invitis, lex præscribi (§. 5. 2.) a testatore non potest *pr. §. 3. Inst. eod.*

§. 89. Inde axiomata: I. *Necessarii, ac sui, & necessarii,* ipso jure heredes sunt §. 1. 2. *Inst. de her. qual. & diff.* II. *Heredes voluntarii* suo arbitrio hereditatem vel verbis, factisve acquirere, vel omittere possunt.

§. 90. Quum ergo *necessarii, & sui* ipso jure heredes sint (§. 89. 1.) consequens est (1. *Ut servus institutus hereditatem nec adeundo demum acquirat, nec repudiando omittere possit* *L. 57. §. 2. D. h. t.* (2. *Ut idem juris sit in*

(a) Servi enim a dominis institui solebant, si tantum esset res alienum, ut patrimonio dira vox præconis imminere videretur. Id quod quum ignominiosum videretur Romanis: *Cic. pro P. Quinct. c. 15.* voluerunt, hoc casu servum etiam ab obærato institui posse, eumque libertatem, & hereditatem consequi, ut bona ejus potius, quam defuncti nomine distraherentur §. 1. *Inst. de her. qual. & diff.*

fit in heredibus suis; adeoque (3. Et hi hereditatem ipso jure adquirant sine aditione §. 3. *Inst. de her. qua ab intest.* & proinde (4. Non pro herede gerere, sed se immiscere dicantur L. 11. l. 12. *D. hoc tit.* (5. Ut hereditatem sibi dumtaxat delatam ad omnes heredes suos, & extraneos transmittant L. 3. L. 19. *C. de jur. delib.* (6. Ut hereditatem jure civili repudiare nequeant, nisi pater hoc iis vel expresse, vel tacite, veluti instituendo sub conditione potestativa (§. 65. 1.) vel vulgariter substituendo, indulserit L. 86. *D. de her. inst. l. 12. D. de cond. Inst. §. 4. Inst. de pupill. subst.*

§. 91. Quia tamen id durum erat, prætori visum est, liberis suis concedere beneficium **ABSTINENDI**, modo (1. Jam puberes se non immiscuerint; impuberibus enim prætor, etiam si se immiscuerint, succurrit; & (2. Per eos non factum sit, quo quid ex hereditate amoveretur L. 11. l. 12. l. 57. *pr. l. 71. §. 3. D. h. t.*

§. 92. Et quia heredes voluntarii suo arbitrio hereditatem vel verbis, factive acquirere, vel omittere possunt (§. 89. 2.) hinc, si verbis acquirunt; **ADIRE**; si factis, **PRO HEREDE GERERE**; si hereditatem omittunt; **REPUDIARE** dicitur (a) §. 7. *Inst. de her. quali. & diff. l. 11. l. 12. l. 57. D. h. t.*

§. 93. Quum itaque adeatur verbis (§. 92.) & quidem olim cum cretione (§. 36. *) adeoque solemniter, consequens est (1. Ut adire possint, quicumque voluntatem verbis declarare, & actu legitimo, vel solemniter se obligare possunt l. 8. *D. h. t. l. 19. D. de auct. tut.* adeoque (2. Adire nequeant furiosi, dementes l. 64. *D. h. t. l. 40. D. de reg. jur.* (3. Infantes L. 9. *Inst. de inutil. stip.* quorum nomine parentes, vel tutores, aut curatores adeunt L. 18. *pr. §. 1. 2. C. de jur. delib. l. ult. §. 3. C. de cur. fur.*

§. 94. Ex eadem ratione est (4. Quod pupilli, & mino-

(a) Sui ergo heredes ipso jure heredes sunt (§. 89. 1.) voluntarii **ADEUNT**. Illi se immiscunt (§. 90. 4.) hi **PRO HEREDE GERUNT**. Illi **abstinent** (§. 91.) hi **REPUDIANT**. Tam accurate **JCTI** ubique observant vocabulorum differentiam.

minores sine tutorum auctoritate, vel consensu curatorum adire nequeunt, quamvis hereditas lucrosa sit (P. IV. §. 337. 5.) l. 18. §. fin. C. de jur. del. l. 1. l. 9. D. h. t. (5. Ut nec adire quisquam possit per procuratorem (P. I. §. 35. 3.) l. 90. D. h. t. l. 123. pr. D. de reg. jur. præterquam quod procuratoris Cæsaris jussu & servus adire posset (P. I. §. 232.) (6. Ut hereditas adeunda sit pure, non sub conditione (P. I. §. 35. 1.) l. 15. §. ult. D. h. t. (7. Ut nec partem hereditatis sibi relictae adire quis possit l. 1. l. 2. l. 55. D. h. t. (8. Invitus ad adeundum cogi L. 6. §. ult. D. h. t.

§. 95. Denique inde reddes rationem (9. Cur nec servus sine jussu domini, nec filius, nisi jubente patre, hereditatem adire possit §. 3. Inst. per quas pers. cuiq. adq. His tamen si justæ ætatis sint, leges novæ indulgent, ut & invito patre hereditatem adeant, eoque casu plenam ejus adquirant proprietatem L. ult. pr. §. 1. 2. C. de bon. qua lib.

§. 96. Quum porro PRO HEREDE GESTIO factis fiat (§. 95.) consequens est (1. Ut requirantur actus animo heredis explicati l. 20. pr. §. 4. l. 88. D. h. t. adeoque (2. Pro herede non gerere videatur, qui pietatis, aut custodiæ causa quid fecit l. 20. pr. D. h. t. multoque minus (3. Qui diserte se id eo animo facere testatur L. 20. §. 1. 2. 3. D. h. t.

§. 97. Quandoquidem ergo per aditionem demum, & pro herede gestionem hereditatem acquirit extraneus (§. 89. 2.) consequens est (1. Ut hereditas non adita non transmittatur l. 7. C. de jur. delib. l. un. §. 5. C. de cad. toll. nisi quod (2. Ex constitutione Theodosii, & Valentiniani hereditas non adita transmittitur ad liberos etiam emancipatos l. un. C. de his, qui ant. apert. tab. her. transm. & (3. Herede intra spatium deliberandi defuncto, quod reliquum est temporis, etiam heredibus prodest (§. 70. 3.) l. 19. C. de jur. delib.

§. 98. Porro inde inferimus (4. Adita hereditate omnia jura heredis consequi adeuntem l. 37. D. h. t. non autem (5. Possessionem, quæ facti est, & naturaliter adprehendenda l. 23. pr. D. de adq. vel amitt. possess. (6. Heredem adeundo se obligare legatariis, & fideicommissariis, quasi ex contractu §. 5. Inst. de obl. qua quasi ex contr. l. 5.

l. 5. §. 2. *D. de obl. & act.* (7. Heredem, qui semel adiit; a creditoribus recte conveniri (a) l. 8. *C. h. r.* etiam si hereditas solvendo non sit, l. 8. *C. h. r.* l. 10. *C. de jure del.* nisi adierit cum beneficio inventarii (§. 72.).

§. 99. Denique quum heres extraneus hereditatem etiam omittere possit suo arbitrio (§. 2.) sequitur (1. Ut & hic declaratio voluntatis requiratur, & jus acquirendi l. 18. *D. h. r.* adeoque (2. Nec furiosus, nec mente captus, nec (3. Infans, nec (4. Pupillus sine tutoris auctoritate, nec (5. Filius sine patris jussu recte repudiet l. 13. *D. l. 5. C. h. r.* l. 11. *D. de autt. tut.* l. 8. §. 2. *C. de bona qua lib.* (6. Ut nec semel repudiata hereditas adiri l. 4. *C. h. r.* l. ult. *C. de bona qua lib.* nec (7. Semel adita repudiari possit, nisi ob minorennitatem heres restituatur in integrum §. 5. *Inst. de hered. qual. & diff.*

§. 100. Tale est jus Romanum. Mores passim ab eo divortium faciunt. In primis multis locis in Germania, & Gallia invaluit, ut possessio etiam, adita hereditate, sive adprehensione naturali ab herede adquiratur. Non tamen universalis est ea consuetudo, ceu sibi persuasit *CARPZOV. Part. III. Const. II. def. 27. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 20.)*

TITULUS III.

TESTAMENTA QUEMADMODUM APERIANTUR, INSPICIANTUR, ET DESCRIBANTUR.

§. 101. *Lex Julia vicesmaria, & edictum de tabulis aperiendis, describendisque.* §. 102. *De iisdem axiomata.* §. 103. *Quomodo tabula aperiuntur?* §. 104. *Quomodo inspiciantur, & describantur?* §. 105. *Quid inspici, & describi nequeat?*

§. 101.

(a) Non tamen intra novem dies, si statim adeat hereditatem *Nov. 115. cap. 5. §. 1.* Quo dies DENICALES veterum eleganter refert *MYNSING. ad §. 8. Instit. de rer. div.* Pluscula eam in rem diximus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. III. c. 2. p. 476. seq.*

§. 101. **M**ortuo testatore aperiendæ, inspiciendæque erant; tabulæ testamenti. Quam in rem cautum fuerat lege Julia VICESIMARIA, ut tabulæ aperirentur a præsentibus intra triduum, vel quinque dies, ab absentibus intra eisdem dies (a) ex quo supervenerint. PAULL. *Sent. rec.* 4. 6. §. ult. Postea & prætor edixerat: I. Se tabulas testamenti, vel quodcumque ad causam testamenti pertinere videatur, inspicere, ac describere desideranti, ac prius de calumnia juranti, potestatem facturum. II. Non tamen eam partem describi passurum, quam defunctus aperiri vetuerit, vel quæ ad alicujus ignominiam pertinere videatur *l. 1. L. 2. D. l. 3. C. h. t.*

§. 102. Inde axiomata: I. Tabulæ sunt solemniter aperiendæ. II. Eas inspicere, ac describere licet omnibus, modo de calumnia jurent. III. Quæ aperiri testator vetuit, vel ad alicujus ignominiam pertinent, vel calumniæ occasionera præbent, ea nec inspicienda, nec describenda sunt.

§. 103. Quum itaque solemniter aperiendæ essent tabulæ (§. 102. 1.) facile reddi poterit ratio, cur (1. Cogerentur signatores convenire ad agnoscenda sigilla, & (2. Iis præsentibus, rupto lino (vid. SÆTON. *Neron. cap.* 17.) facta inspiciendi, describendique copia, exemplar authenticum in archivio reponeretur. PAULL. *ibid.* 4. 6. 1. (3. Cur, uno ex signatoribus absente, tabulæ ad ipsum mitterentur agnoscendæ *l. 7. D. h. t.* (4. Omnibus vero absentibus, tabulæ, præsentibus optimæ opinionis viris, aperirentur, factoque instrumento mitterentur absentibus *l. 2. L. 7. D. h. t.* (5. Cur in municipiis id fieret in foro, vel basilica, & quidem inter horam diei secundam, & decimam, PAULLUS *ibid.* §. II. id est, fervente foro. MARTIAL. *Epigr.* IV. 8. ANT. SCHULTING. *Jurisprud. vet. antejust.* p. 403.

§. 104.

(a) Videntur tamen hi dies non a morte testatoris, sed a diebus denicalibus numerandi, intra quos nihil fieri auspiciato poterat (§. 97. *) Vid. *Comm. nostr.* ad *leg. Jul. & Pap. Popp. Libr.* III. cap. 2. p. 377.

§. 104. Ex secundo axioma (§. 103. 2.) inferimus (1. Prætozem describendi potestatem facere , si testamentum etiam injustum sit *L. 2. §. 1. D. h. t.* nec non (2. Facultatem dare inspiciendi codicillos *l. 2. §. 2. D. h. t.* immo & (3. Testamenta omnia, si plura existent *l. 2. §. 3. D. h. t.* (4. Eam inspectionem permittendam non esse, si suspicio sit, testatorem vivere (*a*) *l. 2. §. 4. D. h. t. l. 1. §. 5. D. ad leg. Corn. de fals. l. 38. §. 7. D. de poen.* (5. Desiderantis tamen interesse debere, eoque nomine ab illo præstandum esse jusjurandum calumniæ *l. 3. §. 10. D. de tab. exh. l. 3. C. h. t.* (6. Negantem, apud se tabulas extare, conveniri posse interdicto de tabulis exhibendis *L. 2. §. ult. D. h. t. L. 2. §. 1. D. de tab. exh.* vel ab herede rei vindicatione *L. 3. D. h. t.*

§. 105. Denique ex ultimo axioma (§. 102. 3.) discimus (1. Non aperiendam esse substitutionem pupillarem, quam testator consilio Justiniani §. 3. *Inst. de pup. subst.* singulari signaculo clausit *l. 8. D. h. t.* (2. Non pati prætozem inspicere, vel describi diem, & consulem *l. 2. §. 6. D. h. t.* nec (3. Quæ quocumque modo ad alicujus ignominiam pertinere videntur *L. 3. C. h. t.* Quibus ambagibus hodie vix opus esse, facile unusquisque animadvertit.

TITULUS IV.

SI QUIS OMISSA CAUSSA TESTAMENTI, AB INTESTATO, VEL ALIO MODO POSSEDEAT HEREDITATEM.

§. 106. *Edicti hujus ratio.* §. 107. *Contra quos prætor edictum proposuerit?* §. 108. *Quæ inde actio nascatur?*

§. 106. SÆpe eveniebat, ut heredes instituti, si simul a lege vocarentur, omissa caussa testamenti, ab intestato possidere hereditatem mallerent, tantum ut circumveni-

(a) Unde reprehensionem incurrit ipse Augustus, dum vi-
vi Antonii tabulas apertas pro concione recitavit. *SUET. Aug.
cap. 17. Quod factum PLUTARCHUS ἀπόκρυτον ἢ δεινόν, DIO CAS-
SIUS παράνομώτατον vocat.*

venirent eos ; quibus aliquid ex supremo defuncti iudicio debebatur . Quare prætor, voluntates defunctorum tueri cupiens, edixerat, se legatariis, & fideicommissariis adversus illos causa cognita actionem daturum L. 1. pr. L. 6. §. 3. D. h. tit. Quare hos prætor pro heredibus testamentariis habet.

§. 107. Ex quo sua sponte fluit (1. Non interesse, sive unus, sive plures possideant hereditatem l. 18. pr. D. h. t. nec (2. Sive jure bonorum possessionem consequutus sit heres institutus, sive pro herede ab intestato mala fide possideat L. 1. §. 9. D. h. t. (3. Perinde quoque esse, sive possideat quis vere, sive dolo possidere deserit L. 1. §. 11. D. h. t. sive (4. Ideo hereditatem dolo malo, vel accepto pretio, omiserit, ut ad legitimum perveniret L. 1. §. 12. 13. l. 2. l. 3. l. 4. D. h. t. (5. Excusandum esse, qui, iusta causa mortis, omissa causa testamenti ab intestato succedere maluit l. 6. §. 3. 4. D. h. t. (6. Nec actionem competere adversus possessorem singularem L. ult. D. h. tit.

§. 108. Quumque hinc, qui omissa causa testamenti ab intestato possidet, prætor pro herede testamentario habeat (§. 106.) consequens est, ut legatarii, & fideicommissarii easdem habeant actiones, quas adversus heredem, qui adiit, habuissent (Inst. §. 639.) L. 6. §. 3. D. h. t. ad consequendum, quidquid sibi ex defuncti iudicio debetur L. 1. pr. L. 12. §. 1. D. h. t.

TITULUS V.

DE SC. SILANIANO, ET CLAUDIANO, QUORUM TESTAMENTA
NE APÉRIANTUR.

§. 109. SC. Silanianum. §. 110. SC. Claudianum. §. 111. Ad quos servos ea SCta pertineant? §. 112. Quid si quis ante finitam de servis questionem tabulas aperuerit?

§. 190. **Q**uamvis prætor aperiendi, inspiciendi, describendique tabulas potestatem se facturum promississet (§. 101. 1.) impedimentum tamen objiciebant SC. SILANIANUM, & CLAUDIANUM: Priore enim, P. Cornelio Dolabella, & C. Junio Silano cons. a. u. c. 763. factis, cau-

tum erat, ut si dominus a familia occisus diceretur, de ea ab herede, antequam adeat, publica quaestio haberetur, deque servis, qui sub eodem tecto fuerant, supplicium sumeretur: si prius heres adeat, hereditas fisco occuparetur *L. 1. pr. §. 25. 26. L. 5. §. 2. D. h. t.*

§. 110. Deinde prodiit SC. CLAUDIANUM, quod & *Neronianum*, & *Pisonianum* appellatur. PAULL. *Sent. recept.* 3. 5. 5. *L. 8. D. h. t. conditum a. u. c. 810. Nerone Claudio, & L. Calpurnio Pisone* *coff.* quo Silanianum confirmatum, cautumque insuper, ut & testamento manumissi, qui sub eodem tecto fuerat, inter servos supplicia penderent, & viro occiso, de familia etiam uxoris; uxore occisa, de familia viri quaestio haberetur *L. 1. §. 15. L. 3. §. 16. 17. D. h. tit.* PAULL. *Sent. recept.* 3. 5. 5. TACIT. *Annal.* 13. 31. *Seq.*

§. 111. Sed ipse horum SCtorum rigor facile unicuique persuadet (1. Ea tantum pertinere ad eos servos, qui sub eodem tecto fuerunt, quum dominus occideretur *L. 1. 26. D. h. t.* non (2. Ad alios, quamvis in vicinia degentes, nisi sceleris conscios *d. L. 1. §. 26.* nec (3. Ad eos, qui vocem occisi exaudire non potuerunt *L. 1. §. 27. D. eod.* nec (4. Ad eos, quos impubertas, gravis valetudo, senectus, furor aliaque iusta causa excusat *L. 1. §. 32. L. 3. pr. §. 7. seqq. D. h. t.* nec (5. Ad illos denique, qui domino auxilium tulerunt sine dolo malo *L. 1. §. 34. seq. D. h. t.* vel (6. Quos ipse testator vulneratus, vel expresse, vel tacite purgavit *L. 1. §. ult. L. 2. D. h. t.*

§. 112. Adversus eum, qui, antequam supplicium sumtum erat, tabulas aperuerat, praetor promiserat centum aureorum iudicium, dividendorum inter fisco, eumque cuius opera reus convictus fuerit, modo tabulae vere, & dolo malo, non ab ignorante, vel ex rusticitate, & imperitia, apertae essent *L. 25. §. 2. D. h. t.* Quam poenam, elapsis quinquennio, expirare iussit SCtum *T. Statilio Tauro*, & *M. Emilio Lepida* *coff.* a. u. c. 764. conditum, nisi plane de parricidio quaestio habeatur, quae vicennium durat *L. 13. D. h. t.*

TITULUS VI.

SI QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT, VEL COEGERIT.

§. 113. *Prohibenti aliquem testari hereditas a fisco eripitur.*
 §. 114. *Quid si quis alium testari coegerit?*

§. 113. **Q**uemadmodum superiore casu fiscus occupabat hereditatem (109.) ita idem contingit, si quis aliquem testari prohibuisset: veluti non intromittendo testamentarium, vel prohibendo dolo malo, quo minus testes venirent; ei enim Hadrianus imperator actiones denegavit, & a fisco hereditatem tamquam indigno eripi iusserat L. 1. pr. §. 1. 2. Leg. 2. pr. D. hoc tit. Unde facile patet, non pertinere hanc constitutionem ad blanditias, quibus vir uxorem, tabulas mutare volentem, maritali sermone placavit (§. 7. 5.) L. ult. D. L. ult. C. h. r.

§. 114. Quumque testamentum vi, & metu extorqueri a testatore nequeat (§. 7. 5.) consequens est (1. Ut testamentum, quod quis coactus condidit, ipso jure nullum sit (§. 28.) adeoque (2. Fisco hic non sit locus; sed (3. Res redeat ad causam intestati L. 155. pr. D. de reg. jur.

TITULUS VII.

DE JURE CODICILLORUM.

§. 115. *Codicillorum origo.* §. 116. *Quid, & quotuplices codicilli?* §. 117. *Eorum discrimen a testamento.* §. 118. *Clausula codicillaris.* §. 119. *De ejus effectis justo magnificentius sentiunt Pragmatici.*

§. 115. **T**estamenti quodammodo adfines sunt codicilli, quos veteribus non nisi epistolas fuisse, ex Cic. Epist. ad divers. 4. 12: 6. 18. ad Attic. 12. 8. SENECAE. Epist. 55. l. 89. pr. D. de legat. 2. l. 37. §. 2. l. 41. §. 2. D. de legat. 3. l. 56. D. de fideic. libert. l. 30. §. 1. D. de adim. vel transfer. legat. jam alibi docuimus (Inst. §. 677.). Quamvis vero hujusmodi epistolas procul dubio saepius ad heredes scriberent testatores; ex tamen neminem

obligabant, antequam Augustus, a L. Cornelio Lentulo heres scriptus, consilio Trebatii statuissent, ut jure optimo admitterentur *Inst. h. t. (Inst. §. 679.)*.

§. 116. Sunt itaque hodie *codicilli* minus solemnium testatorum, intestatorumque voluntas L. 1. l. 13. §. 1. D. h. t. Ex quo collegerunt veteres (1. Eos, æque ac testamentum in scriptos, & NUNCUPATIVOS L. 13. C. de SS. eccl. l. ult. C. h. t. itemque (2. In TESTATOS, & AB INTESTATO factos dividi posse l. 8. pr. §. 1. l. 16. D. §. 1. *Inst. h. t.* hosque viribus suis subsistere l. 3. pr. l. 8. pr. §. 1. l. 16. D. h. t. illos una cum testamento corruiere, vel subsistere L. 3. §. ult. l. 16. D. h. t.

§. 117. Quum ergo sint minus solemnium voluntas (§. 116.) sequitur (1. Ut quidem *codicillos* facere possint, qui testamentum condere possunt (§. 8. seq. l. 8. §. 3. l. 8. §. 2. D. h. t. nec tamen (2. Iis hereditas directo dari, vel adimi, vel heredi substitui possit L. 6. pr. l. 10. D. l. 2. C. h. t. (3. Ut contra legata, & fideicommissa *codicillis* recte dentur; & hinc (4. Plures etiam *codicilli* fieri queant L. 6. §. 1. D. §. 3. *Inst. h. t.* (5. Ut nulla exigatur solemnitas ordinationis; & hinc præter unitatem actus hic sufficiant quinque testes, etiam non rogati, immo & feminae (*Inst. §. 684. **) §. 3. *Inst. l. ult. C. h. t.*

§. 118. Solent etiam *codicilli* in subsidium annecti testamento, quando illi inferitur clausula *codicillaris*: *si testamentum non valebit tamquam testamentum, volo illud valere jure codicillorum* L. 41. §. 3. D. de vulg. & pup. subst. l. 3. *fin. de test. mil.* Et tunc hujusmodi testamentum in vim fideicommissi subsistit, dummodo quinque testes subscripserint L. 29. §. 1. D. qui test. fac. poss.

§. 119. Non itaque hæc clausula supplet defectum solemnitatis internæ; e. g. (1. Præteritionis liberorum; nec (2. Defectum voluntatis; nec (3. Defectum non aditæ hereditatis L. 29. D. qui test. fac. poss. l. 3. L. de vulg. & pup. subst. quamvis non desint ex pragmaticis, qui suo more multo majorem huic clausulæ virtutem tribuunt (*Inst. §. 687.*).

LIBER XXX. XXXI. XXXII.

TITULUS I.

DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS.

§. 120. *Quid legatum, & fideicommissum?* §. 121. *Quotuplicia legata?* §. 122. *Quotuplicia fideicommissa?* §. 123. *De hodierna legatorum indole axiomata.* §. 124. *Qui legare possint, & quibus?* §. 125. *A quibus?* §. 126. *An legari possint res futurae?* §. 127. *An aliena?* §. 128. *An commercio exempta?* §. 129. *An oppignorata, & alienata a testatore?* §. 130. *An propria legatarii, incorporales, facta, res litigiosa?* §. 131. *Divisio legatorum.* §. 132. *Juris adcrefcendi fundamentum.* §. 133. *Quinam conjuncti, & quotuplices?* §. 134. *De jure adcrefcendi regula.* §. 135. *Legata quomodo relinquuntur, & petantur?*

§. 120. **H**Astenus de hereditate delata per testamentum. In eo quum etiam LEGATA, & FIDEICOMMISSA relinquuntur; de his quoque jam agitur. Est autem LEGATUM delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum vult verbis directis, & civilibus (a) L. 116. pr. D. de legat. I. FIDEICOMMISSUM est, quodcumque ab aliquo verbis obliquis, & precariis relinquatur. ULPIAN. Fragm. 25. I.

§. 121. Quamvis vero legata omnia verbis imperativis, & di-

(a) Id est legis modo, uti eleganter Ulp. Fragm. 24. I. Legare enim esse *νομινατικόν*; vel legem dicere rebus suis, jam supra observavimus (§. 2. *). Inde est (1. Quod legata relinquenda essent verbis imperativis. (2. Non in codicillis, nisi testamento confirmatis, sed in ipso testamento. (3. Latinis non Græcis verbis. ULPIAN. Frag. 25. 3. 8. 9. (§. 43. *). Quæ omnia in fideicommissis secus se habebant. Unde & benignior erat horum, quam illorum, interpretatio L. 16. C. de fideicommiss.

& directis relinquenda essent (§. 120. alia tamen relinquuntur PER VINDICATIONEM, verbis *do, lego, sumito, capito, habeto*; alia PER DAMNATIONEM, verbis ad heredem directis: *heres damnas esto dare, dato, facito, eum dare facere jubeo*; alia PER PRÆCEPTIONEM, verbis ad unum ex heredibus directis: *heres precipito, precipuum accipito*; alia denique SINENDI MODO, verbis: *heres finito legatarium sumere, habere* §. 2. *Inst. h. t. & ibi THEOPHILUS. ULPIAN. Fragm. 24. 2. seq.* Inter quæ itidem olim maxima erat differentia (a).

§. 122. FIDEICOMMISSIS VEL HEREDITAS sive tota, sive pro parte, vel res singulæ relinquuntur. Priora UNIVERSALIA, VEL FIDEICOMMISSARIÆ HEREDITATES, posteriora SINGULARIA adpellantur §. 2. *Inst. de fideicom. her. pr. Inst. de sing. reb. per fideic. relict.* Enimvero nos jam hic de SINGULARIBUS loquimur.

§. 123. Quamvis ergo & inter legata, & fideicommissa (§. 121. *) & inter quatuor legatorum genera permultum interesset (§. 121.) Justinianus tamen primus & legatorum, ac fideicommissorum *L. 2. C. de legat. & fideic. §. 3. Inst. h. t.* & ipsorum legatorum discrimen omne sustulit *L. 15. C. de test. l. 1. C. comm. de leg. & fid.* Unde axiomata: I. Legata, & fideicommissa sunt delibatio hereditatis. II. Legata, & fideicommissa ita per omnia exæquata sunt, ut, quod deest legatis, repleatur ex natura fideicommissorum, & contra. III. Omnium legatorum hodie eadem natura est, quibuscumque verbis relicta sint, ac formulis.

§. 124. Quum itaque legatum, & fideicommissum sint delibatio hereditatis (§. 123. 1.) consequens est (1. Ut legare,

(a) Differabant enim (1. Ratione *objecti*. Per *vindicationem*, & *præceptionem* legabantur res, quæ tempore mortis, & testamentifactionis erant in dominio juris Quiritium; *sinendi modo* res, etiam in bonis testatoris repertæ; *per damnationem* res quælibet, etiam alienæ. *ULPIAN. Fragm. 24. 7. CAJ. Inst. 2. 7. 1. seq.* (2. differabant etiam *effectu*. Nam legatum *per vindicationem* relictum petebatur actione in rem, seu rei vindicatione; *per damnationem*, & *sinendi modo* relictum actione personali ex quasi contractu aditionis (§. 98. 6.) *per præceptionem* datum familiæ exciscundæ judicio. *THEOPH. §. 2. Inst. hoc tit.*

gare, & fideicommittere possint, qui possunt hereditatem dare; id est, testamentum condere (§. 8. *seq.*) l. 2. l. 114. pr. §. 1. *D. de legat. 1.* (2. Ut & iis tantum recte relinquatur, quibuscum est testamentifactio §. 24. *Inst. h. t.* non (3. Incapacibus, quibus tamen alimenta recte relinquuntur L. 11. *D. de alim. vel cib. leg.* (4. Ut etiam personis incertis, secus, ac olim (§. 39.) modo ex eventu certo fieri possit; adeoque & pauperibus, civitatibus, collegiis licitis, postumo alieno, recte legetur l. 24. *C. de episc. l. 117. D. de legat. 1. l. 1. §. 15. D. ad SC. Trebell. §. 27. Inst. h. t.* non autem (5. Servo heredis (*Inst. §. 608. **) nisi sub conditione §. 32. *Inst. h. t.* quamvis contra (6. Domino a servo herede legari possit, quia per servum ad alium pervenire potest hereditas §. 33. *Inst. h. t.*

§. 125. Ex eodem axiomate patet (7. Legari, ac fideicommitteri posse ab omnibus, ad quos quidquam ex rebus hereditariis pervenit l. 92. §. ult. *C. de legat. 1. l. 1. 6. D. de legat. 3.* adeoque (8. Ab heredibus l. 9. *C. de fideic.* (9. Substitutis l. 74. *D. de legat. 1.* (10. Legatariis, & fideicommissariis pr. *Inst. de sing. reb. per fideic. relic.* modo ne (11. Onerentur, ultra quod honorati sunt §. 1. *Inst. de sign. reb. per fideic. rel.* vel (12. Liberi non lædantur in legitima (P. II. §. 49.)).

§. 126. Quumque eadem hodie omnium legatorum natura, ac indoles sit (§. 123. 3.) consequens est (121. *) (1. Ut per legatum, vel fideicommissum relinqui possit, quidquid est in commercio, & utilitatem aliquam præstare potest §. 4. *Inst. h. t.* adeoque (2. & Res futuræ, veluti fructus nascituri (a) §. 7. *Inst. h. t. l. 24. pr. D.*
de

(a) Sed quale est hoc legatum? Purum, an conditionatum? Purum procul dubio, quia statim transmittitur ad heredes legatarii L. 25. §. 1. *D. quand. dies leg. ced.* Quod ad præstationem ejus attinet, distinguendum est, demonstrationis causa adjectus sit fundus; e. g. *amphoram vini, quæ ex vinea Tusculana sumetur, do, lego*; an taxationis causa, e. g. *amphoram vini, in vinea Tusculana nascituri, do, lego*. Hic enim si nihil natum, nihil debetur L. 5. *D. de trit. vin. ol. leg.* Priore contra casu amphora vini præstanda, etiam si in vinea Tusculana nihil natum sit L. 11. *D. de lim. leg. l. 13. D. de trit. vin. ol. leg.*

de leg. 1. l. 17. pr. D. de legat. 3. non autem (3. Quæ in rerum natura nec sunt, nec esse possunt §. 4. *Inst. h. t.*

§. 127. Ex eodem sequitur (4. Ut legari possint res etiam alienæ, eo effectu, ut heres aut redimat, aut æstimationem earum præstet arbitrio judicis, modo testator eas alienas esse sciverit §. 4. *Inst. h. t.* Unde multo magis valet legatum, si quis rem suam, quasi alienam, legaverit §. 11. *Inst. h. t.* (5. Ut rebus hujusmodi alienis legatis, & postea vivo testatore a legatario acquisitis, heres nihilominus æstimationem debeat, si legatarius titulo oneroso adquisiverit §. 6. *Inst. h. t.* (6. Ut contra rei legatæ, titulo lucrativo acquisitæ, æstimatio non debeatur, nec dux lucrativæ causæ in eundem hominem, eandemque rem concurrere possint §. 6. *Inst. eod. l. 108.* §. 4. de legat. 1. l. 28. pr. D. de legat. 1. (7. Ut, re duorum testamentis eidem legata, qui ex priore rem consequutus est, æstimationem ex posteriore petere nequeat; & contra (8. Æstimationem consequutus ex priore, rem adhuc jure petat §. 6. *Inst. eod.*

§. 128. Porro inde inferimus (9. Legari non posse res, hominum commercio vel simpliciter exemptas, e. g. templum §. 4. *Inst. h. t.* vel secundum quid, veluti tignum junctum, nisi sub conditione relinquuntur l. 41. §. 1. seq. l. 43. D. de legat. 1. (10. Inutiliter etiam relinquere res, quæ quidem in aliorum, at non in legatarii commercio sunt l. 49. §. 3. D. de legat. 2. cui non opponenda l. 40. D. de leg. 1.

§. 129. Quia etiam res alienæ legari possunt (§. 127. 4.) non obscurum sane est (11. Recte per legatum, & fideicommissum relinquere etiam res oppignoratas. (12. Tunc heredem, si res alienum ipsas hereditatis vires non superet l. 57. D. de leg. 1. eas luere teneri, si defunctus eas obligatas esse sciverit, vel legatarium luere voluerit §. 5. *Inst. h. t. l. 57. D. de leg. 1. l. 6. C. de fideicommiss. l. 10. C. h. t.* idque (13. Præsumi, si universitas legata, ejusque res singularis oppignorata sit l. 15. D. de dot. preleg. (14. Non perire legatum rei per ejus alienationem, modo testator id non fecerit animo adimendi legatum, quod ex eo præsumitur, si alienatio non necessaria fuerit, sed voluntaria §. 12. *Inst. h. t. l. 11. §. 12. D. de legat. 3. l. 18. D. de adim. & transf. legat.*

§. 130. Quandoquidem præterea legato, aut fideicom-
 miffo recte relinquitur quidquid est in commercio, & uti-
 litatem aliquam præstare potest (§. 126. 1.) consequens est
 (15. Ut relinqui non possit res legatarii propria §. 10.
Inst. h. t. nisi vel testatori, vel tertio jus in ista re fue-
rit, quod priore casu remissum, posteriore ab herede luen-
dum est L. 71. §. 5. l. 88. pr. D. de legat. 1. Extra quos
casus hujusmodi legatum (16. Inutile est, etiam si legata-
*rius rem alienaverint §. 10. *Inst. h. t. l. 41. §. 2. D. de**
legat. 1. quamvis olim dissenserit Celsus L. 1. §. ult. D.
de reg. Caton. (17. Ut & res incorporales, nec non (18.
Facta, modo utilia, & in se licita, recte legentur l. 112.
§. 3. l. 113. l. 114. §. 14. D. de legat. 1. non autem (19.
Valeant legata captatoria (§. 44.) l. 64. D. de legat. 1. nec
 (20. Legata rerum litigiosarum, nisi sequatur victoria *Nov.*
 112. cap. 1.

§. 131. Ex eodem inferimus (21. Uni legari posse res
 plures, & (22. Pluribus conjunctim rem unam; & tunc
 (23. Si omnes ad legatum perveniunt, illud scindi in-
 ter collegatarios §. 8. *Inst. h. t. l. 3. pr. D. de usufruct.*
adcrefc. ita ut, si Titio, & cognatis legatum sit, duæ fiant
portiones L. 7. D. de usufr. adcrefc. (24. Si uni filio na-
scituro relictum sit legatum, illi tot portiones decrefcere,
quot cum eo nati sunt L. 17. §. 1. D. de legat. 1. (25. Uno
 contra, vel altero collegatario deficiente, ejus, eorumve
 portionem adcrefcere conjunctis. §. 8. *Inst. h. t.* Id quod
 est illud JUS ADCRESCENDI, quod in hereditatibus, lega-
 tis, fideicommissis, usufructu legato (P. II. §. 112.) aliisque
 ultimis voluntatibus obtinet.

§. 132. Nimirum quemadmodum in hereditate jus adcre-
 scendi valet, quia nemo pro parte testatus, pro parte in-
 testatus decedere potest (§. 2.) ita in legatis, & fideicom-
 missis; quia testator, dum delegat, delibat hereditatem (§. 120.)
 adeoque, dum duos in eadem re conjunxit, maluisse vi-
 detur, ut res ad collegatarium perveniret, quam in here-
 ditate subsideret (*Inst. §. 625.*). Et inde est, quod lo-
 cum tantum habeat inter CONJUNCTOS.

§. 133. CONJUNCTI dicuntur, qui ad eandem rem voca-
 ti. Idque factum, vel diversis propositionibus, qui vocan-
 tur RE CONJUNCTI, & ob figuram orationis DISJUNCTI:
v. c. Titio ades meus do, lego: Mavio easdem do, lego; vel
 in

in eadem propositione, sed divisis partibus, qui VERBIS CONJUNCTI: V. g. *Sejo, & Sempronio do, lego ades ex aquis partibus (a)*; vel in eadem propositione, indivisim, qui RE, ET VERBIS, seu MIXTUM CONJUNCTI dicuntur; V. c. *Tizio, & Mavio ades do, lego L. 89. D. de legat. 3. l. 142. D. de verb. signif.*

§. 134. Jam facile intelliguntur regulæ: I. Portio deficiens parti collegatarii conjuncti adcrefcit æqualiter, si eodem modo omnes conjuncti. II. Si omnes sint diversa ratione conjuncti, conjuncti eodem modo ceteris præferuntur, re conjunctorum portio adcrefcit omnibus, ita tamen, ut conjuncti pro una persona habeantur L. 34. pr. D. de legat. 1. l. un. §. 10. C. de caduc. toll. III. Conjunctis mixtum, & verbis adcrefcit volentibus, & cum onere tantum conjunctis etiam nolentibus, & sine onere L. un. §. 10. C. de caduc. toll.

§. 135. Denique quia legata, & fideicommissa per omnia exæquata sunt, sequitur (1. Ut legata, & fideicommissa non solum in testamentis; verum etiam in codicillis recte relinquuntur L. 8. §. 1. 5. 6. l. ult. D. de jur. codicill. l. 43. D. de man. test. (2. Ut legatis omnibus hodie & REI VINDICATIO nascatur, si species certa legata l. 30. D. de legat. 2. l. 64. D. de furr. & actio PERSONALIS EX testamento, seu quasi contractu aditionis (§. 98. 6.) §. 5. Inst. de obl. quæ quasi ex contr. & actio HYPOTHECARIA ob pignus tacitum, quo bona testatoris omnia legatariis, & fideicommissariis obligata sunt (P. III. §. 23. 10.) l. 1. C. comm. de legat.

(a) Intellectualibus pura, & quæ mente dumtaxat concipiuntur. Nam si vere ipsam rem inter collegatarios divisit testator v. c. *Tizio lego fundum Cornelianum cis aquam; Sempronio altera aquam*, tunc ne conjuncti quidem sunt; adeoque & jus adcrefcendi cessat L. 1. pr. D. de usufr. adcref.

LIBER XXXIII.

TITULUS PRIMUS.

DE ANNUIS LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS.

§. 136. *Quid legatum annuum, & menstruum?* §. 137. *Est legatum multiplex.* §. 138. *Primo anno purum, sequentibus conditionatum.*

§. 136. **H**Actenus de legatis, & fideicommissis generaliter; jam in specie de annuis legatis, & fideicommissis agitur. Est autem ANNUUM LEGATUM, vel FIDEICOMMISSUM, quod in singulos annos (a) *L. 1. l. 2. l. 4. D. h. t. uti MENSTRUUM*, quod in singulos menses relinquitur *L. 18. §. 1. D. h. t. l. 12. §. 6. D. quand. dies leg. ced.* Unde axiomata: I. Legatum annuum (menstruum) non unum est, sed plura *L. 4. l. 11. D. h. t. l. 10. D. quand. dies leg. ced.* II. Legatum primi anni (mensis) purum; sequentibus conditionale est, cui tacita inest conditio, *si vivat l. 4. D. h. t.*

§. 137. Quum itaque legatum annuum sit multiplex (§. 136. 1.) consequens est (1. Ut quotannis cedat hujus legati dies *L. 12. pr. D. quand. dies leg. ced.* (2. Ut non una præscriptione tollatur; sed singulorum annorum legatum triginta annis præscribatur *L. 7. §. 4. C. de præscr. trigint. annor.*

§. 138. Quumque primi anni legatum sit purum, sequentium conditionale (§. 136. 2.) sequitur (1. Ut primi anni legata dies a morte testatoris; sequentium annorum, ab initio singulorum annorum cedat *L. 12. pr. §. 1. 3. D. quand.*

(a) Sive relictum sit expresse, sive tacite; veluti: *damnas esto heres Attiæ dare, quod nubat L. 17. pr. D. h. t.* Valet etiam hoc legatum, si nec quantitas expressa *l. 14. D. h. t. l. 22. D. de alim. leg. nec locus L. 1. D. h. t.*

quand. dies leg. ced. (2. Ut, si testator in anni ingressu decedat, ejus anni legatum transmittat ad heredes L. 2. D. h. t. (3. Ut non modo elapso tempore adjecto, exspirat L. 17. pr. l. 18. D. h. t. verum etiam (4. Morte legatarii L. 4. l. 8. D. h. t. l. 20. D. quand. dies leg. ceda

TITULUS II.

DE USU, ET USUFRUCTU, ET REDITU, ET HABITATIONE;
ET OPERIS, PER LEGATUM, VEL FIDEI-
COMMISSUM DATIS.

§. 139. Legatum servitutum personalium : §. 140. Ususfructus. 141. Reditus : §. 142. Habitationis, & operarum :

§. 139. **L**egari possunt non solum res corporales; verum etiam incorporales (§. 130. 17.) adeoque & USUFRUCTUS (P. II. §. 106. 4.) USUS, HABITATIO, & OPERÆ SERVORUM (P. II. §. 104. sequ.) immo & REDITUS, quo continentur omnes annui fructus, non ab ipso legatario percipiendi, sed ab herede eidem præstandi (P. II. §. 12. *) L. 38. D. h. t.

§. 140. Legari itaque (1. Potest USUFRUCTUS omnium rerum, quibus uti frui commode possumus, non servitutum, ne ipsius servitutis servitus constituatur. Hinc, usufructu viæ legato, ipsum viæ jus peti potest conditione incerti L. 1. D. h. t. Estque (2. Hoc legatum simplex, nisi usufructus alternis annis legatur L. 13. D. h. t. (3. Usufructus autem non uni legatus, sed inter duos communicatus censetur, si uni fundus, alteri usufructus ejusdem relictus; non si testator uni, detracto usufructu, proprietatem legarit L. 19. l. 26. §. 1. D. h. t.

§. 141. Quum vero legatos REDITUS non ipse legatarius percipiat, sed heres præstet (§. 139.) consequens est (1. Ut heres fundum, ex quo reditus legatus, possit vendere; neque (2. Heres legatario hic habitationem in fundo præstare teneatur L. 38. D. h. t. (3. Ut; si reditus memoriæ causa a testatore legatus sit, is non extinguatur, si quod memoriæ causa fieri voluit, fieri impediatur, nec legatum ideo lucro heredes cedat, sed consilio heredum ita sit præstandum, ut alio modo testatoris memoriæ consulatur L. 16. D. h. t.

§. 142. Legatum HABITATIONIS, si in singulos annos conceptum, multiplex est, uti annuum (§. 136. 1.) simpliciter, vel quoad vivat, relictum, unum est L. 1. pr. D. h. t. Legatum denique OPERARUM id singulare habet (1. Quod ejus dies non ab adita hereditate, sed ex quo petitione sunt, cedat (P. II. §. 128. 3.) l. 7. D. h. t. (2. Quod nec capitis deminutione, nec non utendo amittatur (§. eod. 4.) L. 2. D. h. t. Cetera occupavimus libro Pandectarum septimo.

TITULUS III.

DE SERVITUTE LEGATA.

§. 143. *Legatum servitutis.*

§. 143. **Q**uemadmodum servitutis *personales* recte legantur (§. 149.) ita & REALES, vel PRÆDIALES. Quum vero hic prædium serviat prædio (II. §. 137.) consequens est, ut (1. A pluribus heredibus servitus præstanda sit in solidum L. 7. D. h. t. (2. Ut legari servitus non possit nisi ei, qui vicinum habet prædium l. 1. l. 2. l. 3. D. h. t. (3. Ut id legatum morte legatarii non expiret, sed ad heredes transmittatur L. 6. D. h. t. l. 4. D. de serv. præd. (4. Ut adeo nulla sit ratio, cur dies hujus legati non a morte ipsa testatoris cedat L. 3. D. h. t. l. un. §. 6. C. de caduc. toll. Vid. quæ eam in rem disputant JAC. CUYAC. Obs. I. 23. BACHOV. Vol. II. Disput. XIII. th. 7. WISSENB. ad tit. D. de serv. leg. thes. 1.

TITULUS IV.

DE DOTE PRÆLEGATA.

§. 144. *Dos prælegata, & legatum dotis ut differant?* §. 145. *Prælegatum dotis utile.* §. 146. *Etiamsi uxor nihil intulerit.*

§. 144. **A** DOTE PRÆLEGATA, de qua hoc titulo agitur, differt *legatum dotis*. Hoc enim non maritus, sed alius quicumque legat virginis, vel viduæ; & hinc, quia

quia dos sine nuptiis non intelligitur (P. III. §. 181.) his non sequutis, legatum extinguitur L. 31. l. 71. §. 3. D. de condit. & de monstr. Illa autem est, quando maritus uxori dotem relegat, soluto matrimonio reddendam L. 1. pr. D. h. t. §. 15. Inst. de legat.

§. 145. Quum ergo legatum debeat legatario utilitatem adferre (§. 126. 1.) consequens est (1. Ut prælegatum dotis utiliter relinqui possit. Quamvis enim, soluto matrimonio, dos etiam non relegata peti possit (P. IV. §. 237. 1.) relegata tamen utilior est (1. Quia etiam mobilis hic statim representanda, quum non relegata anno demum circumacto restitui debeat (P. IV. §. 240. 8.) l. 1. §. 2. D. h. t. (2. Quia impensæ non necessariæ, & donationes mulieri factæ, ab hoc legato non deducuntur l. 5. D. h. t. & solæ necessariæ repeti queunt, quod in non relegata dote aliter se habet (P. IV. §. 250. 1.) (3. Quia excludit pacta dotalia mulieri damnosa L. 1. §. 1. D. h. t. (4. Quia probationem non desiderat.

§. 146. Quamvis enim nihil dotis nomine intulerit mulier; non inutile tamen est legatum, si maritus certam speciem, certamve quantitatem expresserit §. 15. Inst. de legat. l. 6. §. 1. l. 8. D. h. t. Si autem nihil certi expressum, non potest non legatum esse inutile §. 15. Inst. de legat. l. 75. §. 1. D. de legat. 1.

TITULUS V.

DE OPTIONE, VEL ELECTIONE LEGATA.

§. 147. Potest & genus legari. §. 148. Quando id legatum sit utile, & quis eligat? §. 149. Id judicandum ex verbis testamenti. §. 150. Legatum optionis. §. 151. Hodie & heredibus legatarii prodest.

§. 147. **Q**uia omnia, quæ utilitatem præstant, legari, vel per fideicommissum relinqui possunt (§. 128. 1.) legari sane potest non modo QUANTITAS, id est, genus numero definitum, & SPECIES, quæ Jctis idem, ac individuum; verum etiam GENUS, quod iisdem idem, quod philosophis species (Inst. §. 619.).

§. 148. Genus legarum, ceu ex ipsa definitione patet, utile

utile est, quoties genus non summum, sed infimum est, & certos ab ipsa natura terminos habet. Alias enim, si ab arbitrio hominum penderet, nec testator tale quid reliquisset, legatum magis esset derisorium *L. 17. pr. D. de leg. 1.* Sed si utile est legatum, maxime quaeritur, quem penes sit electio? Et respondemus, penes eum, cujus eam voluit esse testator, qui legem dicere potest rebus suis (§. 2. *).

§. 149. Ex quo axiomate patet (1. Si verba a testatore ad heredem fuerit directa, heredem eligere, sed non pessimum tamen dare posse *L. 45. l. 110. D. de legat. 1. l. 43. §. 3. D. de legat. 2.* (2. Verbis ad legatarium directis, hunc eligere, sed non optimum *L. 2. §. 1. D. h. t. l. 37. pr. D. de leg. 1.* (3. In legato quantitatis heredem semper eligere, & liberum ei esse, cujus generis dare velit *L. 4. D. de trit. vin. al. leg.* (4. Si speciatim legatario optionem indulsit testator, illud esse LEGATUM OPTIONIS §. 23. *Inst. de legat.* Quæ optio erat actus legitimus *l. 77. D. de reg. jur.* & adita demum hereditate fieri debebat *L. 16. D. h. t.*

§. 150. Ex qua natura, & definitione hujus legati patet (1. Illud olim tacitam habuisse conditionem, si optasset; adeoque (2. Jus optandi ad heredem non transire potuisse §. 23. *Inst. de legat.* EM. MERILL. *Obs. II. 8.* & hinc (3. Diem hujus legati cessisse demum ab adita hereditate *L. 16. D. h. t.* (4. Pluribus legatariis in optione dissentientibus, forte hoc dirimi debere, unumque rem accipere, reliquos portionum suarum æstimationem *L. ult. C. comm. de leg.* (5. Optare debere legatarium, qui adfectione gaudere potest, non procuratorem ejus *L. 77. l. 123. D. de reg. jur.* (6. Optare eum posse optimum *l. 2. pr. D. h. t. l. 9. §. 1. D. de dol.* sed (7. Quod semel optavit, non repudiare *L. 2. §. 2. l. 3. l. 4. l. 5. l. 10. l. 16. l. 20. D. h. t.*

§. 151. Sed id, quod optandi jus ad heredem transire non potuisse diximus (§. 150. 1.) nova Justiniani constitutione mutatum, cautumque est, ut si legatarius non optaverit, adhuc optare posset ejus heres *L. ult. C. comm. de legat. & fideic.* Ex quo consequi videtur, ut hodie dies hujus legati non amplius ab adita hereditate cedat (§. 150. 7.) sed a morte testatoris Arg. *l. un. §. 6. C. de caduc. toll.*

TITULUS VI.

DE TRITICO, VINO, VEL OLEO LEGATO.

§. 152. *Triticum, vinum, oleum quid?* §. 153. *Legatum tritici.* §. 154. *Vini.* §. 155. *Olei.*

§. 152. **S**unt quædam legata, quibus res maxime redit ad interpretationem certorum vocabulorum. TRITICUM modo non omne frumentum continet *l. 77. D. de verb. sign. modo continet l. 94. D. de verb. obl.* VINI nomine venit, quod ex vinea natum vinum permansit, vel quod testator vini numero habuit *L. 9. pr. l. 1. D. h. tit.* OLEUM succus pinguis, quo ad ellychinia alenda, vel cibos pinguefaciendos utebantur.

§. 153. Ex definitione itaque tritici patet (1. Frumento sine quantitate legato, id relictum videri, quod paterfamilias habuit *L. 7. pr. D. h. t.* (2. Certa quantitate legata, id intelligi, quod testator ita adpellare consuevit *L. 1. l. 9. pr. §. 1. l. 13. D. h. t.*

§. 154. Ex vini definitione inferimus (3. Mulsum, zythum, camum, cerevisiam, hydromeli, defrutum, cydonium, acetum, eo vocabulo non contineri, nisi & illud testator vini nomine habuerit *L. 1. l. 9. pr. D. h. t.* (4. Vino vetere legato, disquirendum esse, quoniam testator pro vetere vino usus sit; alias sufficere, si vinum non sit novum, & hornum *L. 9. §. ult. l. 10. l. 11. l. 12. D. h. t.* (5. Legato vino etiam vasa minora, & dolia, non tamen cuppas difficulter mobiles, deberi *L. 3. §. 1. l. 6. l. 14. l. 16. D. hoc tit.* Quid juris sit, vino ex fundo certo legato, jam supra occupavimus (§. 126. *).

§. 155. Denique ex olei definitione colligebant JCTI (6. Expressa ejus quantitate, non qualitate, non quæri solere, cujus generis oleo homines ejus regionis uti soleant; sed liberum esse heredi, cujus generis velit oleum legatario solvere *L. 14. D. h. t.*

TITULUS VII.

DE INSTRUCTO, VEL INSTRUMENTO LEGATO.

§. 156. *Fundus instructus, & instrumentum fundi.* §. 157. *Quid prius legatum non contineat?* §. 158. *Quid legatum fundi cum instrumento?* §. 159. *Quid legatum fundi cum omnibus ibi repertis?*

§. 156. **F**UNDUS, qui dicitur INSTRUCTUS, non tantum omne fundi instrumentum, sed & omnia, quæ eo collata sunt, ut instructior esset paterfamilias, quæque ibi vel usus, vel ornatus causa eo tempore, quo dies legati cedit, habentur, continet *L. 12. §. 27. seq. l. 28. D. h. t.* INSTRUMENTUM contra fundi est adparatus rerum, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandique gratia comparatæ sunt *L. 8. pr. D. hoc tit.*

§. 157. Ergo legato fundo instructo, omnia, quæ ibi reperiuntur, debentur, non tamen (1. Res venales, nec (2. Pecuniæ foenori destinatae *l. 12. §. 30. D. h. t. l. 44. D. de legat. 3. l. 1. C. de verb. sign.* nec (3. Quæ propter tutelam, custodiam, vel securitatem, vel ad tempus eo translata sunt *l. 1. l. 2. C. de verb. sign.* nec (4. Imagines, quæ in ornatu villæ non fuerunt, nec (5. Frumentum, quo paterfamilias alibi instruitur, quamvis in horreo hoc repositum *L. 12. §. 36. 39. D. h. t.*

§. 158. Legatum fundi cum INSTRUMENTO (1. Omne instrumentum fructuum quærendorum, cogendorum, conservandorumque causa partum continet; non autem supellectilem, ceteraque, quæ ad fundum instructum pertinent *L. 12. §. 15. 16. 27. D. h. t.* (2. Fundo cum instrumento legato extincto, etiam legatum instrumenti, tamquam accessorium, extinctum censetur *L. 1. §. 1. D. h. t.* (3. Fundo, & instrumento legatis, illo extincto, hoc non extinguitur *L. 5. D. h. tit.*

§. 159. Legatis cum fundo omnibus, quæ in eodem sunt, præter id, quod ad instructum pertinet, etiam ea, quæ propter tutelam, custodiam, securitatem eo translata, immo & res venales, pecuniæ, ornamenta, & frumenta, etiam quæ ad fundum non pertinent, debentur *L. 27. §. 3. D. h. t.*

Quamvis & in his omnibus observandum cum maximè; quid testator demonstrare voluerit; deinde, in qua præsumptione sint, qui in quaque regione commorantur L. 18. §. 3. D. *h. tit.*

TITULUS VIII.

DE PECULIO LEGATO.

§. 160. De legato peculio axiomata. §. 161. Quando id legatum præstandum? §. 162. Cujus lucro, vel damno cedat incrementum, ac decrementum peculii?

§. 160. **P**ECULIUM vel filii familias est, vel servi (P. III. §. 177. *seq.*). Jam de hoc agitur, quod a domino rectè legatur (P. III. §. 169.) idque vel SERVO ipsi, testamento manumisso, vel EXTRANEO. Illi vel *expresse* relinquitur, vel *tacite*, si dominus eum vivus manumiserit, nec peculium ademerit §. 20. *Inst. de legat.* Unde axiomata: I. Peculii legatum non continetur legato servi. II. Ejus dies, si servo relictum, cedit ab adita hereditate L. 3. l. 7. §. 6. D. *quand. dies leg. ced.*

§. 161. Quia ergo peculii legatum non continetur legato servi (§. 160. I.) sequitur (1. Ut cui servus legatus est, ei non statim debeatur peculium L. 24. *pr. D. h. tit.* (2. Ut peculium sit veluti accessorium; & hinc (3. Servo alienato, vel manumisso, vel mortuo, legatum peculii extinguatur L. 1. l. 2. D. *h. t.* §. 17. *Inst. de legat.* l. 178. D. *de reg. jur.*

§. 162. Ex posteriore axiomate patet (1. Quidquid vivo testatore accedit, vel decedit peculio, id semper legatario lucro, vel damno esse §. 20. *Inst. de legat.* (2. Peculio servo legato, ejus lucro cedere, quod ante aditam hereditatem peculio accessit L. 8. §. 8. D. *h. t.* §. 28. *Inst. de legat.* (3. Eodem legato extraneo, nihil post mortem testatoris accedere, nisi ex rebus peculiaribus L. 1. l. 2. D. *quand. dies leg. ced. l. un. §. 6. C. de caduc. toll.* Quæ omnia hodie extra usum esse facile patet.

TITULUS IX.

DE PENU LEGATA.

§. 163. *Penus quid?* §. 164. *Quid justum circa penum, vel pecuniam legatam?*

§. 163. **P**ENUS, vel *penoris* vocabulo intellexisse videntur veteres non modo, quæ in futurum esui, potuique, vel alendi causa erant *l. 3. l. 5. pr. D. h. t. GELL. Noct. Att. IV. 1.* sed quæcumque apud Romanos reponi solebant in *cella penuaria*; vel, ut *CAPER* grammaticus scribi jubet, *penaria*, cujus meminit *ULPIAN. l. 3. §. 8. D. h. t.* Unde vetus glossa: *penaria, cella τραπεζιον.* *CUJAC. Obs. 10. 26.* Ei præfectum fuisse *servum cellarium*, ex *l. 24. D. de manumiss. test.* patet. Inde ergo facile colligas, exemplis potius, quam definitione explicari posse, quid ad penum referendum (a).

§. 164. *Quid, si aut penus legata, aut, si ea non detur, certa pecunia?* Tunc heres habebit electionem, quamdiu lis de pecunia cum eo contestetur, nisi aliud tempus in mente habuerit, vel verbis expresserit testator, vel penum in annos singulos una summa legarit *L. 1. D. h. t.*

T I.

(a) Hinc veteres ad penum referunt (1. Omnia cibaria, & alimenta, in usum patrisfamilias, familiae, amicorum, & clientum, immo & jumentorum parata *l. 3. pr. §. 6. seq. D. h. t. GELL. ibid. IV. 1.* (2. Ligna, & carbones. (3. Thus. (4. Cereos, nec non (5. Unguenta, odores. (6. Chartas epistolares, vel aliis usibus futuris destinatas *l. 3. §. 9. 10. D. h. t.* quin & (7. Vasa penuaria, sine quibus penus recte haberi non potest *l. 3. §. ult. l. 4. pr. D. h. t.* Non tamen eo referebantur, quæcumque promericii causa ibi fuerant reposita *l. 4. §. 2. D. h. t. medicamenta l. 5. pr. D. eod.* nec quæ ad cellam potius penuariam instruendam, quam ad penum ipsam pertinebant; uti dolia, thecæ leguminum, arcæ, sportæ *l. 3. §. ult. D. h. t.* multoque minus instrumentum pristini, vel vasa coquinatoria *L. 6. D. h. t.*

TITULUS X.

DE SUPELLECTILE LEGATA.

§. 165. *Supellectilis vocabulo quid intelligatur?*

§. 165. **S**UPELLEX, de cujus etymologia disputat Labeo *l. 7. pr. D. h. t.* est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento, aurove factum, nec vestimenta adnumeratur *l. 1. D. h. t.* adeoque in aliam speciem, v. g. penum, argentum, vestem, ornamenta, & instrumenta agri non incidit (*a*) *l. 7. §. 1. D. h. t.*

L I.

(*a*) Quia ergo supellectilis non una est ratio, æque pro regionum more, patrisque familias usu, & facultatibus diversa est; satis patet (1. Legatum hoc ex usu, & sententia ipsius testatoris esse æstimandum, modo ne ea, quæ indubie ad aliam speciem pertinent, ad supellectilem retulerit *d. l. 7. §. 2. D. h. t.* (2. Supellectilem splendidiorem fuisse posteriorum, crescente cum opibus luxuria, quam veterum. Unde quum severius horum sæculum nondum admitteret supellectilem argenteam; facile eam, immo & auream, admiserunt posteri *l. 1. l. 3. §. 3. & §. fin. l. 7. §. 1. l. 9. §. 1. D. h. tit.* Ex communi tamen vocabuli usu ad supellectilem referebantur mensæ, subsellia, scamna, lecti, culcitrae, toralia, vasa aquaria, pelves, capsæ, armaria (non tamen librorum, vestium, aut armamentorum gratia parata) vasa vitrea, escaria, & pororia, fictilia, rheda, sedularia, tapetes, & similia *l. 3. pr. l. 5. pr. l. 7. §. 2. D. h. tit.* Non autem in eò numero erant res animales *l. 2. D. h. tit.* nec ad artificii genus pertinentes *l. 6. pr. D. h. t.* nec pugillares, codices, libri *l. 6. §. 1. l. 3. §. 2. D. h. t.* nec quæcumque ad penum, vestimenta, ornamenta, instrumenta agri, aut domus pertinebant *l. 1. l. 7. §. 1. l. 10. D. h. t.*

LIBER XXXIV.

TITULUS PRIMUS.

DE ALIMENTIS, VEL CIBARIIS LEGATIS.

§. 166. *Alimenta, & cibaria quid?* §. 167. *Quanta debeantur?* §. 168. *Eorum favor.*

§. 166. **P**rimi quoque hujus libri tituli in explicandis variis legatorum generibus versantur. Favore maximo leges prosequuntur legata ALIMENTORUM, & CIBARIORUM. Sunt vero hic ALIMENTA, quæcumque ad esum, potum, vestimenta, & habitationem sunt necessaria (P. III. §. 260. *) l. 1. l. 6. D. h. r. CIBARIA, vel DIARIA sunt, quæ tantum ad cibum, potumque pertinent L. 21. D. h. r.

§. 167. Ex definitionibus his sequitur (1. Ut, quæ ad disciplinam pertinent, hoc legato non comprehendantur, nisi aliud testator senserit L. 6. l. 7. D. h. r. (2. Ut inter alimenta, educationem, & victum nihil intersit L. 43. l. 44. l. 234. §. 2. D. de verb. sign. l. ult. D. h. r. (3. Ut præstanda sit quantitas a testatore definita l. 12. D. h. r. aut (4. Si testator quantitatem non definiverit, secundum morem defuncti, ejusque facultates, & caritatem ejus, cui legatum relictum, modus statuendus sit L. 22. pr. D. h. r.

§. 168. Quomque magnus sit horum legatorum favor (§. 166.) facile reddes rationem (1. Cur etiam incapacibus præter regulam (§. 142. 2.) relinqui possint; veluti in metallum damnatis, & servis propriis l. 11. l. 17. D. h. r. l. 3. pr. D. de his, qua pro non script. (2. Cur in dubio præstanda sint per omnem vitam l. 14. pr. D. h. r. l. 8. §. 10. D. de transact. (3. Cur, si ad pubertatem relicta sint alimenta, ea ad plenam usque pubertatem (P. I. §. 129.) debeantur L. 14. §. 2. D. h. r. (4. Cur de alimentis legatis non nisi auctore prætoris transigi possit (P. I. §. 383.) l. 8. pr. §. 1. seq. De transact.

TITULUS II.

DE AURO, ARGENTO, MUNDO, ORNAMENTIS, UNGUENTIS,
VESTĒ VEL VESTIMENTIS, ET STATUIS LEGATIS.

§. 169. *Quid aurum, argentum?* §. 170. *Quid eo legato contineatur?* §. 171. *An & pecunia?* §. 172. *An supellex, mundus, ornamenta?* §. 173. *Legatum mundi, & ornamentorum.* §. 174. *Unguenti.* §. 175. *Vestium, statuarum, imaginum.*

§. 169. **A**D vocabulorum potissimum interpretationem redeunt jura hoc titulo enarrata. AURO, & ARGENTO legato I. omnia ex his metallis confecta, immo & rude, & infectum aurum, argentumque comprehenditur *l. 19. pr. D. h. r. modo* II. vulgo auri, argentine vocabulo venire soleant; & III. alio legatorum genere non contineantur.

§. 170. Quum itaque contineat hoc legatum quidquid hujus metalli reperitur, sive facti, sive infecti (§. 169. 1.) consequens est (1. Ut auro, argentoque *facto* omnia vasa contineantur, quæ non in supellectile, mundo, ornamentis sunt *l. 27. §. 6. D. h. r.* (2. Non autem fracta, & collisa *l. 27. §. 3. D. eod.* quæ tamen (3. Præstanda sunt, si aurum *infectum* legatum sit *l. 19. §. 11. l. 27. §. 4. D. h. r.* (4. Ut auro, & argento suo legato, dispiciendum sit, quid testamenti tempore testatoris fuerit, non quid sit in credito *l. 7. l. 27. §. 2. l. 34. pr. D. h. r.* (5. Ut certo auri, argentine pondere legato, non nisi pretium, & quantitas in obligatione sit *l. 1. §. 1. l. 19. §. 2. D. h. r.*

§. 171. Quumque hic dispiciendum porro, quid auri, argentine nomine vulgo veniat (§. 169. 2.) consequens est (6. Ut, auro, argentoque legato, non debeantur nummi, vel pecuniæ *l. 19. pr. l. 27. §. 1. 4. D. h. r.* nisi vel evidenter aliud voluerit testator *l. 27. §. 1. D. eod.* vel discrete legatum sit *aurum, argentumve signatum l. 27. §. 4. D. eod.*

§. 172. Denique ex tertio axioma (§. 169. 3.) fluit, (7. Auro, argentoque non contineri aurea, argenteaque, quæ ad supellectilem, mundum, ornamenta pertinent; ve-

luti lectos argenteos, nisi aliud sensisse testatorem adpareat

L. 19. §. 8. l. 32. §. 1. D. h. t.

§. 173. MUNDI muliebris nomine venit, quo mulier sic mundior l. 25. §. 10. D. h. t. e. g. specula, matulæ, unguenta, eorumve vasa, lavatio, pectines, argentum balneare d. l. 27. & l. 32. §. 7. C. h. t. ORNAMENTA vocantur, quibus mulieres venustatis, & ornatus causa utantur, non vestes, anulive signatorii L. 25. §. 10. l. 32. §. 8. 9. l. 37. D. h. t.

§. 174. UNGUENTORUM vocabulum comprehendit omnia olea, & unguenta, quibus vel voluptatis, vel munditiei, vel valetudinis causa utebantur veteres (a) L. 21. §. 1. D. h. t.

§. 175. VESTIUM, & VESTIMENTORUM vocabulis notantur omnia, quæ tegendo corpori serviunt, ex quacumque materia texta l. 23. §. 1. l. 24. l. 25. pr. sequi. D. h. t. quæ si viris destinata, *virilia*; si feminis, *muliebria*; utrique sexui, *communia*; si pueris, *puerilia*; si denique usui familiæ serviunt, *familiaria* adpellantur L. 23. §. 2. D. h. t. Postremo, STATUIS, vel IMAGINIBUS legatis, & accessiones earum debentur L. 14. l. 12. D. h. t.

TITULUS III.

DE LIBERATIONE LEGATA.

§. 176. *Definitiones legati liberationis, debiti, & nominis*

§. 177. *De iis axiomata.* §. 178. *Quomodo liberatio legatur?*

§. 179. *Ejus effecta.* §. 180. *Legatum debiti.* §. 181. *Legatum nominis.*

§. 176. **Q**Uum legari possit quidquid alicui præstat utilitatem (§. 126. I.) nemo dubitat, quin & LIBERATIO legari possit, a qua DEBITI, & NOMINIS legata disse-

(a) De eo unguentorum luxu copiose Jo. BERNART. ad PAPIN. STAT. *Silv. Lib. 1.* & interpretes libri *Esth. II. 12.* Usus ille triplex unguentorum etiamnum haud ignotus est Orientalibus.

differunt. Nimirum si debitori legatur, quod testatori debet, hoc est legatum LIBERATIONIS *L. 1. pr. L. 3. pr. D. h. t. §. 13. Inst. de legat.* Si debitor creditori legat, quod ipsi debet, erit legatum DEBITI §. 14. *Inst. de legat.* Denique si testator legat alicui, quod sibi a tertio debetur, legatum NOMINIS vocari solet *l. 44. §. 6. D. de legat. 1. L. 59. D. de legat. 3. l. 18. C. de legat.*

§. 177. De his legatis observanda axiomata: I. Legatum liberationis intelligitur, quoties adparet, testatorem voluisse, ne heres peteret. II. Eo relicto obligatio legatarii non ipso jure tollitur (a). III. Legatum debiti valet, quatenus plus est in legato, quam in debito §. 14. *Inst. de legat.* IV. Legatum nominis obligat heredem, ut actiones cedat §. 21. *Inst. eod.*

§. 172. Ex primo axiomaate consequitur (1. Ut liberatio & expresse relinqui possit, & tacite; v. g. per legatum chirographi *L. 3. §. 1. D. h. t.* non pignoris, nisi discrete id voluerit testator *L. 1. §. 1. D. h. t.* (2. Ut verbis liberationis non in rem, sed in personam debitoris conceptis, ea liberatio heredibus debitoris non profit *L. 8. §. 3. D. h. t.* (3. Ut nec liberatus videatur debitor, damnato herede, ne ad certum tempus petat *L. 8. §. 1. D. eod.*

§. 179. Quumque non ipso jure liberetur legatarius (177. 2.) consequens est (1. Ut heres quidem actionem instituere, sed a legatario exceptione repelli possit *L. 1. §. 1. L. 3. §. 3. D. h. t. §. 13. Inst. de legat.* (2. Ut legatarius agere possit adversus heredem, ut liberetur per acceptilationem, & chirographum, pignoraque reddat *L. 3. §. 3. l. 22. D. h. t.*

§. 180. Ex tertio axiomaate (§. 177. 3.) patet (1. Legatum debiti utile esse, si sub conditione, vel in diem debeatur legatario; quia tunc habet commodum repræsentationis §. 14. *Inst. de legat. l. 14. D. h. t.* nec non (2. Si jus legatarii exceptione potuisset elidi *l. 13. C. h. t. 28. pr. D. de legat. 1.* (3. Hodie fere semper utile esse hoc legatum

(a) Quia legatum non est inter modos, quibus ipso jure tollitur obligatio (*Inst. §. 996.*).

gatum (a) ob hypothecam tacitam, quæ legatariis competit in rebus hereditatis l. 1. C. Comm. de leg. & fideic.

§. 181. Denique ex quarto axioma (§. 177. 4.) inferimus (1. Legato nomine, heredem nihil præstare, præter cessionem actionum (b) §. 21. Inst. de legat. l. 44. §. 6. l. 75. §. 2. l. 105. D. de leg. 1. (2. Expirare id legatum pecunia a testatore sine necessitate exacta d. 21. l. 75. §. 2. D. de legat. 1. vel a debitore ei ultro oblata l. 21. D. hoc tit. nisi testator acceptam pecuniam tamquam depositum servarit l. 11. §. 13. D. de legat. 3.

TITULUS IV.

DE ADIMENDIS, VEL TRANSFERENDIS LEGATIS, VEL FIDEICOMMISSIS.

§. 182. Quid adimere, & transferre legatum? §. 183. Quomodo adimantur? §. 184. Id exemplis illustratur. 185. Quomodo fiat legati translatio? §. 186. Ejus effectum. §. 187. Quomodo legatum extinguatur?

§. 182. **Q**uam testatoris voluntas ad mortem usque fit ambulatoria (§. 30. 3.) consequens est, ut legata, & fideicommissa a vivo testatore & ADIMI, & TRANSFERRI possint. Prius fit, si legatarius legato, vel fideicommissio ei destinato privatur; posterius, si quid mutatur circa legatum, vel fideicommissum.

§. 183. Legato, vel fideicommissio quis privatur vel IP SO JURE, sive testator verbis §. 1. Inst. h. t. sive factis, ex quibus hujusmodi quid colligi possit, declaraverit, se vel totum legatum, vel ejus partem, relictum nolle. PER MODUM EXCEPTIONIS hoc fit, quoties quid contigit, ex quo mutata

(a) Quid si vero jam vivo testatore dies venerit, aut conditio extiterit? Negabat PAULLUS legatum valere l. 82. pr. D. de legat. 2. sed ea sententia jure rejecta §. 14. Instit. de legat.

(b) Ante cessionem legatarius non quidem directas habet actiones; sed tamen utiles, secundum l. 18. C. de legat.

mutata intelligatur testatoris voluntas (a). Unde axioma; legata nuda voluntate adimuntur l. 3. §. 11. D. h. t.

§. 184. Ex quo inferimus (1. Sufficere ad legati ademptionem, si testator dixerit: *non do, non lego, adimo* §. 1. *Inst. h. t.* adeoque (2. Quod ad effectum attinet, ne quidem solemnitate quadam opus esse. *CARPZ. Part. III. const. 13. def. 19. n. 1.* (3. Ademptum videri legatum, quod testator deleverit l. 1. D. de his, qua in test. del. vel (4. Necessitate haud urgente alienaverit §. 12. *Inst. de legat. L. 8. D. h. t.* vel (5. Ita destruxerit, ut ad pristinam formam redigi non possit (b) L. 88. pr. §. 1. §. 2. D. de legat. 3.

§. 185. Quumque TRANSLATIO legati, vel fideicommissi fiat, quoties quid circa illud mutatur; facile patet, eam fieri vel I. *A persona in personam*, eoque casu & adimi legatum, & alteri relinqui L. 5. D. h. t. vel II. *Ab eo, qui dare iussus erat, ita transferri*, ut alius det; vel III. *Rem pro re dari*; vel IV. *Pro puro conditionatum legatum, vel contra relinqui* l. 6. D. h. t. l. 82. D. de cond. & dem.

§. 186. Quumque primo casu & adimatur legatum, & transferatur (§. 185. I.) consequens est, ut aliquando neuter illud accipiat, si vel quinque testes non adfuerint, vel heredi presenti non mandatum, ut legatum solvat L. ult. C. de fideic. vel translatio facta in eum, quocum non testamenti factio l. 20. D. h. t.

§. 187. Denique ex definitionibus (§. 182.) traditis, liquet, ab ademptione, ac translatione legatorum, vel fideicom-

(a) V. c. si inimicitia capitalis intercesserit L. 3. §. ult. l. 4. D. h. t. Quid si verbis facta ademptio? Resp. tunc si facta in testamento, vel codicillis testamento confirmatis, ipso jure ademptum censetur legatum L. 2. pr. §. 1. D. h. t. Sin codicillis testamento non confirmatis, vel schedula, vel coram duobus testibus, ope exceptionis l. 3. §. ult. l. 13. D. h. t. l. 4. §. 10. D. de dol. mal. & mer. except.

(b) At dissensio quaedam ea in re videtur fuisse inter veteres. De lana enim, in veste mutata, id apparet ex L. 88. pr. D. de leg. 3. l. 44. §. 2. D. de legat. 2. de domo, legatarum arce imposita, ex L. 98. §. ult. D. de solut. l. 44. §. 1. D. de legat. 2. juncta L. 79. §. penult. D. de legat. 3.

commissorum differre eorumdem INTERITUM . Nam quoties (1. Legatarius vivo testatore decedit *l. un. §. 2. C. de cad. toll.* vel (2. Res legata sine facto heredis periit (*a*) *l. 36. §. ult. l. 47. §. ult. D. de leg. 1.* vel (3. Conditio defecit *l. 2. l. 77. D. de cond. & demin.* vel (4. Testamentum ruptum, irritumve factum fuit *l. 17. D. rupt. irr. fact. test.* vel (5. Quod relictum, titulo lucrativo ad legatarium, vivo testatore, pervenit (§. 127. 6.) 6. *Inst. de leg. legatum nec adimi, nec transferri, sed EXTINGUI dicitur.*

T I T U L U S V.

DE REBUS DUBIIS .

§. 188. *Connexio.* §. 189. *De rebus dubiis regula I.* §. 190. *Regula II.* §. 191. *Regula III.*

§. 188. **L**egatum verbis relinquitur, sive scriptis, sive ore prolatis. Ea verba quum sæpe dubia, atque ambigua sint, opus est interpretatione, cujus aliquot regulæ hoc titulo traduntur.

§. 189. Quum itaque boni interpretis sit, ita interpretari legem, ut effectum sortiatur (*P. I. §. 21. 3.*) testamentum autem pro lege reputetur (§. 5. 2.) consequens est (1. Ut si improprie, vel minus commode loquutus sit testator, id accipiendum, quod ab eo cogitatum credibile est *l. 24. D. h. t. modo verba realem interpretationem recipiant l. 10. l. 11. D. h. t. l. 56. l. 67. D. de reg. jur.*

§. 190. Et quia, ubi de voluntate testatoris non constat, verbaque intelligi non possunt, interpretis officium plane cessat; sequitur sane (1. Ut ea, quæ ambigua sunt, pro non scriptis habeantur *l. 2. D. de his, quæ pro non scriptis.* idemque (3. Obtineat, etiamsi aliud scripserit testator, quam senserit *l. 3. l. 4. pr. D. h. t.* itemque (4. Si
ambi-

(*a*) Quid si una ex rebus principalibus legatis perierit? Tunc reliquæ adhuc debentur §. 17. *Inst. de legat. l. D. de legat. 1.* adeo ut ex grege legato, reliquis demortuis & unum, quod reliquum est, caput debeatur §. 18. *Inst. eod.*

ambiguum sit, de qua persona testator senserit: Cujus rei exempla sunt in *l. 10. pr. D. h. r.*

§. 191. Denique quia ex eo, quod ut plurimum fit, præsumtio nascitur (P. IV. §. 117.) non mirum est, leges & de commorientibus aliquid præsumere; puta, ut (1. Si duo, pluresve eodem casu perierint, ii eodem tempore extincti præsumantur *l. 8. §. 3. l. 16. l. 17. l. 18. D. h. r.* (2. Ut patre, vel matre cum liberis ruina, vel naufragio pereuntibus, impuberes ante parentes, puberes post eisdem exspirasse credantur *L. 9. §. ult. l. 22. l. 23. D. h. r.* (3. Ut contra libertus supervixisse existimetur, si cum filio perierit. Quamvis hoc ultimum in patroni utilitatem cautum videatur *L. 9. §. 3. D. eod.*

TITULUS VI.

DE HIS, QUÆ PŒNÆ CAUSSA RELINQUUNTUR.

§. 192. *Legata, pœna nomine relicta, an valeant?*

§. 192. **L**egatum PŒNÆ NOMINE RELICTUM Justiniano est, quod coercendi heredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat, vel non faciat (a) §. 36. *Inst. de leg. L. un. C. h. r.* Id olim non valuisse, ait; se autem illud valere jussisse, modo nihil impossibile, vel probrosum, bonisve moribus adversum heredi injunctum *d. L. un. C. h. r. d. §. 36. Inst. de legat.*

TITULUS VII.

DE REGULA CATONIANA.

§. 193. *Regula Catoniana.* §. 194. *Quando illi locus sit?*
§. 193.

(a) Sed quæri potest, an veteribus legatum pœnæ nomine relictum idem fuerit, ac Justiniano; & an non potius hoc ipsum fuerit legatum pœnæ, quod prohibuit Justinianus, si nempe heredi aliquid probrosum, aut impossibile injungatur? Vide BYNKERSH. *Diss. de legatis pœnæ nomine relictis*; & *Antiquæ nostræ Rom. II. 22. 13. seq.*

§. 193. **Q**UUM hætenus de legatis inutilibus actum sit, non abs re subjungitur regula Catoniana a *M. Porcio Catone*, *M. Catonis Censorii optimæ spei filio* (*l. 2. §. 38. D. de orig. jur.*) confecta, quæ talis erat: quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret, id legatum, quandocumque decesserit, non valet. *l. 1. pr. D. h. t.* Quæ regula non modo ad legata, sed ad institutiones, non tamen ad leges novas pertinet. *l. pen. D. de reg. jur. l. ult. D. h. t. ULPIAN. Fragm. 24. 31. PAULL. Sent. recept. 3. 6.*

§. 194. Ex quo colligimus, legatum, vel fideicommissum, ab initio vitiosum, tractu temporis non convalescere. *l. 41. §. 2. D. de legat. 1.* (2. Non pertinere regulam ad legata, & fideicommissa conditionata, & ea, quorum dies ab adita hereditate cedit. *L. 3. l. 4. D. h. t. l. 41. §. 2. D. de legat. 1.* nec (3. Ad legem Juliam, & Papiam Poppæam. Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 3. 1. p. 380. seq.*

TITULUS VIII.

DE HIS, QUÆ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR.

§. 195. *Quanam sint legata pro non scriptis habita?* §. 196. *Eorum species.*

§. 195. **I**NUTILIA quoque sunt legata, quæ vel subsidunt in hereditate, vel collegatario adscrescunt. *l. 3. pr. D. h. t. l. un. §. seq. C. de cad. roll.* id est, quæ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR. Res ipsa autem docet, talia esse omnia, quæcumque vel ob legatarii personam, vel ob modum legandi, exitum habere non possunt.

§. 196. Ex qua definitione inferimus, pro non scriptis esse legata. (1. Incapacibus palam (a) relicta. *l. 3. pr. l. 4.*

(a) Quæ enim clam, veluti per tacitum fideicommissum, relicta sunt incapacibus, ea non pro non scriptis habentur, sed tamquam indignis eripiuntur; adeoque & non in hereditate.

l. 4. §. 1. D. h. t. l. 101. D. de legat. 1. (2. Destinata iis, qui eo tempore inter homines non erant l. 4. D. h. t. (3. Denotandi legatarii causa scripta l. 54. D. de legat. 1. (4. Ambigua, quæ intelligi nullo modo possunt (§. 190. 2.) l. 2. D. h. t. l. 188. D. de reg. jur. (5. Quæ quis sibi, eique, quem in potestate habet, ipse adscripsit l. 1. l. ult. D. h. t. (6. Et generatim, quæ in eam causam pervenerunt, unde incipere non possint l. 3. §. 1. 2. D. hoc tit.

TITULUS IX.

DE HIS, QUÆ UT INDIGNIS AUFERUNTUR.

§. 197. *Quæ ut indignis eripiantur?* §. 198. *Et quidem a fisco ob delictum.* §. 199. *Ob violatam testatoris voluntatem.* §. 200. *Quæ in hereditate subsidant?*

§. 197. **D**ENIQUE quam maxime inutilia sunt legata, quæ UT INDIGNIS AUFERUNTUR; quippe quæ, vel fisco cedunt (unde & *bona creptitia* adpellantur. ULP. *Fragm. XIX. 17.*) vel aliquando in hereditate subsidunt *l. un. §. 12. C. de cad. toll. SCIP. GENTIL. de jure adcrefc. cap. 10.* Id quod fit, vel propter delictum, vel ob neglectam testatoris voluntatem.

§. 298. Sic ob delictum hereditas, legatumque a fisco eripiuntur. (1. Ei, qui testatorem occidit, illive culpa mortis causam dedit *l. 7. §. 4. l. 3. D. h. t.* (2. Qui necem ejus vindicare omisit *l. 17. l. 20. l. 21. D. h. t.* (3. Qui status controversiam eidem movit *l. 9. §. 2. D. h. t.* (4. Qui eum post mortem ob crimen detulit, vel accusanti suppeticas tulit *l. 1. l. 5. §. 10. D. h. t.* (5. Qui pactus est de hereditate viventis (P. I. §. 372. 2. 7.) *l. 2. §. 3. D. h. t. l. 29. §. ult. l. sequ. D. de donat.* (6. Qui res hereditarias amovit *l. 9. D. h. t.* (8. Qui contra mandata

UXO-

tate subsidunt, sed a fisco occupantur *L. 10. L. 23. D. de his, quæ ut indign. l. 103. D. de legat. 1. Adde Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 14. p. 273. III. 9. p. 440. seq.*

uxorem duxit l. 2. §. 1. 2. D. h. t. vel (9. Adulterio legatum meruit l. 13. D. h. t.

§. 199. Ob facinus quaecumque, contra supremum testatoris iudicium admissum, eripiuntur relicta eis (1. Qui testari prohibuerunt l. 21. §. 1. 2. l. 2. D. h. t. (2. Qui testamentum falsum dixerunt, vel inofficiosum, nec obtinuerunt l. 5. pr. §. 1. l. 15. D. h. t. (3. Qui honorum possessionem contra tabulas petierunt l. 2. pr. D. h. t.

§. 200. Contra in hereditate subsidunt erepta (1. Tutori, se postea excusanti l. 5. §. 2. D. h. t. (2. Heredi, vel legatario, qui capitales cum testatore inimicitias exercuit l. 9. pr. D. h. t. (3. Ei, qui testatori aperte maledixit l. 9. §. 1. D. eod. (4. Celanti testamentum l. penult. C. de legat. Plura eam in rem diximus in comment. nostro ad leg. Jul. & Pap. Popp. 3. 7. p. 515. sequ.

L I B E R X X X V .

T I T U L U S P R I M U S .

DE CONDITIONIBUS, ET DEMONSTRATIONIBUS, ET CAUSSIIS,
ET MODIS EORUM, QUÆ IN TESTAMENTO
SCRIBUNTUR.

§. 201. *Quid demonstratio, causa, modus?* §. 202. *De his axiomata.* §. 203. *An legatum vitiee falsa demonstratio, & causa?* §. 204. *An statim peti possit legatum sub modo relictum?*

§. 201. **L**egata, & fideicommissa & pure relinqui possunt, & sub conditione, & in diem; itemque sub demonstratione, causa, modo. De modis prioribus eadem hic repetenda, quæ scripsimus supra *Libr. XXVIII. tit. 7.* ad titulum de conditionibus institutionum. **DEMONSTRATIO** est personæ, vel rei descriptio l. 34. pr. D. h. t. **CAUSSA** est ratio, quæ testari ad legandum, vel fidei committendum incitamento fuit l. 72. §. 6. D. h. t. **MODUS** est ipse finis, quem testator legatum, vel fideicommissum relinquendo intendit l. 17. §. ult. D. h. t.

§. 202. Quum vero testator legando veluti pro legislatore sit (§. 5. 2.) perspicua fatis sunt axiomata: I. Neque demonstratio falsa legatum, vel fideicommissum perimit *L. 17. pr. l. 33. l. 40. §. 4. D. h. t.* neque II. Falsa causa (a) *l. 17. §. 2. l. 72. §. 6. D. h. t.* modo de voluntate testatoris constet. III. Legati sub modo statim cedit, & venit dies, modo certum sit, legatarium modum adimpleturum *l. 17. §. 7. D. h. t. juncta L. 1. C. de his, que sub mod.*

§. 203. Ex prioribus itaque axiomatibus (§. 202. 1. 2.) patet (1. Tunc demum legatum falsa demonstratione perimi, si non constet, qua de re, vel persona testator senserit *L. 17. l. 34. pr. D. h. t. §. 51. Inst. de legat. vel* (2. Si demonstratio a loco petita sit, eoque loco nihil hujusmodi reperiat *l. 108. §. 10. D. de legat. 1. l. 8. §. 2. D. de legat. 2.* (3. Nec illud legatum sub causa relictum ratum esse, quod relicturus testator non fuisset, si falsam esse scivisset causam *L. 72. §. 6. D. h. t.* multoque minus (4. Valere legatum, cui causa falsa per modum conditionis adjecta est *l. 17. §. 3. D. h. t. d. §. 31. Inst. de leg.*

§. 204. Ex postremo axioma (§. 202. 3.) sequitur (1. Peti statim posse legatum, sub modo relictum, modo cautionem præster legatarius de modo adimplendo (b) *l. 40. §. ult.*

(a) In eo enim differt lex a consilio, quod in hoc ratio, cur parcamus, desumitur ab ipsa re, quæ præcipitur; in lege autem a voluntate præcipientis. Ita recte HOBBS, *de cive* 14. I. PUFENDORFF. *Jur. nat. & gent.* 1. 6. 1. Quando ergo Pericles apud XENOPH. *Memorab. Socr.* 1. 2. 45. ait: Πάτρα δὲ αὐτῶν, ἕσα τὰ μὲν πέλας ἀδελφάται τὰ πάλαι, εἰς γράφον, εἰς μὲν τὰ μάνων, ἢ νόμους ἔχει; videntur illa omnia, quæcumque non persuadendo quis cogit aliquos facere, sive scribat ea, sive non, vis potius esse, quam lex; ea non ad id pertinet, quod fieri oporteat: sed quod utile sit factu, ad ultroneum civium obsequium eliciendum. Vid. PUFENDORFF. *ibid.* 1. 6. 13.

(b) Modo alicujus interfit, modum adimpleri. Alias enim cautio cessat; e. g. si cui legatum, ut sibi fundum emat *l. 71. pr. D. h. t.* Nec opus etiam cautione, si modus ex τῶν ἀδελφῶν, quippe pro non adjecto habendus *d. l. 17. §. 2. D. h. t.*

§. ult. l. 80. D. h. t. (2. Non adimpleto modo, vel cogi legatarium posse, ut adimpleat L. 17. §. 4. D. h. t. l. 1. C. de his, qua sub mod. vel præstitum legatum repeti. Arg. l. 1. C. de don. qua sub mod.

TITULUS II.

AD LEGEM FALCIDIAM.

§. 205. Abusus facultatis legandi? §. 206. De eo lata leges, Furia, & Voconia. §. 207. Et Falcidia. §. 208. Axiomata ex illa elicita. §. 209. Quibus lex Falcidia prospiciat? §. 210. Bonorum quantitas quomodo aestimeretur? §. 211. Qua prius deducenda? §. 212. Quarta dextra. §. 213. Quando cesset?

§. 205. **Q**uia lege 12. tabularum cautum fuerat, uti paterfamilias legasset, ita jus fore (§. 2. *) ea amplissima legata relinquendi facultate ita sæpe abutebantur cives, ut hereditas pæne exhauriretur legatis, & fideicommissis. Qua re quum fieret, ut testamenta quamplurima destituerentur, eam facultatem paulatim coangustare visum est Romanis l. 120. D. de verb. signif.

§. 206. Hinc primum C. Furius lege de testamentis, cujus Cic. pro Balbo cap. 8. meminit, sanxit, ne cui supra mille asses capere liceret, præter personas exceptas; & adversus eum, qui plus ceperit, quadrupli poenam. Ulp. Fragm. 1. 2. & ibi SCHULTING. FABROTT. ad Theoph. pr. Inst. de leg. Falc. Deinde a. u. c. 594. Capione, & Philippo coss. Q. Voconius Saxa, trib. pl. inter alia cavit, ne quis census plus cuiquam legaret, quam ad heredem perveniret. Cic. Verrin. l. 43. THEOPH. pr. Inst. h. t. PERIZON. Diss. de lege Voconia.

§. 207. Quum vero neutra sufficiens ad rei consummationem videretur, a. u. c. 714. Cn. Domitio Calvino, & C. Asinio Pollione coss. adeoque temporibus Augusti (I. §. 46.) P. Falcidius, trib. pleb. ad plebem tulit: ut civi Romano liceret quantamcumque pecuniam dare legare, dum ita detur, legetur, ne minus, quam partem quartam hereditatis, eo testamento heredes capiant. Verba legitima sunt in L. 1. pr. D. h. t. Add. DIO. CASS. Lib. 48. p. 430.

§. 208. Quamvis vero lex de testamento, & legatis tantum loquatur; tamen & ad heredes ab intestato *l. 18. D. h. t.* legata codicillis relicta, & ad fideicommissa singularia; quippe legatis æquiparata (§. 123.) *l. 18. D. h. t.* quin & ad donationes mortis causa *l. 60. §. 1. D. 5. C. h. t.* & donationes inter virum, & uxorem porrigitur *l. 12. C. h. t.* Unde axiomata: I. Heredes debent quartam bonorum hereditariorum partem salvam habere. *ULPIAN. Fragm. 24. 32.* II. Si minus habent, singulis legatariis, fideicommissariis, donatariis tantum detrahunt pro rata, quantum quartæ deest *L. 73. §. ult. L. 81. §. 1. 2. D. h. t.*

§. 209. Quum ergo heredes oporteat quartam bonorum partem salvam habere (§. 207. 1.) consequens est (1. Ut hac lege prospiciatur heredibus tum primis, tum secundis *L. 1. §. 13. l. 11. §. 5. D. h. t.* (2. Non fiduciariis, in quorum gratiam *SC. Trebellianum* latum; nec (3. Legatariis, & fideicommissariis singularibus, quibus testator aliquid reliquit *l. 47. §. 1. D. h. t.* (4. Ut in singulis heredibus ratio legis *Falcidiæ* ponenda sit §. 1. *Inst. L. 77. D. h. t.* adeoque (5. Duobus institutis heredibus, quorum alteri quarta bonorum salva est, alteri non est, hic nihilominus quartam suæ partis detrahere possit *l. 77. D. h. t.* (6. Idemque etiam obtineat, si portio onerata, & exhausta adcreseat non onerata, non si non exhausta adcreseat exhaustæ *L. 78. L. 87. §. 4. D. h. t.*

§. 210. Ex eodem axioma patet (1. Quartam hanc æstimari ex quantitate bonorum, qualis mortis tempore fuit *l. 56. pr. l. 73. pr. D. §. 2. Inst. h. t.* secundum rei veritatem *l. 42. D. h. t.* & præsens pretium *L. 62. §. 1. D. h. t.* non secundum affectionem singulorum *l. 63. pr. D. h. t.* adeoque (2. Nec incrementum hereditatis, quod postea accessit, legatariis prodesse, nec decrementum, quo postea diminutum est patrimonium, iisdem nocere *L. 73. pr. D. §. 2. Inst. h. t.* (3. Heredi in hanc quartam imputari non posse, nisi quod jure hereditatio capit *L. 74. L. 76. L. 91. D. h. t.*

§. 211. Quum bona non intelligantur, nisi detracto ære alieno *L. 36. §. 1. D. de verb. signif.* sequitur, ut (1. Non modo istud deducendum sit *l. 6. C. h. t.* verum etiam (2. Impensas funeris §. 3. *Inst. h. t.* nec non (3. Pretia servorum manumissorum, non tantum eorum, qui testatoris proprii

prii fuerunt; verum etiam alienorum, quos heres redimere, & manumittere rogatus erat *L. 37. §. 1. L. 39. D. h. t.* & (4. Omnis impensa, suscipiendæ hereditatis causa facta *L. ult. §. 9. C. de jure delib.*

§. 212. Quum præterea heredes, qui minus quarta habent, singulis legatariis pro rata detrahant, quantum quartæ deest (§. 208. 2.) sequitur (1. Ut heres, qui possidet, gaudeat jure retentionis *l. 73. §. ult. D. L. penult. C. h. t.* (2. Qui non possidet, vel errore facti solvit, eidem competat rei vindicatio *l. 26. pr. D. L. penult. C. h. t.* actio in factum *L. 76. §. 2. D. de leg. 2.* & interdictum quod legatorum *L. 1. D. quod legat.*

§. 213. Ceterum lex Falcidia non pertinet (1. Ad prælegatum dotis *L. 81. §. 1. 2. D. h. t.* nec (2. Ad testamenta militum *l. 17. L. 92. l. 96. D. h. t.* nec (3. Ad pias causas *Nov. 131. cap. 12. L. 33. L. 34. L. 43. D. h. t.* nec (4. Ad mortis causa capionem *l. 76. L. 93. D. h. t.* nec (5. Ad ea, quæ testator alienari prohibuit *Nov. 119. cap. 11.* Nec eo beneficio fruuntur (6. Qui vel testatori fidem dederunt, se integra legata soluturos *l. 46. l. 71. D. l. ult. C. h. t.* vel (7. Uni ex legatariis, integra legata si ve scientes, si ve in jure errantes, solverunt *l. 9. C. h. t.* vel (8. Qui dolose id egerunt, ut legatum intercideret *l. 59. pr. l. 68. §. 1. D. h. t.* (9. Inventarium non fecerunt *l. ult. §. penult. C. de jur. delib.* Quin quum lex hæc potissimum in utilitatem heredis condita esset (§. 205.) adeoque testator olim quartæ deductionem prohibere non posset *l. 15. §. ult. D. h. t.* etiam id (10. Heredi indulgit Justinianus, ut testamento suo legem adversus legem hanc publicam dicere, & heredem hoc beneficio excludere posset *Nov. 1. cap. 2. §. 2.*

TITULUS III.

SI CUI PLUS, QUAM PER LEGEM FALCIDIAM LICUERIT,
LEGATUM ESSE DICATUR.

§. 214. Satisfactio ab iis, qui integra legata percipiunt, exigenda. §. 215. Quibus casibus ea cesset?

§. 214. **H**Æc, si legata relicta, vel patrimonii conditio manifesta sit, obtinent. Sin ob quamcumque

causam incertum videatur, an legi Falcidiæ locus futurus sit, prætor edixit: ut vel ante solutionem legatorum, vel post eam, legatarii satisfiant, se, quod amplius perceperint, quam per legem Falcidiam liceat, reddituros L. 1. pr. §. 11. l. 3. §. 1. seq. l. 4. l. 5. D. h. t.

§. 215. Attamen ea cautio ex privilegio remissa est (1. Fisco l. 3. §. 5. D. h. t. (2. Iis, quibus minuta alimenta l. 3. §. 4. D. h. t. vel (3. Legata annua, ad distribuendum præcipienda, relicta sunt l. 7. D. h. t. quin & (4. Omnibus, qui non facile fidejussores reperiunt L. 6. D. h. t.

LIBER XXXVI.

TITULUS PRIMUS.

AD SENATUMCONSULTUM TREBELLIANUM.

§. 216. Connexio? §. 217. Quid fideicommissum? §. 218. Quotuplex? §. 219. Quis fideicommittere possit, cui, & a quo? §. 220. Effecta fideicommissi. §. 221. Incommodum duplex, ob quod fideicommissa evanescebant. §. 222. Ei opposita SCro Trebellianum, & Pegasianum. §. 223. Quibus casibus his SCtis locus fuerit? §. 224. Utroque SCt. in unum conflato (1. Quarta detrahi potest. §. 225. Ejus cum Falcidia similitudo. §. 226. Utriusque quarta differentia. §. 227. (2. Actiones pro rata communicantur. §. 228. (3. Hæres ad adeundum cogi potest.

§. 216. **H**Actenus de hereditatibus directe relictis, legatiseve actum: sequitur FIDEICOMMISSA, & quidem non *singularia*, quippe legatis per omnia hodie æquiparata (§. 123.) adeoque jam expensa in materia de legatis; sed *universalia*, quæ & FIDEICOMMISSARIÆ HEREDITATES adpellantur. Rubr. & pr. *Inst. de fideic. hered.*

§. 217. Est autem FIDEICOMMISSARIA HEREDITAS (a) heredi-

(a) Quamvis vero & veteribus non ignota fuerint fideicom-

reditas tota, ejusque pars, ita relicta, ut verbis precativis injungatur heredi restitutio §. 2. *Inst. de fideic. hered.* Is ergo, qui directe instituitur, heres FIDUCIARIUS; cui hereditas restituenda est, FIDEICOMMISSARIUS adpellatur. Prior & restituta hereditate heres manet §. 3. *Inst. h. t. posterior* tantum bona hereditaria accipit.

§. 218. Quod itaque verbis expressis relinquatur, fideicommissum EXPRESSUM; quod tacita testatoris voluntate (a) TACITUM adpellatur. Ita & aliud PURE, aliud IN DIEM, aliud SUB CONDITIONE relinquitur §. 2. *Inst. de fideic. her.*

§. 219.

commissa, eaque maxime frequentarentur, si quid incapacibus relictum vellent; CIC. *de fin.* 2. 58. QUINCTIL. *Declam.* 324. VALER. MAX. IV. 2. 7. nullo tamen certo juris vinculo continebantur; sed pudori cujusque relinquebatur, velletne testatoris voluntatem implere. Quis enim verba precativa obligare dixerit? Sed Augustum primum jussisse consules auctoritatem interponere; & postea Claudium imp. binos prætores fideicommissarios creasse, qui de fideicommissis jus dicerent; discimus ex §. 1. *Inst. h. t.* SUEI. *Claud. cap.* 23. *Add. Antiq. nost. Rom.* 2. 23. 4. Et ex eo tempore fideicommissa vim juris acceperunt.

(a) Tale est fideicommissum, si testator rogét heredem, ne testamentum faciat, donec liberós susceperit *l. 74. D. h. t.* ut heredem faciat Titium *l. 17. pr. D. h. t.* (sola enim commendatio non sufficit *l. 11. §. 2. D. de legat. 3.*) ut hereditatem non alienet, sed familiæ relinquat *l. 69. §. 3. D. de legat. 2.* Vocatur id fideicommissum familiæ; eoque nomine testatoris propinquis comperit actio in rem, si possessor rei alienaverit *l. 69. §. 3. D. de legat. 2. l. 1. C. comm. de legat. l. 23. pr. D. de rei vindic.* nisi alienatio sit necessaria; veluti ob causam dotis, donationisve propter nuptias *Nov. 39. cap. 1.* Non tamen ex sola prohibitione alienationis inducitur fideicommissum familiæ; nisi expressum sit, quorum in utilitatem constituatur *l. 114. §. 14. D. de legat. 1. l. 38. §. 4. D. de legat. 3.* multoque minus ex formula: *heres ne alienato, quia sic futurum est, ut fundus de nomine heredis non exeat* *d. l. 38. §. 3. D. de legat. 3.* Ceterum hujusmodi fideicommissum, quamvis in perpetuum conceptum, ex communi sententia terminatur gradu quarto exeunte ob *Nov. 139.* nisi de enixissima voluntate testatoris constet. *Conf. ZACH. HÜR. Obs. rer. jud. 60.*

§. 219. Quum ergo fideicommissum hujusmodi adficiat hereditatem, ejusve partem (§. 218.) consequens est (1. Ut fideicommittere possit, quisquis habet testamenti factionem l. 2. D. de legat. 1. (2. Ut hodie, non ut olim, incapacibus (§. 217. *) sed iis relinqui possit fideicommissum, quibuscum est testamentifactio l. 67. §. ult. D. h. t. l. 103. D. de legat. 1. l. D. de jur. fisc. (3. Ut fideicommitteri possit ab herede non modo fiduciario, sed ipso etiam fidei commissario l. 1. §. 17. D. h. t. l. 9. C. de fideic. (4. Ut perinde sit, sive testamento, sive ab intestato fidei committatur l. ult. C. de fideic. l. 8. §. 1. D. de jur. eod.

§. 220. Quum deinde fideicommissa vim juris a temporibus Augusti acceperint (§. 217. *) consequens est (1. Ut fiduciarius hereditaria bona non possit alienare, nisi vel dotis, donationisve propter nuptias causa Nov. 39. cap. 1. vel nisi bona ita relicta sint, ut restituat, quod eo moriente superest Nov. 108. (2. Ut idem & dolum, & latam culpam præstet l. 22. §. 3. D. h. t. (3. Ut heres, etsi videret, sibi plus damni, quam lucri imminere; hereditatem tamen aut adire, & restituere, aut repudiare teneretur l. 1. §. 3. D. h. t.

§. 221. Itaque dupliciter fiebat, ut raro exitum haberent fideicommissariz hereditates. Primo enim, quum fiduciarius & restituta hereditate heres maneret (§. 217.) sane etiam omne æs alienum, quantumcumque esset, solvere tenebatur. Deinde quum aliquando testator totam hereditatem alii per fideicommissum relinqueret (§. 217.) porro inde sequebatur, ut nemo temere hereditatem ob minimum, vel nullum lucrum adire vellet §. 5. Inst. de fideic. hered. Priore ergo incommodo remedium quæsitum SC. TREBELLIANO; posteriori SC. PEGASIANO.

§. 222. Prius conditum a. u. c. 814. L. Anno Seneca, & Trebellio Max. coll. suffectis, eoque cautum: ut si hereditas restituta sit, omnes actiones, quæ jure civili heredi, & in heredem competere, ei, & in eum darentur, cui ex fideicommissio restituta esset hereditas §. 4. Inst. eod. l. 1. §. 2. D. h. t. Posteriore, quod sub Vespasiano, Pegaso, & Puffione coll. suffectis prodit, cautum: ut fiduciaria, cui quarta bonorum salva non esset, eam detrachere liceret (a) & sic ille

(a) Et quidem exemplo legis Falcidiae, cui hoc SC. accessit.

ille ad hereditatem adeundam cogi possit §. 5. 6. *Inst. eod.*

§. 223. Ex quibus per se patet (1. Eum, cui quarta salva erat, eam restituisse ex SC. Trebelliano, cui non erat salva, ex SC. Pegasiano §. 6. *Inst. eod.*) (2. Restituta hereditate ex SC. Trebelliano actiones quidem jure civili heredi, & in heredem competiisse (§. 221.) sed elidi tamen eam potuisse exceptione *l. 1. §. 4. D. h. t.*) (3. Hereditate ex SCto Pegasiano restituta, omnes actiones adversus fiduciarium datas, nisi is sibi interpositis stipulationibus prospexisset §. 6. *Inst. h. t. & ibi THEOPHILUS.*) (4. Eum, cui hereditas ex SC. Trebelliano restituta, loco heredis; cui ex SC. Pegasiano, fere loco legatarii fuisse §. 3. *Inst. eod. & ibi VINNIUS.*

§. 224. At Justinianus utrumque SCtum in unum conflatum, abolito Pegasiani vocabulo, Trebellianum vocavit §. 7. *Inst. eod.* Ex eoque jam sequitur (1. Ut sive totam hereditatem quis restituere rogatus sit, sive partem, semper deducere possit quartam suæ portionis, si eam alioquin salvam non habeat §. 6. 7. 8. *Inst. eod.*) (2. Ut eam quartam recte vocemus Trebellianicam, eamque (3. Solus fiduciarius deducat, non fideicommissarius, qui iterum restituere rogatus est *l. 22. §. ult. l. 55. §. 2. D. h. t.* nisi forte fiduciarius, vel noluerit, in gratiam fideicommissarii, quartam detrudere *l. 1. §. 19. D. h. t.* vel in poenam, quod cogi se passus est adire hereditatem *l. 55. §. 2. D. h. t.*

§. 225. Quumque ea quarta ad Falcidiæ similitudinem introducta sit (§. 222. *) consequens est, ut (4. Quæ de Falcidia diximus, ea fere in Trebellianica obtineant; adeoque & (5. Iisdem fere casibus cesset Trebellianica, quibus Falcidia (§. 213.) veluti in testamento militis *l. 7. C. ad leg. Falc.* ob non factum inventarium *l. ult. §. 12. 14. C. de jur. delib.* ob prohibitionem testatoris *Nov. 1. c. 2. §. 2. (a)* ob pertinaciam fiduciarii, hereditatem adire nolentis §. 7. *Inst. eod. l. 4. D. h. t.*

§. 226.

fit. Unde & sæpe hæc quarta Falcidia vocatur *L. 16. §. 9. l. 22. §. 2. l. 30. pr. D. h. t. l. 41. §. 3. D. de vulg. & pupill. subst. l. 11. l. 30. §. 7. l. 47. §. 1. l. 68. D. ad leg. Falc.*

(a) An autem & liberos prohibere potest testator, quominus
[quar-

§. 226. In eo tamen discrimen est inter quartam Trebellianicam, & Falcidiam, quod quum in hanc non imputetur, nisi quod jure hereditario capit heres (§. 210. 3.) in illam imputentur omnia, quocumque titulo accepta ex judicio defuncti, quin & fructus ex bonis hereditariis reliquis percepti *l. 18. §. 1. l. 22. §. 2. D. h. t. l. 91. D. ad leg. Falc.*

§. 227. Deinde, conflatis in unum his SCtis, sequitur (6. Ut restituta hereditate, actiones hereditariae semper pro rata utrique, & in utrumque dentur §. 7. *Inst. eod. l. 1. C. h. t.* exceptis oneribus legatorum, ad solum fideicommissarium pertinentibus, nisi minus quam dudrantem restituere rogatus sit heres *l. 1. §. penult. & ult. D. h. t.*

§. 228. Denique inde consequitur (7. Ut fiduciarius, ejusque successores, ad adeundam, restituendamque hereditatem cogi possint, eoque casu (8. Nullum commodum; adeoque nec quarta Trebellianica, apud heredem maneat *l. 4. D. h. t. §. 7. Instit. de fideic. her. l. 55. §. 2. D. h. t.*

TITULUS II.

QUANDO DIES LEGATORUM, VEL FIDEICOMMISSORUM CEDAT.

§. 229. *Axioma I.* §. 230. *Axioma II.* §. 231. *Quando dies legatorum pure relictorum cedat?* §. 232. *Quando legatorum ex die, vel sub conditione relictorum?*

§. 229. **R**edit Tribonianus ad LEGATA, & FIDEICOMMISSA singularia; quaeritque quando eorum dies cedat?

quartam hanc detrahant? Negatur *l. 6. C. h. t.* Immo cum hodie portio legitima liberorum quartam hereditatis partem excedat (P. II. §. 49.) facile patet, ultra quartam eos & id, quod legitimæ deest, deducere posse. Non tamen jure civili deduci possunt simul legitima, & Trebellianica *l. 6. C. h. t. l. 24. C. fam. etc. l. 10. C. ad leg. Falc.* quamvis doctores id concedant ob *cap. Raynuccius 16. & cap. Raynaldus 18. 10. de rest. de quibus conf. MERILL. Obs. 1. 39. STRYK. de success. ab intest. Diss. 7. 1. §. 27.*

cedat? CEDERE autem dicitur DIES, quamprimum alter obligatur: VENIRE, quamprimum mihi jus est exigendi L. 213. *pr. D. de verb. sign.* Quum itaque legatario, vel fideicommissario non perinde, ac heredi opus sit jure deliberandi (§. 69. & contra interfit legatarii, diem statim cedere, ut si moriatur, & heres illius particeps *l. c. l. 5. pr. D. L. 3. C. h. t.* per se intelligitur axioma I. Dies legatorum, quæ ad heredes transeunt, statim a morte testatoris cedit (a) *l. 5. §. 1. D. h. t. L. un. §. 1. 5. C. de caduc. toll.*

§. 230. Deinde quum conditio legatum suspendat ab incerto eventu (§. 63.) perspicuum quoque axioma II. Legati pure relictæ dies statim a morte testatoris; conditionalis, existente demum conditione, & cedit, & venit. Ex die relictæ dies quidem statim cedit; sed non nisi existente die venit L. 5. §. 1. l. 21. *D. h. t. l. 41. D. de condit. & demonstr.*

§. 231. Ex priore axiomate inferimus (1. Legatario, cui pure aliquid relictum, ante aditam hereditatem decedente, legatum ad heredes ejus transmitti *l. 3. C. h. t.* adeoque (2. Et legatæ speciei dominium statim ad legatarium transire sine traditione. (3. Axioma hoc non pertinere ad legata, quæ ad heredes non transmittuntur; quippe quorum dies ab adita hereditate cedit, qualia sunt (4. Legata ususfructus, usus, habitationis *L. 2. l. 3. l. 9. D. h. t. l. un. §. 2. D. quand. dies usufr. leg. ced. libertatis l. 8. D. h. t. & olim optionis (b) L. 16. D. de opt. vel elect. leg.*

§. 232. Ex altero axiomate patet (1. Id quod ex die incer-

(a) Est illud antiquum axioma, quod ante Augustum obtinuerat. *ULPIAN. Fragm. 24. §. 31.* Sed quum hic princeps locupletando ærario legem Juliam Caducariam ferret, ut eo plura caduca fierent, lege ista sanxerat, ut dies legatorum cederet ab apertis tabulis. *ULPIAN. ibid. l. un. §. 5. C. de caduc. toll.* Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 3. 2. p. 375. seq.* Jus antiquum autem reduxit Justinianus *d. l. un. §. 5. C. de cad. toll.*

(b) Quamdiu scilicet jura heredem optare prohibebant. Itaque quum hodie & is optare possit (§. 151.) nullum est dubium, quin & hujus legati dies a morte testatoris cedat.

incerto legatum est, perinde ac si sub conditione relictum esset (§. 68. 2.) non prius deberi, quam existente die *L. 21. l. 22. pr. D. h. t.* (2. Legatum ex die incerto, vel sub conditione relictum, ad heredes etiam non transmitti, si legatarius ante existentem diem, vel conditionem decesserit *L. 4. pr. D. h. t. l. un. §. 7. C. de caduc. toll.* (3. Merito tamen pro non adjecta haberi conditionem (a) quam α) prætor remittit *l. 5. §. 3. D. h. t.* β) impossibile (§. 67. 1.) *l. 5. l. 4. D. eod.* & γ) quam impleri non stat per legatarium; sed per heredem, eumve, in quo iustus est conditioni parere *L. 5. D. eod. l. 161. D. de reg. jur.*

TITULUS III.

UT LEGATORUM, SEU FIDEICOMMISSORUM SERVANDORUM CAUSSA CAVEATUR.

§. 233. *Qualis cautio ob legata conditionalia ab herede exigatur?* §. 234. *Quando ei locus non sit?* §. 235. *Qui eam præstent?*

§. 233. **Q**uandoquidem itaque in legatis, sub conditione, vel ex die relictis, dies vel non statim cedit, vel non statim venit (§. 230. 2.) & hinc facile contingere posset, ut spes legatarii, vel fideicommissarii ab herede bona abliguriente intervertatur; hinc satisfacere eum prætor jubebat: *se conditione existente, vel veniente die, legata, fideicommissa bona fide præsticurum* *L. 1. pr. §. 2. D. h. t.*

§. 134. Unde facile intelligimus, cur ea cautione opus non sit, si (1. In apico est, legatum, vel fideicommissum

(a) Multo magis ergo dies legati cedit, ubi non est vera conditio adjecta; e. g. si tacite inest *l. 99. D. de condit. & demonstr.* vel si non in futurum, sed præsens, aut præteritum tempus collata *l. 10. §. 1. D. de condit. inst. l. 120. D. de verb. obl.* vel, si non ipsum legatum, sed ejus præstatio in incertum diem dilata sit, *L. 5. C. h. t.*

sum non deberi L. 14. §. 1. D. h. t. (2. Si vel iudicium jam acceptum l. 1. §. 9. D. eod. vel (3. Heres paratus sit ad illud accipiendum, probandumque legatario nihil deberi L. 3. pr. §. 1. D. ut in possess. legat. vel fideic. (4. Si nefas sit, de herede instituto male sperare; e. g. si a patre uni ex filiis, vel a domino uni ex servis, vel cuicumque a fisco legatum sit L. 1. §. 18. l. 6. §. 1. l. 7. D. h. t.

§. 135. Nec minus ex causa, & fine hujus cautionis ratio facile redditur (5. Cur nec dignitas, nec (6. Possessio amplissimarum facultatum ab hac satisfactione liberet L. 1. §. 1. D. h. t. (7. Cur denique non modo heredes directe instituti; sed & fidei commissarii, immo & (8. Eorum successores hanc cautionem præstare teneantur L. 1. §. 6. 7. 8. D. h. t.

TITULUS IV.

UT IN POSSESSIONEM LEGATORUM, VEL FIDEICOMMISSORUM
SERVANDORUM CAUSSA ESSE LICEAT.

§. 236. *Missiois hujus indoles.* §. 237. *Quando ei locus sit?* §. 238. *Ejus effecta.* §. 239. *Ufus hodiernus.*

§. 236. **Q**UUM vero nec possessio amplissimarum facultatum ab illa cautione legatorum servandorum causa liberet (§. 235. 6.) adeoque abscisse fidejussoribus sit opus; edicere prætori visum fuerat: si satisfactum non esset, neque per legatarios, vel fideicommissarios steterit, quo minus caveantur, se eos in possessionem honorum missurum L. 1. §. 1. D. h. t. Ex quo edicto fluunt axiomata: I. Possessio hæc datur securitatis causa. II. Ea non dominium, sed custodiam, & jus pignoris tribuit L. 5. pr. D. l. 3. l. 5. C. D. h. t.

§. 237. Ex primo itaque axiome (§. 236. 1.) patet (1. Non requiri, ut per heredem steterit, quominus caveatur; sed ut per legatarium non steterit l. 1. §. 1. D. adeoque (2. Heredem non offerre cautionem; sed legatarios eam desiderare, & exigere debere d. l. 1. §. 1. D. eod. (3. Missos legatarios admittendos esse, & non admissos habere interdictum, ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit L. 3. D. ne vis fiat ei, qui in possess. miss.

§. 238. Ex posteriore axiomate (§. 236. 2.) intulerunt veteres (4. Non iri in bona heredis ; sed in hereditaria universa , etiamsi legatum sit minimum (a) L. 13. D. h. t. (5. Heredem hac missione non expelli ; sed legatarios simul cum eo possidere L. 5. pr. D. l. 3. l. 5. C. h. t. (6. Nec legatarios ex bonis hereditatis fructus suos facere, nisi quod filia , neptis, proneptis, uxorve, & illæ quidem innuptæ, & egenæ, aliquid vescendo possint deminuerre L. 14. D. h. t.

§. 239. Usus hujus tituli, si non nullus, saltim infrequentior est in foris nostris ; siquidem civilius suppetit remedium , rem , quantitatemve legatam apud legatarium satisficantem vel tertium deponendi L. 5. §. 1. D. ut legat. seu fideic. caus. Vid. HUBER. *Prælect. Pand. h. t. §. 3.*

(a) Opponunt Nov. 53. cap. 1. §. 1. ubi tamen non de hac possessione bonorum ; sed de creditorum immissione agitur. Vid. HUB. *Prælect. Pand. h. t.* Potius notandæ exceptiones, quod & in bona heredis ire possent legatarii , si vel res ejus dolo, vel culpa non amplius maneant in causa hereditaria L. 5. §. 13. seq. D. h. t. vel per sex menses continuos ab herede in satisficatione cessatum sit L. 5. §. 26. seq. D. eod.

PANDECTARUM

PARS SEXTA.

IN QUA

DE BONORUM POSSESSIONIBUS, HEREDITATIBUS AB INTESTATO, DAMNIS IMMINENTIBUS, DONATIONIBUS, ACTIONIBUS PRÆJUDICIALIBUS; ADQUIRENDO, POSSESSIONIBUS BONORUM, INTERDICTIS AGITUR.

LIBER XXXVII.

TITULUS PRIMUS.

DE BONORUM POSSESSIONIBUS.

§. 1. *Bonorum possessionis origo.* §. 2. *Ejus definitio.* §. 3. *Est vel edictalis, vel decretalis.* §. 4. *Edictalis vel ordinaria, vel extraordinaria.* §. 5. *Itemque vel ab intestato, vel testamentaria.* §. 6. *Quis, & cujus bonorum possessionem agnoscere possit?* §. 7. *Ejus legitimum tempus.*

§. 1. **P**RÆtores, qui se adjuvandi, supplendique juris civilis causa edicta proponere simulabant *l. 7. §. 1. D. de just. & jur. sæpe leges, & jura edictis everisse, jam supra observavimus (P. I. §. 42.).* Quum itaque multos jus civile ad hereditatem non vocaret; illos (modo non jure civili prohibeantur *l. 12. §. 1. D. h. t.*) admisit prætor, quamvis, mutato vocabulo, non hereditatem, sed BONORUM POSSESSIONEM, se dare diceret (*P. I. §. 42. 1.) pr. Inst. h. t.*

§. 2. Est itaque BONORUM POSSESSIO hereditas prætoria *l. 116. l. 138. D. de verb. signif. vel jus persequendi, retinendique patrimonii, quod cujusque, quum moritur, fuit (a);* edicto prætoris datum *l. 3. §. 2. D. hoc titulo.*

§. 3.

(a) Ergo non in factò consistit hæc possessio, sed jure.
Hinc

§. 3. Quam vero prætor aliquos edicto suo vocet, sique bonorum possessionem sine causæ cognitione petere possint *l. 30. §. 1. D. de adq. hered. l. 2. §. 1. D. quis ord. in bon. possess.* aliis eandem non det, nisi causæ cognita, ac interposito decreto *d. l. 2. §. 1. D. quis ord. in poss. prior in jure nostro EDICTALIS; posterior DECRETALIS* appellatur (a).

§. 4. EDICTALIS, vel ex edicto prætoris datur; vel ejus exemplo legibus, SCtis, principumve constitutionibus introducta est: quarum illa ORDINARIA *l. 6. §. 1. D. h. r.* hæc EXTRAORDINARIA dicitur §. 3. *Inst. h. r.* (Vid. infra *Lib. XXXVIII. tit. 14.*)

§. 5. Quemadmodum vero hereditas civilis vel testamento, vel ab intestato defertur (P. V. §. 2.) ita & edictalis bonorum possessio vel A TESTATO datur, quando testamentum defuncti exstat, vel AB INTESTATO, quando nullum exstat testamentum. Priore casu, vel sustinet prætor testamentum, vel ei non adsistit, & tunc illo casu SECUNDUM TABULAS; hoc CONTRA TABULAS dare dicitur bonorum possessionem §. 1. 2. *Inst. l. 6. §. 1. D. h. r.*

§. 6. Quam ergo bonorum possessio sit hereditas prætoriana (§. 3) sequitur (1. Ut iidem possint bonorum possessionem agnoscere (invito enim nemini acquiritur *l. 3. §. 3. D. h. r.*) qui & adire possunt hereditatem (P. V. §. 93.) quam.

Hinc & in rebus incorporalibus locum habet, & sine detensione rerum hereditariarum esse potest *l. 3. §. 1. D. h. r.* quam bonorum possessionem sine re vocant doctores. Paucis: qui bonorum possessionem acceperunt, succedunt in omne jus defuncti *l. 3. pr. D. h. r.* adeoque & actione in rem universali jus suum persequi possunt; puta *possessoria hereditatis petitione* (P. II. §. 74.)

(a) Vocatur edictalis etiam *ordinaria*; decretalis *extraordinaria* *l. 3. §. ult. D. de Carbon. edict. l. 5. §. 3. D. de legat. quest. l. 1. §. 4. D. unde lib.* Sed quam eadem vocabula statim alio sensu occurrant; hic ea adhibere nolimus. Id notare juvabit, edictalem, quia causæ cognitionem non desiderat, coram quocumque iudice; decretalem, non nisi coram competente peti, agnoscique posse *l. ult. c. qui adm. ad bon. poss. l. 3. §. 8. D. h. r.*

quamvis rei capitalis damnatos prætor specialiter excepit *L. 13. D. h. t.* (2. Ut nihil intersit, patrisfamilias, an filii familias bonorum possessio petatur, modo hic de peculio castrensi, vel quasi castrensi testatus sit (P. V. §. 10. 8.) *L. 3. §. 5. D. h. t.*

§. 7. Deinde quum ipsa hereditas intra tempus legitimum adeunda sit (P. V. §. 7.) non absurde etiam prætor liberis, & parentibus annum; reliquis centum dies (qui erant dies ordinarii cretionis) (P. V. §. 70. 1.) præfixit §. 4. *Inst. h. t.* idque tempus a die scientiæ cedere iussit (a) adeo ut nec juris ignorantia excuset *l. 10. D. h. t.* & dies, quibus tutor, vel pater scivit, filio, pupillove cedant, si recte se habet *l. 7. §. 2. D. h. t.* quippe manifesto contraria *l. 1. D. de bon. poss. furios. inf.*

TITULUS II.

SI TABULÆ TESTAMENTI EXTABUNT.

§. 8. *Testamentaria bonorum possessio requirit tabulas.*

§. 8. **A**D bonorum possessionem testamentariam generatim præcipue requirit prætor: ut tabula mortis tempore exstiterint, nomenque heredis in iis adparuerit *l. un. D. h. t.* Ex quo intulerunt veteres (1. Non exstantibus illo tempore tabulis, vel nomine, licet inconsulto, ita deleto, ut legi non possit, non dandam esse bonorum possessionem. (2. Contra eam dari debere, si tunc exstiterint, licet postea interierint, vel littura inductum sit heredis nomen *d. l. un. D. h. t.*

TI-

(a) Hinc utiles vocantur hi dies §. 4. 6. *Inst. h. t.* At tamen alio sensu continui sunt hi dies bonorum possessione editali; utiles in decretali. Quum enim illa non requirat causæ cognitionem, hæc requirat (§. 3.) in illa dies facti, ac nefasti; in hac soli facti, vel sessionum numerantur *L. 2. §. 1. D. quis ordo in poss. serv.*

TITULUS III.

DE BONORUM POSSESSIONE FURIOSO, INFANTI, MUTO,
SURDO, CECO COMPETENTE.

§. 9. *Quis bonorum possessionem pro furioso, vel infante agnoscat?*

§. 9. **Q**UUM porro bonorum possessio non detur, nisi petenti (§. 6. 1.) furiosus autem, & infans illam petere nequeant; hinc pro furiosis, & infantibus eam agnoscunt curator, tutor, pater: pupilli, minores, furdi, muti, modo quid agant, intelligant, ipsi petunt, adhibito curatorum, si quos habent, consensu. Furiosis tamen, & infantibus negligentia curatorum, tutorum, parentum non præjudicat, neque eis dies cedit. Ita in *l. 1. D. h. t.* non æque in *l. 7. §. 2. D. de bon. poss. (§. 7.)*

TITULUS IV.

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS.

§. 10. *Contra tabulas bonorum possessio.* §. 11. *Quibus detur?*

§. 10. **B**ONORUM possessionem testamentariam, vel CONTRA TABULAS dari, vel SECUNDUM TABULAS, supra vidimus (§. 5.) Dat autem contra tabulas bonorum possessionem prætor, dum in gratiam liberorum emancipatorum non adfuit testamento paterno, in quo illi præteriti sunt *l. 1. pr. §. 6. l. 3. §. 10. D. h. t. §. Instit. de exh. lib.*

§. 11. Datur itaque hæc bonorum possessio proprie liberis omnibus, etiam adoptivis, ac postumis, cujuscumque gradus sint *l. 1. pr. §. 1. seq. l. 3. pr. §. 1. seq. D. h. t.* si vel emancipati, vel alio modo sui juris facti (a) a patre

(a) Sui enim præteriti testamentum paternum dicunt nullum

pâtre (matris enim præfeto pro exheredatione est l. 4. §. 2. D. h. t.) præteriti l. 1. §. 6. D. h. t. & hereditatis capaces sint tempore mortis testatoris l. 3. §. 10. D. h. tit.

TITULUS V.

DE LEGATIS PRÆSTANDIS CONTRA TABULAS BONORUM
POSSESSIONE PETITA.

§. 12. *Quibus tunc legata præstanda sint?*

§. 12. **Q**uamvis autem hoc casu testamento paterno haud assistat prætor (§. 10.) adeoque illud rescindat; noluit tamen ideo legata omnia intercidere; sed ea præstari jussit certis personis; puta (1. Parentibus, liberisque, cujuscumque gradus l. 1. §. 1. seq. D. h. t. (2. Uxori, & (3. Nuri, si quid ipsis dotis nomine relictum l. 3. §. 6. l. 15. §. 3. D. Unde hoc edictum neque ad liberos, quibus bonorum possessio contra tabulas data; vel qui aliquid parentum voluntate acceperunt l. 5. §. 2. 4. D. h. t. nec ad fratres, & sorores; aliasque personas est porrigendum l. 3. §. 1. D. h. t.

TITULUS VI.

DE COLLATIONE.

§. 13. *Collationis ratio.* §. 14. *Qualis olim fuerit, & hodie sit?* §. 15. *Ejus definitio, & de ea axiomata.* §. 16. *Qui conferant?* §. 17. *Quid?* §. 18. *Qua conferri non debeant?* §. 19. *Quomodo collatio fiat?* §. 20. *Quando cesset?*

§. 13. **I**mpetrata bonorum possessione contra tabulas, emancipati melioris sorte conditionis fuissent; quam sui.
Quum

lum pr. Inst. de exh. lib. Instituti autem secundum tabulas bonorum possessio dari potest. Attamen & sui præteriti usu fori hanc bonorum possessionem agnoscere possunt l. 2. C. h. t. l. 12. §. 1. D. h. t. immo & instituti; si unus ex liberis sit præteritus l. 3. §. 11. l. 10. §. ult. D. h. t.

Quum enim hi vivo patre omnia huic adquirent (P. I. §. 146. 3.) illi sui juris facti sibi interea adquisiverant. Ne itaque sui injuria adficerentur, jussit prætor emancipatos bona sua conferre *L. 1. pr. §. 5. 6. l. 2. §. 6. D. h. t.*

§. 14. Pertinebat itaque collatio ad bonorum possessionem contra tabulas; & hinc soli emancipati conferebantur suis, non sui suis, nec emancipati emancipatis *d. l. 1. §. 5. 6. l. 2. §. 5. D. h. t.* Conferebant etiam non modo profectitia, sed & adventitia bona & reliqua omnia, exceptis castrensibus, & quasi castrensibus. PAULL. *Sent. recept. V. 9. 4.* Sed id mutatum jure novo, cautumque, ut omnes descendentes, sive instituti, sive ab intestato venientes, cujuscumque gradus, sibi invicem conferant *l. 17. L. 19. C. h. tit. Nov. 18. cap. 6.* sed non nisi bona profectitia *L. ult. C. h. t.*

§. 15. Itaque hodie COLLATIO est actus, quo descendentes, hereditatem adscendentium adituri, bona omnia ab his profecta in communem hereditatem inferunt, & cum reliquis communicant. Ex qua definitione facile patet. I. Solos descendentes conferre, ut æqualitas inter liberos servetur *L. 17. C. h. t.* II. Conferenda esse bona omnia profectitia, nisi speciatim excepta. III. Collationem, vel re fieri, vel cautione, vel imputatione.

§. 16. Quum itaque descendentes conferant, ut æqualitas fervetur (15. 1.) consequens est (1. Ut perinde sit, cujus sexus gradus sint *l. 17. l. 19. C. h. t. Nov. 18. cap. 6.* (2. Ut nepotes & ea, quæ parentes eorum acceperunt, conferant, licet heredes non existant parentibus *l. 7. D. L. 17. L. 19. C. h. t.* (3. Ut collationi inter adscendentes, collaterales, extraneos heredes plane non sit locus *d. L. 17. l. 19. C. L. 1. pr. §. 5. D. h. t. l. ult. C. comm. utr. jud.* multoque minus (4. Inter legatarios, & fideicommissarios *l. 12. l. 17. C. h. t.*

§. 17. Quumque omnia profectitia conferenda sint (§. 15. 2.) consequens est (1. Ut nec adventitia, nec castrensia, vel quasi castrensia bona in censum veniant *L. ult. C. h. t.* (2. Ut hic respiciatur ad tempus mortis ejus, de cujus successione quæritur *l. 6. L. 20. pr. C. h. t.*

§. 18. Quandoquidem vero speciatim excepta non conferuntur (§. 15. 2.) sciendum est, excipere leges nostras I. Sumtus in studia, peregrinationem, vel dignitatem filiorum factos; quippe qui ad bona quasi castrensia pertinent (P. III.

§. 183.) *L. 50. D. fam. erc. l. 1. §. 16. l. 12. l. 17. C. h. t. nisi vel pater filio imputari voluerit hōs sumtus l. 50. D. fam. erc. vel filius studiis nuncium miserit, aut pecuniam male perdidit, plus vini, quam olei consumendo. Arg. l. 5. §. 23. l. 2. §. 2. D. h. t. II. Quæ ex pietate ad redimendum captivum data l. 17. C. de postlim. III. Data ex liberalitate, quæ pater apud liberos manere voluit l. penult. §. 1. C. h. t. IV. Legata, & fideicommissa, vel mortis causa donationes, iis relicta l. 1. §. 19. D. l. 12. l. 13. l. 15. C. h. t. V. Ea, ex quibus factus quis non est locupletior l. 1. §. 23. D. h. t.*

§. 19. Denique ex tertio axiōmate (§. 15. 3.) sequitur, defungi aliquem posse hæc obligatione conferendi (1. Si rem ipsam communicet, qualis tempore mortis fuit *L. 1. §. 12. D. h. t.* vel (2. Si tantum ex portione sua remittat, quantum ipse deberet communicare *L. 1. §. 1. 13. D. h. t.* vel (3. Si denique recte eo nomine satisfecerit, vel pignora dederit coheredibus *l. 1. §. 9. D. h. t.*

§. 20. Denique ex causa collationis satis patet, cessare eam (1. Si pater ipse bona inæqualiter dividerit *L. 39. §. 1. D. fam. erc.* (2. Si idem collationem fieri prohibuerit. *Nov. 18. cap. 6.* (3. Si, qui conferre teneretur, contentus acceptis, hereditatem repudiet, modo reliqui salvam habeant legitimam *Nov. 92. cap. 1.*

TITULUS VII.

DE DOTIS COLLATIONE.

§. 21. *Dotis collatio utri fiat?* §. 22. *Quantum conferat filia?*

§. 21. **I**nter ea, quæ conferri debent, sunt etiam dos, & quidem PROPECTITIA (§. 14.) *L. 1. pr. D. h. t. l. 12. l. 19. l. ult. C. de coll. DONATIO propter nuptias l. 29. C. de inoff. test. l. ult. C. de coll. aliaque filio, filiaque nuptiarum causa data l. 8. D. h. t. Nov. 18. cap. 6.* Et hic pleraque eadem sunt, ac in reliquis collationibus.

§. 22. Id tantum singulare habet hæc collatio, quod acto divortio, non plus confert filia, quam ex dote recuperavit *L. 1. §. 6. D. h. t.* nisi per uxorem jam majorem steterit, quo minus maritum, jam ad inopiam vergentem, in tempore excusserit *Nov. 97. cap. ult.*

TITULUS VIII.

DE CONJUNGENDIS CUM EMANCIPATO LIBERIS EJUS.

- §. 23. *Quo casu jungantur cum emancipato liberi ejus?*
 §. 24. *An hujus edicti usus sit?*

§. 23. **A**liquando pater emancipabat filium, liberis ejus in sua potestate retentis (P. I. §. 181.). Eo casu, agnita bonorum possessione, non solum pater emancipatus, sed simul cum eo admittebantur liberi in partem dimidiam (a) l. 1. pr. §. 7. 13. D. h. t.

§. 24. Sed postquam Justinianus Nov. 118. cap. 1. filios emancipatos liberis eorum, in potestate avi relictis, indistincte prætulit, hujus edicti hodie nullum plane usum esse, satis manifestum videtur.

TITULUS IX.

DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO, ET CURATORE EJUS.

- §. 25. *Venter quo casu in possessionem mittatur ex edicto?*
 §. 26. *Quando ex decreto?* §. 27. *Usus hodiernus.*

§. 25. **V**entri, præterito testamento paterno, prætor dabat bonorum possessionem contra tabulas, ei-que constituebat curatorem, administraturum bona, & alimenta, ac cibaria matri pro facultatibus defuncti, mulierisque dignitate subministraturum l. 1. §. 17. 19. D. h. t. Ea-que possessio tam diu durabat, donec aut pareret, aut abortum faceret, aut eam prægnantem non esse constaret l. 1. §. 27. D. h. t. Sed postremo casu, si per calumniam se prægnantem dixerit, fructus restituebat l. 1. §. ult. l. 3. D. h. t.

§. 26.

(a) Idque edictum non ex vetustis, sed a Juliano de novo insertum est edicto perpetuo, a se compilato (P. I. §. 53.) l. 3. D. h. t. Add. EBERLIN. de orig. jur. cap. 10. §. 11. pag. 85.

§. 26. Et hætenus quidem edictalis est hæc bonorum possessio. Potest tamen & decretalis, esse si quæ in possessionem itura est, uxor, vel nurus fuisse, vel utrum gerere negetur *L. 1. §. 14. 15. l. 7. §. 1. D. h. t.*

§. 27. Ceterum quamvis soli præterito ventri daretur hæc possessio bonorum (§. 25.) adeoque exheredato tantum querela inofficiosi competeret (§. 2. *Inst. de querel. inoff.*) hodie tamen exheredato dabitur, quia in ventrem non cadit ingratitude, ob quam exheredationem permisit Justinianus *Nov. 115. cap. 3. Vid. WESSENE. Parat. h. t. CARPZ. Part. III. const. 17. def. ult.*

TITULUS X.

DE CARBONIANO EDICTO.

§. 28. *Carbonianum edictum quale?* §. 29. *Quid si cautio non præstetur?* §. 30. *Effectus.*

§. 28. **Q**uemadmodum ventri superiore edicto subvenerat prætor; ita si jam nato impuberi, sive præterito, sive ab intestato venturo *L. 3. pr. D. h. t.* controversia moveatur, an inter liberos sit? Cn. Papirius Carbo prætor, causa cognita, interpositoque decreto bonorum possessionem se ei daturum promisit, quæstione præjudiciali ad pubertatem dilata (a) *l. 1. pr. §. 1. l. 3. pr. & §. seq. D. h. t.* modo adversario idonee cautum fit, de bonis illi victori restituendis *l. 1. C. h. t.*

§. 29. Quum ergo cautione opus sit (§. 28.) eamque non tam facile semper præstet impubes; eo casu æquum est (1. Adversarium extraneum (b) simul in possessionem mitti *l. 1.*

(a) Ne autem quod in pupilli favorem sancitum, in ejus odium detorqueretur; recte collegerunt veteres, si liqueat, litem pro impubere decidi posse, eam cognitionem ad pubertatis tempus non esse differendam *L. 3. §. 5. D. h. t.* Id quoque notandum, instituta post pubertatem actione principali, pubertatem rei partes sustinere *L. 6. §. 6. D. h. t.*

(b) Adversarius enim, qui ex liberis est, semper una mittitur *L. 5. pr. D. h. t.*

l. 1. §. 1. l. 5. §. 2. D. h. t. (2. Huic etiam administrationem permitti, si idonee caverit. (3. Eo vero non cavente, curatorem constitui, qui bona administret l. 5. §. 1. 2. D. h. tit.

§. 30. Pupillus, missus in possessionem, inde alimenta, sumtus studiorum, aliaque necessaria impendia capit pro modo facultatum l. 5. §. 3. l. 6. §. 5. l. 15. D. h. tit. eaque omnia postea lucratur, licet adpareat, eum inter liberos haud esse L. 5. §. 3. D. h. t. Et inde facile patet, eam bonorum possessionem dandam non esse, si evidenter probetur, impuberem non filium, sed subdititium esse l. 1. §. ult. l. 2. §. 4. 5. D. h. t.

TITULUS XI.

DE BONORUM POSSESSIONE SECUNDUM TABULAS.

§. 31. *Requisita bonorum possessionis secundum tabulas.* §. 32. *Primum.* §. 33. *Secundum.* §. 34. *Tertium.* §. 35. *Ufus hodiernus.*

§. 31. **H**actenus de bonorum possessione *contra tabulas*; hæsequitur ea, quæ SECUNDUM TABULAS datur ex edicto prætoris. I. Quoties tabulæ tempore mortis testatoris exstiterint, ex iisque constet, aliquem esse heredem scriptum (§. 8.) II. Si istæ tabulæ non minus quam septem testium signaculis firmatæ (P. V. §. 3.) III. Si heres scriptus, jure civili non sit prohibitus (§. 1.)

§. 32. Ex primo itaque axiomate (§. 31. 1.) patet (1. Tabulas requiri supremas L. 1. §. 1. D. h. t. (2. Duabus exstantibus tabulis simul signatis, in quibus diversi heredes scripti, bonorum possessionem ex utroque codice, quasi ex uno dari L. 1. §. 6. D. h. t. (3. Duobus signatis exemplaribus, si unum perierit, sufficere, modo alterum exstiterit L. 1. §. 6. D. h. t. (4. Minus autem sufficere, existitisse exemplum, si authenticum perierit L. 1. §. 7. D. h. t.

§. 33. Ex altero axiomate (§. 31. 2.) inferimus (1. Non quidem alias solemnitates internas requiri. (2. Oportere tamen testatorem eo tempore, quo testabatur, moriebaturque, jus testamentifactionis habuisse L. 1. §. 8. D. h. t.

b. t. (3. Hoc edictum prætoris non pertinuisse ad testamenta nuncupativa; quamvis postea & secundum nuncupationem bonorum possessio dari cæperit, modo septem testes adfuissent *L. ult. D. l. 2. §. 8. C. b. t. l. ult. pr. C. de codicill.* (4. Multa alia testamenta, in se infirmata, servare prætorem posse, veluti *a*) in quibus filius præteritus, sed vivo patre mortuus *l. 2. pr. D. b. t. l. 17. D. de irrurpt. §.* si testator capite diminutus, & postea restitutus sit *l. 1. §. 8. D. b. t. l. 6. §. 12. D. de injust. rupt. irr.* modo arrogatus postea, ubi sui juris factus, voluntatem suam de novo declaravit *l. 11. §. 2. D. b. t. γ*) si, testamento rupto, postumus ante testatorem mortuus sit *l. 12. pr. D. de injust. rupt. δ*) si supremas tabulas testator inciderit, ut priores supras relinqueret *L. 11. §. 2. D. b. t.*

§. 34. Denique ex tertio axioma colligimus (1. Hanc bonorum possessionem dari heredibus scriptis, ex qua parte scripti sunt *l. 2. pr. §. 3. 4. l. 12. D. b. t.* non autem incapacibus; quamvis prætor id beneficium etiam quibusdam, qui jure civili heredes scribi non poterant, e. g. postumis alienis, concederet *pr. Inst. de bon. possess. l. 2. §. 1. l. 12. D. b. t.*

§. 35. Casibus quibusdam, paullo ante (§. 32. 2.) (§. 33. 3. 4.) recensitis, etiamnum locus est bonorum possessionis secundum tabulas. Reliquis ea non est usu recepta. Nec amplius sufficiunt tabulæ, septem signis firmatæ, postquam testamenta juris civilis, & prætorii a temporibus Theodosii in unam ac perpetuam formam conflata sunt (P. V. §. 4.) §. 3. *Inst. de test.*

TITULUS XII.

SI A PARENTE QUIS MANUMISSUS SIT.

§. 36. *Bonorum possessio emancipatori data.* §. 37. *An hodie usus sit?*

§. 36. **P**ARENS, qui emancipaverat filium, ob veterem venditionis, ac manumissionis ritum, erat veluti emancipati patronus (*Inst. §. 234.*). Hinc parens, a filio emancipato præteritus, exemplo patroni petere poterat

rat bonorum possessionem contra tabulas *l. 1. D. h. t.* & ita consequi portionem legitimam, immo & totam hereditatem, si turpis persona esset instituta *L. 3. D. h. t.*

§. 37. Sed quemadmodum jam olim cessabat hæc bonorum possessio (1. Si parens, vel in pœnam coactus esset emancipare *l. ult. D. h. t.* vel (2. Pro emancipatione accepisset pecuniam *l. 1. §. 3. D. h. t.* vel (3. Filius esset miles *l. 1. §. 4. D. h. t.* ita hodie ob *Nov. 115. cap. 4.* plane nullus hujus bonorum possessionis usus est.

TITULUS XIII.

DE BONORUM POSSESSIONE EX TESTAMENTO MILITIS.

§. 38. *Quomodo ex testamento militis bonorum possessio datur?*

§. 38. **S**equitur jam singulare privilegium MILITUM, aliorumque, qui in *hostico loco* (ita enim legendum videtur omnino, pro *hosticolo*, *BYNKERSH. Obs. IV. 20.*) versantur *l. un. pr. D. h. t.* Quum enim militum testamenta, quocumque modo facta, valeant (*P. V. §. 77.*) non poterat non, hæc principia sequutus, prætor edicere, se quidem secundum tabulas militis, in militia, aut intra annum post missionem defuncti, bonorum possessionem daturum, non autem contra ejusdem tabulas *L. un. pr. D. h. t. l. 29. §. 3. D. de test. mil.*

TITULUS XIV.

DE JURE PATRONATUS.

§. 39. *Connexio.* §. 40. *Quis patronus? & juris patronatus fundamentum?* §. 41. *Quomodo cesset?*

§. 39. **R**edit digestor ad bonorum possessionem contra tabulas. Qualem quum & patronus petere possit contra tabulas liberti; doctrina de JURE PATRONATUS hic inferitur, & aliquot titulis sequentibus tractatur.

§. 40. Est autem PATRONUS, qui servum, sive suum, sive alienum, ex justa servitute manumittit *L. 8. §. 1. D. de in*

in jus voc. Quum itaque servus ante manumissionem sit res, non persona (P. I. §. 122.) adeoque libertus manumittenti id debeat, quod persona factus sit; inde pro no alveo fluebat axioma: patronus liberto loco parentis, vel saltem loco agnati est (a).

§. 41. Quum ergo liberto patronus sit loco patris (§. 40.) pater autem & emancipare possit filium (P. I. §. 178.) & aliquando in poenam patria potestate privari, si filium contra pietatem tractaverit (P. I. §. 181.) facile patet, & jus patronatus expirare: I. Si patronus libertum male tractarit; veluti capitis accusando *l. 9. §. ult. l. 10. D. h. t.* ei inopi alimenta denegando *l. 5. §. 1. D. h. t. jusjurandum*, nematrimonium ineat, imponendo contra legem *Æliam Sententiam L. 6. pr. §. ult. D. h. t. Add. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 17. p. 306.* II. Si juri suo renunciaverit patronus; quamvis & tunc salva esset reverentia patronus debita, salvum jus, libertum ingratum in servitute revocandi *L. 4. C. de bon. lib.*

TITULUS XV.

DE OBSEQUIIS PARENTIBUS, ET PATRONIS PRÆSTANDIS.

§. 42. *Obsequium quid?* §. 43. *In quo consistat?* §. 44. *An unquam cesset?*

§. 42. **Q**Uandoquidem patroni loco parentum sunt (§. 40.) consequens est, utrisque paria fere debeantur OBSEQUIA. Est vero OBSEQUIUM. Ιctis, πῶσα αἰδώς καὶ τιμὴ, omnis reverentia ac honor, cu vocabulum ἐπίτιμον interpretatur Justinianus Nov. 78. Vid. HUBER. *Præl. Pand. h. tit.*

§. 43. Ex quo consequitur (1. Ut parentum, ac patronorum

(a) Constitutio Græca apud CUIAC. *Obs.* 20. 34. Δικαιοσύνην ἔχει τῶν ἐλευθερωμένων οἱ ἐλευθερῶν πᾶς αὐτός: agnati libertorum videntur, qui illos manumiserunt. Et patronorum nomina libertos adoptasse, tamquam filios, observat LACTANT. *Inst. divin.* 4. 3.

norum persona liberis, ac libertis semper sancta videri debeat *L. 9. D. h. t.* (2. Ut liberi, & liberti parentes, & patronos nec sine venia in jus vocare (*P. I. §. 279. 2.*) *l. 4. §. 1. l. ult. D. de in jus voc.* nec (3. Actionem famosam adversus eos movere *l. 2. l. 5. §. 1. D. h. t.* nec (4. Ab iis jusjurandum calumniæ exigere possint *L. 7. §. 3. D. h. t.* Cui legi obstat *l. 34. §. 4. de jurejur.* de qua vid. *CUJAC. Obs. 9. 37.* (5. Ut patrono æque ac patri competat beneficium competentis *L. 7. pr. D. h. t. l. 16. D. de re jud.* (6. Ut illi egentes alendi sint a libertis, & liberis *L. 5. §. 18. 20. D. de agn. & lib.*

§. 44. Denique quum id obsequium ex grati animi memoria profiscatur, consequens est (7. Ut istud nulla status conditione mutetur; adeoque (8. & a liberis militibus præstandum sit parentibus *l. 1. pr. D. h. t.* & a libertis patronis, qui juribus patronatus renunciarunt (§. 41. 2.) *L. 3. C. de bon. libert.*

L I B E R X X X V I I I .

TITULUS PRIMUS.

DE OPERIS LIBERTORUM .

§. 45. *Quid dona, munera, opera?* §. 46. *Opera quatuorplex?* §. 47. *Earum differentia.* §. 48. *Quando hæ obligationes cessent?*

§. 45. **E**X grati animi memoria, quam retinere debentur libertos, repetenda est obligatio OPERARUM, DONORUM, MUNERUM. DONUM erat qualiscumque liberalitas: MUNUS donum cum causa, veluti natalitium, nuptialitium *L. 194. 214 D. de verb. signific. & ibi Jo. GOEDD.* OPERÆ denique sunt diurnum officium *L. 1. D. h. t.*

§. 46. QUÆ vero operæ, in officio personæ consistunt, uti adesse, comitari, OFFICIALES, quæ in artificio, & veluti pecuniaria præstatione, e. g. scribere, vestimenta conficere, FABRILES adpellantur *L. 6. l. 9. §. 1. D. h. t.*

§. 47. Quum ergo officiales operæ in officio personæ; fabri-

fabriles, dona, munera in præstatione pecuniaria consistant (§. 46.) consequens est (1. Ut operæ officiales natura, & indistincte debeantur (§. 42.) l. 26. §. 12. D. de *condict. indeb.* (2. Ut eadem debeantur soli patrono, neque ad heredes transmittantur L. 9. §. 1. l. 6. D. h. t. (3. Ut fabriles contra, dona, munera, non debeantur, nisi promissæ, sine stipulatione, sive solemnitus verbis concepto jurejurando L. 3. pr. l. 5. l. 7. pr. D. h. t. CAJ. *Inst.* 3. 2. 4. (6. Ut eadem & aliis recte cedantur l. 9. §. 1. D. h. t. & ad heredes transeant L. 6. D. h. t.

§. 48. Cessabant tamen hæ obligationes: I. Si patronus eas remisisset L. 41. D. h. t. II. Ob senium infirmitatemque liberti l. 15. l. 17. l. 24. D. h. t. & III. ex lege Julia, & Papia, si libertus duos unumve quinquennem in potestate haberet L. 37. pr. D. h. t. Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp.* 2. 10. p. 227. seq.

TITULUS II.

DE BONIS LIBERTORUM.

§. 49. *Quid de bonis liberti sanxerint leges 12. tabb. ?*
 §. 50. *Quid prætor ?* §. 51. *Quid lex Julia, & Papia Poppæa, & Justinianus ?*

§. 49. **Q**uum patronus liberti loco agnati esset (§. 40.) non abs re cautum fuerat a decem viris: ut liberti, intestato mortuo, nullis relictis suis heredibus, patronus succederet pr. *Inst. de success. lib.* Ex qua lege sequebatur (1. Ut & naturales, & adoptivi liberti liberi patrono anteferrentur. (2. Ut liberti semper integrum essent, patronum testamento excludere.

§. 50. Quod quum sæpius forte an fieret, prætor cavet (1. Ut libertus cogereetur patrono partem bonorum dimidiam relinquere. (2. Ut, ea non relicta, patrono hujus partis bonorum possessio daretur contra tabulas (3. Ut eandem portionem acciperet patronus, suo herede relicto adoptivo. (4. Ut soli liberi naturales patronum excluderent §. 1. *Inst. eod. ULP. tit. ult. §. 1. 3.*

§. 51. Adjecit lex Julia, & Papia Poppæa, ut & liberis naturalibus, paucioribus, quam tribus, a liberti centenario

nariorum relictis; in portionem virilem, sive testato, sive ab intestato, admitteretur patronus §. 2. *Inst. de success. libert.* Sed Justinianus denique in bonis liberti centenario minoris jus nullum succedendi patrono reliquit; si testamentum fecisset. Ab intestato patronum ex asse admisit; liberis non exstantibus. In bonis centenario majoris liberos præferri iussit patronis; liberis non exstantibus, patronos ex asse vocavit; condito testamento, patrono tertie partis bonorum possessionem promisit. Vid. *Comm. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. ult.* Sed hæc hodie nullius usus esse facile adparet.

TITULUS III.

DE LIBERTIS UNIVERSITATIS.

§. 52. *Jus universitatis in bonis liberti sui.*

§. 52. **Q**uia civitates, & municipia habebant servos publicos; ii sane manumissi liberti fiebant universitatum. Et hinc æque universitatibus bonorum possessionem contra tabulas libertorum dabat prætor; ac contra libertorum privatorum *L. un. D. h. cit.*

TITULUS IV.

DE ADSIGNANDIS LIBERTIS.

§. 53. *SC. de assignandis libertis.* §. 54. *Jura assignatarum.*

§. 53. **Q**uam patronus liberti, tamquam proximo agnato; ab intestato succederet (§. 49.) consequens erat, ut, patrono mortuo, idem jus succedendi competeret ejus liberis gradu proximis. *Ulp. Fragm. 27. i. 29. 1. PAULL. Sent. recept. 3. 2. 1. l. 23. §. 1. D. de bonis liberti.* Id tamen eam habebat exceptionem, nisi patronus uni ex liberis suis (a) libertum assignasset; ut is
solus

(a) Immo & emancipatis, ceu visum Modestino *l. 9. D. h. t. Cur*

solus jura patronatus haberet, quod licebat per Sctum;
Vellejo Rnfo, & Osterio Scapula coll. factum a. u. c. 798.
pr. Inst. h. t. pr. §. 1. sequ. D. h. t.

§. 54. Quum itaque is, cui assignatus libertus fuerit, solus patronatus juribus fruatur (§. 52.) sequitur (1. Ut solus, exclusis fratribus, in bonis libertis succedat, eoque extincto, liberi ejus. (2. Ut reliqui fratres nihil juris in liberti bonis habeant, nisi extincto sine liberis, eo, cui libertus assignatus fuerat *pr. Inst. h. t.* Sed & hæc hodie extra usum esse, facile unusquisque intelligit.

TITULUS V.

SI QUID IN FRAUDEM PATRONI FACTUM SIT.

§. 55. *Quid sit in fraudem legis, vel patroni alienare?*

§. 56. *Actiones patrono competentes.*

§. 55. **Q**uum patrono ex bonis liberti veluti legitima quædam portio debeat (47. *seq.*) liberti autem, sæpe patronos illas portione privaturi, vel alienando bona efficerent, ut essent centenariis minores, & tunc IN FRAUDEM LEGIS alienasse videantur; vel facta alienatione nihilominus manerent centenarii, & tunc alienasse dicerentur IN FRAUDEM PATRONI: priore casu ipso jure nulla erat alienatio (P. I. §. 100. 4.) posteriore alienata revocari a patrono poterant L. 16. D. de jure patron. Vid. *Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 22. p. 352. sequ.*

§. 56. Quod si igitur libertus dolo malo fecit (non si is, qui a liberto accepit, in dolo sit l. 1. §. 3. D. h. t.) ut alienando (a) minus haberet, quam patronus habere pote-

Cur ergo Justinianus §. 3. *Inst. h. tit.* perimi ait designationem, si filius emancipetur? Respondeo, posse patrem & emancipato assignare; sed, si suum, cui assignavit, emanciparit, mutasse videri voluntatem. MERILL. *Obs.* 7. 13.

(a) Non ergo locus est actioni (1. Si libertus occasionem acquirendi neglexit l. 1. §. 6. D. h. t. (2. Si alienatio fuerit necessaria, aut saltim remuneratoria l. 1. §. 9. 10. D. h. t. multoque minus (3. Si consensu patroni facta L. 11. D. h. t.

poterat : hinc , testato mortuo liberto , datur actio FAVIANA ; intestato , CALVISIANA , contra quemcumque possessorem , etiam b. f. L. I. §. 4. D. h. t. ejusque heredes l. 1. §. 26. D. eod. ad res , in fraudem patroni alienatas , revocandas cum omnibus accessionibus , vel iis non restitutis , ad id , quod interest , vel quantum patronus in litem iuravit L. 1. §. ult. l. 2. l. 5. §. 1. D. h. t.

TITULUS VI.

SI TABULÆ TESTAMENTI NULLE EXSTABUNT , UNDE LIBERI .

§. 57. Gradus bonorum possessionis ab intestato . §. 58. Unde liberi .

§. 57. SEQUUNTUR bonorum possessiones AB INTESTATO (§. 5.) . Quumque leges 12. tabb. primo omnium vocarent suos , deinde agnatos , hinc gentiles (Inst. §. 691.) hunc ordinem sequutus prætor primo vocabat LIBEROS , hinc LEGITIMOS , postea COGNATOS , postremo VIRUM , & UXOREM (a) L. 1. §. 1. D. h. t. §. 1. Inst. de bon. poss.

§. 58. Liberis itaque primo omnium dat bonorum possessionem ; & quidem emancipatis , quia eorum rationem non habuerant leges 12. tabularum L. 1. §. 7. 9. l. 2. l. 4. D. h. t. suis autem , si eo beneficio uti velint L. 1. §. 6. 9. l. 7. pr. D. h. t. Sed ne illis quidem eo remedio opus est , post Nev. 118. cap. 1.

T I-

(a) Immo olim per octo gradus dabatur bonorum possessio (1. Liberis (2. Legitimis (3. Decem personis , quas prætor extraneo manumissori præferbat (4. Cognatis (5. Familiæ patroni (6. Patrono , patronæ , eorumve liberis , si forte ex præcedentibus edicti partibus non essent vocati (7. Viro & uxori (8. Cognatis manumissoris . ULPIAN. Fragm. 28. 7. §. 2. Inst. eod. Vid. Antiqu. Rom. III. 10. p. 57.

TITULUS VII.

UNDE LEGITIMI.

§. 59. Unde legitimi.

§. 59. **L**iberis non extantibus, vocabat LEGITIMOS; id est agnatos, & quidem gradu proximos L. 1. l. 3. D. h. t. Qui quum ab ipsa lege 12. tabularum vocarentur (Inst. §. 693.) supervacua videri potest hæc pars edicti. Immo eos tantum ideo videtur vocasse, ne præteritis videretur. HUBER. Prælat. D. h. t.

TITULUS VIII.

UNDE COGNATI.

§. 60. Unde cognati.

§. 60. **M**agis necessaria bonorum possessio erat COGNATIS, quos lex 12. tabularum non admittebat L. 1. pr. D. h. t. L. 2. l. ult. C. unde legit. Admittebat autem prætor gradu proximos, usque ad sextum gradum, eoque jure & agnatos vocabat, si essent capite minuti L. 1. §. 3. seq. l. 2. D. h. t. §. 1. sequ. Inst. de succ. cogn. l. 8. D. de suis, & legit. her. Sed nec eo beneficio opus est hodie ob Nov. 118. c. 5.

TITULUS IX.

DE SUCCESSORIO EDICTO.

§. 61. Ratio edicti successorii.

§. 61. **Q**uum creditorum intersit, hereditatem non nimis diu jacere (P. V. §. 69.) & hinc prætor quoque bonorum possessionibus agnoscendis certum temporis præfixisset spatium (§. 7.) ut eo facilius procederet negotium, prætor edicto successorio concesserat (1. Ut, si unus intra definitum tempus non peteret, ejus pars

personis ejusdem gradus accresceret. (2. Ut, nemine ex priore gradu petente, posteriores intra legitimum tempus ordine admitterentur §. 4. 5. *Inst. de bonor. possess.* l. 1. pr. §. 8. *sequ.* D. h. r. adeoque (3. Proximo omittente non amplius hereditas fisco cederet tamquam caduca L. 2. D. h. r.

TITULUS X.

DE GRADIBUS, ET ADFINIBUS, ET NOMINIBUS EORUM.

§. 62. De gradibus, & adfinitatibus ubi agatur?

§. 62. **I**mmiscuit hic digestor tractatum DE GRADIBUS COGNATIONIS, & ADFINITATUM. Sed modum computandi gradus alibi ostendimus (*Inst.* §. 152. *seq.*). *Affinitas*, quia ad successionem non prodest, huc non pertinet. Nomina cognationum ex schematibus, vel typis, quos *arbores consanguinitatis* vocant, rectius addiscuntur. Unde non immoramur doctrinæ parum utili.

TITULUS XI.

UNDE VIR, ET UXOR.

§. 63. *Successio conjugum antiqua.* §. 64. *Ex edicto unde vir, & uxor.*

§. 63. **V**iro, & uxori beneficio prætoris opus non erat, si hæc in manum convenerat. Tunc enim uxor fiebat, κοινὸν ἀπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν, *particeps omnium bonorum, & sacrorum.* DIONYS. HALIC. *Lib. II. cap. 25. p. 95.* & mortuo marito succedebat tamquam filiafamilias. GELL. *Noct. Att. 18. 6.* Maritus autem bona omnia uxoris nomine dotis accipiebat. *Cic. Top. cap. 4. (P. IV. §. 159.)**

§. 64. Ex quo autem rarior fieri coepit in manum conventio, prætor edixit, ut, cognatis demum deficientibus, vocentur ab intestato conjuges, qui mortis tempore in iusto matrimonio vixerunt L. un. pr. §. 1. D. h. r. §. 2. *Inst. de bon. poss.*

TITULUS XII.

DE VETERANORUM, ET MILITUM SUCCESSIONE.

§. 65. *Heredes militis damnati fisco preferuntur.*

§. 65. **H**Uc usque prætoris beneficium pertingebat. Ne-
mine enim ex his petente bon. possessionem
fiscus bona vacantia occupabat L. 1. pr. l. 2. D. de success.
edict. Huic tamen in bonis castrensisibus præfert prætor heredes,
a milite, vel veterano, ob delictum militare damnato,
institutos; itemque heredes ejusdem legitimos, & cognatos
ad quintum gradum usque L. 1. l. 2. D. h. r. l. 116
D. de test. mil.

TITULUS XIII.

QUIBUS NON COMPETIT HONORUM POSSESSIO.

§. 66. *Indignis nec honorum possessio datur.*

§. 66. **Q**Uum bonorum possessio sit beneficium, eo fa-
ne indigni sunt, quos lex a successione exclu-
dit ob delictum. Unde axioma: *quibuscumque HEREDITAS
tamquam indignis eripitur* (P. V. §. 198. sequ.) *iisdem nec
BONORUM POSSESSIO datur* L. 1. §. 1. D. de bon. poss. Exem-
plum ejus, qui dolo malo fecit, ne testamentum, in sui,
suorumque favorem factum, mutaretur, est in l. un. D. h. r.

TITULUS XIV.

UT EX LEGIBUS, SENATUSVECONSULTIS BONORUM

POSSESSIO DETUR.

§. 67. *Bonorum possessio extraordinaria.*

§. 67. **H**Actenus de ordinaria bonorum possessione; se-
quitur EXTRAORDINARIA, quæ non ex edicto
prætoris, sed ex legibus, senatusveconsultis extra ordinem
P 2 detur

datur (§. 4.). Nam & secundum hæc se bonorum possessionem daturum prætor pollicebatur iis, quibus lex aliqua nova eam speciatim delatam vellet *L. un. pr. D. h. t.*

TITULUS XV.

QUIS ORDO IN POSSESSIONIBUS SERVETUR.

§. 68. *Ordo bonorum possessionis.*

§. 68. **E**X his ergo, quo ORDINE bonorum possessio datur, facile patet. Idem puta, qui in hereditate. Quemadmodum enim testamentarius heres excludit legitimum (P. V. §. 2.) ita primo prætor dat bonorum possessionem testato, & quidem primo *contra tabulas*; deinde *secundum tabulas*. Hinc ab intestato vocat liberos, legitimos, cognatos, conjuges; & priore gradu omittente, proxime sequentem ex edicto successorio admittit (§. 61.) *L. 1. pr. §. 1. D. h. rit.*

TITULUS XVI.

DE SUIS, ET LEGITIMIS HEREDIBUS.

§. 69. *Lex 12. tabularum de successione ab intestato.* §. 70. *Ejus fundamentum jure vetere.* §. 71. *Successio liberorum.* §. 72. *Agnatorum, & gentilium.*

§. 69. **E**T hæc quidem de hereditatibus, legatis, fidei commissis, & bonorum possessionibus dicta sunt. Duobus postremis hujus libri titulis agitur de SUCCESSIONE AB INTESTATO, cui locus est, quoties non existat testamentum (P. V. §. 2.). De hac successione ita cautum fuerat legibus 12. tabularum; **AST SI INTESTATO MORITVR, CUI SVS HERES NEC ESCIT, AGNATVS PRÓXIMVS FAMILIAM HABETO. SI AGNATVS NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HABENTO.** *ULPIAN. Fragm. 25. 1. l. 9. §. 2. D. de lib. & postum.*

§. 70. Ex quo patet, fundamentum hujus successionis fuisse conservationem familiarum. *BYNKERSH. Obs. 2. 1.* Ex eoque fluunt axiomata: I. LIBERI primi omnium vocantur. II, His non exstantibus AGNATI; id est, per virilis sexus

per.

personas cognatione juncti, & eodem cognomine utentes, III. Nec his exstantibus GENTILES; id est agnati ejusdem nominis, non cognominis (*Inst.* §. 220. *). Cic. *Topic.* §. Denique IV. ex his omnibus non nisi, qui ejusdem familiae manserunt, admittuntur.

§. 71. Quum itaque LIBERI primi omnium vocentur (§. 70. 1.) consequens est (1. Ut nihil inversit, sive sint naturales, sive adoptivi §. 2. 7. *Inst. de her. que ab int.* l. 1. §. 9. *D. h. t.* (2. Ut filiae æque vocentur, ac filii. (3. Ut proximi gradu succedant in capita, remotiores in stirpes §. 6. *Inst. eod.* Juncto autem axioma IV. facile adparet, suos tantum (P. V. §. 78.) non item emancipatos a lege vocari §. 9. *Inst. eod.*

§. 72. Quumque alterum gradum AGNATI, & tertium GENTILES tenerent (§. 70. 2. 3.) consequens erat (1. Ut agnati excluderent gentiles. (2. Ut & per adoptionem agnati admitterentur §. 1. 2. *Inst. h. t.* (3. Ut proximus in utroque gradu excluderet remotiorem; & (4. Priore omitte[n]te, remotiori non esset locus, nisi eum prætor admitteret ex edicto, unde cognati §. 7. *Inst. eod.* Denique ex axioma IV. erat (§. 70. 4.) quod (5. Agnati in infinitum; agnatæ non ultra forores admitterentur; quodque (6. Capite minuti successionis jure exciderent, quamvis & illas, & hoc prætor ex edicto unde cognati vocaret §. 3. *Inst. h. t.* §. 1. *Inst. de succ. cogn.*

TITULUS XVII.

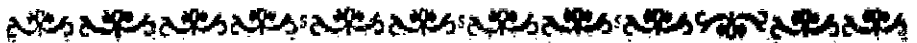
AD SENATUS CONSULTUM TERTULLIANUM,
ET ORPHITIANUM.

§. 73. SC. Tertullianum §. 74. SC. Orphitianum.

§. 73. **E**X his ergo satis patet, inter matrem, & liberos nullum fuisse jus succedendi. Illa enim nec agnata erat, nec gentilis (§. 70.). At primum sub Hadriano SCto Tertulliano cautum, ut (1. Mater (non avia) ingenua trium, libertina quatuor liberorum jus habens (2. Liberis intestato mortuis, sive legitimis, sive vulgo quæsitis,

succederet (3. Si non essent propiores (a) §. 1. 2. 3. *Inst. h. t. l. 2. §. 1. seq. D. h. t.*

§. 74. Quum ergo mater nec agnata, nec gentilis esset (§. 70. & 73.) consequens erat, ut ei nec liberi succederent. Postea tamen Marci Antonini temporibus *Versio Juliano Rufo, & Cornelio Scipione Orphito* coll. (vid. *HENR. NORIS. Epist. cons. p. 462.*) cautum, ut legitima hereditas matris, sive ingenuæ, sive libertinæ, liberis tam legitimis, quam vulgo quæsitis, ab intestato deferretur *pr. & §. 3. Inst. h. t. l. 1. pr. §. 1. sequ. l. 6. D. h. t.* Id quod postea constitutionibus principum, & ad nepotes, neptesque productum est §. 1. *Inst. h. t.*

A P P E N D I X.

DE SUCCESSIONE AB INTESTATO, SECUNDUM JUSTINIANI NOVELLAM CXVIII.

§. 75. *Successionis ab intestato hodierna fundamentum.* §. 76. *Diversi ejus gradus.* §. 77. *Illi recensiti.* §. 78. *Liberorum natalium legitimorum successio.* §. 79. *Eorundem portiones.* §. 80. *Successio legitimatorum.* §. 81. *Adoptivorum.* §. 82. *Illegitimorum.* §. 83. *De successione adscendentium axiomata.* §. 84. *Quomodo adscendentes succedant?* §. 85. *Qui cum illis concurrant?* §. 86. *An & legitimatis, adoptivis, & illegitimis succedant adscendentes?* §. 87. *Successio fratrum, eorumque liberorum.* §. 88. *Reliquorum collateralium.* §. 89. *Quibus succedant adoptivi, & illegitimi?* §. 90. *Successio conjugum.* §. 91. *Fisci.* §. 92. *Usus hodiernus.*

§. 75.

(a) Matri enim præferebantur nepotes ex defunctis filiis, vel filiabus, pater, fratres germani, & consanguinei; immo & sorores, non tamen simpliciter, sed ita, ut hæc cum matre, & fratribus germanis, & consanguineis simul admitterentur §. 3. 4. *Inst. h. t.*

§. 75. **T**alis erat successio vetus ex lege 12. tabularum. At Justinianus novum plane jecit successionis in causa intestati fundamentum. Quum enim successio ex 12. tabulis ad familiæ conservationem esset comparata (§. 70.) Justinianus eos ab intestato vocavit, quos defunctus quam maxime amasse præsumeretur. Id quod & aliis gentibus placuisse, observat GROTIUS. *de jur. bell. & pac.* 2. 7. 3.

§. 76. Quum ergo, recte observante ARISTOTELE *Ethic. ad Nicom.* 8. 12. amor soleat primum DESCENDERE; deinde, si non habeat, quo descendat, ASCENDERE; ac denique, si nec ascendere possit, ad LATOS, divergere (*Inst.* §. 742.) eundem ordinem & Justinianus in hac *Novella* putavit observandum; ita tamen, ut & conjugum, ac postremo loco fisci haberet rationem.

§. 77. Ex quo fundamentum sequitur (1. Ut hodie quoque sint successionis gradus: DESCURRENTIUM, ASCURRENTIUM, COLLATERALIUM, CONJUGUM, & FISCI. (2. Ut discrimen inter suos, & emancipatos, agnatos, quod ad successionem, sit sublatum; adeoque (3. & Nullus fere amplius bonorum possessionis, in eorum gratiam repertæ, usus supersit.

I. DE SUCCESSIONE DESCURRENTIUM.

§. 78. **P**rimo itaque successio DESCENDIT; adeoque LIBERI primi omnium veniunt. Quumque illi sint, vel LEGITIMI, vel LEGITIMATI, vel ADOPTIVI, vel ILLEGITIMI (P. I. §. 151. *sequ.*) de LEGITIMIS observandum axioma: *legitimi omnes cujuscumque sexus, & gradus, sine discrimine suicitatis, & emancipationis (a) (§. 77. 2.) succedunt ascendentibus quibuscumque, modo eos nemo antecedit, a quo, vel ex qua sint geniti.* Nov. 118. cap. 1.

§. 79. Quum ergo remotiores etiam admittantur, modo eos

(a) Ex quo patet, cessare hodie bonorum possessionem unde liberi (§. 58.) & quia & ordinario jure matri succedunt liberi, cessare etiam successionem ex SC. Orphitiano (§. 74.)

eos parentes non antecedant (§. 78.) consequens est (1. Ut hi semper succedant, jure parentum præmortuorum in se transmissio; adeoque (2. Primi gradus liberi succedant in capita. (3. Ulteriorum in stirpes, jure repræsentationis (*Inst.* §. 746. *) sive soli sint, sive cum gradu prioribus concurrant *Nov.* 118. 1. (4. Ut liberi ex diversis nati matrimoniis, suo singuli parenti separatim, communi communiter succedant, salvo prioris matrimonii liberis, eo quod ex priore matrimonio tantum jure ususfructus ad communem parentem pervenit (P. IV. §. 178. 7.) *L. 9. C. de sec. nupt.*

§. 80. EX LEGITIMATIS (1. Ii, qui per subsequens matrimonium in patriam potestatem reducti sunt, eodem succedunt jure, ac legitimi (§. 2. *Inst. de her. ab intest.* (2. Per rescriptum principis legitimati admittuntur, si in hunc finem facta legitimatio, iique soli sint *Nov.* 89. c. 9. Legitimis exstantibus salvam iis esse jubent legitimam (P. I. §. 160.) *GAIL. Obs.* 2. 142.

§. 81. ADOPTIVI, cujuscumque generis, eodem jure succedunt patri, ac naturales (P. I. §. 175.) 14. *Inst. de succ. ab intest.* §. 2. *Intest. de adopt.* exceptis tamen feudis. II. F. 26.

§. 82. ILLEGITIMI, quia patrem civiliter non habent (P. I. §. 154. 7.) tantum succedunt (1. Matri, sed indistincte cum legitimis (P. I. §. 154. 8.) l. 2. *D. und. cogn.* nisi mater illustris, & filius vulgo quæsitus cum legitimis concurrere velit *L. 5. C. ad SC. Orphit.* (2. Patri succedunt tantum naturales, si soli existent, & quidem in sextantem, cum matre dividendum *Nov.* 89. cap. 12. §. 4. (3. Ex adulterio, vel incestu nati nihil capiunt, ac ne alimentis quidem digni habentur *Nov.* 89. cap. ult.

II. DE SUCCESSIONE ADSCENDENTIUM.

§. 83. **D**eficientibus liberis ad ADSCENDENTES devolvitur liberorum intestatorum hereditas (§. 77. 1.). Et tunc observanda axiomata: I. Successio ordinariæ (a) est reciproca. II. Cum adscendentibus admittuntur germani, germanorumque liberi.

§. 84.

(a) Ordinariæ, inquam. Nam exceptionem jam supra vidi-

§. 84. Quum vero adscendentibus adplicari nequeat definitio juris repræsentationis, quam alibi dedimus (*Inst.* §. 746. *) consequens est (1. Ut generatim propior excludat remotiorem *Nov.* 118. *cap.* 2. (2. Ut pater, & mater soli superstites luctuosam hereditatem inter se æqualiter dividant. (3. Ut alteruter parentem solus superstes solidum capiat, avosque excludat. (4. Ut, si soli superstites sint adscendentes remotiores, illi succedant in lineas (a) *Nov.* 118. *c.* 2. 3. *si autem.*

§. 85. Quandoquidem etiam cum adscendentibus concurrunt fratres germani, germanorumque liberi, facile patet (1. Eos æque, ac adscendentes admitti in capita. (2. Germanorum liberos cum germanis concurrere in stirpes jure repræsentationis *Nov.* 127. *cap.* 1. (3. Si cum his non concurrant, eos plane excludit HUBER. *Prid. ad Inst. h. t.* quamvis praxis fere alia sit. Vid. SAND. *Decis.* V. 8. 5.

§. 86. Quum porro successio fere sit reciproca (§. 83. 1.) consequens est (1. Ut legitimatis eodem modo succedant adscendentes (2. Adoptivis, non nisi paterni, modo plena sit adoptio (§. 83. *). (3. Ut illegitimis non nisi materni adscendentes heredes esse possint.

III. DE SUCCESSIONE COLLATERALIU M.

§. 87. **U**BI defunt adscendentes, ibi ad latus divergere diximus successionem (§. 76.). Ergo tertius gradus successionis est COLLATERALIUM. Ubi observandum: I. Primos omnium vocari fratres, ac sorores, germanos, germanasque, eorumque liberos. II. Iis non exstantibus proximos esse consanguineos, vel uterinos, eorumque liberos. III. Fratres, ac sorores in capita; eorum liberos, si cum

dimus in adoptatis ab extraneis. Hi enim succedunt ab intestato patri adoptanti (§. 81.). At pater non succedit liberis, in quos nihil potestatis habet (P. I. §. 175.) §. 2. *Inst. de adopt.* Ita & impubes arrogatus arrogatori quidem succedit; non autem arrogator impuberi, si intra pubertatem moriatur (P. I. §. 171. 4. a).

(a) Ita scilicet, ut pars hereditatis dimidia lineæ paternæ, dimidia maternæ per leges detur *Nov.* 118. *cap.* 2.

cum propioribus gradu concurrant, in stirpes; sin soli succedant, in capita admitti *Nov. 118. 3. IV.* Concurrentibus consanguineis, & uterinis, illos in bonis a patre profectis, hos in bonis maternis præferri, in reliquis succedere æqualiter *Nov. 84.*

§. 88. Quid vero si vel fratres, vel sorores, eorumque, aut earum liberi, non existant? Tunc regula valet: V. Propior indistincte excludit remotiorem, cessante penitus jure repræsentationis *Nov. 118. cap. 3.*

§. 89. Ceterum ex hoc facile patet, quibus collateralibus succedant *adoptivi*, & *illegitimi*. Illi enim, quia adoptio tantum jura agnationis tribuit, non cognationis (P. I. §. 177. 2.) tantum patris adoptivi propinquis *l. 10. §. 1. C. de adop.* hi tantum cognatis a matre succedunt.

IV. DE SUCCESSIONE CONJUGUM.

§. 90. **N**ullis exstantibus cognatis, prætor conjuges vocat edicto *UNDE VIR, ET Uxor* (§. 64.). Sed cum aliis heredibus jure novo admittuntur conjuges pauperes, & quidem in quartam bonorum partem, si tres, aut pauciores liberos, cognatosve heredes relinquit conjux dives præmortuus; in portionem autem virilem, si plures. Id quoque notandum, conjuges portionem suam capere jure proprietatis, si cum cognatis concurrant; jure usufructus, si cum liberis *Nov. 53. cap. 6. Nov. 117. c. 5. Auth. Præterea. C. unde vir. & uxor.*

V. DE SUCCESSIONE FISCO.

§. 91. **P**ostrema bona vacantia devolvuntur ad fiscum *l. 1. l. 4. C. de bon. vac.* dummodo intra quadriennium a die scientiæ agnoscantur *L. 1. §. 2. D. de jur. fisci.* Fisco tamen præferuntur collegia decurionum, naviculariorum, cohortalium, fabricensium in bonis vacantibus collegæ sui. *Tir. C. de hered. decur. navic.*

§. 92. Tale jus Romanorum. Statuta hic mirifice variant. Ubi jus Saxonicum valet, filii præcipuas habent *res expeditorias*, *das Heer-Geuvette*; veluti equum, gladium, torquem, ahenum, pulvinar, mappam, & mantile: filiabus, & filiis clericis ibi conceduntur *res utensiles*, *die Gevæde*;

rade; veluti mundus, ornatus, vestes, lecti, lana, linum.
 Vid. CARPL, *Part. 2. const. 14. def. 58. 60.* In Austria ad-
 scendentes plane non succedunt. PINSTERW. *Observ. 2.*
 119. Maxime differunt Statuta circa successionem conjugum.
 Unde eam diversitatem hic referre non fert instituti ratio.
 Vid. RICHTERI, STRYII, aliorumque *opera de successione ab*
intestato; KONLI de successione conjugum, & aliorum. (Conf.
Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 9.),

L I B E R X X X I X.

TITULUS PRIMUS.

DE OPERIS NOVI NUNCIATIONE.

§. 93. *Novi operis nunciatio quid?* §. 94. *De ea axiomata.*
 §. 95. *Quando illi locus sit?* §. 96. *Quomodo novum opus*
nunciatur? §. 97. *Qui nunciare possit?* §. 98. *Quive non*
possent? §. 99. *Cui nunciatur?* §. 100. *Quo effectu?*

§. 93. **T**otus hic liber partim ad tractatum *de damnis*
infectis; partim ad *donationes* pertinet. Im-
 minet aliquando damnum ab opere faciendo, aliquando
 a jam factō. Priore casu datur NOVI OPERIS NUNCIATIO,
 quæ est legitima prohibitio facta ei, cui contra pristinam
 formam opus novum facere conatur, eum in finem, ut
 non pergat, donec vel causa plene cognita, vel satisfactum
 sit L. 1. §. 11. *D. h. t.*

§. 94. Ex qua definitione jam fluunt axiomata; I. Novi
 operis nunciatio pertinet ad opera futura, & solo conjun-
 cta (a) L. 1. §. 2. 12. *D. h. t.* II. Fit vel privatim, vel
 publice l. 5. §. 10. l. 16. *D. h. t.* III. Ab eo, cujus ex
 jure

(a) Modo mora periculum aliquod non adferat. Hinc novi operis nunciationi non est locus, si quis rivus, vel cloacas, velit reficere, purgare, vel ædes vitiosas fulcire L. 5. §. 11. 12. *D. h. t.*

jure in re interest. IV. Nunciatur ædificanti contra præstabilitam formam L. 3. §. 5. D. h. t. V. Nunciatur eo fine, ut aut desistat ab ædificando, aut de demoliendo opere cautionem præstet.

§. 95. Quum itaque ad opera futura, & solo conjuncta pertineat hoc remedium (§. 94. 1.) consequens est (1. Ut cesset edictum opere jam perfecto: & hinc (2. Potius tunc interdicto, quod vi, aut clam, similibusve sit experiendum L. 1. §. 1. D. h. t. (3. Ut ne tunc quidem novi operis nunciationi locus sit, si quis messem faciat, arborem succidar, vineam putet L. 1. §. 12. D. h. t.

§. 96. Quumque tum privata, tum publica auctoritate novum opus nunciari possit (§. 94. 2.) facile redditur ratio (1. Cur aut prætor adeundus, ejusque decretum impetrandum l. 5. §. 10. l. 16. D. h. t. aut (2. Privatim ædificanti sive verbis, sive manu averfa, vel jactu lapilli (a) novum opus nunciandum fuerit L. 20. §. 1. D. quod vi, aut clam l. 5. §. 10. D. h. t. (3. Cur publica auctoritate opus fuerit adversus ædificantem in nostro; privata adversus ædificantem in suo L. 5. §. 10. l. 1. §. 6. D. h. t. (4. Cur nunciatio & die feriato fieri possit L. 1. §. 4. D. h. t.

§. 97. Quum porro novum opus nuncient ii, quorum ex jure in re interest (§. 94. 3.) consequens est, ut novum opus nunciare possint (1. Domini L. un. §. 3. D. de remiss. quique (2. Loco dominorum sunt, bonæ fidei possessores l. 136. D. de reg. jur. (3. Superficiarii, & emphyteutæ L. 3. §. 3. D. h. t. (4. Ii, quibus servitus constituta L. un.

§. 3.

(a) In Florentino est *ictu lapilli*. Quod quidem *ictu*, vel *jactu* glossographo, sed præter rem, abscribit HOTOMAN. *Observ. II. 4.* Fuit hic ritus vis quædam festucaria, & civilis, qua, projecto in opus novum lapillo, ædificans non minus desistere cogebatur, ac si verba legitima pronunciasset: *denuncio tibi, ne quid in illo loco novi operis, me invito, facias*. Vid. CUJAC. *ad l. 18. D. de verb. signif. & in Paralir. h. t.* Unde falluntur, qui sequuti ALEXANDRUM RAUDENSEM *de analog. cap. 7. n. 14.* jactum lapilli esse putant materiæ, aut lapidum dispersionem; veluti BRUNEMANN. *ad l. 5. §. 1. D. quod vi, aut clam.*

§. 3. *D. de remiss.* (5. Creditores, quibus est jus pignoris *L. 9. D. h. t.*

§. 98. Ex eodem patet (6. Jus nunciandi non esse conductoribus, colonis, allisque, quibus tantum jus ad rem est *l. 3. §. 3. D. h. t.* multoque minus (7. Iis, quorum plane non interest, nisi novum opus nunciatur juris publici tuendi causa *L. 3. §. ult. l. 4. D. h. t.* (8. Nemo posse nunciare, nisi qui de calumnia juraverint *L. 5. §. 14. D. h. t.*

§. 99. Quumque nunciatio fiat ædificanti contra pristinam formam (§. 94. 4.) consequens est (1. Ut nihil intersit, si ipsi nunciatur, si iis, qui ejus nomine in re præsentis sunt, si fabris, & opificibus *L. 5. §. 3. L. 10. l. 11. D. h. t.* (2. Ut ex pluribus dominis uni nunciare sufficiat *l. 5. §. 5. D. eod.* (3. Ut socius socio, in re communi ædificanti, non hoc remedium, sed iudicium communi dividendo in promptu sit *l. 3. §. 2. l. 28. D. comm. divid.*

§. 100. Denique ex ultimo axioma (§. 94. 5.) patet (1. Ædificantem, facta ipsi nunciatione, ab opere inchoato abstinere debere, donec vel remissio fiat a prætore, vel satisfidatum sit *l. 8. §. 4. l. 20. §. 1. D. h. t.* (2. Si quid contra factum, id destruendum esse *l. 20. pr. §. seq. D. h. t.* eoque nomine competere interdictum restitutorium. (3. Eum, qui satisfidit, vel per quem non stat, quo minus satisfidat, in ædificando pergere posse; eoque nomine ei competere interdictum prohibitorium adversus eum, qui ædificaturum impedit *l. 20. §. 9. seq. D. h. t.* modo nunciatus intra tres menses jus suum non probaverit *L. un. C. h. t.* (4. Nunciante mortuo (aliud id nunciato) aut rem alienante, successorem de novo nunciare debere *l. 8. §. 6. 7. C. h. t.*

TITULUS II.

DE DAMNO INFECTO, ET SUGRUNDIS, ET PROTECTIONIBUS.

§. 101. *Quid damnum infectum?* §. 102. *Quid de eo prætor edixerit?* §. 103. *Cautio damni infecti quibus, & a quibus præstanda?* §. 104. *Qualis illa sit?* §. 105. *Inmissio ob*

ob cautionem non praestitam: §. 106. Quid si quis in possessionem vel non admissus, vel admissus sit? §. 107. Usus hodiernus.

§. 101. **H**Actenus de damno, quod ex opere faciendo videtur imminere (§. 93.). Si quid damni ex opere jam facto metuamus, in mundo nobis est remedium, quo cautionem DAMNI INFECTI (a) exigere possimus. Est autem DAMNUM INFECTUM, quod nondum factum est, quodque futurum veretur l. 2. D. h. t. sive id periculum ex ædibus, ruinam minantibus, sive ex fugrundis, & protectionibus, sive ex furno l. 24. §. 7. D. h. t. sive ex stercolinio secundum parietem meum facto l. 17. §. 2. D. si serv. vind. sive ex suffossis fundamentis, vel aliunde immitteat l. 5. §. 1. l. 6. l. 7. §. 1. 2. l. 13. §. 2. l. 47. D. h. t. l. 19. §. 1. l. 30. D. h. t.

§. 102. Eam in rem edixerat prætor: I. Se iussurum, damni infecti nomine ei, cuius interest, in eum diem, quem causa cognita statuerit, cautionem præstari. II. Si ita non caveatur, se in ejus bona immisurum eum, cui cavendum erat. III. Adversus eum, qui nec cavet, nec in possessionem missum admisit, se actionem in factum daturum. IV. Si ab eo, qui in possessionem missus, & alius vicinus cautionem damni infecti exigat, neque ea præstetur, se illum vicinum simul in possessionem ire iussurum. Habes veluti nucleum prolixi, & verbosi edicti, cuius verba exstant in l. 7. pr. D. h. t.

§. 103. Ex prima edicti parte (§. 102. 2.) patet: (1. Cautionem hanc actione extraordinaria, & subsidiaria damni infecti peti posse l. 33. D. h. t. (2. Eam præstandam omnibus

(a) Qua cautione ideo opus est, ut vicinum ex stipulatu convenire possimus. Alioquin enim, si quid mihi damni illatum sit, actionem nullam habeo, nisi ut vicinus aut rudera tollat, aut ea mihi relinquat l. 7. §. 1. 2. D. h. tit. Quam itaque sæpe periculum in mora esset; etiam municipalibus magistratibus concessum fuerat, ut caveri juberent, & in possessionem mitterent. Quin adversus negligentiores magistratus prodita erat actio in factum ad id, quod intererat l. 4. pr. §. seq. D. h. t.

nibus, quorum periculo res est *l. 18. pr. D. h. t. modo* (3. De calumnia jurarint *L. 13. §. 3. D. h. t.* (4. Cautionem exigi posse ab omnibus, qui in re, unde damnum imminet, jus habent *L. 13. §. 1. L. 19. pr. D. h. t.* (5. Non tamen ei locum esse, si damnum metuatur ex vicio rei naturali *L. 24. §. 2. seq. l. 43. D. h. t. nec l. 6.* Si damnum inde metuatur quod alter in re sua suo jure utitur; veluti puteum fodiendo *l. 24. §. ult. l. 25. L. 26. D. h. t.*

§. 104. Ex iisdem edicti verbis discimus, (1. Cautionem hanc reum proprio nomine nuda repromissione, alieno satisfactione præstare *l. 7. pr. L. 13. pr. §. 1. l. 15. §. 2. D. h. t.* (2. Eam cautionem non in infinitum, sed in certum diem, a prætore finieridum (a) concipi *l. 13. §. ult. l. 14. D. h. t.* (3. Tempore illo elapso, iterum ex arbitratu prætoris de integro esse cavendum *L. 15. pr. D. eod.* (4. Cautionem hanc aliquando præstari sub exceptione, si controversia oriatur, an dominus sit *L. 31. §. 1. l. 22. D. h. t.* (5. Præstita cautione, factoque intra finitum tempus damno, competere actionem ex stipulatu ad id, quanti res est, si modice æstimeretur *l. 15. §. 1. l. 28. l. 39. §. ult. L. 40. D. h. t.*

§. 105. Ex altera edicti parte (§. 202. 2.) adparet (1. Eum, cui non cavetur arbitratu prætoris, immittendum esse in possessionem rei ruinosa *L. 4. §. 1. L. 15. §. 11. D. h. t.* (2. Eam missionem tantum ex primo decreto fieri, & non dominium tribuere, nec dominum compossessione excludere *l. 15. §. 16. 20. 30. D. h. t.* (3. Si tamen in contumacia persistat reus, actorem post intervallum etiam mitti posse ex secundo decreto, ita ut respectu tertii statim fiat dominus ratione domini ipsius, dominium usucapione adquirat *l. 15 §. 16. l. 44. §. 1. D. h. t.*

§. 106. Tertia, & postrema edicti parte (§. 103. 3.) docemur (4. Actione in factum conveniri eum, qui neque cavet, neque in possessionem missum admisit, cujusve heredem,

*(a) De eo tamen opere, quod in flumine publico, ripave factum, satisfidandum erat in annos decem; idque tempus prætor ipso edicto expresserat *L. 15. §. 2. D. h. t.*

redem, in tantum, quantum præstari oporteret; si de ea re cautum fuisset *L. 15. §. ult. l. 16. l. 17. pr. §. 1. 2. D. h. t.* (5. In possessionem missum, si exactam a se cautionem non præstet, itidem pati debere, ut alius in com-
 possessionem mittatur *l. 15. §. 15. D. h. t.*

§. 107. Hodie quamvis hujus cautionis usum aliquem esse posse, facile largiamur; eum tamen vere frequentari in foro, negant omnes, etiam qui alias juri Romano favent quam maxime. Vid. HUBER. *Pralect. Pand. h. t. §. 4.* Nam in Germania mandatis poenalis domini adigi solent ad ædes ruinosas reficiendas. Alibi ædes ruinosas a magistratu cum onere reficiendi venditas esse, refert ANT. MATTHEI *de auctionib. l. 4. 9. & l. 10. 60.*

TITULUS III.

DE AQUA, ET AQUÆ PLUVIÆ ARCENTÆ.

§. 108. *Edictum de aqua.* §. 109. *Itemque de aqua pluvia.* §. 110. *Quando hac actio detur?* §. 111. *Cui? contra quem? ad quid?* §. 112. *Actiōnis hujus descriptio.*

§. 108. **A**D damnum infectum, & ex opere jam perfecto imminens, pertinet etiam sequens edictum, cujus duas partes fuisse, inscriptio tituli indicat. Altera de AQUA cautum fuisse videtur (1. Ne ejus aquæ cuiquam concederetur, nisi consentientibus dominis *l. 8. seq. D. h. t.* (2. Ne aqua ex flumine navigabili *l. 10. §. ult. h. t.* neque (3. Per viam publicam duceretur *l. 18. D. h. t.* HUBER. *Pralect. Pand. h. t. §. 9.*

§. 109. Altera edicti pars pertinet ad damnum, quod ob opus manu factum ab AQUA PLUVIÆ (id est non aqua im-
 bri collecta; sed ea, quæ de cælo venit, & loci vitio, vel manu nocet, Cic. *Topic. cap. 9.*) metuitur. De eo enim promiserat prætor, exemplo decemvitorum (a) se
 aquæ

(a) Nimirum jam legibus 12. tabularum ea de re cautum fuisse ex *l. 21. pr. D. de statu lib. & l. 22. §. ult. D. h. t.* discimus. Legem in tabula VIII. ita restituit JAC. GOTHOFRED.

aquæ pluvix arcendæ actionem daturum L. 1. pr. §. 12. D. h. t.

§. 110. Quum ergo hæc actio detur ob opus manu factum (§. 109.) consequens est (1. Ut illa non pertineat ad casum, si aqua sine facto, & sola natura noceat l. 1. §. 1. D. h. t. (2. Ut intelligatur tale opus, quod ita quis manu fecerit, ut aliter flueret aqua, quam natura solebat, aut ut citatior flueret, aut plane redundaret d. L. 1. §. 1. D. h. t. (3. Ut nec opus, agri colendi, & fructuum causa L. 1. §. 3. seq. D. h. t. nec (4. Publica auctoritate l. 2. §. 3. l. 23. D. h. t. nec (5. Ante tempus immemorabile factum huc pertineat l. 3. pr. D. h. t.

§. 111. Deinde ex fine hujus actionis patet (1. Eam dari domino agri (a) cui damnum imminet l. 1. §. 17. D. h. t. (2. Contra eum, qui in suo opus fecit L. 3. §. 3. L. 4. §. 2. D. h. t. ejusque quemcumque successorem l. 12. D. h. t. (3. Ad id, ut opus restituatur, & quidem, si dominus fecit, ejus impensis; si alius, impensis actoris (l. 6. §. 7. D. h. t.) nec non (4. Ad damnum omne, post litem contestatam datum, resarciendum l. 9. §. 6. l. 11. §. 3. D. h. t.

§. 112. Quare actio pluvix arcendæ est actio personalis l. 6. §. 5. D. h. t. in rem scripta (§. 111. 2.) competens domino agri, cui nocere aqua possit (§. 111. 1.) non ei, qui dominium in alium transfulit l. 6. §. 4. D. h. t. adversus dominum, qui in suo ædificavit, omnemque successorem (§. 111. 2.) ad id, ut opus restituatur, omneque damnum, post litem contestatam datum, resarciatur (§. 111. 3. 4.).

T I

SI AQUA PLUVIA MANU NOCET, prætor arcendæ aquæ arbitros tres addicito, NOXÆQUE DOMINO CAVETOR. Add. L. 5. D. ne quid in loc. publ. & Cic. Topic. c. 9.

(a) Nam, si ædificio, vel prædio urbano damnum imminet, prædii dominus habet actionem negatoriam, intenditque, vicino jus non esse stillicidium, vel flumen immittendi l. 1. §. 17. D. h. t.

TITULUS IV.

DE PUBLICANIS, ET VECTIGALIBUS, ET COMMISSIS.

§. 113. *Publicani qui? & de iis edictum.* §. 114. *Actio adversus publicanos.* §. 115. *Vectigalium definitio.* §. 116. *Quis ea indicat?* §. 117. *Quis ea conducere possit?* §. 118. *Quomodo conducantur?* §. 119. *Quid commissum?* §. 120. *Quando res in commissum cadant?* §. 121. *Qua res?* §. 122. *Qua actione a fisco petantur?*

§. 113. **A**D damnum etiam pertinent publicanorum actiones, de quibus non modo sacri scriptores, MATTH. XVIII. 17. Luc. III. 12. 13. sed & historici, & leges nostræ conqueruntur. TACIT. *Annal.* 13. 50. 51. L. 12. *pr. D. h. tit. l. 9. D. ad leg. Rhod. de jact. (a).* Sunt autem publicani, qui publico fruuntur, dum publica vectigalia conducere L. 1. §. 1. l. 12. §. 3. *D. h. r. L. 16. de verb. signif.* De iis ergo edixerat prætor: *si publicani, eorumve familia, vel alii eorum nomine, aliquid vi ademerint, aut si damnum injuria dederint, aut furtum fecerint, neque restituerint, se intra annum in simplum judicium daturum; item si, ad quos ea res pertinet, non exhibeantur, se in dominos sine noxa deditione judicium daturum* L. 1. *pr. l. 12. D. h. r.*

§. 114. Ex quo edicto sequitur (1. Ut hæc actio detur adversus plures pro rata; &, si qui non solvendo sint, adversus reliquos in solidum L. 6. *D. h. r.* (2. Ut non detur adversus heredes, nisi in quantum ad eos pervenit l. 4. *pr. D. h. r.* (3. Ut servi, qui tale quid fecerint, abscisse sint exhibendi; alias sine noxæ deditione in solidum
con-

(a) JAC. tamen GOTHOFREDUS in *πομπήματι de imperio maris* c. 4 p. 24. δημοσίους hic non publicanos; sed servos publicos intelligendos monet. Poterat fortassis & hi τελοκῆν, quamvis ipsa conductio fieret a lautissimis, ac splendidissimis equitibus Romanorum, quos tamquam præsidia, atque ornamenta reipublicæ passim laudat CICERO, veluti *pro lege Manil. c. 7.*

conveniri possint domini *L. 1. §. ult. L. 3. pr. D. h. r.* (4. Ut dupli poenam evitare liceat reis, si ante litis contestationem ablatum restituant *L. 1. §. 4. L. 5. D. h. r.* (5. Ut præter hanc actionem rei, poenæque persecutoriam (*L. 5. §. 1. D. h. r.*) læso competant actiones vi bonorum raptorum, furti, legis Aquiliæ *L. 1. §. 4. D. h. r.* immo & extraordinaria persecutio ad vindictam, atque animadversionem publicam *L. 9. §. 5. D. h. r.*

§. 115. Quum vero vectigalia conducere publicani (§. 113.) per ea intelliguntur omnes redditus publici, ut portoria, decumæ, scriptura, Cic. *pro leg. Manil. cap. 6.* vicesimæ hereditatum, redditus salinarum, metallorum, & innumeri alii *L. 17. §. 1. D. de verb. sign. L. 13. l. 15. D. h. r.* PETR. BÜRMANN, *de vectig. pop. Rom.* Speciatim autem pensiones, pro investis, evectisque mercibus solvendæ *L. 3. l. 6. C. de vectigal.*

§. 116. Quia ergo sunt redditus publici (§. 95.) per se patet (1. Esse ea a summis tantum imperantibus indicenda *L. 10. D. h. r.* (2. Aliis, nova vectigalia constituentibus, merito exilii poenam irrogari *L. 10. D. h. r. l. pena l. ult. C. de vect. nov. inst.*

§. 117. Ex eodem inferimus (3. Perinde esse, sive ea per quæstores exigere malint imperantes, sive vetere instituto ea aliis locare *L. 203. D. de verb. sign.* (4. Ea conducere posse omnes, etiam mulieres *L. 47. D. de jur. fisc. quin & filios familias L. 3. §. 1. D. ad SC. Maced.* HÜBER. *Præl. Pand. h. r. §. 7.* non autem magistratus *L. un. C. quib. ad cond. præd. fisc. clericos Nov. 123. cap. 6. milites L. 31. l. ult. C. loc. cond. tutores, & curatores nondum redditis rationibus L. un. C. ne tut. vel cur. vect. cond. minores l. 45. §. ult. D. de jur. fisc. reliquatores, & debitores rei publicæ, vel fisci l. 9. §. 2. 3. D. h. r.*

§. 118. Qui vectigalia pendere debeant, quique immunes, quæque res eo onere exemptæ sint; denique quantum præstari e mercibus oporteat (a) summi imperantis est statue-

(a) Apud Romanos *immunes* erant *fiscus l. 9. §. ult. D. h. r.* *navicularij* suas merces vehentes *L. 6. C. de vect.* *legati* exterarum gentium, merces ex solo Romano in patriam deferentes

tuere, neque eum ea in re obligant leges Romanæ. Id tamen receptum, ut locatio fiat proposito edicto *L. 3. C. de loc. præd. civ. & vectigalia* iis addicantur, qui plurimum licitando obtulerunt *L. 4. C. de vectig.* quive ad idoneam cautionem præstandam parati sunt *L. 1. C. de locat. præd. civ.*

§. 119. Si quis merces, quas vehit, non profitetur, & sic publicanos defraudat, omnia una cum navi, vel vehiculo in commissum cadunt, & a fisco occupantur *l. 11. §. 2. l. 24. D. h. r. l. 3. C. de nau. fœn. l. 11. C. de vectig.* Unde commissa sunt, quæcumque ob dolum vectoris, & omissam professionem a fisco vindicantur *l. 14. D. h. tit.* (Plura eam in rem dicta reperias in *Sylog. opusc. Exerc. VIII. de navibus ob mercium illicitarum vecturam commissis*).

§. 120. Ex qua definitione patet (1. Requiri dolum malum *L. 8. l. 11. §. 2. D. h. r.* adeoque (2. Errorem iustum, & non adfectatum merito eatenus excusare, ut dupli solutione errans defungi possit *l. 16. §. 10. D. h. tit.* (3. Ob eandem causam merito excusari pupillos, intra triginta dies vectigal solventes *L. 7. §. 1. D. h. r.* minores hætenus, ut ex justa causa restituantur *L. 16. §. 9. D. h. r. l. 9. §. penult. D. de min. milites l. 3. C. de vectig. prof.* ficos, sed indulgente publicano, non solventes *l. ult. §. 12. D. h. r.* (4. Multo magis absolvendos, qui ob necessitatem adversæ tempestatis merces exposuere *l. ult. §. 8. D. h. r.*

§. 121. Ex eadem definitione patet (5. In commissum cadere res tantum vectoris, non alienas *l. 8. §. 1. l. 11. §. 2. l. 14. D. h. r.* adeoque (6. Socio uno merces celante, ejus tantum portionem committi *d. l. 8. §. 1. D. h. r.*

§. 122. Denique ex ea inferimus (7. Fisco, vel publicanis

L. 8. C. de vectig. professores, & studiosi l. 6. 11. C. de prof. & med. Auth. habita C. ne fil. pro patre. Deinde merces, unde vectigalia non solvebantur, itidem erant variæ, veluti, quæ victus, & amictus sui, & familiæ causa inferebantur *l. 5. C. de vectig.* quæ ad usum præsidis, exercitusve advehebantur *l. 4. §. 1. l. 9. §. 8. D. h. r.* res ad agriculturam pertinentes *l. 5. C. de vectig.* Denique quantitas vectigalium apud Romanos erat ordinariè octava pars mercium *l. 7. C. de vect. l. 2. C. de eunuch.* Unde oclavarii *l. 8. C. de vectig.* de quibus vid. BRECHÆUS ad *l. 17. §. 1. D. de verb. sign.*

nis dari rei vindicationem adversus omnes rerum commif-
 farum possessores (l. 14. D. h. t.) ut res istæ cum accessio-
 nibus fisco tradantur. Ex quo simul patet (8. Re sine do-
 lo possessoris perempta, cessare hanc actionem l. 2. C. de
 vestig. Id vero singulare est (9. Quod eadem quinquen-
 nio expiret l. 2. C. de vestig.

TITULUS V.

DE DONATIONIBUS.

§. 123. Donatio quid? §. 124. Donatio inter vivos, &
 mortis causa; & de iis axiomata. §. 125. Vel simplex, vel
 relata. §. 126. Donatio inter vivos quomodo fiat? §. 127. Qui
 possit donare? §. 128. Quas res? §. 129. Insinuatio donatio-
 nis. §. 130. Ejus effecta. §. 131. Quando revocari possit?

§. 123. **U**Ltimos libri titulos occupat tractatus de DONA-
 TIONIBUS (§. 93.). DONATIO autem est libera-
 litas, in accipientem, nullo jure cogente, collata l. 15. §. 2.
 l. 28. pr. D. h. t. Unde quomodo a legatis & fideicom-
 missis differant donationes, facile patet.

§. 124. Quemadmodum vero vel sine respectu ad casum
 mortis, vel propter mortis suspicionem donamus; ita donatio
 prior INTER VIVOS; posterior MORTIS CAUSSA fieri dicitur
 l. 2. seq. D. de mort. caus. don. I. Illa est pactum legitima-
 tum, & statim traditione transfert dominium. II. Hæc in-
 ter pactum, & ultimam voluntatem quodammodo fluctuat.

§. 125. Deinde donatio, vel ex mera sit liberalitate, vel
 sub modo. Illam doctores SIMPLICEM; hanc RELATAM vocant,
 eoque referunt deis donationem, donationem propter nuptias,
 donationem remuneratorem, & quæcumque ad certum finem
 fiunt l. 1. pr. §. 1. D. h. t.

§. 126. Quum itaque donatio inter vivos sit pactum le-
 gitimum (§. 124. I.) sequitur (1. Ut solo consensu utrius-
 que perficiatur §. 2. Inst. h. t. l. 19. §. 2. D. h. t. adeoque
 (2. Nihil hodie intersit, siue traditio intercedat l. 1. pr.
 l. 6. D. h. t. siue stipulatio l. 33. D. h. t. siue nudum pa-
 ctum, etiam tacitum, modo probari possit, vere factam es-
 se donationem l. 25. D. de probat. l. 7. pr. D. h. t.

§. 127. Ex eodem patet (3. Donationes ab omnibus fieri pos-

ri posse, qui possunt pacisci, ac dominium rerum suarum transferre §. 40. *Inst. de rer. divis.* ac proinde facile reddi posse rationem (4. Cur non valeant donationes inter patrem, & filium (P. I. §. 369. 1.) l. 1. §. 1. *D. pro donat.* nisi vel filio in castra eunti donetur l. 4. *C. fam. etc.* vel donatio patris morte confirmetur l. 25. *C. de don. inter vir. & ux.* Cur (5. Nec ratæ sint donaciones conjugum (P. IV. §. 217. 1.). (6. Cur nec filiis familias, nisi permittente patre, vel ex peculio castrensi, quasi castrensi, ac adventitio extraordinario, donare liceat l. 7. *pr. §. 1. 2. 3. l. 7. §. 1. ult. D. h. t. Nov. 117. cap. 1. §. 1.* (7. Cur denique non donent tutores, curatores, procuratores l. 22. l. 46. §. *ult. D. l. 16. C. de admin. tut. nec* (8. Perduellionis rei l. 31. §. *ult. D. h. tit. nec* (9. Olim capitis damnati (*Inst. §. 83. * 4.*) l. 15. *D. h. t.*

§. 128. Quumque de dominio transferendo hic agatur (§. 124. 1.) consequens est (1. Ut donari possint res omnes, quæ sunt in commercio. (2. etiam alienæ, eatenus, ut ufucapi possint L. 9. §. *ult. l. 18. §. ult. D. h. t.* (3. Etiam bona omnia præsentia, & futura L. 35. §. 4. *C. h. t.* modo non sit inofficiosa donatio, quam liberi in legitima læsi merito querela inofficiosa donationis rescindunt L. 5. l. 7. *C. de inoff. don.*

§. 129. Quamvis autem hæc dubio careant: tamen quia donatio est liberalitas (§. 123.) eaque aliquando degenerat in profusionem, cui ratio non constat L. 27. *C. h. tit.* prudenter cautum, ut quod ultra quingentos solidos donatum non valeat, nisi actis intervenientibus facta sit insinuatio (a) l. 36. §. *ult. C. h. t.*

§. 130. Quandoquidem ergo donatio est pactum legitimum,

(a) Ex sine tamen hujus constitutionis facile reddideris rationem, cur insinuationem non requirant donationes a principe, vel principi factæ, vel quæ pro redemptione captivorum, vel restitutione ædium, incendio, vel ruina consumptarum, factæ l. 34. l. 36. *pr. §. 1. 2. C. h. t. nec non dos L. ult. C. de jure dos.* & donatio rerum mobilium militi facta l. 36. §. 1. *C. h. t.* Addit GAIL. *Obs. II. 39.* donationes jurejurando confirmatas; sed ex falso juris canonici principio, quod supra præfigavitur (P. III. §. 16. 5.)

num, & dominium traditione demum transfertur (§. 124. i.) consequens est (1. Ut a Justiniano perperam referatur ad modos acquirendi civiles (b) *pr. Inst. h. t.* (2. Ut pro ut, vel stipulatio accessit, vel non accessit, aut condictio ex stipulatu *pr. Inst. de verb. obl.* aut condictio ex lege *l. 35. G. de donat. (P. I. §. 355. *)* possit institui; salvo tamen donatori beneficio competentiae *L. 12. l. 32. pr. D. h. c. & salva creditoribus prerogativa l. 12. D. h. t. l. 19. §. 1. L. 49. seq. D. de re jud.*

§. 131. Denique quum donatione dominium valide transferatur; inferendum inde, revocari non posse donationem semel rite factam *L. 3. 4. 5. C. h. t.* ex æquitate tamen revocationem concedunt leges (1. Ob insignem ingratitude[m] donatarii; veluti si ab eo verbera, insidias, damnum, injuriam, perfidiam passus sit donator §. 2. *Inst. h. t. l. ult. C. de rev. don.* (quo casu tamen non heres, sed ipse donator ejus revocandi habet *l. 7. l. ult. C. eod.*) (2. Ob supervenientiam liberorum *L. 8. C. de rev. donat.* Quam causam, ad solas patronorum donationes pertinentem, ad alios proferre solent doctores. TIRAQUELL. *ad h. l. 8. C. de revoc. don.* Add. MERILL. *Obs. 2. 34.* (3. Ob legitimam liberis deminutam (§. 128. 3.).

TITULUS VI.

DE MORTIS CAUSSA DONATIONIBUS, ET CAPIONIBUS.

§. 132. *Quid donatio mortis causa?* §. 133. *Convenientia ejus cum pactis.* §. 134. *Cum ultimis voluntatibus.* §. 135. *Mortis causa capio.*

§. 132. **H**ÆC de donatione inter vivos: sequitur MORTIS CAUSSA DONATIO, quam propter mortis suspicionem fieri diximus (§. 124.) sive quis sola cogitatione mor-

(b) Perperam, inquam, Justinianus; ac recte Cajus, quem is sequutus est. Tempore enim Caji non poterat a traditione sejungi donatio; ac proinde vere erat modus acquirendi. Monuimus id in *Addit. ad Vin. pr. Inst. h. t.*

mortalitatis dohet; sive periculo motus ita donet; ut tunc demum res ejus fiat, si mors fuerit insequuta: qualis est donatio Telemachi apud HOMER. *Odyss.* l. v. 77. *seq.* Nam tertia species, qua quis imminente periculo commotus ita donat, ut statim irrevocabiliter fiat accipientis, quamque ad donationes mortis causa referri videmus in l. 2. l. 13. §. 1. l. 35. §. 4. *D. h. tit.* magis est donatio morientis, quam mortis causa L. 42. §. 1. *D. h. t.*

§. 133. Quum ergo donatio mortis causa inter pacta, & ultimas voluntates veluti fluctuet (§. 124. 2.) cum pactis id commune habet (1. Quod a præsentem, & acceptantem, non etiam in ignorantem conferatur L. 38. *D. h. t.* (2. Quod subsistat, licet adita non sit hereditas *Arg. l. 25. l. 32. D. h. t.* (3. Quod, permittente patre, & a filiofamilias fieri possit L. 25. §. 1. *D. h. t.*

§. 134. Contra plurima communia habet cum legatis, ad quorum exemplum fere per omnia redacta est L. 15. l. 17. l. 35. l. 37. *pr. D. h. t.* Ex quo consequitur (1. Ut non indigeat insinuatione L. *ult. C. h. t.* (2. Ut dominium transferat sine traditione; sed revocabile, quoad donator vivit L. 29. l. 30. *D. h. t.* §. 1. *Inst. h. t. l. 2. D. de publ. in rem act.* (3. Ut non nisi quinque adhibitis testibus fieri possit L. *ult. §. ult. C. de codic.* (5. Ut in ea locus sit substitutioni l. 10. *D. l. 1. C. h. t.* cautioni Mucianæ Nov. 22. *cap. 44. juri adcrendi l. un. §. 14. C. de caduc. toll. immo & quartæ Falcidiæ L. 2. C. h. t.*

§. 135. Ex quo etiam non obscurum est, quomodo a mortis causa donatione differat MORTIS CAUSSA CAPIO, quæ est adquisitio etiam propter mortem alterius obveniens; e. g. si quid alicui alienæ mortis causa donatum L. 8. l. 11. l. 18. *pr. l. 31. pr. l. 38. D. h. t.* Unde nasci posse actionem in factum, colligimus ex l. *ult. §. 3. D. de cond. caus. dat. caus. non seq.*

L I B E R XL.

TITULUS I.

DE MANUMISSIONIBUS.

§. 136. De manumissionibus brevissime agendum . §. 137. Quid manumissio? §. 138. Quotuplex?

§. 136. **T**Otus liber XL. Pandectarum in causis præjudicialibus, ac potissimum in doctrina de manumissionibus, & juribus libertinorum versatur. Quorum omnium quum hodie nullus sit usus, & historicam harum rerum enarrationem jam in Institutionibus (*Inst.* §. 93. *seqq.*) habeas; fas erit, paucis hic lectorem ad *Elementa* illa nostra remittere.

§. 137. Servi Romanis erant res (*P. I.* §. 133. I.). Quemadmodum itaque unusquisque se rerum suarum dominio abdicare potest; ita & domino licebat servum suum manumittere. Itaque MANUMISSIO est de manu, id est, potestate, *datio pr.* *Inst. de libertin.*

§. 138. Illa manumissio olim fiebat tantum *solemniter*, CINSU, VINDICTA, TESTAMENTO, *Cic. Topic. cap. 2. ULP. Fragm. I.* (*Inst.* §. 95. 97. *seq.*). Postea Constantinis loco manumissionis *per censum* adinvenit manumissionem in SACROSANCTIS ECCLESIIS (*Inst.* §. 95. 98.). Quia & reperti multi modi manumittendi *minus solemniter*, per EPISTOLAM, inter AMICOS, per CONVIVIUM, per NOMINATIONEM FILII, aliique complures (*Inst.* §. 96. 101. *seq.*).

TITULUS II.

DE MANUMISSIS VINDICTA.

§. 139. Manumissionis per vindictam ritus . §. 140. Coram quibus, & quomodo ita manumissum?

§. 139. **P**ER antiquus modus manumittendi, qui fiebat per VINDICTAM, Liv. II. 5. erat actio legis (P. I. §. 34.) qua servus a domino circumactus, & alapam passus, enunciatis verbis solemnibus, a lictore virga percutiebatur, & sic liber abibat (*Instit. §. 100.*) *Antiq. Rom. I. 5. 4. seq. p. 101.*

§. 140. Quum ergo esset actio legis (§. 139.) consequens erat (1. Ut fieri posset apud magistratum, apud quem erat legis actio; veluti consulem, prætorem, proconsulem, & legatum Aug. procos. aliosque L. 2. pr. D. de offic. procos. (2. Ut non opus esset tribunali, sed recte manumitteretur servus, quando magistratus in balneum, vel gestandi, aut ludorum gratia prodibat L. 7. D. h. r. §. 2. *Instit. de libertin.*

TITULUS III.

DE MANUMISSIONIBUS, QUÆ SERVIS, AD UNIVERSITATEM PERTINENTIBUS, IMPONUNTUR.

§. 141. *Universitates servos per syndicum manumittebant.*

§. 141. **E**X eodem axioma, quod manumissio per vindictam esset actio legis (§. 139.) sequebatur (P. I. §. 35. 3.) ut manumitti non posset per procuratorem L. 3. C. de vind. Universitatibus tamen, & collegiis id indulgebatur, ut manumitterent per syndicos L. 1. D. h. r. l. 3. C. de serv. rei publ.

TITULUS IV.

DE MANUMISSIONIBUS TESTAMENTO.

§. 142. *Manumissio per testamentum.* §. 143. *Quotuplex?*

§. 142. **Q**uia paterfamilias poterat legare super pecunia, tutelave suæ rei (P. V. §. 2. *) & servus erat inter res domini (P. I. §. 133. 1.) consequens erat, ut servus TESTAMENTO manumitti, & libertatem consequi posset; modo (1. Is tempore scripti testamenti, & mortis testa-

testatoris in ejus dominio fuisset *l. 35. D. l. 9. C. h. t. &*
(2. Testamentum valeret, ex eoque heres existeret (a)
l. 23. pr. D. l. 2. C. h. t. et si vel unus adierit L. 1. §. 8.
D. si is, qui test. lib.

§. 143. Testamento manumittebantur vel *directe*, si ipse testator liberum esse jubebat servum; vel *per modum fideicommissi*, si heredi id negotium daret §. 2. *Inst. de sing. reb. per fid. rel. Ulp. Fragm. 2. 7.*

TITULUS V.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIENS.

§. 144. *Fideicommissaria libertas.*

§. 144. **Q**UUM ergo testator vel libertatem directe daret, vel heredis fidei id committeret (§. 143.) consequens erat (1. Ut priore casu libertinus nullum patronum haberet, atque inde *Orcinus* diceretur §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideic. rel.* posteriore manumissus heredi jura patronatus deberet (*Inst. §. 112. 1.*) exceptis operis, nisi heres esset testatoris filius *L. 5. C. de oper. libert. l. 33. D. h. t.* (2. Ut fideicommissio & servus testatoris, & heredis, & legatarii, & cujuslibet extranei manumitti possit *d. §. 2. Inst. de sing. reb. per fid. rel.*

TITULUS VI.

DE ADEMTIONE LIBERTATIS.

§. 145. *Ademptio libertatis.*

§. 145. **I**N eo quoque similis est hæc manumissio testamentaria reliquis ultimis voluntatibus. (1. Quod semel

(a) Si heres in fraudem libertatum, omiſſa causa testamenti, ab intestato possidere hereditatem mallet, libertas nihilominus compete-
 bat *L. 23. pr. D. l. 12. C. h. t.* immo aliquando ipsi manumissio bona libertatum servandarum causa addicebantur (*Inst. §. 732. sequ.*).

semel data testamento, vel codicillis adimi possit *L. un. D. h. t.* (2. Quod aliquando tamquam indigno adimitur, si hic in fraudem legis Papiæ tacitam fidem testatori accommodarit (P. V. §. 198. 7.) *l. un. D. h. t.*

TITULUS VII.

DE STATULIBERIS.

§. 146. *Statuliberorum conditio.*

§. 146. **Q**uemadmodum vero legatum, æque ac fidei commissum vel pure, vel sub conditione, vel in diem relinqui poterat (P. V. §. 102.) ita & libertas. Si qui ergo statutam, & destinatam in tempus, vel conditionem libertatem habebant, ii dicebantur **STATU LIBERI** *L. 1. pr. D. h. t.* Quamvis itaque vere servi essent *l. 9. pr. l. 29. pr. D. h. t.* ob spem tamen libertatis in questionibus, & poenis paullo benignius habebantur *L. 14. D. de quest. l. 9. §. ult. D. de poen. (Inst. §. 84.)*

TITULUS VIII.

QUI SINE MANUMISSIONE AD LIBERTATEM PERVENIUNT.

§. 147. *Qui ipso jure fiant liberi?*

§. 147. **U**nusquisque quidem rerum suarum dominio se potest abdicare (§. 147.) sed non eodem privari invitus, nisi in poenam, vel ex lege, vel ob pactum antecedens. Inde & servi quidem ipso jure libertatem consequerentur; puta (1. Ea lege venditi, donati, ut manumitterentur *L. 1. l. 3. l. penult. l. ult. D. h. t.* (2. Prostituti contra conditionem venditioni adjectam *L. 6. §. 1. D. h. t.* (3. Qui domini necem detexerunt *l. 5. D. h. t.* vel (4. Facinorosos detulerint *L. 1. l. 3. 4. C. pro quib. caus. serv. pro præm. libert. accip.* (5. Ob gravem infirmitatem a dominis expositi *L. 2. D. h. t.*

TITULUS IX.

QUI, ET A QUIBUS MANUMISSI LIBERI NON FIUNT; ET
AD LEGEM ÆLIAM SENTIAM.

§. 148. *Qui manumissi liberi non fiant?* §. 149. *Lex Ælia Sentia.* §. 150. *Fusia Caninia.* *Utrique derogavit Justinianus.*

§. 148. **E**Rant casus, quibus manumissi liberi non fierent; veluti (1. Oppignorati *l. 4. l. 26. l. 27. §. 1. D. h. t.* (2. Manumitti prohibiti *L. 9. l. 2. D. h. t.* (3. Qui relegati in urbe hæserunt *L. 2. D. h. t.* (4. Qui domino libertatem vi extorserunt *L. 9. pr. D. h. t.* (5. Manumissi intra sexagesimum diem a muliere, cum dies dicta ob adulterium *L. 12. pr. §. 1. seq. l. 13. l. 14. pr. §. 1. D. h. t.*

§. 149. Præcipue tamen libertatibus impedimentum excitabat lex ÆLIA SENTIA (*Inst. §. 106.*) dum (1. Manumissiones in fraudem creditorum nullas esse jubebat (*Inst. §. 116. seqq.*) (2. Dum minores viginti annis vetuit manumittere, nisi vindicta, ad consilium, & ex justa causa (*Inst. §. 120. seq.*) Alia hujus legis capita explicavimus in *Comment. nostr. ad leg. Jul. & Papiam Popp. passim.*

§. 150. Nec minus inimica manumissionibus erat lex FUSIA CANINIA (*Inst. §. 123. seq.*). Sed uti hanc sustulit Justinianus *§. un. Inst. h. t.* ita & posteriori capiti legis Æliæ Sentiaë eatenus derogavit, ut unicuique, qui modo 17-annorum esset, liceret libere manumittere (*Inst. §. 122.*) *§. ult. Inst. qui, & ex quib. caus. man. non poss.*

TITULUS X.

DE JURE AUREORUM ANNULORUM.

§. 151. *Jus aureorum annulorum.*

§. 151. **M**Anumissi erant libertinæ conditionis. Ad ingenuitatem tamen adspirabant, partim con-

sequuti JUS AUREORUM ANNULORUM (a) quod a principe impetrabant consentiente patrono L. 3. D. h. t. partim RESTITUTIONE NATALIUM.

TITULUS XI.

DE NATALIBUS RESTITUENDIS.

§. 152. *Restitutio natalium*. §. 153. *Jus novum*.

§. 152. **E**Rat autem RESTITUTIO NATALIUM beneficium principis, quo ita ingenui fiebant libertini, ac si nunquam in justa servitute fuissent L. 2. l. 3. D. h. t. Unde & *παλιγγενεσιαν* vocat Justinianus. Differabant tamen jus aureorum annulorum, & natalium restitutio, quod *illud* salvo jure patronatus concederetur l. penult. l. ult. D. l. 2. C. de jur. aur. ann. contra hac & ipsa jura patronatus tolleret L. 2. l. 3. l. ult. D. h. t.

§. 153. Sed jus aureorum annulorum ipsamque restitutionem natalium mira liberalitate libertinis omnibus dedit Justinianus, salvo licet jure patronatus Nov. 78. cap. 1. 2.

TITULUS XII.

DE LIBERALI CAUSSA.

§. 154. *Liberalis causa quid?* §. 155. *Adversio sublata*.

§. 154.

(a) *Jus aureorum annulorum* primo habebant legati ad exteras gentes missi; deinde senatores; postea equites Romani, & tribuni. Hinc porro ad plebejos hoc jus beneficio principum porrectum; denique etiam ad libertinos. Ferreis annulis promiscue omnes utebantur. Annuli *argentei*, ab ex-senatore gestati, meminit PLIN. *Hist. nat.* 33. 22. Rem omnem luculenter exposuere LIPS. *Elect.* 2. 8. KIRCHMANN. *de annul.* cap. 15. seq. (& V. C. PEER. BURMANNUS *singulari dissertatione*). Ex quibus patet, male vulgo ex ISIDORI *Orig.* 19. 32. colligi, *liberos* nesci annulis aureis, *libertinos* argenteis, *servos* ferreis.

§. 154. SÆpe de statu nascebantur quæstiones, vel actiones præjudiciales. Quoties itaque quærebatur, liber quis esset, an servus? vocabatur id LIBERALIS CAUSA, vel *judicium liberale* L. 24. §. 3. D. h. t. Quamvis vero multa in favorem libertatis statuissent Romani; veluti (1. Ut hæc actio sit perpetua L. ult. C. de long. temp. præscr. qua pro lib. (2. Utque statim ad superiores judices devolveretur L. ult. C. ubi causæ. stat. difficiliorem tamen illam reddebat ADSSERTIO.

§. 155. Quum enim servus non haberet personam standi in judicio (P. I. §. 296. 4.) & conditio hominis, ad libertatem proclamantis, adhuc incerta esset, constitutum erat (1. Ut pro eo ADSSERTOR ageret; veluti pater, cognatus, vel quilibet extraneus L. un. C. de assert. toll. (2. Ut parentes, liberi, & cognati, aliquem liberali causa manu adserturi, etiam invito eo, qui in servitute erat, audirentur L. 1. seq. D. h. t. Sed Justinianus adsertione subblata iis, qui ex libertate in servitutem vocantur, arbitrium dedit, an per se, an per alios causam agere malint; ad libertatem autem proclamantes ipsos causam agere jussit L. un. C. de assert. toll.

TITULUS XIII.

QUIBUS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET.

§. 156. Qui se pretii participandi causa venundari passus

§. 156. Nemo se olim poterat in servitutem dicere. Addicto vero proclamare licebat ad libertatem. Hinc miræ fraudes, multi se pretii participandi causa venundari patientibus. Exemplum est apud PLAUT. *Pers.* III. 1. 15. IV. 3. 9. Sed postea SC. cautum, ut si major viginti annis hujusmodi quid fecisset, ei ad libertatem proclamare haud liceret L. 1. l. 3. D. h. t. l. 7. pr. §. 1. de lib. causæ. (Inst. §. 82.)

TITULUS XIV.

SI INGENUUS ESSE DICETUR.

§. 157. *Actio præjudicialis de ingenuitate, & libertinitate.*

§. 157. **U**TI præjudicialis actio dabatur de caussa liberali (§. 154.) ita & si quis ex libertina conditione ingenuitati se adfereret, vel qui ingenuum se ferebat, a patrono libertus esse diceretur *L. ult. D. h. t.* Priori actioni olim quinquennium præfinitum erat a die manumissionis computandum *L. 2. §. 1. 2. l. 4. D. h. t.* Sed eam perpetuam esse jussit Justinianus in *L. ult. C. ubi canff. stat.*

TITULUS XV.

NE DE STATU DEFUNCTORUM POST QUINQUENNIIUM QUÆRATUR.

§. 158. *Quo casu post quinquennium de statu defunctorum queratur, vel non?*

§. 158. **I**N hujusmodi actionibus præjudicialibus aut in deteriorem conditionem alicujus status retractabatur, aut in meliorem se quis vindicare conabatur. Hanc operam & defuncto unusquisque præstare poterat quocumque tempore *L. 2. §. ult. l. 3. D. h. t.* Priore casu ne fisco quidem, nedum privato, de statu defuncti agere licebat post quinquennium *L. 1. pr. D. h. t.*

TITULUS XVI.

DE COLLUSIONE DETEGENDA.

§. 159. *Collusionem detegentis premium.*

§. 159. **C**OLLUSIO dicebatur prævaricatio ejus, qui ita cum servo, aut liberto simulare contendebat, ut pro libero, ingenuove absolveretur. Quo ipso cum ali-

aliquando amplissimus ordo inquinaretur, SC. sub Domitiano cautum est, ut qui collusionem detexisset, ac probasset, ei iste homo, si servus esset, addiceretur *l. 1. D. h. t.* Cui delationi Marcus imp. quinquennium continuum a die, quo lata fuerat sententia, præsinivit *l. 2. pr. §. 1. 3. D. h. t.*

L I B E R X L I.

TITULUS PRIMUS.

DE ACQUIRENDO RERUM DOMINIO.

§. 160. *Connexio.* §. 161. *Dominium quid, & quotuplex?* §. 162. *Ejus causa.* §. 163. *Modi acquirendi vel naturales, vel civiles.* §. 164. *Naturales vel originarii, vel derivativi.* §. 165. *Et hinc naturales sunt occupatio, & traditio.* §. 166. *Occupatio quid, & de ea axiomata.* §. 167. *Ejus species.* §. 168. *Venatio quid?* §. 169. *De ea axiomata.* §. 170. *Quid juris circa ferarum venationem?* §. 171. *Quid circa occupationem animalium mansuetorum, & mansuefactorum?* §. 172. *Occupatio bellica.* §. 173. *Inventio.* §. 174. *In primis thesauri.* §. 175. *Quid juris in thesauro invento?* §. 176. *Accessio quid, & quotuplex?* §. 177. *De accessione naturali axiomata.* §. 178. *Fœtura, & insula nova.* §. 179. *Alluvio, & vis fluminis.* §. 180. *Alveus derelictus.* §. 181. *Usus harum acquisitionum hodiernus.* §. 182. *de accessione industriali axiomata.* §. 183. *Cui adquirantur accessiones per inclusionem, adferruminationem, intexturam, inadificationem, scripturam, picturam?* §. 184. *Qua ællio adversus includentem, adferruminantem, intextentem detur?* §. 185. *Qua adversus adificantem, vel dominum soli?* §. 186. *Qua adversus dominum chartæ, vel pingentem?* §. 187. *Adquisitio per specificationem.* §. 188. *Per commixtionem, & confusionem.* §. 189. *Accessio mixta per sationem, & implantationem.* §. 190. *Per fructuum perceptionem.* §. 191. *Quos fructus suos faciat b. f. possessor?* §. 192. *Modus acquirendi derivatus per traditionem.* §. 193. *Ea quomodo fiat?* §. 194.

§. 194. *Per quem?* §. 195. *Quomodo ea transferatur dominium?* §. 196. *Modi acquirendi civiles.*

§. 160. **L**ibrum hunc quadragesimum primum, & aliquor sequentes, digestores destinarunt DOMINIO, & POSSESSIONI. Et hoc quidem primo titulo tractatum habemus de acquirendo rerum dominio, quem satis accurate alibi dedimus enucleatum (*Inst. §. 331. seq.*). (Conf. quoque *Elem. jur. nat. & gent. lib. I. c. 10.*).

§. 361. DOMINIUM est jus in re corporali (P. II. §. 78.) ex quo facultas de ea disponendi, eamque vindicandi nascitur, nisi vel lex, vel conventio, vel testatoris voluntas obstat (*Inst. §. 335.*) L. 21. C. *mand. L. ult. C. de reb. alien.* Ubi illa facultas disponendi, & vindicandi in una persona ita conjuncta est, ut ea utraque in solidum uti possit, dominium hoc vocatur PLENUM: ubi ita diversa inter duas, ut altera omnem utilitatem cum jure vindicandi, altera aliquid ex disponendi facultate habeat MINUS PLENUM (a) idque hinc in UTILE, & DIRECTUM dispescitur (*Inst. §. 337.*)

§. 162. Dominia rerum cujuscumque generis, quum non natura, sed a gentibus distincta sint L. 5. D. *de just. & jur.* debent suas causas habere. Ex *caussa*, vel *proxima* sunt, vel *remota*. *Remota*, tantum TITULUM, & jus ad rem (b) *proxima* ipsum DOMINIUM, & jus in re tribuunt; & hinc nobis ADQUIRENDI vocantur (*Inst. §. 339.*)

§. 163.

(a) Tale dominium divisum animadvertimus in FEUDO, EMPHITÈSI, SUPERFICIE; quamvis alii, perosi vocabulum a doctoribus inventum, has species ad usumfructum, & quidvis aliud potius, quam dominium utile, referre malint. Nos in verbis sumus faciles.

(b) Hinc est, quod in acquisitione *derivativa*, præter titulum ad transferendum dominium habilem, requiritur TRADITIO L. 20. C. *de pact.* Quod quamvis ex jure naturali non possit demonstrari; GROTIUS *de jur. bell. & pac. II. 6. 1. 2.* jure tamen civili expeditum est. Citra traditionem tamen, vel dominium, vel aliud jus in re acquiritur I. Per *pactum hypothecæ* (P. IV. §. 2. 2.) L. 1. pr. D. *de pign. act. II.* Per *ultimas voluntates* (P. V. §. 231. 2.) L. *ult. D. de serv. leg.*
L. 19.

§. 163. Tituli qui sint ad transferendum dominium habiles, mox videbimus (Tit. 4. seq.) Jam de MODIS ADQUIRENDI videndum. Hi prout aut ipso jure gentium, aut jure civili introducti sunt; ita vel NATURALES, vel CIVILES adpellantur §. 12. Inst. de rer. divis.

§. 164. NATURALIBUS dominium vel primum adquiremus, quum antehac res in nullius fuerit dominio; vel illud ab alio in nos transfertur: Priores acquirendi modos ORIGINALIOS; posteriores DERIVATIVOS vocat GROTIUS de jur. bell. & pac. II. 3. 1. Originariis vel SIMPLICITER ipsam rei substantiam, vel SECUNDUM QUID ejus accessiones atque incrementa nanciscimus. PUFENDORFF. de jur. nat. & gent. IV. 6. 12

§. 165. Si simpliciter ipsam rei substantiam, in nullius antea dominio constitutam, adquirimus, dicitur OCCUPATIO; si secundum quid, quæ rei accedunt, nostra facimus, ACCESSIO; denique ubi dominium ab alio in nos transfertur, TRADITIO, qui sunt tres illi modi acquirendi naturales, ad quos reliqui omnes commode referuntur.

§. 166. OCCUPATIO ergo est adprehensio rerum corporaliū nullius (a) cum animo sibi habendi l. 3. pr. D. h. r. Ex qua definitione fluunt axiomata: I. Quæ nullius sunt, cedunt occupanti L. 3. pr. C. h. r. II. Occupatio fit animo, & actuque corporali simul III. Quæ adprehendi, custodiaque coærceci nequeunt, eæ nec occupari possunt l. 3. §. 2. D. h. r.

§. 167. Quandoquidem ergo OCCUPATIO pertinet ad res nullius (§. 166.) res nullius autem habeantur non modo feræ bestię, & res aliæ a nemine adhuc occupatæ; verum etiam personæ, & res hostium (b) facile patet, tres esse

occu-

L. 19. §. 1. D. quemadm. serv. amitt. III. Per adjudicationem in tribus judiciis divisijs (Inst. §. 339. **) §. ult. Instit. de offic. jud. IV. Per promissionem servitutum negativarum, quæ sui natura nec traditionem, nec quasi traditionem admittunt (P. II. §. 158. 2.).

(a) Res nullius autem sunt, quæ vel nunquam fuere in dominio §. 12. 22. Inst. de rer. divis. vel pro derelictis habitæ, eoque animo abjectæ sunt, ut eas dominus in numero rerum suarum amplius habere nolit §. 46. Inst. eod. L. 1. L. 2. §. 1. L. 5. §. 1. D. pro derelict.

(b) Vid. h. i. §. 1. D. de adquir. vel amitt. possess. Eleganter

occupationis species; VENATIONEM, OCCUPATIONEM BELLICAM,
& INVENTIONEM.

§. 168. VENATIO est occupatio ferarum bestiarum L. 1. §. 1. D. de adquir. rer. dom. FERÆ bestiae dicuntur, quæ libere vagantur, nec sine vi occupantur, quo & pavones, columbas, apes referunt jura nostra §. 14. 15. Inst. de rer. divis. quamvis commodius bestiae dividi possint in mansuetas, quales sunt omnia animalia domestica; mansuesactas, id est, domi nostræ cicuratas, & feras (Inst. §. 345. *).

§. 169. De his ergo axiomata notanda: I. Fera bestiae sunt nullius l. 1. §. 1. l. 3. pr. D. h. tit. §. 12. Instit. de rer. divis. II. Mansueta animalia sunt in dominio, uti & mansuesacta, quamdiu hæc animus redeundi nondum deposuerunt l. 4. l. 5. §. 6. D. h. t.

170. Quum ergo feræ bestiae sint nullius (§. 169. 1.) sequitur (1. Ut cedant occupanti L. 1. §. 1. l. 3. pr. D. h. t. (2. Ut non sufficiat vulneratio; sed opus præterea sit adprehensione, sive manu, sive instrumento venatorio facta l. 5. §. 1. l. 55. D. h. t. (3. Ut nihil intersit, sive in nostro fundo ceperimus feram, sive in alieno, modo non prohibeamur ingressu fundi a domino L. 3. §. 1. D. h. t. L. 16. D. de serv. prad. rust.

§. 171. Ex posteriore axiomate colligimus (1. Eum, qui mansueta alterius animalia occupat, furtum committere L. 5. §. 6. l. 44. D. h. t. (2. Mansuesactum, æque ac ferum animal nostrum esse desinere, simul ac hoc evaserit custodiam nostram (a) & difficilis sit persecutio l. 3. §. 2. D. h. t. illud

ter PUFENDORFF. de jur. nat. & gent. IV. 6. 14. scribit: sciendum est, per statum hostilem, uti cetera jura pacifica, ita & effectum dominij abrumpi, hætenus, ut non amplius quis teneatur ab istius rebus manus abstinere, nisi qua humanitas suaserit. In bello ergo res hostium in ordine ad alium hostem redduntur veluti dominio vacuæ: non quod hostes per bellum ipso jure rerum suarum domini esse desinant; sed quia illorum dominium non obstat hosti, quo minus eas res auferre, sibi que habere possit, prorsus uti ad res vacuæ dominium sola adprehensio sufficit.

(a) Id quod singulare est in animalibus. Alioquin enim jus in re est perpetuum, non momentaneum (Inst. §. 333. 1.) adeo ut servus etiam ex fuga retrahi, & a domino vindicari possit.

illud veto animum revertendi posuerit l. 4. l. 5. §. 1. *D. h. t. §. 15. Inst. de rer. divis.*

§. 172. OCCUPATIO BELLICA est occupatio personarum, & rerum hostilium, tamquam rerum nullius (§. 167. *). Ex qua definitione fluit (1. Ab hostibus capta (a) statim victoribus adquiri L. 5. §. ult. l. 7. pr. *D. h. t.* non tamen (2. Militibus stipendiariis, sed rei publicæ, cujus auspiciis bellum geritur L. pen. *D. ad leg. Jul. pecul.* nisi ex mobilibus quædam his ultro concedantur in præmium virtutis, vel illi jussu, atque auctoritate imperatoris prædam egerint L. 36. §. 1. *C. de donat.* (3. Hosti idem jus esse, quod nobis; adeoque (4. Non prius res captas nostras esse, quam illa intra præsidia nostra pertulerimus L. 5. §. 1. *D. de capt. & postlim.*

§. 173: INVENTIO denique est occupatio rerum inanimatorum, quæ vel natura nullius, vel pro derelictis habitæ sunt (§. 166. *) L. 1. §. 1. l. 3. §. 3. *D. de adquir. vel amitt. poss.* Ex qua definitione patet (1. Ita adquiri posse gemmas, lapillos, margaritas, in littore maris repertas §. 18. *Inst. de rer. dom. l. 3. pr. D. h. t.* non autem (2. Res amissas §. 47. *Inst. h. t.* nec (3. Oves, & pecora a lupis erepta (§. 171. *) l. 8. §. ult. *D. fam. ercisc.* nec (4. Bona naufragorum L. 21. §. 1. *D. de adqu. poss. Auth. Navigia. C. de furr.*

§. 174. Res nullius etiam est THESAURUS; id est, vetus depositio pecuniæ, cujus non exstat memoria L. 31. §. 1. *D. h. t.* Sed quum apud veteres adquisitio thesauri inter occupationem, & accessionem fluctuaret §. 39. *Inst. h. t. l. 31. §. 1.*

possit. GROTIUS: *de jur. bell. & pac.* II. 8. 3. & pecora; a lupis erepta, nostra maneat l. 8. §. ult. *D. fam. ercisc.*

(a) Non ergo in bello civili, quia in eo non sunt justii hostes. Hinc nec capta hujusmodi bellis sunt capientium. GROTIUS: *de jur. bell. & pac.* 3. 6. 27. & Vespasianus victor bello civili legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. SÆTON: *Vesp. cap.* 10. Multo minus itaque bello civili capti homines in servitutem redigebantur; sed tantum proscriptio habebat locum. Immo plerumque captivos in bello civili ideo interfectos legimus; quia in servitutem redigi non poterant. GROTIUS: *ibid.* 3. 7. 5. 3.

§. 1. *D. h. t.* has sententias ita conciliavit Hadrianus (vid. SPARTIAN. *Hadrian. c.* 18.) ut utrumque acquirendi modum conjungeret.

§. 175. Ex eo itaque principio sequebatur (1. Ut, si quis in loco suo sine artibus odiosis thesaurum invenerit, is totus inventori cederet §. 39. *Inst. de rer. div. l.* 63. *pr. D. h. t. l. un. C. de thesaur.* (2. Ut thesaurus, in loco alieno, vel publico, casu fortuito inventus, merito inter inventorem (a) & loci dominum dividatur *d. §. 39. l.* 83. *pr. D. h. t.* non autem, si data opera quæsitus sit in fundo alieno *l. un. C. de thesaur.* nec si artibus magicis quæsitus; quo casu fisco cedit *l. un. C. eod.*

§. 176. Alter modus acquirendi originarius est ACCESSIO, qua adquirimus, si quid vel *natura*, vel *industria* nostræ, nostrorumve, vel *utraque* rei nostræ accedat incrementi (§. 165.). Unde recte in NATURALEM, INDUSTRIALEM, & MIXTAM dividitur.

§. 177. Quamvis itaque, quod *natura* rei nostræ accedit, incrementum nostrum fiat (§. 176.) subtilius tamen veteres philosophati sunt, simulque ad istius incrementi originem respexerunt. Unde axiomata; I. Incrementum, quod vel nullius ante fuit, vel incertæ originis, rei nostræ adjunctum nostrum est. II. Quod ad alium pertinet, manet in ejus, cujus antea fuit, dominio.

§. 178. Ex iis axiomatibus sequebatur (1. Ut quidquid ex *venire nostro* nascitur, nostrum sit: §. 19. *Inst. de rer. div. §. ult. Inst. de jur. person.* (2. Ut *insula*, in mari nata, sit nullius, & cedat occupanti *l. 7. §. 3. D. h. t.* in flumine nata adquiratur iis, qui prope ripam prædia possident, pro modo prædiorum, & quidem, si in medio flumine nata sit, his, qui utrimque agros habent communes; sin propius ab alterutra ripa emerferit, dominis agrorum, in hac ripa sitorum, propria sit (b) §. 22. *Inst. de rer. div. l. 7.*

§. 3.

(a) Quid vero, si mercenarius, ad effodiendam cellam subterraneam conductus, thesaurum repererit? Vid. BYNKERSHOEK. *Observ. 2. 4. p.* 122.

(b) Genuina ratio est, quia si *insula* in medio flumine nata, particulæ ab utriusque ripæ agris; sin ad alteram ripam,

§. 3. l. 29. D. de adq. rer. dom. (3. Ut ager , in insulæ formam redactus , prioris domini maneat L. 7. §. 4. l. 30. §. 2. D. h. t.

§. 179. Eodem modo sese res habet in ALLUVIONE , & VI FLUMINIS . Quia enim (1. (1. Illa est agri nostri incrementum , latens , atque incertæ originis (§. 177. 1.) §. 20. Inst. h. t. hinc nostra fit (a) L. 7. §. 1. D. h. t. (2. Hæc autem , quia semel , simulque partem terræ fundi nostri adjungit §. 21. Inst. h. t. non mutat dominium (§. 177. 2.) nisi prior dominus interea , dum pars avulsa cum fundo nostro coaluit , arboreſque in fundum nostrum radices egerunt , eam non vindicavit L. 7. §. 2. D. h. t.

§. 180. Denique ex his axiomatibus (§. 177. 1. 2.) facile reddimus rationem (1. Cur alveus , a flumine derelictus , similiter sit eorum , qui utrimque prædia possident , pro modo prædiorum l. 7. §. 5. D. h. t. (2. inundatio autem speciem fundi non mutet L. 7. §. 6. D. h. t. §. 24. Inst. de rer. divis.

§. 181. Multa in his omnibus hodie aliter se habent . Quia enim , quæ Romanis Jctis res nullius visæ sunt , hodie in territoriis , per universitatem quæſitis , ipsius populi esse censeantur ; populus autem eas tamquam res , quæ divisionem non commode admittunt , imperantibus tamquam jura regalia concesserit ; hinc plerisque locis *venationes , inventio rerum in littore maris , itemque nova insula , alluviones majores ; alvei derelicti* sunt principum , vel eorum , quibus princeps ea per modum investituræ , vel privilegiis concessit (Conf. Elem. jur. Germ. Libr. 2. tit. 1. seq.)

§. 182. Hæc de accessione naturali . Quum vero etiam , quod *industria nostra* rei nostræ accedit , nostrum fiat (§. 176.) consequens est I. Ut hic semper accessorium sequatur suum principale L. 26. §. 1. D. h. t. II. Ut tamen non patia-

ex illius ripæ agris avulsæ censeantur (§. 177. 1.) . Ager a flumine circumdatus , jam antea fuit in dominio : ergo & manet (§. 177. 2.) .

(a) Modo ager noster sit arcifinius L. 16. D. h. t. l. 1. §. 6. D. de flum. Qui agri sint arcifinii , alio loco exposuimus (Inst. §. 358. *) .

patiatur æquitas, alterum cum alterius damno locupletioſem fieri.

183. Ex priore axiomate inferimus (1. Gemmam auro nostro INCLUSAM nobis cedere L. 19. §. 13. *D. de aur. arg. leg.* (2. Rem, per ADFERRUMINATIONEM rei meæ adjunctam meam fieri L. 27. *pr. D. h. r.* (3. Purpuram, vestimento nostro INTEXTAM, accessionis vice cedere vestimento §. 26. *Inst. h. r.* (4. Quod solo INÆDIFICATUR, solo cedere L. 7. §. 10. 12. *D. h. r.* §. 29. *Inst. de rer. divis.* (5. SCRIPTURAM cedere chartæ L. 9. *D. h. r.* §. 30. *Inst. h. r.* (6. Idem etiam placuisse acutioribus in PICTURA L. 23. §. 3. *D. de rei vind.* quamvis Justinianus, aliorum sequutus sententiam, ob artis dignitatem, tabulam picturæ cedere jusserit §. 34. *Inst. h. r.*

§. 184. Ex altero axiomate (§. 182. 2.) collegerunt (1. Tribus prioribus casibus dominis materiæ, adjunctæ contra eos, qui in bona fide sint, dari actionem ad exhibendum L. 23. §. 5. *D. de rei vind.* vel conditionem sine causa §. 26. *Inst. de rer. divis.* sin hi mala fide possident, actionem furti, & conditionem furtivam d. §. 26. *ead.*

§. 185. Nec minus inde patet ratio (2. Cur domino materiæ, qua alter in suo ædificavit, contra ædificantem detur actio DE TIGNO JUNCTO in duplum; & cur (3. Diruto ædificio, a malæ fidei possessore præterea materiam vel vindicare, vel ad exhibendum agere possit §. 29. *Inst. de rer. div.* (4. Cur, si quis sua materia in aliena solo ædificavit, is in possessione bonæ fidei constitutus (a) dominum soli, ædificium vindicaturum, exceptione doli mali repellat, donec pretium persolverit; (5. Malæ autem fidei possessor dominium materiæ amittat §. 30. *Inst. eod. l. 7.* §. 12. *D. h. r.*

§. 186. Denique ex hoc æquissimo axiomate (§. 182. 2.) consequitur (6. Ut & scribenti contra dominum chartæ; & (7. Domino tabulæ contra bona fide pingentem detur actio in

(a) Si enim, qui ædificavit, non possidet, nulla prodita est actio, quamvis, quum pro ædificante eadem militet regula æquitatis (§. 180. 2.) ei actio in factum merito danda sit (*Inst. §. 366. **).

in factum l. 23. §. 5. D. de rei vind. (8. Contra mala fide de pingentem in mundo fit actio furti, & condictio furtiva; vel actio in rem utilis §. 34. Inst. de rer. div. l. 9. §. 2. D. h. t.

§. 187. Accessionis industrialis species etiam est SPECIFICATIO, qua quis ex aliena materia suo nomine novam speciem facit. Sed quum inter diversæ sectæ Ictos conceptaretur, formare, an materia pro accessorio habenda sit: MERRILL. Obs. 1. 21. Justinianus (1. Iis accessit, qui, si res ad priorem formam reduci posset, dominum materiæ; sin reduci nequiret, specificantem præferebant §. 25. Inst. de rer. divis. (2. Domino materiæ specificantem posteriore casu in tantum teneri voluit, in quantum factus sit locupletior L. 23. §. 5. D. de rer. vind.

§. 188. Eodem pertinent COMMIXTIO rerum aridarum, & CONFUSIO liquidarum. De quibus cautum (1. Ut confusa, commixtaque utriusque domini voluntate communia sint L. 7. §. 8. D. h. t. (2. Ut res, unius voluntate confusa, fiant confundentis; sin commixtio unius voluntate facta, unusquisque suam materiam vindicare possit L. 5. pr. D. de rei vind. (3. Ut idem obtineat, si res casu fortuito confusæ, commixtæve sint §. 24. Inst. h. t.

§. 189. Denique quum quod & naturæ beneficio, & industria rei nostræ accedit, nobis adquiratur (§. 176.) consequens est (1. Ut quod in agro nostro satum est, nostrum sit deductis impensis. (2. Ut arborum, & plantarum dominium ex radice æstimandum sit (a) §. 36. Inst. de rer. div. adeoque (3. arbor, vel planta solo implantata solo cedat, si radices egerit; antea autem possit a domino vindicari L. 7. §. ult. D. h. t. §. 31. Inst. de rer. divis. (4. Ut arbor, in confinio posita, sit ejus, cujus in fundum radices

(a) Antea enim non potest pro accessorio soli haberi; quia commode separari potest. Vid. l. 9. §. 2. D. de damn. inf. Ceterum tam subtiliter non philosophantur Germanicæ originis gentes, quæ potius ad stipitem, & ramos respiciebant. Jus Sax. Prov. 2. §2. Ita & Belgis videtur. HUBER. Prælect. Inst. h. tit. §. 41. (Conf. Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 3. part. 1. §. 70.

dices egit; adeoque communis pro indiviso, si in utriusque fundum radices egerit L. 7. §. ult. l. 8. pr. D. h. t. (5. Ut eruta semper pro diviso communis habeatur L. 19. D. com. div.

§. 190. Denique ad accessiones mixtas & FRUCTUUM PERCEPTIONEM referimus. Is enim, qui rem alienam bona fide non interrupta, & justo titulo possidet, loco domini est L. 48. pr. D. h. t. Quemadmodum ergo dominus fructus omnes, tamquam accessionem rerum suarum, capit; ita & bonæ fidei possessor fructus percipiendo suos facit L. 23. pr. §. 1. l. 48. D. h. t.

§. 191. Positis itaque his principiis, facile patet (1. Nihil interesse, sive naturales sint fructus, sive industriales: neque ob stare nobis §. 35. Inst. de rer. divis. l. 45. D. de usur. (2. Bonæ fidei possessorem fructus suos facere percipiendo; adeoque (3. Exstantes restituere cogi domino supervenienti; non autem (4. Consumtos, quantumvis iis sit factus locupletior L. 22. C. de rei vind. l. 4. §. 2. D. fin. regand.

§. 192. Vidimus modos acquirendi naturales originarios. Sequitur DERIVATIVUS, qualis est sola TRADITIO (§. 165.). Hac vero est modus acquirendi naturalis, quo dominus, qui jus, & animum alienandi habet, rem corporalem ex justa causa in accipientem transfert §. 40. 42. Institut. de rer. divis.

§. 193. Quum ergo traduntur res corporales (§. 192.) sequitur (1. Ut rerum incorporalium nulla sit traditio, sed quasi traditio, cujus loco est ex parte concedentis patientia, ex parte accipientis usus, vel exercitium L. 1. §. ult. D. de serv. rust. prac. l. ult. D. de serv. (2. Ut traditio rei mobilis fiat e manu in manum; rei immobilis inductione in fundum, prædiumve L. 8. de adquir. poss. l. 3. §. 1. D. eod. (3. Ut possessio tradenda sit vacua L. 3. §. 1. D. de alt. emt. (4. Ut perinde sit; sive ipsa res tradatur, sive signum aliquod rei, quæ traditio vocatur SYMBOLICA L. 1. §. penult. D. de adqu. poss. (5. Ut sufficiat etiam demonstratio e longinquo; id est traditio LONGA MANU l. 79. D. solut. vel (6. Fictio, rem tradi, quam jam ex alia causa accipiens possidet, quæ est BREVI MANU traditio §. 34. Inst. h. t.

§. 194. Quum traditionem fieri oporteat a domino, alienandi

nandi jus habente (§. 192.) consequens est (1. Ut & procurator tradere possit, si mandato instructus sit l. 9. §. 4. D. h. t. (2. Ut non dominus non transferat tradendo dominium; sed tantum conditionem usucapiendi. (3. Ut pupillus, alique, qui alienare non possunt, dominium traditione non transferant pr. §. 2. Inst. quib. alien. lic.

§. 195. Denique quum in tradente etiam alienandi animus, & justam causam esse oporteat (§. 192.) consequens est (1. Ut sine titulo non transferatur dominium l. 31. D. h. t. §. 40. Inst. de rer. divis. (2. Ut in emptione ne quidem sufficiat titulus, nisi & venditori pretium solutum, vel hic emptoris fidem sequutus sit §. 51. Inst. de rer. divis. l. 19. D. de contr. emt. (3. Ut omnino sufficiat animus transferendi dominium, quamvis persona accipiens incerta sit. Quo pertinet *jactus missilium* (a) §. 45. Inst. de rer. divis.

§. 196. Et hi quidem sunt modi acquirendi *naturales*. CIVILES sunt, vel UNIVERSALES; veluti I. *hereditatis adquisitio*, II. *Bonorum possessio*, III. *Arrogatio*, IV. *additio bonorum libertatum conservandarum causa*, de quibus supra jam actum: vel SINGULARES, veluti I. *Usucapio*, de qua titulo hujus libri tertio, II. *donatio*, de qua libro XXXIX. III. *Legatum*, & IV. *Fideicommissum singulare*, de quibus libro XXX. & sequentibus plura diximus.

TITULUS II.

DE ADQUIRENDA, VEL AMITTENDA POSSESSIONE.

§. 197. *Possessionis definitio*. §. 198. *Divisio*. §. 199. *An sit jus in re?* §. 200. *De possessione axiomata*. §. 201. *Quis possessionem adquirat?* §. 202. *Quarum rerum?* §. 203. *Quo modo?*

(a) Potest tamen hæc adquisitio missilium etiam ad occupationem referri. Jacta enim missilia sunt eo animo, ut qui spargit, ea nolit in rebus suis habere. Ergo pro derelictis habentur (§. 166. *) adeoque cedunt occupanti (§. 166. 1.) De ritu spargendi missilia vid. VINN. ad §. 45. Inst. de rer. divis.

modo? §. 204. Quid constitutum possessorium? §. 205. Quomodo possessio retineatur? §. 206. Quomodo amittatur? §. 207. Ejus effecta.

§. 197. **H**actenus de dominio. Sequitur possessio (§. 160.) Possidere veteribus est habere, tenere, destinere, κρατεῖν, κατέχευ. Idque verbum non a positione sedium l. 1. pr. D. h. r. sed a possum, & federe ductum est (a). Unde possessio in sensu naturali, & grammatico est nuda rei detentio l. 2. §. 1. D. pro hered. sive aliquo jure in re, extra dominium, sive nullo fundamento nitatur l. 12. pr. D. h. r. l. 37. D. de acqu. rer. domin. l. 15. §. 1. D. qui satisfat. cog. In sensu civili, & juridico detentio rei corporalis cum animo sibi habendi l. 1. §. 9. D. de vi, & vi arm. l. 2. §. 1. D. pro hered.

§. 198. Qui hunc animum sibi rem habendi ita habet, ut non aliter credat, quam se esse dominum, is BONÆ FIDEI; qui non ignorat, se dominum non esse, MALÆ FIDEI possessor dicitur. Ita, & NON VITIOSA possessio est, ubi quis nec VI, nec CLAM, nec PRECARIO possidet (b) VITIOSA contra, ubi vitiorum horum aliquod adest l. 3. §. 2. D. h. r. Denique quæ justo titulo nititur, JUSTA; quæ eo destituta est, INJUSTA possessio adpellatur l. 3. §. 5. D. h. r.

§. 199. Non ergo possessio est juris, sed facti (c) l. 29. D. h. r.

(a) Quæ notio potentiae etiam est in Græco κρατεῖν, quod & possessionem, & potestatem significat. Et hinc est, quod & Horatius *Odi* 1. 3. 1.

Sic se diva potens Cyprî, dixit, pro quæ possides Ciprum, Κύπρον κρατούσα; & Epod. 18. 1. silvarumque potens Diana, pro possidens silvas. Add. MURET. *Epist.* 3. 87.

(b) DONAT. ad verba TER. *Eunuch.* 2. 3.

Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas.

Secundum jus, inquit, loquutus est:

Nam his tribus mala fide aliquid possidetur.

(c) Potest quidem & juris esse, quatenus effectus aliquis inde emergit; puta facultas se in possessione tuendi, & amissam recuperandi; ipsa tamen possessio meri facti est; quippe detentio rei corporalis, & jus illud inde natum momentaneum est, reque ablata exspirat l. 7. l. 15. D. h. r.

D. h. t. 19. *D. quib. ex causf. maj.* Adeoque falli videntur, qui possessionem *jus in re* vocant. Divisionem enim *juris in re*, & ad *rem* ad petitoria, non possessoria, judicia pertinere, recte observavit ULR. HUBER. *Digress.* 4. 10. 4.

§. 200. Jam facile intelliguntur axiomata: I. Possessionem ADQUIRIMUS animo, & corpore simul *L. 3. §. 1. l. 8. l. 51. D. l. 4. C. b. t.* II. Possessio solo animo RETINETUR, quandiu alius eam non adprehendit §. 5. *Inst. de interd. l. 3. §. 7. l. 30. §. 5. D. h. t.* III. Quemadmodum ea acquiritur; ita & ordinarie AMITTITUR *L. 8. D. h. t. l. 153. D. de reg. jur.*

§. 201. Quum itaque possessionem animo, & corpore simul ADQUIRAMUS (§. 200. 1.) consequens est (1. Ut acquirere eam possint omnes, qui animum sibi habendi habere possunt; adeoque (2. Etiam pupilli infantia majores, etiam sine tutoris auctoritate (P. IV. §. 336. 1.) *l. 32. §. 2. D. h. t.* non autem (3. Furiosi *L. 5. D. de reg. jur. l. 1. §. 3. D. h. t.* (4. Ut & tutores, curatores, procuratores *l. 10. pr. D. h. t. l. 1. C. b. t.* modo id eo animo faciant, ut nobis adquirant *l. 1. §. 20. D. h. t.* multoque magis (5. Liberi, & servi, in potestate nostra constituti, possessionem nostro nomine adprehendere possint *L. 1. §. 5. l. 4. D. h. t.*

§. 202. Ex eodem axioma discimus (1. Proprie possessionem adprehendi posse rerum corporalium; adeoque (2. Incorporalium tantum esse quasi possessionem *L. 10. D. si serv. vind. l. 23. §. 2. D. ex quib. causf. maj.* (3. Adprehendi posse possessionem rerum, non personarum liberarum *l. 23. §. 2. D. h. t.* quamvis earum possessio semel acquisita b. f. retineri possit, donec ad libertatem proclament. (4. Acquiri non posse possessionem rerum, commercio hominum exemptarum *l. 30. §. 1. D. h. t.* multoque minus (5. Jam ab aliis possessarum, vel quarum non est vacua possessio *L. 2. l. 3. C. l. 3. §. 5. D. h. t.*

§. 203. Denique ex hoc primo axioma consequitur (1. Ne possessionem hereditatis quidem ipso jure ad heredes transire, sed esse adprehendendam *L. 23. pr. l. 30. §. 5. D. h. t.* (2. Sufficere qualemcumque adprehensionem, vel ingressum in rem immobilem; adeoque (3. Nec opus esse, ut quis omnes glebas circumambulet *l. 3. §. 1. l. 48.*

l. 2. C. h. t. nec (4. inutile esse adprehensionem fictam ; veluti acceptis clavibus , adposita custodia L. 1. §. 21. l. 51. D. h. t. (5. Animum , & causam possessionis adesse oportere , & eam quidem non erroneam , sed veram L. 34. pr. D. h. t. nec (6. Sibi quemquam eam possidendi causam mutare posse L. 2. §. 19. l. 19. pr. D. l. 5. C. h. t. l. 33. §. 1. D. de usurp. & usuc.

§. 204. Et hinc (§. 203. 4.) facile intelligitur , quid sit CONSTITUTUM POSSESSORIUM , nempe fictio juris , qua is , qui se constituit nomine alieno rem possidere , quam detinet , fingitur , eam tradidisse alteri , isque possessionem transtulisse iterum in constituentem . Ex qua definitione inferimus (1. Possessorium constitui posse vel per conventionem expressam l. 18. pr. D. h. t. vel tacite ; vel venditor ante rei traditionem eam conducat ab emtore l. 77. D. de rei vind. vel usumfructum retineat L. 28. C. de donat. (2. Eam clausulam non involvere reservationem dominii. ZACH. HUB. *Observ. rer. iud.* 27. p. 92. (3. Ejus hunc esse effectum , ut venditor absque novo traditionis actu desinat possidere , & quasi minister corpore suo dumtaxat alienae possessioni incumbat L. 18. pr. D. h. t.

§. 205. Quumque possessio semel acquisita solo animo RETINEATUR (§. 200. 2.) consequens est , ut & per alium , veluti per inquilinum , colonum , commodatarium , depositarium , usufructuarium possidere possimus L. 3. §. 12. l. 9. D. h. t. (1. Ut tamen hoc cesset , si quis , veritus vim majorem , redire nolit l. 7. l. 25. §. 2. fin. D. h. t. (3. Ut & servum nostrum fugitivum tamdiu possideamus , quamdiu ille a nemine alio possidetur L. 15. D. h. t. (4. Ut ex rigore juris possessionem retinere non possit furiosus ; quamvis utilitatis causa receptum sit , ut possessionem , ante furorem acquisitam , retinere possit L. 4. §. 3. D. de usurp. l. 44. §. 6. D. eod. l. 27. D. h. t.

§. 206. Denique quum possessio eodem modo ordinarie (a) amittatur , quo acquisita est (200. 3.) consequens

(a) Ordinarie dicimus . Nam & ab invito amittitur , si quis rem perdidit , & ignorat , ubi sit , & tertius possessionem invasit l. 25. pr. & 44. D. l. h. t. vel si res. vi. aut furto

quens est (1. Ut possessionem amittamus vel per traditionem l. 3. §. 9. D. h. t. vel (2. Per derelictionem l. 44. §. ult. D. h. t.

§. 207. Ceterum possessionis effecta sunt plurima. Nam (1. Liberat a probatione, & editione tituli (P. IV. §. 120. 8.) l. 11. C. de pet. her. l. 28. C. de rei vind. (2. In pari causa melior est conditio possidentis . 2. §. 9. D. uti poss. & hinc (3. Pro rei possessore in dubio pronuntiandum l. 125. l. 128. D. de reg. jur. (4. Potest possessor se privata auctoritate in possessionem tueri l. 1. C. unde vi, ac deficientem confessim iterum dejicere l. 3. §. 9. l. 17. D. de vi, & vi arm. (5. Possessor b. f. fructus perceptos lucratur (§. 170. seq.) (6. Idem rem, justo titulo, per tempus lege definitum possessam, usucapione suam facit. Unde proxime agitur de usucapione.

TITULUS III.

DE USURPATIONIBUS, ET USUCAPIONIBUS.

§. 208. Usucapionis fundamentum. §. 209. Definitio usucapionis. §. 210. Et prescriptionis. §. 211. Usucapio, & prescriptio longi temporis in unum conflata. §. 212. Axiomata. §. 213. Qui usucapere possint? §. 214. Quas res? §. 215. Quibus non currat prescriptio? §. 216. Ad usucapionem requiritur BONA FIDES. §. 217. JUSTUS TITULUS. §. 218. REI QUALITAS. §. 219. TEMPUS LEGE DEFINITUM. §. 220. CONTINUA POSSESSIO. §. 221. Usurpatio quid? §. 222. Prescriptio longissimi temporis. §. 223. Triginta annorum. §. 224. Quadraginta, & centum annorum. §. 225. Immemorialis. §. 226. Usus hodiernus. §. 227. Titulus pro soluto.

§. 208.

to ablata l. 7. l. 15. D. h. t. vel si prætor alium in possessionem rerum nostrarum immisit l. 30. §. 2. D. h. t. An etiam, si depositarius rem depositam furti faciendi causa contrectavit? Distinguit PAULLUS l. 3. §. 18. D. h. t. sed absolute affirmat PAPINIANUS l. 47. D. h. t. Vid. tamen HUBERI Prælect. Pand. h. t. §. 4.

§. 208. **Q**uia ergo inter præcipua effecta possessionis est USUCAPIO (§. 207. 6.) ejus fundamentum jam paullo ante ostendimus. Quum enim, quæ nullius sunt, cedant occupanti (§. 166. 1.) & res pro derelictis habitæ pro rebus nullius habeantur (§. 166. *) nihil sane æquius est, quam id, quod quis b. f. & justo titulo tempore longo possedit, & ab altero non est vindicatum, possidenti adquiri GROT. de jur. bell. & pac. II. 4.

§. 209. Itaque USUCAPIO nihil aliud est, quam *adjectio* (vel, uti apud ULPIAN. *Fragm.* XIX. 8. & ISID. *Orig.* V. 25. legitur, ADEPTIO) *dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti* L. 3. D. h. t.

§. 210. Ab hac vero olim differebat quam maxime PRÆSCRIPTIO, quæ erat *exceptio, qua is, qui longo, vel longissimo tempore rem possederat, sed adversus dominum tenebatur* (a) & dominium aliquod bonitarium adquirebat. Eaque in præscriptionem LONGI, & LONGISSIMI TEMPORIS dividebatur.

§. 211. Sed Justinianus, sublato discrimine usucapionis, & longi temporis præscriptionis, utramque in unam veluti massam conflavit *l. un. C. de usuc. transfer.* adeoque hodie distinguendæ I. USUCAPIO, vel *longi temporis præscriptio*; & II. PRÆSCRIPTIO LONGISSIMI TEMPORIS, veluti in illius supplementum inventa (§. 210. *).

§. 212. DE USUCAPIONE ergo, vel longi temporis præscriptione, notanda axiomata: I. Usucapio est *modus civilis acquirendi dominium* (§. 196.) II. Ea nocet iis, qui in inquirenda re sua *facere negligentiores* (§. 208.) *l. 1. fin. D. h. t.* III. Ea requirit *possessionem bonæ fidei*

(a) *Usucapio enim dominium Quiritarium adjiciebat* (§. 209.) *præscriptio tantum exceptionem, & bonitarium dominium. Illa ad res tantum corporales, & fundos Italicos; hæc ad jura etiam, & prædia provincialia pertinebat. Illa in mobilibus annum, in immobilibus biennium; hæc indistincte decem annos inter præsentem, viginti inter absentes requirebat* *l. un. C. de usuc. transfer.* Et hinc præscriptio inventa videtur, veluti in usucapionis supplementum, ut quæ usucapi non possent, præscribi possent.

dei, justam (§. 198.) ac per tempus lege definitum non interruptam. IV. Quæ usucapi, vel longo tempore præscribi nequeunt, ea præscribi possunt tempore longissimo (§. 211.).

§. 213. Quum itaque usucapio sit modus acquirendi dominium juris civilis (§. 212. 1.) consequens est, (1. Ut usucapere possit, quicumque possunt dominium adipisci, etiam filii familias, & impuberes l. 4. §. 1. 2. D. h. t. (2. Ut iis modus acquirendi olim non pertinuerit ad peregrinos, adversus quos ex lege 12. tabularum æterna erat auctoritas. MACROB. Saturn. I. 16.

§. 214. Ex eodem axiomate primo patet (1. Usucapi posse res omnes, quæ adquiri, & in dominio esse possunt; non autem (2. Res hominum commercio exemptas L. 9. D. h. t. nec (3. Vicio possessas (§. 198. *) nec (4. Eas, quarum alienatio lege, vel testamento prohibita tit. C. ne rei dominic. vel templor. vind. long. temp. except. summov. l. 3. C. quib. non obst. long. temp. præscr. l. 12. l. 24. D. h. t. nec (5. Incorporales olim res usucapi potuisse per legem Scriboniam. CIC. pro Cæcin. cap. 26. l. 4. §. ult. D. de usucap. Quod tamen primum per prætorem l. 10. D. si serv. vind. ac postea per Justinianum emendatum est l. ult. C. de long. temp. præscript.

§. 215. Quumque usucapio, & longi temporis præscriptio noceat iis, qui inquirenda re sua fuere negligentiores (§. 212. 2.) sequitur (1. Ut præscribi nequeant res meræ facultatis, nisi alterius prohibitio, & agentis patientia accesserit L. 2. C. de servit. (2. Ut agere non valenti non currat præscriptio l. 1. §. 2. fin. C. de ann. exc. & hinc (3. Ea nec pupillo currat l. 48. pr. D. de adquir. rer. dom. nec (4. Minori, excepta præscriptione longissimi temporis, adversus quam restitutionem in integrum petere tenetur l. 5. C. in quib. caus. in int. rest. (5. Ut, alienata a marito re dotali, vel a patre re ex peculio adventitio filii familias, præscriptio a finito demum matrimonio, ac soluta patria potestate currere incipiat Auth. nisi triennale C. de bon. matern.

§. 216. Ex tertio axiomate (§. 212. 3.) discimus, requiri ad usucapionem I. BONAM FIDEM, ut ignoret possessor, rem esse alienam, potiusque existimet, eum, a quo causam habet, tamquam dominum jus alienandi habuisse l. 109. D.

de verb. sign. Et quidem quum hic de bona fide agatur ejus ; qui rem traditam accepit, facile patet, sufficere, bonam fidem initio adfuisse, nec mala fide superveniente interrumpi usucapionem (a) l. 48. §. 1. D. de adq. rer. dom. l. un. C. de usuc. transfer. secus ac in fructuum perceptione (§. 190.) L. 23. §. 1. D. de acq. rer. dom.

§. 217. Neque ex eodem axiomate (§. 212. 3.) obscurum est, requiri II. JUSTUM TITULUM, seu causam ad transferendum dominium habilem (b) (§. 162.). Unde consequitur (1. Ut non sufficiat opinio erronea justæ causæ l. 27. D. h. t. nisi error sit justus. l. 11. L. 14. D. pro emptor. l. ult. §. 1. D. pro suo; nec (2. Contractus simulatus, & fictus L. 1. C. plus val. quod agit nec 3. Titulus revocabilis; veluti mortis causa donatio l. 13. pr. de mort. caus. donat.

§. 218. Juncto axiomate primo (§. 212. 1.) perspicuum fiet III. Etiam id requiri, ut RES sit usucapionis CAPAX. Unde inferendum, usucapionem non procedere (1. In rebus hominum commercio exemptis l. 9. l. 45. D. h. t. nec (2. In rebus furtivis, & vi possessis, quarum vitium ad omnes possessores ambulat, nec prius purgatur, quam res in potestatem domini scientis reversa sit l. 4. §. 6. 12. seq. l. 33. pr. §. 2. D. §. 3. Inst. h. t. l. 84. de furt. nec denique (3. In rebus alienari prohibitis; veluti fiscalibus l. 81. L. 24. §. 1. D. §. 4. Inst. h. t. dominicis vit. C. ne rei dom. civitatum, ecclesiarum Nov. III. & 131. cap. 6. pupillorum, & minorum l. 3. C. quib. non objic. long. temp. præscr. & similibus.

§. 219. Porro ex tertio axiomate (§. 212. 3.) discimus
IV. &

(a) Aliter jure canonico, ubique fere, quod ad hoc caput attinet, recepto cap. ult. X. de Præscript. Nam id requirit bonam fidem perpetuam, & non interruptam. Juris civilis æquitatem præclare defendunt HENR. COCCEJUS in Dissertationibus binis de finibus bonæ fidei in præscript. de jure Canonico, & BOEHMER. Jus eccles. Protest. II. 26. §2. Juris autem Pontificii causam egit LYNKERUS, in Diss. de bona fide in præscriptionibus tam jure civili, quam canonico.

(b) In servitutibus tamen usus unius, alteriusque patientia loco tituli est L. 2. D. de servit.

IV. & TEMPUS LEGE DEFINITUM requiri. Quod, in unum conflata usucapione, & longi temporis præscriptione (§. 211.) hodie in rebus *mobilibus* est triennium; in *immobilibus* decennium inter præsentibus, & vicennium inter absentes (a) (§. 210. *) l. un. C. de usuc. transfer. Ex r. con- sequitur, ut, domino pro parte absente, pro parte præsen- te, absentix anni duplicentur Nov. 119. cap. 8. PLIN. *Histor. nat. Lib. XVI. cap. 44.*

§. 220. Denique ex illo axiomate (§. 212. 3.) fluit V. ultimum requisitum, CONTINUA, & non interrupta auctoris, & successoris POSSESSIO l. 3. D. h. t. l. 25. D. eod. Ex quo patet (1. Possessionem antecessoris prodesse etiam successo- ri, & *universali* quidem, modo defunctus possessionem b. f. coeperit (§. 216. 1.) sive heres in bona, sive in mala fide fuerit (b) §. 7. *inst. h. t. at singulari*, si & ipse, & auctor in bona fide sint. l. 13. D. de adq. possess. nisi ipse successor, in b. f. constitutus, usucapionem a se inchoare malit l. 5. D. de divers. & temp. præscr.

§. 221. Nec minus inde patet (2. Non procedere usuca- pionem, si quis, nondum impleta usucapione, vel *natura- liter* possessione dejectus L. 5. D. h. tit. l. 15. D. de adq. vel amitt. poss. vel *civiliter* libello judici oblato in jus vo- catione, & litis contestatione interpellatus sit l. penult. & ult. C. de annal. exc. l. 10. C. de adq. possess. quo casu ta- men, sequuta postea sententia absolutoria, etiam lite pen- dente continuatam esse possessionem, intelligitur l. 2. D. pro don. l. 1. L. 9. C. de præscr. long. temp. Et hanc qui- dem interruptionem usucapionis vocare solemus USURPATIO- NEM l. 2. D. h. t. GELL. III. 3.

§. 222.

(a) Et hic quidem puta in usucapione rerum; dies ulti- mus coeptus pro adimplete habetur l. penult. pr. D. de din. &c. temp. præscr. l. 6. D. h. t. secus ac in præscriptione actio- num temporalium (§. 364. * 3.) l. 6. D. de oblig. & act.

(b) Ergo heres ita transit in jura, & vitia defuncti l. 11. D. de din. &c. tem. præscr. ut ne a sua quidem persona usu- capionem inchoare possit §. 7. *Inst. h. t. l. 11. C. de adq. possess.* Contra successori singulari non nocet mala fides au- ctoris, si ipse a se inchoet usucapionem, quia non transit in jura, & vitia decessoris.

§. 222. Hactenus de *usucapione*, & *longi temporis præscriptione*. Quia autem, quæ *usucapi*, vel longo tempore præscribi nequeunt, præscribi possunt tempore longissimo (212. 4.) prodita est *præscriptio TRIGINTA, QUADRAGINTA, CENTUM annorum, nec non IMMEMORIALIS*.

§. 223. Et quidem *TRIGINTA ANNORUM præscriptione* opus est, si res *usucapi* nequeunt (1. Ob auctoris malam fidem (§. 220. *) *Novell. 119. cap. 7. Nov. 131. cap. 6. Auth. mala fidei C. de long. temp. præscr.* (2. Ob tituli defectum; v. gr. si heres rem, in hereditate repertam, bona fide possederit *l. ult. C. pro hered. l. 8. §. 1. C. de præscr. trigint. vel quadrag. ann.* (3. Ob rei vitium. Unde ita præscriptione acquiruntur res *furtivæ*, & *vi extortæ*, b. f. possessæ ab alio *l. 8. §. 1. C. cod. res minorum l. 3. C. quib. non objic. long. temp. præscr. l. ult. C. in quib. caus. in integ. rest. nec non & res adventitiæ filiorumfamilias Nov. 122. cap. 24.*

§. 224. *QUADRAGINTA annis* opus est in præscriptione (1. *Rerum fiscalium*, & *patrimonialium principis*, *l. 4. C. de præscr. trigint. vel quadrag. ann. l. ult. C. de fund. patr. princ.* (2. *Rerum immobilium civitatum*, & *ecclesiasticarum. Auth. quas actiones C. de SS. eccl. l. 24. C. eod. Nov. 111. cap. 6. CENTUM annis* præscribuntur res *ecclesiæ Romanæ. Auth. Quas actiones C. de SS. eccles.*

§. 125. *PRÆSCRIPTIONI IMMEMORIALI* non est tempus ali-quod lege præfinitum; sed ita vocatur præscriptio, cujus in contrarium non existat memoria *L. 2. h. 1. 7. l. 23. h. 2. D. de aq. & aq. pluvi.* Intra hanc hominum memoriam præscribi dicunt *regalia*; quamvis id vix procedat contra principem *arg. l. 6. C. de præscr. trigint. vel quadrag. ann. & numquam in domanialibus. cap. 33. X. de jurejur.*

§. 226. Hæc fere eodem modo & hodie obtinent: nisi quod jure Saxonico res mobiles anno, & die; id est, anno, sed hebdomadibus, & tribus diebus; immobiles autem triginta annis, anno, & die; adeoque triginta uno annis, sex hebdomadibus, & tribus diebus præscribuntur. *Jus prov. Sax. l. 28. 29.* Aliæ gentes Europææ fere tricentalem præscriptionem receperunt, imitata veteres Germanos, quibus anni triginta erant sæculum. *PLIN. Hist. Nat. XVI. 44. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 4. h. 100. seqq.*

P R O S O L U T O .

§. 227. Hactenus de *usucapione*, & *prescriptionibus*. Quam autem in *usucapionibus*, & *longi temporis prescriptionibus* requiratur *justus titulus* (§. 217.) de his *titulis* agitur in *sequentibus*. Talis est I. *titulus PRO SOLUTO*; cui locus est, quoties vel *verus debitor* rem alienam, vel *non debitor* rem suam in *solutum* dedit, alterque eam *bona fide* accepit *l. 46. l. 48. D. h. t.*

T I T U L U S I V .

P R O E M T O R E .

§. 228. *Pro emptore*.

§. 228. **A**lter *titulus* est II. *PRO EMTORE*. Ita vero *usucapit*, qui rem alienam a non domino *bona fide* emit. Quam vero, qui sub *conditione* emit, ne quidem tunc *dominus* fiat, si a vero domino rem *traditam* accepit; multo minus *conditio usucapiendi* transferetur, si a non domino quis emit sub *conditione suspensiva*; secus si sub *resolutiva* emerit *l. 1. pr. §. 2. seq. D. h. t.*

T I T U L U S V .

P R O H E R E D E , V E L P R O P O S S E S S O R E .

§. 229. *Pro herede, vel pro possessore*.

§. 229. **H**eres, vel *bonorum possessor*, proprie non *adquir*it novo *titulo*, sed *continuat* *titulum defuncti*, cui *succedit*; quia in *omnia* ejus *jura* transit (*P. V. §. 2.*). Vocatur tamen III. *titulus PRO HEREDE*, vel *PRO POSSESSORE*, quando *heres*, vel *bonorum possessor*, in *hereditate delata* *repertam* rem alienam *absque mala fide*, tum sua, tum *defuncti* (§. 220.) *possidet* (a) *l. penult. D. h. t.*

T I

(a) E. g. Si Titii ovis se gregi hereditario, mortuo testa-

TITULUS VI.

PRO DONATO.

§. 230. *Pro donato.*

§. 230. **S**ED & IV. PRO DONATO usucapit, cuiusque res aliena donationis causa data est, ac tradita *l. 1. pr. D. h. t.* modo vera, ac valida sit donatio, & quæ non sit revocabilis *L. 1. §. 1. 2. D. h. t.* Nam mortis causa donationem non esse justum usucapionis titulum, jam supra observavimus (§. 207. 3.) *l. 13. D. de mort. caus. donat.*

TITULUS VII.

PRO DERELICTO.

§. 231. *Pro derelicto.*

§. 231. **Q**UI rem alienam, a non domino pro derelicta habitam, occupavit bona fide, is V. usucapit titulo PRO DERELICTO *L. 4. l. 6. D. h. t.* Unde hic titulus ad res amissas, & bona naufragorum non pertinet *L. 7. D. h. t.*

TITULUS VIII.

PRO LEGATO.

§. 232. *Pro legato.*

§. 232. **P**ORRO VI. PRO LEGATO usucapit, cui res aliena legata *l. 1. l. 2. l. 4. l. 9. D. h. t.* modo sit
cum

tore, immiscuit, ignaro herede, & bona fide hanc ovem credente hereditariam esse. Exemplum hoc suppeditat PAGENSTECHERUS in *Admonitor. ad Pandect. Pars. VI. §. 160. p. 707.*

cum legatario isto testamentifatio L. 7. D. h. t. Quemadmodum autem opinio erronea justæ causæ non sufficit (§. 217. 2.) ita nec usucapere potest, qui rem in testamento legatam, & postea in codicillis sibi ignorantem ademtam, b. f. possedit, nisi causa erroris fuerit justissima T. 4. l. ult. D. h. t.

TITULUS IX.

PRO DOTE.

§. 233. *Pro dote.*

§. 233. QUI rem alienam, contractis, sequutisque nuptiis, in dotem accepit, sive res illa singularis sit, sive in universitate consistat, is VII. PRO DOTE usucapit constante matrimonio L. 1. pr. §. 1. 2. 3. D. h. t.

TITULUS X.

PRO SUO.

§. 234. *Pro suo.*

§. 234. SI hic titulus in sensu *generaliore* accipiatur, omnes, qui ex aliquo superiorum titulorum usucapunt, *pro suo* usucepisse intelliguntur L. 1. pr. D. h. t. *Speciatim* vero VIII. PRO SUO usucapere dicuntur, qui res nullius, quæ mari, terra, cælo capiuntur, possident bona fide continua, & non interrupta (a) L. 2. D. h. t.

L I-

(a) Contradictionem enim hæc involvunt, possidere *pro suo*; & scire rem esse *alienam* L. 4. D. h. t. Conf. PAGENET. *Admonit. ad Pand. VI. §. 166.*

L I B E R XLII.

TITULUS PRIMUS.

DE RE JUDICATA, ET DE EFFECTU SENTENTIA-
RUM; ET DE INTERLOQUUTIONIBUS.

§. 235. Ratio ordinis. §. 236. Quid sententia, & interlo-
quutio? §. 237. Axiomata. §. 238. Quis concipiat senten-
tiam? §. 239. Sententia debet esse conformis libello, juri,
actis. §. 240. Certa, pura, lingua nota concepta. §. 241.
Quomodo sententia publicanda? §. 242. Effectus sententis in
rem judicatam transeuntis. §. 243. Actio judicati. §. 244.
Exsequutio, & beneficium competentis.

§. 235. **T**otus fere liber XLII. ad obaratos, & concur-
sum creditorum, eorumque *πρωτοπραξία* per-
tinet. Debitores autem vel condemnantur a iudice per SEN-
TENTIAM, de qua *tit.* 1. vel ipsi CONFessione sua se dam-
nant, de qua *tit.* 2. Deinde vel sponte BONIS CEDUNT, de
quo *tit.* 3. vel res eorum AUCTORITATE JUDICIS a credito-
ribus POSSIDENTUR, quo pertinent *tit.* 4. & *seqq.*

§. 236. SENTENTIA est solemnis causæ controversæ, &
per iudicem secundum leges, & acta facta decisio. Unde
ab ea differt (a) INTERLOQUUTIO, quæ est decretum iudicis
super articulo quodam incidente L. 39. D. de *min.* Quæ
illa aut absolvit, aut condemnat, hæc neutrum facit, sed
aliquid injungit actori, vel reo, quod vel nullum, vel al-
quod præjudicium facere potest causæ principali L. 31. L.
de *jurejur.* l. 18. D. de *dol. mal.* l. 14. §. 1. 4. D. *quæ
met. caus.*

§. 237.

(a) Hodie quidem sententiam distinguunt in *definitivam*, &
interlocutoriam; sed ex principiis juris Romani interloquutio,
quæ nec absolvit, nec condemnat, non est *sententia*: verum
decretum. Vid. STRAUCH. *Exerc. Justin.* XXXI. 2. WISSEN-
BACH. ad D. *h. t. thes.* 1.

§. 237. Quare ex definitione sua sponte fluunt axiomata: I. Sententiam concipiunt iudices. II. Secundum leges, & acta; ita III. Ut totalis finiatur. IV. Conceptam publicant, vel pronunciant solemniter; & tunc V. Ubi in rem judicam transit, pro veritate habetur.

§. 238. Quum itaque iudicium fit concipere sententiam (§. 273. 1.) consequens est (1. Ut sententiam fere non possit, nisi iudex competens *L. ult. D. de jurisd. tit. C. si non a comp. jud.* (2. Ut, si plures sint iudices, omnes presentes esse oporteat *l. 37. l. 39. D. h. t.* (3. Ut plurimum sententiæ vincant pauciorum *l. 36. l. 39. D. h. t.* (4. Ut, si dissonæ sint sententiæ, neutra effectum fortietur, donec prætor alterutram confirmarit (a) *l. 28. D. h. t.*

§. 239. Quumque secundum jura, & acta ferri deceat sententiam (§. 327. 2.) sequitur I. Ut conformem esse oporteat libello, quod ad objectum, & causam petendi attinet *l. 18. D. comm. divid.* II. Ut eadem consentanea esse debeat legibus, & consuetudinibus in re publica receptis *pr. Inst. de off. jud. l. 13. C. h. t.* adeoque sententia contra leges lata ipso jure nulla sit; & ne adpellatione quidem rescindi necessario debeat *l. 19. D. de adpell. l. 1. §. 2. D. qua sent. sive adpell. resc.* III. Ut iudex non possit, nisi secundum acta, & probata iudicare *l. 6. §. 1. D. de off. præf.*

§. 240. Quumque sententia tota lis finiri debeat (§. 237. 3.) per se patet IV. eam oportere esse CERTAM; adeoque summam, vel quantitatem sive exprimendam esse, sive per relationem ad libellum indicandam §. 32. *Inst. de act. l. un. C. de sent. qua sine cert. quant. l. 59. pr. l. 5. §. 1. D. h. t.* V. Eam non sub conditione, sed PURE, esse fer-

(a) Quum enim iudices daret prætor (P. I. §. 244.) ejus etiam erat dispicere, quorum sententia sit actis, & formulæ suæ convenientior. In dubio confirmabat (1. Eam, quæ ad favorem causæ pertinebat; e. g. in liberali causâ pro libertate, in causis dotalibus pro dote latam *L. 38. pr. D. h. t. l. 70. D. de jur. dot.* (2. Sententiam, quæ minorem summam continet *l. 138. §. 1. D. h. t.* (3. Facilius denique absolutoriam, quam condemnatoriam *L. 38. pr. D. h. t.*

sendam l. 37. D. de excus. l. 1. §. 5. C. quand. adpell. nisi forte ipsi reinaturaliter insit conditio. VI. Sententia LINGUA partibus nota concipienda (a) l. 12. C. h. t.

§. 241. Quumque sententia ita concepta etiam rite publicanda sit (§. 237. 4.) jus nostrum requirit (1. Ut citatio præmittatur ad audiendam sententiam L. 47. C. h. t. (2. Ut publicatio fiat in loco judicii l. 59. D. de jud. die non feriato l. 4. C. quem. & quand. jud. sent. prof. deb. l. 1. D. de fer. & ante solis occasum. Nov. 82. c. 3. (3. Ut recitetur a iudice sedente ex periculo (b) Novell. 71. c. 1. Nov. 82. c. 3. l. 2. l. 3. C. de sent. ex peric. recit.

§. 242. Denique quum sententia, postquam in rem judicatam transit, pro veritate habeatur (§. 237. 5.) consultissimum (1. Videbatur, ei rei breve decem dierum spatium præfigi Nov. 23. c. 1. quo elapso (2. Scindi non potest (c) l. 35. D. l. C. h. t. nisi vel a) contra jus l. 2. C. quando prov. non est nec. vel β) adversus rem prius judicatam L. 3. C. eod. vel γ) ex falsis testimoniis, conspiratione ad.

(a) Olim abscisse Latina requirebatur l. 48. D. h. t. adeo ut Claudius imp. splendidum virum, & Græciæ provinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, albo iudicium craderet. Suet. Claud. c. 16. Negotia enim civilia verba civilia; adeoque linguam latinam requirere videbantur. (P. V. §. 43. *) l. 8. fir. D. de accept.

(b) Ita pro periculo legendum monent SIRM. Antirr. secunda. c. 11. & DESID. HERALD. Obs. c. 1. apud NEPOT. Epamin. cap. 8. eodem fere sensu legimus periculum; sed sepulcrum ibi legendum esse, patet ex verbis APPIANI Syriaci, ubi dicitur κατά τὸν τάφον ἐπιγράφαι. Rem tamen dubio haud carere; fateor. Vid. EVER. OTTON. Præf. ad Thesaur. jur. tom. 2. pag. 20. seq.

(c) Immo a iudice ne quidem ante decennium sententia semel lata mutari potest l. 42. l. 55. l. 62. D. h. t. quamvis eodem die ea, quæ ad consequentiam jam statutorum pertinent, supplere, & actorum verba emendare possint l. 45. D. h. t. Aliud vulgo de sententiis interloquutoriis docent, ob l. 14. D. h. t. sed ibi legimus: quod iussit, retinere prætor, contrario imperio tollere licet. An vero prætor interloquebatur? Loquitur ergo textus de decretis, sine plena causæ cognitione interpositis.

adversariorum, testibus pecunia corruptis, lata sit L. 33. D. h. t.

§. 243. Ex re iudicata, elapsis quatuor mensibus l. ult. pr. §. 1. C. de usur. rei jud. datur actio iudicati victori, adversus eum, qui suo nomine iudicio condemnatus est, vel qui se liti obtulit, vel adversus plures pro rata L. 1. 2. C. si plur. un. sent. eorumve heredes, vel successores singulares L. 6. §. ult. D. h. tit. l. 3. §. 1. D. de pign. non hodie adversus procuratores L. 4. pr. D. h. tit. ad id, ut iudicato satisfiat L. 4. §. 3. D. h. tit. vel sententia exsequutioni manderetur L. ult. C. de exequut. rei jud.

§. 244. Exsequutio ita fit in actionibus in rem, ut res manu militari possessori auferatur l. 68. D. de rei vind. In actionibus in personam per pignoris captionem l. 2. L. ult. C. de exsequut. rei jud. vel missionem in possessionem, bonorumque venditionem L. 1. D. quib. ex caus. in possess. Quod fit eo ordine, ut (1. Ad mobilia, deinde (2. Ad immobilia, ac denique (3. Ad jura perveniatur (a) L. 15. §. 2. seq. D. h. t. salvo beneficio competentia; id est, privilegio, quo quidam ob propinquitatem, militiam, liberalitatem, & ob commiserationem (b) non tenetur ultra, quam facere possunt l. 16. l. 33. D. h. tit. §. 37. Inst. de act. l. 137. D. de reg. jur.

T I.

(a) Quid si bona non habeat condemnatus? Tunc in carcere habitat l. 1. l. ult. C. qui bon. ced. poss. modice a victore alendus L. 34. D. h. t. l. 34. D. de verb. signif. Quod & jura Germanica probant.

(b) Ob propinquitatem hoc beneficio gaudent parentes, patroni, soceri, conjuges, & qui fratribus æquiparantur, socii; ob militiam milites; ob liberalitatem donatores, qui etiam non nisi deducto ære alieno, conveniuntur l. 19. §. 1. D. h. t. Ob commiserationem exheredati, vel paterna hereditate abstinentes, nec non qui bonis cesserunt l. 15. seqq. l. 49. l. 50. D. h. t.

TITULUS II

DE CONFESSIS.

§. 245. Quid confessio? & de ea axiomata. §. 246. Quis confessio confitentem oneret? §. 247. Ejus effectus.

§. 245. **Q**uemadmodum obæratî condempnantur per sententiam iudicis; ita & se ipsi damnant CONFESSIOE sua (a) (§. 235.) L. I. l. 3. l. 6. pr. D. l. un. C. h. t. Est autem CONFESSIO affirmatio facti ab ipso faciente, sciente, & intelligente in jure facta. Hinc axiomata: I. Is potest se sua confessione onerare, qui sciens, & intelligens factum suum adfirmat in jure. II. Confessus in jure, si intra legitimum tempus non solvat, pro iudicato habetur.

§. 246. Quum itaque scientem, & intelligentem factum suum in jure adfirmare oporteat (§. 245. I.) sequitur (1. Ut pupilli confessio non valeat sine tutoris auctoritate; minor confessus in integrum possit restitui l. 6. §. 5. D. h. t. (2. Ut nec tutorum, vel curatorum, nec procuratorum confessio pupillis, minoribus, vel dominis, fraudi esse possit l. 6. §. 4. D. h. t. (3. Ut nec confessio, per errorem facti facta, noceat l. 2. D. h. t. nec (4. Si quis incertum quid factus sit l. 6. pr. §. 1. D. h. t. vel (5. Extra iudicium (b) vel (6. In causis capitalibus, ubi & de corpore delicti constet, oportet l. 1. §. ult. D. de quest. l. 23. §. ult. l. 24. sequ. D. ad leg. Aquil.

§. 247. Ex altero axioma colligimus (1. Confessum, si intra legitimum tempus non solverit, æque exsequutione com-

(a) Idque ex lege famosa 12. tabularum: ERIS CONFESSI, de qua GELL. Noct. Att. 20. 1.

(b) Extrajudiciali confessioni æque credendum esse, ac iudiciali, existimant pragmatici quidam. Sed ejus nullum esse effectum, nisi per alia indicia illi pondus, ac momentum accedat, recte mihi colligere videor ex l. 58. §. ult. D. de adil. edict.

compelli posse, ac condemnatum l. 6. §. ult. D. h. r. (2. Eam in rem proditam esse actionem CONCESSORIAM l. 23. §. ult. l. 25. §. 1. D. ad leg. Aquill. competentem creditori contra confessum in jure (§. 246.) ad consequendum, quod se debere confessus est.

TITULUS III.

DE CESSIONE BONORUM.

§. 248. Cessionis bonorum origo. §. 249. Eiusdem definitio. §. 250. Qui bonis cedere possint? §. 251. Quid cedendum sit? §. 252. Cessionis effecta. §. 253. Quid rescriptum moratorium? §. 254. Usus hodiernus.

§. 248. **L**ege 12. tabularum, cujus paullo ante meminimus (§. 245. *) cautum fuerat, ut condemnati, vel confessi, si intra justum tempus non solverent, creditoribus addicerentur, & ab his in vinculis haberentur. GELL. Nat. Att. XX. 1. BYNKERSH. Obs. l. 1. Unde quum plurimum turbarum per aliquot sæcula natum esset, lata quidem lege Poetelia cautum, ut obæratī non addicerentur creditoribus; sed tantum eorum bona possiderentur. LIV. 8. 28. TERTULL. Apol. cap. 4. (de qua leve Vid. Hist. jur. civil. l. 1. cap. 3. §. 87.). Sed quum nec sic liberarentur a carcere, & plebs sæpe novas tabulas posceret, denique Julius Cæsar cessionem bonorum, flebile illud obæratōrum in urbe, & Italia auxilium, introduxit. SUET. Jul. cap. 42. l. 1. 4. C. qui bon. ced. poss. Sed postea, jam ante Diocletiani tempora id & ad provincias est porrectum d. l. 4. C. qui bon. ced. poss. EZ. SPANH. Orb. Rom. II. ult.

§. 249. Est itaque CESSIO BONORUM actus, quo obæratī, si per fortunæ injurias solvendo non sint, bona sua omnia creditoribus permittunt, ut inde, in quantum sufficiant, ipsis satisfiat. Unde axiomata: I. Beneficium hoc datum est iis, qui fortunæ injuria bonis lapsi sunt. II. Cessio debet fieri omnium bonorum. III. Ea facta, creditor in præsens liberatur.

§. 250. Quum itaque id beneficium concessum sit iis, qui fortunæ injuria bonis sunt lapsi (§. 249. I.) consequens

quens est (1. Ut qui dolo malo id facere conantur, audiendi non sint; veluti (2. Qui bona abligurierunt, l. 63. §. 7. D. pro soc. l. 22. §. 1. L. 51. D. de re jud. (3. Qui, convasatis rebus, foro cesserunt l. 37. §. 1. D. de min. (4. Qui ex delicto mulctam debent l. 7. §. 3. D. de jurisd. vel tributorum, & vectigalium causa; aut ob honorem municipale, vel munus evitandum, bonis cedere conantur l. 2. C. de exact. trib. l. 5. C. qui bon. ced. poss. vel (5. Qui debitum non agnoscunt l. 8. D. h. t. (6. Ut hoc beneficium sit personale; adeoque nec heredibus proficit, nec fidejussoribus l. 63. §. 1. D. pro soc.

§. 251. Quumque omnia bona cedi oporteat (§. 249. 2.) sequitur (1. Ut adcuratum bonorum inventarium offerre l. 1. l. 3. C. qui bon. ced. poss. & (2. Si quid subtraxisse dicatur, bonam copiam ejurare (a) teneatur. Cic. Epist. ad divers. 9. 16. (Ut tamen ex æquitate, & humanitate ipsi merito concedantur vestes quotidianæ. ZOES. h. t. num. 14.

§. 252. Quum denique; facta cessione; obæratu in præsens liberetur (§. 249. 3.) consequens est (1. Ut ea famam cedentis non fugillet l. ult. C. h. t. (2. Ut idem nec in carcerem detrahi l. 1. C. h. t. nec de reliquis urgeri possit l. 2. §. 1. D. h. t. (3. Nisi ad meliorem fortunam pervenerit; quamvis & (4. Tunc gaudeat beneficio competentis (§. 244. *) L. 4. pr. l. 6. l. 7. D. h. t. §. ult. Inst. de act. (5. Ut possit ante bonorum venditionem cessionis eum poenitere, modo solidum offerat L. 3. l. 5. D. l. 2. C. h. t.

§. 253. Quia autem *flexibile* hoc est *auxilium*, & *miserum adjutorium* (§. 248.) L. 7. l. 8. C. h. t. etiam id indulgent leges, ut, si quid spei super sit, fore, ut ad meliorem fortunam perveniant, a principe impetrent RESCRIPTUM MORATORIUM, quod est privilegium, quo obæratu, qui de futura solutione satis dederunt induciæ ad certum tempus, & plerumque quidem ad quinquennium, indulgentur L. 2. 4. C. de præc. imperat. offer. l. ult. C. h. t. Ex qua lege

(a) Immo jure novo id jusjurandum concessum est obæratu, qui bonis non cesserunt. Si enim jurarint, sibi nihil superesse, a cessione liberantur Nov. 135. c. 1.

lege ultima etiam adparet, impetrato licet hujusmodi re-
scripto, locum tamen adhuc esse cessione bonorum, Vid.
ZOES. *h. t. num.* 15. BACHOV. *ad TREUTLER. Vol. 2. Disp.*
24. §. 4. litt. l.

§. 254. Non ubivis tamen locorum hoc beneficium in-
dulgetur obærat. Cessat sane in Saxonia electorali, ubi
debitores nihilominus, urgentibus creditoribus, detrudun-
tur in carcerem, & ibi ex stipe, a prætereuntibus collata,
aluntur, nec debitum tamen ideo deminuitur. CARPZ.
Part. 2. const. 22. def. 8. 9. 22. Jure Lubecensi debitor,
qui non solvendo est, adjudicatur creditori, sed ita, ut
quotidianæ operæ debitum minuant. MEV. *ad jus Lubec.*
l. 3. 1. (Vid. *Elem. jur. Germ. l. 2. tit. 13. §. 379. 387.*)

TITULUS IV.

QUIBUS EX CAUSSIS IN POSSESSIONEM EATUR.

§. 255. *Missio in bona rei servanda causa quadruplex ?*
§. 256. *Ex primo decreto.* §. 257. *Ejus effectus.* §. 258. *Ex*
secundo decreto. §. 259. *Ufus hodiernus.*

§. 255. **S**I debitor sponte sua bonis non cedit, credi-
tores REI SERVANDÆ CAUSSA in bona ejus ire
jubentur (§. 325). Idque fit duplici decreto, quod pru-
dentes nostri *arg. l. 15. §. 16. D. damn. inf. PRIMUM,*
& *SECUNDUM* vocant; quorum illud solam *custodiam;* hoc
& *vendundi potestatem* tribuit.

§. 256. In bonorum possessionem *ex primo decreto* mit-
timur, si quis iudicio sistendi causa fidejussorem dedit;
& tamen neque potestatem sui facit, neque defenditur *l. 1.*
pr. D. h. t. sive sine fraude latitet l. 2. §. 1. D. h. t. sive
apud hostes captivus sit l. 6. §. 2. D. h. t. Eademque pos-
sessio & locum habebat, si debitor impubes esset, sed non
nisi ad pubertatem l. 3. §. 1. l. 5. §. 2. D. h. tit.

§. 257. Quum vero hæc missio tantum custodiam tri-
buat (§. 255.) consequens est (1. Ut creditor quidem
in bona universa mittatur *l. 1. D. h. t. nec tamen* (2. Vel
dominus fiat *l. 8. C. de bon. auct. jud. poss. vel* (3. Fru-
ctus, & alimenta inde capiat *l. 7. pr. D. h. t. nec* (4.
Alios creditores non missos excludat; quippe quibus missus
simul

simul possidet l. 14. pr. D. h. t. (5. Ut bona una cum fructibus forte an perceptis restituenda sit, si & post missionem debitor defendatur L. 33. §. 1. D. h. t.

§. 258. Ex secundo decreto in bona ejus iri jubet praetor, qui fraudationis, id est, fraudandorum creditorum causa latitat, nec boni viri arbitrato defenditur L. 7. §. 1. D. h. t. Et tunc in possessionem missis, elapso tempore constituto, jus est, bona, in quibus jam pignus consequuti sunt, vendendi (§. 255.) L. 7. §. 1. 2. seq. D. l. 9. C. h. t.

§. 259. Neutrius missionis hodie frequens usus est; nec tamen nullus. Frequentius tamen creditores mitti in bona solent, re jam judicata, eoque facto, bona illa sub hasta venire solent. Modum illum sub hasta distrahendi in Belgio descripsit. ANST. MATTHEI de auctioribus; in Germania PHILIPPI de subhastationibus, POSTHIUS, aliique pragmatici.

TITULUS V.

DE REBUS AUCTORITATE JUDICIS POSSIDENDIS, SEU VENDUNDIS (ET DE PRIVILEGIIS CREDITORUM).

§. 260. Venditio bonorum quomodo fiat? §. 261. Collocatio creditorum §. 262. Classis prima. §. 263. Secunda. §. 264. Tertia. §. 265. Quarta. §. 266. Quinta. §. 267. Ubi usura locanda? §. 268. Usus hodiernus quaedam diversa habet circa classem primam. §. 269. Secundam, & quartam. §. 270. Quintam, & ratione usurarum.

§. 260. **D**iximus, bona obæratu a creditoribus, in possessionem missis, vendi (§. 258.) Ea venditio fieri debet (1. Auctoritate judicis rubr. D. h. t. (2. In loco, ubi lis mota l. 1. l. 2. l. 3. D. h. t. (3. Plus licitanti, ita ut creditor cognato, cognatus extraneo, creditor, cui major pecunia debetur, aliis præferatur L. 16. D. h. t.

§. 261. Pretium inde redactum inter creditores (a) distri-

(a) Creditores dicimus. Unde extra concursum res suas vin-

tribuendum. Quod quum raro sufficiat omnibus, hi de *πρωτοπραξία*, seu prælatione, litigare, & hinc in QUINQUE classibus disponi solent; in quarum PRIMA ita privilegiati, ut præ omnibus iis satisfiat; in SECUNDA hypothecarii privilegiati; in TERTIA hypothecarii reliqui; in QUARTA chirographarii privilegiati; in QUINTA chirographarii simplices collocantur.

§. 262. Quum itaque in PRIMA classe collocentur, qui ita privilegiati sunt, ut iis præ omnibus satisfiat (§. 261.) in eo ordine censerentur solent (1. Impensæ, in litem, & inventarium bonorum factæ *L. ult. §. 9. C. de jur. delib.* (2. Impensæ, in funus debitoris, vel eorum, quos sepelire debet debitor, factæ *L. 17. pr. D. h. r. l. 45. C. de relig. & sumpt. fun.*

§. 263. Quumque in SECUNDA classe locum inveniunt hypothecarii privilegiati (§. 261.) tales ex jure Romano sunt (1. Fiscus, ratione debiti primipilaris *L. 4. C. in quib. caus. pign. l. 3. C. de primipil.* (2. Idem, ratione tributorum *L. 1. C. si propt. pens. publ. l. 1. C. in quib. caus. pign. vel. hypoth.* (3. Qui crediderunt ad militiam emendam, sibi que de hypotheca prospexerunt *Nov. 97. cap. 3.* (4. Uxor, & liberi, ratione dotis, ejusque augmenti *l. 12. §. 1. C. qui pot. in pign. Nov. 97. cap. 2. sequ.* non ratione paraphernalium, & donationis propter nuptias *L. ult. C. de pact. conv. l. 12. §. 2. C. qui pot. in pign.* (5. Qui crediderunt in refectionem ædificii *L. 1. D. in quib. caus. pign.* (6. Qui in refectionem navis, vel alterius rei, vel emtionem domus crediderunt; non aliter tamen, quam si sibi de hypotheca prospexerint *L. 5. l. 6. C. qui pot. in pign.* (7. Pupillus, cujus pecunia res emta *L. 7. C. eod.* (8. Qui sua pecunia aliquem ab hostibus redemit *L. 2. C. de capt. & postl.* (9. Fiscus, cui quidem ex contractu debetur *L. 28. D. de jur. fisc. l. 6. C. de priv. fisc.* (10. Dominus soli ratione solarii *L. 15. D. qui pot. in pign. (a)*

§. 264.

vindicare possunt, sed eas non tamquam creditum, sed jure domini petunt; e. g. deponentes, commodantes, locatores, uxor, repetens res dotales, & paraphernales *L. 24. §. 1. D. h. r. l. 1. C. de priv. fisc.*

(a) In hac classe quatuor prætores omnibus præferuntur; *Hein. Pand. Tom. II.* T qua-

§. 264. Quum in TERTIA classe sint hypothecarii simplices (361.) iique quo ordine collocandi sint; jam supra ad *tit. qui pot. in pign.* dixerimus, quantum satis est (P. IV. §. 31. *seqq.*) hinc ea non repetimus.

§. 265. Quandoquidem porro QUARTAM classem occupant chirographarii privilegiati (§. 261.) eo referuntur (1. Respublica, vel ecclesia creditrix L. 38. §. 1. D. *h. t. l. 23. C. de SS. eccles.* (2. Sponsa; ratione dotis l. 74. D. *de jur. dot. l. 17. §. 1. l. 18. seq. D. h. t.* (3. Qui ad rem aliam, quam domum (§. 263. 6.) emendam credidit, nec jus pignoris accepit L. 26. l. 34. D. *h. t.* (4. Deponens, ratione rei depositæ non amplius existantis, modo usuras non acceperit l. 24. §. 2. D. *h. t.* Ceterum sicuti deponens reliquis omnibus in hac classe præfertur, & plures deponentes inter se pro rata concurrunt ante omnes l. 7. §. 2. 3. D. *depos.* ita reliqui omnes ejusdem tituli concurrunt pro rata sine discrimine temporis L. 32. D. *h. t.*

§. 266. Idem obtinet in QUINTA classe (§. 261.). Nam & simplices chirographarii omnes concurrunt simul pro rata l. 6. C. *h. t.* iisque solus postponitur fiscus ratione mulctæ, ex delicto debitæ L. 17. L. 37. D. *de jure fisci.*

§. 267. Corollariorum loco observandum (1. Usurarum ratione eundem locum obtinere creditores, quem obtinent ratione fortis L. 18. D. *qui pot. in pign.* (2. Eos, qui scienter cum debitore post susceptum fraudationis consilium contraxerunt, numero creditorum eximi, nec iis eo nomine actionem dari L. 25. D. *h. t.*

§. 268. Tale jus Romanum. Sed multa hic mutant mores. Sic in PRIMA classe (§. 262.) privilegiatis passim accensentur (3. Famulorum mercedes, *Jus prov. Sax. l. 1. 22.* quas in electoratu Saxonico præferunt ipsis sumtibus funeris, si famuli tempore mortis in convictu debitoris fuerint, & certam sibi mercedem stipulati sint. *CARPZ. Part. I. const. 28. def. 24. seq.* (4. Onera magistratui debita. (5. Annui redditus privatis debiti. (6. Pecuniæ heredi-

quatuor sequentes inter se concurrentes pro ratione temporis collocantur. *MATTH. de judic. 14. 10. seq.*

hereditariae. 7. Pecuniae ex venditione, vel alio contractu stans, distinctisque temporibus praestanda. Vid. BRUNNEN. de proc. concurs. cred. V. 28. seq.

§. 269. Quod ad SECUNDAM classem (§. 263.) attinet, Saxones uxorem ratione dotis iis quidem praefertunt, quibus ex hypotheca tacita, non quibus expressa constituta, si hac tempore sit prior. CARPZ. Part. I. const. 28. def. 64. In QUARTAM classem (§. 265.) passim etiam referuntur alimenta non expresso fundo legata, soltra, salaria, advocatorum, praceptorum, institutorum, ea, quae sine usuris, veluti frumentum ad alimenta, credita, vel oves possessori praedii rustici venditas. BRUNNEN. ibid. V. 61. seq. Immo & venditor ratione residui pretii in Saxonia ad hanc classem pertinet, quamvis sibi de hypotheca non prospexerit. CARPZ. Part. I. const. 28. def. 154.

§. 270. Est praeterea, ubi fiscus etiam ratione multae debitae habet tacitam hypothecam; veluti in Saxonia, & ducatu Magdeburgico. Est, ubi usurae non in eadem classe, ubi fors, locantur. STRUV. h. t. §. 58. CARPZ. ibid. def. 160. seq. Si usquam, hic sane diligenter consulenda sunt locorum singulorum Statuta.

TITULUS VI.

DE SEPARATIONE US.

§. 271. Quid separatio? §. 272. Quis id beneficium imperet? §. 273. Quem effectum habeat, & quomodo cesset? §. 274. Usus hodiernus.

§. 271. **B**ONIS obarati creditoribus raro sufficientibus, tria ipsi concessa sunt beneficia; inter quae primum locum SEPARATIO obtinet, quae nihil aliud est, quam patrimoniorum, per hereditatem confusorum, distinctio. Quum enim aliquando & defunctus, & heres aere alieno premantur, bonisque confusis creditores hereditarii videant, sibi satisfactum non iri praetor rogatus id illis beneficii indulget, ut bona defuncti a bonis heredis separentur, & illa solis creditoribus hereditariis relinquuntur L. I. §. I. D. h. t.

§. 272. Ex hac separationis inventae causa satis patet (I. Id beneficium habere creditores hereditarios, etiam quibus

ex die, vel sub conditione debetur *L. 4. pr. D. h. t.* etiam (2. Legatarios, & fideicommissarios *l. 6. pr. l. 1. §. 1. 2. D. h. t.* (3. Modo id desiderant *l. 1. pr. D. h. tit. intra quinquennium l. 1. §. 13. D. h. t.* & re adhuc integra *l. 2. D. eod.* adeoque (4. Quibusdam perentibus, his solis id prodesse *l. 1. §. 16. D. h. t.* (5. Creditoribus heredis hoc beneficium non dari, quamvis aliquando ob justam causam in integrum restituantur *l. 1. §. 5. D. h. t.* (6. Impetrata semel separatione, creditores hereditarios ad heredem sine justissima causa reverti non posse; quamvis contra, si quid superest ex bonis defuncti, id creditoribus heredis merito profit *L. 1. §. 17. l. 3. §. 2. L. 5. D. h. t.*

§. 273. Ex eadem ratione haud obscurum est (1. Impetratae separationis eum esse effectum, ut non aliter creditoribus defuncti ex solis bonis hereditariis satisfiat, ac si adita non esset hereditas *l. 1. §. 6. L. 5. D. h. t. l. 1. §. 1. l. 7. C. de ben. aut. jud. poss.* (2. Cessare separationem, si vel creditores fidem heredis sequuti, pignus ab eo, vel fidejussorem acceperint *l. 1. §. 10. 11. 15. D. h. t.* vel bona hereditaria bonis heredis ita mixta sint, ut separari nequeant *L. 1. §. 12. D. h. t.*

§. 274. Utilissimum hoc remedium etiamnum in foro frequentari, nemo dubitat. Quin immo quibusdam locis nulla praescriptio illi obstat; veluti in Pomerania, & ducatu Meclenburgico. Quemadmodum etiam in jure nostro occurrit quasi separatio, si, qui filiosfamilias militanti credit, peculium castrense separari, seque in eo creditoribus, qui ante militiam crediderunt, praeferi postulat *l. 1. §. 9. D. h. t.* ita & alias species quasi separationis receptas videmus; veluti diversarum tabernarum mercatoris, ut ex ea mihi satisfiat, cujus contemplatione credidi. Arg. *l. 5. §. 15. D. de trib. act.* Vid. BRUNNEM. *Proc. concurs. cred. V. 12.* & ad d. *L. 5. D. de trib. act. n. 2.*

TITULUS VII.

DE CURATORE BONIS DANDO.

§. 275. Curator bonorum. §. 276. Quis curatorem hunc eligat? & quis constituatur? §. 277. Ejus munus, & obligatio. §. 278. Quis contradictor?

§. 275. **C**reditorum bono introducta etiam est CURATIO BONORUM. Quum enim CURATOR rei decur (P. IV. §. 398. 1.) non absurdum etiam est, bona debitoris mortui, vel absentis, vel ejus, qui bonis cessit, a curatore administrari *l. 1. D. h. t.* Est autem hæc curatio non munus publicum, sed privatum; adeoque a curatione minorum in quibusdam differt.

§. 276. Quum ergo curator bonorum munus mere privatum obeat (§. 275.) consequens est (1. Ut perinde sit, sive magistratus curatorem constituat suffragio majoris partis creditorum *l. 2. §. 1. D. h. t.* sive ipsi creditores eum eligant *l. ult. D. h. t. l. 8. §. ult. D. de reb. auct. jud. poss.* (2. Ut possit & aliquis ex creditoribus eligi *l. 2. §. 4. D. h. t.* immo (3. Et plures, qui tunc in solidum & agunt, & conveniuntur, nisi per regiones fuerint constituti *l. 2. §. 2. l. 3. D. h. t.* (4. Ut nemo, nisi urgente necessitate, invitatus constituitur *l. 2. §. 3. D. h. t.*

§. 277. Quumque curatoris sit bona administrare (§. 275.) consequens est (1. Ut teneatur ad inventarium conficiendum *l. 15. D. de reb. auct. jud. poss.* (2. Ad satisfactionem *l. 3. C. de postlim. rev.* (3. Ad custodiam, & administrationem *l. 1. §. 17. 22. D. de ventr. insp.* (4. & Ad reddendas rationes *l. 1. C. ubi de rat.* (5. Ut debitori ad culpam latam *l. 9. §. 3. 5. D. de reb. auct. jud. poss.* creditoribus ad levem etiam præstandam teneatur *l. 1. §. 22. D. de ventr. in poss. mitt.* (6. Ut a debitore eo nomine actione in factum; a creditoribus actione mandati, vel negotiorum gestorum, conveniri possit *l. 9. §. 3. 5. D. de reb. auct. jud. poss. l. 1. §. 23. D. de ventr. in poss. mitt.*

§. 278. Ex eodem patet (7. Curatorem bonorum non teneri causam debitoris in judicio agere. Et inde est, quod multis locis constitui solet CONTRADICTOR, quem vocant, qui creditoribus exceptiones, si quæ sint, opponat. Enimvero, quum ita sumtus augeantur, sæpe etiam id officium injungitur curatori bonorum. BRUNNEM. Proc. conc. cred. 1. 10. seq.

TITULUS VIII.

QUE IN FRAUDEM CREDITORUM FACTA SUNT,
UT RESITUANTUR.

§. 279. Revocatio eorum, quæ in fraudem creditorum alienata. §. 280. Quo casu locum habeat? §. 281. A quibus revocentur? §. 282. Quamdiu? §. 283. Actio Pauliana? §. 284. Interdictum fraudatorium.

§. 279. **P**ostremam beneficium concessum creditoribus est REVOCATIO eorum, quæ in fraudem sui alienata sunt a debitoribus. Edixerat enim prætor: *quæ fraudationis causa cum eo, qui fraudem non ignoraverit, gesta fuerint, de his se curator bonorum, vel creditoribus, intra annum utilem actionem daturum l. 1. pr. D. h. t.*

§. 280. Ex hoc autem dicto inferimus (1. Hic quoque, ut in manumissione in fraudem creditorum facta (Inst. §. 117.) & affectum, & effectum requiri l. 1. §. 2. l. 17. §. 1. l. 10. §. 1. D. h. t. (2. Ut in edictum incidant, quicumque quidquam agunt, quo creditoribus aliquid decedat l. 1. §. 2. l. 2. seq. D. h. t. (3. Ut non pertineat ad edictum, si debitor, quod acquirere poterat, non acquisivit l. 6. pr. §. 1. seq. D. l. 3. C. h. t. L. 119. l. 134. pr. D. de reg. jur.

§. 281. Ex eodem patet (4. Actionem a prætore promitti adversus eos, qui scientes, in fraudem creditorum alienationem fieri, rem acceperunt l. 6. §. 8. D. h. t. adeoque (5. Non teneri, qui quid in solum accepit, probe sciens, jura vigilantibus esse scripta l. 1. §. 7. 8. L. 10. §. 16. l. 24. D. h. t. nec (6. Qui scientibus creditoribus emit l. 1. §. 9. D. h. t. (7. Eum, qui titulo lucrativo rem accepit, semper posse conveniri, quamvis fraudis conscius non fuerit l. 6. §. 11. D. h. t.

§. 282. Quumque intra annum utilem actionem polliceatur prætor (§. 279.) consequens est (8. Ut hic annus computetur a tempore factæ alienationis l. 10. §. 18. D. h. t. (9. Ut fundamento delinquatur sententia eorum, qui titulo lucrativo alienata intra triginta annos revocari posse arbitrantur. CARPZ. Part. II. const. 3. diff. 20. n. 4.

§. 283. Ad revocationem hanc comparata est ACTIO IN

FACTUM PAULLIANA, quam Justinianus actionibus in rem prætoris accenseret §. 6. *Inst. de act.* competens creditoribus, eorumque heredibus, in possessionem missis *L. pen. C. h. r.* vel curatori bonorum (§. 279.) adversus possessores fraudis conscios, ad res, in fraudem creditorum alienatas, cum omni causa restituendas §. 6. *Inst. de act.*

§. 284. Eodem comparatum est INTERDICTUM FRAUDATORIUM *L. 67. §. 1. D. ad SC. Trebell. l. 96. D. de solut.* nisi quod illo non tam rem, quam ejus possessionem persequimur, una cum fructibus, qui tempore alienationis fundo cohærebant *L. 10. L. ult. §. 4. 6. D. h. r.*

L I B E R XLIII.

TITULUS PRIMUS.

[DE INTERDICTIS, SIVE EXTRAORDINARIIS ACTIONIBUS, QUÆ PRO HIS COMPETUNT.

§. 285. *Interdictorum differentia ab actionibus.* §. 286. *Eorum definitio.* §. 287. *Divisio.*

§. 285. **L**iber totus XLIII. de INTERDICTIS agit, quæ olim ab actionibus multum differebant. Nam his non petebat actor a magistratu, ut statim aliquid imperaret, vel prohiberet; sed jus suum exponebat, rogabatque, ut judex de facto cogniturus daretur. At in INTERDICTIS statim rogabatur prætor, ut jubendo, vetando interdiceret; & si negaret altera pars, recte interpositum esse interdictum, judex, qui ea de re cognosceret, dabatur, atque ita res redibat ad judicium ordinarium. Vid. SCHULTING. *Jurisp. vet. antejustin.* p. 453. JAN. a COSTA *ad pr. Inst. h. r.*

§. 286. Itaque INTERDICTA olim erant formulæ, & conceptiones verborum, quibus prætor (a) aliquid fieri jubebat,

(a) Sunt tamen etiam, quæ non prætori, sed ipsis impera-

bat, vel prohibebat *pr. Inst. h. t.* Hodie autem, sublato prætoris, & iudicium discrimine, INTERDICTA sunt actiones extraordinariæ, quæ pro impetranda iussione, vel prohibitione prætoris competunt §. *ult. Inst. h. t. rubr. D. h. t.*

§. 287. Fundamentum interdictorum omnium est possessio, vel quasi possessio (a). Quæ quum non sit jus in re (§. 199.) facile patet, nullum interdictum esse in rem; sed omnia in personam concepta (b) L. 1. §. 3. D. *h. t.* Unde rectius interdicta dividuntur I. IN EXHIBITORIA, PROHIBITORIA, & RESTITUTORIA. II. In interdicta RETINENDÆ, ADIPISCENDÆ, & RECUPERANDÆ POSSESSIONIS, quorum omnium discrimen ex ipsis vocabulis elucet; ac demum III. IN SIMPLICIA, in quibus alteruter tantum; & DUPLICIA, quibus uterque actoris, vel rei vice fungi posset L. 1. §. 1. l. 2. *pr. §. 3. D. §. 1. 2. ult. Inst. h. t.*

T I

ratoribus originem debent; veluti ex l. 5. & seqq. C. *unde vi l. 1. C. si per vim l. ult. C. de adqu. poss.* Immo & quæ Pontifici debent originem; qualia ex c. *reintegranda 3. c. 3. qu. 1. & c. 18. 10. de restit. spoliat.*

(a) Sunt quidem *interdicta*, quæ & causam proprietatis continere dicuntur; veluti de itinere, actuque privato, quæ de locis sacris, & religiosis proponuntur; item illa de liberis exhibendis; & de aqua quotidiana, & æstiva L. 2. §. 2. D. *h. t. l. 3. §. 11. sequ. D. de itin. act. priv. l. 1. §. ult. D. de aqu. quot. & æstiv.* Sed id tantum intelligendum per consequentiam. Possessio, vel quasi possessio est & horum interdictorum fundamentum; quamvis is tantum vincat, qui jus, de cuius usu agitur, ad se pertinere ostenderit. VINN. *ad pr. Inst. h. t. n. 2.*

(b) Excipiendum *interdictum de itinere, actuque privato*, teste ULPIANO l. 3. §. 13. D. *de itin. act. priv.* Sed hæc ipsa exceptio firmat regulam in casibus non exceptis. Sane nec *interdicta, quorum bonorum*, nec *Salvianum*, nec *quis possidetis*, & *uirubi* in rem esse, jam docuit HUBER. *Prælect. ad Inst. h. t. §. 7.*

TITULUS II.

QUORUM BONORUM.

§. 288. *Interdicti, quorum bonorum.* §. 289. *Ejus descriptio.* §. 290. *Remedium ex L. ult. C. de edict. div. Hadriani toll.*

§. 288. **P**rimo edixerat prætor: QUORUM BONORUM ex edicto suo alicui possessio data sit, id se ei restituere jussurum L. 1. D. h. t. Inde nascitur interdictum, quod a verbis edicti initialibus, QUORUM BONORUM adpellatur. Ejus fundamentum non est jus hereditarium, vel civile, vel prætorium; sed bonorum possessio, sine re data (a). Unde nec jus hereditarium persequimur, sed possessionem. HUBER. *Præl. ad Inst. 4. 15. 7.*

§. 289. Est itaque interdictum restitutorium, & adipiscendæ possessionis (§. 287. 1.) competens ei, cui bonorum possessio data, contra eum, qui pro herede, vel pro possessore possidet (P. II. §. 65. *) ad consequendam rerum hereditariarum possessionem (§. 288.) l. 1. pr. D. h. t. §. 3. *Inst. de interdict.*

§. 290. Ad fine huic interdicto est remedium ex l. ult. C. de edicto div. Had. toll. quo scriptus heres, si testamentum nullo visibili vitio laboret, petit, ut mittatur in possessionem hereditatis, quæstione de jure hereditario in aliud tempus rejecta.

TITULUS III.

QUOD LEGATORUM.

§. 291. *Interdicti, quod legatorum fundamentum.* §. 292. *Ejusdem descriptio.*

§. 291.

(a) Et in eo differt ab hereditatis petitione possessoria, qua ipsum jus hereditarium una cum re persequimur (P. II. §. 67. seqq.).

§. 291. **D**iximus supra (P. V. §. 231. 2.) speciei legatæ dominium ipso jure ad legatarium transire statim a morte testatoris, Quandoquidem tamen possessio non potest apprehendi a legatario; sed tradenda est ab herede, ne forte is quarta Falcidia defraudetur (P. V. §. 212.) hinc prætor edixerat: QUOD LEGATORUM nomine quis possidet, doloze desit possidere, non ex voluntate ejus, ad quem res pertinet, si satis datum sit, id se restitui jussurum L. I. pr. §. 2. 7. 11. 16. D. h. r.

§. 292. Quare hoc est interdictum restitutorium, & adipiscendæ possessionis (§. 287. 1.) competens heredi, vel bonorum possessori, qui de solvendis legatis, vel fideicommissis cavet, adversus legatarium, vel fideicommissarium, qui rem legatam invito herede occupavit, ad eam restituendam, præstandumve, quod interest L. I. §. 2. D. l. un. C. h. r. l. 2. §. 1. D. cod.

TITULUS IV.

NE VIS FIAT EI, QUI IN POSSESSIONEM MISSUS ERIT.

§. 293. Interdicti, ne vis fiat, natura. §. 294. Ejusdem descriptio. §. 295. Usus hodiernus.

§. 293. **S**æpe prætorem variis ex causis aliquos misisse in possessionem, supra vidimus (§. 255. seqq.). Sive autem missus non admittatur, sive admissus in possessione turbeur, sive in possessione constitutus dejiciatur, prætor dat interdictum, primo casu prohibitorium, & adipiscenda; secundo prohibitorium, & retinenda; tertio restitutorium, & recuperanda possessionis. Omnibus autem casibus, in factum judicium; quanti ea res fuerit, ob quam missus est, se daturum, promisit.

§. 294. Itaque hoc interdictum datur misso in possessionem, si vel non admissus, vel turbatus, vel dejectus sit, ejusve heredi l. I. §. 8. D. h. r. adversus eum, qui dolo malo facit, quo minus quiete possideat, non adversus ejus heredes, nisi quis legatorum, vel fideicommissorum servandorum causa missus sit, vel aliquid ad eos pervernerit

nerit *l. 1. §. ult. D. h. t. ad id, quantum actoris interest, possessionem habere L. 1. pr. §. 5. D. h. t.*

§. 295. Hodie mandata poenalia procul dubio decernerentur, iisque susque deque habitis, manu militari missus induceretur in possessionem. Quod & olim factitatum, esse patet ex *l. 3. pr. D. h. t. l. 1. §. 2. D. se ventr. nom.*

TITULUS V.

DE TABULIS EXHIBENDIS.

§. 296. *Interdicti, de tabulis exhibendis, discrimen ab actione ad exhibendum. §. 297. Ejus descriptio.*

§. 296. **Q**uod nostrum est, id exhiberi nobis petimus **A**ctione AD EXHIBENDUM (P. II. §. 237.) idque etiam in tabulis testamenti obtinet, si illæ ad nos jure domini pertineant *L. 3. §. 5. D. h. t. l. 3. §. 8. D. ad exhib.* At si cujus interest introspicere tabulas, ad quem ea non pertinent, prætor se illas exhiberi interdicto jussurum pollicitus erat *L. 1. pr. D. h. t.*

§. 297. Itaque hoc interdictum exhibitorium (287. 1.) datur omnibus, quorum interest; veluti legatariis, fideicommissariis, eorumque heredibus *l. 3. §. 7, 10. ult. D. h. t. adversus quemcumque possessorem, etiam ædituum l. 3. §. 3. D. eod. eumve, qui dolo malo possidere desit d. l. §. 6. D. h. t. ad tabulas exhibendas, illudve, quod interest L. 3. §. 11. seq. D. h. t.*

TITULUS VI.

NE QUID IN LOCO SACRO FIAT.

§. 298. *Interdictum ne quid in loco sacro.*

§. 298. **L**oca sacra, sancta, religiosa adeo occupare videbatur religio, ut in ea nihil immitti possederetur (P. I. 185. 2. §. 187. 4. §. 188. 4.) maxime quod non ad ornamentum, sed ad deformitatem pertineret *L. 1. §. 2. D. h. t.* Si quid ergo immissum esset, prætor hoc interdicto prohibitorio (§. 287. 1.) id vetabat

L. 1. *pr. D. h. t.* Unde facile patet, hoc interdictum cuiuslibet ex populo dari.

TITULUS VII.

DE LOCIS, ET ITINERIBUS PUBLICIS.

§. 299. *Via publica, & privata.* §. 300. *Interdictum de viis publicis.*

§. 299. **V**IAE veteribus erant vel PRIVATAE, quarum solum alienum est, sive ex servitute per vicini agrum, sive a via publica ad agros muniuntur L. 2. §. 21. 23. *D. h. t.* vel PUBLICAE, quarum solum publicum est, eo sine publicatum, ut ea publice iretur, commearetur (a) L. 2. §. 21. 22. *D. h. t.*

§. 300. Quum itaque usus viarum publicarum omnibus patere debeat (P.I. §. 190.) & non utendo hoc jus nunquam amittatur L. 2. *D. h. t.* praetor eo nomine cuius ex populo dabat interdictum *de locis, & itineribus publicis* adversus prohibentem, ad id, ut locis his, & itineribus publicis uti liceret L. 1. *D. h. t.*

TITULUS VIII.

NE QUID IN LOCO PUBLICO, VEL ITINERE.

§. 301. *Interdicta, ne quid in loco publico, vel itinere fiat.*

§. 301. **S**imilia quodammodo sunt quatuor interdicta ad loca, & itinera publica pertinentia, quorum unum

(a) Harum aliae erant *baedimae*, vel *regales*, aliae *militares*, aliae *consulares*, aliae *praetoriae*, quae publice muniuntur, & auctorum nomina obtinent, & curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. SIC. FLACC. *de cond. agr.* aliae *vicinales*, quae in vicis erant, vel in vicos ducebant, quae & ipsae, si non ex collatione privatorum fierent, publicae habebantur d. l. 2. §. 22. *D. h. t.*

unum restitutorium, reliqua prohibitoria sunt. Nam edixerat prætor: I. Ne quid in loco publico fieret, vel in eum locum immitteretur, qua ex re damni quid illi detur, præterquam quod lege, SCto, edicto, decretove principum alicui concessum sit l. 2. pr. §. 1. seq. D. h. t. II. Ne quid in via publica extra urbem (l. 2. §. 24. D. h. t.) itinereve publico fieret, immittereturve, quo ea via, idve iter deterius fiat l. 2. §. 20. D. h. t. III. Ut quod in via publica factum, immissum quis habet (a) quo via illa, iterve deterius sit, restituatur l. 2. §. 35. seq. D. h. t. IV. Ut ne cui vis fiat, quo minus ei via publica, vel itinere ire, agere liceat l. 2. §. 45. D. h. t.

TITULUS IX.

DE LOCO PUBLICO FRUENDO.

§. 302. *Interdictum de loco publico fruendo.*

§. 302. **L**oca publica hic sunt agri publici, & municipales, alicui pro certis vestigalibus locati (P. II. §. 97. *). Quorum conductores defensus prætor: vim fieri vetuerat, quo minus loco publico, quem is, cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit, conductori, societove ejus e lege locacionis frui liceat l. 1. §. 3. D. h. t.

TITULUS X.

DE VIA PUBLICA, ET SI QUID IN EA FACTUM ESSE DICETUR.

§. 303. *Interdicta de via publica, & si quid in ea factum esse dicetur.*

§. 303.

(a) Datur enim, contra possessorem hujusmodi operis, eumve, qui dolo malo possidere desit, non contra eum, qui fecit, vel immisit l. 2. §. 37. 38. 42. D. h. t.

§. 303. **I**nterdicta de viis, & itineribus publicis supra (§. 299. seq.) exposita ad vias publicas, atque itinera extra urbem pertinent: Jam porro de viis urbicis proposuerant ædiles curules (P. I. §. 72.) primo interdictum prohibitorium: ne quis viam publicam effodiat, subruat, vel in ea quid construat; deinde & restitutorium: ne quis in viam publicam stercore, morticina, coria, similiave projiciat, vel si quis contra fecerit, ut restituat l. un. §. 2. D. h. t.

TITULUS XI.

DE VIA PUBLICA, ET ITINERE PUBLICO REFICIENDO.

§. 304. *Interdictum de via publica reficienda.*

§. 304. **Q**Uum porro rei publicæ interfit, vias publicas, & itinera per urbes refici, & uniuscujusque esset, vias publicas secundum propriam domum construere l. un. §. 3. D. de via publ. & si quid in ea factum visum est prætori, vim fieri vocare illi, qui viam publicam, iterve publicam aperire, id est, ad veterem altitudinem, latitudinemve restituere; purgare, id est, ad libramentum proprium redigere, & quod super eam esset, tollere, & reficere velit, dumne ea via, idve iter deterius fiat l. 1. D. h. t.

TITULUS XII.

DE FLUMINIBUS, NE QUID IN FLUMINE PUBLICO, RIPARÆ EJUS FIAT, QUO PEJUS NAVIGETUR.

§. 305. *Interdicta de fluminibus.*

§. 305. **H**actenus viis, atque itineribus publicis prætor consuluit: jam pergit ad flumina publica (de quibus solis hæc interdicta agunt l. 1. §. 1. D. h. t.) de quibus primum interdictum proposuit prohibitorium: ne quid in flumine publico, riparæ ejus fiat, immitaturve, quo statio, iterve navigio deterior sit l. 1. pr. §. 1. seq. D. h. t.

D. h. t. deinde restitutorium: ut, quod in flumine publico, ripave ejus factum immixtumve habetur, quo statio, iterve navigio deterior sit, restituatur L. 1. §. 19. D. h. t.

TITULUS XIII.

NE QUID IN FLUMINE PUBLICO FIAT, QUO ALITER AQUA FLUAT, ATQUE UTI PRIORE ÆSTATE FLUXIT.

§. 306. *Interdicta*, ne quid in flumine publ. fiat.

§. 306. **S**uperiore edicto, ne navigationi mora fieret, providerat prætor. Jam, ne derivationibus minus concessis flumina exarescant, vel mutatus alveus vicinis injuriam adferat, cavet L. un. §. 2. D. h. t. Eo enim comparata sunt bina interdicta, quorum altero *prohibitorio* cavetur: *ne quid in flumine publico, ejusque ripa fiat, immixtumve, quo aliter aqua fluat, quam priore æstate fluxerat d. l. un. pr. h. t.* altero *restitutorio*: *ut si quid hujusmodi factum, immixtumve habeatur, id restituatur L. un. §. 11. seq. D. h. t.*

TITULUS XIV.

UT IN FLUMINE PUBLICO NAVIGARE LICEAT.

§. 307. *Interdictum*, ut in flumine publico navigare liceat.

§. 307. **N**on solum qui deteriores reddit navigationem, male rei publicæ consulit (§. 305.) verum etiam, qui quem in flumine publico navigare prohibet. Unde interdictum *prohibitorium* proposuerat prætor: *ne quis in flumine publico navem, ratem agentis, vel per ripam onerare, & exonerare volenti, vim faciat, atque per lacum, fossam, stagnum publicum navigare liceat L. un. pr. D. h. t.*

TITULUS XV.

DE RIPA MUNIENDA.

§. 308. *Interdictum de ripa munienda.*

§. 308. **N**E flumina exundatione vicinis agris noceant, prætor cuius prædii possessori ripam munire concedit, & id conanti vim fieri verat, dumne ob id navigatio deterior fiat modo; & a muniente vicinis, & trans flumen possidentibus ante opus factum (a) damni infecti in annos decem viri boni arbitrariæ cautum, satisve datum sit L. un. pr. §. seq. D. h. t.

TITULUS XVI.

DE VI, ET DE VI ARMATA.

§. 309. *Connexio.* §. 310. *Interdicti, unde vi, ratio.*
 §. 311. *De eo axiomata.* §. 312. *De quibus rebus datur?*
 §. 313. *Cui?* §. 314. *Contra quem?* §. 315. *Ad quid?* §. 316. *Interdicti hujus descriptio.* §. 317. *Remedium ex canone: redintegrandum.* §. 318. *An domino licet rei sue possessionem occupare?*

§. 309. **Q**UÆ hætenus proposita sunt interdicta, ad res sacras, publicasve pertinent. Sequuntur quædam ad res privatas immobiles, & jura recuperanda, retinendave comparata. Inter quæ primum est DE VI, ET VI ARMATA; seu, ut in Codice, & Institutionibus a verbis initialibus vocatur, interdictum, UNDE VI.

§. 310. Quamvis enim possessio sit jus momentaneum, reque ablata exspiret (§. 199.) iniquum tamen prætori visum est, eum, qui vi possidentem dejecit, ex delicto suo fructum

(a) Nam jam facto opere, non locus est huic interdicto; sed ob damnum postea datum ex lege Aquillia experiendum est L. un. §. 5. D. h. tit.

ctum capere; atque hinc edixit, UNDE VI quis, ejusve familia dejecerit, se de eo, quaque ille tunc ibi habuit, intra annum, post annum de eo, quod ad dejicientem pervenit, judicium daturum L. 1. pr. D. h. r.

§. 311. Unde axiomata: I. Interdictum hoc pertinet ad res immobiles (§. 309.). II. Datur dejecto adversus dejicientem, occasione delicti (§. 310.). III. Intra annum in solidum, post annum in id, quod ad dejicientem pervenit (§. 310.).

§. 312. Quum itaque hoc interdictum ad res immobiles pertineat (§. 311. 1.) consequens est (1. Ut de rebus mobilibus ablatis vel furti, vel vi bonorum raptorum agendum sit L. 1. §. 6. 7. D. h. r. (2. Ut tamen recte etiam hoc interdicto utamur, si usufructu dejiciamur L. 9. §. 1. D. h. r.

§. 313. Ex altero axioma (§. 311. 2.) patet (1. Non interesse, sive is, qui hoc interdicto utitur, naturali, sive civili, sive justa, sive injusta possessione dejectus sit L. 1. §. 9. 10. 22. 24. 30. D. h. r. (2. Ut non detur dejecto procuratori, vel colono l. 1. §. 22. l. ult. D. h. r. multoque minus (3. Liberis contra patronos, quorum famæ parcere liberos, liberosque decet (§. 43. 3.) nisi vis sit armata L. 1. §. 43. D. h. r. (4. Recte tamen hoc interdicto experiri heredès dejecti L. 1. §. 44. D. h. r.

§. 314. Ex eodem axioma colligimus (5. Interdictum hoc dari adversus omnem dejicientem, sive ipse dejecerit, sive per alium l. 1. §. 22. D. h. r. sive alterius factum ratum habuerit l. 1. §. 14. D. h. r. sive familia injussum domini dejecerit L. 1. §. 15. sequ. D. h. r. (6. Si verus procurator dejecerit, cum eo æque ac domino; sin falsus, cum hoc solo agendum esse L. 1. §. 13. D. h. r. (7. Non agi posse cum herede, nisi in quantum ad eum pervenerit l. 1. §. ult. l. 2. D. l. 2. C. h. r. multoque minus (8. Cum tertio l. 7. D. h. r. vel (9. Cum iis, qui jure suo usi, dejicientem in continenti cursum dejecerunt l. 3. §. 9. D. h. r. aut vim vi repulerunt L. 12. §. 1. quod met. caus.

§. 315. Denique ex tertio axioma (§. 311. 3.) fluit (1. Intra annum utilem non solum possessionem restituendam; sed & res mobiles, quæ in fundo fuerunt, etiam alienas; veluti depositas, commodatas, oppignoratas l. 1. §. 32. sequ. l. 19. D. h. r. adeo ut (2. Etiam res, quas

dejiciens non possidet, vel quæ postea ibi esse desierunt ; e. g. pecora post dejectionem demortua, restituendæ sint L. 1. §. 34. *seqq. D. h. r.* (3. Post annum non nisi, quod ad dejicientem pervenit, esse restituendum L. 1. §. 15. 19. l. 3. §. 12. *D. h. r.*

§. 316. Quæ quum ita sint, UNDE VI est interdictum recuperandæ possessionis (§. 309.) competens ei, qui de possessione rei immobilis vi dejectus est (§. 312. *sequ.*) ejusve heredi (§. 313. 4.) adversus dejicientem, sive per se, sive per alium (§. 314. 5.) non adversus heredem, tertiumve possessorem (§. 315. 7. 8.) intra annum ad possessionem fundi cum rebus, quæ tunc ibi fuerunt, restituendam, post annum in id, quantum ad dejicientem pervenit (§. 315.).

§. 317. Ad fine remedium est ex jure canonico, & speciatim ex canone : *redintegranda 3. caus. 3. qu. 1. juncto cap. 18. X. de restit. spoliat.* quod tamen ab illo interdicto in eo discrepat, quod (1. Hoc de re tantum immobili, illud & de mobili. (2. Hoc adversus dejicientem, illud adversus quemcumque possessorem datur. Vid. ZIGLER. *tract. sing. ad can. redintegrand.*

§. 318. Adeo verum est, neminem dejici posse de possessione, ut ne dominus quidem sibi jus manu dicere, remque suam alteri vi eripere possit ; sed is qui id ausus fuerit, rerum suarum dominium amittat L. 13. *D. quod. met. caus. l. 7. C. unde vi.* Unde & pignus propria auctoritate occupare nefas est, quantumvis creditori eam facultatem promiserit debitor L. 3. *C. de pign.* Prius tamen in Saxonia non obtinere, docet CARPZOV. *Part. IV. const. 35. def. 11.*

TITULUS XVII.

UTI POSSIDETIS.

§. 319. *Interdictum*, uti possidetis. §. 320. *Ejus descriptio.* §. 321. *Possessorium ordinarium, & summarissimum.*

§. 319. **N**ON solum dejecto de possessione consulit prætor ; sed & ei, qui in quietâ possessione turbatur. Edixerat enim prætor : *I. usi fundum nec vi, nec clam,*

clam; nec precario aliter ab altero possideat, quò minus ita possideat, se vim fieri vetitum. II. De cloacis se hoc interdicitum non daturum. III. Non pluri, quam quanti res est, intra annum utilem se agi permissurum L. 1. pr. D. h. t.

§. 320. Itaque hoc interdicitum retinendæ possessionis est duplex (§. 287.) datur ei, qui rem immobilem, vel jus, præter cloacam, nec vi, nec clam, nec precario tempore litis contestatæ ab altero possidet, contra turbantem, ad retinendam possessionem, præstandum id, quod interest, & cautionem de non amplius turbando *L. un. C. h. t.*

§. 321. In foro hoc interdicitum obtinet sub nomine *possessorii ordinarii*. Nam & in hoc de possessione antiquiore, & minus vitiosa retinenda agitur. Ab eo distinguunt *possessorium summarissimum*, ideo inventum, ne litigantes de dubia possessione ad arma ruant, in quo non queritur, quis nec vi, nec clam, nec precario possideat; sed uter ultimum actum possessorium exercuerit? De modo utrumque instituendi fufius actum a JAC. FRIDER. LÜBOVICI in *Introd. ad process. civil. c. 2. §. 1. 21.*

TITULUS XVIII.

DE SUPERFICIEBUS.

§. 322. *Interdicitum de superficiebus.* §. 323. *Quid superficies?* §. 324. *An hoc jus interitum superficiei exspirat?*

§. 322. **Q**uemadmodum interdicitum *uti possidetis* ad res immobiles, ac incorporales omnes pertinet (§. 320.) ita & speciatim de SUPERFICIEBUS edixerat prætor: *uti quis ex lege locationis superficie nec vi, nec precario fruius sit; ita quo minus fruatur, se vim fieri vetitum L. 1. pr. D. h. t.* Unde fere omnia similia hic sunt interdicto *uti possidetis L. 1. §. 2. D. h. t.*

§. 323. Est autem SUPERFICIES quidquid solo implantatum, inædificatum est *l. 2. D. h. t.* jus vero SUPERFICIEI est jus habendi aliquid ædificatum, plantatum, insitum, vel alio modo impositum in solo alieno *L. 73. §. 1. l. 74. D. de rei vind. l. 15. D. qui prior in pign. l. 3. §. 7. D. uti poss.* Est itaque vel mera locatio conductio, vel dominium utile (§. 161. *) *l. 37. seqq. D. de rei vend. l. 19. D. de damn. inf.*

inf. pro quo superficiarius domino soli solvit solarium annuum, vel pensionem (a) L. 74. D. de rei vind. l. 15. D. qui pot. in pign.

§. 324. An superficiæ interitu jus hoc expiret, non adeo expeditum est. Adfirmat DONELL. *Comm. jur. civ.* 19. 18. Nec tamen ductus ab usufructu argumentum, & l. 39. §. 2, D. de damn. infect. id videtur demonstrare. Salm lex hæc non de superficiæ, sed de soli interitu loquitur.

TITULUS XIX.

DE ITINERE, ACTUQUE PRIVATO.

§. 325. *Interdictum de usu itineris, actusque privati. §. 326. De ejusdem refectioe.*

§. 325. **S**imile est sequens interdictum de ITINERE, ACTUQUE privato (§. 299.) De his enim prætor duplex proposuerat interdictum, quorum altero promiserat: *uti quisque itinere, actuque privato, vel via hoc anno (eiusve modico tempore; id est, non minus quam triginta diebus) nec vi, nec clam, nec precario ab alio usus esset, quo minus ita utatur, se vim fieri vetitutum l. 1. pr. §. seq. D. h. t.*

§. 326. Altero cautum fuerat: *ei, qui itinere, actuque hoc anno non vi, nec clam, nec precario usus sit, quominus ei jus sit refectioe, se vim fieri vetitutum; dummodo adversario damni infecti caverit l. 3. §. 11. D. h. t. & sibi jus refectioe esse docuerit. Quo ipso hoc interdictum a priorè discrepat L. 1. §. 13. D. h. t. (§. 77. **).*

T I-

(a) Et hinc non mirum in l. 1. pr. D. h. t. etiam hoc jus tantum ex locatione conductione derivari. Quemadmodum enim olim de ipso contractu emphyteutico dubitatum novimus, sic ne emptio venditio, an locatio conductio (P. III. §. 308.) ita similiter de superficie disputatum esse, non dubitandum videtur.

TITULUS XX.

DE ACQUA QUOTIDIANA ET ÆSTIVA.

§. 327. *Interdictum* de aquæ quotidianæ usu. §. 328. *De aqua æstiva usu.* §. 329. *De aqua ex castello ducta.*

§. 327. **Q**uemadmodum superiora interdicta ad servitutes itineris, actus, viæ pertinebant; ita & de servitute AQUEDUCTUS (P. II. §. 151.) tria exstabant interdicta. Quorum uno prætor promiserat: *se eum, qui hoc anno aquam quotidianam, & perennem non vi, nec clam, nec precario ab alio duxit, in quasi possessione istius juris defensurum; alterumque quidquam in fundo suo, quo aqua inquinetur; vitietur; corrumpatur; deterioreve fiat, facere prohibiturum* L. 1. pr. §. 1. 2. 3. 4. *seqq.* D. h. tit.

§. 328. Altero edixerat prætor: *uti quis priore æstate aquam æstivam L. 1. §. 3. 4. 30. 31. 32. D. h. t. nec vi, nec clam, nec precario ab alio duxerit, quo minus ita ducatur, se vim fieri vetiturum* L. 1. §. 29. D. h. t.

§. 329. Tertio denique cautum fuerat, ut is: cui ex castello (a) aquam ducere ab eo, cui ejus rei jus est, permissum fuit, in quasi possessione illius juris defendatur; modo, si de opere faciendo agatur, damni infecti caveatur L. 1. §. 38. D. h. t. Unde in eo differt a superioribus hoc interdictum, quod non solum quasi possessio, sed & jus aquam

(a) Castellum est receptaculum, quod aquam publicam suscipit L. 1. §. 39. D. h. t. vel, uti elegantius HESYCHIUS, ὄνομα τόπου ἀπὸ τῆς κἀπιε φέροντος ἢ μετατόπισ; τὸ ὕδωρ, loci vocabulum, unde sursum, ac deorsum aqua ducitur, & dispensatur. Quum enim ex isto receptaculo aqua fistulis in urbes, fundosque privatorum duceretur, adeoque veluti divideretur l. 78. D. de contr. emt. hinc a Festo vocatur DIVIDICULUM; a Valentiniano, Valente, & Gratiano in l. 2. C. Th. de aquæd. lib. 14. tit. 2. CONCEPTACULUM. Ceterum de castellorum constructione quædam habent VITRUV. *Architect.* 8. 7. & PLIN. *Hist. nat.* 31. 6. 36. 15. De jure aquam inde ducendi consensu principis, FRONTIN. *de aquæduct.* passim.

310 *Pars VI. Pandectarum.*
aquam ducendi probandum sit (§. 287. *) L. I. §. fin. D:
h. tit.

TITULUS XXI.

DE RIVIS.

§. 330. *Interdictum de rivis.*

§. 330. **S**imile est interdictum, quod de rivis propo-
suerat prætor: ut rivus, specus, septa (a) resi-
tere, aqua ducenda causa liceat, dumne aliter aqua ducatur,
quam uti priore æstate nec vi, nec clam, nec precario ducta
L. I. pr. D. h. t.

TITULUS XXII.

DE FONTE.

§. 331. *Interdictum de fonte.*

§. 331. **Q**uemadmodum superiora inter dicta ad aqua-
ductus pertinent servitutem; ita sequentia
hæc partim eos tuentur, qui de aliquo fonte, lacu, puteo,
piscina, hoc anno aqua nec vi, nec clam, nec precario usi sunt
L. I. pr. §. 1. 2. D. h. t. partim, qui fontem purgare, resi-
tere, vel aquam coercere, ut ea uti possint, conantur L. I.
§. 6. 7. 8. 9. D. h. t. Ex quo facile patet, hæc interdicta
ad servitutes AQUÆ HAUSTUS, PECORISQUE AD AQUAM AD-
PULSUS comparata esse L. I. §. 1. 2. D. h. t.

T I-

(a) RIVUS est locus, per longitudinem depressus, quo aqua
decurrit L. I. §. 2. D. h. t. SPECUS sunt loca excavata in mon-
tibus, inter mœnia, & caput fontis interjectis, per quæ aqua
ducitur. VITRUV. *Archit.* 8. 7. SEPTA sunt, quæ ad incile
opponuntur aquæ derivandæ, compellendæve ex flumine causâ
L. I. §. 4. D. h. t. Denique INCILE est locus, ad latus flumi-
nis depressus, vel incisus L. I. §. 5. D. h. tit. MENAG. *Aman-*
jur. civ. c. 39.

TITULUS XXIII.

DE CLOACIS.

§. 332. Cloaca quid, & quotuplices? §. 333. De iis interdicta.

§. 332. **I**N interdicto *uti possideris* nominatim prætor ex-
ceperat CLOACAS (§. 319. 2.) quæ erant loca
cava, & subterranea, per quæ colluvies exonerabatur L. 1.
§. 4. D. h. t. Eæ erant vel PUBLICÆ, stupendæ, & anti-
quissimæ structuræ, vel PRIVATÆ; per quarum illas collu-
vies ex urbe, per has ex privatis prædiis defluit. Vid. *Antiq. Roman.* 2. 3. 6.

§. 333. DE PRIVATIS itaque interdictum *prohibitorium* pro-
posuerat prætor, quo minus nobis cloacam, quæ ex cujus-
que ædibus in nostras pertinet, purgare, reficere liceat, se
vim fieri vetitutum, simulque damni infecti caveri iusturum
L. 1. pr. §. seq. D. h. t. DE PUBLICIS autem *restitutorium*,
quod quis in cloaca publica factum, sive immissum habet,
quo usus ejus deterior sit, fiatve, se restitui iusturum L. 1.
§. 15. seq. D. h. t.

TITULUS XXIV.

QUOD VI, AUT CLAM.

§. 334. Interdictum quod vi, aut clam. §. 335. Ejus
descriptio. §. 336. Quando cesset?

§. 334. **Q**uemadmodum si quis opus in solo alieno mo-
liretur, adversus illum prodita est *novi operis*
nunciatio (§. 93.) ita perfecto jam opere locus est in-
terdicto QUOD VI, AUT CLAM (§. 95. 2.) Edixerat enim
prætor: QUOD VI, AUT CLAM (a) factum est, qua de re agitur,
TUR,

(a) Vi factum dicitur, quod factum contra prohibitionem
L. 1. §. 5. D. h. t. CLAM, si quis celavit, nec denunciavit, &
controversiam timuit, vel timere debuit, ne melioris condi-
tionis sint stulti, quam periti L. 4. D. h. t.

eur, id quum experiundi potestas futura sit, se restitui ius-
surum L. 1. pr. D. h. t.

§. 335. Itaque hoc interdictum intra annum, ex quo opus fieri desit l. 15. §. 3. 4. D. h. t. datur domino, omnibusque, quorum interest, opus non fieri l. 11. §. 10. 14. l. 14. l. 16. D. h. t. eorumque heredibus l. 13. §. 5. D. h. t. contra eum, qui vi, vel clam, sive per se, sive per alios, opus sine justa causa fecerit L. 5. §. 8. D. eod. nec non adversus omnes operis possessores L. 15. pr. D. h. t. non etiam contra heredes, nisi quid ad eos pervenerit L. 15. §. 3. D. eod. ut opus restituant, præsentque, quod interest; vel si ipsi non fecerint, ut tolli patiantur L. 15. §. 7. 16. §. 2. D. h. t.

§. 336. Quum detur adversus eum, qui sine justa causa novum opus fecit (§. 335.) facile patet cessare interdictum (1. Si quid incendii l. 7. §. 4. D. h. t. vel (2. Agri colendi causa factum sit l. 7. §. 7. D. h. t. vel (3. Sine opere novum quid exstet L. ult. §. 3. D. h. t.

TITULUS XXV.

DE REMISSIONIBUS.

§. 337. *Remissio quid? & de ea interdictum.*

§. 337. **N**unciato novo opere abstinendum esse diximus ab opere inchoato, donec REMISSIO fiat a prætore (§. 101.) quæ nihil aliud est, quam decretum prætoris, quo nunciationem tenere, non declarat. Promiserat enim prætor, se, si jus prohibendi nuncianti non sit, nunciationem missam facturum L. un. pr. §. 1. D. h. t.

TITULUS XXVI.

DE PRECARIO.

§. 338. *Precarium quid? §. 339. Quomodo differat a commodato, & donatione? §. 340. An jus aliquod tribuat? §. 341. interdictum de precario §. 342. Ejus descriptio.*

§. 338. **S**ingulare est interdictum restitutorium DE PRECARIO. Ita autem dicitur quidquid precibus petenti

tenti conceditur tamdiu, quoad is, qui concessit, patitur
 (a) *L. 1. pr. D. h. t.* Ex quo fluunt axiomata: I. Precarium non esse contractum, sed genus liberalitatis *L. 1. §. 1. D. h. t.* II. Ei, qui precario possidet, nullum est jus in re quæsitum *l. 1. §. 2. D. h. t.*

§. 339. Quum itaque precarium non sit contractus, sed genus liberalitatis (§. 338. 1.) consequens est (1. Ut a commodato differat, quod ad certum usum conceditur *L. 17. §. 3. D. l. 3. C. commod.* (2. Ut multo minus dominium transferatur; siquidem tunc non esset precarium, sed donatio *l. 1. §. 2. D. h. tit.* (3. Ut precario quis accipere possit rem alienam, ac propriam oppignoratam *l. 4. §. 3. l. 6. §. 4. l. 11. D. h. tit.*

§. 340. Quumque ei, qui precario possidet, nullum sit jus quæsitum (§. 338. 2.) sequitur (1. Ut rem semper teneatur restituere *L. 1. pr. D. h. t.* neque (2. Concessio precarii ad heredes accipientis transeat *L. 12. §. 1. D. h. t.* quamvis (3. Si heres possidere pergit, dominus rem illi de novo precario concessisse intelligatur.

§. 341. Quum denique precarium non sit contractus (§. 338. 1.) nulla etiam prodita erat actio, qua revocari posset *l. 14. D. h. t.* nisi forte quis extra ordinem *prescriptis verbis* agere vellet *l. 2. §. 2. l. 19. §. 2. D. h. t.* Sed prætor interdictum *restitutorium* proposuerat: quod *precario ab illo habes, aut dolo malo fecisti, ut desineres habere, qua de re agitur, id illi restituas* *L. 2. pr. D. h. t.*

§. 342. Itaque hoc interdictum competit ei, qui precario petenti quid dedit, ejusve heredi, contra eum, qui precario habet, aut habere dolo malo desit, ejusve heredem (§. 340. 2.) ad rem cum omni causa restituendam, præstandumque dolum, & culpam latam (b) *l. 8. §. 3. 6. D. h. t.*

T I-

(a) Si enim diutius quis re aliena utitur invito domino, nascitur inde *precaria possessio*, quam æque ac violentam, & clandestinam vitiosam esse, supra notavimus (§. 198.).

(b) Quumque, qui invito domino possideat diutius, vitiose possideat (§. 338. *) ratio patet, cur post interdictum etiam culpa levissima, immo & casus præstari debeat *L. 8. §. 6. D. h. tit.*

TITULUS XXVII.

DE ARBORIBUS CEDENDIS.

§. 343. *Interdictum* de arboribus prædio urbano impendentibus. §. 344. De arboribus impendentibus prædio rustico. §. 345. *Usus hodiernus*.

§. 343. **D**E ARBORIBUS quoque CEDENDIS duo prodita erant interdicta PROHIBITORIA. Quum enim prima sæpe vicinus arborea voluptatis causa plantet, quæ, ædibus nostris impendentes, molestiam nobis adferre possent, prætor edicto suo cavet: *ut qua arbor ex vicini adibus in ades nostras impendet, si per vicinum stet, quo minus eam adimat, tunc quo minus nobis eam arborem adimere, nobisque habere liceat, se vim fieri vetitutum l. 1. pr. D. h. t.*

§. 344. Deinde quum legibus 12. tabularum cautum esset, ut si arbor in vicini fundum impendat, ea quindecim pedibus altius sublocetur *l. 1. §. 8. D. h. t.* JAC. GOTHOFRED. *ad legg. 12. tabb. tab. 8.* eodem exemplo, prætor, ne umbra prædio nostro noceret *l. 1. §. 8. D. h. t.* edixerat: *ut qua arbor ex vicini agro in nostrum agrum impendet (a) si per eum stet, quo minus pedes quindecim a terra eam coercet, tunc quo minus nobis ita coercere, lignaque nobis habere liceat, se vim fieri vetitutum l. 1. §. 7. D. h. t.*

§. 345. Sed, ubi jura Saxonica adhuc vigent, rami arboris ad vicinum pertinentis, quatenus illi meo fundo imminet, sine interdicto succidi possunt. *Jus prov. Sax. ll. 52. VVeichbild. art. 125. CABPZ. Part. 3. const. 32. dis. 25. n. 5.*

TITULUS XXVIII.

DE GLANDE LEGENDA.

§. 346. *Interdictum* de glande legenda. §. 347. *Ejus usus*.
§. 346.

(a) Quare multo magis ad adimendam arborem agi potest, si eam ventus e vicini fundo in nostrum inclinavit *l. 2. D. h. t.*

§. 346. **E**X 12. tabulis etiam erat, quod de GLANDE LEGENDA (a) prætor edixerat. Quemadmodum enim illa cautum fuerat, ut si glans in fundum vicini caduca sit, eam domino legere jus esset (Plin. Hist. nat. 16. 5.) ita prætor promiserat: glandem, quæ ex vicini agro in nostrum cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat, se vim fieri verituum L. un. pr. D. h. t.

§. 347. Hodie, quum de arboris dominio fere non ex radice, sed ex ramis judicari soleat (§. 179. *) fructus, in alterius fundum procidentes, fere ad fundi dominum pertinent. Quin & omnes sibi quisque recte vindicat, qui ex ramis fundo suo imminetibus, pendent. De Saxonia id testatur CARPZOV. Part. 3. const. 32. def. 25. n. 4. de terris Brunsvicensibus HAHN. ad WESEMB. D. h. t. Add. SCHILT. Exerc. 32. 35.

TITULUS XXIX.

DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO.

§. 348. *Interdictum de libero homine exhibendo.*

§. 448. **I**nterdicto de HOMINE LIBERO EXHIBENDO cautum est: ut quem quis liberum dolo malo retinet, eum exhibeat L. 1. pr. D. h. t. Est vero hoc interdictum exhibitorium, quod cuivis ex populo datur. l. 1. §. 1. l. 3. §. 9. D. h. t. contra eum, qui dolo malo, non qui ex justa causa liberum hominem possidet l. 3. §. 2. sequ. l. 4. pr. D. h. t. ad liberum istum hominem exhibendum, vel litis æstimationem toties, quoties agitur, usque dum exhibeatur, præstandam L. 3. §. 13. D. h. t. Exemplum elegans habet SCHILTER. Exerc. 3. 23.

T I-

(a) Glandis adpellatione omnes fructus contineri, quemadmodum & Græcis omnes arborum species ἀπόδρα dici soleant, observavit CAJUS l. 236. §. 1. D. de verb. signif. (ubi jungendus Jo. GOEDEI Commentarius) & l. un. §. 1. D. h. t.

TITULUS XXX.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, ITEM DUCENDIS.

§. 349. *Interdictum de liberis exhibendis, & ducendis.*

§. 349. **S**imilia erant interdicta de LIBERIS EXHIBENDIS, & DUCENDIS: quorum alterum *exhibitorium* eos, qui in mea potestate sunt, si ii apud alium sint (a) dolove ejus malo factum sit, quo minus apud eum essent, exhiberi jubet L. 1. pr. D. h. t. alterum *prohibitorium* nobis, liberos in potestate nostra constitutos ducere volentibus, vim fieri vetat L. 3. pr. D. h. t.

TITULUS XXXI.

U T R U B I.

§. 350. *Interdictum utrubi.*

§. 350. **I**nterdictum UTRUBI est *retinenda possessionis*, & ab interdicto UTI POSSIDETIS (§. 319. seqq.) non differt (b) nisi objecto, siquidem interdictum *uti possidetis*

(a) Ex nulla, aut injusta causa. Unde facile patet (1. Cur hoc interdictum non detur contra matrem, liberos ex justa causa apud se retinentem L. 1. §. 2. 3. l. 3. §. 5. D. h. t. (2. Cur nec pater hoc interdicto filiam a marito abducere, & bene concordans matrimonium turbare possit L. 1. §. 5. D. h. t. (3. Cur contra maritus de exhibenda, ducendaque uxore agere possit, quam pater viro invito domi suæ retinet L. 2. D. l. utr. C. h. t.

(b) Olim tamen & in modo possidendi erat discrimen. Nam interdicto *uti possidetis* vincebat, qui tempore litis contestatæ (§. 321.) nec vi, nec clam, nec precario possidebat; interdicto *utrubi*, qui majore parte anni nec vi, nec clam, nec precario possederat L. un. §. 1. D. h. t. PAULL. Sent. recept. P. 6. 1. Quin interdictum *utrubi* olim etiam recuperandæ possessionis fuisse, ex l. 3. §. 5. 12. D. ad exhib. & PETRON. Satiric. cap. 13. colligit A. A. PAGENSTECHER. Admonit. ad Pand. Part. 6. §. 260.

de rebus soli, seu immobilibus; interdictum utrobi de rebus mobilibus datur L. un. §. 1. D. h. t. §. 4. Inst. de interdict.

TITULUS XXXII.

DE MIGRANDO.

§. 351. *Interdictum de migrando.*

§. 351. **Q**UUM aliquando contingeret, ut locator prædii Urbani inquilini, migrare volentis, res retineret; prætor interdictum DE MIGRANDO proposuerat, quod datur inquilino, soluta pensione migrare volenti, ejusve heredi l. 1. §. 6. D. h. t. adversus locatorem, ejusve heredem, invec̄ta, & illata retinentem, ad id, ut illa abducere liceat L. 1. pr. §. seq. D. h. t.

TITULUS XXXIII.

DE SALVIANO INTERDICTO.

§. 352. *Salvianum interdictum.* §. 353. *Ejus discrimen ab actione Serviana.* §. 354. *Interdictum Salvianum vel directum, vel utile.*

§. 352. **I**NTERDICTUM SALVIANUM a Salvio Julio inventum, adpellatumque sit, incertum est. Vid. BYNKERSH. *Obs.* 1. 24. Est autem interdictum *adipiscenda possessionis*, quo locator prædii rustici persequitur possessionem rerum coloni pro mercede fundi oppignoratarum L. 1. §. 1. D. h. t. §. 3. *Inst. de interd.*

§. 353. Differt ergo hoc interdictum ab actione *Serviana*, qua non possessionem, sed jus persequimur. Hinc in actione *Serviana* probandum, rem tempore factæ oppignorationis in dominio debitoris & legitime oppignoratam fuisse: *in hoc interdicto* sufficit, illationem, & oppignorationem probari L. 1. D. h. t. (2. Actio *Serviana* adversus quemcumque possessorem; interdictum *Salvianum* tantum adversus debitorem, seu colonum datur (a) l. 1. C. h. t.

§. 354.

(a) Turbat hic l. 1. §. 1. D. h. t. quam vulgò ita conciliant

§. 354. In eo vero conveniunt actio *Serviana*, & interdictum *SALVIANUM*, quod quemadmodum *illa* in *veram*, & *quasi Servianam* dividitur; ita & *hoc* interdictum vel *DIRECTUM*, vel *UTILE* sit, quorum *illud* datur locatori adversus colonum (§. 352.) *hoc* omni creditori hypothecario adversus debitorem ad possessionem pignoris adipiscendam. Unde *hoc utile* interdictum *QUIASI SALVIANUM* adpellari solet.

L I B E R X L I V .

T I T U L U S P R I M U S .

DE EXCEPTIONIBUS, PRÆSCRIPTIONIBUS, ET PRÆJUDICIIS.

§. 355. *Exceptio quid?* §. 356. *Quid prescriptio, & præjudicium?* §. 357. *Exceptiones civiles, prætorie, perpetuæ, temporales.* §. 358. *In rem, & personam.* §. 359. *Quando opponenda dilatoria?* §. 360. *Quando peremptoria?* §. 361. *Quid replicatio, duplicatio?* &c.

§. 355.

legi 1. C. h. t. quod interdictum Salvianum directum datur adversus colonum; utile adversus quemcumque possessorem; sed sane d. l. 1. §. 1. non agit de utili interdicto, sed de directo; nec ibi de tertio possessore quidquam legimus. Quæstio est, si colonus res in fundum duorum intulerit, easque utrique vel in solidum, vel pro partibus oppignoravit, utri competat hæc actio? Respondet JULIANUS: si in solidum utrique obligatæ, singuli adversus EXTRANEUM Salviano interdicto vellet experientur; inter ipsos vero (locatores) si reddatur hoc interdictum, possidentis conditio melior erit. At si id actum fuerit, ut pro partibus res obligaretur, utilis actio & adversus EXTRANEOS, & inter ipsos (locatores, vel creditores) dari debet, per quam dimidias partes possessionis singuli apprehendant. Hic sane extranei non opponuntur debitori, qui intulit, & oppignoravit, ut intelligi possint tertii possessores, sed creditoribus, vel locatoribus inter se agentibus; adeoque æque commode ipsi debitores intelliguntur.

§. 355. **E**xplicatur hoc libro materia de EXCEPTIONIBUS, & generatim etiam de OBLIGATIONIBUS, & ACTIONIBUS agitur. EXCEPTIO sensu juris Romani non est omnis allegatio rei, qua actio etiam ipso jure tollitur (a) sed est defensio rei, qua actio, jure stricto competens, æquitatis ratione excluditur l. 2. pr. D. pr. Inst. l. 10. C. h. r.

§. 356. Exceptionum harum quædam speciale nomen sortiuntur. Si enim extra causam petuntur a loci, temporis, aliisque circumstantiis, vocantur PRÆSCRIPTIONES (b) quales sunt *prescriptio fori* l. ult. C. h. r. *prescriptio maritima* L. 2. C. de prec. imp. off. *prescriptiones temporales* tit. D. de div. & temp. preser. Sin actionem excludunt eo nomine, quod per eam præjudicium fiat quæstioni de re majoris momenti; PRÆJUDICIA adpellantur L. 16. L. 18. l. 21. D. h. c. CORAS. Miscell. II. 5.

§. 357. Ceterum *exceptiones*, quæ ex legibus, SCRIS, principum placitis nascuntur, CIVILES, quæ edicto prætorio originem debent, PRÆTORIÆ adpellantur §. 7. Inst. h. r. Deinde, quum vel agentibus in perpetuum obstant, & actionem adeo penitant, vel ad tempus dumtaxat noceant; illæ PEREMPTORIÆ, vel PERPETUÆ; hæ DILATORIÆ, vel TEMPORALES dicuntur (c) l. 3. D. §. 9. 10. Inst. h. r.

§. 358.

(a) Receptum tamen in foro, ut quidquid actori opponitur, exceptionis nomine veniat; quamvis jus actoris ipso jure sublatum dicamus. Unde *exceptiones solutionis*, *compensationis*, quæ a prudentibus *exceptiones falli* adpellari solent, & distingui ab *exceptionibus juris*, quas in hoc paragrafo definivimus.

(b) Græcis *παράγραφαι*, quasi *παρά πλὴν γραφῶν*, extra actionem ex aliis circumstantiis natæ. BACHOV. ad rubr. Inst. de usucap. & long. temp. prescript. Itaque præscripto, strictius accepta, (nam aliquando exceptionem omnem denotat l. 11. l. penult. l. 14. D. h. r. l. ult. D. de susp. tut. l. 3. §. 1. D. de prævaric.) actionem directo non adgreditur; sed aliam illi circumstantiam extra causam opponit. Unde jam non obscurum est, quid sibi velit TERTULLIANUS scripto libello de *prescriptione adversus hæreticos*. Non enim eo hæreticorum doctrinas directo oppugnat; sed eos nova, & ab Apostolicorum virorum doctrinis diversa tradere ostendit.

(c) Alio sensu *perpetua* vocantur, quæ nulla temporis præscri-

§. 358. Denique quum exceptio vel rei, vel persona cohæreat; illa vocatur exceptio IN REM, vel REALIS, & hinc & heredibus, & fidejussoribus prodest, veluti rei judicatæ, SCti Macedoniani; hæc IN PERSONAM, vel PERSONALIS, quæ nec heredibus, nec fidejussoribus prodest; veluti exceptio pacti personalis, beneficii competentis (a) l. 7. pr. §. 1. l. 19. D. h. t.

§. 359. Quandoquidem ergo exceptiones DILATORIÆ litem differunt (§. 357.) consequens est (1. Ut opponendæ sint ante litis contestationem L. penult. l. ult. C. h. t. Ut tamen (2. Et post litem contestatam locus sit exceptionibus dilatoriis, de novo emergentibus l. 4. D. h. t. (3. Ut quæ judicium reddunt nullum, semper, immo & post sententiam opponi possint; veluti exceptio incompetentis judicis L. ult. C. si a non comp. jud. l. 24. C. de procur. quali privilegio (4. Etiam exceptiones competentis, & cedendarum actionum munitæ sunt L. 41. D. de re jud. l. 41. §. 1. D. de fidejuss.

§. 360. Quumque PEREMPTORIÆ litem perimant (§. 357.) facile patet (5. Exceptiones peremptorias in bonæ fidei judiciis quandocumque proponi posse, in stricti juris causis ante litis contestationem proponendas, post eam autem probandas esse l. 8. C. h. t. L. 9. C. de præscr. long. temp. (6. Exceptiones litis ingressum impediens & ante litis contestationem allegari, probarique posse, modo jure hodierno in continenti probentur. (7. Quasdam excep-

ptio-

scriptione excluduntur; temporales, quæ certi temporis lapsu extinguuntur. Harum paucissimæ sunt; puta pacti de non petendo post certum tempus, quærelæ inofficiosi l. 3. §. 13. D. de inoff. test. non numeratæ pecuniæ, & dotis l. 14. C. de non num. pec. §. un. Inst. de litt. obl. restitutionis in integrum l. 3. D. h. t. Ordinarie exceptiones oportet esse perpetuas; quia actoris in arbitrio est agere, quandocumque velit, non autem rei, quando conveniatur L. 5. §. ult. D. de dol. mal. & met. exc.

(a) Quia itaque exceptio minorennitatis in se personæ cohæret, & tamen etiam heredibus prodest (P. I. §. 501. 3.) l. 18. §. ult. l. 19. D. de minor. l. un. C. si adv. dor. mixta vocari potest.

ptiones peremptorias etiam post sententiam locum invenire; e. g. exceptionem SC. Vellejani; Macedoniani L. 11. D. ad SC. Macedon.

§. 361. Si pluribus allegationibus opus est, Actor rei exceptioni REPLICATIONEM; reus huic DUPLICATIONEM, actor huic TRIPLICATIONEM, reus denique huic QUADRUPPLICATIONEM opponit §. 2. *Inst. de replic.* Quotcumque vero allegationes concedant leges, & iudices: semper tamen reo ultima allegatio competit.

TITULUS II.

DE EXCEPTIONE REI JUDICATÆ.

§. 362. *Exceptionis rei judicatæ descriptio.* §. 363. *Ejus requisita.*

§. 362. **I**nter exceptiones *peremptorias* in rem haud potestrema est exceptio REI JUDICATÆ. Quum enim sententia, ubi in rem judicatam transit, pro veritate habeatur (§. 237. 6.) consequens est, ut rescindi non possit (§. 242. 2.) adeoque ei, qui semel absolutus est, ejusque successoribus (§. 358.) hæc exceptio competit adversus eum, qui eandem rem iterum in iudicium deducit, & ex eadem causa instituit actionem.

§. 363. Ex quo per se patet, tunc demum esse huic exceptioni locum, si (1. Agitur de eadem re, qualis etiam habetur, si qui in petitione totius succubuit, partem jam vindicare velit, & contra L. 7. pr. §. 4. 5. l. 3. D. h. r. (2. Ex eadem causa L. 25. pr. D. h. r. (3. Inter easdem personas (a) l. 1. l. 3. D. h. r. pro quibus etiam habentur reus, ejusque successores universales, ac singulares L. 11. §. 3. D. h. r. dominus, & procurator, tutor, & pupillus, pater, & filius l. 11. §. 7. 8. D. h. r.

T I-

(a) Res enim inter alios acta aliis haud facit præjudicium, nisi quod in liberali causa id nocet ei, de cujus statu judicatum, si legitimus contradictor adfuerit L. 25. D. de statu heret.

TITULUS III.

DE DIVERSIS TEMPORALIBUS PRÆSCRIPTIONIBUS ; ET DE
ACCESSIONIBUS POSSESSIONUM.

§. 364. *Præscriptio temporalis quid?* §. 365. *Regula I. de actionibus in rem.* §. 366. *Regula prima ampliatio, & limitatio.* §. 367. *Regula II. de actionibus rei persecutoriis.* §. 368. *Regula III. de actionibus rescissoriis.* §. 369. *Regula IV. de pœnalibus.* §. 370. *Regula V. de publicis accusationibus.* §. 371. *Regula VI. de interdictis.* §. 372. *Tempora præscriptionis extraordinaria.* §. 373. *Usus hodiernus.*

§. 364. **I**nter exceptiones peremptorias etiam sunt PRÆSCRIPTIONES TEMPORALES (§. 356.) quibus actor, elapso tempore lege definito actionem instituens (a) repellitur L. 45. D. de adm. & peric. iur. Sunt vero actiones vel PERPETUÆ, quæ triginta annos, vel saltem ad longum tempus durant ; vel TEMPORALES, quæ citius expirant (Inst. §. 1264.).

§. 365. Nimirum, quum actiones in rem nascantur ex jure in re (Inst. §. 1127. seq.) de iis merito obrinet regula I. *Actiones in rem tamdiu durant, quamdiu ipsum jus in re,* idest, de rebus mobilibus triennio ; de immobilibus decem annis inter præsentis, viginti inter absentes (§. 219.) pr. Inst. de usur. l. ult. C. de præsc. long. temp.

§. 366. Eandem naturam ex actionibus personalibus in rem scriptis servat actio quod METUS CAUSSA, quatenus non in quadruplum, sed in simplum agimus L. 3. C. de his, quæ vi, met. causæ. non autem actiones, quæ mixtam causam habent ; veluti hereditatis petitio, familia eriscun-
da,

(a) Unde facile patet (1. Actione nondum nata cum effectu, etiam præscriptionem non currere L. ult. §. 2. C. de annal. exc. l. 9. §. 2. D. de pœn. alt. nec (2. Prodesse reo præscriptionem interpellatione interruptam l. 8. §. ult. C. de præsc. trig. ann. nec (3. Tempus in actionibus temporalibus elapsam credi, si ultimus dies cœptus sit l. 6. D. de obl. & alt. secus ac in usucapione rerum (§. 119. *).

da, communi dividundo, & finium regundorum; quæ durant triginta annis (P. II. §. 214. §. 224. 4.) nec actio hypothecaria; nisi quatenus adversus tertium b. f. possessorem agitur. Quod si enim cum tertio malæ fidei possessore agitur, triginta; sin cum ipso debitore; quadraginta annorum præscriptio requiritur L. 1. 2. C. si adv. cred. l. 7. pr. C. de præscr. triginti ann.

§. 367. Quumque actiones in personam sint vel rei persecutoriæ, vel pœnales; vel mixtæ, de prioribus recepta regula II. Actiones personales rei persecutoriæ tam prætorias; quam civiles, sunt perpetuæ L. 3. l. 7. C. de præscr. 30. vel 40. ann. Exceptæ tamen sunt actiones; quibus servitutem promissam petimus; quæ reales imitantur (§. 365.) l. penult. C. de usufr. l. 13. C. de serv. actiones ecclesiarum; quadraginta annos durantes Nov. 131. c. 6. item actiones contestatæ L. ult. C. de præscr. 30. vel 40. ann. l. 2. C. de except. annal.

§. 368. Inter actiones rei persecutorias quædam etiam sunt rescissoria; de quibus addimus regulam III. actiones honoraria; que ad rescissionem actus tendunt, sunt temporales. Hinc actio redhibitoria durat sexaginta dies; si venditor non caveat; vel de ornamentis restituendis, jumentivæ eo nomine redhibendis agatur l. 28. l. 38. pr. D. de edil. edict. alias sex menses (P. IV. §. 65. 2.) l. 19. §. ult. l. 55. D. de edil. edict. Actio quanti minoris priore casu sex menses; alias annum utilem (a) L. 19. §. ult. l. 28. l. 38. pr. D. eod.

§. 369. Ad actiones personales pœnales pertinet regula IV. Actiones pœnales civiles ex delictis privatis sunt perpetuæ; prætorias contra, & populares annales. Exceptæ sunt actiones furti manifesti, furti adversus nautas depositi miserabilis; servi corrupti, de effusis, & dejectis (modo non de occiso homine libero agatur) quæ quamvis prætorix; tamen scri-

(a) Eodem annuo spatio & reliquis actionibus rescissoriis præscribitur pr. Inst. de perpet. & temp. ad. l. 35. D. de obl. & alt. quadriennio restitutionibus in integrum (P. I. §. 464. 4.) l. ult. C. de temp. in int. restit. quinquennio querelæ inofficiosi (P. II. §. 57. 4.) l. 8. §. ult. D. l. 34. C. de inoffic. test.

perpetuæ sunt (*Inst.* §. 1271.) & actione doli, quæ bien-
nalis est (*P. I.* §. 464. 4.) & ne quidem litis contesta-
tione perpetuatur *L. ult. C. de dol. mal.*

§. 370. De publicis accusationibus notanda regula V. *Ac-
cusationes criminales ordinariæ vicennales sunt, nisi crimen
sit permanens L. 12. C. ad leg. Cornel. de fals. l. 4. C. de
apost. Exceptæ sunt crimina adulterii l. 29. §. 5. seq. D. ad
leg. Jul. de adult. peculatus l. 7. D. ad leg. Jul. pecul. &
ex SCto Silaniano, quibus quinquennio præscribitur L. 31.
D. ad SC. Silan.*

§. 371. Denique de *interdictis* fere valet regula VI. *In-
terdicta, quæ dantur simul ad omne, quod interest, anno;
quæ rem pure persequuntur, triginta annis expirant L. 1. pr.
D. de vi, & vi arm.*

§. 372. Sunt & *extraordinaria tempora* præscriptionum,
quæ ad certam regulam referri nequeunt. Sic (1. Juri glan-
dem legendi in vicini agro, *triduo* præscribitur (§. 346.)
(2. Intra *decennium* adpellandum *Nov. 23. c. 1.* (3. Intra
viginæ dies a libello oblato judex recusandus *Auth. offera-
tur C. de lit. cont. Auth. consequenter C. de sent. & inter-
loquut.* (4. Intra *triginta dies* petendi apostoli *l. 24. C. de
adpell. & opponenda exceptio non numeratæ pecuniæ apo-
chis (Inst. §. 892.) L. 14. §. 2. C. de non num. pec.* (5.
Intra *quingenta dies* excusare se debet tutor (*P. IV.*
§. 363. 4.) l. 38. D. de excus. (6. Intra *centum dies* pe-
tenda ab extraneis bonorum possessio (*Inst. §. 726.) §. 4.
Inst. de bonor. possess.* (7. Intra *biennium* chirographo oppo-
nenda exceptio non numeratæ pecuniæ *L. 14. C. de non
num. pec. & instituenda actio doli (P. I. §. 489.) (8.
Actio, qua, quod alea amissum, repetitur, non nisi quin-
quaginta annorum præscriptione excluditur L. ult. C. de
aleator.*

§. 373. Quid sit accessio possessionis, & quibus ea casu-
bus locum habeat, jam supra monuimus (§. 220. 1.) Ibi-
dem etiam diximus, jure Sax. & aliarum gentium in mo-
bilibus, anni, & diei; in immobilibus triginta annorum
anni, & diei usucapionem obtinere (§. 124.) Quod tem-
pus etiam in præscriptione actionum observat *CARPZ. Part.
II. const. 3. def. 3. 4.* Denique quemadmodum mores ex
principiis juris canonici in usucapione requirunt bonam fi-
dem continuam (§. 216. *) ita & bonam fidem in tempo-
rali.

salibus præscriptionibus exigunt, quum eam non exigat jus Romanum L. 1. §. 1. C. *de annal. except.*

TITULUS IV.

DE DOLI MALI, ET METUS EXCEPTIONIBUS.

§. 374. *Exceptio doli mali specialis*. §. 375. *Generalis*.
§. 376. *Exceptio metus*.

§. 374. **I**nter exceptiones *peremptorias* potro celebrantur exceptiones DOLI MALI, & METUS. Quum enim non omnis dolus negotium nullum redderet (P. I. §. 486.) prætor edicto suo non modo actionem, verum etiam exceptionem DOLI MALI promiserat dolo ita læsis, ut locus esset restitutioni in integrum (P. I. §. 489.) eorumque heredibus, & fidejussoribus l. 7. §. 1. D. *de except.* adversus eos, a quibus circumventi sunt, eorumque successores, ex causa lucrativa l. 4. §. 29. D. *h. t.* modo sint doli capaces l. 4. §. 26. D. *h. t.* neque iis debeat reverentia (§. 43. 3.) L. 4. §. 16. D. *h. tit.* ad elidendam actoris intentionem (a).

§. 375. Et hæc quidem est exceptio doli *specialis*: *Generalis* autem doli mali exceptio locum habet, quotiescumque æquitas obstat actori L. 12. D. *h. t.* Quare hæc exceptio est veluti genus, sub quo omnes reliquæ exceptiones comprehenduntur L. 4. §. 5. D. *h. t.*

§. 376. Exceptionem QUOD METUS CAUSSA (P. I. §. 470.) similiter dat prætor iis, qui metu coacti promiserunt, eorumque heredibus, & omnibus quorum interest l. 14. §. 6. D. *quod met. caus.* l. 4. §. 35. D. *h. t.* contra omnes, qui ex negotio gesto agunt, quamvis vim non intulerint d. l. 4. §. 33. D. *h. t.* ad elidendam actionem (a).

T I-

(a) Adeo ut ne doli quidem replicatione elidatur; quia in pari causa melior est conditio possidentis (§. 207. 2.) L. 4. §. 13. D. *h. t.*

(a) Hic tamen locus est replicationi metus, quia qui se defendit adversus vim inferentem, vim inferre non videtur (§. 209. 9.) l. 12. §. 1. D. *quod met. caus.*

TITULUS V.

QUARUM RERUM ACTIO NON DATUR.

§. 377. *Exceptio non competentis actionis.*

§. 377. **E**AM, quæ sequitur, exceptionem doctores vocant **EXCEPTIONEM NON COMPETENTIS ACTIONIS**, Casus autem, quibus actio non competit, tres præcipue hic referuntur, I. Si quis, deferente actore, juravit, se nihil debere §. 4. *Inst. de except.* L. 1. §. 2. *D. h. r.* II. Si quis onerandæ libertatis causâ aliquid promissit L. 1. §. 5. *seq. D. h. r.* III. Si evictionis nomine agitur ob rem in alicujusu perditam L. 2. §. 1. *C. h. r.*

TITULUS VI.

DE LITIGIOSIS.

§. 378. *Res litigiosa quid?* §. 379. *Exceptio litigiosa.*

§. 378. **R**ES LITIGIOSÆ sunt, de quibus lis, vel actio in rem, mota in iudicio; & tunc sufficit, modo libellus iudicij oblatu sit, quævis nondum sit facta litis contestatio *Nov. 112. cap. 1.* quæ tamen jure veteri necessario requirebatur L. 1. §. 1. *D. l. C. h. r.* & etiamnum requiritur, si *actio personalis* fieri debeat litigiosa. *FRANZ. Resol. l. 11.*

§. 379. Quum itaque res litigiosæ alienari non possint (P. III. §. 258. 11.) non modo lis peragenda erat alienanti L. 2. *C. h. r.* nec tantum, qui scientes alienabant, vel sibi comparabant, incidebant in pœnam fiscalem L. *ult. C. h. r.* verum etiam possessori rei litigiosæ alienatæ dabatur **EXCEPTIO LITIGIOSI** adversus eum, qui rem lite pendente comparavit, & inde eam petit, ad excludendam ejus actionem L. 1. §. 1. *D. h. r.*

TITULUS VII.

DE OBLIGATIONIBUS, ET ACTIONIBUS.

§. 380. *Quid obligatio?* §. 381. *Ejus divisio prima.* §. 382. *Secunda.* §. 383. *Tercia, & quarta.* §. 384. *Actiones quid?* §. 385. *Divisio illarum prima.* §. 386. *Secunda.* §. 387. *Tercia, & quarta.* §. 388. *Quinta.* §. 389. *Sexta.* §. 390. *Septima, & octava.* §. 391. *Nona.* §. 392. *Conclusio, & remissio.*

§. 380. **E**Xceptionibus Digestores subjecerunt doctrinam generalem de OBLIGATIONIBUS, & ACTIONIBUS. Et OBLIGATIO quidem generatim accepta est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendæ; id est, faciendæ, vel præstandæ L. 3. pr. §. 1. D. h. t.

§. 381. Omnis ergo illa necessitas alicui rei solvendæ a lege imponitur (alias non esset vinculum juris §. 380.) & quidem vel sola naturali, sed cui jus civile non adhsitit (a) vel a solo jure civili, quod tamen prætor, æquitate motus, excludit exceptione, vel ab æquitate naturali, & jure civili simul. Unde primi generis obligationes MERE NATURALES L. 95. §. 4. D. de pec. const. l. 112. D. de reg. jur. tertii MIXTÆ adpellantur pr. inst. de obl.

§. 382. Quum porro obligationes MIXTÆ jure civili sustineantur (§. 381.) iis vel lex adhsistere debet, vel prætor; adeo-

(a) Eatenus, ut actio inde nulla nascatur. Ceterum quædam obligationes mere naturales effecta alia habent; veluti (1. Quod pariunt exceptionem l. 7. §. 4. D. de pact. (4. Quod compensationem admittunt l. 6. D. de compens. (3. Quod constitui possunt l. 1. §. penult. D. de pec. const. itemque (4. Novari L. 1. pr. D. de novat. (5. Quod iis recte accedunt fidejussores, & pignora §. 1. Inst. de fideic. l. 5. D. de pign. Quod (6. Ea soluta conditione indebiti repeti non possunt L. 10. D. h. t. l. 26. §. 12. D. de cond. indeb. Quædam tamen obligationes mere naturales ne hæc quidem effecta habent, sed a jure civili plane reprobantur; v. g. obligatio mulieris contra SC. Vellejanum L. 16. §. 1. D. ad SC. Vell. unde non in-

adeoque obligationes vel CIVILES, vel PRÆTORIÆ sunt, quales hypotheca, & constitutum (P. I. §. 355. *).

§. 383. Quamvis vero omnis necessitas alicujus rei solvendæ, præstandæque *ex lege* nascatur (§. 381.) in eo tamen est differentia, quod quædam obligationes IMMEDIATE ex sola æquitate, vel lege nascuntur; quædam MEDIATE, accedente facto quodam obligatorio. Quumque factum hoc obligatorium sit vel *licitum*, vel *illicitum*, obligatio ex illo nata CONVENTIO; ex hoc DELICTUM, vel MALEFICIUM adpellatur (a).

§. 384. Sequuntur ACTIONES, quæ *latius* acceptæ, ut & accusationes, & extraordinarias cognitiones comprehendant, sunt media jus quodcumque in judicio persequendi L. 37. l. 178. §. 2. D. de verb. signif. l. un. C. quando civ. act. crim. At strictius sumtæ sunt media in jure persequendi, quod nobis ex jure in re, vel ad rem, restituendum, præstandumque est l. 178. §. ult. l. 10. 8. D. de verb. signific.

§. 385. Quum itaque actionibus persequamur, quod nobis vel ex *jure in re*, vel ex *jure ad rem* restituendum præstandum est (§. 384.) consequens est, ut actiones I. Dividantur in REALES, quæ ex jure in re; & PERSONALES, quæ ex jure ad rem, vel obligatione descendunt. Nec incommode dixeris, quasdam esse MIXTAS, quæ partim ex jure in re, partim ex jure ad rem nascuntur.

§. 386. Quumque illud jus in re, & ad rem, vel ex jure civili, vel ex *honorario* proficiscatur, facile patet, actiones II. In CIVILES, & PRÆTORIAS recte dividi L. 25. §. 2. D. h. t. §. 3. Inst. de act.

§. 387. Quia etiam actionibus persequimur, quod nobis restituendum, præstandumve est (§. 384.) non potuit non inde nasci divisio actionum III. In REI PERSEQUUTORIAS;

PCE-

commode a quibusdam obligatio mere naturalis in EFFICACEM, & INEFFICACEM dividitur.

(a) *Conventionum* divisiones supra L. II. tit. 14. tradidimus. De maleficiorum, vel delictorum generibus infra Lib. XLVII. tit. 1. differemus. Obligationes *ex variis causarum figuris* l. 1. pr. D. h. t. commodissime ad has species referuntur. Unde non magis his opus est in jurisprudentia, quam in physica, *qualitatibus occultis*.

PŒNALES, & MIXTAS §. 16. *Inst. h. t.* Et quum rei persequutoriiis rem; pœnalibus pœnam pecuniariam persequamur, eo vero jure nostro vel in duplo, vel in triplo, vel in quadruplo consistat, IV. Actiones dividuntur in eas, quæ in SIMPLUM, DUPLUM, TRIPLUM, QUADRUPLUM conceptæ sunt §. 21. *Inst. de action.*

§. 388. Quumque in quibusdam actionibus liberior esset judicis potestas ex bono, & æquo æstimandi, quod alterum alteri præstare oporteret, in quibusdam judex formulæ adstrictus esset; in aliis denique ob contumaciam reum, rem, ejusve æstimationem restituere nolentem; in majus condemnare posset, V. Primi generis actiones BONÆ FIDEI; secundi STRICTI JURIS; tertii ARBITRARIÆ adpellantur (a) §. 28. *Inst. h. t. L. 99. D. de verb. oblig. §. 31. Inst. h. t.*

§. 389. Porro VI. quibusdam actionibus SOLIDUM, quibusdam MINUS QUAM SOLIDUM consequimur §. 36. *Inst. de act.* Illud est ordinarium, hoc extra ordinem contingit; vel quia agitur peculio tenus (III. §. 186.) vel quia compensatio summam minuit (P. III. §. 209. 3.) vel quia reo competentis beneficiis a lege indulgetur (§. 244. **) §. 37. *seq. Inst. de act.*

§. 390. Ratione temporis VII. Quædam actiones sunt PERPETUÆ, quædam TEMPORALES, de quibus jam paullo ante dictum (§. 164.). Quumque & actiones in bonis sint, non mirum sane est VIII. Alias dari & HEREDIBUS, & adversus heredes; alias HEREDIBUS, sed non adversus heredes; alias NEC HEREDIBUS, nec adversus heredes competere (b) §. 1. *Inst. de perp. & temp. act.*

§. 391.

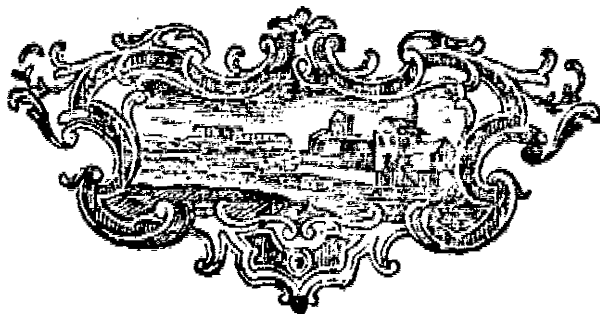
(a) Catalogum actionum BONÆ FIDEI habes in §. 28. *Inst. de act. emti venditi, locati conducti* (adeoque etiam emphyteuticaria) *negotiorum gestorum*, cujus generis etiam est funeraria, *mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ eriscundæ, communi dividundo, præscriptis verbis, æstimatoria, & ex permutacione, petitio hereditatis, & actio ex stipulatu de dote* §. 29. *Inst. eod.* ARBITRARIÆ actiones sunt *Publiciana, Serviana & hypothecaria, quod metus causa, de eo, quod certo loco, ad exhibendum, finium regundorum, Flavianæ, Calvisianæ, redhibitoria, & actiones in rem, præter hereditatis petitionem.* Reliquæ ergo STRICTI JURIS sunt.

(b) Hinc notanda axiomata: I. Actiones rei persequutoriæ & he-

§. 391. Denique IX. Actiones, in quibus uterque actoris vice fungi posset, *DUPLEXES*; in quibus necessario ab initio alter actor, alter reus est, *SIMPLICES* adpellantur §. 7. *Inst. de interdict.*

§. 392. Sed accuratius plerasque actionum classes persequuti sumus alibi (*Inst. §. 1127. seqq.*). Unde iis jam im-
morari, & dicta repetere, nihil attinet.

heredibus dantur, & adversus heredes *l. 49. D. h. t. l. 157. §. 2. D. de reg. jur.* II. Actiones *pœnales* dantur heredibus. III. Non autem, quæ vindictam persequuntur §. 1. *Inst. de perp. & temp. act.* IV. Actiones *ad vindictam* comparatæ non dantur adversus heredes *d. §. 1. eod. nec V. Privatæ pœnales*, nisi vel a principalibus personis contestatæ sint §. 1. *Inst. eod. l. 26. l. 58. D. h. t.* vel aliquid ex delicto ad heredes pervenerit *L. un. C. ex defunct. in quant. ten. her.* Dissentit hic *DUIRSEMA Conjectural. jur. civ. l. 7. p. 110. seq. VI. Persequutiones publicæ* omnes morte rei perimuntur *L. 3. D. h. t.*

PANDECTARUM

PARS SEPTIMA.

QUÆ EST

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS, DELICTIS, ADPELLATIONIBUS,
ET JURE PUBLICO.

LIBER XLV.

TITULUS I.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS.

§. 1. *Connexio.* §. 2. *Verborum obligationes quæ?* §. 3. *Quid stipulatio?* §. 4. *De ea axiomata.* §. 5. *Stipulatio certa, pura, in diem, sub conditione.* §. 6. *Stipulationis pura, conditionalis, & in diem natura.* §. 7. *Quid juris in stipulatione pura?* §. 8. *Quid in conditionali?* §. 9. *Quid in stipulatione ex die?* §. 10. *Vel in diem?* §. 11. *Qui possint promittere?* §. 12. *Alterum alteri stipulari non posse.* §. 13. *Exceptiones in regula.* §. 14. *Quæ res in stipulationem deducantur?* §. 15. *Vicia stipulationis in forma.* §. 16. *Alia ejusdem generis.* §. 17. *Actio ex stipulatu.* §. 18. *An promissor facti liberetur prestando id, quod interest?* §. 19. *Usus hominum.*

§. 1. **D**octrinæ de obligationibus in genere ideo procul dubio tractatum de STIPULATIONIBUS subjecit Tribonianus; quia hæ obligationum firmandarum causa inductæ erant. PAULL. *Sent. recept.* V. 7. 1. adeoque per se non subsistebant, sed ex aliis obligationibus pendebant L. 5. *pr. vers. conventionales D. h. t.* adeo ut, deficiente justa debendi causa, ex stipulatione agenti obstat exceptio doli mali L. 2. §. 3. *D. de del. mal. & met. exc.* Add. SCHULTING. *ad PAULL. ibid.* p. 464.

§. 2. In se VERBORUM OBLIGATIONES erant contractus, qui

qui ex verborum solemnitate capiebant substantiam (P. I. §. 361.). Eorumque quum olim tres essent, DOTS DICTIO (*Inst.* §. 827.) PROMISSIO OPERARUM, doni, muneris jurata, a liberto facta (P. VI. §. 47. 3.) & STIPULATIO; *CAJ. Inst. II. 9. 2. seq.* jus nostrum solam adhuc memorat *stipulationem*.

§. 3. Est itaque STIPULATIO contractus nominatus, accessorius (§. 1.) juris civilis (P. I. §. 363.) stricti juris (P. I. §. 365.) quo quis ad alterius interrogationem congrue respondendo (a) ad dandum, faciendumve, quod stipulantis interest, obligatur *l. 5. §. 1. D. pr. Inst. h. t.*

§. 4. Inde axiomata: I. Stipulatio est contractus accessorius. II. Stipulari possumus, quod dari, fierive potest, & quod dari, fierique nostra interest. III. Forma consistit in interrogatione, & responsione congrua.

§. 5. Quum itaque stipulatio sit contractus accessorius (§. 4. 1.) obligari autem possumus vel ad *prestandam speciem, quantitatemve, vel ad genus, factumve*, prioris generis stipulatio CERTA; posterioris INCERTA adpellatur *l. 74. L. 75. D. pr. inst. h. t.* Et quemadmodum alia quoque obligationes vel *pure, vel in diem, vel sub conditione* contrahuntur; ita & stipulatione vel *PURE, vel IN DIEM, vel SUB CONDITIONE* concipi possunt.

§. 6. *PURE* promittit, qui promissionis eventum a nulla circumstantia suspendit; *SUB CONDITIONE*, qui promissionis effectum suspendit ab incerto eventu (P. V. §. 63.) *IN DIEM*, vel *EX DIE*, quando dies adjicitur tamquam terminus, vel ad quem, vel ex quo obligatio effectum sortiri debeat. Unde nova axiomata: IV. Stipulationis *pura* dies cedit, & venit *L. 213. D. de verb. signif.* V. Stipulationibus *sub conditione possibili* factae dies pendente conditione nec cedit, nec venit *d. l. 213.* VI. *Ex die certo* quod promissum,

(a) Olim quum omnia civilia linguam Latinam requirerent (P. V. §. 43. *) *stipulationes* praeterca Latine abscisse fieri oportebat. Sed id constitutione sua sustulit Leo imperator *L. 10. c. de contr. stipul.* Ceterum inde discimus etiam, stipulationem fuisse *civile*, & si alienae obligationi accederet, *virile negotium* *L. 1. §. 1. l. 2. §. 1. D. ad SC. Fell. l. 2. pr. D. de reg. jur.*

sum; ejus dies cedit quidem, sed non venit *d. l. 213. dies incertus pro conditione est L. 75. D. de condit. & demonstr. VII. In diem concepta obligatio ipso jure perpetuatur (a).*

§. 7. Quum itaque *pura stipulationis dies statim & cedat, & veniat (§. 6. 4.) sequitur (1. Ut, quod promissum est, statim recte petatur §. 2. Inst. l. 41. §. 1. l. 137. §. 4. D. h. t. (2. Ut tamen id intelligendum sit civiliter, tantumque laxamenti indulgendum debitori, ut se ad solvendum, tradendumve comparare possit L. 105. D. de solut. §. ult. Inst. de inutil. stipulat.*

§. 8. Et quia stipulationis *sub conditione possibili factæ dies pendente conditione nec cedit, nec venit (§. 6. 5.) sequitur (1. Ut impossibilis stipulationem plane vitiet l. 7. l. 26. seq. l. 35. l. 97. l. 123. D. h. t. secus ac in ultimis voluntatibus (P. V. §. 67. 1.) (2. Ut ex conditionalis stipulatione tantum spes nascatur, sed talis, quæ in heredes transit §. 4. Inst. l. 57. D. h. t. quod iterum aliter se habet in ultimis voluntatibus (P. V. §. 65. 5.) (3. Ut conditio, in arbitrium promittentis expresse collata, ridicula, & nullius momenti sit L. 17. l. 46. fin. D. h. tit.*

§. 9. Quum porro *ex die certo conceptæ stipulationis dies statim cedat, at non veniat; dies autem incertus pro conditione sit (§. 6. 6.) facile patet (1. Diem certum in favorem promittentis plerumque adjici l. 41. §. 1. D. h. t. l. 17. D. de reg. jur. adeoque (2. hujus quidem arbitrio esse, an ante diem solvere velit l. 15. D. de obl. & act. l. 70. l. 98. §. 4. D. de solut. & (3. Quod ita solutum per errorem, repeti non posse l. 10. D. de cond. indeb. non autem (4. In arbitrio stipulantis esse, an citius petere velit; adeo ut ne ultimo quidem currente die promittentem urgere possit L. 38. §. 16. l. 42. D. §. 2. Inst. (5. Si negotium uno momento confici non possit, tantum temporis ei promissioni tacite inesse, quanto probabiliter opus est,*

(a) Est enim stipulatio contractus stricti juris (§. 3.) & dies, ad quem adjectus loco pacti adjecti est, quod non potest in contractibus hujusmodi quidquam præter exceptionem producere (P. I. §. 356.).

est, ad aliud explicandum *L. 14. l. 131. l. 41. §. 1. l. 73. pr. l. 137. §. 2. D. §. 5. Inst. h. r.* (6. Si dies incertus adjectus sit, omnia eadem esse, ac in stipulationibus conditionalibus (§. 8.))

§. 10. Quandoquidem etiam quod *in diem* promissum ipso jure perpetuatur (§. 6. 7.) pactum tamen, etiam contractui stricti juris adjectum, exceptionem parit (P. I. §. 356.) consequens est (7. Ut finito die petenti obster exceptio pacti *L. 44. §. 1. D. de obl. & act.*)

§. 11. Ceterum ex eodem axioma, & quod stipulatio sit contractus accessorius (§. 4. 1.) facile patet (1. Eos demum promittere posse, qui possunt pacto obligari (P. I. §. 367. seq.) adeoque (2. Nec inter patrem, & filium stipulationem intercedere posse, nisi in causa castrensi, vel quasi castrensi, vel publica (P. I. §. 369. 1.) §. 6. *Inst. de inut. stip.* nec inter dominum, & servum; immo nec (3. Inter fratres in ejusdem patris potestate constitutos *l. 38. D. de condict. indeb.* (4. Nullius momenti esse stipulationem sine causa debendi *L. 2. §. 3. D. de dol. & met. excepti.*)

§. 12. Quumque stipulari nobis possimus, quod nostra interest (§. 4. 2.) consequens est (1. Ut regulariter nemo stipulari alteri possit *l. 38. pr. §. 1. 17. D. h. r. §. 4. 18. Inst. de inut. stip.* adeoque (2. Nec pater filio, nisi heredi *L. 17. §. 4. D. de pact. l. 33. D. eod.* (3. Ut, si quis sibi, & alteri stipulatus sit, stipulatio pro parte dimidia stipulantis subsistat *L. 110. pr. D. h. r. §. 4. Inst. de inut. stipul.*)

§. 13. Contra ex eo axioma non male colligas (4. Filium, & servum stipulari posse iis, quorum in potestate sunt *l. 38. §. 17. D. h. r. pr. rest. de inut. stip.* (5. Valere quoque stipulationem alterius in rem factam, si stipulantis intersit pecuniariter *l. 38. §. 20. seq. L. 118. §. ult. D. h. r. §. 19. de inut. stip.* quod quum probatu difficile sit (6. Optime sibi consulere, qui stipulationi hujusmodi poenam subjiciat §. 18. *Inst. eod. l. 28. §. 17. D. h. r.* (7. Solutionem etiam in alterum conferri posse; idque factum videri, si quis dixerit: *mihī, aut Sejo dare spondes?* (8. Eoque casu Sejo ante litis contestationem me etiam invito solvi posse *L. 56. §. 2. L. ult. §. 3. D. h. r. §. 4. Inst. de inut. stipul. l. 12. §. 1. l. 57. §. 1. D. de soluti.* (9. Ni-

(9. Nihil prohibere, quo minus plures & stipulari, & plures promittere possint.

§. 14. Præterea quum stipulari nobis possimus, quod dari, fierive potest (§. 4. 2.) consequens est (1. Non posse in stipulationem deduci res, extra commercium positas *l. 69. l. 82. pr. l. 103. D. h. r.* (2. Ne quidem in eum casum, si res in commercio futura sit *l. 34. §. 2. D. de contr. emr. l. 83. §. 5. D. h. r. §. 2. Inst. de inur. stip.* (3. Multo minus, quæ nec existere possunt §. 1. *Inst. de inur. stip. secus ac res non existentes quidem, sed possibiles l. 73. D. h. r.* (4. Stipulari sibi neminem posse res suas §. 2. *Inst. de inur. stip.* nec (5. Promittere aliquem posse pro alio §. 3. §. 22. *Inst. eod.* nec (6. Rem alienam *d. §. 21. nec (7. Rem turpem §. 23. Inst. eod. l. 26. D. h. r.* (8. Genus remotum *l. 94. seq. D. h. r.*

§. 15. Denique quum forma stipulationis consistat in interrogatione, & responsione congrua (§. 4. 3.) sequitur (1. Ut, si quis pure rogatus, sub conditione respondeat, vel contra, stipulatio inutilis sit, nisi stipulator statim adquiescat *l. 1. §. 3. D. h. r. PLAUT. Trin. V. 2. 34. (Inst. 8. 870.)* (2. Ut eodem modo se res habeat, si quis Stichum, aut Pamphilum stipulato, unum se daturum respondeat *l. 1. §. 5. l. 83. §. 4. D. h. r.* (3. Ut contra valeat promissio, si quis Stichum, & Pamphilum stipulato unum *l. 1. §. 5. l. 83. §. 4. D. h. r. §. 17. Inst. de inur. stipul.* vel (4. Decem roganti quinque promiserit *d. l. 1. §. 5. l. 83. §. 3. D. h. r.*

§. 16. Ex eodem axiomate reddi potest ratio (5. Cur inutilis sit stipulatio, si promissor, & stipulator non de eadem re senserint §. 22. *Inst. h. r.* itemque (6. Si perplexa sit stipulatio (*Inst. §. 547.*) *arg. l. 16. D. de cond. inst.* vel (7. Errorem in persona involvat *l. 9. pr. D. eod.* (8. Cur tamen stipulationem non vitiet præpostera loquendi ratio (*Inst. §. 13. Inst. 1. r. l. 64. De verb. oblat.* (9. Cur nec inter absentes intercedere possit stipulatio §. 12. *Inst. de inuril. stip.* nec (10. Ea per epistolam, internuncium, litteras imponi possit (a).

§. 17.

(a) Si tamen scriptum est, omnia facta solemniter, pro scriptura & veritatis, & solemnitatis præsumptio militat §. 12. 17. *Inst. de inur. stip. l. 14. D. de constr. vel comm. stipul.*

§. 17. Ceterum, quia *stipulatio* est contractus unilateralis, & stricti juris, & quidem nominatus (§. 5.) nasci inde oportet actionem unam, & contractui cognominem, EX STIPULATU (L. 83. §. 6. D. h. t.) quæ datur stipulanti, ejusve heredi, adversus promittentem, ejusve heredem, ad præstandum certum, incertumve, quod promissum est. Unde priore casu *condictio CERTI*; posteriore *INCERTI* est, quamvis *condictio incerti* κατ' ἐξοχὴν actio ex stipulatu dici solet *pr. in h. t.*

§. 18. Quod si itaque promissorem præstare oportet, quod promissit (§. 17.) facile patet (1. Eum quoque, qui factum promissit, illud factum præstare teneri; & (2. Quamvis stipulatoris sit optio, factumne, an id, quod interest, petere malit; vulgo tamen (3. Falso dici, eum, qui factum promissit liberari præstando id, quod interest L. 72. *pr. D. de verb. obl. l. 13. §. ult. D. de re jud. l. 71. §. 2. D. de condict. & demonstr. l. 2. D. de lib. hom. exhib.* Unde porro inferimus (4. Justinianum, dum hic poenam conventionalem adjici suadet, id non ideo facere, quod factum promittens, factum præstare non cogatur; sed quod plerumque, si non præstetur, incertæ sit æstimationis, quantum nostra intersit §. *ult. Inst. h. t. Add. CUYAC. ad l. 72. D. de verb. obl. CORAS. Miscell. 2. 3. HUB. Præl. ad Inst. h. t. §. 5. THOMAS. dissert. an, qui factum promissit, liberetur, præstando id, quod interest?*

§. 19. Ceterum Germanicæ originis gentes quemadmodum hujusmodi formulis numquam usæ sunt, ita hodiernum inter *pacta* & *stipulationes* nihil statuunt discriminis; sed ex utrisque concedunt actionem, quam sive *condictionem* ex stipulatu, sive ex moribus adpelles, parum videtur interesse (Conf. *Elem. jur. Germ. Lib. 2. tit. 12.*)

TITULUS II.

DE DUOBUS REIS CONSTITUENDIS.

§. 20. Plures obligantur, pluribusque debetur pro rata, nisi sint correi. §. 21. Qui rei promittendi, & stipulandi? §. 22. Obligatio reorum promittendi. §. 23. Jus reorum stipulandi. §. 24. An correi inter se habeant actionem?

§. 20. **Q**uandoquidem non solum unus alteri, sed & duo, pluresve promittere, vel duo, pluresve sibi idem stipulari possunt (§. 13. 9.) observandum est, eo casu singulos pro parte & obligari, & jus ex stipulatione acquirere L. 11. §. 1. 2. D. h. t. nisi duo, pluresve in solidum promiserint, vel duobus in solidum promissum sit; quo casu REI (a) vel CORREI adpellantur, & in solidum vel obligantur, vel agere possunt.

§. 21. Itaque DUO REI PROMITTENDI sunt, qui alteri, una oratione interroganti, congrue respondent, seque singulos ex eadem causa in solidum idem daturos spondent L. 1. sequ. D. §. 1. Inst. h. t. DUO REI STIPULANDI, quibus eandem sibi rem ex eadem causa separatim stipulantibus debitor eam se daturum, præstiturumve spondet (b) L. 1. D. pr. Inst. h. t.

§. 22. Quum itaque duo rei promittendi in solidum obligentur (§. 20.) sequitur (1. Ut singuli possint conveniri in solidum, & optio sit stipulatoris, utrum convenire velit §. 1. Inst. l. 3. §. 1. D. h. t. (2. Ut unus, creditorî satisfaciendo, obligationem perimat l. 2. sequ. D. h. tit. l. 20. D. ad SC. Vellej. l. 16. D. de accept. (3. Ut non gaudeant beneficio divisionis, ne quidem jure novissimo, nisi eo casu, si simul sint ἀλληλεγγύως ὑπαιθρονοί; id est, si reciproca fidejussione sint obligari Nov. 99. c. 1. (qua tamen L. 11.

(a) Rei generatim sunt, quorum de re disceptatur. Cic. de orat. 2. 43. & 79. FEST. voce: reus. Unde & qui agit, & is, unde petitur, aliquando communi nomine REI vocantur. FEST. ibid. Hinc & qui inter se aliquod negotium contraxerunt, rei, vel correi vocantur L. 5. D. pr. de verb. obl. Unde qui se obligarunt, rei constituti L. 14. §. 6. D. quod met. caus. vel rei facti L. 1. §. 8. D. quar. rer. all. qui crediderunt, rei credendi; qui acceperunt, rei debendi; qui satis dederunt, rei satisfaciendi; qui satis acceperunt, rei satis accipiendi l. 34. §. 8. D. de solut.

(b) Itaque hodie, postquam stipulandi ritus exolevit (§. 19.) sufficit, modo plures expresse in solidum promittant, sive stipulentur; v. c. verbis: te zamen en elk voor't gebeel; vel Germanice: alle vor einen, und einer vor alle.

L. 11. *pr. D. h. t. derogatur* (4. Ut si unus pure, alter in diem, vel sub conditione promiserit, nihil prohibeat, quo minus ab eo, qui pure debet, petatur l. 7. l. 9. *D. h. t.*

§. 23. Quumque contra *reis stipulandi* singulis solidum debeatur (§. 20) consequens est (1. Ut singuli possint petere solidum; & (2. Si uni satisfactum sit, reliqui amplius exigere nequeant l. 2. l. 3. §. 1. *D. h. tit.* (3. Ut perinde sit, sive ipsis solutum, sive debitum acceptilatione, novatione, jurejurando extinctum sit (a) l. 2. l. 16. *D. h. t. l. 31. §. 21. D. de novat. l. 27. seq. D. de jurejur.*

§. 24. Ex eodem denique sequitur (4. Ut unus reorum solvens actionem non habeat adversus correum l. 36. *D. de fidejuss. nec* (5. Unus correorum, cui solutum, cogi possit partem cum correo communicare, nisi vel socii sint, vel ita inter eos convenerit l. 62. *D. ad leg. Falcid. l. 2. C. h. tit. l. 43. D. pro soc. l. 62. D. de reb. cred.*

TITULUS III.

DE STIPULATIONE SERVORUM.

§. 25. *De servorum stipulatione axioma.* §. 26. *Cuinam adquirat servus hereditarius, communis, publicus?* §. 27. *Cui privatus, fructuarius, & bona fide serviens?* §. 28. *Stipulatio facti cui proficit?* §. 29. *Ufus hodiernus.*

§. 25. **D**iximus & servos stipulari posse ei, cujus in potestate sunt (§. 13. 4.). Hi enim, quum ipsi sint ἀπρόσωποι (P. I. §. 132.) stipulantur ex persona dominorum *pr. Inst. h. t.* & hinc quidquid stipulantur, adquirunt dominis, nisi in facto consistat l. 1. *pr. l. 15. D. §. 1. 2. Inst. h. t.*

§. 26.

(a) Non si pacto sublatum sit ab uno correorum L. 27. *pr. D. de pact.* Quum enim nihil sit tam naturale, quam eo genere quidque dissolvi, quo colligatum est; adeoque verborum obligatio non nisi verbis solemnibus, seu stipulatione tolli possit l. 35. *D. de reg. jur. facile patet, pacto debitorem non liberari.*

§. 26. Quum itaque servus stipulatione sua adquirat domino (§. 25.) consequens est (1. Ut servus hereditarius stipulando adquirat, hereditati jacenti, & personam defuncti sustinenti (P. I. §. 192. 5.) *pr. Inst. h. t.* (2. Ut servus communis stipulans adquirat dominis pro portione domini, nisi vel jussu unius, vel nullo jubente, ut sibi stipularetur, uni nominatim stipulatus sit *l. 5. l. 7. D. §. 3. Inst. h. t. L. ult. C. per quas pers. obl. adqu.* (3. Ut servus publicus cuivis ex universitate stipulari possit (a) *L. 3. D. de pretor. stip. l. 1. §. 4. D. de legat.*

§. 27. Ex eodem constat (4. Nihil interesse, si sibi servus stipuletur, si domino, si conservo, si impersonaliter §. 1. *Inst. L. 1. pr. L. 15. D. h. t.* (5. Fructuarium servum, si ex re fructuaria, vel operis suis, vel fructuarii jussu stipuletur, usufructuario; si vero aliunde, domino stipulatione adquirere *L. 18. §. ult. L. 22. L. 31. D. h. tit.* (6. Servum alienum alii nominatim stipulando, non adquirere domino *l. 30. D. h. t.* nec (7. Qui bona fide servit, nisi b. f. possessoris jussu, vel ei nominatim stipulatus sit *l. 31. l. 39. D. h. t.*

§. 28. Denique ex eodem axiomate inferimus (8. Ea, quæ facti sunt, servum sibi stipulari posse, veluti ire, ambulare; adeoque (9. Hujusmodi jura ex stipulatione servi domino haud adquiri *l. 44. D. de cond. & dem. L. 38. §. 6. D. de verb. obl.*

§. 29. Enimvero quum hodie servi, vel homines proprii non omnia dominis, sed pleraque sibi adquirant (P. I. §. 138. 3.) facile patet, totius hujus tituli hodie usum ne ullum quidem esse posse (*Inst. §. 851.*).

(a) Et inde sunt satisfactiones factæ *αὐ ταβουαρίο, tabulario*, de quibus AMAYA ad *l. 3. C. de tab. scrib. logograph.* Add. JAC. GOTHOFREDI *Comm. ad l. 73. §. ult. D. de reg. jur. p. 322.*

LIBER XLVI.

TITULUS I.

DE FIDEJUSSORIBUS, ET MANDATORIEBUS.

§. 30. *Connexio.* §. 31. *Fidejussoris definitio.* §. 32. *De fidejussione axiomata.* §. 33. *Quinam fidejuberere non possint ob inhabilitatem?* §. 34. *Qui non possint ob prohibitionem legum?* §. 35. *Quibus in negotiis fidejussioni locus sit?* §. 36. *An in majus fidejuberere possit?* §. 37. *Fidejussionis effecta.* §. 38. *Beneficium divisionis.* §. 39. *Ejus natura.* §. 40. *Beneficium ordinis.* §. 41. *Et cedendarum actionum.* §. 42. *Ejus natura.* §. 43. *Usus hodiernus.*

§. 30. **Q**uemadmodum omnibus aliis obligationibus (§. 1.) ita & FIDEJUSSORIEBUS firmandis inductæ erant stipulationes §. 1. *inst. de verb. obl.* Quare jam de FIDEJUSSORIEBUS agitur hoc titulo.

§. 31. FIDEJUSSOR (qui & ADPROMISSOR *L. 5. §. 2. D. de verb. obl. L. 64. §. 4. D. sol. marr.*) est, qui alienæ obligationi mediante stipulatione, & sine novatione majoris securitatis causa accedit *L. 7. §. 3. D. de dol. L. 12. C. de fidejuss. pr. Inst. h. t. L. 1. §. 8. de obl. & act.* Unde facile a pecunia constituta reo mandatore, & expromissore distinguitur (a).

§. 32.

(a) Qui enim sine stipulatione per nudum pactum alterius obligationi accedit, is non *fidejuber*, sed *CONSTITUIT*. (P. III. §. 97.) *L. 1. §. 4. l. 11. §. 1. D. de const. pec.* Qui non per stipulationem, sed per consensualem contractum obligationem principalem antecedit, is *MANDATOR*, non *fidejussor*, est *L. 12. §. 14. D. mand.* Unde hic suo, non alieno nomine teneri dicitur *L. 1. §. 8. D. de obl. & act.* Denique qui non alienæ obligationi accedit, sed eam novando in se suscipit, reo priore liberato, is non *adpromittere*, vel *fidejuberere*; sed *EXPROMITTERE* dicitur *L. ult. D. ad SC. Maced. §. 3. Inst. quib. mod. toll. obl.*

§. 32. Inde ergo fluunt axiomata: I. Fidejussio est stipulatio; adeoque civile, & virile negotium (§. 1. *) L. 1. §. 1. l. 2. §. 1. D. ad SC. Vell. l. 2. pr. D. de reg. jur. II. Eadem est contractus accessorius. III. Fidejussores olim, ut correi promittendi (§. 22. 1.) omisso debitore principali, conveniri poterant l. 5. C. de fidejuss. l. 4. §. 1. D. eod. l. 20. D. de condiñ. indeb. hodie, si beneficio ordinis utuntur, in subsidium sunt obligati.

§. 33. Ex primo axioma (§. 32. 1.) patet (1. Fidejungere posse, quicumque respondendo obligare possunt (§. 11. 1.) l. 3. l. 10. §. 2. D. l. 8. C. h. r. non autem (2. Furiosos §. 8. Inst. de inur. stip. infantes, & infantia propiores §. 9. Inst. eod. nec surdos, & mutos §. 7. Inst. eod. nec prodigos l. 6. D. de verb. obl. immo nec (3. Pupillos quidem pubertati propiores, & minores sine tutorum auctoritate, & curatorum consensu §. 9. Inst. de inur. stip.

§. 34. Et quia fidejussio civile, ac virile videbatur negotium (§. 32. 1.) facile reddideris rationem, cur (4. Nec mulieres pro aliis intercedere patiatur SC. Vellejanum (P. III. §. 197.) & Authentica, si qua mulier C. ad SC. Vellej. (P. III. §. 209.) & (5. Cur fidejussiones clericorum pro laicis jura nostra non magis approbent Nov. 123. cap. 6. §. 1. quam (6. Militum l. 8. §. 1. D. qui sariñd. cog.

§. 35. Quandoquidem porro fidejussio est contractus accessorius (§. 32. 2.) consequens est (1. Ut accedere possit omnibus obligationibus, sive naturalibus, sive civilibus, sive mixtis, modo effectu non destitutis (Inst. §. 878.) sive ex conventionem, sive ex maleficio ortis (a) (ibid.) l. 1. l. 6. §. 2. L. 7. L. 8. §. 1. seq. §. 5. D. h. r. l. 6. D. de verb. obl.

§. 36. Ex eodem axioma inferimus (2. Posse quidem fide-

(a) Excipiuntur tamen (1. Causa restituendæ dotis, ob quam nec volens maritus fidejussorem dare, nec hic; si sponderit, obligari potest L. 2. C. de fidejuss. dot. dens. (2. Actiones populares l. 56. §. ult. D. h. r. (3. Causæ capitales, ubi tantum cautio judicio fisti, & judicatum solvi locum habet, si æstimare possit judex, pœnam non imminere corporis adstrictivam L. 26. D. l. 22. C. de pan. l. 1. l. 2. pr. §. 1. l. 3. seq. D. de cust. & exhib. ror.

fidejussor em se magis obligare, quam debitorem principalem, non autem in majus, vel durio rem causam (a) §. 5. *Inst. h. t.* nec valere (3. Fidejussorem in aliam rem, quam debitum principale L. 42. D. h. t. (4. Exstincta obligatione principali, vel confusione sequuta, fidejussores etiam obligationem extingui l. 93. §. 2. 3. D. de solut. pr. *Inst. quib. mod. toll. obl.*

§. 37. Denique ex postremo axiomate (§. 32. 3.) patet (1. Fidejussores plures teneri in solidum §. 4. *Inst. l. 3. C. h. t.* (2. Reo principali non solvente, adversus fidejussorem, ejusve heredes, dari actionem ex stipulatu (b) (17.) l. 4. §. 1. l. 24. D. §. 2. *Inst. h. t.* (3. Fidejussorem, ad certum tempus factam cum protestatione, quod ultra obligari nolimus, expirare tempore elapso, & tunc nobis conventis in promptu esse exceptionem pacti (§. 6. 7. *) l. 44. §. 1. D. de obl. & act.

§. 38. Quum itaque plures fidejussores teneantur in solidum (§. 37. 1.) epistola Hadriani Imp. fidejussori (præter eum, qui pro tutore spondit l. ult. D. rem pupill. salv. for.) indulget, ut in solidum conventus possit exceptione opposita impetrare, ut obligatio inter se, & confidejussores dividatur, & creditorem a singulis, dummodo solvendo sint, partes petere oporteat §. 4. *Inst. L. 26. l. 51. §. 1. D. h. t.*

§. 39. Ex quo sua sponte fluit (1. Non ipso jure dividi obligationem (§. 37. 1.) sed ope exceptionis L. 26. D. h. t. adeoque (2. Ommissa hac exceptione, post latam sententiam fidejussorem solidum solvere teneri; adeo ut nec adversus confidejussores agere possit, nisi ex jure cello §. *Inst.*

(a) Sed annon tunc obligatur fidejussor tantum ad summam concurrentem? Ita videtur ob l. 213. D. de reg. jur. & 8. *Inst. de mand.* Nec obstat l. 8. §. 7. D. h. t.

(b) Hac actione etiam conveniunt fidejussor fidejussoris, quem vulgo fidejussorem succedaneum (Ruck Burgen) vocant; id est, qui in securitatem non creditoris, sed fidejussoris spondit L. 8. §. ult. l. 27. §. 2. D. h. t. Ab hoc diversus fidejussor indemnitaris (Schadlos Burge) qui se obligat tantum sub conditione; si quid creditor a debitore servare nequeat. *Mss. Decif. 7. 321. 1.*

Inst. l. 26. l. 39. D. l. 11. C. h. t. (3. Non prodesse hoc beneficium, si confidejussores non sint solvendo *l. 10. §. 1. C. h. t.* vel (4. Si conveniri commode nequeant, vel (5. Si huic beneficio renunciaverint *L. penult. C. h. t.* pro qua renunciatione non habetur, si fidejussores se obligaverint in solidum *L. 3. C. h. t.*

§. 40. Quumque fidejussores a creditore, omisso debitore principali, conveniri possent (§. 32. 3.) a Justiniano inventum est BENEFICIUM ORDINIS, vel *excussionis*, quod fidejussoribus indulget, ut, opposita hac exceptione, non teneantur solvere, priusquam excussus sit debitor principalis *Nov. 3. cap. 1.* Ex quo sequitur (1. Ut nec hoc beneficium ipso jure competat; eique (2. Possit renunciari; (3. Utque cesset, si reus principalis vel manifesto non sit solvendo, vel latitans conveniri nequeat.

§. 41. Denique quum fidejussor, in solidum condemnatus, actionem habeat adversus confidejssorem, nisi ex jure cesso (§. 39. 2.) inventum est BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM, quod fidejussori solidum soluturo (a) indulget, ut non teneatur solvere, priusquam creditor ei cesserit actiones, quibus a confidejssoribus, quod ultra ratam solvit, repetere possit *l. 17. L. 36. l. 39. D. l. 11. l. 14. C. h. tit.*

§. 42. Ex quo consequitur (1. Cessis actionibus ordinarie opus non esse adversus reum principalem (b) (qui vel actione mandati, vel negotiorum gestorum conveniri potest §. 6. *Inst. h. t. l. 4. pr. D. h. t.*) sed adversus confidejssores, quos nullo facto obligatos habet *L. 39. D. h. t.* (2. Non posse huic beneficio renunciari. *CARPZ. Part. II. const. 17. def. 17.* (3. Fidejssorem ex jure cesso impensas, ante cessionem factas, non repetere posse. *Id ibid. def. 21.*

§. 43.

(a) Non ei, qui jam solvit. Quum enim solutione actio extinguatur, actio extincta cedi nequit *l. 67. D. de solut. l. 1. C. de contr. tut. judic.* nisi ea lege facta sit solutio, ut actiones cedantur *d. l. 67. D. de solut.* quod præsumi putat *PAULLUS l. 36. D. h. t.*

(b) Aliquando tamen & adversus hunc utilis est cessio, si creditoris actio sit pinguior; v. c. hypothecaria *L. 13. D. h. tit.* Aliquando & necessaria, si quis pro invito fidejusserit *L. 40. D. l. ult. C. de negot. gest.*

§. 43. Ceterum quum hodie solemnitas verborum in stipulationibus cesseret, & Germanicæ originis gentes inter pacta, & stipulationes nihil statuunt discriminis (§. 19.) facile intelligitur, etiam sine stipulatione factam fidejussionem valere; adeoque inter illam, & constitutam pecuniam nihil admodum interesse. Vid. HERING. de fidejuss. II. 26. (Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 16. §. 446. seq.)

TITULUS II.

DE NOVATIONIBUS, ET DELEGATIONIBUS.

§. 44. Modi, quibus obligatio solvitur. §. 45. Novatio quid? §. 46. Quomplex? §. 47. Quibus in obligationibus locum habeat? §. 48. Qui novare possint? §. 49. Quomodo novatio fiat sine delegatione? §. 50. Quid delegatio? §. 51. Ejus natura. §. 52. Necessaria novatio.

§. 44. **V**idimus, quo pacto obligationes stipulationibus firmentur. Superest, ut quibus modis tollantur, dispiciamus. Id fit vel **IPSO JURE**, vel per modum **EXCEPTIONIS** (Inst. §. 995. Modi, quibus ipso jure tolluntur, vel *communes* sunt omnibus contractibus; veluti **COMPENSATIO** (P. III. §. 216.) **NOVATIO**, **SOLUTIO**, **CONFUSIO**, **REI INTERITUS**, **OBLATIO**, **CONSIGNATIOQUE**; vel quibusdam contractuum generibus *propriis*; uti **ACCEPTILATIO**, & **MUTUUS DISSENSUS**.

§. 45. De **COMPENSATIONE** supra actum est. **NOVATIO** est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem, vel naturalem, transfusio, ac translatio *L. I. pr. D. h. r.* Id quod quum vel per *stipulationem* (a) fiat, vel per *litis contestationem*, illam **VOLUNTARIAM**, hanc **NECESSARIAM** vocamus *l. 29. D. h. r.*

§. 46. Quia vero, mutata priore obligatione, vel idem debitor, creditorve manet, vel novus debitor in locum prio-

(a) Cui non obstant *l. 17. D. h. r. l. 13. §. 10. D. de acceptilat.* (Inst. §. 1013. *).

prioris substituitur; hinc novatio priore casu SINE DELEGATIONE; posteriore PER DELEGATIONEM fieri dicitur.

§. 47. Quum itaque novatio sit modus tollendi obligationes communis (§. 24.) consequens est (1. Ut novari possint obligationes omnes, civiles & prætorie, æque et naturales, sive verbis, sive consensu, sive alio modo contractæ l. 1. §. 1. l. 2. l. 5. l. 14. D. h. r. transfundique, non modo in aliam civilem, verum etiam in mere naturalem (a).

§. 48. Quumque novatio priorem obligationem tollat (§. 45.) sequitur (1. Ut novare possint, quibus solvi potest l. 10. l. 25. D. h. r. non autem (2. Pupilli sine tutorum auctoritate l. 1. §. 1. D. h. r. nec (3. Servi sine jussu dominorum l. 16. D. h. r. neque (4. Qui sub curatione sunt, sine curatoribus, nisi meliorem reddant conditionem l. 3. D. h. r. (5. Ut non sufficiat animus novandi, qui olim sufficere videbatur l. 2. l. 8. §. ult. l. 28. D. h. r. sed requiratur, ut ille discrete exprimatur, siquidem & prior obligatio manet, & posterior ei accedit §. 3. Instit. quib. mod. toll. obl. ult. C. h. r.

§. 49. Quandoquidem porro novatione sine delegatione facta, idem manet debitor, & creditor (§. 46.) consequens est, ut talis novatio fiat (1. Si genus obligationis mutatur §. 3. Instit. h. r. (2. Si priori obligationis aliquid accedit, vel detrahitur; e. gr. dies, vel conditio d. §. 3. eod. (3. Si nihil quidem ex priore obligatione mutatur; sed, quod ex stipulatione debebas, iterum a te stipulor l. 8. pr. D. h. r.

§. 50. Quia contra per delegationem prior debitor mutatur (§. 46.) facile patet, DELEGATIONEM esse speciem novationis, qua alius debitor, consentiens in locum prioris, substituitur l. 11. pr. D. h. r. Unde hic novus fit reus, qui vocatur EXPROMISSOR (§. 31. *) & tam se ipsum ul-

tro

(a) Hinc contingere potest, ut si persona valide promittere nequeat, civilis obligatio in naturalem transfundatur, & prior illa perimatur; posterior autem non teneat; v. c. si pupillus novarit l. 1. §. 2. l. 20. §. 2. D. h. r. Aliud ubi jus effecta obligationis naturalis plane sustulit. Hinc novatio a servo facta priorem obligationem non tollit l. 16. D. h. r. Muliere novante, pristina obligatio restituitur l. 8. §. 7. l. 16. §. 1. D. ad SC. Vellejan.

tro delegare (a) l. 4. §. 1. D. de manumiss. quam a debitore priore per mandatum delegari potest L. 17. D. h. t.

§. 51. Ex qua definitione sequitur (1. Ut prior debitor per delegationem liberetur, quamvis delegatus non sit solvendo l. 26. §. 2. D. mand. l. 3. fin. C. h. t. (2. Ut delegationem & creditore volente, & consentiente delegato fieri oporteat L. 6. l. 1. C. h. t. (3. Ut inter delegantem, & delegatum mandatum; inter creditorem, & delegatum stipulatio intercedat l. 11. §. 1. D. h. t. (4. Ut manifesta sit inter delegationem, fidejussionem, constitutam pecuniam, cessionem, & adsignationem differentia (b). .

§. 52. Hæc de voluntaria novatione. NECESSARIÆ, seu litis contestationis, quæ effecta sint, jam alibi nos dicere meminimus (P. II. §. 43. 3.). Ceterum quum ea pristina actio non perimatur l. 29. D. h. t. l. 2. C. de judic. facile patet, eam improprie id nomen ferre.

TITULUS III.

DE SOLUTIONIBUS, ET LIBERATIONIBUS.

§. 53. Solutionis definitio. §. 54. De ea axiomata. §. 55. Quis solvere possit? §. 56. Cui? §. 57. Quomodo? §. 58. Solutionis effecta. §. 59. Quid liberatio? §. 60. Quid confusio, & rei interitus? §. 61. Oblatio, & consignatio.

§. 53.

(a) Prius fecisse PAULLUM Apostolorum, pro Onesimo expromittentem Philem. 7. 11. seq. erudita dissertatione demonstravit ZACH. HUBER. Dissert. phil. jurid. Lib. 1. Diss. 3. cap. 2.

(b) Fidejussores enim, & constituentes priori obligationi accedunt, illi per stipulationem; hi per pactum: expromissor illam perimit, seque de novo obligat (§. 31. *) Cessio est actus, quo creditor alteri nomen, etiam invito debitore, sine novatione cedit l. 7. C. h. t. Unde ea non tollitur obligatio inter cedentem, & cessum L. 3. C. h. t. Adsignatio denique est mandatum, quo debitor alium, qui pro se solvat, adsignat sine novatione. Unde & hic, adsignato non solvente, ad adsignantem recurritur; vid. STRIKII Us. hodiern. Dig. Lib. 18. tit. 4. §. 46. seq. secus ac in delegatione l. 3. fin. C. h. t.

§. 53. **T**ertius modus obligationes solvendi communis est **SOLVITIO** (§. 44.) quæ hic est vera, & naturalis præstatio ejus, quod in obligatione est *L. 176. D. de verb. signif. l. 49. D. h. t. pr. Inst. quib. mod. toll. obl.*

§. 54. Unde axiomata: I. Cui libera est rerum suarum administratio, is & solvit recte, & solutum accipit §. *ult. Inst. quib. al. lic.* II. Præstato, quod in obligatione est, obligatio perimitur ipso jure *pr. Inst. quib. mod. toll. obl.*

§. 55. Ex priorè axiomate (§. 54. 1.) inferimus (1. Perinde esse, si quis per se solvat, si per procuratorem, mandato si generali, si speciali instructum *L. 56. l. 87. D. h. t.* (2. Nec quidquam interesse, debitor solvat, an loco ejus alius, si velit debitor, si nolit *l. 23. l. 40. l. 53. D. h. t.* quamvis, qui pro invito solvit, regressum adversus eum non habeat, nisi ex jure cesso *L. 8. §. 3. D. l. ult. C. de neg. gest.* (3. Ut solvere nequeant furiosi *l. 5. D. de reg. jur. pupilli, minores, sine tutorum, curatorumve auctoritate §. ult. Inst. quib. al. lic. l. 9. §. 2. D. de auct. tut. l. 3. C. de in int. rest. min.*

§. 56. Ex eodem axiomate sequitur (4. Solvi posse creditoribus (5. Eorum procuratoribus, mandato si generali, si speciali instructis *l. 12. pr. l. 34. §. 3. D. h. t.* quantumvis postea mandatum a creditore revocatum sit *L. 12. §. 2. D. h. t. junct. l. 38. §. 1. D. h. t.* Recte (6. Solvi tutoribus, & curatoribus *l. 14. §. 1. seq. l. 49. l. 96. l. 100. D. h. t.* non autem (7. Pupillo & minori, sine decreto prætoris, & tutorum, curatorumque auctoritate, & consensu *L. 15. l. 96. D. h. t. §. 2. Inst. quib. al. lic. l. 25. C. de adm. tut.*

§. 57. Ex posteriore axiomate (§. 54. 2.) colligimus (1. Neque aliud pro alio invito creditori solvi posse *pr. Inst. quib. mod. obl. toll. l. 2. §. 1. D. de reb. cred.* neque (2. Per partes eidem invito solutionem fieri debere *L. 9. C. h. t.* nisi debitum pro parte tantum liquidum sit, eamque repræsentet debitor *L. 21. D. de reb. cred.* vel debitoris pecunia parata destituri bona nemo emere velit *Nov. 4. c. 3.* (Solvendum esse justo loco, & tempore (a)

l. 39.

(a) Loco nimirum, ubi convenerat *l. 9. D. de eo, quod cert.*

l. 39. D. h. tit. ita tamen (4. Ut debitor ordinarie ante diem solvere possit *L. 38. §. 16. D. de verb. obl.*

§. 58. Denique ex hoc posteriore axiomate consequitur (5. Ut & reus solutione liberetur, & fidejussores (§. 36. 4.) & pignora *L. 43. D. h. t. pr. Inst. quib. mod. obl. toll.* (6. Ut, si ex diversis causis debeatur, & aliquid solvatur, in arbitrio solventis sit dicere, quod debitum potius velit solutum (7. Si solvens nihil dixerit, in creditoris arbitrio sit, cui potius debito acceptum fuerat *L. 1. l. 2. l. 3. pr. D. l. 1. D. h. t.* (8. Si ne id quidem factum, solutum primo videatur in usuras; deinde, quod superat, in duriolem causam: hinc porro, si omnia paria sint, in sortem antiquiorem *l. 5. pr. §. 2. 3. l. 7. D. h. tit.* denique, si par omnium ætas, in omnes pro rata imputetur *L. 8. D. h. t.*

§. 59. Eodem titulo & de LIBERATIONIBUS agitur. Liberatio vero quum sit omnis obligationem solvendi ratio, de reliquis obligationem solvendi modis communibus agere hic licebit.

§. 60. Talis est IV. CONFUSIO (§. 44.) quæ contingit, quoties jus creditoris, & obligatio debitoris in una persona coalescunt *L. 75. l. penult. D. h. t. l. 7. C. de pact. (Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 17. §. 475.)* V. REI INTERITUS, quamvis hic modus non ad genus, nec ad quantitatem; sed ad speciem debitam pertineat *l. 23. l. 49. pr. D. de verb. obl.* eoque non is, qui in mora fuit *d. l. 23. l. 49.* nec is, cujus culpa res periit *l. 14. §. 1. D. de pos. l. 15. §. ult. D. de rei vind. nec fur, vel vi possidens, liberetur L. ult. D. de condict. furt. l. 1. §. 34. l. penult. D. de vi, & vi arm. (Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 17. §. 476.)*

§. 61. Modus sextus est OBLATIO, & CONSIGNATIO (§. 44.) quæ in eo consistit, quod debitor totam summam, justo loco, & tempore oblata, & a creditore non receptam, in

cert. loc. vel ubi petitur l. 38. D. de jud. Tempore vel convento §. 2. Inst. de verb. obl. vel si nihil conventum, simul ac debitorem interpellet creditor, ita tamen, ut paullulum laxamenti concedendum sit debitori l. 105. D. h. tit.

in iudicio, citata altera parte, obsignatam deponit L. 19. C. de usur. Cujus rite facta is effectus est, ut offerentem ab obligatione liberet, cursum usurarum sistat d. l. 19. & periculum rei, vel pecuniæ depositæ statim in creditorem transferat L. 9. C. de solut. (Elem. jur. Germ. T. 2. II. tit. 17. §. 476.)

TITULUS IV.

DE ACCEPTILATIONE.

§. 62. Modorum tollendi obligationem prepriorum fundamentum. §. 63. Acceptilationis, & pacti de non petendo differentia. §. 64. Quid acceptilatio? §. 65. Quis acceptum ferre possit? §. 66. Ad quas obligationes pertineat acceptilatio? §. 67. Stipulatio Aquilliana. §. 68. Usus hodiernus. §. 69. Quæ obligationes mutuo dissensu tollantur?

§. 62. **H**actenus de communibus obligationes tollendi modis; sequuntur jam proprii. (§. 44.) qualis præcipue est ACCEPTILATIO. Quum enim nihil tam sit naturale, quam eo genere quodque dissolvi, quo colligatum est, convenientissimum videbatur, verborum obligationem verbis tolli; nudi consensus obligationem contrario consensu dissolvi L. 35. D. de reg. jur. & ibi JAC. GOTHFR. in Comment.

§. 63. Ex eo ergo principio sequebatur (1. Ut nuda remissio, seu pactum de non petendo, non ipso jure tolleret obligationem; sed exceptionem tantum pacti produceret §. 3. Inv. de except. l. 7. §. 4. l. 27. §. 2. D. de pact. (2. Ut ad tollendam obligationem verborum opus esset verbis solemnibus, iisque adhibitis obligatio ipso jure expiraret L. 19. §. 1. D. h. t.

§. 64. Itaque ACCEPTILATIO est actus legitimus (P. I. §. 35.) l. 77. D. de reg. jur. quo interrogatione debitoris: QUOD EGO TIBI PROMISI HABESNE ACCEPTUM; & congrua creditoris responsione obligatio, per stipulationem contracta, tollitur L. 1. D. h. t. §. 1. Inst. quib. mod. obl. toll.

§. 65. Quum ergo sit actus legitimus (§. 64.) sequitur (§. 36.) (1. Ut acceptum recte ferat creditor, qui liberam habet rerum administrationem, & alienandi facultatem,

tem, ejusque heres *l. 13. §. 10. seq. D. l. 1. C. h. r.* non autem (2. Tutor, curator, procurator *L. 13. §. 10. l. 3. D. h. r.* (3. Ut acceptilatio nec diem admittat, nec conditionem *l. 4. l. 5. D. h. r.* quamvis obligatio, etiam sub conditione, vel in diem contracta, acceptilatione pure tolli possit *L. 12. D. eod.* (4. Ut pupillus quidem sine auctoritate tutoris acceptum rogare, non autem acceptum ferre possit *L. 2. D. l. 1. C. eod.*

§. 66. Quumque ad solas verborum obligationes pertineat acceptilatio (§. 62.) consequens est (5. Ut, si acceptilatio fiat ob alias obligationes, ea non ipso jure obligationes illas perimat; sed tamquam pactum de non petendo producat solum exceptionem pacti (§. 63.) *l. 8. pr. l. 19. pr. D. h. r.*

§. 67. At C. Aquilius Gallus, æquissimus ille, & solertissimus cautionum, formularumque artifex (Cic. *de nat. deor. III. 30. de offic. III. 14. pro A. Cæcin. c. 27.*) invenit formulam, qua omnes obligationes etiam verbis non contractæ, perimi possent, ita ut primum obligatio per stipulationem novaretur, ac deinde per acceptilationem tolleretur (*Inst. §. 1027.*). Formulam habes §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll. & l. 18. §. 1. D. h. r.* (Vid. *Sylog. I. opusc. Exerc. XXII. p. 777. seq. Antiq. Rom. lin. 3. tit. 30. §. 12. Hist. jur. civ. lib. 1. c. 3. §. 117.*)

§. 68. Enimvero, quum istas ambages numquam probaverint majores nostri (§. 19.) & pacta inter Germanicæ originis gentes non minus validam producerent obligationem, ac stipulationes (P. I. §. 374.) inter pactum de non petendo, & acceptilationem hodie nihil interesse, inter omnes omnino constat.

§. 69. Denique uti quædam conventiones nudo consensu ineuntur (P. I. §. 361.) ita eadem mutuo dissensu dissolvuntur (§. 62.) modo, re adhuc integra, a contractu discedere uterque statuatur §. *ult. Inst. quib. mod. oblig. toll.*

TITULUS V.

DE STIPULATIONIBUS PRÆTORIIS.

§. 70. *Stipulationes prætorie, judiciales, communes.* §. 71. *Prætorie quotuplices? earumque natura.*

§. 70. **R**edit Digestor ad *stipulationes*. Quum enim non solum privato arbitrio stipulemur; verum etiam publico, illæ, quæ a prætoribus, vel ædilibus jubebantur interponi, PRÆTORIÆ; quæ a mero iudicis rædanei officio proficiscebantur, JUDICIALES; quas denique uterque præstari jubebat, COMMUNES dici solebant (a) §. 1. *Inst. de divis. stipulat. l. 5. pr. D. h. t.*

§. 71. Alio sensu PRÆTORIÆ dividuntur in JUDICIALES, quæ iudicii causa interponuntur; v. g. *judicatum solvi*; CAUTIONALES, quæ se instar actionis habent; e. g. *damni infecti*; & COMMUNES, quæ utriusque & iudicii & rei causæ, veluti iudicii sistendi causa, fiunt L. 1. §. 1. 2. 3. *D. h. t.* Harum omnium stipulationum prætoriarum ea natura est (1. Quod exigatur satisfactio l. 7. *D. h. t.* (2. Quod in dubio prætoris sit, interpretari, quo sensu accipienda sit stipulatio l. 9. *D. h. t.* (3. Quod ubi idoneæ esse desinunt, de novo exigantur L. 4. *D. h. t.*

T I T U L U S VI.

REM PUPILLI, VEL ADOLESCENTIS SALVAM FORE.

§. 72. *Cautio rem pupilli salvam fore.* §. 73. *Quis pupillo stipuletur?*

§. 72. **C**AUTIONEM REM PUPILLI SALVAM FORE præstant omnes tutores præter testamentarios, & cum inquit-

(a) Quum itaque quæ ante litem contestationem fiebant, IN JURE; quæ lite jam contestata, IN JUDICIO fieri dicerentur (P. II. §. 1.) consequens est (1. Ut prætorie interponerentur ante litem contestatam; veluti *damni infecti* (P. VI. §. 101.) *legatorum* (P. V. §. 233. seq.) *fructuaria* (P. II. §. 132.) *judicatum solvi*, & *rem ratam haberi*. (2. Ut judiciales exigantur post litem contestationem; veluti *cautio de dolo*, & *de persequendo servo*, qui in fuga est l. 69. §. ult. *D. de legat. 1.* (3. Ut communes & ante litem contestationem, & post eam locum habeant; veluti *rem pupillo salvam fore*, *rem ratam haberi*, &c.

inquisitione datos (P. IV. §. 325. 2.) *pr. Inst. de satisfd. tur. l. 7. D. h. r.* datis fidejussoribus (§. 71. 1.) *l. 4. §. 1. D. h. r.* & ita quidem, ut hi non gaudeant beneficio divisionis (§. 38.) *l. ult. D. h. r.* Quare committitur hæc stipulatio, quotiescumque male gerit tutor, vel curator; actio tamen adversus tutorem finita demum tutela (P. IV. §. 371. 1.) adversus curatorem statim locum habet (P. IV. §. 377. 2.) *l. §. 4. D. h. r.*

§. 73. Quum vero pupillus & sine tutoris auctoritate conditionem suam meliorem reddere possit (P. IV. §. 334. 2.) facile patet (1. Eum, si quidem velit, ipsum sibi rem salvam stipulari posse *L. 6. D. h. r.* Quumque servus proprius domino (§. 25.) publicus cuivis ex universitate stipulari possit (§. 26. 3. *) consequens est (2. Ut pupillus infanti rem salvam stipulari potuerit servus, vel proprius, vel publicus *L. 2. l. 3. l. 4. pr. D. h. r. l. 3. C. de tabular.* Quibus ambagibus hodie, sublata verborum solemnitate (§. 43.) non opus esse, quilibet animadvertit.

TITULUS VII.

JUDICATUM SOLVI.

§. 74. *Causio* judicatum solvi.

§. 74. **J**UDICATUM SOLVI stipulantur, quicumque actionem vel suo, vel alieno nomine, instituunt *l. 3. pr. §. 1. seq. D. h. r.* a rei procuratore, vel defensore §. 4. *Inst. de satisfd.* Et tunc hic satisdat, vel pro procuratore reus cavet (1. Rem recte, & boni viri arbitrio defensum iri *l. 17. D. h. r.* (2. Dolum malum abesse, & abfuturum esse *l. 19. D. h. r.* & (3. Solutum iri, quod deberi iudex pronunciaverit *L. 9. D. h. r. pr. Inst. de satisfd.* Has enim tres clausulas cautione judicatum solvi contineri, patet ex *l. 6. D. h. r.*

TITULUS VIII.

RATAM REM HABERI.

§. 75. *Causio* rem ratam haberi.

§. 75. **R**EM RATAM HABERI satisfiant procurator actoris in judiciis omnibus, & procurator rei in actionibus in rem l. 40. §. 2. D. de proc. fise. si vel ex præsumto, vel dubio mandato in foro agant (P. I. §. 428.) l. 35. l. 40. §. ult. D. de procurat. l. 1. C. eod. Simul ac itaque dominus, re comparet, vel omnia, vel quidquam ratum non habet, committitur hæc stipulatio, & ex hac cautione peti potest, quod interest L. 5. l. 12. §. 1. l. 17. seq. D. h. t.

L I B E R XLVII.

TITULUS I.

DE PRIVATIS DELICTIS.

§. 76. Connexio. §. 77. Delictum quid? §. 78. Est vel verum, vel quasi delictum. §. 79. Verum vel publicum, vel privatum. §. 80. Publicum vel ordinarium, vel extraordinarium.

§. 76. **L**ibri duo insequentes, quia de delictis agunt, & omnem continent severitatem, pœnarumque atrocitatem, TERRIBILES vocantur a Justiniano L. 2. §. 3. C. de vet. jur. enucl. Nimirum quum hæctenus non modo de juribus in re, verum etiam de obligationibus, ex æquitate, factisque licitis descendantibus, actum sit; proximum est, ut & de iis, quæ ex factis illicitis, vel maleficiis proficiuntur, disseramus (VI. §. 382.).

§. 77. DELICTUM est factum illicitum, sponte admissum, quo quis & ad restitutionem, si fieri possit, & ad pœnam obligatur. GROTIUS de jur. bell. & pac. II. 17. 22. Unde & pluribus admissis delictis, ex quibus privata pœna petitur, alterum alterius pœnam non minuit L. 2. pr. §. 1. 2. D. h. t. (Vid. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 18.)

§. 78. Quum vero illud factum illicitum vel ex dolo malo admittatur, vel ex culpa, illud dicitur DELICTUM, vel MALEFICIUM VERUM; hoc QUASI DELICTUM, vel QUASI MALEFICIUM, adpellatur (Inst. §. III2.).

§. 79. *Vera maleficia* vel publico iudicio, publicaue animadversione vindicantur, vel quia directe ad privatorum lationem tendunt, privatam producunt persequutionem (a). Priora PUBLICA, posteriora PRIVATA adpellantur, quorum quatuor sunt, FURTUM, RAPINA, DAMNUM INJURIA DATUM (P. II. §. 181. seq. INJURIA pr. Inst. de ob. qua ex del.

§. 80. PUBLICA delicta vel ex lege quadam publicorum iudiciorum descendunt, & certam poenam habent propositam l. 1. D. de pub. jud. vel extra ordinem, quamvis nulla lex specialis eam in rem lata sit, vindicantur. Priora ORDINARIA, vel κατ' ἐξοχὴν PUBLICA, posteriora EXTRAORDINARIA CRIMINA vocantur (b).

T I T U L U S II.

D E F U R T I S.

§. 81. *Quid furtum?* §. 82. *Rei, usus possessionis.* §. 83. *Manifestum, nec manifestum, conceptum, oblatum, prohibitum, non exhibitum.* §. 84. *Axiomata de fure.* §. 85. *Qui furti rei sint?* §. 86. *Ob quas res?* §. 87. *Furtum fit animo lucri faciendi.* §. 88. *Qua inde actiones nascantur?* §. 89. *Actionis furti descriptio.* §. 90. *Ejusdem persequutio criminalis.* §. 91. *An furem liceat occidere?* §. 92. *Hodie furtum est crimen publicum.* §. 93. *Quando fures suspendio puniuntur?* §. 94. *Quando poena hac cesset?* §. 95. *Restitutio furtivarum.*

§. 81. **J**AM de delictis PRIVATIS, quorum primum est FURTUM (l. 79.). FURTUM est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi causa, vel ipsius rei, vel usus ejus posses-

(a) At quatenus rei publicae interest, hæc delicta non permitti, & criminalis inde permittitur persequutio l. ult. D. h. t.

(b) Non esse hæc crimina extraordinaria proprie delicta privata, supra demonstravimus (P. II. §. 4. *). Cur vero quædam privata vocentur l. 1. §. ult. D. de concuss. l. 3. D. de prævar. l. 1. D. de stellion. rationem reddidimus ad Institutiones (§. 1036. *).

possessorive, quod lege naturali prohibitum est admittere

l. 1. §. 3. D. h. t. §. 1. *Inst. de obt. qua ex delict.*

§. 82. Itaque furtum est vel REI, quod in contrectatione rerum mobilium, adeoque etiam filiorum familiae (P. I. §. 149.) & servorum, consistit §. 9. *Inst. eod. l. 14. §. 13. D. h. t. vel usus*, quando quis aut re sibi non concessa utitur, aut concessa aliter utitur, ac dominus velit l. 40. l. 54. pr. l. 76. pr. D. h. t. GELL. Noct. Att. 7. 15. vel POSSESSIONIS, quando ipse dominus furripit rem, ab altero naturaliter, de juste possessam l. 12. §. 2. l. 19. §. pen. l. 79. D. h. t. §. 10. *Inst. de obl. qua ex del.*

§. 83. Olim quoque furtum MANIFESTUM dicebatur, quando fur in ipso furto, antequam eo pervenerat, quo rem deferre decreverat, adclamando vel adcurrando deprehendebatur L. 3. pr. §. 1. *seq. D. h. t. NEC MANIFESTUM* quando fur ἐπὶ αὐτοκόπῃ non deprehendebatur L. 8. D. eod. CONCEPTUM, quando res furtiva solemniter per lancem, & licium quaesita (a) ac apud aliquem, qui rem furtivam esse sciverat, inventa erat §. 4. *Inst. de obl. qua ex del. OBLATUM*, quando res furtiva ab aliquo ignoranti oblata, & apud hunc concepta erat, dum eo oblata esset animo, ut apud hunc potius, quam illum deprehenderetur. PAUL. Sent. recepr. 2. 3. §. 4. *Inst. de obl. qua ex del. PROHIBITUM*; quando quis furtum quaerere praesentibus rellibus volentem prohibebat; & denique NON EXHIBITUM, quando quis rem furtivam, apud se quaesitam, & inventam, non exhibuerat §. 4. *Inst. eod.* Sed quatuor posteriora furti genera ab usu recesserunt (b).

§. 84. Jam definitio supra tradita (81.) nobis suppeditat
axio-

(a) De ritu isto disputavimus alibi *Ansiq. Roman. IV. 1. §. 13.* Conferri tamen meretur viri docti mihiq. amici Abr. Wielingii, de furto per lancem & licium concepto commentarius, ubi singularem sententiam erudite tuerur. De poena horum furtorum diximus quaedam ad *Inst. §. MLVIII.*

(b) Non esse haec crimina extraordinaria proprie delicta privata, supra demonstravimus (P. II. §. 4. *) Cur vero quaedam privata vocentur l. 1. §. ult. D. de concuss. l. 3. D. de pravat. l. 1. D. de stellion. rationem reddidimus ad *Institutiones* (§. 1036. *).

axiomata . I. Furtum consistit in fraudulosa rei contrectatione . II. Non intelligitur furtum, ubi id, quod contrectatur, non alienum est. III. Nec ubi aliquid non lucrificandi causa contrectatur. IV. Est hoc jure Romano delictum privatum moribus hodiernis publicum.

§. 85. Quum itaque furtum consistat in fraudulosa rei contrectatione (§. 84. 1.) consequens est (1. Ut, qui furandi animo ingressus ædes nihil contrectavit, fur dici nequeat; sed vel ob vim teneatur, vel tamquam DIRECTARIUS extra ordinem puniatur *L. 21. 7. D. h. t. L. 7. D. de extr. crimin.* (2. Ut sola cogitatio, & consilium furem non faciat, cujus ope, & consilio furtum factum sit §. 11. *Inst. de obl. qua ex del.* (3. Ut furti rei non sint furiosi, mente capti, infantes, infantie proximi. (4. Pubertati vero proximi fraudis capaces, sed mitius tamen puniendi sint §. 18. *Inst. eod. L. 23. D. de furt.* (5. Ut fraus non cadat in eum, qui in extrema necessitate aliquid modicum contrectavit *c. 3. & c. 26. X. de furt. GROTI. de jur. bell. & pac. ll. 2. 6.*

§. 86. Ex altero axioma (§. 84. 2.) sequitur (1. Ut non rei propria, sed possessionis tamen in re propria furtum fieri possit (§. 82.) *L. 43. §. 1. l. 76. D. h. t.* (2. Ut in hereditate jacente (P. I. §. 192.) non furti crimen fiat, sed EXPILATÆ HEREDITATIS *l. 4. D. expil. her.* (3. Ut quia constante matrimonio inter conjuges jure veteri vinculum potestatis, jure novo divini, & humani juris communicatio erat (P. IV. §. 169.) conjuges quoque, ante divortium sibi invicem aliquid surripientes, non furti, sed RERUM AMOTARUM rei essent (P. IV. §. 254.) *Tit. de rer. amot.* (4. Ut nec filius familias, patri quid suffuratus, rem alienam contrectasse §. 13. *Inst. de obl. qua ex del.* nec (3. Servus, si aliquid ex rebus domini convaserit, furtum fecisse videretur §. 12. *Inst. eod. l. 17. pr. D. de furt.*

§. 87. Quum porro furtum non intelligatur sine animo lucrum faciendi (§. 84. 3.) sequitur sane (1. Ut ne qui libidinis causa clam rapuit ancillam, reus furti sit *l. 39. pr. D. h. t.* (2. Qui rem alienam vel nocendi, vel contumelie causa contrectavit; sed (3. Priore hoc casu *actio- ni ex lege, posteriore actioni injuriarum locus sit l. 5. §. ult. l. 41. D. ad leg. Aquill. l. 53. D. h. t.*

§. 88. Denique quum hoc delictum privatum sit jure Romano (§. 84. 4.) & ex delictis obligatio, & ad restitutionem, & ad pœnam nascatur (§. 77.) consequens est (1. Ut res furtiva vindicari *L. 23. pr. D. de rei vind.* immo (& quod hic singulare, odio furum receptum est) condici possit, eumque in finem prodita sit *CONDITIO FURTIVA* (P. III. §. 67.) (2. Ut & ad pœnam persequendam comparata sit *ACTIO FURTI*, & quidem ex furto *manifesto* (§. 83.) in quadruplum, ex *nec manifesto* in duplum §. 5. *Inst. de obl. qua ex delict.*

§. 89. Itaque *ACTIO FURTI* datur domino, eique, cujus interest, cujusque periculo res fuit, eorumque heredibus, adversus furem, eumque, cujus vel ope, vel consilio furtum factum fuerit (§. 85. 2.) *l. 50. §. penult. L. 54. §. penult. D. h. t. L. 53. §. ult. D. de verb. signif.* non adversus heredes (P. VI. §. 390. * 5.) ob furtum manifestum in quadruplum, ob nec manifestum in duplum (§. 88. 2.).

§. 90. At quia ex privatis delictis & criminalis persecutio extra ordinem permittitur (§. 79. *) talis etiam adversus furem dabatur, non solum ad mulctam fisco applicandam; verum etiam ad pœnam corporis afflictivam *L. 6. D. ad leg. Jul. pecul.* quam tamen capitalem, vel cum membri mutilatione conjunctam esse, vetuit Justinianus *Nov. 134. cap. ult. Auth. sed novo C. de serv. fugit.*

§. 91. Quin immo, quum furtum nocturnum summo cum periculo conjunctum sit, & fures non modo furandi, sed & jugulandi, occidendique animo irruere soleant; *JOANN. Evang. X. 10.* jus Romanum furem nocturnum post clamorem, vel quiritationem occidi permisit; *diurnum* non aliter, quam si telo se defenderit. *GELL. Noct. Att. XI. ult. l. 52. §. 2. D. h. t. l. 4. §. 1. D. ad leg. Aquill. L. 9. D. ad leg. Corn. de sicar.*

§. 92. At quum moribus Europæ furtum habeatur pro crimine publico (§. 84. 4.) pluribus legibus gentium originis Germanicæ jam olim cautum videmus, ut fures certis casibus capitis damnentur, & quidem in crucem acti laqueo suffocentur. Vid. *SCHILT. Exerc. ad Pand. 49. 6. seq.* Quam pœnam & *Nemesis Carolina* servat *art. 162.* ita tamen (1. Ut varia furti genera accurate distinguat; & (2. Quibusdam casibus mitius puniri fures jubeat.

§. 93. Nimirum furtum I. Est vel *simplex*; quod nullæ atrociores circumstantiæ aggravant, vel *qualificatum*, id est, cum effractione, adscensu per scalas, vel vi majore conjunctum. In quo posteriore ordinariè locus est pœnæ suspendii C. C. C. *art. 59.* Simplex vel *magnum* est, quod quinque aureos Hungaricos excedit; vel *parvum*, quod infra hanc summam subsidit. Illud quoque laqueo expiandum per C. C. C. *art. 160. 161.* III. Parvum vel *primum*, vel *iterum* commissum est. Prima, & secunda vice pœna carceris, relegationis, fustigationis obtinet. Tertium furatus in crucem agitur, si summa omnium furtorum sit saltem quinque aureorum C. C. C. *art. 158. 161. seq.*

§. 94. Quandoquidem vero hæc pœna sic satis atrox est; mitius animadverti jubetur (1. In fures domesticos *art. 165.* (2. In eos, qui res inventas celant. (3. In piscantes in alienis rivis. (4. In fures, quorum de furti quantitate non satis constat *art. 164. 165. 168.* Quibus quidam addunt (5. Fures rem ablatam restituentes. CARPZOV. *Part. IV const. 32. def. 15. seq.*

§. 95. An furis, laqueo enecti, heredes ad restituendas res furtivas teneantur, alibi disquisivimus (*Inst. §. 1070.*). Minime itaque ferenda consuetudo magistratuum, res furtivas sibi vindicantium. Vid. C. C. C. *art. 207. 218.* (Conf. *Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 19. de furtis.*

TITULUS III.

DE TIGNO JUNCTO.

§. 96. *Actio de tigno juncto.* §. 97. *Ejus natura.* §. 98. *Quando locus prætereæ sit tigni vindicationi?*

§. 96. **S**unt quædam facta, quæ itidem in contrectatione rerum alienarum consistunt, & quædam tamen habent singularia, de quibus titulis sequentibus agitur. Talis est actio DE TIGNO JUNCTO, ex 12. tabulis orta, quibus cautum, ut tignum ædibus alienis junctum vindicari non posset, sed contra jungentem ageretur in duplum L. 1. *pr. D. h. t.*

§. 97. Quum vero aliquis aut *mala*, aut *bona fide* jungat, priorè casu actio de tigno est *panalis*; posteriore *rei*
per-

persequutoria. A. A. PANGEST. *Inrer. injur. vap. Coit. 34.*
 §. 7. *seq.*

§. 98. Ex quo principio sequitur (1. Ut, si a *mala fide* jungente dominus duplum consequutus sit; tamen diruto ædificio adhuc tigni vindicatio locum habeat *L. 2. T. h. t.* non autem (2. Si, qui *bona fide* junxit, duplum persolverit §. 29. *Instit. de rer. divis.*

TITULUS IV.

SI IS, QUI TESTAMENTO LIBER ESSE JUSSUS ERIT, POST MORTEM DOMINI, ANTE ADITAM HEREDITATEM SURRIPUISSE AUT CORRUPISSE QUID DICETUR.

§. 99. *Actio adversus testamento manumissum, si quid ex hereditate surripuerit.*

§. 99. **S**I is, qui testamento liber esse jussus erat, post mortem domini ante aditam hereditatem aliquid surripuisse dicebatur, deficiebat civilis actio. Neque enim ut servus coerceri poterat; quia furtum fecerat hereditati jacenti, quæ defunctum repræsentabat (P. I. §. 192. 5.) adeoque loco domini erat (§. 86. 5.) neque tamquam liber; quia, a nemine adita hereditate, nondum competebar libertas (P. VI. §. 142. 2.). Ne tamen spe impunitatis audaciores fierent servi, prætor edixerat: *si quid ab hujusmodi manumisso dolo malo surreptum, corruptumve fuerit, se, alia deficiente actione, intra annum in duplum judicium daturum l. 1. pr. §. 2. 10. 13. seq. D. h. t.*

TITULUS V.

FURTI ADVERSUS NAUTAS, CAUPONES, STABULARIOS.

§. 100. *Actio furti adversus nautas, caupones, stabularios.*

§. 100. **F**urtum, aliudve damnum in navi, vel diverso patitur vel ab ipsis nautis, cauponibus, stabulariis, vel a vectoribus, aut viatoribus, vel a nautæ, cauponis, stabularii familia. *Primo casu adversus hos agitur ex vero delicto; secundo ex quasi contractu actione de*

recepto (P. I. §. 552.) tertio ex quasi delicto (§. 78.):
 Eo enim casu prætor dat actionem adversus nautam, cau-
 ponem, stabularium in duplum L. 1. pr. §. 6. D. h. r.
 Quæ actio quamvis prætoriam pœnalis, tamen perpetua est
 (Inst. §. 1271. 2.) l. ult. §. 6. D. naut. caup. stabul.

TITULUS VI.

SI FAMILIA FURTUM FECISSE DICATUR.

§. 101. *Actio noxalis, si familia furtum fecerit.*

§. 101. **E**X quovis servorum delicto cum domino agi-
 tur noxaliter (P. II. §. 202.). Quum si fa-
 milia tota furtum, vel damnum fecisset, periculum esset,
 ne domini patrimonium everteretur, si omnes servos dede-
 re, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogeretur;
 prætor edicto permiserat domino, quo ignorante hujusmo-
 di quid factum fuerat, ut aut omnes servos, si vellet,
 dederet, aut pro omnibus tantum offerret, quantum si
 unus liber furtum fecisset, damnumve dedisset L. 1. pr. §. 1.
 2. l. 3. D. h. r. cap. 32. pr. ad leg. Aquill.

TITULUS VII.

ARBORUM FURTIM CÆSARUM.

§. 102. *Actio arborum furtim cæsarum.*

§. 102. **Q**U I arborescens lucra faciendi causa cædit, furti
 reus est l. 7. §. 1. D. h. r. qui sine furandi
 animo, ex lege Aquillia L. 1. D. h. r. vel interdicto, quod
 vi, aut clam tenetur. Præterea tamen exemplo 12. tabula-
 rum (a) (l. 1. D. h. r. PLIN. Hist. nat. 18. 1.) prætor
 adver-

(a) Unde facile patet, cur hæc actio, quamvis prætoriam
 pœnalis, & in duplum concepta, tamen sit perpetua l. 7. §. 6.
 7. D. h. r. Nam & actio furti manifesti ob eandem rationem
 est perpetua (Inst. §. 1271. 1.).

adversus eum, qui arbores furtim cecidit, cinxit, id est, deglabravit, subsecuit, promisit, se actionem in duplum daturum l. 5. pr. L. 7. pr. §. seq. l. 8. D. h. t.

TITULUS VIII.

DE VI BONORUM RAPTORUM, ET DE TURBA.

§. 103. Quid rapina, & turba? §. 104. De utroque delicto quid prætor edixerit? §. 105. Quibus casibus rapina committatur? §. 106. Quis eam admittat? §. 107. Quæ actiones inde dentur? §. 108. Actionis de vi bonorum raptorum descriptio. §. 109. Actio de turba. §. 110. Usus hodiernus.

§. 103. **A**lterum privatum delictum est RAPINA (§. 79.) quæ est violenta rei alienæ mobilis ablatio, lucrificandi causa dolo malo facta pr. §. 1. Inst. L. 1. C. h. t. immo omne aliud damnum, hominibus coactis, dolo malo datum, eo pertinet L. 2. pr. §. 4. 5. D. h. t. Unde facile hoc delictum a damno in TURBA dato discernitur, quod est damnum non per raptum, sed alio modo, in turba, idest hominum saltim decem (a) concursu datum l. 4. §. 6. seq. D. h. t.

§. 104. De priore delicto prætor actionem DE VI BONORUM RAPTORUM promiserat adversus eum, qui dolo malo raperat, vel damnum coactis hominibus dederat, intra annum in quadruplum, post annum in simplum l. 2. pr. D. pr. Inst. h. t. De posteriore edixerat, se adversus eum, cujus dolo malo in turba damni quid datum sit, intra annum utilem in duplum, post annum in simplum iudicium daturum l. 4. pr. D. h. t.

§. 105. Ex definitione itaque rapinæ (§. 103.) colligimus (1. Locum non esse actioni de vi bonorum raptorum, sed interdicto UNDE VI (P. VI. §. 312.) vel iudicio publico ex lege Julia de vi publica, vel privata, si quis rem immobilem alienam vi invaserit l. 2. §. 1. D. h. t. nec
(2. Si

(a) Si enim duo, tres, vel quatuor inter se tumultuentur, ea RIXA est, non turba l. 4. §. 3. D. h. t.

(2. Si quis rem suam alteri extorserit, quamvis ne id quidem impune ferat (P. VI. 318.) l. 13. D. quod met. caus. l. 7. C. unde vi.

§. 106. Quumque hic ad solum dolum malum respiciatur (§. 103.) consequens est (1. Ut perinde sit, sive ipse quis cogat homines, sive ab alio coactis utatur l. 2. §. 13. 12. D. h. t. item (2. Sive per alios, sive ipse rapiat l. 2. §. 6. 7. D. eod. (3. Non dari hanc actionem adversus impubes, quippe doli incapaces L. 2. §. 19. D. h. t. nec (4. Contra heredes raptoris, quamvis adversus eos, quatenus aliquid pervenit, conditio furtiva locum habeat l. 2. §. ult. D. h. t. (5. Quod ad rem raptam attinet, nihil interesse, sive ea majoris, sive minimi pretii sit l. 2. §. 11. D. h. t.

§. 107. Quamvis vero hæc actio in quadruplum detur (§. 104.) tamen quia tantum intra annum quadruplum consequimur (a) & præterea illud quadruplum non solum poenam continet, sed & ei æstimationem pr. Inst. h. t. hinc actio furti manifesti locum habet adversus raptorem, tamquam furem improbum pr. Inst. l. 2. §. 10. D. h. t. l. 80. §. 3. D. de furt. Immo & criminalis persecutio extra ordinem prodita est adversus grassatorem, quique ferro instructi rapiunt, & latrones l. 28. §. 10. 15. D. de par.

§. 108. Itaque actio DE VI BONORUM RAPTORUM dabatur domino, eique, cujus interest l. 2. §. 22. 23. D. h. t. ejusve heredi, adversus eum, qui dolo malo rapuit (§. 106. 1. 2.) non adversus ejus heredem (§. 106. 4.) intra annum in quadruplum, post annum in simplum (§. 104. 107.).

§. 109. Contra actio DE TURBA datur domino, eive, cujus interest, adversus eum, cujus dolo malo in turba damni quid factum est, non adversus ejus heredes intra annum utilem in duplum, post annum in simplum (§. 104.).

§. 110. Enimvero, quemadmodum furtum, ita & rapina,

(a) Si tamen (1. Christianus Judæo quid rapuerat, poena erat dupli L. 6. C. de pagan. (2. Si quis navicularios diripuerat, quadruplum poenale tantum erat, neque rei æstimationem simul continebat L. 5. C. de navic.

na, moribus nostris est crimen publicum. Itaque raptores gladio feriuntur, grassatorum cadavera præterea rotis in via publica illigantur, latrones crurifragio puniuntur C. C. C. art. 126. & arg. art. 130. (Conf. Elem. jur. Germ. L. 2. tit. 20. de rapinis).

TITULUS IX.

DE INCENDIO, RUINA, NAUFRAGIO, RATE, NAVE EXPUGNATA.

§. III. De incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.

§. III. **A** Dhuc atrocior videbatur rapina, si quis ex incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata, quidquam rapuisse, recepisse dolo malo (a) damniive quid in his rebus dedisse diceretur. Quare tamen si ejusmodi raptores & criminaliter conveniri possint (§. 79.) tamen & forensem actionem proposuit prætor intra annum utilem in quadruplum post annum in simplum L. 1. pr. §. seqq. D. h. t.

TITULUS X.

DE INJURIIS, FAMOSIS LIBELLIS.

§. 112. Injuria definitio, & divisio prima. §. 113. Secunda divisio. §. 114. De injuriis axiomata. §. 115. Quis injuriam inferre non videatur? §. 116. Quomodo inferri possit? §. 117. Quibus? §. 118. An etiam injuria alteri illata ad nos pertineat? §. 119. Actio injuriarum prætoria. §. 120. Civilis ex lege Cornelia de injuriis. §. 121. Recorso. §. 122. Actio ad palinodiam. §. 123. Discrimen horum remediorum. §. 124. Quando cesset injuriarum persecutio? §. 125. Usus hodiernus.

§. 112.

(a) Quare in eo differt a superiore hæc actio, quod & sine vi aliquid auferens, vel recipiens, quadrupli reus est L. 1. pr. l. 3. §. 4. 5. D. h. t.

§. 112. **T**ertium delictum privatum est DAMNUM INJURIA DATUM (§. 79.). Sed quia de eo jam supra lib. 9. r. 2. actum est; jam sequitur postremum, puta INJURIA, quæ est quodvis dictum, vel factum ad alterius contumeliam dolo malo directum. Ex quo per se patet, injuriam aliam esse VERBALEM, si quis alteri convicium adversus bonos mores facit, vel fieri curat; aliam REALEM, quæ re, & facto inferitur L. 1. §. 1. D. §. 1. Inst. h. r. Ad priorera etiam injuria scripta; ad posteriorem & per picturam illata refertur.

§. 113. Quumque major, minorve esse possit illata alteri injuria, ea etiam in SIMPLICEM, & ATROCEM recte dividitur, quæ ex facti atrocitate, vel loci, ubi contumeliose quis habitus, celebritate, vel ex personæ, cui illata injuria, dignitate æstimatur L. 7. §. 7. l. 8. l. 9. D. h. r.

§. 114. Inde perspicua axiomata: I. Injuria est omnis contumelia, alteri dolo malo illata. II. Et is, qui nos per nostrorum latus petit, injuriæ reus est. III. Injuriæ non eadem semper poena, eadem æstimatio est (a). IV. Qui injuriarum agit, is vindictam persequitur.

§. 115. Quum itaque injuria sit contumelia omnis dolo malo illata (§. 114. 1.) consequens est (1. Ut injuriæ reus non sit impubes, vel furiosus l. 3. §. 1. D. h. r. nec (2. Qui corrigendi, emendandique animo quid dixit, fecitque l. 15. §. 39. D. h. r. l. 5. §. 3. fin. D. ad leg. Aquil. modo non officii metas excesserit l. 32. D. h. r. d. l. 9. §. 3. D. ad leg. Aquil. nec (3. Qui per jocum quid fecit l. 3. §. 3. D. h. r. vel servum percussurus, hominem liberum vel casu, vel per errorem, percussit l. 3. §. 4. l. 4. D. h. r.

§. 116. Contra ex eodem axiomate consequitur (4. Ut injuria fiat, non modo, si quis verbis contumeliosis innocentem laceffit; sed etiam (3. Si quis vera se dixisse probare velit l. 5. C. h. r. cui non obstat l. 18. pr. D. h. r. immo & (6. Gestibus ad alterius invidiam compositis l. 9.

pr.

(a) Id quod patet lepido exemplo Veracii (vel, ut alii codices habent, L. Neratii) hominis stolide improbi apud GELLIUM Noſt. Ast. 20. 1.

pr. l. 15. §. 27. D. h. t. & (7. Factis, quæ vel ad infamiam alterius pertinent *l. 1. §. 2. l. 15. §. 20. 22. D. h. t.* vel ad contemptum, minuendamque dignitatem *L. 1. §. 2. l. 15. §. 16. 21. D. h. t.*

§. 117. Ex eodem axioma (§. 114. 1.) colligimus (8. Injuria adfici posse non modo invitum, & scientem; verum etiam infantem, furiosum, multoque magis absentem *l. 3. §. 1. 2. D. h. t.* immo & (9. Volentem, si illa injuria vel bonis moribus repugnet, vel in alterius opprobrium vergat *L. 1. §. 5. D. h. t.*

§. 118. Quumque & per alterius latus peti possimus injuria (§. 114. 2. sequitur. (1. Ut semper superior habeat actionem injuriarum, si inferiori ab eo, qui scivit, eum e familia nostra esse, allata sit injuria; adeoque (2. Ob injuriam, liberis, vel uxori illatam, pater, vel maritus *l. 18. §. 5. D. h. t.* (3. Ob sponsam injuria affectam sponsus *l. 15. §. 24. D. eod.* (4. Ob servos, vel ancillas nostras, in domini contumeliam durius, & contumeliosius habitos, dominus agere possit *l. 15. §. 35. & 48. D. h. t.* non autem (5. Uxor ob injuriam marito intentatam, nisi ea simul in eam redundet *L. 2. l. 11. §. 8. D. h. t.*

§. 119. Denique quum injuriarum omnium non eadem semper possit esse pœna, atque æstimatio (§. 114. 3.) non mirum est, plura media reperta esse vindicandæ injuriæ. Et hinc I. PRÆTOR, insuper habita lege 12. tabb. (GELL. *Noct. Att.* 20. 1.) dedit actionem ÆSTIMATORIAM ad id, quanti quisque injuriam æstimaverit §. 7. *Inst. l. 21. D. h. t.* simulque competit CRIMINALIS ad pœnam arbitrariam (§. 79. *) *l. ult. D. §. 10. Inst. h. t.* quæ ob sacra turbata, & libellum famosum capitalis *L. 10. C. de episc. & cler. l. unic. C. de famos. lib.* ob injuriam studiosis allatam cum infamia, & dignitatis privatione conjuncta esse potest. *Auth. Habita C. ne fil. pro patre.*

§. 120. Deinde II. ex LEGE CORNELIA de injuriis & civiliter, & criminaliter agi potest, si quis cum dolore verberatus, aut sine dolore pulsatus, aut domus ejus vi introita fuerit §. 8. 10. *Inst. l. 5. pr. l. 37. §. 1. D. h. tit.*

§. 121. Conceditur III. RETORSIO, quæ est medium extrajudiciale, quo quis injuriam verbalem in continenti in alterum retorquendo amolitur *L. 17. §. 6. D. h. t.*

§. 122. Quin & IV. actionem ad PALINODIAM concedunt mores, qua injuria verbali adfectus agit ad *recantationem*. Quæ actio cum famam fugillet, loco istius *παλινοδίας*, si injuria non sit atrocissima, *deprecatio Christiano digna* (eine *Christliche Abbitte*) sin verba dubiæ interpretationis sint, *declaratio honoris* (eine *Ehren-Erklärung*) decerni solet. CARPZ. *Prax. crim. qu. 97. 82. MEV. Dec. 30. HANN. ad WESENE. h. r. n. 18.*

§. 123. Permultum autem inter hæc remedia interesse, facile patet. I. Actio civilis, & criminalis cumulari non possunt *l. 6. l. 7. §. 10. D. h. r. l. un. C. quand. civ. ad. crim. prejud.* potest autem cumulari cum æstimatoria actio ad palinodiam, quam vulgo rei, id est, famæ, persequutoriam statuunt HANN. *ibid.* BACHOV. *ad TREULT. Vol. 2. Diss. 30. rh. ult. lit. A.* (2. Civiliter actio institui, & suscipi potest per procuratorem *l. 11. §. 2. D. h. r. r.* non autem criminaliter *l. ult. D. de furr.* nisi quod id privilegium ad evitandum infamiam (P. I. §. 413. 1.) Personis illustribus, ac superillustribus concessum est §. 10. *Inst. h. r. Nov. 71. c. 1.* (3. Prætorix actiones anno; civilis ex lege Cornelia triginta; criminalis viginti annis expirat (P. VI. §. 369. 4.) *l. 17. §. 6. D. l. 5. C. h. r. r. l. 30. C. de præscr. trigint. vel quadr. ann. l. 12. C. ad leg. Corn. de fals.*

§. 124. Denique quum, qui injuriarum agit, vindictam persequatur (§. 114. 4.) consequens est (1. Ut hæ actiones nec heredibus, nec contra heredes dentur (P. VI. §. 390. 3. 4.) §. 1. *Inst. de perpet. & temp. alt. l. 10. §. 2. D. quis caut. in jud.* adeoque (2. Et morte utriusque *l. 13. pr. D. h. r. r.* nisi jam lis cum defuncto contestata sit (P. II. §. 43. 5.) *l. 13. pr. D. h. r. r.* & (3. Remissione sive expressa, sive tacita §. *ult. Inst. l. 11. §. 1. D. h. r. r.* & (4. Retorsione (§. 121.) tollatur.

§. 125. Multa hic mutant mores. Alicubi singulis injuriarum generibus certæ multæ & pœnæ constitutæ sunt, veluti in Frisia. Alibi actio injuriarum æstimatoria publicis legibus abrogata est; & hinc per modum inquisitionis summarie proceditur. Ob famosum libellum, quo alicui crimen objicitur, suppresso nomine pœna talionis statuitur in *Nemese Carol. art. 110.* quamvis in ipsa Germania pœna fere arbitraria relegationis, vel sustigationis decernitur, & libellus famosus manu carnificis feralibus flammis absumi

sumi soleat. BRUNNEM. ad l. ult. C. de requir. reis. (Conf. Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 22. de injuriis.)

TITULUS XI.

DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBUS.

§. 126. *Delictorum extraordinariorum poena qualis?* §. 127. *Quoruplicia?* §. 128. *Crimina extraordinaria ad publicam causam pertinentia.* §. 129. *Ad privatorum lesionem pertinentia.*

§. 126. **H**Actenus de delictis *privatis*. Sequuntur *publica*, eaque **EXTRAORDINARIA** (§. 80.) quæ quum extra ordinem, licet nulla lex specialis eam in rem lata sit, vindicentur (*ibid.*) consequens est, ut non certam semper, ac lege definitam poenam habeant, quamvis aliquando poenæ capitis locus esse possit ob atrocitatem *L. 7. §. ult. l. 9. D. h. t.*

§. 127. Hæc delicta autem vel reipublicæ salutis adversantur *l. 1. D. de popul. act.* vel in privati alicujus tendunt injuriam. Unde est, quod ob quædam cuivis ex populo; ob alia illi, cujus interest, persecutio detur. Hinc illæ actiones, vel accusationes, **POPULARES**; hæc **PRIVATÆ** adpellantur. Vid. *l. 3. pr. D. de sepulcr. viol. l. 3. D. de term. mor. l. 1. §. ult. D. de pæn. l. 2. D. de concuss. l. 5. D. de pravar. l. 1. D. de stellion.*

§. 128. Talia *extraordinaria* crimina hoc titulo plura recensentur. Et quidem *ad publicam* magis *causam* pertinere videntur I. **Coetus illiciti** *l. 2. D. h. t.* II. **Abactio partus**, vel relegatione punita *l. 4. D. h. t.* vel, si foetus jam vixit, supplicio capitali *l. 1. D. ad leg. Corn. de sicar. juncta l. 38. §. 5. D. de pæn. C. C. C. art. 133.* III. **Dardanariatus**, seu vexatio annonæ, qualis & per stateras, ac mensuras adulterinas fieri solet *L. 6. pr. §. 1. D. h. t.* IV. **Crimen eorum**, qui in Ægypto chomata, seu aggeres, Niloticam aquam continentes, rumpunt *l. 10. D. h. t.* quod aliquando & vivicomburio expiatur *L. un. C. de Nil. agg. JOSEPH. Antiqu. Jud. 2. 5.* V. **Violatio arboris sycaminonis**, cujus radicibus aggeres Nilotici continebantur *L. 10. D. h. tit.* VI. **Crimen mendicantium validorum** *L. un. C. de mendic. valid.*

§. 129. Contra magis ad *privatorum læsionem* pertinere videntur VII. Sollicitatio alienarum nuptiarum, & matrimoniorum interpellatio *l. 1. pr. D. h. t.* VIII. Stuprum, puero, abducto comite, aut mulieri, puellæve persuasum *l. 1. §. 2. D. eod.* IX. Crimen ejus, qui alterum fimo corrupto, coeno, vel luto perfudit, vel aquas spurcavit *l. 1. §. 1. D. eod.* X. Instigatio servi, ut ad infamandum dominum ad statuam confugiat *L. 5. D. h. t.* XI. Crimen facculariorum, qui vetitas in sacco artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt *L. 7. D. h. t. l. 1. D. de effract.* COJAC. *Obs.* 10. 27. MENAG. *Aman. jur. civ. cap.* 39. XII. Scopelismus apud Arabes frequens *L. 9. D. h. t. Job. V. 23.* & ibi interpret. XIII. Crimen circulatorum, serpentes circumferentium, si quis eorum metu damnum passus sit *L. ult. D. h. t.* XIV. Crimen directariorum, vel derectariorum, qui se in aliena coenacula furandi causa dirigunt *L. 6. D. h. t. l. 1. §. 2. D. de effrat.* XV. Proditio alienorum instrumentorum *L. 8. D. h. t.* (Conf. *Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 23. §. 121. tit. 29. §. 329.*)

TITULUS XII.

DE SEPULCRO VIOLATO.

§. 130. Crimen sepulcri violati quadruplex. §. 131. Actio ex primo casu. §. 132. Ex secundo, tertio, quarto. §. 133. *Ufus hodiernus.*

§. 130. **I**nter crimina *extraordinaria* est etiam XVI. VIOLATIO SEPULCRI. Quum enim sepulcra essent res religiosæ (P. I. §. 148.) illa violare videbantur I. Sepulcrum quodvis (non hostile) dolo malo diruentes, mortuum invito domino inferentes, cadavera, vel reliquias contrectantes *l. 2. l. 3. §. 3. l. 7. D. l. 4. l. 5. C. h. t.* II. In sepulcro dolo malo habitantes, ædificiumve aliud, quam quod sepulcri causa factum sit, ibi habentes *l. 3. pr. §. 6. D. h. t.* III. Cadavera spoliantes (a) *l. 3. §. 7.*

(a) Saxa, marmora, columnas de sepulcro auferentes, sive fabricandi, sive lucri causa id faciant, decem pondo auri fisco inferre coguntur *L. 4. C. h. t.*

§. 7. *D. h. t.* vel IV. Ipsa corpora extrahentes *l. ult. D. h. t.*

§. 131. *Primo* casu ei, ad quem pertinebat *l. 6. §. 9. l. 1. D. h. t.* ejusve heredi *l. 10. D. eod.* dabatur ACTIO SEPULCRI VIOTATI privata, & famosa *l. 1. D. h. t.* contra violentem, ad id, quanti æquum videbatur *l. 3. §. 8. D. h. t.* Si non ageret is, cujus intererat, actio popularis dabatur cuivis ex populo; vel, si plures agere vellent, ei, cujus justissima causa videbatur, ad centum aureos *l. 6. D. h. t.*

§. 132. *Secundo* casu itidem competeat actio popularis cuivis ex populo ad ducentos aureos *l. 3. §. 6. ult. D. h. t.* non tamen noxalis, si servus hujus criminis reus esset *l. 3. 11. D. eodem* *Tertio* casu spoliatores armati capite plectebantur, qui sine armis spoliaverant, contra eos usque ad poenam metalli procedebatur *l. 3. §. 7. D. eod.* *Quartum* denique delictum in humilioribus summo supplicio, in honestioribus deportatione vindicabatur *l. ult. D. h. t.*

§. 133. Sed hæc hodie extra usum sunt. Qui coemeteria nostra violent, sepulcra diruunt, marmora, vel saxa inde auferunt, cadavera spoliant, pro modo delicti extra ordinem puniuntur (Conf. *Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 29. §. 340. seqq.*)

TITULUS XIII.

DE CONCUSSIONE.

§. 134. *Crimen concussionis.*

§. 134. **A**D eadem crimina pertinet XVII. CONCUSSIO, quæ est crimen, quo quis, simulato præsidis jussu, pecuniam, aliudve quid extorquet *l. 1. 2. D. h. t.* Datur inde actio ei, cui quid extortum, contra concussientem ad poenam extraordinariam *l. 1. D. h. t.* immo & aliquando publicam legis Corneliæ, si qui in accusationem innocentum coierint, vel ob accusandum, denunciandumve testimonium pecuniam acceperint *l. 2. D. h. t.* (Conf. *Elem. jur. Germ. l. 2. tit. 29. §. 365.*)

TITULUS XIV.

DE ABIGEIS.

§. 135. *Abigatus quid?* §. 136. *Ejus pœna.* §. 137. *Ufus hodiernus.*

§. 135. **P**roximum est XVIII. *crimen* ABIGEATUS. Sunt vero ABIGEI, partim, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahunt, & quasi deprædantur *l. 1. §. 1. D. h. r.* partim qui abigendi studium quasi artem exercent, equos de gregibus, vel boves de armentis abducentes *l. 1. §. 1. l. 3. §. 2. D. h. r.* partim qui decem oves, vel capras, porcos quinque, vel quatuor, unum equum, vel bovem (*duas equas, rotidemque boves. PAULL. Sent. recept. 5. 18. 1.*) abegerunt *L. 3. pr. D. h. r.* Unde (1. Qui stabulo abegit domitum pecus, vel qui pauciora animalia abduxit, fur est, non abactor, vel abigeus *L. 1. §. 2. l. 3. §. 1. D. h. r.* (2. Multoque minus id nomen meretur, qui pecora abegit, quæ sua esse contendit *L. 1. §. ult. D. h. r.*

§. 136. Abigeorum admissum gravius punitur (1. Gladio, metallo, opere publico; *PAULL. Sent. recept. 5. 19.* in iis regionibus, ubi id crimen frequentissimum, veluti in Hispania *l. 1. pr. D. h. r. SERV. ad VIRGIL. Georg. 3. 406.* quamvis honestiores relegentur, aut ordine moveantur *L. 1. §. 3. D. h. r.* (2. Damnatione ad bestias, si qui cum gladio abegerint *d. l. 1. §. 3. D. h. r.* (3. Plenius (a) quoque puniuntur, qui pecora de stabulo abegerunt, quamvis proprie non sint abigei (§. 234. *L. 3. §. 1. D. eod.*) (4. Receptatores abigeorum decem annis extra Italiam relegantur *l. 5. §. 2. D. eod.*

§. 237. In Germania abigei fere, ut alii fures, in furcam eunt.

(a) CUYAC. *Obs. 6. 8.* & JAC. LANGL. *Op. semestr. 8. 1.* legendum putant *lenius*; quin & apud Græcos bis occurrere *πρωτόστιμον καλόζηται*, observat laudatus CUYACIUS. At nihil mirandum esse, & cōnexio docet, & consensus *PAULLI Sent. recept. 5. 18. 3.* & lectio Basilicorum: *πρωτόστῆτος καλόζηται.*

ēunt. CARPZ. *Prax. crim. quæst.* 86. n. 39. In Frisia gladio percussos abigeos, docet SAND. *Decis.* 5. 9: aliquando sustigationem cum stigmate, vel relegationem ibi itrogatam, observat HÜBER. *Præl. ad Pand. h. t.* Poena capitalis etiam obtinet in Britannia. POLYD. *VERG. Hist. Angl.* 1. p. 12. & in Prussia: *Jus prov. Pruss.* 3. 6. 21: (*Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 2. tit. 29. §. 360. seqq.*)

TITULUS XV.

DE PRÆVARICATIONE.

§. 138. *Crimen prævaricationis.* §. 139. *Ejus poena.*

§. 138. SEQUITUR XIX. PRÆVARICATIO: Dicitur autem *speciatim* PRÆVARICATOR, qui publico judicio accusans; prodita causa, cum reo colludit, ut absolvatur *L. 1. §. 1. D. h. t. l. 1. §. 1. 6. D. ad SC. Turpill. Generarim* vero; quisquis diversam partem; prodita causa clientis sui; adjuvat *L. 1. pr. D. h. t.*

§. 139: Prioris generis prævaricatorem persequuntur leges judicio publico ad infamiam *l. 4. D. h. t. l. 4. §. penult. D. de his; qui not. inf.* qui ad eandem sustinendam poenam, quam sustinisset reus; si non fuisset absolutus *L. 6. D. h. t.* Posteriore casu poena est arbitraria; & extraordinaria *L. 1. l. 2. D. h. t.*

TITULUS XVI.

DE RECEPTATORIBUS.

§. 140. *Receptorum crimen; & poena.* §. 141. *Usus hodiernus.*

§. 140. CRIMINIS extraordinarii rei etiam sunt XX. RECEPTATORES, qui latrones, aliorumque criminum reos; dolo malo receperunt. Hi puniebantur *l. 1. D. l. 1. C. h. t.* nisi eos cognatio, vel adfinitas, a dolo malo excusaret, quo casu extra ordinem coercebantur *L. 2. D. h. t. l. 1. C. de his; qui latr. vel. al. crim. reos occult.*

§. 141. Poena hæc extraordinaria hodie semper obtinet,

nisi societatem criminis cum facinorosis inierint; SCHILTER. Ex. 39. §. 40. cujus rei grave iudicium ipsa receptio supeditat. C. C. C. art. 40. (Conf. Elem. jur. Germ. lib. 2. tit. 29. §. 365.)

TITULUS XVII.

DE FURIBUS BALNEARIIS.

§. 142. *Crimen furum balneariorum.*

§. 142. **E**Xtra ordinem quoque puniuntur XXI. FURES BALNEARII, qui vestimenta, sarcinaeque eorum, qui in balneis publicis lavant, surripiunt L. 1. D. h. t. Vid. ARIST. Probl. 29. 10. LANGL. Or. semest. 8. 2. MARQU. FREH. Parerg. 2. 12. II plerumque in metallum, aut in opus publicum damnabantur, si magna esset admissorum frequentia. PAULL. Sent. recept. 5. 3. 5. eandemque poenam subibant fures nocturni, licet nec effractores, nec telo se defendentes L. 1. D. h. t. Miles hujus criminis reus cum ignominia mittebatur L. ult. D. h. t.

TITULUS XVIII.

DE EFFRACITORIBUS, ET EXPILATORIBUS.

§. 143. *Qui effractores & expilatores?* §. 144. *Eorum poena.* §. 145. *Usus hodiernus.*

§. 143. **N**ON minore severitate animadvertitur XXII. in EFFRACTORES, qui parietes, vel fores carcerum, aliarumve ædium effringunt l. 1. pr. §. 2. D. h. t. & EXPILATORES, qui sunt fures atrociores l. 1. §. 1. D. h. t. qui a furibus reliquis qualitate distinguuntur l. 16. §. 6. D. de poen. siquidem homines vi exuunt, iisque vix pilum relinquunt. CUYAC. Obs. 15. 31.

§. 144. Effractores carcerum capitis damnabantur L. 1. pr. D. h. t. Effractores, vel perfossores parietum, qui pecuniam alienam abstulerant, poena metalli, operis publici, relegationis afficiebantur, prout vel noctu, vel interdium id fecissent L. 1. §. 2. D. h. t. Expilatores vilioris conditionis

ut opus publicum perpetuum, vel temporarium dabantur, honestiores ordine ad tempus movebantur, vel fines patriæ excedere jubebantur *L. 1. §. 1. D. h. t.*

§. 145. Effractio carceris, a reo innocente facta, hodie arbitraria est, uti & olim *l. 13. D. de cust. & exhib. reor. leviorque*, si culpa commentariensis reus aufugerit. Ipse commentariensis ob culpam arbitrarie, ob dolum eadem poena coercetur, quam reus sustinisset. *C. C. C. art. 190.* quod tamen non ubique observatur, uti nec olim *L. 8. l. 10. D. eod.* Qui vi armata, & coadunatis hominibus carcerem effregit, capitis damnatur. *CARPZ. PRAX. crim. qu. 35. n. 30. seq.* Effractores, & expilatores non mitius, severiusque, quam reliqui fures, vel raptores, plectuntur (§. 93. §. 110.).

TITULUS XIX.

EXPILATÆ HEREDITATIS.

§. 146. *Crimen expilatæ hereditatis.*

§. 146. QUUM XXIII. OB EXPILATAM HEREDITATEM ja- centem furti agi non posset (§. 86. 2.) *l. 2. §. 1. D. h. t.* accusatio extraordinaria expilatæ hereditatis dabatur heredibus contra expilantem (non tamen contra uxorem (*P. IV. §. 174. 3.*) coheredem *l. 3. D. l. 1. C. h. t. l. 51. D. pro soc. l. 3. D. fam. errisc.*) ad poenam extraordinariam, in jure nostro non expressam *L. 1. D. h. t.*

TITULUS XX.

STELLIONATUS.

§. 147. *Stellionatus.* §. 148. *Ejus poena.*

§. 147. QUOTIESCUMQUE aliquid dolo malo, & contra bonos mores fuerat factum, cujus proprium vocabulum, propriusque titulus deficiebat, id vocabatur XXV. crimem STELLIONATUS (a) *L. 3. §. 1. D. h. t.* a stel-
lio-

(a) Exempla varia in jure nostro occurrunt; veluti (1. Si quis

lionibus, astutissimo lacertæ genere, de quo PLIN. *hist. nat.* 30. 10.

§. 184. Hujus quoque criminis persecutio est extraordinaria, non semper famosa *l. 2. D. h. tit. junct. L. 13. §. ult. D. de his, qui not. inf. ad pœnam arbitrariam l. 3. §. 2. D. l. 4. C. h. r.* quam in vilioribus pœnam metalli, in honestioribus relegationem, vel remotionem ab ordine, excedere haud oportet *L. 3. §. 2. D. h. r.*

TITULUS XXI.

DE TERMINO MOTO.

§. 149. *Crimen termini moti.* §. 150. *Ejus pœna.*

§. 149. **P**roximum est XXVI. crimen TERMINI MOTI. Terminum deum esse, Romanis persuaserat NUMA, cujus quum simulacra viderentur, eos, qui terminum exarassent, cum bobus sacros, ac detestabiles esse iusserat. DIONYS. HALIC. *L. 2. c. 74. p. 76.* FEST. voce *termino*. Sed mitiores leges, novæ tamen & criminaliter, & civiliter hoc crimen persequuntur.

§. 150. *Criminaliter* agitur ad pœnam extraordinariam & arbitrariam, quæ in humilioribus est castigatio, vel damnatio ad opus publicum; in honestioribus relegatio *L. 1. l. 1. l. 3. §. ult. D. h. r.* *Civiliter* ex lege agraria C. Cesaris quisque ex populo agit adversus eos, qui terminos dolo malo moverint, ad pœnam quinquaginta aureorum in lapides singulos. *L. 3. pr. D. h. r.* Hodie quoque pœna pro qua-

quis rem alii oppignoratam distraxerit, permutarit, in solum dederit *l. 3. §. 1. D. h. tit.* quod delictum tamen furtum vocatur in *l. 66. D. de furt.* (2. Si quis rem alienam pignori dederit *L. ult. D. h. tit.*) (3. Si quis imposturam fecerit in necem alterius *l. 3. §. 1. D. h. tit.*) (4. Si quis as pro auro oppignorarit *l. 16. §. 1. l. 36. D. de pign. all.*) (5. Si quis merces supposuerit, vel obligatas averterit, vel corruperit *l. 3. §. 1. §. ult. D. h. r.*) (6. Si quis creditor pecuniam a se non numeratam acceperit, vel numeratam iterum exegerit *L. 29. §. 5. D. mand.*

qualitate delicti est arbitraria, & ad fustigationem usque perveniri potest. C. C. C. *arr.* 114.

TITULUS XXII.

DE COLLEGIIS, ET CORPORIBUS.

§. 151. *Crimen collegiorum illicitorum.*

§. 151. **P**ostremum crimen extraordinarium est XXII. COLLEGIUM, vel CORPORIS ILLICITI (a). Collegia Romæ modo permittebantur, modo prohibebantur. Permissa, seu licita gaudebant juribus reliquarum universitatum (P. I. §. 439. *seq.*). Illicita, seu publica auctoritate haud constituta, vel ita dissolvebantur, ut sociis permitteretur pecunias communes dividere *l. 3. pr. D. h. t.* vel si ad factiones, seditiones, *εταρξιας* pertinerent, poena publica legis Julæ de vi, vel majestatis quoque, locum habebat *L. 1. D. ad leg. Jul. majest. l. 2. D. h. t.*

TITULUS XXIII.

DE POPULARIBUS ACTIONIBUS.

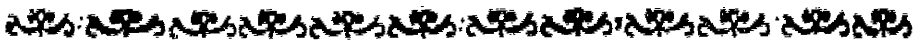
§. 152. *Actiões populares quid?* §. 153. *Earum natura, & indoles.*

§. 152. **H**actenus de extraordinariis criminibus *privatis*, id est, ex quibus actio dabatur iis, quorum intererat; sequuntur POPULARES, quæ tuendi juris publici causa cuivis ex populo competunt *L. 43. §. 2. D. de procur. l. 1. D. h. t.*

§. 153. Itaque ea est harum actionum natura (1. Ut agere possit quilibet ex populo, modo ei per edictum postulare liceat *L. 43. §. 2. D. de procur. l. 4. l. 6. D. h. t.* (2. Ut,

(a) Quæ ad historiam collegiorum apud Romanos pertinent, fufus exsequuti sumus in *Sylog. 1. opusc. Exerc. 9. de collegiis & corporibus opificum.*

Ut, si plures agere velint, is præferatur, cujus interest; vel qui magis videtur idoneus L. 3. §. 1. l. 2. D. h. r. (3. Ut per procuratorem institui nequeat L. 5. l. 42. D. de procur. (4. Ut nec contra heredes, nec post annum dentur (P. VI. §. 369. 4. 390. 5.) l. ult. D. h. r. (5. Ut pœna pecuniaria, nisi aliud nominatim constitutum sit (l. 3. D. de term. mor. l. 25. §. ult. D. ad SC. Silan.) ipsi actori applicetur L. 12. pr. D. de verb. sign. & ibi Jo. GOEDD. Comment. ad h. l. n. 15. seq. p. 211. (6. Ut non admittant arbitrum l. 32. §. 7. D. de arbitr. nec (7. Fidejussorem 56. §. fin. D. de fidejuss.

L I B E R XLVIII.

TITULUS I.

DE PUBLICIS JUDICIIS.

§. 154. *Judicium publicum quid?* §. 155. *Quotuplex?* §. 156. *Ejus natura, & indoles.*

§. 154. **D**ivisimus supra delicta publica in extraordinaria, & ORDINARIA, quæ & κατ' ἐξοχλήν publica adpellari, diximus (§. 80.). De illis hæctenus actum, de his toto hoc libro 48. agitur. Sunt vero judicia PUBLICA, quæ ex lege quadam publicorum judiciorum descendunt, & certam ex illa lege pœnam habent propositam L. 1. D. h. r.

§. 155. Quum vero illa pœna aut in morte naturali, vel civili, aut in alia corporis coercitione, vel infamia, pœnæ pecuniaria consistat; hinc est, quod priore casu judicia publica CAPITALIA, posteriore NON CAPITALIA adpellantur L. 2. D. h. r.

§. 156. Utraque id habent commune (1. Quod morte rei perimuntur (P. VI. §. 390. * 6.) l. 3. D. h. r. (2. Quod infamia manet damnatos l. 7. D. h. r. (3. Quod non admittunt operam procuratorum, nisi ad excusandam absentiam l. penult. §. 1. D. h. r. & (4. Quod accusatio cuique ex populo plerumque datur §. 1. Inst. h. r.

TITULUS II.

DE ACCUSATIONIBUS, ET INSCRIPTIONIBUS.

§. 157. *Quid accusatio, & inscriptio?* §. 158. *De ea axiomata.* §. 159. *Qui accusare non possint?* §. 160. *De iisdem.* §. 161. *Quid si plures accusare vellent?* §. 162. *Qui accusari poterint?* §. 163. *Subscriptio in similitudinem poenae.* §. 164. *Ufus hodiernus.*

§. 157. **Q**UUM itaque in judiciis publicis cuivis ex populo plerumque accusatio detur (§. 156. 4.) statim jam sequitur tractatus de ACCUSATIONIBUS, & INSCRIPTIONIBUS. ACCUSATIO est solemnis criminis ad judicem competentem delatio, vindictæ publicæ causa facta. Libellus, quo fit illa delatio, quique crimen, personam, locum, & tempus, nec non subscriptionem accusatoris continere debet; dicitur INSCRIPTIO *L. 3. pr. & §. 1. D. h. r. l. 16. C. de accus. & inscript. l. 3. C. de his, qui accus. poss. l. 2. §. 8. D. ad leg. Jul. de adult.*

§. 158. Quam reipublicæ utilis æque, ac periculosa sit accusandi licentia, eleganter docuit CICERO *pro Sex. Rosc. cap. 20.* Unde a Romanis merito recepta axiomata: I. Accusare non possunt, quicumque rem vel non satis intelligere, vel reo terrori esse, vel pietatem accusando lædere, vel quocumque modo suspecti esse videntur. II. Omnes licet accusare, qui & delinquere, & poenam sine publico dedecore sustinere possunt. III. Accusatori inulta esse non debet calumniosa accusatio *L. 7. pr. C. h. r.*

§. 159. Ex primo axioma (§. 158. 1.) reddimus rationem, cur ad accusationem non admittantur (1. Impuberes, & minores *l. 8. D. h. r. l. 4. C. de auct. prest. nisi mortem propinquorum, suamve injuriam, ex auctoritate rutorum, vel curatorum exsequuturi l. 2. §. 1. l. 11. pr. D. h. r. l. 2. C. de auct. prest. (2. Feminae l. 1. l. 8. D. h. r. nisi propinquorum necem, suamve injuriam vindicturæ l. 2. pr. l. 11. pr. D. h. r. vel delaturæ crimina majestatis l. 8. D. ad leg. Jul. majest. sacrilegii l. 10. C. de episc. & cler. & annonæ l. ult. §. 2. D. ad leg. Jul. de ann. (3. Milites nisi suorum mortem, vel injuriam suam*
vin-

viudicent, vel crimen majestatis deferant *L. 11. pr. D. h. t. l. 7. §. 1. D. ad leg. Jul. majest.*

§. 160. Nec minus inde patet, cur non liceat accusare (4. Magistratibus majoribus *l. 8. pr. D. l. 8. C. h. t.* (5. Infamibus *L. 4. l. 8. D. h. t.* (6. Accusationes pro quaestu habentibus *l. 8. D. h. t.* (7. Libèris, & libertis *l. 8. l. 11. §. 1. D. h. t. l. penult. & ult. C. de his, qui accuj. non poss.* (8. Falsi testimonii convictis *l. 9. D. h. t.* (9. Minus, quam quinquaginta aureos possidentibus *L. 10. D. h. t.* (10. Servis (a) nisi crimen læsæ majestatis, annonæ, falsæ monetæ, vel homicidii, in domino admitti, deferre velint *L. penult. C. de his, qui acc. non poss. L. 7. D. ad leg. Jul. majest. l. 53. D. de jud. l. 1. C. de proc. imp. off.*

§. 161. Denique inde consequi videbatur (11. Ut si plures exsisterent, qui accusare vellent, causa cognita, æstimatisque accusatorum personis, judex eligere deberet vel dignitate præcellentem, vel eum, cujus maxime interesse videretur, vel ætate, vel moribus, vel alia justa causa præferendum (b) *L. 16. D. h. t.*

§. 162. Quumque omnes accusare liceat, qui delinquere, pœnamve sine publico dedecore sustinere possunt (§. 158. 2.) consequens est, ut dies dici nequeat (1. Furiosis, & mente captis *l. 12. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 5. D. de pœn.* (2. Infantibus, & infantie propioribus *l. 12. D. ad*

(a) Non eadem prohibendi causæ militant contra filium familias. Quia tamen accusatio res magni momenti est, non patiuntur leges eum accusare, nisi jussu patris (*Inst. §. 139. 11.*) præterquam si uxorem accusare velit adulterii *L. 6. §. pen. l. 37. D. ad leg. Jul. de adult.*

(b) Et ad hanc quæstionem definiendam comparata olim erat DIVINATIO, qualis est illa CICERONIS in *Q. Cæciliam*, ad quam ASCON. PÆDIAN. p. m. 348. DIVINATIO dicitur hæc oratio, quia non de factò quæritur, sed de futuro, quæ est divinatio, & conjectura, uter debeat accusare. Alii ideo putant divinationem dici, quod injuriari judices in hac causa sedeant, ut quod velint, præsentire de utroque possint. Alii, quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis argumenta sola sequantur judices, & veluti divinent. Add. QUINCTILIAN. *Inst. orat. 3. 10. 7. 4.*

D. ad leg. Cornel. de sicar. immo nec pubertate proximis, & minoribus, sine tutorum, curatorumve consensu *l. 4. C. de auct. prestand.* (3. Magistratibus majoribus *l. 12. pr. D. h. r.* (4. Mortuis *l. 20. D. h. r.* (5. Reipublicæ causa absentibus *l. 12. pr. D. h. r.* (6. Jam ab alio accusatis ob idem crimen *l. 11. §. 1. D. h. r.* & (7. Servis, si poena publicationis bonorum lege definita sit *L. 12. §. 4. D. h. r.*

§. 163. Denique ex postremo axioma (§. 158. 3.) ratio redderur subscriptionis in crimen, qua accusator se ad similitudinem supplicii obstringere tenebatur, nisi probaret, simulque cavere, se perseveraturum in crimine usque ad sententiam *L. 7. pr. L. ult. C. h. r. (a)*. Cujus tamen subscriptionis gratiam leges faciunt (1. Personis publicis, crimina ex officio denunciantibus *L. 7. C. h. r. l. ult. §. 2. C. de cust. reor.* (2. Parentibus liberorum, & liberis parentum. (3. Mulieribus quoque suorum injuria persecutibus *L. 12. C. qui accus. non poss.* & denique (4. Marito uxorem accusanti adulterii *l. 30. C. ad leg. Jul. de adult.* Add. SYMMACH. *Ep. I. 49.*

§. 164. Hodie accusatio non quidem abolita, sed dura illa conditione onerata est, ut accusator in carcere habitet, nisi cautionem praestiterit. *C. C. C. art. 12.* Multis locis respublica crimina publica persequitur per procuratorem fisci; alibi ipse judex ex officio INQUIRIT, primum generaliter in corpus delicti, & an illud vere admissum sit; deinde specialiter in eum, qui in priore ista, ac generali inquisitione indicii oneratus videtur. Inde reus ad articulos respondet, testes audiuntur, reus negans cum iisdem committitur (quod *confrontationem* vocant) aliquando & diris quaestionibus subjicitur; ac demum ubi jus, aut defensio accessit, vel condemnatur, vel absolvitur. (Conf. *Elem. jur. Germ. Lib. III. tit. 9. §. 309. seqq.*)

^a (a) Formulam hujusmodi subscriptionis ex ODORANNI monachi schedis extulit BAR. BRISSON. *de form. lib. 5. p. 466.*

TITULUS III.

DE CUSTODIA, ET EXHIBITIONE REORUM.

§. 165. *Rei requirendi, & custodiendi.* §. 166. *Quomodo custodiendi?* §. 167. *Quando, & quomodo carceri includendi?* §. 168. *Quando committendi militibus?* §. 169. *Quando fidejussoribus, & sua promissioni?* §. 170. *Usus hodiernus.*

§. 165. **Q**uandoquidem rei publicorum criminum semper de fuga suspecti sunt; proconsul, vel magistratus primo operam dabit, ut eos e fuga detrahat (quem in finem jure Romano cautum erat, ut a præside provinciæ, in qua degebant, ad locum delicti remitterentur *l. 7. D. h. t. l. 2. C. de exh. & transm. reis Nov. 134. c. ult.*) deinde ut ne, si eos fuga iterum aliquo abstulerit, judicium publicum fiat elusorium.

§. 166. Itaque ex criminis, quod objicitur, qualitate, personarum dignitate, opibus, vel innocentia æstimandum est, sint ne rei in carcerem recipiendi, an militi tradendi, an committendi fidejussoribus, vel suæ promissioni *L. 1. D. h. t.* Hinc axiomata: I. Ubi delictum gravius, vel reus multis præsumtionibus oneratus est, ille publico, sed tolerabili, carceri mancipandus est. II. Si persona honesta, & nec confessa, nec convicta est, militi committi solet. III. Si levius sit delictum, reus fidejussoribus; sin amplissimæ præterea ejus facultates sint, suæ promissioni committitur.

§. 167. Ex primo itaque axiomate patet (1. In carcerem recipiendum esse reum, quoties ejus delictum pœnam capitis, vel saltim corporalem meretur *L. 3. D. h. t.* (2. Non temere tamen id faciendum, nisi vel confessione sua damnatus, vel gravibus indiciis oneratus sit *L. 3. l. 7. D. h. t. l. 2. C. de exh. & transf. reis.* (3. Non ferendum esse, qui carcerem privatum habet *l. 1. C. de priv. carc.* quamvis (4. Pater liberos, dominus servos domi includere *l. un. C. de emend. serv.* & (5. Unusquisque reum, in flagranti deprehensum, tamdiu custodire possit, donec judici exhibeatur *L. 25. D. ad leg. Jul. de adult.* (6. Ipsum quoque carcerem publicum ita comparatum esse

debere, ut eo non tam affligatur, quam custodiatur *L. 1. C. de cust. reor.*

§. 168. Ex altero axiomatico (§. 166. 2.) ratio reddetur (1. Cur leges nec personas illustres, & in aliqua dignitate majore constitutas *L. 17. C. de dign. l. 6. C. de episc. & cler.* nec (2. Mulieres honestas in vincula publica duci patiantur *Nov. 134. cap. 9.* (3. Cur qui militari custodiæ committuntur, nec tironi, nec uni soli (a) credantur, proposito iis extremo supplicio, dolo malo, castigationis, vel missionis periculo, si negligentia subamiserint custodias *L. ult. pr. §. 1. 2. D. h. t.*

§. 169. Denique ex postremo axiomatico (§. 166. 3.) colligunt prudentes (1. Si persona honesta levioris delicti arguatur, eam potius vadum, vel fidejussorem, quam militum custodiæ esse committendam *L. 1. D. h. t. Sueton. Vitell. cap. 2.* (2. Fidejussores, reum non exhibentes, poena pecuniaria plectendos; quin & extra ordinem esse damnandos, si dolo malo non exhibeant; & (3. Quantitate neque in cautione, neque in decreto judicis expressa, præsidis esse, de modo pecuniæ inferendæ statuere *L. 4. D. h. t.* (4. Reum levioris criminis satis locupletem merito suæ promissioni committi *L. 1. D. h. t.*

§. 170. Pleraque hæc & hodie observantur. Non tamen hodie magistratus invitatus cogitur reum, in suo territorio deprehensum, ad locum delicti remittere (§. 165.). Cessat quoque privilegium mulierum (§. 168. 2.) quamvis quoad fieri potest, secreto a reliquis reis loco includi soleant, ne earum pudicitia periclitetur (*Conf. Elem. jur. Germ. Lib. III. tit. 9. §. 318. seqq.*).

T I-

(a) Exemplum habes *Aët. 12. 6.* Aliquando reus uni committebatur militi, qui ut ei semper comes indivulsus adhereret, eadem catena cum reo alligabatur, eum ex *SENECA de tranquill. anim. 1. 10.* & *Epist. 5.* *ATHEN. Dignif. 5. 11.* *JOSEPH. Antiq. Jud. 18. 13.* & *AUGUSTIN. ad Psalm. 128.* jam demonstravit *JUST. LIPS. Excurs. ad TACIT. Annal. lib. 3. litt. B.* Senatores, alique, in maxima dignitate constituti, plerumque domibus magistrarum custodiebantur. Vid. *TACIT. Annal. 6. 3.* & quæ ibi notat laudatus *LIPSIUS.*

TITULUS IV.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 171. *Lex Julia majestatis a quo lata ; §. 172. Quid majestas , & crimen majestatis ? §. 173. Quocumplex hoc crimen ? §. 174. Poena perduellionis ex lege Julia . §. 175. Ex l. 5. C. h. t. §. 176. Poena læsæ majestatis . §. 177. Singularis criminis majestatis . §. 178. Usus hodiernus .*

§. 171. **J**AM de ipsis judiciis publicis , & quæ de iis lata sunt , legibus , quarum XIII. his sequentibus titulis recensentur . Prima est LEX JULIA MAJESTATIS , post varias alias leges lata a C. Julio Cæsare dictatore . Cic. *Philipp. I. 9.* Historiam legis de majestate ab urbe condita ad extrema reip. tempora exposuit Nic. Hier. GUNDLINGIUS in *Singular. ad leg. majest. cap. i.*

§. 172. Quemadmodum vero MAJESTAS est summa , atque ἀντὶ τοῦ κόσμου in qualibet republica potestas , sive illa in uno , sive in pluribus , sive in toto populo conspicua sit ; ita quisquis aliquid adversus illam supremam , & sacrosanctam potestatem dolo malo committit , is CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS dicitur admisisse L. 1. §. 1. D. h. t. §. 3. *Inst. de publ. jud.*

§. 173. Quumque vel hostili animo aliquid fieri possit adversus securitatem summi imperantis , & rei publicæ , immo & consiliariorum principis , vel saltem in ejusdem contemptum , & contumeliam , prius crimen PERDUELLIONIS , posterius MAJESTATIS , accepto in sensu strictiore nomine , venire solet (a) L. ult. D. h. t. l. 5. pr. D. h. t.

§. 174.

(a) Perduellionis exempla varia habes in l. 1. §. 1. l. 2. l. 3. l. 4. pr. l. 10. D. l. 5. C. h. t. Criminis majestatis in l. 6. l. 7. §. ult. D. h. t. l. un. §. 1. C. de carc. priv. l. 2. C. de fals. mon. Sub malis principibus singulare , & unicum fere hoc erat crimen eorum , qui crimine vacabant . PLIN. *Panegy. cap. 42.* Exempla suppeditat TACIT. *Annal. 3. 38.* SUET. *Neyen. cap. 22.* & *Domitian. cap. 11.* Unde mitioris ingenii principes nec quælibet leviora facta , veluti in statutis suis admitta , nec lu-

§. 174. Quamvis autem Cæsar PERDUELLIIBUS aqua, & igni interdicendum esse sanxisset: PAULL. *sent. recept.* §. 29. 1. post varias tamen, & satis acerbas sequentium principum leges prodiit demum omnium acerbissima Arcadii, & Honorii Augustorum *l. 5. C. h. tit.* cujus originem, & causas singulari dissertatione accurate inquisivit JAC. GOTHOFREDUS.

§. 175. Ea lege, non atramento, sed sanguine scripta, cautum (1. Ut perduellionis rei, & conscii gladio feriantur, aliove ultimo supplicio afficiantur *L. 5. pr. §. 6. C. h. t.* (2. Ut iis non concedantur advocati *L. 5. §. 2. C. h. t.* (3. Ut non solum omnia eorum bona fiscus occupet *l. 5. pr. C. l. ult. D. h. t.* sed & (4. Filii eorum & materna, & avita hereditate excludantur, nec ex testamentis extraneorum quidquam capiant; filiabus tantum legitima ex bonis maternis concedatur; & (5. Filii perpetuo sint infames, nec ad ullum honorem, vel sacramenta perveniant *L. 5. §. 1. 3. 6. C. h. t.* (6. Ut & nudum consilium, quamvis effectu caruerit, nec non silentium puniatur *l. 5. pr. §. 6. 7. C. h. t.* immo (7. & intercessio *L. 5. §. 2. C. h. t.* Denique ex aliis legibus & hoc accedit (8. Quod reorum memoria post mortem damnatur §. 3. *Inst. de publ. jud. l. 7. seq. l. 24. D. h. t.*

§. 176. Crimen *majestatis* strictius dictæ pro modo delicti, & circumstantiarum ratione, modo capite, modo deportatione, modo relegatione expiatur *l. 24. D. de pœn. §. 3. Inst. de publ. jud.* neque hic ad liberos pœna ullo modo porrigenda videtur.

§. 177. In priore crimine & hæc sunt singularia: (1. Quod omnes, etiam alias accusare prohibiti, *majestatis* accusare possunt *l. 7. pr. §. 1. 2. l. 8. D. h. t.* (2. Quod admittuntur testes ceteroquin inhabiles *L. 7. §. 1. C. h. t.* (3. Quod nulla dignitatis habetur ratio *L. 3. l. 4. C. h. t.* Quod (4. Damnatis adpellationis beneficio uti non licet *L. 6. §. 9. D. de injust. rupt. irr. fact. test.* (5. Quod accusa.

lubricum linguæ tam facile ad pœnam trahi passi sunt *L. 4. §. 1. l. 5. pr. §. 1. 2. l. 7. §. 1. 2. D. h. t.* Adde dignissimam maguo principe vocem *l. un. C. si quis imp. maledix.*

cusator, si crimen probare nequit, diris quaestionibus sub-
jicitur *L. 3. C. h. t.* (6. Quod & mortuus adhuc accu-
sari *L. 6. pr. l. 7. C. h. t.* (7. Quod reo statim non am-
plius vel vendere quidquam, vel alienare, vel solvere licet
L. 5. §. 4. l. 6. §. 1. C. h. t.

§. 178. Probant hæc *Aurea Bulla Tit. 24. & C. C. C. art. 24.* nisi quod hæc reum vel vivum, vel mortuum in quatuor partes dessecari jubet; illa idem crimen etiam in Electores Imp. Germ. admitti posse statuit. Eadem *Carolina Nemesis* blasphemiam gladio persequitur, eoque refert etiam verba parum reverenter de Maria virgine facta. *C. C. C. art. 106.* Sed hic cautos esse oportet judices, ne quælibet verba, sine dolo malo prolata, vel a clero male explicata, pro blasphemis habeant, memoresque sint, quantum religio possit suasse malorum. (*Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 2. tit. 22.*)

TITULUS V.

AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS COERCENDIS.

§. 179. *Lex Julia de adulteriis a quo lata?* §. 180. *Quid adulterium, Venus nefanda, stuprum, incestus, lenocinium?* §. 181. *Quinam adulterium admittant?* §. 182. *Qui accusare possint?* §. 183. *Pæna adulterii ex lege Julia.* §. 184. *An adulterum deprehensum liceat occidere?* §. 185. *Adulterium hodie vel simplex, vel duplex.* §. 186. *Utriusque pæna hodie varia.* §. 187. *Criminis polygamia pæna.* §. 188. *Nefanda Venus, ejusque pæna.* §. 189. *Stuprum qui committant?* §. 190. *Stupri pæna.* §. 191. *Incestus, ejusque pæna.* §. 192. *Lenocinium, ejusque pæna.*

§. 179. **A**ltera lex de judiciis publicis est II. JULIA DE ADULTERIIS, qua Augustus omnia probra coercuit; vel, uti eleganter HORAT. *Carm. 4. 5. 22. maculosum edomuit nefas.* Capita hujus legis complura fuerunt, quæ collegit, at sine certo ordine disposuit BARN. BRISSON. in *Comm. ad leg. Jul. de adulteriis* (quem tamen longo post se intervallo relinquit vir doctissimus Jo. GUILL. HOFMANNUS in *Comment. ad eandem legem*). Præcipua crimina,

mina, quæ hæc lex persequitur, sunt ADULTERIUM, VENUS NEFANDA, STUPRUM, INCESTUS, LENOCINIUM.

§. 180. ADULTERIUM jure civili est *alieni tori violatio* l. 6. §. 1. l. 34. §. 1. D. h. t. jure canonico violatio fidei conjugalis. *Can. 15. caus. 32. q. 5.* VENUS NEFANDA est congressus tam naturæ adversus, ut de eo ne fari quidem liceat. STUPRUM est vitium viduæ, vel virgini honestæ sine vi oblatum l. 6. §. 1. l. 34. pr. 1. D. h. t. INCESTUS coitus illicitus contra reverentiam, sanguini, vel affinitati debitam L. 6. L. ult. C. de inc. nupt. LENOCINIUM denique crimen eorum, earumve, qui, quæve quæstus causa feminas aliis prostituunt l. 29. pr. D. h. t.

§. 181. Quum itaque adulterium jure civili sit violatio tori alieni (§. 180.) consequens est (1. Ut mulier maritum adulterii accusare non possit l. 1. C. h. t. (2. Ut nec sponsus sponsam postulare potuerit adulterii, quamvis id postea permissum sit constitutione & Severi, & Antonini l. 13. §. 3. D. h. t.

§. 182. Quumque ista violatio tori alieni magis cum domus, quam reipublicæ injuria conjuncta sit, factum inde est (3. Ut non promiscue omnes ad accusandum admitterentur, sed pater, frater, patruus, avunculus; ita tamen, ut in omnibus præferretur maritus, dummodo adulteram repudiaret, & intra sexaginta a divortio dies accusationem institueret l. 14. §. 2. l. 30. §. 1. D. l. 11. l. 30. C. h. t. quamvis jure novissimo id & ante repudium fieri possit Nov. 117. t. 8. (4. Ut extraneus constante matrimonio adulterium, non autem adulteram, accusare posset, nisi maritum convicisset lenocinii l. 26. D. h. t.

§. 183. Poenam adulterii ex lege Julia fuisse relegationem in insulam, & publicationem partis dimidiæ bonorum adulteri; dimidiæ dotis, & tertiæ bonorum adulteræ; docet nos PAULLUS *Sent. recept. II. 26. 12.* Constantinus M. primus poenam gladii statuit (a) l. 30. §. 1. C. h. t.

(a) Et hinc Triboniani emblemata in §. 4. *Inst. de dubl. jud. l. 9. C. h. t. & l. 18. C. de transact.* deprehendere sibi videntur viri docti. Vid. WISSENBACH. *Embl. Tribon.* (pag. 147. 165. 183. ed. Hal.) . Acriter Tribonianum defendit MARC. *Kein. Pand. Tom. II.*

h. t. cujus Justinianus gratiam fecit adulteræ; verberandæ; ac in monasterium detrudendæ, ita ut si maritus eam intra biennium in torum recipere nolit, attondatur *Nov. 134. c. 10.* Præterea cautum, ut adulter donationem propter nuptias, adultera dotem amittat *L. 11. §. 3. D. h. t. l. 8. C. de repud. Nov. 117. cap. 8.*

§. 184. Præterea quum nullus sit dolor justior, quam maritorum, parentumve, quando *μεγα δέσφοισιν ἄτρον ὄτη δει ζήμυ ἀνιαρῶιο: OPIAN. ΑΛΙΕΥΤ. III. v. 491.* eadem lex Julia patri, & marito permittit adulteri interitu dolori suo parentare; sed ita ut (1. Marito occidere liceret adulterum vilioris conditionis, domi suæ, vel alibi, si tridua denuntiatio intercesserit, non autem uxorem, quam tamen statim dimittere tenetur. (2. Patr: autem & filiam familias domi suæ, vel generi, deprehensam una cum adultero cuiuscumque conditionis *l. 20. l. 21. l. 22. §. 2. 4. l. 23. pr. §. sequ. l. 24. pr. §. 1. D. h. t. Nov. 117. c. 15.*

§. 185. Quandoquidem autem jure canonico adulterium est violatio fidei conjugalis (§. 180.) consequens est, ut hoc jure, quod fere ubique hac in re obtinet, maritus cum vidua, vel virgine congressus æque ab uxore adulterii postulari possit, ac si alienas nuptias temerasset. Hinc doctores adulterium dividunt in DUPLEX, quod ab iis, qui utrique in matrimonio vivunt, perpetratur; & SIMPLEX, quod solutus cum aliena uxore, vel soluta cum alieno marito admittit.

§. 186. Duplex alibi capitale est (a) C. C. C. *art. 120.* alibi

LYRLAMA *Membr. 2. 9. p. 70.* Sed vide tu *Antiqu. nostr. Rom. 4. 18. 51.* (& JO. WIBONIS *Tribonianum ab emblematis liberatum, ad citt. legg.*)

(a) Sed quia hæc pœna sic satis gravis est; ea mitigatur non solum (1. Si quis cum femina meretrice, & vulgari, quamvis alteri nupta, corpus miscuit; verum etiam (2. Si quis a conjuge desertus in eam turpitudinem inciderit. *CARPZ. ib. qu. 57. n. 20. seq. q. 58. n. 23. q. 61. n. 16. seq.* Immo (3. Si conjux innocens deprecatur alterius supplicium, eique se cohabitaturum pollicetur, nocens in Germania relegari solet, eique comitem se adjungere tenetur deprecator. *Vid. BRAUNHEM. Process. inquis. 8. 32.* Quod tamen in Saxonia locum non ha-

alibi pecuniario damno, alibi fustigatione expiatur. *Simplex* itidem capitale habetur multis locis in soluto, qui rem habuit cum aliena uxore, quum hæc tantum fustibus cædatur; in Saxonia autem uterque gladio percutitur. Aliis locis, & hic obtinet mulcta. Ubique maritus cum soluta congressus est, in Saxonia & ei pereuridum est; femina virgis cæsa in perpetuum relegatur. Alibi marito fustigatio, feminae relegatio temporalis, vel carcer; alibi utrique mulcta imminet. Magna hic morum diversitas, ex singulorum locorum statutis addiscenda. Ex quibus id proficiscitur, quod poenæ ordinariæ locus non est, nisi uterque reus fateatur factam commixtionem seminis. Vid. *CARPZ. Prax. crim. quæst. 50. seqq. Ludov. ad Const. crim. art. 120. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 2. tit. 24.)*

§. 187. Crimen polygamix simultaneæ in se nihil aliud est, quam adulterii species (§. 180.). Unde & locus jure civili est poenæ adulterii *Nov. 117. c. 11. junctâ l. 1. C. h. rei. l. 7. C. de repud. Secundum C. C. C. art. 121. poena gladii obtinet.*

§. 188. Pergimus ad NEFANDAM VENEREM, quam vulgo Sodomiam adpellant, cujus poena & jure civili capitalis est *l. 31. C. h. r. §. 4. Inst. de publ. jud. Jure criminali Carolino tum qui suo sexu abutuntur, tum qui cum bestiis se committunt, una cum bestia vivicomburio plectuntur. C. C. C. art. 116. Prius tamen probrum fere amissione capitis expiatur.*

§. 189. STUPRUM, & ADULTERIUM in lege Julia fere promiscue accipiuntur *L. 6. §. 1. l. 141. D. de verb. sign. Strictius sumtum quum sit vitium viduæ, vel virgini sine vi oblatum (§. 180.) consequens est (1. Ut stuprum non committeretur in persona humili, & muliere quæstuaria L. 3. pr. D. de concub. Add. Comm. nostr. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 4. p. 172. (2. Ut congressus cum meretrice, ipsaque vita meretricia turpis quidem, sed extra legum civilium poenam essent *ibid. 2. 1. p. 131. (3. Ut stuprum violentum, quod**

habet in adulterio duplici: *CARPZ. Part. 4. const. 19. (4. Si maritus sit in eodem reatu l. 13. §. 5. D. h. r. (5. Si deficiat alterius confessio.*

quod vocant Jcti, non ad hunc, sed sequentem titulum pertineat L. 3. §. 4. D. de leg. Jul. de vi publ.

§. 190. Poena stupratorum humilium erat corporis coercitio; honestiorum publicatio partis dimidiæ bonorum §. 4. *Inst. de publ. jud.* Jure hodierno stuprata agit civiliter primum ad alimenta infanti constituenda; deinde ut stuprator eam aut ducat, aut dotet (a) quamvis prius simpliciter decerni soleat, si stuprator eam spe matrimonii ad stuprum pellexerit. Poena utriusque est carceris aliquot dierum, vel inulcta pecuniaria. Immo & meretricia vita, & illicita cum his mulierculis consuetudo poena extraordinaria coercetur. *CARPZ. Prax. crim. q. 70.*

§. 191. INCESTUS quum in personis sanguine, vel affinitate junctis committatur (§. 180.) si inter se congressi erant ascendentes, & descendentes, crimen illud incestus JURIS GENTIUM; sin alii, JURIS CIVILIS vocabatur L. 38. §. 2. D. h. r. l. 68. D. de rit. nupt. Illius poena erat deportatio L. 5. D. de quest. Nov. 12. c. 1. hujus arbitraria l. ult. D. de rit. nupt. Hodie priore casu gladii poena; posteriore, si fratres, & sorores, vel personæ, inter quas respectus parentelæ est, concubuerunt, fustigatio, alias relegatio, vel carceris poena obtinet. *CARPZ. Prax. crim. q. 72. seq.*

§. 192. Denique LENOCINIUM in se turpe; quum tamen in iis multo turpius sit, qui filias, vel uxorem prostituere non dubitant, hoc casu poena gladii, alias arbitraria obtinebat Nov. 14. l. 29. §. 3. D. h. r. Quod & *Nemesis Carolinae art. 122.* confirmat.

TITULUS VI.

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA.

§. 193. Quid vis publica? §. 194. Ejus poena, præcipue in raptu

(a) Quæ dos quum sit loco satisfactionis privatæ, quam stupratæ leges decernunt, merito etiam honestæ viduæ solvitur. *STRYK. ad BRUNNEM. Jus eccles. 2. 18. §. 28.* Excidit contra ea dote (1. Quæ nuptias stupratoris adspernatur. (2. Quæ ipsa stupratorem pellexit, vel ei se sponte substravit. (3. Quæ mercedem, quam sibi pacta est, abstulit.

raptus feminarum. §. 195. Raptor, & stuprator. §. 196. Usus hodiernus.

§. 193. **P**roxima est III. LEX JULIA DE VI PUBLICA, a Julio Cæsare, ut videtur, lata. Cic. *Phillip. I.* 9. Est autem vis PUBLICA quælibet vis atrocior, siue a persona publica, siue personæ publicæ, sine armis illata sit (a) *L. 7. L. 10. pr. l. 3. §. 2. 6. D. h. 1.*

§. 194. Poena erat aquæ, & ignis interdictio *L. 10. §. ult. D. h. §. 8. Inst. de publ. jud.* Servi vim publicam facientes, & liberi, in turba aedes alienas expugnantes, nec non raptores virginum, viduarum, & sanctimonialium captis damnabantur *L. 8. C. l. 1. pr. D. h. t. L. un. §. 2. 3. C. de rapt. virg.* Raptorum præterea bona vel raptæ, vel monasterio cedunt *d. L. un. §. 1. C. de rapt. virg. l. 54. C. de episc. & cler. Nov. 123. c. 43.* Tantum quoque abest, ut raptorem excusent intermissum stuprum, sponsalia, & raptæ deprecatio, ut persecutio ne quidem adpellatione possit suspendi *d. L. un. pr. §. 1. 2. C. de rapt. virg. Nov. 143. 40.*

§. 195. Deinde id quoque singulare est in crimine raptus, & stupri violenti, quod & raptor, & ii, qui ipsi opem ferunt, a parentibus, cognatis, tutoribus, & curatoribus *L. un. pr. C. de rapt. virg.* stuprator autem violentus a femina, vel ejus patre, impune occidi possit *L. 1. §. 4. D. ad leg. Corn. de sicar.*

§. 196. Hodie vis publica arbitrarie punitur. Capitale est in Germania crimen fractæ pacis, si quis coadunatis hominibus, armisque adhibitis; id est bello privato aliquem invaserit. *CARPZ. Prax. crim. q. 25. seqq.* Stuprum violentum

(a) Exempla habes in *l. 1. l. 2. l. 3. l. 4. l. 5. l. 7. seq. l. 10. D. h. t.* In primis vim publicam facere dicuntur (1. Arma domi cogentes. (2. Seditionem agitantibus. (3. Villas expugnantes. (4. Bona rapiuntibus. (5. Per vim stuprantes. (§. 189. 3.) (6. Domos obsidentes. (7. Funus diripientes. (8. Aliquem sibi per vim obligantes. (9. Magistratus contra leges quidvis facientes. (10. Legatus violantes. (11. Judicia vel concionem turbantes. (12. Convocatis hominibus aliquem verberantes, vel pulsantes. (13. Vectigalia nova exarcentes. (14. Virgines libidinis causa rapiuntibus, &c.

tum gladio vindicatur, modo pro puella vel ætas, aliæve circumstantiæ militent, vel illa injuriam in se admissam statim ad judicem detulerit. C. C. C. art. 116, CARPZ. Prax. crim. q. 75. Raptus quoque virginum capitalis est constitutione criminali art. 118. Supplicium tamen illud remitti solet, sive femina consentiat, & pro raptore deprecetur, sive hic ipse raptam sponte dimiserit, sive rapta antea cum eo fecerit sponsalia cap. fin. X. de rapt. (Conf. Elem. jnr. Germ. Lib. II. tit. 25.).

TITULUS VII.

AD LEGEM JULIAM DE VI PRIVATA.

§. 197. Vis privata, ejusque pœna.

§. 197. **E** Idem Julio Cæsari Romani debuerunt IV. Legem JULIAM DE VI PRIVATA. Quemadmodum vero hæc est vis minus atrox, & sine armis illata §. 8. Inst. de publ. jud. L. 1. L. 2. l. 3. l. 4. L. 5. l. ult. D. h. r. ita pœna erat mitior, publicatio tertiæ partis honorum (a) cum infamia L. 1. pr. L. ult. D. L. 2. C. h. r. hodiè arbitraria. CARPZOV. Prax. crim. q. 40. num. 7.

TITULUS VIII.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS, ET VENEFCIS.

§. 198. Legis Cornelia de sicariis capita potiora. §. 199. Qui sicarii, & quæ eorum pœna? §. 200. De iis axiomata. §. 201. Quando animus occidendi præsumatur? §. 202. Qui homicida? §. 203. In quibus, & per quos admittatur? §. 204. Quid si quis in rixa occisus? §. 205. Quid si culpa? §. 206. Usus hodiernus circa homicidium dolosum. §. 207. Circa culposum, casuale, assassinium, expositionem infantis. §. 208. Qui

(a) Unde facile patet, cur adversus servam, si vim privatam inulisset, non potuerit ob hoc crimen institui accusatio (§. 162. 7.) L. 12. §. 4. D. de accus. & inscr.

Qui venefici? §. 209. Eorum pœna. §. 210. De incendiariis, & pœna eorum.

§. 198. **Q**uinta est LEX CORNELIA de sicariis, & veneficis a L. Cornelio Sulla dictatore, lata l. 2. §. 32. D. de orig. jur. circa a. u. c. 671. Fuere ejus capita complura, siquidem etiam de parricidiis in ista lege actum esse, non obscure docet L. 1. pr. D. de parric. ubi adde SCULTING. *Jurisprud. vet. antejustin.* p. 513. Hodie tria potissimum supersunt ejus capita DE SICARIIS, VENEFICIS, & INCENDIARIIS, quæ una lege comprehensa diversos tamen judices, diversasque quæstiones habuisse videntur. Cic. *pro Cluent. cap. 53. d. L. 2. §. 32. D. de orig. jur.*

§. 199. SICARIi olim erant, qui fica homines furtim interimebant. JOSEPH. *Anriq. Jud. 20. 7. de bell. Jud. 2. 12. 17.* In hac lege autem ita vocantur, quicumque dolo malo hominem occidunt, ejusve neci causam præbent, vel ejus occidendi, furtive faciendi causa cum telo ambulant §. 5. *Inst. de jud. publ. l. 16. §. 8. D. de pœn. l. 1. pr. D. h. t. pro Milon. cap. 4. PAULL. Sent. recept. V. 23. 1.* Et his lex Cornelia, publicatis bonis, aqua, & igni interdixit; leges recentiores supplicium capitale minantur, nisi sint honestioris conditionis L. 3. §. 5. l. penult. D. l. 8. C. h. t. §. 5. *Inst. de publ. jud.*

§. 200. Inde axiomata: I. Sicarius non intelligitur sine dolo malo. II. Quicumque homini mortem intentat, vel ejus morti causam præbet, criminis sicariorum reus est. III. Culpa extra ordinem punitur.

§. 201. Quum ergo sicarius sine dolo malo non intelligatur (§. 200. 1.) consequens est (1. Ut potissimum inquirendum sit in occidendi animum L. 1. §. 3. l. 14. D. h. t. (2. Ut tamen ille occidendi animus præsumatur ex telo, vel instrumento, quo usu est homicida L. 1. §. 3. l. 15. D. h. t. (3. Ut nec infans, nec (4. Furiosus l. 12. D. h. t. nec (5. Qui vim injuriam, sibi, suisque illatam, vi repulit l. 3. §. 4. D. h. t. l. 3. D. de justit. & jur. l. 49. §. 4. D. ad leg. Aquill. nec (6. Qui casu fortuito occidit, hac lege teneatur L. 1. C. h. t. l. 11. §. 2. D. de pœn.

§. 202. Ex altero axioma (§. 200. 2.) sequitur (1. Ut hac lege teneantur non modo homicidæ; sed & (2. Cædis furtivæ causa cum telo ambulantes. (3. Magistra-

tus, testesque innocentem falsis judiciis, testimoniis, corruptionibus opprimentes *l. 1. pr. l. 4. pr. D. h. t.* (4. Is, cujus familia sciente eo adipiscendæ, recuperandæve possessionis causa arma furasit. 5. Auctor seditionis. (6. Qui naufragium suppressit. (7. Qui hominem libidinis, vel promercii causa castravit *l. 3. §. 4. D. h. t.* vel thlibias fecit, aut thlasias *l. 5. D. h. tit. l. 128. D. de verb. signif.* immo & (8. Qui, quæve poculum amatorium alteri præbuit, unde mors sequuta (a) *L. 38. §. 5. D. de pœn.*

§. 203. Ex eodem axiomate (§. 200. 2.) patet (9. Facto dolose homicidio nihil interesse, sive liber homo occisus, sive servus *l. 3. §. 2. D. h. tit.* itemque (10. Sive proprius, sive alienus (P. I. §. 134. 2.) *l. 11. §. 1. 2. D. h. t.* (11. Sive ipse quis occiderit, sive per alium (b) *L. 15. pr. D. h. t.*

§. 204. Porro inde patet (12. Si in rixa homo percussus est, ictus ipsos contra unumquemque considerari oportere *L. ult. D. h. t. junct. PAULL. Senr. recept. §. 23. 4.* & (13. Si de occidente non constet, omnes extraordinaria poena esse adficiendos *l. 5. l. penult. D. de pœn.*

§. 205. Denique ex postremo axiomate (§. 200. 3.) sequitur (1. Ut ad ordinariam legis Cornelie poenam infligendam non sufficiat culpa qualiscumque, etiam lata *l. 7. D. h. t.* adeoque (2. Ei locus non fit, si quis telo alterum ceciderit, ex quo mors sequi non solet *l. 1. §. 3. D. h. t.* vel (3. Si quis poculum ad conceptionem dederit, & mulier inde mortua sit *l. 3. §. 2. D. h. t.* vel (4. Si quis incaute aliquid projecerit, vel jaculis luserit in eo loco, ubi vulgo iter fit *§. 4. 5. Inst. ad leg. Aquill.* (5. Ut tamen his, similibusque casibus locus sit poenæ extraordinariæ pro culpæ magnitudine *l. 4. §. 1. D. h. t.*

§. 206.

(a) Est enim philtri datio in se actio illicita. Unde inepte Areopagitæ absolverunt mulierem, quæ dato philtro amatorem necaverat. ARIST. *Magn. moral.* 1. 17. Vid. PUFENDORFF. *de jur. nat. & gent.* 1. §. 10.

(b) Hic si pecunia emtus, *assassinus* vocatur in *cap. 1. de homicid. in 6.* quod vocabulum Turcicum esse, ex NICET. *Chon. Lib. II. insr.* MATH. PARIS. *ad ann. 1150. & 1257.* GUIL. TYR. 20. 31. docet VOSS. *de vit. ferm.* II. 2. p. 178.

§. 206. Et hæc pleraque hodie observantur. Poena homicidarum, vel sicariorum ordinaria est gladii C. C. C. art. 137. modo de dolo malo, vel animo occidendi, vulnerisque lethalitate constet. Eadem afficiuntur plures, qui per conspirationem hominem occiderunt. Si in rixa cædes facta, & de auctore vulneris lethalis constat, is solus capitis damnatur, reliqui extra ordinem puniuntur, si singuli vulnera lethalia infixerunt, singuli plectuntur: si denique de auctore vulneris plane non constat, omnes extra ordinem coercentur C. C. C. art. 148. Vid. *Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 26.*) .

§. 207. Eadem extraordinaria poena locum habet in cæde, non dolo, sed culpa facta C. C. C. art. 134. Casuale homicidium poena omni vacat *ibid. art. 146.* eoque etiam pertinet moderamen inculpatæ tutelæ. *Ibid. art. 140. seq.* Admisso assassinio mandatarius rota contunditur, mandans ordinaria homicidii poena adficitur, & cadaver rotæ illigatur. *CARPZ. Prax. crim. part. 1. quæst. 19.* Qui eo animo exposuerunt infantes hieme, vel in loco solitario, ut pereant, sequuta morte gladio feriuntur; qui tempore minus frigido, locove, ubi frequenter homines comitant sine animo occidendi, fustigantur, vel relegantur. Si vivus repertus infans, relegationi dumtaxat, vel carceris poenæ locus est C. C. C. art. 132. Conf. *Elem. jur. German. cit. loc.*) .

§. 208. Fuit etiam in hac lege caput de VENEVICIS. Ita autem vocantur primum, qui venenum malum (est enim hoc vocabulum ἐν τῶν μέσῳ l. 3. §. 2. D. h. r. l. 136. pr. D. de verb. signif.) necandi hominis causa fecerunt, vendiderunt, dederunt l. 1. §. 1. l. 3. pr. §. 1. 3. D. h. r. deinde qui susurris magicis, & incantationibus hominibus mortem vel inferunt, vel intentant l. 13. D. h. r. §. 5. *Inst. de publ. jud. L. 4. C. de malef. & mathem.*

§. 209. Horum quoque poena ex lege Julia erat aquæ, & ignis interdictio. *PAULL. Sent. recept. 5. 22. 1.* postea mors l. 1. l. 4. 5. C. de malef. & math. Hodie, qui venena præbet, facit, vendit ad hunc finem, ut homo intereat, si masculus sit, rota contunditur; si femina, in aqua suffocatur C. C. C. art. 130. Qui negligenter in vendendo veneno versatus est, arbitrarie punitur C. C. C. art. 37. Malefici, si pactum expressum cum cacodæmone fecerint,

vivi combusti; sin malis artibus, hominibus nocuerint (a) gladio percuti jubentur C. C. C. art. 109. Sed hic quidem non modo oculatum esse decet judicem; sed & minime omnium credulum. (Conf. Elem. jur. Germ. cit. loc.).

§. 210. Denique jus Romanum etiam INCENDIARIOS igni necari jubet l. 9. C. de incend. ruin. naufr. qui dolo malo incendium fecerunt in civitate L. 10. D. h. r. l. 9. l. 12. §. 1. D. de incend. ruin. naufr. Quam poenam etiam comminatur C. C. C. art. 125. modo ignis in flammam proruperit. Incendium, incuria vicinorum factum, poena extraordinaria vindicatur (P. I. §. 217.) (L. 3. §. 1. D. de offic. pres. vigil. l. 9. l. 11. D. de incend. ruin. naufr. (Conf. Elem. jur. Germ. cit. loc.).

TITULUS IX.

DE LEGE POMPEJA DE PARRICIDIIS.

§. 211. Parricidium quid? §. 212. Ejus extensio. §. 213. Poena.

§. 211. **L**EX sexta de publicis judiciis, puta POMPEJA, PARRICIDIUM persequitur, quod jam ante legem Pompejam Cornelia vindicaverat (§. 198.) Cic. pro Cluent. cap. 53. pro Sex. Rosc. Amer. cap. 25. Committebatur autem parricidium in patrem, matrem, avum, aviam (non in filium, filiam, nepotem, neptem ex filio (P. I. §. 146. 1.) fratrem, sororem, patrualem, matrualem, patruum, avunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, Uxo-

(a) Quid si ejusmodi artibus non nocetur, sed consulitur hominibus; ex. g. si adhibentur remedia humanis quaestis corporibus, vel in agrestibus locis innocenter adhibentur suffragia, ne maturis vindemiis metuantur imbres, aut ne ventis, grandinisque lapidatione quatiantur? Hujusmodi artes nullis criminibus implicandas esse, ait Constantinus l. 4. C. de malef. & mathem. non quasi prober hanc stoliditatem; sed quod eam Romae (ubi adhuc pagana superstitio altissimas radices egerat) impunem esse vellet. Hoc apparet, si quis conjungat l. 1. 2. 3. C. Th. Libr. 9. tit. 16. & quae ibi notat JAC. GOTHOFREDUS.

uxorem, virum, generum, socerum, vitricum, privignum, privignam, patronum, patronam *L. 1. pr. D. h. t.*

§. 212. At sublato jure vitæ, & necis, quod olim competierat patri (P. I. §. 147. 1.) pater etiam filium, filiamve occidens parricidii reus est *l. un. C. de eis, qui par. vel lib. occid.* multoque magis mater, quæ liberos interemit *l. 1. fin. D. h. t.* immo & privignus, qui novercæ, & sponsus, qui sponsæ manus violentas intulerat *L. 3. D. h. t.*

§. 213. Pœna antiquitus constituta parricidis erat, ut virgis sanguineis cæsi, culeoque infuti cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia vel in vicinum mare, vel in amnem, projicerentur, omniumque elementorum usu vivi carere inciperent; sin mare, vel flumen non esset proximum, vivi comburerentur, bestiisve objicerentur *L. 9. pr. D. h. t.* Add. *Cic. pro Sex. Rosc. cap. 25. VAL. MAX. L. 1. 13. Cic. Epist. ad Att. 3. 24.* Eam culei pœnam in personis propioribus etiam constituit *C. C. C. art. 131.* nisi quod ante supplicium non quidem virgidentia, at forcipi candenti aliquando locus est, si magnæ insidiæ præcesserint. *Ibidem art. 136. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 27.)*

TITULUS X.

DE LEGE CORNELIA DE FALSIS, ET DE SC. LIBONIANO.

§. 214. *Quid falsum?* §. 215. *Ejus varia species.* §. 216. *Et pœna.* §. 217. *SC. Libonianum.* §. 218. *Usus hodiernus.*

§. 214. **S**eptima lex criminibus publicis opposita est CORNELIA DE FALSIS. FALSUM vocatur qualibet imitatio, vel suppressio veritatis dolo malo in alterius fraudem facta *Nov. pr.*

§. 215. Itaque hujus criminis rei sunt I. Qui dolo malo circa testamentum falsi quid fecerunt (a) *l. 2. l. 30. pr. D.*

(a) Nec tamen hæc capita omnia ex lege Cornelia esse videntur. Sane caput II. & III. sunt ex SC. Liboniano *T.*

pr. D. h. t. II. Qui aliud instrumentum falsum fecerunt, signarunt, verumve celerunt, surripuerunt, subjecerunt, resignarunt *L. 9. §. 3. l. 1. 2. D. h. t. III.* Qui falsum testimonium perhibuerunt, pecuniamve eo nomine acceperunt, pactive sunt *l. 1. pr. §. seq. l. 27. pr. §. 1. 2. D. h. t. IV.* Qui falso nomine, cognomine, diplomate usi sunt *l. 13. pr. l. 27. §. 3. D. h. t. l. un. C. de mur. nom. V.* Qui falsum partum supposuerunt *l. 19. §. 1. l. 30. §. 1. l. 10. C. h. t. VI.* Qui mensura, vel pondera corruperunt, vel falsarunt *l. 32. §. 1. D. h. t. VII.* Qui adulterinam monetam flaverunt, cuderunt, veram raserunt, tinxerunt, finxerunt dolo malo *l. 8. l. 9. pr. l. 19. D. h. t. l. 1. 2. C. de fals. mon.*

§. 216. Sex priorum criminum poena in servis est ultimum supplicium, in liberis (honestioribus) deportatio cum publicatione bonorum (in humilioribus metallum) *PAULL. Sent. recept. 5. 25. 1. l. 1. §. ult. l. 27. §. ult. l. 32. D. h. t. §. 7. Inst. de publ. jud.* Quintus casus id habet singulare, quod non possint accusare, nisi quorum interest *l. l. 30. §. 1. D. h. t.* Postremum delictum capitale est, & vivicomburio expiandum *l. 8. D. h. t. l. 2. C. de fals. monet.*

§. 217. Accesserunt huic legi varia Scta, qualia praeter ea, quae paullo ante memoravimus, puta Libonianum, & Licinianum (§. 215. *) etiam sunt illa, quae a. u. c. 772. *M. Aurelio Cotta*; & *M. Valerio Messalla*, & a. u. c. 780. *duobus Geminis* coll. facta sunt, apud *Ant. collat. legg. Mos. & Rom. 8. 7.* Aliud memorat *PAULL. Sen. recept. 5. 25. 6.* In primis ex Liboniano notandum, falsi reos esse, qui sibi, iisve, quos in potestate habent, in testamento legatum, vel fideicommissum adscribunt, nisi testator se id iussisse subscriptione sua testatus sit (a) *l. 1. §. 7. 8. l. 14. pr. §. 2.*

Statio Tauro, & *L. Scribonio Libone* coll. a. u. c. 768. condito; & alio, quod *Licinio*, & *Tauro* coll. tribuit *ULPIANUS* apud *Varia. legg. Mos. & Rom. 8. 7.* Add. *Antiqu. Rom. IV. 18. 64.* (& *Histor. jur. civil. Lib. 1. cap. 3. §. 163.*)

§. (a) Et quidem, si extraneus aliquid sibi adscripserit, testator expresse addere debet: quod illi dictavi, & recognovi; si-
qui-

§. 2. l. 15. pr. §. 1. D. h. t. l. 2. C. de his, qui sibi adscrips.

§. 218. Hodie falsi poena est arbitraria : aliquando capitalis, si quis falso testimonio oppressit reum, ut capitis damnaretur l. 1. §. 1. D. ad leg. Corn. de sicar. Vivicomburio etiamnum plectuntur, qui falsam monetam principis, vel reipublicæ suæ cudunt (qui enim alterius principis monetam effingunt, gladio percuti solent, CARPZ. Prax. crim. q. 42. n. 71.) vel ab alio cusam expendunt C. C. C. art. III. Qui probam monetam immutant, minuunt, radunt, & & majorem in fornace constant, ut inde minorem faciant, arbitrarie puniuntur C. C. C. art. eod. CARPZ. ibid. n. 45. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 28.)

TITULUS XI.

DE LEGE JULIA REPETUNDARUM.

§. 219. Lex Julia repetundarum.

§. 219. **Q**uotidiana quoque in foro Romano erat VIII. quaestio ex LEGE JULIA REPETUNDARUM. REPETUNDÆ vocabantur pecuniæ, quascumque is, qui in magistratus officioque publico erat, ob militem legendum, mittendumve, sententiam in senatu dicendam, accusationem, judicis dationem, vincula alicui injicienda, demendave, sententiam ferendam, aliudve simile a quoquam acceperat (a) l. 1. pr. l. 6. §. 2. l. 7. pr. §. 2. D. h. tit. Quod crimen C. Jul. Cæsar in primo consulatu lata hac lege

quidem tunc & poena cessat, & capere potest; quum alioquin sola subscriptio eum a poena dumtaxat liberet: sin filius, vel servus, sufficit nuda subscriptio tum ad capiendum, tum ad poenam legis Corneliæ evitandam l. 1. §. 8. l. 15. §. 1. 2. D. h. t. l. 2. C. de his, qui sibi adscrips.

(a) Munera ergo plane accipere non poterant, qui fungebantur officio publico, præterquam a cognatis usque ad consobrinos, uxore, nec non in ingressu provinciæ esculenta, & porulenta, quæ proximis diebus prodigerentur l. 1. §. 1. h. t. l. 18. D. de offic. procos.

lege æstimatione litis, & infamia expiari iussit L. 6. §. ff. D. h. tit. Cic. in Vatin. c. 12. pro Ratio cap. 14. Postea vel exilium irrogari coeptum, vel ipsa capitis poena, si quis pecuniam ad necandum hominem acceperat L. 7. §. ult. D. h. t. PAULL. Sent. recepr. V. 28. 1. & ibi SCULTINGIUS. (Conf. Elem. jur. Germ. Libr. II. tit. 29. §. 363. seqq.)

TITULUS XII.

DE LEGE JULIA DE ANNONA.

§. 220. *Lex Julia de annonâ.*

§. 220. **P**roxima est IX. LEX JULIA DE ANNONA, quâ cautum, ut qui quid contra annonam fecerit, societatemve inierit, quo annonâ carior fieret, quive navem retinuerit, aut dolo malo fecerit, quo magis detineretur, is a quocumque, etiam ad accusandum inhabili (§. 160. 10.) deferri possit, poenamque inferat viginti aureorum (a) L. 2. pr. §. 1. 2. l. 1. l. 3. §. ult. D. h. t. l. 13. D. h. t.

TITULUS XIII.

AD LEGEM JULIAM PËCULATÛS, ET DE SACRILEGIS, ET DE RESIDUIS.

§. 221. *Quid peculatus, sacrilegium, crimen de residuis?*
 §. 222. *Pœna juris civilis.* §. 223. *Usus hodiernus.*

§. 221. X. **L**EGE JULIA DE PËCULATÛ tria potissimum crimina coercentur. PËCULATÛS, qui est furtum pecuniæ publicæ ab eo, cujus fidei commissa haud erat, factum l. 9. §. 2. D. h. t. SACRILEGIÛM, quod est furtum pecuniæ, vel rei sacræ e loco sacro, vel religioso l. 1.

(a) Datur tamen adversus illos etiam persecutio extraordinaria (§. 128. 3.) l. 6. pr. §. 1. D. de extr. crim. Immo hodie nullum est dubium, quin aliquando ad poenam capitalem perveniri possit. Arg. C. C. C. ars. 113.

l. 1. l. 1. pr. §. 1. l. 5. l. 9. §. 1. 2. l. 11. §. 1. D. h. t. & de RESIDUIS, quales sunt pecuniæ publicæ, ab eo, cujus fidei commissæ erant, interceptæ, aut in usus ejus convertæ L. 2. l. 4. §. 3. 4. D. h. t.

§. 222. Poena PECULATORUM olim erat aquæ, & ignis interdictio, postea aliquando quadrupli *l. 3. l. 6. §. ult. l. penult. D. h. t.* quæ persecutio quinquennio extinguitur (P. VI. §. 370.) *L. 7. D. h. t. SACRILEGI* extra ordinem, & plerumque capitis damnabantur *L. 4. §. 2. l. 6. pr. l. 9. pr. D. h. t. RESIDUARUM* nomine quis amplius tertia parte, quam debebat, puniebatur *l. 4. §. 5. D. h. t.* sed jure novo poena erat capitalis *L. un. C. de crim. pec. §. 9. Inst. de publ. jud.*

§. 223. Hodie quum poena furti satis grandis sit, PECULATORES, nisi quid singulare statutum, uti alii fures plectuntur; idemque inter Protestantés fere observatur in SACRILEGIS, nisi quod in Saxonia poena rotæ irrogatur. CARPZ. *Prax. crim. q. 89. n. 13. seq.* Durius supplicium vivicombustii *Nemesis Carolina art. 172.* minatur iis, qui hierothecam furripuerunt. Denique & crimen de RESIDUIS fere arbitrarie punitur, nisi poenam furti ordinariam irrogent leges provinciales. Exempla sunt apud STRYK. *Us. hodiern. D. h. t. §. 4. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 29. §. 362. 362. tit. 19. §. 45. seqq.)*

TITULUS XIV.

DE LEGE JULIA AMBITUSÆ

§. 224. *Crimes ambitus.*

§. 224. **T**ULIT porro Augustus XII. LEGEM JULIAM AMBITUSÆ; SUEI. *Aug. cap. 34.* quod crimen admitterent, quicumque conductis, corruptivæ suffragiis magistratum, aliumve honorem invaserant (a) *L. un. C. h. t.*
Ex

(a) Proinde etiam, qui sacerdotium sibi pecunia comparant, ambitus rei sunt *l. un. §. 1. D. h. t. l. 31. C. de episc. & cler.* Sed Canonistæ hoc delictum vocant *Simoniam ex A. VIII.*

Ex quo patet, extincta libertate reipublicæ, imperioque ad principes translato, cessasse crimen ambitus *L. un. pr. §. 1. D. h. t.* Nec ambitus tenetur, qui ministro principis quid promisit, ut suffragio suo se adjuvet apud principem *L. un. C. de suffrag.* Poena erat deportatio *l. un. C. h. t. Nov. §. cap. 1. 7. 8.* in municipii centum aureorum, & infamiæ *L. un. §. 1. D. h. t.* Sed pridem hic oblanguit publicæ disciplinæ vigor.

TITULUS XV.

DE LEGE FABIA DE PLAGIARIIS.

§. 225. *Crimen plagii.*

§. 225. **D**enique XIII. qui hominem ingenuum, vel libertinum invitum celant, habent, scientes dolo malo, emunt, servumve alienum celant, ad fugam pelliciunt, scientes emunt, PLAGIARIJ dicuntur *L. 6. §. 2. D. h. t.* Quamvis LEX FABIA poenam irrogavit pecuniariam *l. ult. D. h. t.* recentiores leges graviolem, immo & capitalem aliquando *d. l. ult. l. 1. D. l. 7. l. ult. C. h. t. §. 10. Inst. de publ. jud. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. 29. §. 330. seqq.)*

TITULUS XVI.

AD SC. TURPILLIANUM, ET DE ABOLITIONE CRIMINUM.

§. 226. *Connexio.* §. 227. *Quid calumnia, pravaricatio, tergiversatio?* §. 228. *Calumniatorum poena.* §. 229. *Nec non pravaricantium, & tergiversantium.* §. 230. *Quando hec SC. cesset?* §. 231. *Abolitio quid, & quatuorplex.*

§. 226.

VIII. 18. 19. quasi qui parochiam sibi comparant, spiritus *κατοικια* emere sibi contentur. Inde hæresis illa nata, cujus fere perpetuo reosagebant imperatores, & principes, qui juris circa sacra paullo erant tenaciores. Vid. *tit. X. de Simon. & ANT. MATTHEI Manud. ad jus can III. 4.*

§. 226. **E**Xpensis legibus de judiciis publicis progredimur ad quædam omnibus hisce judiciis communia, qualia sunt omnia, quæ in titulis insequentibus usque ad libri hujus terribilis finem tractantur.

§. 227. Et primo quidem, quum accusatorum tria sint peccata, poenis gravissimis coercenda, CALUMNIA, PRÆVARICATIO, & TERGIVERSATIO, de his agitur hoc titulo. CALUMNIA hic est, quando quis innocenti dolo malo falsa crimina intendit *L. 1. §. 1. D. h. t.* PRÆVARICATIO, quando quis cum reo colludit, & in ejus gratiam vera crimina abscondit, probationes dissimulat, falsasque rei excusationes admittit (§. 138.) *l. 1. §. 6. D. h. t.* TERGIVERSATIO, quando quis ad accusandum habilis, non impetrata venia, aut abolitione, ab accusatione vere publica in universum desistit *L. 1. §. 1. D. h. t.*

§. 228. CALUMNIATORES olim lege Remmia (quam singulari commentario illustravit HENRIC. BRENCMANNUS) stigmatate urebantur; adeoque in fronte præferre cogebantur litteram K. Cic. *pro Sext. Rosc. cap. 20. l. 23. D. de test. l. 1. §. 2. D. h. t.* Sed poena hac a Constantino M. in *l. 17. C. de poen. abolita*, invaluit poena talionis *l. ult. C. de accus. l. ult. C. de calumn. hodie arbitraria.*

§. 229. DE PRÆVARICATORUM poena jam, quantum satis est, diximus (§. 139.). DE TERGIVERSANTIBUS SC. Turpillianum conditum a. u. c. 814. *C. Patrono Turpilliano, & C. Casario Pato* coll. eoque cautum est, ut tergiversantibus poena quinque librarum auri irrogetur, & in posterum accusare prohiberentur *L. 2. D. l. 2. C. h. t. l. 3. §. ult. D. de prævaric. (Conf. Hist. jur. civil. Lib. 1. c. 4. §. 182.)*

§. 230. Sed ex *tergiversationis* definitione (§. 227.) satis adparet, non incidere in hoc SC. (1. Qui desistunt ab accusatione tutoris suspecti *l. 1. §. 11. D. h. t.* (2. Nec mulieres, & minores, qui accusationem captam non prosequuntur *l. 1. §. 10. D. h. t.* nec (3. Qui promissu impetratoris, aut impetrata ABOLITIONE, destiterunt *L. 13. §. 1. l. 1. §. 6. 10. D. h. t.*

§. 231. Nam ABOLITIO est beneficium, quo princeps aliquem e numero reorum eximit, & accusatori necessitatem accusationem prosequendi remittit *L. 12. D. h. t.* Unde eam accusationem, non crimen, tollere, satis patet *L. 7.*

l. 12. D. h. t. l. 2. C. de gen. abolit. Ceterum, quum abolitio fieret vel ex ultronea principis voluntate, vel ex necessitate, e. g. accusatore impedito, vel reo mortuo; illaque aut ob lætitiã publicam (a) aut rogatu accusatoris, & rei concederetur: quæ ex necessitate fit, LEGITIMA l. 10. pr. l. 15. §. 3. D. h. t. quæ ob lætitiã publicam conceditur, PUBLICA l. 8. l. 9. l. 12. D. h. t. tit. C. de gen. abol. quæ partium precibus datur, PRIVATA adpellatur L. 10. pr. D. h. t. l. 2. b. ult. C. de abol.

TITULUS XVII.

DE REQUIRENDIS, VEL ABSENTIBUS DAMNANDIS.

§. 232. Absentes quando damnari non possint? §. 233. Quando possint? §. 234. Quomodo requirendi? §. 235. Usus hodiernus.

§. 232. **C**OMMUNIS quoque omnibus judiciis publicis est REQUISITIO REORUM, quos aliquo fuga abstulit. Quia enim omnes, etiam innocentissimi, a carcere, & vinculis abhorreant; non sane humanum esset, criminis gravioris, & capitalis suspectos absentes, indicta causa, damnare. Et hinc id numquam fecerunt Romani, nec id jura nostra patiuntur L. 1. pr. §. 1. D. h. t. l. 5. de pœn. l. 6. C. de accus.

§. 233.

(a) Id jam olim factitabant Romani per senatus consulta ob insignem diem, publicam gratulationem, vel rem prospere gestam, vel in honorem domus divinæ, id est Augustæ L. 8. l. 9. l. 10. l. 11. D. h. t. Id imitati etiam principes Christiani, qui frequenter solvi jubebant reos; veluti ob natales filiorum l. 1. C. Th. de indulg. crim. Lib. IX. tit. 28. CHRYSOST. in Matth. III. homil. III. AIMON. Hist. Franc. III. 54. ob victorias insignes l. 2. C. Th. eod. JULIAN. Orat. I. & ibi EZ. SPANH. ob Pascha L. 3. C. de episc. aud. l. 3. seqq. C. Th. de jud. crim. GREG. NYSSEN. de resurrect. Christi Orat. III. CHRYSOST. Homil. VI. ad pop. Antioch. Quem morem a Judæis ad Christianos traductum esse, verosimile est. Vid. Matth. XXVII. 15. & quæ ibi notavit GROTIUS, & JAC. GOTHOFRED. ad l. 3. seq. C. Th. de indulg. crim.

§. 233. Ex quo recte colligebant Jcti (1. Aliter se rem habere in delictis levioribus, quibus ultra relegationem nihil imminet *l. 5. D. de poen. l. 21. C. cod. nec non* (2. In reis, quibuscum jam lis contestata est *l. 10. D. de publ. jud. l. 13. C. ad l. Jul. de adult.* quos absentes etiam in contumaciam damnari posse existimabant.

§. 234. Deinde ex eodem colligebant (3. Requirendos esse reos, & quidem tribus edictis per trinundinum vocandos *l. 1. §. 1. 2. D. h. t. &* (4. Interim eorum bona annotanda, ea, quæ mora interire possent, distrahenda, & debitoribus, ne absentibus solvant, eoque fugam eorum instruant, prohibendum esse *L. 2. pr. §. 1. 2. 3. D. l. 1. C. h. t.* (5. Si tunc intra annum se sistant rei, admittendam adhuc esse eorum defensionem, & se purgantibus, vel satisfaciuntibus bona restituenda *l. 1. §. 3. 4. l. 4. pr. l. 5. pr. D. h. t.* quin (6. Et heredibus restituenda bona, si reus intra annum decesserit *L. 1. fin. D. h. t.* (7. Anno elapso adhuc audiendum esse reum; sed tunc illorum bonorum exsortem fore *l. 4. §. 2. l. 5. pr. D. h. t.* modo fisco non obstat lapsus viginti annorum a tempore, quo annotatio bonorum publice innotuit *L. 2. §. 1. l. 3. D. h. t.*

§. 235. Annotationi bonorum adhuc locus est per C. C. C. art. 206. Rei fugitivi requiri solent litteris patentibus, in proximas jurisdictiones demissis (*Seek-Briefe*) aliquando etiam premium indici publice promittitur, si crimen vel sit gravissimum, vel ad rempublicam pertineat. Absentes nec hodie damnantur, si capitale sit eorum crimen. In Saxonia tamen adversus absentes locus est proscriptioni, vel banno (*dem Acht Process*) de quo pluribus agunt CARPZOVIVS, & reliqui Saxonum prudentes.

T I T U L U S XVIII.

DE QUESTIONIBUS.

§. 236. Quid questiones? §. 237. De iis axiomata. §. 238. Qui torqueri possint: §. 239. Quique non possint? §. 240. An & furiosi, impuberes, senes, pregnantes? §. 241. Quo ordine, & quotidie torquendi sint rei? §. 242. Quomodo? §. 243. Quando his questionibus locus sit? §. 244. Usus hodiernus.

§. 236. **N**EC minus inter ea, quæ omnibus judiciis publicis communia sunt, referri possunt QUÆSTIONES, quæ sunt interrogationes, sub tormentis ad eruendam facinoris, non obscuris iudiciis confirmati, confessionem factæ *L. 41. D. de injur. l. 12. C. h. t.* Quod, quamvis sit fragile, ac periculosum medium *l. 1. §. 20. D. h. t.* plerisque tamen gentibus olim placuit, tanquam malum necessarium. De Atheniensibus saltim, & Rhodiis testis est CICERO *Partit. orat. c. 34.* de Germanicæ originis populis id constat *ex lege Wisigoth. IV. 1. lege Bajuvar. tit. 8. sine lege Salica tit. 42. Capitular. Reg. Franc. VI. 144. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 3. tit. 9. §. 332. seqq.)*

§. 237. Unde axiomata fluunt: I. Quæstiones diræ proprie ad servos pertinebant *l. 1. §. 1. §. 19. D. l. 15. C. h. t.* II. Eæ adhibendæ ad eruendam veritatem. III. Concurrentibus iudiciis delicti gravioris urgentissimis.

§. 238. Quum itaque quæstiones diræ proprie ad servos pertinerent (§. 237. I.) facile jam intelligitur ratio (1. Cur torqueri illi possent, siue rei essent, siue testes *l. 1. §. 1. 19. D. h. t.* nec tamen (2. Contra dominos, nisi in criminibus majestatis, adulterii, & quibusdam aliis atrocioribus *l. 1. §. 5. D. l. 1. C. h. t. l. 1. D. ad leg. Jul. ann. l. 53. D. de jud.* (3. Cur ejusdem conditionis olim viderentur homines viliores, si vel rei postularentur criminum, vel tanquam testes producerentur *l. 22. §. 2. D. de testib.*

§. 239. Ex eodem axioma patet, cur ab istis quæstionibus jure nostro immunes censeantur (4. Illustres & clarissimi *l. 17. C. h. t. l. 10. C. de dignit.* (5. Episcopi, & presbyteri *l. 8. C. de episc. & cler.* (6. Artium professores *l. 6. C. de profess. & medic.* (7. Decuriones, eorumque liberi ad tertium gradum *l. 11. l. 17. C. h. t. l. 12. C. de decurion.* (8. Milites, eorumque liberi primi gradus (a) *l. 8. pr. C. h. t. l. 3. §. 1. D. h. t.*

§. 240.

(a) Omne tamen dignitatis privilegium cessat in delictis majoribus; veluti perduellionis, & majestatis *l. 3. l. 4. C. ad leg. Jul. maj. l. 10. §. 1. D. h. t. l. 3. §. 10. D. de re mil. falsi l. 21. C. ad leg. Cornel. de fals. beneficii l. 7. C. de malef. & mathem. quibus & hæreticos crimen accenseri videmus ex principiis hereticomastigum *l. 4. §. 4. C. de hæret.**

§. 240. Quum tormenta tantum ad eruendam veritatem adhibenda sint (§. 237. 2.) consequens est (2. (1. Ut tormentis non sit sciendum in eos, a quibus veritatis eruendæ nulla spes adfulget, quales sunt furiosi *l. 1. §. 10. D. ad SC. Silan.* & impuberes *L. 10. pr. D. h. t.* (2. Nec in illos, illasve, quibus ipsis, quarumve foetui inde mors immineat *l. 7. D. h. t.* veluti senes *l. 3. §. 7. D. ad SC. Silan.* prægnantes (P. I. §. 125. 4.) *l. 3. D. de poen.* (3. Ut iudex, si reum dolo malo ad mortem usque torqueri iusserit, ex lege Cornelia de sicariis; sin culpa, & imperitia, extra ordinem puniendus sit *l. 1. §. 4. l. 4. §. 1. D. ad leg. Corn. de sicar.*

§. 241. Ex eodem axiomate colligebant veteres (4. Ordinem observandum esse in torquendis pluribus reis, ut initium fieret vel a suspectissimo, vel a debiliore, qui facilius doloribus superari posse videatur *L. 1. §. 2. l. 18. pr. D. h. t.* (5. Reum convictum, non autem confessum, torqueri posse in aliorum capita *l. 16. §. 1. l. 1. §. 26. D. h. t. l. 29. D. de poen. l. 17. C. de SC. Silan. l. ult. C. de malefic. & mathem.* (6. Quæstiones repeti posse, ex supervenientibus indiciis novis adparet, reum in tormentis animum, corpusque durasse *l. 16. pr. l. 18. §. 1. D. h. t.*

§. 242. Nec minus inde inferimus (7. Tormenta adhibenda esse non qualia postulet accusator, sed legitima (a) *l. 10. §. 3. D. h. t.* (8. Equæ attemperanda a iudice esse indiciis, quæ contra reum militant, & atrocitati delicti, ne medium eruendi veritatem ipsa poena imminente sit gravius *L. 7. D. h. t.*

§. 243. Denique quum diris quæstionibus tantum locus sit, si urgentissima adversus reos indicia militent (§. 237. 3.) consequens est (1. Ut a tormentis non sit incipiendum *L. 1. pr. l. 20. D. h. t.* (Ut illa adhibenda tantum, ubi reus suspectus criminis capitalis *l. 8. D. h. t.* & (3. Ita quidem, ut sola confessio deesse videatur *L. 1. §. 1. D. l. 8. C. h. t.* (4. Ut reus constanter negans, vel confessionem revocans, & in eo perseverans, purgasse se censeatur; adeoque absolvendus sit *L. 4. C. de edend. l. ult. D. de calumn.*

§. 244.

(a) Inter tormenta Romanorum erant ustulatio, verbera, stimuli, nervi, laminæ, bojæ, ungula, fidiculæ, plumbata, seu Martiobarbuli, & præcipue equuleus, de quibus crudite suo more GUIDO PANCIROLUS *Thesaur. var. lect. I. 41. p. 67. seq.*

§. 244. Eadem fere observat *Nemesis Carolina*. Id tantum notandum. (1. Moribus hodiernis dignitatis non adeo haberi rationem. (2. Indicia criminum pleraque, quæ ad quæstiones sufficere videantur, recensita esse in constitutione illa Carolina, tum *generalia art. 25. 26. 30. seqq.* tum *specialia homicidii art. 33. seq.* *infanticidii art. 35.* *veneficii art. 37.* *furti, & rapinæ art. 38. 39. 40. 43.* *incendii 41.* *magiæ, & sortilegii art. 44.* (3. Gradus torturæ plerumque hodie esse tres, quamvis alia alibi instrumenta adhibeantur. (4. Aliquando, si vel delictum sit mediocre, vel indicia non admodum urgeant, loco torturæ *territionem*, quam vocant, eamque vel *verbalem*, vel *realem* decerni. (5. Reum, tormentis, vel *territione* ad confessionem adactum, illam confessionem, interjectis aliquot diebus, ratam habere teneri extra locum quæstionis *C. C. C. art. 56.* (*Conf. Elem. jur. Germ. Lib. 3. tit. 9. §. 332. seqq.*)

T I T U L U S X I X.

D E P Œ N I S.

§. 245. *Quid pœna?* §. 246. *Capitalis, non capitalis.* §. 247. *Ordinaria, & extraordinaria.* §. 248. *Qui punire, & pœnam remittere possint?* §. 249. *Qui puniendi?* & §. 250. *Ubi?*

§. 245. **P**Ræterea commune omnibus criminibus sunt PŒNE. Iis enim ideo opus est in republica, ut (1. Vel meliores reddantur homines *l. 1. §. 1. D. de just. & jur. l. 20. D. h. t.* vel (2. Horum exemplo alii in officio contineantur *L. 31. D. depos. l. 1. C. ad leg. Jul. reper.* Quare pœna est malum passionis ob malum actionis inflitum a superiore. Vid. PUFENDORF. *de jur. nat. & gent. VIII. 3. 4.*

§. 246. Prout ergo malum illud passionis vel tollit caput, id est vitam, statumve libertatis, & civitatis (P. I. §. 505.) vel non tollit; pœna vel CAPITALIS, vel NON CAPITALIS dicitur (A) *L. 2. pr. l. §. ult. l. 28. pr. §. 1. D. h. t. §. 2. Inst. de publ. jud.*

§. 247.

(A) PŒNÆ CAPITALIS ROMÆ erant *viricombarum*; sub prin-

§. 247. Quumque poena illa vel legibus definita, vel iudicantium religioni, & arbitrio relicta sit, hinc illa ORDINARIA; hæc EXTRAORDINARIA, vel ARBITRARIA, adpellatur L. 11. pr. l. 13. D. h. t. Unde facile patet (1. Ordinariam neque intendi, neque mitigari a iudice posse, nisi concedentibus legibus (P. I. §. 117. 1.) (a) L. 41. D. h. t. l. 1. §. 4. D. ad SC. Turpill. (2. In statuenda poena arbitraria circumstantias omnes cum cura expendendas esse L. 11. pr. l. penult. D. h. t. l. 155. §. ult. D. de reg. iur.

§. 248. Ceterum ex definitione poenæ satis patet (1. Eam decernendam esse a magistratu competente l. 11. pr. l. 13. 39. D. h. t. adeoque (2. Non ferendam esse vindictam privatam, nisi in casibus a legibus speciaticim concessis, veluti l. 20. seq. D. ad leg. Jul. de adult. l. 35. D. de religiof. Nov. 117. cap. 5. (3. Non magistratum, sed principem, gratiam facere posse poenarum L. 31. pr. D. h. t. tit. D. & C. de sent. pass. & restit.

§. 249. Deinde ex eadem inferimus (4. Cogitationis poena neminem sentire L. 18. D. h. t. (5. Eam esse infligendam delinquentibus confessis, vel convictis l. 16. C. h. t. non (6. Propinquis, & heredibus L. 22. C. l. 20. l. 26. D. h. t.

cipatu demum repertum, furca, damnatio ad bestias, gladius, metalla, aqua, & ignis interdittio, deportatio L. 28. pr. §. 11. l. 8. §. 1. 4. 6. D. h. t. NON CAPITALIA fustium admonitio, flagellorum castigatio, damnatio in opus temporarium, relegatio, infamia, dignitatis privatio, litis aestimatio, vel multa L. 6. §. ult. l. 7. sequ. l. 28. §. 1. 2. 6. D. h. t. l. 103. D. de verb. sign. De his poenis egregie disserit GUIDO PANCIOLO. Thes. var. lect. l. 41. Reliqua suppliciorum, ac poenarum genera illicita erant, qualia habes l. 8. §. 9. l. 8. §. 1. 3. l. 25. §. 1. l. 35. D. h. t.

(a) Exercebantur autem poenæ ordinariae, si dolus ingens, vel alia atrocior circumstantia, accedat. Mitigantur (1. Propter sexum l. 6. D. ad leg. Jul. pec. (2. Aetatem l. 16. §. 3. D. h. t. (3. Ebrietatem l. 6. §. 7. D. de re mil. (4. Affectus, veluti doloris vehementiam l. 6. §. 6. D. ad leg. Jul. de adult. & (5. Dignitatem l. 16. §. 3. l. 22. §. ult. D. h. t. An etiam (6. Ob diuturnitatem captivitatis? Ita est in l. 25. pr. D. h. t. sed id recte limitant, si poena sit arbitraria, & reus non ipse tergiversando, negando, & iudicem fatigando, id est, suo adjuvamento, malum sibi adsciverit.

D. h. t. (7. Semel decretam esse exsequutioni mandandam quantocyus *L. 18. C. h. t. nec* (8. Supplicationibus rei, vel promissis de re magna detegenda indulgendum esse *d. l. 18. l. 6. pr. D. h. t.* (9. Merito tamen aliquid temporis indulgeri, si focii criminis convincendi *l. 29. D. h. t. vel damnatus rationes nondum reddiderit gestæ administrationis L. 5. C. de bon. prafer. vel rea sit prægnans (P. I. §. 125. 4.) l. 3. D. h. t.* vel denique princeps aliquid atrocius per modum privilegii statuerit, quo casu per triginta dies differendum supplicium (a) *L. 20. C. h. t.*

§. 250. Jure nostro etiam id cautum fuerat, ut poena ejus inflingeretur in loco, ubi peccaverat *l. 28. §. penult. D. h. t.* nec non ne inflingeretur feriis *l. ult. C. de fer.* Sed prius non semper hodie observatur; quemadmodum & aliæ poenæ passim receptæ sunt, quas jus Romanum plane ignorat.

TITULUS XX.

DE BONIS DAMNATORUM.

§. 251. *Bona damnatorum publicata.* §. 252. *Id legibus novis mutatum.*

§. 251. **Q**UUM capitis damnati olim vel servi poenæ fierent, vel ad peregrinitatem redigerentur (P. I. §. 506. *Inst.* 226.) fieri non poterat, quin & bona eorum fisco cederent *l. 1. l. 2. D. l. 2. C. h. t. l. 3. D. de interd. & relig.* solis exceptis panniculariis; id est, spoliis, quæ secum in carcerem attulerunt, quibusque ad supplicium ducti induti fuerunt, quæ nec fisco cedebant, nec spiculatoribus, sed jure præsidis erogabantur *L. 6. D. h. t.*

§. 252. Postea (1. Unciam eorum bonorum Hadrianus liberis relinquit, aliquando & plus indulsit *L. 7. pr. D. h. t.* (2. Theodosius semissem concessit *L. 10. C. h. t.* Exstabat etiam (3. Lex, ut damnatæ mulieris dos penes maritum maneret, præterquam si majestatis, vis publicæ, parricidii, vene-

(a) Historiam hujus legis Theodosianæ accurate exponit JAC. GOTHOFRED. ad *l. 13. C. Th. h. t. Lib. IX. tit. 40. p. 305. Tom. 3.*

veneficii, vel cædis damnata esset L. 3. D. h. r. Denique (4. Bonorum publicationem, excepto majestatis crimine (S. 175. 3.) eatenus sustulit Justinianus, ut liberi, & parentes usque ad tertium gradum fisco præferantur Nov. 134. cap. ult. & uxori dos, & donatio propter nuptias, nec non, si egena sit, pars quarta bonorum mariti (P. VI. S. 90.) salva relinquatur Nov. 115. 5. 134. c. ult. Auth. præterea C. unde vir, & ux.

TITULUS XXI.

DE BONIS EORUM, QUI ANTE SENTENTIAM MORTEM SIBI CONSCIVERUNT, VEL ACCUSATIONEM CORRUPERUNT.

§. 253. *Publicatio bonorum ob αυτοχειρίαν, & corruptionem accusatoris.*

§. 253. **Q**UAMVIS vero bona tantum eorum, qui capitis fuerant damnati, publicari jussissent leges (251.) id tamen etiam porrectum est ad eos I. Qui non tædio vitæ (a) vel impatientia doloris, vel insania, aut furore, sed conscientia criminis capitalis mortem sibi consciverant L. 3. pr. §. 1. seqq. l. 1. C. h. r. l. 54. §. 2. D. de jur. fisco. II. Qui ante sententiam accusatorem corrupe- rant, & sic diem supremum obierant L. 1. l. 2. D. h. r.

TITULUS XXII.

DE INTERDICTIS, ET RELEGATIS, ET DEPORTATIS.

§. 254. *Qui relegati, & interdicti?* §. 255. *Eorum conditio, & differentia a deportatis.*

§. 254. **I**NTER poenas non capitales erat etiam RELEGATIO, INTERDICTIO. RELEGATI sunt, qui salva civitate
in

(a) Stoica & hæc sunt. Huic enim sectæ solenne erat tædio vitæ sibi mortem consciscere: SENEC. *Epist.* LVIII. & LXVII. LACTANT. *de falsa sap.* III. 18. quem Stoicorum impetum, & jactationem, uti vocat, perstringere videtur ULPIANUS l. 6. §. 7. D. de injust. rupt. irrit. Add. EMUND. MERILL. *Obs.* I. 23.

in insulam, aliumve locum vel ad tempus, vel in perpetuum mittuntur *L. 4. l. 7. §. 3. D. h. t. INTERDICTI*, quibus sine relegatione, vel deportatione certo aliquo loco, vel ordine interdicebatur (a) *L. 7. §. 16. 19. 20. D. h. t. Nemo* tamen ultra territorium relegare potest *L. 7. §. 6. D. h. t.*

§. 255. Quum itaque hæc poena non esset capitalis (§. 254.) adeoque nec vitam, nec libertatem, civitatemque tolleret (§. 246.) consequens est (1. Ut nec bona relegatorum, ac interdictorum publicarentur *l. 1. D. h. t. nec* (2. Testamenti factionem amitterent *L. 4. l. 7. §. 3. D. h. t. scilicet* ac in deportatione, vel exilio, quo civitas, & bona amittebantur *L. 6. pr. D. h. t. l. 2. D. de publ. jud. l. 17. §. 1. D. de poen. l. 3. D. de sent. pass. & rest.*

TITULUS XXIII.

DE SENTENTIAM PASSIS, ED RESTITUTIS.

§. 256. *Restitutio sententiam passorum quid, & quotuplex?*

§. 256. **C**OMMUNIS omnibus delictis erat etiam RESTITUTIO eorum, qui passi fuerant sententiam, in pristinum statum, a principe impetrata *L. 2. l. 4. §. 1. D. h. t. Quemadmodum* autem princeps sententiam passum vel ob innocentiam sibi probatam, vel ex mera indulgentia restituit; ita illa restitutio JUSTITIÆ, hæc GRATIÆ adpellatur *L. 1. §. ult. D. de quest. l. 2. D. l. 1. C. h. t. Hæc*, si poena tantum remittitur, GENERALIS *l. 2. D. l. 2. l. 4. seqq. C. h. t. sin* simul bona, honores, aliaque jura restituuntur, SPECIALIS adpellari solet *L. 1. l. ult. §. ult. C. h. t. §. ult. Inst. quib. mod. jus patr. pot. solv.*

TITULUS XXIV.

DE CADAVERIBUS PUNITORUM.

§. 257. *Cadavera damnatorum an sepulta?* §. 258. *Quid hodie?*

§. 257.

(a) Quo etiam pertinet interdictio publici loci, ne reus domo sua procedat *L. 9. D. h. t. Quod hodie vocant confinationem.*

§. 257. **C**Adavera punitorum non sepeliebantur, nisi id fuisset impetratum. Impetrari autem poterat, modo peteretur *l. 1. l. 3. D. h. t. sive a principe, sive a præside L. 2. l. 1. D. h. t. l. 11. C. de religios. Matib. 27. 88. & ibi WISSENB. in Not. comicophil. ad Pass. Christ. p. 567.*

§. 258. Excepta tamen erant cadavera eorum, qui majestatis, vel atrocitatis fuerant damnati *L. 1. D. h. t. l. 28. §. ult. D. de pæn. Hodie etiam fere omnes ad corporis dissectionem, rotam, & patibulum damnati sepultura carent. Corporum crematorum cineres in flumen projici vidi. Reliquorum damnatorum cadavera clam sepeliuntur in loco separato; aliquando etiam a principe conceduntur Medicis ad anatomen publice instituendam.*

L I B E R X L I X .

T I T U L U S P R I M U S .

DE ADPELLATIONIBUS, ET RELATIONIBUS.

§. 259. *Connexio.* §. 260. *Quid adpellatio, & relatio?*
 §. 261. *Quotuplex?* §. 262. *De ejus natura axiomata.* §.
 263. *Quis adpellare possit?* §. 264. *In quibus causis adpellationi locus sit?* §. 265. *Quomodo interponenda?* §. 266. *Usus hodiernus.*

§. 259. **E**Xpositis tot actionibus, ad ea, quæ in securanda instantia fieri solent, progredimur. Ne enim vel iniquitate, vel imperitia judicantium damnum aliquod patiamur, inventæ erant ADPELLATIONES, & RELATIONES.

§. 260. ADPELLATIO est legitima ad judicem superiorem ab inferiore provocatio, illati gravaminis causa justo tempore facta *L. 1. pr. l. 30. l. 32. C. h. t. RELATIO est, quando judex re, ad principem delata, ex ejus consilio judicat L. 1. §. 1. D. h. t. l. 2. C. de rel. Quæ tamen hodie ob abusum sublata est Nov. 125. cap. 1.*

§. 461.

§. 261. Causa itaque, & fundamentum adpellationis est GRAVAMEN, quod quum vel *in iudicio* nobis inferatur, vel *extra iudicium*, adpellatio quoque in JUDICIALEM, & EXTRAJUDICIALEM dividi solet *l. 1. pr. l. 21. §. 2. D. h. t. l. 1. §. 1. seq. D. quando adpell.*

§. 262. Ceterum ex hac adpellationis indole fluunt axiomata: I. Quibus gravamen illatum, ii possunt adpellare. II. Adpellandum est a iudice inferiore ad superiorem. III. Ea adpellatio & rite interponenda, & apud superiorem iudicem introducenda, & ordine prosequenda est.

§. 263. Ex primo axioma inferimus (1. Adpellare posse omnes, quibus sententia damnum illatum *L. 1. pr. l. 30. C. h. t.* (2. Unius adpellationem omnibus reliquis litis consortibus, eadem sententia damnatis, & eodem damno adfectis, prodesse *L. 1. 2. C. si un. ex plur. adpell. l. 10. pr. §. ult. l. 17. D. h. t.* (3. Immo & eos, quorum interest, adpellare posse, quamvis directe condemnati non sint *L. 4. seq. l. 5. pr. §. 1. D. h. t.*

§. 264. Ex eodem axioma (§. 262. 1.) colligimus (1. Provocationi huic locum esse in causis omnibus civilibus, & criminalibus *l. 6. D. l. 14. l. 29. seq. C. h. t.* quin (2. Criminalium tantum esse favorem, ut non modo reo istud refugium pateat; verum & alius ejus tum mandantis, tum invitum nomine provocare possit *L. 6. D. h. t.* (3. Non tamen adpellandum esse ab interlocutione, nisi definitive vim habeat, damnumve inferat irreparabile *l. 36. C. h. t.* multoque minus (4. Ab exsequutione *l. 4. pr. D. l. 21. C. h. t.* nisi forte exsequutor modum iudicati excedat, aut perverso ordine procedat *l. 5. C. quor. adpell. non recip.*

§. 265. Quumque adpellatio sit rite interponenda (§. 262. 3.) consequens est (1. Ut id fieri oporteat iusto tempore, antequam sententia transeat in rem iudicatam *Nov. c. 23. cap. 1.* (2. Ut nihil intersit, si viva voce adpellatur *l. 2. l. 5. §. 5. D. l. 14. C. h. t.* si per scripturam, vel libellum adpellatorium *l. 6. §. ult. C. h. t.* (3. Ut simul petendi sint apostoli, vel libelli dimissorii, intra triginta dies a lata sententia *l. 24. C. h. t.* (4. Ut ea omnia fieri oporteat sine conviciis, & adpellans, si secus fecerit, merito extra ordinem puniatur *l. 8. D. h. t.*

§. 266. Multa hic hodie secus se habent. Sane RELATIO-

NIBUS, jure novissimo prohibitis, nihil est in foris Germanicis frequentius. Ubi ipsa respublica crimina per modum inquisitionis persequitur, reis raro conceditur jus adpellandi, sed tantum nova defensio. Contra non desunt leges provinciales, quæ & ab interloquutionibus adpellationem indulgent. Denique præter adpellationem passim recepta sunt remedia, quæ tantum a viribus rei judicata suspendunt sententiam, non autem causam ad superiorem devolvunt; qualia sunt in Saxonia LEUTERATIO, & OBERLEUTERATIO: in terris Brufvicensibus SUPPLICATIO; in Pomerania RESTITUTIO IN INTEGRUM; in aliis foris REVISIO. (Conf. Elem. jur. Germ. Lib. III. tit. 8.).

TITULUS II.

A QUIBUS ADPELLARI NON LICET.

§. 267. A quibus adpellari non liceat jure Romano? §. 268. Moribus hodiernis?

§. 267. **Q**uum adpellatio fiat a iudice inferiore ad superiorem (§. 262. 2.) consequens est, ut ab omni magistratu provocari possit; quippe qui saltem principem, vel populum habet superiorem. Attamen jure nostro privilegium de non adpellando concessum erat (1. Senatus Romano l. 1. §. 2. D. h. t. (2. Prefecto prætorio l. un. §. 1. D. de off. pref. prat. contra cujus sententiam præter tantum SUPPLICATIO, vel ipsi prefecto intra decendum, vel imperatori intra biennium erat offerenda l. un. C. de sent. C. pref. prat. Nov. 119. cap. 5.

§. 268. Moribus quoque hodiernis quibusdam judiciis (§. simile privilegium indulgetur. Maxime in Germania hoc em-insigni jure gaudent Electores, & familiae quaedam principum. Aliis id privilegium datum usque ad certam summam adpellabilem, salva tamen semper querela denegatae vel iustitiæ. GAIL. Observ. I. 28.

TITULUS III.

QUIS A QUO ADPELLETUR.

§. 269. A quo ad quem provocandum sit?

§. 269.

§. 269. **E**X eodem axiomate (§. 262. 2.) porro colliguntur prudentes, adpellandum esse non per saltum, sed gradatim ad judicem proxime superiorem l. 1. §. 3. l. 21. pr. §. 1. D. de adpell. Nisi judex ita ab imperatore datus sit, ne ab eo adpellare liceat l. 1. §. 4. D. a quibus adpell. non lic.

TITULUS IV.

QUANDO ADPELLANDUM SIT, ET INTRA QUE TEMPORA.

§. 270. *Fatalia adpellationis.* §. 271. *Interponenda.* §. 272. *Introducenda.* §. 273. *Prosequenda.*

§. 270. **D**iximus supra, adpellationem rite interponendam, & apud judicem superiorem introducendam, prosequendamque esse (§. 262. 3.). Unde tempora adpellatoria, vel fatalia l. 1. §. ult. D. h. t. l. 2. l. ult. §. 1. C. de temp. adpell.

§. 271. Et *interponenda* quidem adpellationis tempus esse decendum, jam supra (§. 265. 1.) monuimus Nov. 23. c. 1. Id vero fatale currit a momento publicationis, vel a tempore, quo absens scire potuit, & debuit, quid fuerit pronunciatum d. Nov. 23. c. 1. l. 1. §. ult. D. h. t.

§. 272. *Introducenda* adpellationis terminus in eadem provincia trium mensium; si ad auditorium principis provocatum, sex mensium, vel anni est l. 2. l. ult. pr. §. 2. C. de adpell. Hodie fere judex, a quo adpellatum, certum tempus præfigit c. 5. de adpell.

§. 273. Denique fatale *prosequenda* adpellationis est annus, vel ex justa causa biennium l. ult. §. 4. C. de adpell. Quod hodie raro observatur.

TITULUS V.

DE ADPELLATIONIBUS ACCIPIENDIS, VEL NON.

§. 274. *Adpellatio ordinarie recipienda.* §. 275. *Quantum non recipiatur?*

§. 274. **A**dpellatio a iudice inferiore ordinarie recipienda est, sub poena damni litis, & decem librarum auri *Nov. 126. c. 3.*

§. 275. Exceptæ tamen sunt adpellationes (1. Reorum graviorum criminum, vel convictorum, vel sine tormentis confessorum *l. 2. C. quor. adpell. non recid. L. 19. D. de adpell.* (2. Eorum, qui adpellationi renunciarunt *L. 1. §. 3. D. a quib. adp. non lic.* (3. In causis alimentorum, aliisque, quæ moram non ferunt *l. ult. pr. D. h. r. itemque* (4. Debitorum fiscalium, & tributorum *l. 4. C. quor. adpell. non recip.* (5. In causis possessionum *l. un. C. si de mom. poss. fuer. adpell.* (6. Eorum, qui vel ob contumaciam *l. 23. §. ult. D. de adpell.* vel (7. Tribus sententiis conformibus condemnati sunt *l. un. C. ne lic. in un. ead. caus. tert. adpell.*

TITULUS VI.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, QUI APOSTOLI DICUNTUR.

§. 276. *Quid apostoli?* §. 277. *Quomodo petendi, & exhibendi?*

§. 276. **A**d appellante simul petendos esse apostolos, seu libellos dimissorios, jam supra monuimus (§. 265. 3.). Sunt vero APOSTOLI litteræ, quibus iudex inferior adpellationem apud se interpositam testatur, causamque ad superiorem iudicem remittit *L. un. pr. §. 1. D. h. r.*

§. 277. Petuntur instantè, & sæpius intra triginta dies *L. un. §. 2. D. h. r. l. 24. C. de adpell.* Impetrati una cum libello adpellatione exhibentur iudici superiori, isque tunc, recepta adpellatione, decernit processus adpellatorios; id est, citationem ad partem adversam, litteras inhibitoriales ad iudicem inferiorem, ut a iudicando, exsequendoque desistat, & compulsoriales ad eundem, ad acta prioris instantiæ edenda.

TITULUS VII.

NIHIL INNOVARI ADPELLATIONE INTERPOSITA.

§. 278. *Pendente adpellatione nihil innovandum.*

§. 278.

§. 278. **N**imirum inhibitione ideo opus est, quia ad-
PELLATIO non solum *devolutivo*, sed & *sus-*
pensivo effectu gaudet l. 32. §. 3. C. de appell. adeoque,
ea pendente, a iudice inferiore nihil innovandum est L.
an. pr. D. h. r. Innovatio omnis ATTENTATUM vocatur c.
56. 10. de appell. & iudex attentans spolii reus est, unde
ad restitutionem mandato sine clausula compellitur. MEV.
Decif. 3. 66.

TITULUS VIII.

QUE SENTENTIÆ SINE APELLATIONE RESCINDANTUR.

§. 279. *Sententia nulla non rescinditur.* §. 280. *Quæ
sententia sit nulla?* §. 281. *Querela nullitatis.*

§. 279. **A**dpeellatione interposita sententia prioris instan-
tiæ vel confirmatur, vel rescinditur. Ali-
quando autem ne opus quidem est adpeellatione, & rescif-
sione sententiæ, si illa ipso jure nulla est l. 19. l. 23.
§. 1. D. de appell.

§. 280. Nulla autem habetur sententia (1. Legibus, &
juri aperte contraria l. 1. §. 2. D. h. r. (2. Lata contra rem
judicatam l. 2. pr. D. h. r. (3. Vel contra absentem non
citatum l. 1. §. 3. D. h. r. vel (4. Contra mortuum l. 2.
pr. §. 1. D. h. r. vel (5. Ab incompetente iudice l. 5.
l. 6. C. quando prov. non est nec (6. Continens vel erro-
rem in calculo l. 1. §. 1. D. h. r. vel (7. Aliquid quod
fieri nequeat l. ult. pr. §. 1. D. h. r.

§. 281. His omnibus casibus locus est querelæ, & exce-
ptioni *nullitatis*, quas perpetuas esse, facile patet; quam-
vis Rec. Imper. a. 1554. §. 122. seq. cautum sit, ut, si fa-
nabilis sit nullitas, querelæ intra decennium; si insanabi-
lis, intra triginta annos locus sit-

TITULUS IX.

AN PER ALIUM CAUSÆ APELLATIONUM REDDI POSSUNT.

§. 282. *Quando in instantia adpeellationis admittatur pro-
curator.*

§. 282.

§. 282. **I**N quacumque causa procuratoribus locus est in prima instantia; in eadem illi, & in secunda admittuntur *l. 1. fin. D. h. t.* Ex quo facile patet, procuratoribus in causis quidem civilibus, non autem in criminalibus, locum esse (*P. I. §. 422.*) *l. 1. pr. D. h. t.*

TITULUS X.

SI TUTOR, VEL CURATOR, VEL MAGISTRATUS CREATUS
ADPELLAVERIT.

§. 283. *Adpellatio a tutore, curatore, magistratu facta.*

§. 283. **E**X quo porro inferimus, etiam tutorem, curatoremve loco pupilli, vel minoris, & magistratum nomine municipii, vel municipem ratione munerum publicorum adpellare posse. Quod tamen si hi frivole faciant, omne periculum ad eos, immo & eorum heredes, pertinebit *l. 1. l. 2. D. h. t.*

TITULUS XI.

EUM, QUI ADPELLAVERIT, IN PROVINCIA DEFENDI.

§. 284. *An adpellationis causa absens domi possit conveniri?*

§. 284. **Q**Uæstio hic incidit, an, qui adpellationis causa alicubi peregrinatur, domi conventus, ibidem defendendus sit? Idque affirmatur *l. 1. D. h. t.* quia id privilegium tantum reipublicæ causa absentibus concessum est, ut se domi defendere non cogantur *l. 2. D. eod.*

TITULUS XII.

APUD EUM, A QUO ADPELLATUR, ALIAM CAUSSAM
AGERE COMPELLENDUM.

§. 285. *An pendente adpellatione quis coram iudice a quo conveniri possit?*

§. 285. **Q**Uum iudicis inferioris officium, pendente adpellatione, interquiescat, quæritur, an in aliis quoque causis adpellans ejus jurisdictioni se subtrahere possit? Sed in merito negatur, quia in una tantum causa provocatum est; si denuo gravis sit iudex, adhuc remedium adpellationis in promptu est *l. un. D. h. t.*

TITULUS XIII.

SI PENDENTE ADPELLATIONE MORS
INTERVENERIT.

§. 286. *An mortuo adpellante adpellatio evanescat?*

§. 286. **D**enique quæstio superest, an mortuo adpellatore adpellatio evanescat? Adfirmatur, si sine herede decesserit. Sin ei heres exstiterit, distinguitur, utrum alicujus interfit, adpellationem peragi, an non. Priore enim casu cogitur heres causas adpellationis reddere, eoque casu ipsi ultra tempus residuum quatuor menses ad prosequendam adpellationem conceduntur *L. ult. C. h. t.* posteriore casu adpellationem peragere non cogitur *L. un. pr. D. h. t.*

TITULUS XIV.

DE JURE FISCO.

§. 287. *Connexio.* §. 288. *Quid fiscus? ejusque privilegia.* §. 289. *Ad adqæstum pertinentia.* §. 290. *Ad rerum conservationem comparata.* §. 291. *Alia ejusdem generis.* §. 292. *In reliquis fiscus jure communi utitur.*

§. 287. **U**ltimam Digestorum partem juripublico destinavit Justinianus. Et hinc primum de jure FISCO; deinde de jure MILITARI; ac postremo de jure MUNICIPALIBUS agitur.

§. 288. FISCUS jure novissimo nihil aliud est, quam pecunia reipublicæ, seu principis (a). Quamvis vero in se odio.

(a) Olim enim aliud erat ÆRARIUM, cujus dominium penes populum; sola administratio penes principem erat; aliud FISCUS, cujus proprietates itidem populi, usufructus erat principis; aliud denique PATRIMONIUM PRINCIPIS, quod ad solum principem, tamquam privatum, pertinebat. Unde Dio Cass. *Hist. Libr. 53. p. 511.* distinguit τὸ βασιλικόν, ἢ τὸ ταμίον. Sed omnia confundit posteriorum principum dominatus; adeo ut temporibus Antonini, & Caracallæ promiscue accipiantur fiscus, & ærarium *L. 13. pr. l. 15. §. penult. D. h. t. l. 1. §. 9. D. ad leg. Corn. de fals. l. ult. C. de quand. præscr.* Hinc vetus glossa: ταμίον, fiscus, ærarium.

odiosum, ac incivile videatur; fiscum privatorum opibus, & facultatibus locupletari, & hinc in dubio magis contra fiscus respondendum sit *L. 10. D. h. t.* quia tamen & reipublicæ interest, fiscum esse quam locupletissimum; multa ei privilegia, ad ADQUISITIONEM, CONSERVATIONEMQUE rerum pertinerentia, concessa sunt.

§. 289. Ad ADQUESTUM rerum pertinent privilegia, quod in fiscum influant. I. Bona vacantia, intra quadriennium nunciata (*P. VI. h. 90. l. 1. h. 2. D. h. t.*) II. Pleraque, quæ ut indignis etipiuntur (*P. V. §. 197. l. 1. pr. D. h. t.*) III. Bona damnatorum, deficientibus descenditibus, & ascenditibus ad tertium usque gradum (§. 252. 4.) *l. 1. pr. D. h. t. Nov. 134. c. ult.* IV. Fideicommissum tacitum clam relictum *L. 1. l. 3. pr. l. 13. §. 1. seq. l. 40. D. h. t. Add. Comm. ad leg. Jul. & Pap. Popp. 2. 14. p. 272. seq. 3. 9. p. 439. sequ.*

§. 290. Ad CONSERVATIONEM rerum comparata sunt jura singularia. I. Quod in bonis debitoris, præterquam si ex delicto multa debeat, gaudeat jure pignoris (*P. IV. §. 21. 3. l. 46. §. 3. l. 17. l. 37. D. h. t.*) II. Quod in bonis, post contractum cum fisco initum quaesitis, habeat jus prælationis *L. 28. D. h. tit. l. 8. D. qui pot. in pign.* III. Quod ei non semper opponi potest exceptio compensationis *L. 46. §. 4. §. D. h. t. l. 1. l. 3. C. de compens.* IV. Quod in fraudem fisci alienata, vel non acquisita, cum altero tanto revocantur *l. 45. pr. l. 46. §. 1. D. h. tit.* V. Quod ipsi ex omni contractu usuræ debentur *L. 17. §. 5. 6. D. de usur. tit. C. de fisco. usur.* VI. Quod nunquam satisfacit *l. 1. §. 18. D. ut leg. nom. nec VII. Duplum, vel triplum evictionis nomine præstet, quantumvis tantum promiserit procurator Cæsaris L. 5. pr. D. h. t.*

§. 291. Ejusdem generis sunt privilegia VIII. Quod in causa civili fisco semper edenda sunt instrumenta (*P. I. §. 340. 2. 8. l. 1. §. 1. 2. D. h. t.*) IX. Quod debitorum suorum debitores convenire possit *L. 3. §. 8. D. h. t. l. 4. C. quando. fisco. vel priv. deb.* X. Quod emtores rei fiscalis locationi stare teneantur *L. ult. D. h. t.* XI. Quod conductores vectigalium contractum invito continuare cogantur *L. 11. §. ult. D. de public. l. 3. §. 6. D. h. t.* XII. Quod, hereditate a fisco vendita, non nisi emtor possit conveniri a creditoribus *L. 4. D. h. t.*

§. 292. Quum itaque jura singularia sint strictioris interpretationis, facile patet, in reliquis fidei uti jure communi L. 10. D. h. t. l. 25. D. de pign. l. 12. C. de compens.

TITULUS XV.

DE CAPTIVIS, ET DE POSTLIMINIO, ET REDEMIIS AB HOSTIBUS.

§. 293. Quis captivus? §. 294. Eorum conditio, & beneficia. §. 295. Fictio legis Cornelia qualis? §. 296. Fictio postliminii quibus proficit? §. 297. Ejus effecta.

§. 293. **P**roximum est jus MILITARE, quo primo refertur tractatus de CAPTIVIS, & POSTLIMINIO. Sunt autem CAPTIVI, qui vel ab hoste (a) bello capti, vel, dum bellum subito exardescit, apud hostes deprehenduntur L. 5. §. 1. l. 12. pr. D. h. t. Quos moribus gentium fere omnium olim in servitutem redactos esse, alibi monuimus (P. I. §. 136.) §. 4. Inst. de jur. pers.

§. 294. Quum itaque captivi in servitutem redigerentur (§. 293.) consequens erat, ut omnia jura amitterent, ac veluti mortui intelligerentur L. 12. §. 1. seqq. D. h. t. l. 209. D. de reg. jur. Quod quum satis triste videretur, inventum est duplex remedium; alterum LEGIS CORNELLÆ, alterum JURIS POSTLIMINII; quorum I. Illud fingit, eum in civitate decessisse, qui captivus apud hostes decessit L. 18. D. h. t. l. 12. qui rest. fac. poss. hoc contra. II. Eum, qui captus fuerat, postquam ad limites nostros revertit, nunquam in captivitate fuisse l. 16. D. h. t.

§. 295. Ex primo itaque axioma sequitur (1. Ut testamentum, quod in civitate fecerat captivus, valeat, si postea apud hostes decedat l. 12. D. qui rest. fac. poss. §. ult. Inst. quib. non est perm. fac. rest. (2. Ut eadem fictio legis

(a) Hostes sunt, quibus bellum publice a populo libero decretum est L. 24. D. h. t. l. 118. D. de verb. signif. hincque nec a latronibus, nec bello civili captos in servitutem redigi, facile patet L. 19. §. 2. l. 21. §. 1. l. 24. D. h. t.

legis Cornelie in omnibus reliquis juris partibus obtineat
l. 18. D. h. t.

§. 296. Ex altero axiomate (§. 295. 2.) inferimus (3. Perinde, siue captivus dimissus sit, siue vi, ac fallacia hostium potestatem evaserit; siue (4. Victis hostibus recuperatus libertatem receperit l. 26. D. h. t. siue (5. Lytro per soluto redemptus sit, modo pretium pro se solum restituerit l. 12. §. 7. seq. l. 15. l. 20. §. 2. D. h. t. (6. Requirit tamen verum reditum ad præsidia nostra, vel amicorum l. 5. §. 1. l. 19. §. 3. D. h. t. & quidem (7. Eo animo factum, ut ad hostes non revertatur l. 5. §. ult. l. 12. §. 9. l. 26. D. h. t.

§. 297. Ex eodem collegerunt (8. Reverso omnia jura, quæ amiserat, restitui l. 5. §. 1. l. 22. §. 1. D. h. t. non autem (9. Ea, quæ facti sunt, quæque ulla constitutione infecta fieri nequeunt l. 12. §. 2. D. h. t. (10. Jus postliminii etiam ad res tam mobiles quam immobiles, ab hostibus captas, & in potestatem nostram reversas, pertinere l. 2. pr. l. 19. p. l. 20. §. 1. D. h. t. non tamen (11. Ad arma, & vestes, quæ non nisi cum ignominia amittuntur l. 2. §. 1. l. 3. D. h. t.

TITULUS XVI.

DE RE MILITARI.

§. 298. *Militis definitio.* §. 299. *Qui milites conscribant, & militare possint?* §. 300. *Jura militum singularia.* §. 301. *In eos jurisdictio.* §. 302. *Ufus hodiernus.*

§. 298. **J**AM generatim quædam de RE MILITARI committuntur Digestores; MILITES Romani erant personæ, ad militiam idoneæ, & honestæ, publica auctoritate lectæ, præstitoque sacramento militari in numeros relatæ l. 1. l. 11. pr. l. 42. D. de test. mil.

§. 299. Ex qua definitione patet (1. Solum imperantem milites cogere; adeoque (2. Privatim, milites conscribentem, perduellionis reum esse l. 3. D. ad leg. Jul. majest. (3. Militare non posse cæcos, mutuos, surdos, similes l. 13. §. 3. D. h. t. nec (4. Servos l. 11. D. h. t. nec (5. Infames, aut publico judicio damnatos l. 4. §. 1. 4. D. h. t.

§. 300. Jura eorum singularia quam plurima esse, jam supra vidimus. Sane (1. A tutelis immunes sunt (P. IV. §. 360. 19.) §. 14. *Inst. de excus.* (2. Soluti sunt omnibus legibus testamentariis (P. V. §. 77.) *tit. D. de test. mlt.* (3. Non subjiciuntur diris quæstionibus (§. 239. 8.) *l. 8. pr. C. de quest.* (4. Licet ipsis jus ignorare (P. IV. §. 147. 4.) *l. 9. §. 1. D. de jur. & fact. ignor.* (5. Gaudent beneficio competentix (P. VI. §. 244. **) *l. 18. C. de re jud. &* (6. Præcipue subsunt singulari jurisdictioni, & disciplinæ.

§. 301. Nimirum delicta vel COMMUNIA sunt militibus cum paganis, vel PROPRIA, seu MILITARIA; qualia sunt, segrities, desertio; fuga, &c. Illa extra castra commissa a iudice ordinario *l. 2. l. 3. pr. D. h. t. L. ult. D. de accus. hæc a magistrato militum vindicantur l. 2. l. 9. D. de iust. & exhib. reor. l. pen. C. de jurisd.*

§. 302. Sed multa hic hodie secus se habent; neque jura militum nostrorum tam ex Pandectis, quam ex singulorum principum, ac rerumpublicarum legibus militaribus, ac moribus inter gentes Europæas receptis, addiscenda sunt.

TITULUS XVII.

DE CASTRENSI PECULIO.

§. 303. *Peculium castrense.*

§. 303. **I**nter privilegia militum (§. 300.) est etiam 7. Castrense peculium, quod pleno jure tamquam paterfamilias sibi acquirit filius familias, qui militiæ nomen dedit *l. 4. pr. §. 1. D. h. t. l. 2. D. ad sc. Maced.* Sed de eo quum supra (P. III. §. 181.) quantum satis, actum sit, hic quidem actum non agemus.

TITULUS XVIII.

DE VETERANIS.

§. 304. *Qui veterani?* §. 305. *Misso quæplex?* §. 306. *Veteranorum privilegia.* §. 307. *Mores hodierni.*

§. 304. **D**enique inter privilegia militum (§. 300.) etiam sunt (8. Ea quæ veteranis concessa sunt. VETERANI sunt, qui sine ignominia missione impetrarunt, sacramentoque soluti sunt.

§. 305. Nimirum MISSIO aut dabatur exactis viginti annorum stipendiis *l. ult. C. de his, qui non implet. stipend.* aut ob vitium animi, vel corporis, aut ob delictum turpe, ac famosum. Prima HONESTA, altera CAUSSARIA; tertia IGNO-MINIOSA adpellatur *l. 13. §. 3. D. de re mil. l. 2. §. 2. D. de his, qui not. infam.*

§. 306. Itaque *honeste*, vel ob justam *causam* missi, VETERANI erant, iique variis privilegiis erant ornati; veluti (1. Quod immunes essent a muneribus personalibus *l. 2. l. ult. pr. §. 1. D. h. t. l. 17. D. de vacat. & excus. mun.* (2. Quod decurionibus honore æquipararentur *l. 3. D. l. 3. C. h. t.* (3. Quod nec in metallum dari, nec ad opus publicum, vel bestias damnari, nec fustibus cædi posset *l. 1. l. 3. D. h. t.*

§. 307. Sed hodie ad tantas fordes ruit sæculum, ut fere nullo alio beneficio gaudeant veterani, quam privilegio mendicandi, ubicumque velint. Sunt tamen principes, & respublicæ, quibus æquum visum, milites, ob vulnera accepta missos, in valetudinariis alere. Quorum institutum ex merito laudat JO. PETRUS a LUDEWIG in *Diss. de jure valetudinariorum.*

L I B E R L.

TITULUS PRIMUS.

AD MUNICIPALEM, ET DE INCOLIS.

§. 308. *Connexio.* §. 309. *Quid municipium, & municeps?*
 §. 310. *Quomodo quis municeps fiat?* §. 311. *Quinam incolæ?*

§. 308. **U**ltimus liber, si a duobus postremis titulis discesceris, totus ad jura municipalia pertinet. Et quidem prius statim titulus inscribitur, ad MUNICIPALEM,

ubi subaudiendum videtur *legem* (a). REYARD, *Varios*.
3. 15.

§. 309. Erant autem MUNICIPIA civitates, a populo Romano in societatem munerum, & honorum receptæ; sed suo jure (nisi populi fundi facti essent) utentes. GELL. *Noct. Att.* 16. 13. Add. *Antiq. Rom. Adpend. Lib. 1. §. 114. seq.* Horum ergo oppidorum cives vocabantur MUNICIPES L. 1. §. 1. D. h. t. l. 228. D. de verb. signif.

§. 310. MUNICIPES aut NASCUNTUR ex patre municipe (b) l. 1. pr. §. 2. D. l. 3. C. h. t. aut FIUNT vel per ADOPTIONEM l. 1. pr. l. 15. §. ult. l. 17. §. 9. D. h. t. vel per MANUMISSIONEM l. 1. pr. l. 22. pr. D. l. 2. C. h. t. vel per ADLECTIONEM in numerum civium l. 1. §. 1. D. h. t.

§. 311. A municipibus ergo differunt INCOLÆ, qui sunt, qui in municipio domicilium quidem constituerunt, nec tamen honorum, ac suffragiorum sunt participes l. 239. §. 2. D. de verb. sign. l. 7. C. de incol. An autem quis aliquo loco incola sit, ex animi contestatione, factoque habitationis simul judicandum est l. 17. §. 23. l. 20. §. 27. §. 2. D. h. t. neque incolatui, nisi perfecto munere, quisquam renunciare potest l. 34. D. h. t.

TITULUS II.

DE DECURIONIBUS, ET FILIIS EORUM.

§. 312. *Quid decuriones?* §. 313. *Eorum conditio.* §. 314. *Qui decuriones esse potuerint?* §. 315. *Eorum privilegia.*

§. 312.

(a) Sane hujus legis municipalis mentio fit in l. 25. D. h. t. l. 1. D. de albo scrib. L. II. §. 1. D. de mun. & honor. l. 3. D. de decret. ab ord. fact. Existisse ergo videtur lex quædam municipalis generalis; cujus partes fuerint tituli sequentes. Saltem eodem fere ordine illos pertractatos animadvertimus apud PAULLUM *Sent. recept. l. 1.*

(a) Erant tamen quædam civitates, in quibus materna origo censebatur. Hujusmodi privilegio gaudebant Pontici, Elienses, Delphi, Antiochenses l. 1. §. 2. l. 9. D. h. t. cujus rei rationes acute, ut solet, investigat vir eximius JAC. GOTHOFRED. ad l. 51. C. Th. de decret. l. 12. tit. 1. p. 392. Tom. 4.

§. 312. **Q**uemadmodum Romæ consilium publicum penes senatum erat (P. I. §. 198.) ita in municipiis erat ordo DECURIONUM, e quibus duumviri, decemprimi, ædiles, alique magistratus eligebantur. Quare DECURIONES sunt municipalis curiæ senatores L. 33. C. h. t. l. 239. §. 5. D. de verb. sign.

§. 313. Quamvis autem in dignitate viverent decuriones l. 6. l. 7. §. 2. 3. l. 12. §. ult. D. l. 3. C. h. t. tam parum tamen lucrosus erat eorum honor, totque cum oneribus conjunctus, ut sæpe curiæ inanes essent, & municipes non modo privilegiis quam plurimis invitandi (Inst. §. 170. *) verum etiam aliquando cogendi essent, ut nomina curiæ darent l. C. h. t.

§. 314. Ex quo facile reddideris rationem (1. Cur ad decurionatum, aliis deficientibus, etiam admissi spurii, & ex incestu nati l. 3. §. 2. D. l. 6. pr. D. h. t. itemque (2. Filii reorum criminum l. 2. §. 7. D. h. t. nec non (3. Litterarum imperiti l. 6. C. h. t. modo (4. Nec minorenes essent l. 11. D. h. t. nec (5. Infames l. 8. C. l. 6. §. 3. D. h. t.

§. 315. Nec magis jam obscurum est, cur tot privilegia decurionibus concessa sint; veluti (1. Quod curiæ oblati, vel curiali nubentes, legitimarentur (P. I. §. 157.), (2. Quod nec diris quæstionibus subjici l. 33. l. 11. C. h. t. nec (3. Ad metalla, vel ignem damnari possent L. 9. §. 11. l. 15. D. de poen. (4. Quod bonis lapsis discernenda essent alimenta L. 8. D. h. t. (5. Quod privilegia illa etiam ad liberos, quamvis ante dignitatem hanc susceptos, transmitterent L. 2. §. 2. D. h. t.

TITULUS III.

DE ALBO SCRIBENDO.

§. 316. *Quid album?* §. 317. *Quis in eo ordo observatur?*

§. 316. **A**LBUM hic est index, in quem nomina decurionum secundum legem municipalem certo ordine referuntur l. 1. pr. D. h. t. ut secundum istum ordinem etiam sententiam in curia dicerent l. 1. §. 1. D. h. t.

§. 317. Quamvis itaque albo inscriberentur decuriones secundum legem municipalem; tamen non existente aliqua lege

lege speciali primi scribebantur, qui maximo in municipio honore functi essent, secundum annos, quibus quisque illo functus fuerat; deinde nullo honore functi, non prout quisque eorum in ordinem venisset L. 1. l. 2. D. h. t.

TITULUS IV.

DE MUNERIBUS, ET HONORIBUS.

§. 318. *Quid honor, & munus?* §. 319. *Quotuplicia munera?* §. 320. *Munerum, & honorum differentia.*

§. 318. **M**unicipum erat MUNERA obire, & HONORES gerere. Et HONOR quidem est administratio rei publicæ cum dignitate conjuncta, sive quis cum sumtu, sive sine erogatione eam gerat L. 14. pr. §. 1. D. h. t. Contra MUNUS est, quod necessario obimus, lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet potestatem L. 214. D. de verb. signif.

§. 319. Quum vero munera vel animi provisione, & corporis labore sine aliqua patrimonii deminutione l. 18. §. 1. seq. D. hoc tit. vel sumtibus patrimonii, & damnis administrantis l. 18. §. 18. seq. D. h. tit. vel corporis labore, & sumtibus simul administrantur l. 16. §. 26. 27. D. h. t. ista PERSONALIA; illa PATRIMONIALIA; hæc MIXTA solent adpellari. Exempla in hoc titulo quamplurima exstant, quæ vix quadrant sæculi nostri moribus.

§. 320. Ceterum inter honorem, & munera id quoque interest. (1. Quod ad honores non admittuntur minorenes, nisi annus ultimus jam coeptus sit L. 8. D. h. t. (2. Quod honores gradatim conferuntur l. 11. pr. l. 14. §. 1. D. h. t. (3. Quod honore fungenti munus imponi non potest; munus sustinenti honor deferri potest L. 10. D. h. t. (4. Quod munera; non ordinarie honores, & inviti suscipere tenentur L. 9. D. h. t.

TITULUS V.

DE VACATIONE, ET EXCUSATIONE MUNERUM.

§. 321. *Vacatio, & excusatio munerum.* §. 322. *Excusationis causæ.*

§. 321.

§. 321. **Q**UAMVIS autem munera obire etiam inviti teneantur (§. 320. 4.) quidam tamen VACATIONEM habent, dum excusantur; quidam plane IMMUNES sunt. VACATIONEM certæ causæ præstant a muneribus personalibus, non a PATRIMONIALIBUS l. 2. §. 4. l. 10. l. 11. D. h. t. l. 5. C. de muner. patr. nisi quod professio artium liberalium l. 6. C. de prof. & med. & numerus sedecim liberorum (a) ab omnibus muneribus excusare dicuntur L. 5. §. 2. D. de jur. imm.

§. 322. Ceterum eadem fere hic occurrunt excusandi causæ, quas supra in titulo de excusationibus tutorum, & curatorum vidimus; veluti I. Numerus liberorum l. 2. §. 1. l. 8. D. h. t. l. ult. C. de his, qui num. lib. II. Senectus septuaginta annorum l. 2. §. 7. D. h. t. III. Professio artium liberalium l. 8. §. 4. l. 9. pr. D. h. t. IV. Minoritas l. 2. pr. D. h. t. V. Dignitas, vel honor l. 10. D. de muner. VI. Militia l. 5. §. 1. D. h. t. VII. Privilegium veteranorum l. 7. D. h. t. & similes.

TITULUS VI.

DE JURE IMMUNITATIS.

§. 323. Quid, & quotuplex immunitas? §. 324. Quando ad successores transeat?

§. 323. **Q**UIDAM IMMUNITATIS gaudent privilegio (§. 321.). IMMUNITAS est privilegium a principe concessum, ut ne quis munera obire cogatur. Quemadmodum ergo privilegium generatim vel PERSONÆ, vel REI datur (P. I. §. 115.) ita & immunitas vel personæ, vel rei tribuitur L. 1. §. 1. D. h. t.

§. 324. Et quemadmodum privilegia rei data ad heredes transeunt, non autem personalia (P. I. §. 118. 4.) ita &

(a) Sed verius est d. l. 5. §. 2. D. de jur. immun. merum privilegium complecti, quod ad exemplum non trahendum videtur.

ita & immunitas rei data ad quoscumque possessores transmittitur *l. 3. §. 1. D. de cens. personæ concessa non item l. 1. §. 1. D. h. t. nisi vel posteris simul l. 1. §. 2. l. 4. D. h. t. vel collegiis, & corporibus tributa sit L. pen. §. pen. D. h. t.*

TITULUS VII.

DE LEGATIONIBUS.

§. 325. *Legatio quid?* §. 326. *Jura legationum.* §. 327. *Privilegia legatorum.*

§. 325. **I**Nter munera publica etiam est LEGATIO, quæ hic significat munus, quo quis ad negotia municipii explicanda ad principem mittitur *L. 1. l. 8. §. 1. D. l. 3. l. 5. C. h. t.*

§. 326. De legatis hujusmodi observandum (1. Decuriones eas legationes obire eo ordine, quo in senatum lecti sunt *L. 4. §. 5. D. h. t.* (2. Ad illas non admitti debitorum reipublicæ, nec qui postulare non possunt *L. 4. pr. §. 1. D. h. t.* (3. Legatos non posse alios, quam filios suos, substituere *L. 4. §. 4. D. h. t.* (4. Et sumtus, seu *legativum*, & omnia damna illis esse restituenda *L. 2. §. 3. l. 9. D. h. t.*

§. 327. Præterea ut eo lubentius reipublicæ causa abessent, ipsis hæc privilegia data fuerant (1. Ut tempore legationis, & biennio post a muneribus personalibus immunes essent *L. 7. l. 8. §. 1. D. h. t.* (2. Ut tempore legationis conveniri non possent, sed privilegio revocandi domum gauderent *L. 2. D. h. t. l. 3. §. 2. D. de judic.* (3. Ut si in legatione decesserint, heredes eorum sumtus, quos acceperant defuncti, restituere non cogantur *L. 10. §. 1. D. h. t.*

TITULUS VIII.

DE ADMINISTRATIONE RERUM AD CIVITATES PERTINENTIUM.

§. 328. *Curator civitatis.* §. 329. *Ejus officium, & periculum.* §. 330. *Quamdiu possint conveniri?*

§. 328.

§. 328. **P**orro inter munera publica est officium CURATORIS CIVITATIS, qui res, pecuniasve municipii administrat *L. 3. pr. l. 9. pr. §. 1. 2. D. h. t.* Ejus idem fere officium, ac periculum est, ac tutoris.

§. 329. Unde consequitur (1. Ut dolum, & culpam latam, & levem præstet *L. 6. D. h. t.* (2. Ut damnum dolo datum in duplum restituat *L. ult. §. 4. D. h. t.* (3. Ut plures teneantur in solidum, prior tamen conveniendus sit, qui gessit *L. 3. pr. l. ult. §. 8. D. h. t.* (4. Ut pecunias summa fide administrare, & operum exactionem sine cautione committere non debeat *L. 1. l. 2. §. 2. l. 4. l. 5. §. 1. l. ult. §. 3. D. h. t.*

§. 330. In eo quoque conditio ejus satis dura est (5. Quod non quidem extraneo finito officio tenetur *l. 3. §. 2. D. h. t.* (6. Rationes tamen ab eo redditæ, quamvis expunctæ, & subscriptæ ob errorem calculi semper, ob aliam causam vivente eo intra viginti annos, eoque mortuo intra decem annos retractari, distrahique possint *L. 8. pr. §. 1. D. h. t. l. 13. §. 1. D. de divers. & temp. prescript.*

TITULUS IX.

DE DECRETIS AB ORDINE FACIENDIS.

§. 331. *Decreta decurionum.*

§. 331. **Q**uemadmodum senatus Romanus S^CTa (P. I. §. 49.) ita ordo decurionum DECRETA faciebat de rebus ad salutem, & utilitatem civitatis pertinentibus *L. 1. l. 4. §. 2. D. h. t.* Eaque in municipio auctoritatem habebant, *l. ult. D. h. t.* modo (1. Ordo legitime coactus *l. 2. D. h. t.* (2. Partes decurionum duæ saltim præsentibus *l. 3. D. h. t.* & (3. Secundum plurium sententias decretum fuerit *l. 45. C. de decur. prætereaque* (4. Nec ambitiosa sint *l. 4. pr. §. 1. D. h. t.* nec (5. Utilitati publicæ adversentur *L. 5. D. h. t.*

TITULUS X.

DE OPERIBUS PUBLICIS.

§. 332. *Operum publicorum structura.*

§. 332. **P**orro in municipiis operum publicorum cura demandata erat CURATORI OPERUM *L. 1. pr. l. 2. §. 1.*

§. 1. *D. h. t.* Opera enim ad decus civitatum aut publicis sumptibus fiebant, aut privati cujusdam liberalitate. Illa (1. Fieri non poterant, nisi auctoritate principis *l. 3. §. 1. l. 6. D. l. 5. C. h. t.* hæc & sine ejus auctoritate moliri quisque poterat, modo non ad æmulationem alterius civitatis, vel circa theatrum fierent, aut seditionis præberent materiam *L. 3. pr. D. h. t.* (2. In illis non alterius, quam principis nomen *l. 3. §. 2. D. l. 10. C. h. t.* in his privati sumtus suppeditantis inscribi poterat *L. 2. pr. d. l. 3. §. 2. D. h. t.*

TITULUS XI.

DE NUNDINIS.

§. 333. *Nundina, earumque jura.*

§. 333. **I**N municipiis etiam sunt NUNDINÆ, quæ sunt celebritates publicæ, mercatus causa publica auctoritate constitutæ *L. 1. l. 2. D. l. un. C. h. t.* Quarum id privilegium est, quod negotiatores, aliive eo influentes in loco, ac tempore nundinarum sub prætextu privati debiti conveniri nequeant *d. l. un. C. h. t.* Ceterum uti hoc jus etiam longa consuetudine acquiritur; ita & non usu decem annorum, uti alia jura, amittitur *L. 1. D. h. t.*

TITULUS XII.

DE POLLICITATIONIBUS.

§. 334. *Quid pollicitatio?* §. 335. *Ejus requisita.* §. 336. *Actio inde nata.*

§. 334. **S**ingulare id etiam habent municipia, quod sola POLLICITATIONE aliquis ei obligatur. Est autem POLLICITATIO promissio, reipublicæ facta, quæ & sine acceptatione producit obligationem (a) *L. 3. pr. D. h. t.*

§. 335. Producit autem pollicitatio obligationem, modo fiat (1. Ab eo, qui se obligare potest *l. 6. §. 2. D. h. t.* (2. A præsentem *l. 3. l. 5. D. h. t.* (3. Ex justa causa: veluti ad honorem consequendum *l. 1. §. 1. l. 4. D. h. t.* nisi qui sine causa promisit, facere jam cœperit *l. 1. §. 2. D. h. t.*

(a) Quamvis enim alioquin promissio semper alterius consensum, & acceptationem requirit; hic tamen ipsa lex promissum acceptat pro republica.

D. h. t. (4. Republicæ, vel Deo, quo casu speciatim vo-
rum dicitur, quod non rem, sed personam, & quidem
puberem, & sui juris, obstringit L. 2. pr. §. 1. D. h. t.

§. 336. Quibus observatis, ex pollicitatione nascitur
actio, quæ municipio competit, adversus pollicitatorem,
ejusque heredem l. 2. §. 2. l. 14. D. h. t. ad promissum
præstandum cum usuris ob moram L. 1. pr. D. h. t. Quod
si tamen facultatibus lapsus sit pollicitator, oblata quinta
parte patrimonii liberatur L. 9. fin. D. h. t.

TITULUS XIII.

DE EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBUS, ET SI JUDEX LITEM
SUAM FECISSE DICERETUR.

§. 337. *Extraordinarie cognitiones, & persequutiones.* §.
338. *Quando iis locus sit?*

§. 337. **Q**uamvis dumviri in municipiis jurisdictione
aliqua gauderent; præses tamen sibi seposue-
rat causas quasdam majoris momenti, de quibus ipse co-
gnoscebat; unde COGNITIONES EXTRAORDINARIÆ dicuntur,
quemadmodum actiones, quæ coram iis eo nomine insti-
tuuntur, EXTRAORDINARIÆ PERSEQUUTIONES audiunt L. 10.
l. 34. l. 178. §. 2. D. de verb. signif.

§. 338. Tales sunt (1. Quæstiones de muneribus, &
honoribus l. 5. pr. D. h. t. (2. De existimatione homi-
num; & (3. Capitalibus criminibus d. l. 5. pr. (4. De
mercedibus, & salariis præceptorum, professorum, aliorum-
que, quibus actio locati non competit l. 1. pr. §. 1. seqq.
D. h. t. (5. De honorariis advocatorum l. 1. §. 11. 12.
D. h. t. itemque (6. Comitum legatorum (7. Adfessorum l. 1.
§. 8. D. h. t. & (8. Proxenetarum L. 1. pr. D. de proxenetis

TITULUS XIV.

DE PROXENETICIS.

§. 339. *Quid proxeneta, & proxenetica?*

§. 339. **Q**uum ergo & de proxeneticiis extra ordinem
cognoscat præses (§. 338. 8.) hic agitur de
PROXENETICIS. Quemadmodum vero PROXENETA est perso-
na, quæ contractibus qualibuscumque conciliandis operam
suam comodat l. 3. fin. D. h. t. ita PROXENETICUM, seu pr-

ἀνδρωτίου, vel ἐπιανδρωτίου, est honorarium pro hac opera præstari solitum L. 1. l. 2. l. 3. D. h. t. Idque extraordinaria persequutione, quamvis non promissum, recte petitur L. 3. D. h. t.

TITULUS XV.

DE CENSIBUS.

§. 340. *Census quid?* §. 341. *Tributorum jura.* §. 342. *Usus hujus libri exiguus.*

§. 340. **D**enique ad municipiorum jura etiam CENSUS pertinet, qui hic est descriptio municipum, eorumque facultatum, secundum quam tributa exigebantur L. 3. pr. l. 4. pr. §. 1. seq. D. h. t.

§. 341. Tributa imposita prædiis & facultatibus ita adficiunt possessiones, ut (1. Fisco eo nomine tacita hypotheca in iis competat (P. IV. §. 21. 3.) l. 5. §. 2. D. h. t. & (2. Ipsi census ab omni possessore peti, atque extorqueri possint, quamvis forte aliud convenerit L. 1. l. 2. l. 3. C. fin. cens. vel rel. fund. comp. non poss.)

§. 342. Sed hæc omnia, quæ hoc libro dicta sunt, hodie in plerisque aliter se habent. Quæ enim jura singulorum municipiorum sint, principis, & reipublicæ est statuere; neque id ex Pandectis addiscitur, sed ex singulorum oppidorum privilegiis.

TITULUS XVI.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

ET

TITULUS XVII.

DE DIVERSIS REGULIS JURIS ANTIQUI.

§. 343. *Tituli de V. S. & R. J. cur in epitomen redigi nequeant?*

§. 343. **S**ubjuncti Tribonianus titulos hos generales, & universum jus nostrum præclare illustrantes. Sed quum miscellanea complectantur, in compendium redigi nequeunt. Legant eos studiosi juris, ac relegant, meque sponsore credant, numquam fore, ut eos impensæ operæ poeniteat.